Digitized by Google

FRANCISCI VALLESII,

DE IIS, QVÆ SCRIPTA SVNT PHYSICE in libris sacris, siue de sacra Philosophia,

LIBER SINGVLARIS.

AD PHILIPPVM SECVNDVM HISPANIARVM, & Indiarum Regem potentissimum.

CVM PRIVILEGIO.

Por comision de los señores inquisidores corregi este libro conforme al nuevo indice expurgatorio del señor Cardenal Arzobispo Inqui. Gene. año 1612 +
Hero. murillo

Esta corregido conforme el nuevo indice del año de 1632 y conforme al de 1640
Do. del Marmol

AVGVSTAE TAVRINORVM,
Apud Hæredem Nicolai Beuilaquæ, MDLXXXVII.

Ex Sacrosanctæ Inquisitionis permissu.

EL REY.

OR quanto por parte de vos el doctor Francisco de Valles medico de nuestra camara nos fue fecha Relation que bos auiades presentado ante nos vn libro yntitulado Sacra filosophia e nel qual auiades puesto mucho trauajo y por que hera muy vtil y prouechoso nos suplicastes os mandasemos dar licencia, para poder ynpremir y priuilegio para le vender por tiẽpo de veinte años o como la nr̃a merced fuesse, lo qual visto por los del nr̃o consejo por quãto e nel dicho libro se hizo la diligencia que la pregmatica por nos sobre ello fecha dispone fue acordado que deuiamos mãdar dar esta nuestra çedula en la dichiarazõ y nos tubimos lo por uien. Por la qual vos damos licencia y facultad para que por tiempo y espacio de diez años cumplidos primeros seguientes que cortan y se quenten des del dia de la data desta nr̃a çedula en a delãte vos o la persona que vr̃o poder para ello obiere y no otra p̃sona alguna podays ymprimir y vender el dicho libro que de suso fecha zemnciõ y por la presente damos licencia y facultad a qualquier ynpressor destos nuestros Reynos que vos nõbraredes para que por esta vez lo pueda ymprimir con que despues de ympreso antes que se venda lo traiga al nuestro consejo juntamente con el original, que en el fue visto que barrubricada cadaplana y firmado al fin del de Alonso de Vallejo nuestro scriuano de camara y vno de los que e nel nuestro consejo residẽ para que se vea si ladicha ymptesion esta conforme ael o traigais fe en publica forma en como por corretor nombrado por nos sebio y corregio la dicha impresion con el dicho original y se imprimio cõforme ael y quequedan ansi mismo ympresas las herratas por el apuntadas para cada un libro de los que ansi fueren ympresos y seos tace el precio que por cada bolumen ubieredes de auer y mandamos que durante il dicho tiempo persona alguna sin vr̃a licẽcia no lo pueda ymprimir ni vender sopena que el q̃ lo ynprimiere o bendiere aya perdido y pierda quales quier libros moldes y aparejos que del tu biere, y mas yncurra en pena de cinquanta mill marauedis por cada vez que lo contrario hiziere, la qual dicha pena se à la tercia parte para el juez quelo sentenciare, y la otra tercia parte par nr̃a camara y la otra tercia parte para el quelo denunciare y mandamos a los del nuestro cõsejo presidentes oydores d̃ las nuestras audiencias y chãcellarias alcaldes alguazilles de la nuestra casa y corte y a todos los corregidores asistentes gouernadores alcaldes mayores y ordinarios y otros juezes e iusticias qualesquier de todas las ciudades Villas y lugares de los nuestros Reynos y señorios ansi a los que agora son como a los que seran de a qui adelante que vos guarden y cumplan esta nr̃a cedula y merced que an si vos hazemos y contra el tenor y forma, de lo en ella cõtenido no vayan ni passen ni cõsientan yr ni pasar en manera alguna sopena dela nr̃a merced y de diez mill marauedis para la nuestra camara fecha en. El pardo. a xxvij. dias del mes de Octubre de mille y quinientos y ochenta y quatro años.

Jo el Rey.

Por mandado de su Magestad.

Antonio de Erasso.

Secretario Vallejo.

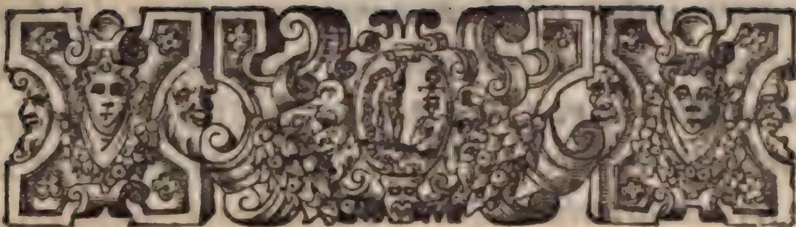

FRANCISCVS VALLESIVS COVARRVBIANVS

AD PHILIPPVM SECVNDVM Hiſpaniarum, & Indiarum Regem potentiſſimum dominum ſuum.

VM tibi me meaq́ omnia debeam (Rex potentiſsime) non poſſum librum quempiam in lucem emiſſurus, de vllo alio patrono cogitare. Nam cùm me tua maieſtas deterret, ea benignitas, & beneuolentia, quam in primis expertus ſum, inuitat. Tanto igitur nomini dicatum volo librum de Sacra Philoſophia. Videbitur certè, eſtq́ munuſculum tenue, tamen argumentum non indignum, eſt enim de ijs quæ in ſacris libris occurrunt, quæ ad Philoſophiam pertinent: quo ſolo nomine, quæ tua eſt in res omnes ſacras pietas recipere non dedignaberis. Pondus meis

humeris impar esse scio, tamen conatus tales haud quaquam possunt esse inutiles. Nam si quàm maxime videbor in re tanta parum præstitisse; hac ipsa causa alios prouocabo vt in argumento optimo & nouo, tractato tenuiter, laborent fœlicius. quod etiam mihi debebitur quodammodo, qui quam alij percurrerent, viam indicauerim. Ergo Rex potentissime & bonorum studiorum vnicum præsidium faue his inceptis, atque, si res exiget, etiam auctoritate defende.

FRANCISCI VALLESII

De ijs,

QVÆ SCRIPTA SVNT PHYSICE in libris ſacris; ſiue de ſacra Philoſophia.

PROOEMIVM.

QVAM plurima occurrunt in libris ſacris ad naturam pertinentia, quæ pleriq; ſic cenſent accipienda, quaſi ſanctiſſimus Dei ſpiritus, nihil ad naturam pertinens, nobis voluerit interpretari; ſed omnia ad ſalutem animarum referens, iuxta humanas ſententias, Philoſophorum, aut etiam vulgarium hominum, propoſuerit. Veterum Philoſophorum pleriq;, ad quorum manus ſacri hi libri peruenerunt, eos legebant, velut alia quæuis Philoſophica monumenta: atq; adeo ipſa Iudæorum, & Chriſtianorum dogmata, velut ſingularis cuiuſdam ſcholæ Philoſophorum, examinabant, certabantq; de eorum probabilitate, conferentes cum alijs dogmatis: quæ fuerunt innumera. Ego diuina hæc eloquia, minimè ad naturæ interpretationem ſcripta eſſe, à viris Dei amicis, ſancto afflatis ſpiritu, mihi perſuadeo. quia vt teſtatum reliquit Eccleſiaſtes cap. 1. naturæ arcana noluit Deus reuelare nobis (quòd ad vitam æternam obtinendum, quam quis de natura teneat opi

nionem, indifferens est) sed hanc occupationem pessimam, Philosophandi, dedit Deus filijs hominum, vt occuparentur in ea. Tamen, cùm quædam in ipso sermonum ductu texantur naturalia, ea omnia verissima esse, existimo, vtpote quæ, à summè verò Dei spiritu, dictata sint, & ab ipso naturæ autore fluxerint, quem latere nihil potuit. Velut profectò, contexta sunt in his libris quàmplurima, pertinentia ad historias, quæ & ipsa aliorsum spectant, quàm vt antiquiorum facta, & gesta prælia, homines nouerint. Nemo tamen pius, & catholicæ ecclesiæ filius, putauerit, vel latum vnguem à veritate deuiare, aut rem, aliter ac narretur, gestam esse. Cur non ergo, eodem modo censeas de historia naturali? Nollit enim nos Deus naturales rerum causas, & ortus docere, vtpote quas, nos certò scire, non adeo referat ad ęternam salutem: atq; ob id, de illis ne edisserat, sed cum obiter aliquid attingit, cur nos decipiat? Certè decipi non potest, neq; decipere: siquidem summè sapiens, & bonus est. Atqui naturales rerum causas scire, vt non est ad salutem ęternam necessarium, ita neq; quidquam lędit. Quapropter, vt neq; nobis Deum aperire, ita neq; cęlare fuit necessarium. Ob hæc ego mihi persuadeo, atq; omnibus persuasum volo, vt omnem aliam doctrinam, quæ vera sit, ita naturalem, in his diuinis libris contineri: adeo, vt disciplinas omnes quàm plurimum iuuari posse sperem, si doctissimi viri, alijs perlustratis, in eis præcipuè laborent, sua quiq; tractantes. Nam veterrimi Philosophi, horum lectione sunt plurimum adiuti. proinde ego, perfectis iam in omnes auditorios Aristotelis de natura, & quá plurimos Hippocratis, & Galeni de re medica, libros, commentarijs, quod Deus concesserit vitæ reliquum, statui in his philosophari. cùm quoniam nulla alia ratione censeo certi quippiam de

natu-

naturalibus haberi poſſe; tum quia neſcio quo modo eorum lectio, etiam hiſtorica, aut phyſica, animum pietate imbuit latenter. Quare huic lectioni, conſecrare ſenectutem, equum eſt, putare, ſcripta eſſe mihi hactenus Philoſophica, ad opinionem, hæc autem ſcribi ad veritatem. Horum enim autor, ipſe eſt Deus, qui quoniam totius naturæ eſt principium & cauſa: conſtat interpretationem naturæ non aliunde poſſe melius incipere, quàm ab ipſo. Volo tamen hæc in Dei gloriam, potius quàm mei nominis celebritatem, ſcripta, atq; rei tantæ difficultatem, & humanæ mentis debilitatem agnoſcens, teſtor ante omnia, nihil me in hoc aut vllo alio meorum operum aſſerere, niſi quatenus probetur à ſancta Romana Eccleſia, penes quam veritas eſt, & ſapientia. quæ, vt dicitur Prouerbiorum. 9. miſit ancillas ſuas, hoc eſt, naturales ſcientias, vt vocarent in arcem. vt me nunc naturalis Philoſophia vocat in arcem, & ciuitatis mœnia, hoc eſt, lectionem ſacrorum, in quibus tamen ita verſabor, vt à phyſicis quàm minimùm recedam; mihi enim magnopere probatur illud: ne ſutor vltra crepidas.

CAPVT PRIMVM GENESEOS.

N principio creauit Deus cœlum & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebrę erant ſuper faciem abyſſi, & ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas. Dixitq; Deus, fiat lux. Et facta eſt lux. Et uidit Deus lucem quòd eſſet bona: & diuiſit lucem à tenebris: appellauitq; lucem diem, & tenebras noctem; factumq; eſt veſpere & mane dies vnus. Dixit quoq; Deus, fiat firmamentum in medio aquarum; & diuidat aquas ab

» aquis. Et fecit Deus firmamentum,diuisitq; aquas, quæ erãt
» sub firmamento, ab his quę erant super firmamentum. Et
» factũ est ita. vocauitq; Deus firmamentum,cœlum; & factum
» est uespere & mane dies secundus. Dixit verò Deus:congregẽ-
» tur aquæ,quæ sub cœlo sunt,in locũ vnum; & appareat arida.
» & factũ est ita. Et uocauit Deus aridã,terrã; congregationesq;
» aquarum appellauit maria. Et vidit Deus quòd esset bonũ;&
» ait, germinet terra herbam virentem, & facientem semen,
» & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum,
» cuius semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita.
» Et protulit terra herbã uirentem, & facientem semen iuxta
» genus suum, lignumq; faciens fructum, & habens vnum-
» quodq; semẽtem secundũ speciem suam. Et vidit Deus quòd
» esset bonũ,& factum est uespere & mane dies tertius. Dixit au-
» tem Deus, fiant luminaria in firmamẽto cœli, & diuidant diẽ
» ac noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, ut
» luceant in firmamento cœli,& illuminent terrã;& factum est
» ita. Fecitq; Deus duo luminaria magna; luminare maius, ut
» præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti: & stel-
» las, & posuit eas Deus in firmamento cœli, vt lucerent su-
» per terram, & pręessent diei ac nocti, & diuiderent lucem ac
» tenebras. Et vidit Deus quòd esset bonũ;& factũ est vespere &
» mane dies quartus. Dixitq; etiam Deus, producant aquæ
» reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firma-
» mento cœli. creauitq; Deus cete grandia, & omnem animam
» viuentem atq; motabilem, quam produxerant aquæ in spe-
» cies suas,& omne volatile secundũ genus suum. Et vidit Deus
» quòd esset bonum, benedixitq; eis, dicens, crescite & multi
» plicamini, & replete aquas maris: auesq; multiplicentur su-
» per terram. Et factum est vespere & mane dies quintus: Di-
» xit quoq; Deus, producat terra animam viuentem in genere

suo

» ſuo ; iumenta, & reptilia, & beſtias terræ, ſecundum ſpecies
» ſuas; factumq; eſt ita. Et fecit Deus beſtias terræ, iuxta ſpe
» cies ſuas, & iumenta, & omne reptile terræ in genere ſuo.
» Et vidit Deus quòd eſſet bonum, & ait: faciamus homi-
» nem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & præſit piſci-
» bus maris, & volatilibus cœli, & beſtijs, vniuerſæq; terræ,
» omniq; reptili, quod mouetur in terra. Et creauit Deus homi
» nem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam ; ad imaginem Dei
» creauit illum, maſculum & fœminam creauit eos. Benedi-
» xitq; illis Deus, & ait, creſcite & multiplicamini, & replete
» terram, & ſubiicite eam, & dominamini piſcibus maris, &
» volatilibus cœli, & vniuerſis animantibus, quę mouentur ſu-
» per terram. Dixitq; Deus, Ecce dedi vobis omnem her-
» bam afferentem ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna, quæ
» habent in ſemetipſis ſementem generis ſui, vt ſint vobis in
» eſcam, & cunctis animantibus terræ, omniq; volucri cœli,
» & vniuerſis, quæ mouentur in terra, & in quibus eſt anima
» viuens, vt habeant ad veſcendum, & factum eſt ita. Viditq;
» Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, & factum eſt
» veſpere & mane dies ſextus.

Nihil magis controuertitur inter veteres Philoſophos, quàm ſit ne corporeus & aſpectabilis mundus, principio temporis carens, fueritq; ſemper qualis nunc eſſe conſpicitur itaq; ſemper fuerint, hæc Luna, hic Sol, hæc Aſtra, & aliæ omnes mundi partes, quæcunq; videntur eſſe incorruptibiles, reliquarum verò ſpecies, æterna viciſſitudine, ſeruatæ ſint, & nunc ſeruentur: an aliquando incęperit, cùm aliquando omnino non extiterit. rurſum, an ab aliquo factus, incęperit, an per ſe ipſum caſu conſtiterit. Atqui profecto, optimum id mihi eſſe videtur totius phyſicæ exordium, ſi quis velit reſolutiuum tenere ordinem, qui diſcentium naturæ magis

ſe ac-

se accommodat, es petitionibus minus indiget, quia incipit a postremis, de quibus primum omnium naturaliter contingit dubitare. Nihil autem est, quod prius homines natura dociles. cùm primùm ex puerili ignoratione incipiunt emergere, dubitent, & per se ipsos dubitando contendant inuestigare; Deo arbitror, ita volente, quia nulla disquisitio citius fert in Dei optimi maximi, mundi scilicet opificis, cognitionem. Plato & Pythagoras, factum esse mundum hunc aliquando à Deo, censent. atq; à nullo alio, quàm ab ipsomet Deo, a quo factus est, posse ad interitum deduci; interiturum verò nunquam: sed Dei voluntate perseueraturum. ita tamen factum, vt non ex nihilo, sed ex rudi quadam materia, in qua sine ordine, omnia mundi huius exordia latitauerint. eam verò materiam factam esse nunquam, sed extitisse semper, & aliquando exornatam esse. Aristoteles vt nullus est futurus interitus mundi, ita nullum fuisse temporalem mundi ortum, sed ęternam quandam à prima causa emanationem, & dependentiam. Epicurus, cœpisse mundum, interiturumq; rursum, atq; vtrumq; sæpe, fortuitò, nunc coeuntibus aptè, nunc discedentibus corpusculis. Anaxagoras, temerario etiam congressu, sępe dissolutis, quæ ineptè coierant, aliquando aptè coniuncta esse corpuscula homogenea, bonasq; rerum formas non amplius dissolui, sed successiua generatione ęternum seruari. Deus optimus maximus, in initio eorum, quos per eos, quos elegit in Prophetas, ad homines habuit sermones, nobis reuelat, mundum hunc a se factum esse, neq; extitisse semper. vt pijs iam hominibus dubitandi nullus relictus locus sit. Vt verò, naturalis etiam philosophia, & ipsa per sese humana mens, ad contemplandam Dei veritatem, suam exiguam conferat supellectilem, enitendum nobis est eorum, quæ in his libris videbuntur

ad eam

ad eam, aliqua ex parte, pertinere, naturales inuenire rationes. Præstabo quod potero, certò sciens, id ipsum, quantuncunq; erit, ab ipso esse Deo. Sententia Platonis, hoc solum dissidet à veritate: quòd ponit materiam æternam, à qua sit factus mundus temporalis. Cætera enim omnia vera sunt, & rationi congruentia, mundum scilicet hunc factum esse à Deo, ac proinde à nulla alia causa dissolui posse, quàm ab ipso Deo, ab eo verò posse, vt factus est, corrumpi. Plato dicit dissolui in ea, ex quibus est compactus: nos verò dicimus, posse à Deo in nihilum deduci, vt ex nihilo est factus. Itaq; in principio, id est, cùm nundum vllũ fuisset tẽpus, neq; vlla rerũ corporearũ extitisset, Deus, hoc est, prima causa, æterna, & immutabilis, fecit ex nihilo cœlum, & terram, hoc est, totũ hunc mũdi aspectabilis, & corporalis, orbem; qui etiam in nihilum reduci, ab eodem Deo posset, seruabitur verò in æternum, eadem bonitate, qua factus est. Verùm, quandoquidem multas continet assertiones propositus sermo, satius est sigillatim disputentur. Mundum hunc non esse ab ęterno, sed incępisse aliquando, constare videtur posse. Nam eius sunt partes duplices (de solis agitur hîc corporibus. ne de insensibilibus disputatio incertas reddat monstrationes) quædam natura incorruptibiles, quæq; eodem numero persistunt, ut cœlestia corpora: quædam corruptibiles, & quæ similium successione seruantur, alioqui defecturæ, vt homines, equi, arbores, ac deniq; omnia, quæ intra cœlum oriuntur. Res corruptibiles non possunt ab æterno esse; sunt verò necessariæ mundi partes: ergo neq; mundus omnino potest ab æterno esse. Propositio indicatur, quia res corruptibiles seruantur multitudine singularium ordine succedentium: multitudo verò non potest esse infinita actu, sed potentia; non potest ergo ea successio ab æterno venire (possit verò si Deus velit in

ęter-

ęternum abire) nam nullum corruptibile poteſt durare niſi tempus finitum:ex finitis verò numero,& magnitudine, non poteſt conſtare niſi finitum: tempus verò ab ęterno veniens, neceſſariò fuiſſet infinitum. Ergo neceſſe eſſet,quodcunq; cor ruptibile venire ab infinitis numero ſimilibus. fuiſſet igitur infinitus numerus ſingularium.numerum verò infinitum eſſe actu, continet contradictionem; igitur fieri non poteſt, vt corruptibilium generatio veniat ab æterno. Vt verò in ęternum abeat, non repugnat, quia multitudo, adiectione fini torum, & ſi adiectio nunquam ceſſet, nunquam fit infinita, niſi potentia: hoc eſt, quod nunquam finiatur neque ceſſet adiectio: vt continuum poteſt diuidi diuiſione nunquam finienda; tamen congeſtione ſingulorum, nunquam poſſet eſſet congeſta multitudo infinita. Eadem ratione monſtratur, neque corpora cœleſtia ab æterno eſſe(niſi forte fuerunt æternùm quieſcentia, & cæperunt aliquando moueri) nam etſi neq; oriantur, neque intereant, mouentur ſemper ſucceſſiuis circuitionibus. adiectione verò circuitionum con ſtat earum numerus: quare eſſet iam numerus infinitus. Itaq; conſtat poſſę dierum ſucceſſiua continuatione, ordinem durare in ęternum ſi velit Deus,tamen venire ab æterno non poſſe; continetq; re vera contradictionem, æternum & prin cipio carens eſſe, quod vnquam mutabile ſit. Sed fortè quiſpiam monſtrationem non intelliget, & proteruiens dicet,non poſſe eſſe numerum certum & infinitum,tamen poſ ſe eſſe multitudinem incertam infinitam. aut rurſum, non poſse eſse infinitam multitudinem rerum ſimul exiſtentium, poſse tamen eſse ordine pręteritarum. Ob hanc enim cauſam,ſunt qui dicant,repugnare,mundum ab æterno eſse, & hominum animas immortales, timentes ſcilicet, ne infinitę iam animæ, æterna hominum generatione, collectæ ſint.

Sed

Sed hi debiliter admodum intelligunt, quam contradictionem contineat, numerũ esse infinitum. non enim refert, res, quarum est numerus, sint, an fuerint, nisi forte censent, ob id non posse esse eam rerum multitudinem infinitam, quòd non sit locus quo capiantur, aut quibus nutriantur cibi. certè repugnantia in ipsius numeri natura est; qui, si numerus est, non potest non esse numerabilis, par aut impar, atq; ob id finitus. neq; potest esse numerus, qui non fiat adiectione vnitatis maior. infinito verò nihil maius. neq; minus est numerus rerum præteritarum, quàm præsentium. verè enim idem est numerus dierum præsentis anni, & superioris. neq; verò locus est dicendi, multitudinem esse quæ non sit numerus. multitudo enim omnis diuisibilis, & quanta: quanta verò quantitate discreta: quantitas verò discreta, & numerus, eadem res est: quapropter, multitudo, & si mihi possit esse incerta & innumerabilis, simpliciter verò, & in sese nulla potest esse, nisi certa & numerabilis. Verũ propter imperitos, & proteruos, monstretur hoc idem, ducendo ad inconueniens. hæc enim ratio, facilius reuincit minus perspicaces. Pone contrarium, puta, ab æterno esse hunc Solem, & circa terram volutari, necesse est diem hodiernam ab infinitis diebus, ordine succedentibus, fluere. quapropter à superiorum dierum aliquibus, distabit hęc, tempus finitum, ab aliquibus, infinitum. nam si ab omnibus distaret finitum, totus ipse mundus habuisset initium: ab omnibus verò non distat infinitum (neq; enim ab hesterna) si igitur fuerunt dies á quibus hæc distat, infinitum tempus, ab illarum quacunq; incępit dierum numerus, qui additione vnitatum factus fuerit infinitus. quare si ab ea die cepisset fieri, ita vt singulis diebus pars proportionalis decederet, perfecta iam esset continui diuisio: si quidem facta esset diui-

sio infinita. atq; eadem ratione, qui ab hodierna die inciperet numerus aliquando esset euasurus infinitus, fieretq; infinitum ex finito additione finitorum: & esset infinitum inter duos fines, hanc scilicet diem, & illam à qua hęc distabat infinitum. Dices, non potest indicari dies, a qua hæc distaret infinitum. à te certè non possit. sed rogo, an fuerit aliqua? si enim nulla fuit, neq; mundus fuit ab æterno. sin autem fuit, ab illa incępit numerus. nam quęcunq; vnitas, quæ non est vltima, inchoat numerum. Dices, continent contradictionem hæc, atq; ob id non potest intelligi dies quidam, à quo hic distauerit infinitum. Certè si fuerunt plures; in multis non potuit non esse aliquis. quare si posito mundo ab æterno, fit necessariò vt plures dies fuerint, a quibus hic distet infinitum, & multis existentibus fit necessariò, vt eorum quiuis fuerit aliquis, à quo hic distet infinitum. & dato aliquo tali, sequuntur absurda, & contradictionem continentia, fit necessario, vt id quod primò ponebatur, puta mundum ab ęterno existere, contineat contradictionem, & censeatur impossibile. nam ob absurdum, quod colligitur, tolli debet quod primum ponebatur, non quę fiebant. nam si concedis id quod accipiebatur, & tollis aliquid eorum quę fiebant, cogeris concedere duas assertiones contradicentes. quia non potes non concedere, quod fit ex eo quod admittis; quia verò hoc idem tollis, concedes oppositū, & contradicens. Mūdus igitur non potuit esse ab æterno. Sed hactenus processit monstratio ex corruptibilibus mundi partibus, aut saltem mutationes aliquas subeuntibus. Sed si quis affirmet ortus & interitus, atq; omnino omnes mutationes, aliquando incępisse, tamen fuisse ab æterno, & ante omnem mutationem, æterna cœlorum corpora, quiescentia, aut etiam corpora elementorum, ob

cœlo-

cœlorum quietem ab omni mutatione vacantia. itaque, præcipuas mundi partes, esse nunquam, moueri verò cępisse aliquando, atque inde cœpisse initium ortus & interitus. qui, inquam, ita diceret; nunquid conuinci posset? posset certè, hac ratione. Aut corpora illa, quæ ęternùm quieuerunt, fuerunt facta ab ęterno, aut omnino non fuerunt facta: neutrum verò esse potest verum: ergo neque omnino potuerunt esse ab æterno. Nam si facta omnino non sunt, fit vt sint per sese ab ęterno, & esse proprio existentia. Quapropter nullum illorum ab alio pendeat, aut alio posterius sit, sed per sese sint, & operentur ab æterno (cùm operatio procedat à cuiusq; rei natura, & proprio esse) quare nulla illis prior causa sit (si enim hæc effecta ab alio non sunt, non sit vlla eorum causa) quapropter mundus hic vniuersus, neq; vnus erit, neq, totus, neq; perfectus, cùm non pendeat totus ab vnica virtute & causa, neq; causę omnes, in vnam omnium primam, referantur: sed sint multæ mundi partes, à quibus non procedatur ad vllam aliam superiorem, & priorem. hoc verò fieri non potest. nam aut illæ partes habent aliquam naturam siue essentiam communem, aut omnino habent nihil commune. Ex adeo diuersis, vt nihil commune dicatur de illis, nulla ratione potest conflari vnum: nam neq; ordo esse potest inter omnino diuersa. ordo enim secundum aliquid commune est; dicimus enim inter Petrum & Franciscum ordinem quendam else. iunioris, & senioris; quà Doctores sunt, quia hic antiquior, ille recentior est: & quà homines, quia hic iunior, ille senior; tamen quà Petrus homo, & Frãciscus doctor; aut quà Petrus doctor, & Franciscus Burgensis, nullus ordo est. quia hominis, & doctoris: aut doctoris, & Burgensis, non est ulla communis ratio. si igitur dicas,

illas partes à nulla causa pendentes, neq; vlla posteriores, nihil habere commune, tollis omnino mundum, quo sublato, nihil est: nam mundus, neq; vnitate causæ primæ, neq; vnitate essentiæ, neq; ordinis, erit vnus. si verò nulla ratione vnus est, neq; est omnino, quia ens, & vnum, conuertibiliter dicuntur. Si eò velis procedere stupiditatis, vt concedas mundum non esse ens, sed entia diuersa omnino, & æquiuocè dicta, mundum ponis rem omnium imperfectissimam; præterquam, quòd sensus ita dicere prohibet, cum vnica & omnium perfectissima totius figura, & partium positio, esse cernatur. Si verò concedis partes illas mundi habere aliquam essentiam communem, constat, quandoquidem non sunt omnino eadem, habere eas aliquid commune, & aliquid diuersum. Est autem quod commune vnum: quæ diuersa multa. illud ergo commune, prius erit illis omnibus diuersis: si quidem ex eo constant hęc. non ergo erant illæ partes, suo quęq; ordine, primæ causæ, sed pendebant illæ omnes ab aliqua priori causa, à qua data erat eis communis illa essentia. Nullatenus ergo fieri potest, quin corpora omnia facta sint. Si verò facta sunt, non certè ab ęterno tempore, sed aliquando. nam quod fit ex non ente fit, quod ergo factum, ex non ente est factum. Ergo antequam esset ens, fuit non ens, seu non fuit ens, non ergo fuit semper, & ab æterno ens, sed aliquando ens, aliquando non ens. quod enim semper fuit, nunquam est factum, quia quod fit non est. Neq; certè aliud est facere, quam ei quod non est, esse tribuere. Verùm hoc ita habere, hoc modo melius intelliges. Nemo dicet Solem nunc fieri à Deo, quia nunc Sol non fit. Si verò Sol ab ęterno est, nunquam fiebat, magis quam nunc fit, quia nunquam erat minus, quàm nunc est. nullo ergo modo potest esse ab æterno, quod

factum

factum eſt. Siquidem ergo ſatis monſtratum eſt mundum eſſe factum, conſtat non eſſe ab ęterno, ſed in principio temporis, ſimul ſcilicet cum corporibus incipiente motu, & cum motu naſcente tempore. Itaq; in principio facta ſunt cœlum & terra. Si verò facta ſunt in principio, aut facta ſunt à ſe ipſis ſponte naturę orientia, aut ab alio: à ſe ipſis non potuerunt: quia quod facit, eſt actu, quod fit, non eſt actu. non magis ergo poteſt aliquid facere ſe ipſum, quam eſſe ſimul & non eſſe. ſupereſt facta eſſe ab alio. illud verò aliud, aut erat factum, aut ęternum. ſi factum, illud rurſum fuerit factum ab alio, & illud ab alio, peruenietur ergo ad aliquod æternum, à quo ſint facta omnia, aut ibitur in infinitum. Si permittis ire in infinitum, redibunt omnia argumenta, quibus monſtrabatur non potuiſſe infinitas rerum generationes antecedere: ergo neceſſe eſt ponere ęternum aliquod, & primum, à quo facta ſint omnia, quę facta ſunt. illud verò quia ęternum, ſit primum, quia primum, ſimplex, & vnum, quod verò eiuſmodi, omnes homines Deum eſſe dicunt. Deus igitur eſt, qui in principio fecit cœlum & terram. Sed quo pacto fecit? Latini nolunt legere, fecit, ſed creauit, ſignificantes hoc verbo, fecisſe ex nihilo. quod etiam ipſum, videtur mihi monſtrari poſse eiſdem argumẽtis. nam ſi fecit ex aliquo, aut illud aliquid factum fuit, aut non: ſi factum fuit, rurſum rogabo an ex nihilo, an ex aliquo: ſi ex aliquo, de illo rogabo rurſum, ibiturq; iterum in infinitum, & redibunt argumenta numeri infiniti: ſin aliquando cępit rerum fabrica ex nihilo, hoc eſt quod aſseritur: ſi verò illud nunquam eſt factum, redeunt argumenta eadem quæ de incorruptibilibus mundi partibus proferebantur eiſdem igitur argumentis, quibus indicauimus, mundum eſse factum, indicatur factum eſse ex nihilo. Adeo ridere lubet preſtantiſſi

mos

mos illos Philosophos, qui ante mundi ortum, ponebant? alij corpuscula, quæ in immenso spatio sine ordine volutarentur: alij hæc ipsa corpora, velut in conturbata miscella latitantia. quid hi faciebant lucri? vt scilicet mundus ab æterno fuisset deformis, & aliquando exornaretur. an minus est absurditatis & repugnantiæ, in infinita multitudine motionum inordinatarum, quàm ordine succedentium; & in ęternitate corporis deformis, quàm pulchri? an non satius erat pulchrum ab ęterno ponere? nam perfectio & pulchritudo proprior est ipsi esse: imperfectio & deformitas; ipsi non esse. Ego certè hac in re laudo Aristotelem, quòd cum impossibilitatem (vt ita dixerim) ęternorum motuum, & corporum, non præuiderit, maluit ab ęterno esse pulchram hanc mundi faciem, quàm aliquando ex ęterna deformitate emersisse. oportuit verò ipsum æternitatem illam temporis meditari, reperisset si quidem, vt neq; in corpore, neq; in loco (hæc enim ille demonstrauit) ita neq; in tempore infinitatem esse potuisse: si quidem est etiam tempus quantum, vt & corpus, & locus. si igitur omnia quanta finita, tempus quoq; totum finitum est, & erit. quare factus est aliquando mundus ex nihilo. Porrò fieri aliquid album, est fieri quale, fieri septipedale, est fieri quantum, huic loco accedere, est fieri hic, fieri verò hominem, aut equum, est fieri hoc: fieri mundum, est simpliciter fieri, aut fieri ens: quia neque est fieri hoc aut illud, neque quantum, neque quale, sed fieri simpliciter. vt ergo quale fit ex non tali, vt album ex non albo, quantum ex non tanto, vt tripedale ex non tripedali; sic, ex non hîc existente: velut Complutum venit, qui erat Toleti: hoc aliquid, ex non hoc, vt homo ex non homine. ita necesse est fieri simpliciter, ex simpliciter non ente; atq; ita ex nihilo. respondebis fortasse Platonicè,

factum

factum esse mundum ex non ente simpliciter, non tamen proinde ex nihilo. Sed neq; hoc dici potest nam si ponis illud, ex quo mundus est factus, quodq; ab æterno erat, qualem materiam primam fingimus, ea ne intelligi quidem sine omni forma potest, nedum esse. Si enim ea, mera potentia, omni actu vacua, erat, non poterat existere actu (nulla enim existentia sine essentia est) sed potentia, potens virtute diuina educi ex nihilo, vt ex ea corporales formæ virtute naturali educerentur: interim tamen, nihil existeret, præter ipsum Deum, qui in principio fecit cœlum & terram, ex nulla materia. Sed quo pacto fecit? iubendo fieri. Hoc quoq; deridebant summi illi, & admirandi Philosophi, censentes Deum, velut fabrum quendam, aut figulum esse, neq; aliter, quam quædam contorquendo, quædam producendo, quædam pinsendo, & alia quędam machinando, sua opera effecisse: & quædam eorum per se, quædam per minores Deos. Verùm, si, vt monstratum est, fecit Deus omnia ex nihilo, constat, Deum ipsum per sese fecisse omnia, quia potentiæ infinitæ est ex nihilo facere, & ob id nulli finitæ virtuti poterat demandari. non potest verò esse virtus infinita nisi vnica, eaq́; prima & summa. neq; enim in infinitis est maius. Si igitur fecit Deus ipse per sese omnia ex nihilo, non potuit facere aliter, quam iubendo: non enim educendo ex materia vlla, neq; aliquid machinando circa materiã, quę erat nulla: neq; erat quod operi repugnaret; neq; quæ se minus ductilem præstaret, materia, quam elaboraret. nihil aliud esse potuit, illud facere, quam ex sua infinita fœcunditate, bonitate, potentia, & sapientia infinita, quę in eo vnica & simplicissima res est, iubere, vt res fierent. esse autem primę causę fęcunditatem infinitam, Hoc est facultatem faciendi ex nihilo; neq; indigere, vt faciat, materia vlla; idq;

ponere

ponere, ob ipsius mundi integritatem & perfectionem, necessarium esse, in Physicis quęstionibus monstrauimus: neq; pigebit nunc repetere. Certè non est perfectus & pulcher mundus, nisi omne quod sit pulchrum, sit aliqua bonitas quę velit; & omne quod scibile, sit sapientia quæ sciat; & quod possibile potentia quę possit. Nam quà aliquid possibile non potuit, aut scibile ignorauit, aut pulchrum noluit, vel inuidit, mancum & imperfectum exierit opificium. ipsum verò pulchrum, aut scibile, nemo definit ad bonitatem volentis, aut scientiam scientis. Sed pulchrum est, quod rei cui accidit, ad propriam bonitatem obtinendam, perfectionem adiicit; & scibile, quod in sese habet principium, vnde sciri possit: igitur neq; possibile, quod simpliciter dicitur & non ad aliquid, definiri debet ad potentiam. sed simpliciter possibile, est illud, quo facto & posito, nulla repugnantia fit, aut contradictio. tunc enim res per se se fuerit impossibilis, cum in ipsa est (vt ita dicamus) impossibilitas. externum verò quiddam fuerit, si ob id solum dicatur impossibilis, quòd non sit causa quę possit facere. Oportet igitur sit in rebus causa aliqua, quæ possit, quidquid in se se repugnantiam nullam continet. At verò fieri ex nihilo, non est simpliciter impossibile, sed impossibile cuidam virtuti finitæ, puta naturali. qua virtute esse aliam superiorem, & potentiorem, non est impossibile. Si igitur esse aliam virtutem maiorem omni natura, quę possit facere ex nihilo, non est impossibile, est possibile: Si verò est possibile, est etiam necessarium. quia, vt Aristoteles acutissimè dicit. in ęternis idem est quod possibile & quod necessarium. necesse est igitur esse Deum, eumq; per sese fecisse in principio temporis cœlum & terram, iubendo vt ex nihilo fierent. neq; est quod quempiam perturbent aniles dubitatio-

bitationes, quid faceret Deus ſolus, in illa ęternitate otioſus? cur non fecerat hęc corpora multò antea? nam qui omnia habet intra ſe eminenter, nulla unquam re caret; qui ſibi eſt ſufficientiſſimus, nunquam eſt otioſus. Iam verò mundus ſi quidem factus eſt in principio temporis, cùm in ęternitate neq; ſit prius neq; poſterius, [redacted] fieri verò non potuit ab æterno, ob contradictionem, quam aperuimus. non eſt ergo quod queramur non eſſe factum antea. Sed relicta æternitate, accipies interrogationem à tempore, in quo eſt plus & minus, prius & poſterius, rogabisq́;, cur vt eſt nunc mundus ſex mille annorum, non eſt etiam decem mille, vt eſſet factus mundus quatuor millibus annorum, antequam factus eſt? ego te rurſum rogo, an ſi ita eſſet factus, non eſſet hæc tua dubitatio? neq; rogares cur non eſſet factus prius? certè eſſet eadem. quid ſi centum mille nunc eſſet annorum mundus, vt aliquando erit, niſi intercipiatur tempus? eſſet certè eadem. quid ſi centies millenis mille? tunc quoq;. ſi igitur niſi ab ęterno fieret, non poſſet abeſſe hæc dubitatio; ab ęterno verò fieri non potuit, ad quem potius pertineret momentum creationis indefinitum definire, ad te qui dubitas, an ad Deum qui fecit? meritò ergo fecit in principio. idque temporis principium fuit, cum ipſo creationis. Videri poſſit, verbum illud, creare, non habere eam vim, quam diximus, ò ſed eſſe vtcunq; facere. ſi quidem dicitur, creauit Deus hominem. at verò non fecit eum ex nihilo, ſed ex limo terræ. ſed neq; alia viuentia fecit niſi ex terra, aut aqua. Diuus Auguſtinus cenſet, omnia eſſe creata ſimul eodem momento, ſeu in eodem nunc; illam verò partitionem dierum, nõ ſignificare partes temporis, ſed diſtinctionem, & gradus quoſdam naturæ rerum: atq; factum eſſe hominem ex terra,

non actu præexiſtente, ſed exiſtente potentia in ipſo. velut quiuis dicitur noſtrum, verè factus ex quatuor elementis, tametſi nulla terra, aut aqua, erat actu id, ex quo facti ſumus, ſed ſemen & ſanguis. Itaq; vt vnico intuitu tota facies, & eius omnes partes, in ſpeculo exprimuntur, ita vnica Iuſsione Dei, conſtitiſſe totam hanc corpoream molem, & in ea refulſiſſe illum diuinitatis fulgorem, quem vocamus naturam. cęterùm quia non omnes ſancti hoc ita intelligunt, alia reſponſione eſt opus. De verbo, creare, ego ita cenſeo, creare duplex eſſe, alterum & præcipuum, ex nihilo facere: alterum ſine materiæ diſpoſitione facere. nam ſubſtantia non videtur aliter fieri poſſe, quam generatione, aut creatione. generatio verò non eſt niſi in materia diſpoſita, quæ igitur ſine materiæ diſpoſitione eſt, creatio vocari debet. Quapropter ſiue ex nihilo omnia, ſiue ex nihilo quędam, quędam ex materia non diſpoſita, ſed iubendo fecit, omnium eſt Deus effector & creator. Fecit verò Deus, omnia, quæ fecit, valde bona, id eſt, ſuis ſingula formis perfecta: quia ipſe valde bonus eſt: & bonus omnia vult bona eſſe: quia nulla vnquam de re inuidia tangitur. voluit ergo omnia fieri valde bona, quoniam bonus; ſciuit verò quęcunq; voluit: & potuit quęcunq; ſciuit & voluit, quia vt eſt ſummè bonus, ita & ſummè ſapiens & potens. Tria igitur ſunt omnium rerum principia; potentia, ſapientia, & bonitas, quæ in prima cauſa vnicum, & idem principium eſt. Innumera alia continet præſcriptum caput, de quibus, quia ſcio non poſſe me pro dignitate dicere, tacere malo, ac relinquere enarranda Theologis, quibus dedit Deus, in hoc ſanctarum ſcripturarum paradiſo liberius verſari. Apponam verò quam mihi Deus dederit, ſex dierum enarrationem, hinc capto initio.

,, Vidit

» Vidit (inquit) Deus quod esset bonum, & ait, germinet ter-
» ra herbam virentem, & facientem semen, & lignum po-
» miferum, faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen
» in semetipso sit super terram, & factum est ita. & protu-
» lit terra herbam virentem, & facientem semen iuxta ge-
» nus suum, lignumq; faciens fructum, & habens vnum-
» quodque sementem iuxta speciem suam.

Videtur his verbis significari, nullam omnino esse herbam, neque plantam, quæ semen nō proferat: siquidem omnia quę terra producit, videntur esse creata à Deo. at verò nihil videtur Deus iussisse vt germinaret terra, præter ea quę semē proferunt. omnia ergo quæ terra germinat, semen proferunt. at verò videtur, huic assertioni experimentum repugnare: siquidem in arboribus Salix, Vlmus, Populus, & Fraxinus, & huiusmodi aliæ, nullum videntur habere semen. minutulę & annuæ herbulæ, quibus prata omnia conuestiuntur, spontè nascuntur sine vllo semine, & fungorum omnia genera, qui & ipsi nutrimentum & ortum ex terra capiunt. filici etiam nullus flos, nullus fructus est, teste Dioscoride, sine quibus semen nullum esse possit. Quid ergo, an hæc non sunt creata à Deo? certè creata sunt omnia à Deo, sed vt arbitror (nisi tamen aliter sancta censet Ecclesia, ita enim facile assentiar) non omnia eodem modo. nam rerum, quę ortui & interitui sunt obnoxiæ, quædam non aliter generari possint, quàm à suo simili: vt homo ab homine: equus ab equo; quædam vero dissimilium causarum concursu generantur per accidens, vt quę generantur per putrescentiam, aut etiā per concoctionem, aut per alterationes quasdam. quarum rerum generationes, non tàm referuntur in vllam facientem causam, quæ proxima sit, quàm in materiæ dispositionem. velut aurum non gignitur ab auro, aut argentum ab

argento, aut omnino metallorum vllum ab eiusdem speciei alio; neq; lapis ullus à lapide. his enim rebus nulla seminalis virtus est, vt neq; vllis earũ, quę vegetabilem non habent naturam. Plantarum etiam & animalium multis accidit, vt per accidens, neq; à sui similibus generentur. atque in vtrisq; (plantis inquam & animalibus) est triplex differentia. quædam enim (quę scilicet sunt perfectissima) non aliter quàm per se, & à sibi similibus generari possunt, vt homo, equus, bos, & elephas, & nux, prunus, & palma, & pomifera omnia: quędam (quę scilicet sunt vilissima) semper generantur per accidens; vt pediculi, & vermes, & fungi, & alga. quędam sunt inter hæc, perfectione etiam media, quę cùm à similibus, & seminali vi generentur, sponte etiam nasci possunt; vt mures, qui habent vtranq; generationem, & vesparum, & locustarum, ac scarabeorum genera. Herbas etiam aliquas, earum quę semen afferunt, sponte nasci, ac sine semine posse; omnes existimant, inde capto argumento, quod quibusdam in terris, visę sint denuò, atque vbi nullę unquam tales fuerint innasci. velut Theophrastus, cap. 5. primi, de causis plantarum, narrat, laserem aliquando in Apturea ortum esse ex imbre quodam crasso, cùm in ea mundi parte fuisset nunquam: atq; ibidem, siluam quandam ingentem prosiluisse aliquando, vbi nulla antea fuisset. quanquã nõ desunt, qui horum etiam euentuum quærunt seminalem causam, velut Anaxagoras, qui censet ipsum aerem deferre ex alijs in alia loca semina, hincq; fieri, vt hominibus id non sentientibus, fiant generationes quędam alicubi, quę videantur esse spontaneę, cùm tamen non sint. alij causantur inundationes confluxusq; aquarum, dicentes amnium diggressionibus fieri, vt semina ex alijs in alias partes deferantur. Sed & si hæc non ineptè dicantur, mihi videtur multo pro-

babilius, si quidem in animalium genere sunt nonnulla, quę vtrunq; habent ortum, esse in plantis quàm plurimas. nam ex semine solùm posse consistere, neque vllum habere accidentalem ortum, perfectioni tribuitur. at verò genus animalium perfectius multo, quàm plantarum est. plantæ ergo plures habent nascendi modos, neq; tam tenentur con ditione nascendi ex semine, quàm animalia. quod rursus vel hoc argumento constat, quòd animalia perfecta, non aliter quàm ex semine nasci possunt; plantę verò etiam hę, quæ maximè semen proferunt, nascuntur etiam insitione, & plan tatione, & germinatione, suntq; illis omnes hę productiones per se. itaq; non est quòd videatur inopinabile, plantas plęrasq; earum, quæ ex semine nascuntur, nasci posse spontè ex terræ & aquæ fœcunditate solùm, cùm id accidere videamus animalium non paucis. quin potius existimo, quæ omni careant semine, esse perpaucas: quæ possint spontè nasci quàm plurimas. nam, vt Theophrastus rectè censet, latitare potius quàm non esse seminis naturam, est arbitrandum. velut in thimo est semen, quod sensu percipi nequit, & in salice, & vlmo, & eiusmodi alijs. sunt etiam quibus seminalis vis est in lachryma, vt iridi. atq; generatim, vt Theophrastus inquit, ea facilius, atque ex minori principio valent generari, quæ imperfectiora sunt. quamquam ergo verisimile sit, quàm plurimas, & herbas & arbores, quæ carere videantur, habere semina, vt de salice, & vlmo, dicebamus: non tamē proinde negandum, esse multas, quæ omnino non habeant, & nonnullas earum, quæ habent, sponte etiam oriri posse: cum illa triplex nascendi differentia notetur in animalibus, quæ genere quidem sunt perfectiora. ex dictis constat, res quasdam esse, quibus (nisi illas Deus in illo mundi exordio fecisset) necessariò esset semper mundus cariturus

riturus aliàs verò, quæ, & si à principio factæ non essent, possent deinceps, ex ipsis mundi elementis, naturaliter oriri. Nam elementorum, si vel vnum tollas, necesse tolli omnia, ac cum illis etiam concreta corpora. quia cum primæ contrarietates, primò insint elementis, sintq́; ipsę elementorũ naturæ, sublatis elementis, tolerentur cõtrarietates primæ. atq; his sublatis, tollerentur rerum omnium generationes: cùm hę omnes agantur per alterationes mutuas, quę nascuntur a contrarietatibus. quòd verò sublato eorum quocunq;, necesse sit tolli omnia elementa, constat: quoniam si frigus omnino non est, neq; calor sit. siquidem, si calfactio nulla esse potest, neq; calor omnino est. at verò si omnino non est frigus, neq; calfactio vlla est: neq; refrigeratio, nisi calor: si quidem omnes contrarij motus, sunt inter eosdem terminos, contrario modo: vt calfactio à frigido in calidum; refrigeratio à calido in frigidum. Necesse est igitur, quocunque eorum sublato, alterum tolli. eadem ratio est humidi & sicci. Porrò hę duę contrarietates, calidi & frigidi: humidi & sicci, relationem quandam habent ad sese, sunt enim primæ actiuæ, secundæ passiuæ. quapropter vtręq; sine alijs, ad generationes rerum essent otiosæ & inutiles. omnes ergo necesse est, in mundi exordio extiterint: quare, & prima corpora, quorum primæ illæ, seu virtutes, seu qualitates, sunt. necessariò ergo si modo futurus erat mundus, creata fuerint in initio elementa. quo autem modo, postea dicemus. Iam verò cœlestia corpora multo magis, & propter se se; & propter alias mundi partes. propter sese; quandoquidem nisi diuina virtute essent in initio creata, cum nullum habeant ortum aut interitum naturalem, nunquam deinceps oriri possent: propter alia verò, quoniam cum omnis aliarum rerum virtus ab illis gubernetur, nullæ prorsus na-

turalium mutationum ſine illis eſſe poſſent. Neceſſe etiam eſt, fecerit Deus ab initio ea omnia animalia, atq; omnino viuentia, quæ ex ſolo ſemine, aut germinatione generationem habent. niſi enim in initio diuina virtute eſſent facta, nunquam deinceps oriri poſſent. vt neq; modò, ſi omnes homines, aut equi, aut leones morerētur, eſſet vnde rurſus oriri poſſent. nimirum non habent aliam generationem quàm ex ſemine. Ita etiam arbitror, ſi nuces omnes, cum toto nucum ſemine, perirent, mundus eſſet in poſterum ea planta cariturus. at verò metalla, & lapides, & ea, ſiue animantia, ſiue plantas, quę putreſcentia quadam generari poſſunt, non par neceſſitas eſt, vt Deus fecerit ab initio: poſſent enim ipſa poſtea, ex rebus alijs naturaliter oriri. velut nunc gignūtur mures & vermes, vbi nulli antea fuerint, atq; metallum quodcunq;, ſolis virtute, gignitur ex terra & aqua. quapropter, ne mundus his careret, minus videtur neceſſarium fuiſſe, vt Deus creandi vim apponeret, cum naturalis eſſet futura ſatis. atqui fortaſſe propoſitæ dubitationi iam reſpondimus, atq; ob hanc cauſam, non ſimpliciter dixit Deus, producat terra herbam virentem, ſed virentem, & facientē ſemen, & lignum pomiferū faciens fructū iuxta genus ſuum: ac repetijt, cuius ſemē in ſemetipſo ſit ſuper terra, hoc eſt, quod non aliter oriri ex terra poſſit, quàm ex ſuo ſemine. fortaſſe etiam hanc ob cauſam, in tota mundi creatione, nulla foſſilium, neq; gēmarum, facta mentio eſt, ſed tantum elementarium corporum, & cœleſtium, & animalium natantium, & volantium, & terreſtrium, & plantarum, quarum ſemen in ſemetipſis ſit ſuper terram, ac poſtremò hominis. quaſi ex in initio creatis, reliqua eſſent naturaliter eruptura. neq; verò huic ſententiæ repugnat, quod 18. cap. Eccleſiaſtici dicitur, Deus qui ſemper eſt fecit om-

nia simul. verè enim fecit omnia simul in illo mundi initio, non tamen omnia eodem modo, sed alia quidem ipsa per se se, alia in suis principijs. Extiterunt à principio omnes rerum formæ, aliæ quidem actu, aliæ potentia. quoniam iam inde omnes, aut erant actu, aut poterant naturaliter oriri. neq; quidem hoc durum videri cuipiam debet, quod in quibusdam exemplis videtur posse demonstrari. cùm enim sint quædam animalcula, quæ non aliam, quam ex hominis morbis, ac excrementis, generationem habent, vt pediculi, lentes, & acarus, animalculum inquam illud omnium minimum, quod scabiei est initium (aratorem vocant vulgò, & vulgares chirurgi syronem) & lumbrici, tam lati, quàm rotundi, & ascarides vocati, & quædam alia animalcula innominata, quæ in quibusdam abscessibus, & in ossium carie reperta sunt, constat ea ab initio non extitisse: cùm Adamus sine vllo morbo creatus à Deo sit, atque adeo perstiterit vsq; dum peccauit. quòd perfecta iam mundi creatione, euenit. Itaque res quasdam vilissimas, & quæ putrescentia tantùm fiunt, cuiusmodi quæ dicta sunt animalcula, & algam, quæ putrescente aqua in lacunis gignitur, queq; sordes potius dicuntur quā res, vt inquit Arist. non dubito post exactam mundi creationē pullulasse. an verò res aliæ, quæ adeo viles non sunt, poterant tamen naturaliter oriri, vt metalla, lapides, & viuentia, quæ vtrunque ortum habent, ex semine inquam, & spontaneum, intra sex primos dies ornandi mundi gratia extiterint, an non, sed postea orta sint: haud habeo quòd affirmem. Illud tamen mihi videtur probabilissimum, ea si in ipso mundi initio extiterunt, nō tam creatione, quàm properata generatione esse facta. nam receptissimum est illud Philosophorum axioma, naturam (multo magis Deum) nihil frustra facere. frustra vero apponeretur creatio, vbi generatio naturalis esset satis. poterat verò Deus optimus

mus Maximus, exornandi statim, ac perficiendi mundi gratia, earum omnium rerum ortum, alioqui naturalem, properare adeo, vt statim erumperent, cum creandis, & si non eodem ortus genere. neque verò proinde non esset ille naturalis ortus, quia aucta celeritas non mutat speciem motus. si enim lapis descenderet, eadem celeritate qua sol fertur, aut etiam prima sphęra, celeritas quidem illa, maior esset quàm pro lapidis natura, motus verò nihilominus naturalis. vt ergo tria rerum genera esse diximus, ita nunc tria earum initia ponimus. quædam enim initio creata esse, factaq; ex nihilo aut sine materiæ dispositione: quædam postea succreuisse; quædam, inter hæc, extitisse quidem in initio: ortu tamen naturali. Moses verò ea tantùm videtur narrasse, quæ primo modo extiterũt, creata scilicet per sese, ac non solùm per sua principia. nam primo die fecit elementorum corpora, & lucem. secundo fecit firmamentum, hoc est corpus illud totum cœleste, quod constat multis orbibus: tertio separauit aquam à terra, colligensque aquam in locum vnum fecit maria, terraque detecta creauit omne genus plantarum, quæ ex semine habent generationem: quarto fecit, Solē, Lunam, & Stellas, & posuit in firmamento (ex eadem, arbitror, firmamenti substantia, non aliter ac hominem fecit ex terra) quinto fecit animalia omnia, natatilia & volatilia: sexto terrestria, cum quibus & hominem. At verò præter hæc, cōstat esse in mundo res quàm plurimas, quæ intra sex primos dies non extiterunt. vinum enim non esset, cum nulla antecessit vindemia: neque oleum, cum nondum tusæ oliuę: neque mel, cum nondum apes mellificassent. nimirum hæc, & huiusmodi alia, creata sunt in suis principijs, ex quibus deinceps orta naturaliter sunt, vt etiam ex terra & aqua, fouentibus ea cœlestibus corporibus, aut intra ipsos sex dies, aut postea, orta sunt metalla, & lapides, &

bitumina, & herbæ ſponte naſcentes, ac denique alia omnia, quæ non habent ſeminalem ortum, neque fiunt à ſimilibus, ſed concurſione aliarum cauſarum, per accidens, producuntur. Videtur neque ignis facta eſſe, in hac narratione, mentio. quapropter exiſtimare videtur quiſpiam poſſe, ne omnia quidem elementa facta eſſe in illo mundi exordio, ſed tria tantùm, ignem verò poſtea, concurſione aliarum cauſarum, ortum eſſe. Iuuabit hanc opinionem antiquitas, quæ, vt aliarum rerum quam plurium, ita etiam huius, quærit inuentorem, quaſi ignis non ſit à principio in rebus, ſed alicuius hominis induſtria, poſtmodum factus: ſcilicet, vt & vinum. Plinius narrat, ignem è ſilice, primum inuentum eſſe à Pyrode, Cilicis filio: idem autor affirmat, primum eſſe inuentum in Pyrpile. Si igitur inuentum hominum ignis eſt, non videtur à principio mundi extitiſſe. ſed quo pacto potuit hic mundus conſtare, præſtantiſſimo & efficaciſſimo carens elemento? Cũ ſint duę mũdi partes, altera humilior ac imperfectior, corporibus conſtans ortui & interitui obnoxijs: altera ſublimior ac perfectior, cõſtans corporibus incorruptibilibus. humiliorem & ignobiliorem, oportuit primò fieri, quaſi fundamentum, & mundi exordium. natura enim ita comparatum eſt, vt principia ſint viliora, atque ad perfectiora, in cuiuſuis rei opificio, procedatur. atque illam quidem, oportuit primo fieri impolitam & incultam, poſtea exornari. ita enim & natura & ars procedit, ab obſcuris quibuſdam & rudibus delineamentis, ad exactiorem formam. neq; verò non eſt hoc optimũ argumentum: nam vt ars naturam imitatur, ita natura diuinitatem, à qua fluxit. vt ergo artificialia opera imitantur naturalia, ita eſt rationi conſonum, naturalia imitari diuina opificia. Quapropter ex eo ordine, quem rerum natura tenet, rationem diuini opificij volentes inueſtigare, haud quaquam errabimus.

rabimus:ipse enim Deus est naturę parens. Proinde primo die, facta est tota generabilium & corruptibilium sphęra, constans elementorum corporibus, terra inquam, aqua, aëre, & igne: illis verò, neque puris, & syncerissimas naturas retinentibus, neque seorsum positis, & ordine collocatis, neque illustratis vllo cœlesti lumine, sed intra obscurum aërem aqua & terra permistis, atque intra hæc omnia, igne inuisibiliter incluso, qui inter cætera, fouebat aquas, reddebatq́ue fluxiles, ne frigore concrescerent, moxq́ue, ac Cahos hoc extitit, fecit Deus lucem, per quam reddita sunt corpora illa aspectabilia, factusq́ue est dies primus. verùm vt hæc distinctius eloquamur, oportet quædam, de elementorum naturis, enarremus. Elementa prima, principijs rerum naturalium, materiæ inquam & formæ, à Deo proxima sunt, vt per sese, & omni mistione vacantia, nullibi munda sint, aut fuerint vnquam, aut etiam esse posśint. nam cum eorum naturæ definiantur per summas qualitates, & consistentia corporis, misturam quandam desideret, & contrarij misturam, quia mera humiditas nullam consistentiam haberet, mera siccitas nullam cõpactionem & continuitatem, nihil penitus syncerum existere in corporibus potest. Quapropter elementa prima intelliguntur, definitis seorsum eorum naturis, suntq́ue potentia in rebus concretis, actu verò nullibi. quod quia intellexit Galenus, in com. primi de natura humana, elementis primis nullas formas substantiales attribuit, sed pro his, qualitates primas, affirmans ea constare ex materia prima, & calore, frigore, humore, aut siccitate, aut harum binis qualitatibus. itaque terra hæc quam incolimus, & aqua qua vtimur, aërq́ue quem inspiramus, elementa mera non sunt, sed corpora, simplicissima eorum, quæ extant, & proxima elementorum naturis. quo factum est, vt eorum nomina dentur ipsis elementis, quę men

te potius intelliguntur, quam re vera ſubſiſtunt. aut certè, ſi ſimplicium elementorum ſunt illa nomina, priora hæc corpora, quæ videmus, non ſunt appellanda hæc, ſed, vt Plato dicit in Timeo, talia. nimirum non terra, ſed terreum corpus: non aqua, ſed aqueum: ita & aëreum, & igneum. ridiculum enim quod quidam pueriles Philoſophi affirmant, oportere, vt quodcunque elementum ſit alicubi purum, in proprijs ſcilicet regionibus. Vbi enim talis ſit aqua? an in mari, vbi ſalſiſſima, & piſcibus ſcatens? Elementa itaque prima, potentia ſunt in corporibus, actu nuſquam. neque verò expedit: ob concreta enim ſunt illa neceſſaria: per ſe ſe nihil eſſet inutilius. Verùm & ſi elementa actu non ſint, maximè viget eorum natura in his elementis, quibus vtimur, terra inquã, aqua, aëre, & igne, quę ordinem eum amant naturaliter, vt ſint craſſa ſub tenuibus. atque proinde, ſicubi confuſa ac conturbata ſunt, mox in imum mergitur terra, aërque emergit, & interfluit aqua. Ignis quoque, vt maximè communis Philoſophorum opinio fert, effertur naturaliter in ſupremum locum, atq; proinde proximum cœlo locum tenet: aut, vt ego exiſtimo, is ſolus inter omnia corpora, nullum potius locum præ alio amat, neque in vllum fertur, niſi per accidens, motu materiæ, quam occupat, aut tractus à lumine (ab hoc enim naturaliter trahitur) ſed velut quædam mundani huius corporis anima, totum occupat, permeans per omnia, vt omnia fœcundet, ac quodammodo viuificet. Nam cum omnes naturales ortus agantur concoctione quadam, quod caloris eſt opus, conſtat ſine eo omnia futura ſterilia: aquam præcipuè, quæ ab omnibus ferè Philoſophis cenſetur eſſe primum frigidorum. vt verò ortus tribuuntur calori, vt efficienti cauſæ, ita tribuuntur humiditati craſſiori, qualis aquea eſt, vt materiæ. atque hac ratione efficitur, vt aqua ob humiditatem craſſam, qua abundat, ſit

dat, ſit

dat, sit velut mater omnis generationis: ignis verò pater per calorem. Rerum ergo generationes, maximè adscribi debent aquæ ab igne fœcundatæ. ita fit, vt nisi hæc duo adhibeantur principia, omnia sterilescant: velut terra, nisi irrigetur primum, ac deinde concalescat. Ipsum quoque mare, quod omnium mundi partium est fœcundissimum, vt mirabilis rerum, tam viuentium, quàm vita carentium, quæ in eo gignuntur, differentia indicat, si calore destitueretur, futurum esset penitus generationi ineptum, & cõcretum frigore. quin & tota mundi aqua, nisi, à quo concalescit, igne funderetur, futura esset glacies. Si enim primum frigidorum esse recte dicitur, nulla frigiditas potest illi esse præter naturam. videmus verò eam aliquando concrescere frigore: haberet ergo id secundum naturam semper, nisi aliquid accederet, quod funderet. quid verò aliud potius sit quam ignis, qui caloris omnis principium cum sit, fouet, atque fœcundat, facitque, animalium & aliarum rerum ortui & conseruationi, idoneam? at qui consentaneum est censere, aquam per hyemem, absentia ignis potius concrescere, quàm præsentia frigidi aëris, vt putant, qui aërem statuunt primum frigidorum. verùm in eam, adeo dissidentem à communi sensu opinionem incidunt, quia hanc ignis, per res omnes delationem non assecuntur. Ignis itaque per omnia permeat, alimentum ab illis accipiens (quia sunt illi omnia substrata vt materia, vt mirus dixit Aristoteles) aquæ verò ab eo accipiunt colorem genitalem, & motum, ac fluxilitatem. Itaque igne fouente & incubante aquas, rerum omnium aguntur generationes. Hæc verò disertissimè docuit Hippocrates libro primo de dieta his verbis.
„ constituuntur quidem igitur tum animantia omnia alia, tum
„ homo ipse, ex duobus, differentibus quidem facultate, con-
„ cordibus verò & commodis vsu, igne inquam & aqua. hæc

autem

„ autem ambo simul sufficientia sunt, tum alijs omnibus, tùm
„ mutuo sibi ipsis. vtrunuis verò seorsum, neque sibi ipsi, neque
„ vlli alteri sufficiens est. vim igitur ac facultatem vtrunque ip-
„ sorum talem habet. ignis enim omnia per omnia mouere po-
„ test; aqua verò omnia per omnia nutrire. particulatim verò
„ vtrunque superat & superatur (hoc est pugnant mutuo in-
„ ter se, vtroque eorum partim vincente, partim victo) ad sum-
„ mum ac minimum quantum eius fieri potest, (hoc est plus
„ aut minus, vt quodcunque eorum potest) neutrum enim su-
„ perare penitus potest. hanc ob causam sanè, igni quidem, vbi
„ ad extremitatem aquæ peruenerit (hoc est vbi penitus con-
„ sumpta humiditas est) deficit alimentum (ita euanescit ignis
„ cum ventum est ad cineres) euertitur igitur eo, vnde nutri-
„ ri potest (hoc est serpit in alias materias, quærens alimen-
„ tum) aqua verò vbi ad extremitatem ignis peruenit (hoc est
vbi penitus exclusit ignem) deficit motus (quia concrescit in glaciem, fitque immobilis). vides quàm disertè Hippocrates dicat, aquam accipere fluxilitatem, motum, ac fœcunditatem ab igne; ignẽ verò ipsum ferri per omnia, atque alimentum ex omnium humiditate capere, & generationes omnes his duobus principijs attribui. hoc idem est quod hîc insinuatur his verbis, Et spiritus Domini ferebatur super aquas, seu incubabat aquas, ambo enim hæc significat dictio hebraica. insinuatur verò vtrunque, ignem scilicet ferri per aquas, eas quæ fouere ac incubare. merito verò spiritus appellatur, quia ignis, corporum omnium maximè, videtur ad spiritualium substantiarum naturam accedere. est enim tenuissimus, & visum ac omnino sensum fugiens, nisi cùm, ob materiæ, quam occupat, densitatem, apparet, vt in ignito carbone, & fumo ardente. In his enim ipsis, cum rarescunt, disparet, vt cùm dissipatur fumus. contrà, cum eius ignis, qui intra nu-

bem

bem inuisibilis continebatur, circunstanti frigore densatur materia, is emicat, abiens in fulgur, aut etiam fulmen. itaque est tenuissima quædam & insensibilis substantia, vt quædam eorum anima, per alia permeans, neque apparens, nisi cum densatur cum materia. hanc substantiam à principio fecit Deus. cùm verò multo tempore homines igne non indigerent sensibili, vtpotè neque carnibus vescentes, neq; fructus assantes aut elixantes, eo caruerunt, vsque dum inuenirent rationem retinendi eius in materia densa, in qua apparet, fieretque vtensilis. Meritò itaque inter corpora omnia hic maximè dicitur spiritus. Domini verò ob magnitudinem virtutis, & præstantiæ: est enim phrasis diuinæ scripturæ, Domini, aut Dei vocari, quæ magna, aut præstantia. hic igitur spiritus, hoc est hæc substantia tenuissima, ac perfectissima, ferebatur, incubans & fœcundans aquas. per hunc spiritum factæ sunt aquæ fluxiles, alioqui futuræ, vt diximus, concretæ. in quam sentētiam dictum est illud psalmi, flabit spiritus eius, & fluent aquæ. sed quia Physici nunquam acquiescunt vllis dogmatis, sine monstratione, hanc adhibeamus oportet, quoad nostra fieri possit, indicemusque, ignem, nō habere vllam regionem, in quam seorsum feratur, separatus ab alijs corporibus. Primum quidem illa, quam Hippocrates adhibuit, non leuis est, procedit enim ab experimento. siquidem videmus nullibi ignem manere, nisi illi suppetat materia vnde alatur, eaque consumpta statim deficere, vt dissipato fumo & consumpto oleo, flāmam; siccatis vsque ad cineres lignis, prunas. at verò in sua regione seorsum ab alijs omnibus positus, omni alimento esset destitutus. sed ex motu eius corporis, multo euidentius monstratur, quod propositum est. si enim supremum appeteret locum, in eum ferretur naturaliter. si autem ferretur, efferret etiam secum alia, quæcunque ei essent agglu-

tinata: atque vt lignum, quod ob naturalem raritatem, aëris nonnihil habet inclusum, ascendit per aquam, ita etiam quod ignitum esset, ascenderet per aërem (tanto enim læuior esset ignis aëre, quanto aër aqua) at verò non ita fit: euolarent enim ex prunarijs aut foco prunæ omnes: vt scilicet magnæ etiam trabes emergunt è profundissimo flumine: tantum autem abest, vt quæ sunt imbuta igne, euolent, vt ne tantillum illis ignis ponderis detrahat. frustum enim ferri aut lapidis ignitum, non minus deprimit lancem quàm frigens, nisi quid substantiæ decisum illi sit, dum vreretur. non ergo ignis sursum potius fertur quàm deorsum, sed materiam, sequitur, atque cum densis, lapillis, ferro, aut carbonibus, descendit: cum exhalatione ignita, qui fumus ardens est, ascendit: comparet verò dum densam tenet materiam, ea extenuata, aut dissipata, disparet. sed & ex vsu, in quem res omnes naturales semper diriguntur, constare videtur posse, quod asserimus. quem enim rebus vsum præstaret ignis, supremam mundi regionem tenens, seiunctus à reliquis corporibus? non enim calorem, cum media regio frigidior quàm infima esse cognoscatur, actiones verò naturales contingant per medium: sine calore verò nihil præstare possit. at verò permeans per alia omnia, calfacit, &, vt dictum est, liquat, fundit, ac mouet: quædam alia densat, concoquit, atque ad ortum deducit, atque in humoribus quos elaborat, omnis naturalis ortus parens est. At dices, id me falsò igneo calori tribuere, quod sit solaris; igneum enim, potius vrere, ac per siccitatem in marcorem trahere omnia, & interitum. Ita est sanè, solaris calor est qui hæc præstat, ipse verò solaris calor, nihil est aliud quàm calor ignis, solis fulgore, quo naturaliter trahitur, vt ita dixerim, modificatus. nam sol, cum sit corpus incorruptibile, necessariò sit expers qualitatum cor-

ruptiuo-

nuptiuarum, caloris, inquam, frigoris, humoris, ac ſiccitatis, non poſſit ergo calfacere, niſi per aliud, & accidente quodam. Quid verò ſit illud, cuius acceſſu calorem inferat, potiuſquàm, quod à Philoſophis omnibus ſtatuitur, per ſe, ac primo calidum? Si enim Sol per accidens calidus eſt, ignis verò quòd primò ac per ſe, neceſſe eſt cauſam caloris illius, ad hunc referri. eſt verò hoc ipſius etiam ignis naturæ valde congruens. Cùm enim inter elementaria corpora, igneum ſolum cœleſtem imitetur fulgorem: ipſum verò ita, vt plurimi veterum Philoſophorum, ob eam ſimilitudinem, aſtra ignea eſſe ſuſpicati ſint, ſit valde conſentaneum, vt ſimilitudinis illius cauſa, facilè trahatur ignis cœleſti lumine: quod etiam veſtigium quoddam, diuinitatis eius corporis, eſt. Maxima ergo ignis pars, cum lumine Solis circa terram voluitur, comitaturque circumeuntem diem. quod, indicant il-
» la verba capitis primi Eccleſiaſtes. Oritur Sol, & occidit, &
» ad locum ſuum reuertitur, ibique renaſcens, gyrat per me-
» ridiem, & flectitur ad aquilonem. luſtrans vniuerſa in circui-
» tu, pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur. His verbis
» apertè dicitur, ſpiritum illum, quē indicatum eſt eſſe ignem, circuire ſimul cum ipſo Sole: nam nomine ſpiritus, non eſt veriſimile, vocari Solem ipſum. nam præterquam quòd eſſet repetitio inutilis, vocari ita non poteſt: nam neque quod tenuis, neque quod inuiſibilis, neque quod animatus & viuens, cùm nihil horum ſit. circuit itaque ignis, vt ipſe Sol, eſtque eius comes. Quo fit, vt dies, atque omnino lux omnis, calida: nox, atque omnino tenebrę, frigidæ ſint. hic ipſe igitur eſt ſolaris calor, qui cùm ad materiam accedit moderatus, coquit, ac nutrit: alioqui, ſi copioſus, atque deſtitutus humore accedit, etiam vrit; vt non raro meſſes, ante tempus, ob pluuiæ inopiam, & defectum ete-

siarum. Vnde rursum constat, non esse aliam diuinitatem solari calori, sed eundem penitus esse & igneum. Itaq; multis iam argumentis probabilissimum effecimus, ignem esse illum spiritum domini, qui in ipso mundi exordio, generationum præstans initium, incubabat aquas. est verò ignis symbolum diuini amoris, qui Deus ipse est. vnde sublimior alius, qui ad me non spectat, nascitur sensus. His positis, ad enarrationem primæ diei, videmur iam posse accedere. In principio, hoc est in ipso temporis initio, creauit (hoc est fecit de nouo ex nullis præexistentibus) cœlum & terram. cœli nomen, tum in tota scriptura diuina, tum in hoc ipso capite, significat aërem, aut incorruptibile illud & maximum corpus, quod superstat. Constat verò, siquidem dicitur, dominamini piscibus maris & volatilibus cœli. non sunt autem volatilia, nisi in aëre. & iterum, vocauit Deus firmamentum cœlum. Firmamentum verò non est aër, sed firmum illud, æternum, & stabile corpus, in quo posuit Deus duo luminaria, & stellas omnes. cùm autem duo hæc significare possit ea vox, in narratione diei primæ significat aërem, quia firmamentum fecit Deus in die secunda. Fecit itaque Deus in prima die aërem & terram, vt verò insinuet, non hæc duo solùm elementa facta esse in illa die, neque hæc ante alia, sed quatuor corpora simul, velut vnum Cahos: addit, Erat autem terra inanis & vacua, & tenebræ super faciem abyssi, hoc est, aquarum: & spiritus Domini, hoc est ignis, ferebatur super aquas. itaque cum primùm fecit cœlum & terram, fecit & abyssum & ignem, erantque ea in prima illa die adeo confusa ac conturbata, vt terra cōmista cum aqua intra ipsum aër esset. cum verò aquæ maior quàm terræ moles sit, secundum superficiem videbatur esse tota aqua, vt quoddam lutum, atque ita erat terra inanis, hoc est nulla gignens ex sese ani-

malia,

malia,& vacua, hoc est nullis plantis ornata: & erant tenebrę super faciem abyssi, qui scilicet tenebat intra se totam terram. nam cùm essent iam corpora, quæ lucem poterant recipere, nondum habebant tamen, constat esse tenebras. ignis verò inuisibiliter permeabat per aquas, fœcundare iam inde eas incipiens, ac prohibens quominus concrescerent, vt gelu. hæc cùm ita haberent, creauit Deus lucem, per quam ea corpora in conspectum venire posse cęperunt. diuisitque Deus lucem à tenebris, quia non illuminauit totam eam molem æquè, sed ab altera superficie apposito lumine, ab opposita corpus ipsum faciebat tenebras, vt & nunc. gyrante verò lumine totum id corpus, factus est vespere & mane dies vnus. In die secundo fecit Deus firmamentum, firmum inquam illud & solidum cœli corpus, neque diuisionem, neque raritatem, neque omnino alterationem vllam recipiens corruptiuam: posuitque illud firmamentum in medio aquarum, fecitque vt diuideret aquas ab aquis, eas scilicet quæ sunt sub firmamento, ab ijs quæ supra firmamentum. De his aquis, quæ supra firmamentum sunt, dubitatur quàm plurimùm. Sunt qui dicant aquas supra firmamentum, vocari eas, quæ pluendo decidunt in terram, illasque, ab his quæ supra terram sunt, separari cœlo, hoc est aëre. verùm falluntur, quia & si cœli nomen de aëre, & de superno illo & incorruptibili corpore dici possit, firmamenti verò non ita. sed firmamentum illud solùm est, in quo sunt luminaria & stellæ. itaque haud dubiè supra cœlum sunt aliæ aquæ: sed quo pacto? supra cœlum enim hoc, quod conspicimus, nihil aliud esse potest, quàm sedes Beatorum, quam quidem tanto præstantiorem, & mutationis minus participem esse oportet, quàm cœlum; quantò cœlū ipsum quàm elementaria corpora. quare vt elementaria sunt motus & alterationis participia, cœlestia

motus solius, ita sedē Beatorum esse oportet corpus purissimum, & mutationis, & omnis motus expers. at verò si aqua esset, aut ex aqua, recipere posset alterationem, atque à contrarijs pati, siquidem frigus & humiditatem haberet naturaliter, & contrarias illis qualitates, posset, præter naturam, recipere: certè eodem argumento, quo Aristoteles monstrauit, astra non esse ignea, monstratur cœlum illud supremum aqueum non esse. sed vt fatemur, cœlum & astra ignea esse, igne quodam cœlesti, qui pręstantioris quàm elementaris est naturæ, fulgore solum referens illum, non etiam calore, & siccitate, ita dicemus, cœlum illud, quod plurimi hanc ob causam vocant chrystallinum, aqueum esse, aqua quadam cœlesti, quæ puritate aquam referat, non tamen frigore aut humore. atqui nomen ignis & aquæ, non propriè dicuntur de vtrisque, sed analogia quadam, vt sit duplex ignis (non genere sed secundum analogiam) elementaris & cœlestis, & aqua quoq; duplex. Vt itaque astra vocamus æthereos ignes, ita quod supra firmamentum est, vocamus cœlestes aquas, aut aquas, quæ supra cœlos sunt, quas in psalmo inuitat Dauid ad laudes Domini. duobus itaque diebus fecit Deus elementaria corpora, & totum cœlum: duobus sequentibus exornauit: postremis duobus repleuit ea animalibus. exornauit verò prius eam mundi partem, quā prius fecerat, (elementarem inquam) dixit itaque Deus congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt in locum vnum, & appareat arida, & vocauit Deus aridam terram, & congregationes aquarum maria. hęc congregatio aquarum in locum vnum, ita vt terræ facies appareret, ac nunc appareat, celebratur plurimum in sacris eloquijs, quasi argumentum maximum potentiæ Dei. mirum enim est, vt quod supra naturam esse videatur, terram grauiorem multo & minorem aqua, ab ea non obrui, turgentesque

tesque & elatissimos maris fluctus, intra certos fines se se continere, neque in totam terram quæ longo interuallo substare videtur, se se effundere. Verùm hoc æquè est argumentum sapientiæ & potentiæ. non enim violentia continet Deus terram supra aquas, aut cohibet aquas quominus fluant, sed ita composuit ab initio, vt naturaliter eueniat, sitque, nisi Deus disponat aliter, in æternum citra violentiam, duraturum. nimirum fecit, non quidem terræ solius globum (hic enim necessariò aut innataret, aut sub aqua totus mergeretur) sed ex terra & aqua globum vnicum, cuius centrum, mundi etiā centrum est: non ita, vt eiusdem globi medietas altera, aut pars tertia terræ sit, reliquum aquæ (ita enim etiam mergeretur terra sub aqua) sed terra & aqua ita se se continent mutuò, vt vtriusque sit idem centrum, quod & totius mundi. id verò fit terra integrum globum reddente, cum verò non solidum, sed maxima parte interius, & ad superficiem, cauum: amplissimasque illas cauitates replente aqua. quo fit vt terræ facies & maris, eiusdem globi sint superficies. vt verò non corruat in se se tota terra, & in mundi medium subsidens, exprimat aquam, cùm sit cauitatibus plena, causa est, longè maior soliditas, quam habet in profundis, quàm ad superficiem. quod ijs qui aperiunt puteos, aut defodiunt mineralia, liquidò constat: cum non multò infra superficiem sentiatur lapidescere. fecit ergo Deus in terra ingentes sinus, intra quos colligi iussit aquas, vt appareret arida: atque vt id ita manere posset, iecit firmissima fundamenta terræ. Postea terram exornauit herbis virentibus, ac facientibus semen, & arboribus pomiferis, & omnibus quorum semen in semet ipsis est, vt antea explicuimus. Die quarta fecit Deus duo luminaria, Solem scilicet & Lunam, & Stellas omnes, posuitque astra ea omnia in firmamento, vt diuiderent diem ac noctem, &

essent in signa, & tempora, & dies, & annos. Quoniam in firmamento posita sunt astra, constat facta esse ex ipsa firmamenti substantia: alioqui necesse esset eam firmamenti partem, quæ erat vbi quodcunque astrum positum est, redactam esse in nihilum, cum cœli partes abscedere non possent aliæ ab alijs, vt denuo nascentibus astris loco cederent, & indiuisibiles sint natura, & neque densitatem, neque rarefactionem recipere possint. at verò Deus, nihil vnquam eorum quæ fecit, redegit in nihilum. fecit ergo luminaria illa ex substantia firmamenti. Quoniam autem inquit, vt essent in signa & tempora dies & annos, qui astrologiæ iudiciariæ sunt studiosi, accipere hinc tentant argumentum certitudinis, dicentes, Deum fecisse astra vt essent in signa, hoc est significationem præberent mortalibus imminentium casuum. verùm, quia ea astrologiæ pars vanitatis insimulatur, à plerisq; pijssimorum & sapientissimorum, satius est intelligere, dictum esse in signa & tempora, quasi in signa temporum. nimirum motus astrorum, præcipuè Solis & Lunæ, definiunt tẽpora. vt dies est circuitio solaris: hora, vigesima quarta eius circuitionis pars, annus motus integer Solis per totum Zodiacum: mensis motus Solis per vnicum Zodiaci signum, aut motus Lunæ per totum Zodiacum. tempora etiam quatuor anni definiuntur accessu & recessu Solis. nimirum tempus, vt Arist. docet, est numerus qui numeratur motu: motus verò est numerus, quo numeratur tempus. vt numerantur horæ per transgressiones gnomonis à lineis ad lineas; & dies per circuitiones Solis. non tamen quia fecit Deus astra in signa temporum, statuendum est, vt vulgus Philosophorum censet, tempus ipsum esse motum cœli. nam vt Plato inquit, tempus est imago æternitatis, in numero fluens. quod idem alijs verbis dixit Aristoteles, Æternitatem esse nunc stans,

tempus

tempus verò nunc fluens. ille verò fluxus, seu illa duratio, quod ipsum tempus est, non aliter numerari potest, quàm per motum. In motibus autem, nullus tam idoneus calculus est, quàm cœlestis, ac præcipue solaris, quia maximè omnium regularis, & incommutabilis, vt minimè possit calculus fallere. omnibus etiam mortalibus idem conspicuus, vt nullum aliud habere possit mundus totus, commune horologium. Scimus tamen numerari etiam vtcunque horas clepsydris: quin & menses & annos horologio Ianeli. verum est, hæc omnia horologia ad primum illud referri, vtpotè ad priorem, stabiliorem, & sui similiorem: atque nisi ad illud referantur, non posse esse certam computationem temporis: cùm alij omnes motus sint irregulares, & in subiecto corruptibili. nihilominus in quocunque motu est duratio numerabilis, quod tempus est. Quapropter nullam repugnantiam continet, fuisse ante cœlum diem, & ante Solem, tres. sed si hæc vocantur luminaria, quasi luminis fontes, factaq; sunt vt separent diem à nocte, diuidantque in dies, quo pacto potuerit esse lux tres dies ante Solem? ipsi dies quo pacto potuerunt numerari? Quodquidem id fieri potuerit, nulli videri debet dubium, quia quæcunque potest Deus facere per causam secundam, facere potest per sese. Si enim rectè monstratum est antea (vt certè mihi videtur) factū esse hunc mundum ex nihilo, constat Deum à quo factus est, nulla, ad quidpiam faciendum, indigere secunda causa: siquidem neq; ad faciendum totum, indiguit vlla materia. At verò cur ita fecerit, ac non potius Solem principio, ac per eum lucem & dies, dignum consideratione est. primùm quidem, pro hac dubitatione non est satis dicere, quod multi, ijque grauissimi sacræ scripturæ interpretes, dicunt, omnes mundi partes factas esse simul in eodem instanti. Nam etsi ita esse

conce-

concedatur, est necesse, hac serie narrationis, ordinem aliquem indicari naturæ. non enim temerè hæc dicuntur ante illa facta, cùm præcipuè etiam dierum numero distinguatur ille ordo. Si ergo quæ prius facta dicuntur, priora etiam esse natura oportet, nulla necessitas cogit affirmare, in eodem instanti facta esse, quin potius consentaneum magis esse videtur, mundum in tempore futurum, temporalem habere creationem: atque in eam, hebdomadam vnam insumi, quandoquidem omnia sæcula, multitudine hebdomadarum, constant. vnitas ergo hebdomadis, meritò sit principium multitudinis hebdomadarum, hoc est omnium sæculorum. neque verò hoc vllam arguit primæ causę debilitatem. nō enim eam causam naturalem ponimus, quæque faciat semper quantum potest, sed liberam & sapientissimam, quæ facit vt maximè expedit, atque omnia pulcherrima & concinna, in numero, pondere, & mensura. Quapropter verba illa capitis 18. Ecclesiastici, qui, viuit in æternum creauit omnia simul, ego ita interpretor, Creata esse omnia intra illam hebdomadam, perfectumque esse mundum, ita vt nulla eius pars princeps, quæque à creatione habitura esset initium, deesset. Nam vt initio capitis secundi dicitur, perfecti sunt cęli, & terra, & omnis ornatus eorum, compleuitque Deus die sexta opus suum. quibus verbis facilè refelli potest sententia quorundam Astrologorum, qui stellam illam, quæ superiori anno, qui erat septuagesimus tertius supra millessimum & quingentesimum, aparere cępit in genu Casiopeæ, durauitque per magnam præsentis anni partem, affirmarunt esse nouam, creatamque denuo: non minus quàm deceptus est Hipparchus, nouam stellam suo æuò se putans deprehendisse: quod narrat Plinius libro 2. cap. 2. nondum enim fuisset perfectus omnis ornatus cœlorum, si illa stella in hoc

vsque

vſque ſeculum caruiſſet mundus, eſſetque iam mutilus nunc, ex quo deſijt apparere. Itaque fuiſſet nunc, & creatio, & anihilatio, cum ſcriptum ſit tertio capite Eccleſiaſtes, didici quòd omnia opera Dei perſeuerent in perpetuum. duraſſet verò illa ſtella minus anno. Rem profectò fuiſſe admiratione digniſſimam, vel ex opinionibus, in quas viri doctiſſimi coniecti ſunt, intelliges. Cùm enim nullam ſtellam primæ magnitudinis, qualis ea eſſe videbatur, ibi vnquam extitiſſe ſcirent, videretur verò, quicquid id eſſet quod appareret, ſupra Solem eſſe, quod nullam haberet paralaxim: alij ſtellam quidem eſſe, eamque nouam, affirmabant: alij (facilius hoc rati) eſſe cometam genitum intra ipſum cœlum, atque inde agnoſci, cœlum non eſſe alterationis incapax, vt cenſetur. ſed, quia hoc mihi duriſſimum videtur, illud prorſus falſum, cenſeo ſtellam illam à mundi principio ibidem extitiſſe, ac nunc extare, exiguam adeo, vt videri, niſi debiliter, non poſſit: tuncque viſam eſſe increſcere vſque ad primam magnitudinem, ob aliquam medij mutationem: quæ tandiu durauit. cùm enim cœli partes non ſint æquè craſſæ, vt via lactea, & Lunę maculę & ipſa aſtra indicant, fieri potuit, vt ea ſtella, per proprium ſtelliferi motum, inciderit in partem aliquam proximi cœli, denſiorem reliquis: per quam denſatum lumen, maioris ſtellę exhiberet ſpeciem, deinceps verò inde decedens, videretur eſſe minor. vt nunc quidem, aliquando videtur exigua, aliquando nulla, vt aër habet. Facta itaque ſunt omnia ſimul intra primam hebdomadam, ſed alia ante alia, vt ego exiſtimo, non natura ſolùm, ſed etiam tempore. cur verò lux ante Solem, rurſum dicere aggrediamur. Sol non illuſtrat totum hunc orbem, ſed eam ſolùm partem, quę motui ſubiecta eſt. nam quandoquidem in quarto orbe ſitus eſt, ſubſtantque illi tres tantum, ſuper-

ſtant verò plures: ſi quidem planetarum alij tres, inſuperque ſtellatus, & nona ſphæra, atque qui his ſuperſtant, tanto ſunt craſſiores, quanto ſublimiores, conſtat Solis ſplendorem non poſſe ſedem Beatorum attingere, aut adeo languidum, vt illa futura eſſet obſcura. conſtat verò eam non poſſe eſſe lumine vacuam, quia cum corpus luminis receptiuum ſit, eſſet in tenebris, ſi lumine careret. quid verò magis abſurdum, quàm putare Beatorum ſedem tenebroſam eſſe, aut omnino parum lucidam, idque lumine ab imperfectiori mundi parte emendicato? cùm enim ſint tres mundi partes, ſuperna, ima, & media: media tanto imperfectior eſt quàm ſuprema, quanto perfectior quàm infima. media eſt cœlum quod mouetur, corruptioni verò non eſt obnoxium; ſuprema verò eſt cœlum puriſſimum, & omni vacans motu, in quo ſunt etiam beatam ducentia vitam, vt Ariſtoteles dicit. abſurdum ergo illam aut lumine carere, aut ab imperfectiori emendicare. non eſt ergo ita, ſed tanto eſt fulgentior quàm ſolaris orbis, quanto ſublimior: idque lumen
» à Sole non accipit, ſed ab ipſo ſupernæ illius ciuitatis rege
» Deo, vt ſcriptum eſt capite penultimo Apocalypſis, vbi ita
» habetur. Et ciuitas non eget Sole neque Luna, vt luceant in ea. nam claritas Dei illuminauit illam, & lucerna eius eſt agnus. Sed neque in hoc mundi orbe, qui ſubiacet mutationibus, eſt omnis lux à Sole. nam ignis etiam effundit lucem, & animalium etiam oculi, præcipuè quorundam. hoc ſi ita eſt, conſtat lucẽ priorem eſſe natura Sole. quia nõ poteſt eſſe Sol ſine luce, poteſt tamen eſſe lux ſine Sole, vt in ſede Beatorum, & ab igne. Si igitur lux prior eſt Sole, & alterum ante alterum fieri oportuit, conſentaneum erat fieri lucem ante Solem. oportuiſſe verò non fieri ſimul, hinc rurſum conſtabit. Conſentaneum eſt rationi, idque ordo exigit, vt in om-

in omni structura, seu opificio, procedatur ab imperfectioribus ad perfectiora. non decuit igitur Solem, præstantissimum huius corporei & mobilis mundi membrum, ante alia creari: quin potius, omnem corruptibilem partem, & cœlum ipsum, fieri prius. lucem verò in ipsa prima die fieri oportuit. quia, vt dictum antea est, hæc tribuit rebus vitá, ignem, generationum omnium parentem, per omnia circunducendo. Si ergo melius fuit, ab ipso principio generationis, incipere aquarum fœcunditatem, ipsamque rerum naturam pullulare, quàm per tres dies esse omnia otiosa, tenebrosa, & Chaos, satius profectò fuit, in medio hebdomadæ fieri Solem, in medio astrorum, vt omnium regem collocandum, vt lucem tueretur, impertireturque alijs omnibus corporibus: lucem verò fieri à primo die, vt mundi vitam, dumque nondum erat Sol, ab ipso mundi parente pendere: non aliter ac in hominis cuiusque ortu (qui non hac solum in re, sed in multis alijs, similis est ortui totius mundi) euenit, ante cor gigni vmbilicum & hepar, & in illis facultatem esse vitalem, pendentem à matre, tametsi in animali iam integro, non aliunde quàm à corde ea facultas esse potest. ita inquam, lux quæ in mundo iam perfecto, à Sole pendet, in illo inchoato, pendebat à Parente. Vsque ad diem quartam, ita actum est. Creatis iam in quatuor primis diebus, omnibus quæ vita carent (dictum enim antea est, plantas esse virentes, non viuentes) processum est ad viuentia: natantia, & volantia, die quinta: sexta, serpentia, & progredientia. quorum vltimus factus est homo, vt omnium rector, & dominus; nisi ipse paulopost, veri Domini imperium detrectando, è domino fecisset seruum. Itaque duobus primis diebus fecit duas mundi partes, sphæram hanc corporum corruptibilium, & illam incorruptibilium. neutram verò exornauit, neque perfecit.

duobus sequentibus exornauit eas, eodem ordine quo fecerat, corruptibilem, separando elementa, vestiendoque terram omni fructicum genere: incorruptibilem, luminaribus, velut gemmis, exornando. duobus vltimis creauit viuentium omnia genera: aquatilia primùm: deinde terrena. atqui, quoniam primis duobus diebus, nihil fecit perfectum & exornatum, cum in singulis sequentium quatuor dicat Moses, & vidit Deus quòd esset bonum, primo & secundo die id non dixit: scilicet, quod factum fuerat primo & secundo die, nondum erat bonum, id est perfectum, & plenè exornatum, sed imperfectum & inchoatum. Quoniam verò primo die fecit lucem, quæ, vt dictum est, natura prior est Sole, aç proinde nulla creatura corporali posterior, sed suo genere perfecta, hanc laudare oportuit. Proinde in primi diei narratione, Moses non dixit, vidit Deus quòd esset bonum: sed vidit Deus lucem quòd esset bona. reliquum verò eius diei opificium non laudauit, neque omnino quòd factum est die secundo. Occurrere possit hîc dubitatio, cur vt totius mundi fabricam ab imperfectioribus inchoauit, non ita singulorum, & animalium & arborum, primùm quidem semina creans, deinde ex illis ipsa nasci iubens. huius verò causa est, quòd semen generationis est causa, ipsum verò generare animalium perfectiorum (eadem est ratio arborum) est: quapropter naturalis ordo poscebat, vt semina post perfecta fierent animalia. est enim homo hominis causa præcipua & effectrix, semen instrumentalis & materialis. naturaliter verò prior est causa præcipua, quàm instrumentum: & effectrix quàm materia. Porrò animal quodcunque, prius esse natura quàm suum semen, docet Aristoteles cap. 7. duodecimi Metaphysicorum, his verbis. sperma namq; ex alijs prioribus perfectis est, neque sperma primum est, sed quod per-

fectum est; veluti hominē dices priorem spermate esse, non
» illum qui ex eo generatur, sed alium ex quo ipsum sperma est.
hanc ipsam ob causam, factus est vir ante mulierem, vt ca-
» pite vndecimo epistolæ primæ Pauli ad Corinthios dicitur.
» Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. etenim non
est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.
Videri possint alicui, verba hæc, physicè consideranti, im-
probabile aliquid, & ijs quę secundum naturam eueniunt ad-
uersum, continere. Siquidem non videtur rationi conso-
num, idem esse, ex quo & propter quod aliquid fiat. nam id
ex quo, videtur pertinere ad materiam: propter quod, ad fi-
nem, & cuius gratia. materia verò & finis in causis, videntur
plurimum dissidere. alterum enim est quid imperfectissi-
mum, puta materia: alterum quid perfectissimum, opti-
mum, & diuinissimum, puta finis. quomodo igitur colligit
Diuus Paulus, vir ex muliere factus est, quia mulier facta est
propter virum? imo verò videtur melius fortasse dicturus, vir
factus est ex muliere, quia mulier propter virum: vt scilicet
ligna congerimus propter ignem, quia ignis ex lignis fit.
quapropter videtur, neque hoc dici satis physicè, neque se-
cundum naturæ rerum conditionem effectum esse, quod c.
2. Geneseos narratur, vt scilicet vir fieret ante fœminam: sed
oportuisse, vt fœmina velut imperfectius quiddam, con-
staret prius, ac deinceps opificio crescente, & perfectionem
consequente, ex ea fieret vir. vt, scilicet, fit prius embrio, &
deinde ex illo homo. hæc certè fuit sententia Pythagorico-
rum, & Pseusippi, qui dictis argumentis, vt narrat Aristo-
teles duodecimo Metaphysicorum, cap. 7. censebant semen
natura prius esse animali aut planta, quæ ex illo fieret. quia,
vt illis videbatur, quod optimum & pulcherrimum, non po-
test esse in principio, sed potius ex tenuibus principijs inchoa-
tæ, res

tæ res, perfectiores euadunt. quapropter iuxta horum sententiam, neq; arbores, arbusta, & herbas virentes, oportuit fieri in principio, sed eorum semina, atq; ex eis illa deinceps: neq; virum ante fœminam, sed fœminam primum, & ex ea virum deinde nasci. si enim alterum ex altero fieri oportebat, ac non ambos simul, vicem viri supplere Deum fœcundantem mulierem, vt nasceretur vir, erat magis consentaneum, quàm fœminæ, vt ex viro nasceretur fœmina. hoc enim passionis & imperfectionis est, illud efficaciæ & perfectionis. Videtur huic opinioni fauere, opificium totius mũdi, quod ab inanimatis ad vtcunque viuentia, & ab his ad sentientia & ab his ad rationalem processit creaturam, atque omnino ab imperfectioribus ad perfectiora. Cur non igitur perinde in singulis rerum generibus factum sit? hæc videntur pro Pythagoricis & Pleusippo dici posse, & pręscriptis verbis Diui Pauli obiici. Nihilominus Aristoteles loco citato ex Metaphysicis, contrariam statuit assertionem, scilicet, quid optimum & pulcherrimum esse rerum principium. quod quidem primum in vniuersitate manifestum est. quia non aliter quàm participatione boni, quod inest primo facta esse possunt reliqua omnia. nam, aut mundus hic totus ab ęterno extat qualis nunc est, aut aliquando factus est, cum antea non extiterit. non posse esse ab ęterno quippiam, eorum, quæ commutationis, aut vtcunq; motus alicuius sunt receptiua, monstratum antea est. superest ergo, aut omnino nihil ab æterno esse, aut solum principium aliquod impatibile, atq; immobile. vt omnino nihil fuerit ab æterno, fieri non potest. quia nulla potentia, neque actiua neque passiua prȩexistente, ne intelligi quidem potest, effectum esse aliquid. Quando igitur mundus hic corporalis, quem conspicimus, est nunc, non est autem ab ęterno, necesse

cesse est aliqua actiua, aut passiua, aut utraque, ab ęterno extiterint. passiua siue actiua necesse quidem potest, quia fieri non potest, quod nulla res potest facere. effectiuam igitur virtutem fuisse ab æterno necesse est, siquidem factus est mundus. illi autem virtuti nihil potuit esse coæternum extra ipsam, quia essent duo per se entia diuersa natura: ita verò neque maneret mundi vnitas neque perfectio, neque omnino mundus. nulla ergo erat ab æterno futuri mundi materia, alioqui esset dualitas in principio, quod fieri non poterat. quia non potest esse dualitas, qua non sit prior aliqua vnitas. omnium ergo primum fuit quod vnum, idque fuit virtus omnium effectrix, sine vlla materia. nulla ergo ex re fecit, sed ex se ipso. constat verò quod non ex se vt ex materia, siquidem nihil habebat passiuæ potentiæ, sed vt ex exemplari. vtraq; ergo ratione constat, illud principium esse quod summum bonum, & quia fecit omnia præcipuè ex nulla materia; & quia ex se ipso vt exemplari. nam si fecit, habuit in sese actu bona omnia, quæ reliqua poterant recipére. quod enim facit, facit quà actu habet id, quod accipit, id quod fit. si verò ex nulla materia, virtutis infinitæ erat. omnis enim finita, certæ cuiusdam materiæ dispositionis necessitate tenetur. Si igitur aliarum omnium rerum habuit perfectiones omnes, & virtute infinita est, certè nullam admittit imperfectionem. quia imperfectio omnis perfectionem aliquam excludit. vbi ergo nulla perfectio deest, nulla est imperfectio. illud ergo ex quo vt exemplari, & vt effectrice causa, facta est rerum vniuersitas, omnium est optimum. si autem omnium optimum, necesse est, & omnium esse finem, siquidem finis omnium in bono est, & ipsa bonitas est ratio finis, & cuius gratia. necesse est ergo illud ipsum exemplar ex quo facta sunt omnia, fecisse omnia propter seipsum, propter bonum

scilicet.

scilicet. quod capite. 16. Prouerbiorum apertè dicitur, his
» verbis. Omnia propter seipsum operatus est Deus. Siqui-
» dem igitur ipse ex seipso vt ex exemplari, propter seipsum fe-
» cit, verissimè dicitur cap. 22. Apocalypsis, Ego sum α. & ω.
principium & finis. Itaque in vniuersitate, constat princi-
pium esse quod optimum, atque inde reliqua deriuari. Sed
in quocunque rerum genere perinde habet, estque, quod
perfectius & melius, etiam prius. velut arbor & homo (ea-
dem est ratio cuiuscunque viuentis, seu virentis cuius est
semen iuxta genus suum) prior est semine: semen verò
posterius quiddam. nam illud est generationis instrumen-
tum, generatio verò est perfecti seu animalis, seu om-
nino vegetabilis, actio. Vt igitur natura prius est quod vti-
tur, quàm id quo vtitur, & artifex quàm instrumentum,
ita ipsum animal quàm semen. hoc verò, vt posterius quid-
dam, ex illo deciditur. ita etiam in sexu euenit. mas enim vt
perfectior, ita prior natura est quàm fœmina. nam cum eius-
dem sint naturæ, soloque discreta sexu, sitque sexus fœmi-
neus, vt Aristoteles docet. 4. de generatione animalium, læ-
sio quædam, & quoddam detrimentum, seu, vt quis dixe-
rit, quædam mutatio virilis sexus, constat fœminæ genera-
tionem esse velut mutilationem, & debilitationem viri. con-
stat verò necessariò, quod integrum & perfectum, prius
esse quàm debile & mutilatum. quia quod mutilatum, fit in-
tegri mutilatione. vt ergo homo sanus natura prior est quàm
mancus: quia hic fit, illo hoc modo læso; ita secundum na-
turam effectum est, vt si quod fuit totius generis initium,
id esset à mare, illo verò percusso fœmina fieret, vt debilius
quiddam, necessarium tamen propter ipsum virum. nimi-
rum vir est quod firmum, & proinde efficax, fœmina quod
debile, ac proinde receptiuum, & pati idoneum. finis autem
est in

est in eo quod melius. igitur fit, vt, velut in re quacunque natura constanti: materia propter formam est, forma verò causa efficiens & finis, ita in quocunque genere cuius est sexus, mas sit causa præcipuè effectiua & finis, fœmina verò, qua fœmina sit, passiua. dixi qua fœmina: quia si quæ illi vis est & efficatia, id masculinæ perfectionis inest participatione, vt fœminæ verò sola debilitas, patibilitas, & mutilatio. nimirum mas & fœmina idem animal est, facit verò fœminam defectus, quare quà tali, nihil efficatiæ, sed sola passio inest. Cùm igitur causarum omnium, intentione prima sit finis, effectionis autem ordine, quæ efficit, constat marem naturæ ordine esse priorem fœmina, quia efficit, & intentione, quia fœmina propter virum. Si enim solis viris posset constare humanum genus, neque indigeret sexu debiliori ad generationem, omnino nullæ factæ essent mulieres (nisi fortè per impotentiam vt monstra quædam) illud enim nostri principium, quod & summum bonum esse indicauimus, boni gratia semper operatur, bonaque omnia esse vult. si ergo fœmina facta est propter virum, vt propter optimum sui generis, oportet verò principium esse quod optimum, constat appositissimè atque admodum philosophicè dictum esse à Diuo Paulo, mulierem factam ex viro quia propter virum, maximèque congruere hæc cum Aristotelica doctrina ex. 12. Metaphysico. neque verò ex dictis difficilè sit respondere Pythagoricorum argumentis & Pseusippi. id enim quod dicunt (principium scilicet rerum esse quod imperfectissimum & minimum) de materiali principio solum verè dicitur, vt fit panis ex frumento, & ex cemento domus. nos uerò de principio effectiuo intelligimus & exemplari, quod idem indicatum est esse finem & cuius gratia. homo ergo factus est ex uilissimo principio ut materia, ex limo inquam terræ, tamen

ut effectiuo ex diuino exemplari,per quod, & cuius gratia facta sunt omnia. fœmina uerò ex uiro, propter quem etiam facta est: quia non erat bonum esse eum solum, utpotè periturum, nisi per debilitatem mulieris, facta conceptione similium, conseruaretur. est enim, ut loco citato Diuus Paulus dicit, mulier ex uiro, uir tamen non sine muliere, sed per mulierem. omnino enim & à principio, fœmina ex uiro, deinceps autem per singulos, uiri per mulieres seruantur. itaque hominis ortus (ita autem & aliarum rerum omnium natura constantium) ex uilissimo principio materiali incepit, ex effectiuo uerò optimo & sui generis præstantissimo, à quo & propter quod factus est. ita & tota rerum uniuersitas ab imperfectissimis sui partibus, ut reliquorum omnium futura materia incohata est, effecta autẽ est per optimum illud æternum & diuinissimum principium, ex quo etiam ut exemplari, & propter quod facta sunt omnia. Neque uerò (ut obijciebatur) si fecit Deus alterum ex altero, ut fœminam ex uiro, necesse est alterius uicem suppleuisse. neque enim ex uiri perfecti semine fieri mulierem uoluit, utpotè quam non oportuit esse filiam uiri, (ne deinde ex turpi congressu inciperet generatio naturalis) sed ex latere decisam, ut sociam, & alteram hominis partem, quasi uir & fœmina eadem caro futura esset, & alter idem. vtrunque itaque fecit ipse Deus, non tamen æquè primò, sed alterum ex altero, vt ex quodam principio perfectiori, & exemplari. nimirum vt fecit virum ad imaginem & similitudinem suam, ita mulierem ad imaginem & similitudinem viri, atque proinde, vt caput viri est Deus per Christum, ita caput mulieris est vir: atque quoniam vir ex Deo, & fœmina ex viro suam accepit perfectionem, meritò vir gloria Dei est, & fœmina gloria viri, vt scilicet filius patris, & discipulus magistri; & optimum

quodque

quodque opificium artificis, & cuiusque imaginis pulchritudo, sui exemplaris. cur igitur arbores, fructus, & herbæ, facta sint antequam sua semina, & vir ante mulierem, curque mulier ex viri latere decisa, dicta vtcunque est naturalis causa. non enim spero me, vel minima ex parte consequi posse, quæ in his & alijs sacræ scripturæ locis latent, vel quæ ad solam naturam spectant arcana, de quibus solis est hæc commentatio. altiora enim quæ hîc sunt sacramenta, perquirent Theologi, quorum altissimis contemplationibus humiliores has nostras seruire volumus, vt viro fœminam. Succedit verò mox dictis dubitatio, cur siquidem monstratum est, sexum masculinum natura priorem esse fœminino, quod hic velut ex illo mutilato fiat, non perinde Deus in alijs animantibus efficiendis se gessit, atque in homine, masculos scilicet efficiens prius, & ex illis fœminas, sed nulla sexus di-
„ stinctione, aquis terræque imperauit dicens, Producant aquę
„ reptile animæ viuentis, & natatile & volatile super terram sub
„ firmamento cœli. & rursum, Producat terra animam viuen-
„ tem in genere suo, iumenta, & reptibilia, & bestias terræ,
secundum species suas? certè non in vno aut altero, sed in omni genere viuentium, quibus est sexus differentia, mas, vt perfectior, ita est natura prior quàm fœmina. nimirum vt singulorum animalium sunt duo latera, dextrũ & sinistrum, quorum dextrum & perfectius, & prius est quàm sinistrũ, (definitur. n. dextrum mouendi principio, sinistrum fine) ita cuiusq; generis talis est duplex sexus, masculinusq; perfectior est & natura prior. neq; certè exemplum est valde dissimile. nam vt à dextro incipit animalis progressio, & sinistro finitur, ita generatio à mare inchoatur, & perficitur in muliere. itaque vt dextrum sinistro, ita masculinum fœminino prius est. tamen satis fuit id in vnius, eiusque præstantissimi animantis

ortu indicare, in alijs multo magis præstitit materialem significari naturam, nihilq; in illis esse Diuinum, & supra corporalem essentialem separabile, & immortale, vt in homine, sed ea omnia, secundum se tota, educi de potentia materiæ. Hoc enim significans dicit. Producant aquæ reptibile, & natatile, & volatile super terram, & terra producat iumenta, & reptilia, & bestias. hominem verò, etsi ex terra fecit, non tamen iussit terræ vt produceret, sed ipse apud sese Deus statuit illum facere, dicens. Faciamus hominem. vsque adeo habent magnam energiam verba singula. Sed hîc rursum dubitatio alia subit. Cur volatilia ex aqua potius fecerit quàm ex terra, cùm præter quædam illorum genera, perpauca sint quæ submergantur aut natent, omnia verò terræ insideant, cum cessant à volatu, ibique nidificent, dormiant, oua incubent, pullos excutiant. si igitur inde animantia fieri oportuit vbi viuunt, ex terra potiusquam ex aqua uidentur debuisse fieri volatilia, aut saltem ex aëre: ex aqua verò minimè, vtpotè in quam eorum plurima nunquam descendunt. maximè cùm plurima eorum victum ex terra capiant (perpauca enim eorum sunt icthyophaga, vt aquilæ vnum genus) Hippocrates.n. & medici omnes uno ore affirmãt, ex eisdem nos fieri, quibus nutrimur. Præterea si substantiã eorum & temperiem consideres, uidebuntur ex terra potius quàm aqua esse facta. tametsi enim magna ex parte tenuior substantia est uolatilium quàm terrestrium, tamen eorum quædam duriorem & crassiorem habere uidentur quàm horum multa, ut uultur & accipitrum genera, quàm arietes, atque adeo omnia in commune, ut sunt quàm terrestria tenuiora, ita & Ɩicciora. siccitas uerò plurimum dissidet ab aquæ natura, à terra non dissidet. Sed quoniam terra ut sicca, ita & crassa est, quod tenue & siccum igneum potius uidetur. Congruit ergo uolatilium

latilium natura cum igne maximè, cum terra aliquatenus, cum aqua minimè. facta ergo fuerint, si habitaculũ spectes, ex aëre: si temperiem, ex igne: sin minus, ex terra: cum qua utraque ratione conueniunt ex parte, nimirum partim uiuentia in ea, & partim illi temperie similia, secundum siccitatem scilicet: ex aqua uerò nulla ratione uidentur fuisse efficienda. Esse qualem diximus eorum naturam, ex Hippocrate licet discere, qui libro 6. Epidemicôn sectione sexta, inquit, bilis ut dicebam de auibus, quod biliosæ. quo pacto ergo potuerint biliosam naturam ex qua recipere? Medici quoque omnes, carnes uolatilium censent esse tenuiores & sicciores. quin & ganeones testimonium tali naturæ præbent quidam enim eorum non satis assis uescuntur, nulli uerò nisi cùm sunt pingues: ut scilicet læui assatione, & pinguedine, temperetur naturalis earum carnium siccitas. unde ergo quis coniectet, aues esse ex aqua natas? Aristoteles capit. 4. libri 4. Meteororũ indicauit, in igne aut aëre nullum animal gigni, sed in aqua aut terra omnia, eo quòd corpora omnia solida, ex sicci & humidi crassi commistione, generentur, quæ sunt terræ: & aquæ atq; ita corpora omnia cõcreta, aut ad aquam, aut ad terrã pertinere, quod ad substantiæ modum attinet: Itaque tametsi ponantur elementa quatuor, corpora uerò solida, ex crassis esse: ex tenuibus, aëre inquam & igne, accedere illis temperamenta & uirtutes. siquidem igitur ex quocunque quatuor elementorum animalia fieri possent, aëriuaga ex aëre fieri, fuisset consentaneum: cum uerò id aëris substantia non ferat, consentaneum mox è duobus crassis, ex quibus fiunt omnia, ex eo maximè facta esse quod aëri est proximum. eiusmodi est aqua. Nolo nunc de aëris temperie differere, neque difficilem contentionem ingredi. Stoici enim affirmant esse summè frigidum Peripatetici summè

ferè

ferè calidum. Mihi ſemper viſus eſt nihil eſſe inſigniter, ſed temperatum quiddam, & mediocre. ſed hoc nunc habeat vtcunque. commutandi facilitate proximam eſſe dico aquam aëri, idque ob ſubſtantiæ modum. nam aqua in aërem abit extenuata, & aër in aquam denſatus, nulla intercedente generatione, niſi fortè vaporis. facta itaque dicimus volucria in aërem euolatura ex aqua, vt ex ipſius aëris materia futura. vt etiam ex aqua vapores, ipſius aëris proxima materia. ita enim euolant etiam ex aqua vapores, ipſius aëris materia futuri; niſi rurſum denſati in pluuiam præueniant deſcendere Diuus Auguſtinus. lib. 2. de Geneſi. ad literam, addit, volatilia non volare per ſublimem aërem, qui ſerenus tranquilusq; eſt: ſed per hunc turbidum & craſſum, terræ proximum qui excipit vapores omnes terræ & maris, & in quo pluuiæ concreſcunt. ita vt ea eius pars, aqua potius extenuata, quam aer eſſe uideatur. atque ita principium ex quo ſunt factæ aues, & habitaculum earum, ſimile ac ferè idem eſſe. inſinuat ergo Auguſtinus, natatilia & volatilia facta eſſe ex aqua: illa verò ex craſſa quæ in mari fluctuat; hæc extenui, quæ in aëre volitat. tamen corpulentia auium craſſum etiam deſiderat principium: iuxta id quod ex Ariſtotele accepimus. neque verò quia non ſunt volatilia temperie aquæ, non ſunt facta ex illa. non enim ex ſimilibus res fiunt, ſed ex cõtrarijs, & ea non fiunt ex manente tali, ſed ex alterata aqua. exemplo eſt ſal, qui nõ ſolum ex aqua fit, ſed etiam in eam facile emollitus ſoluitur, tamẽ temperie eſt ſiccus & calidus. Itaq; ex aqua facta ſunt natatilia, & uolatilia: illa uerò ex minus alterata, hæc ex alterata magis: proinde piſces temperamẽto etiam ſunt ſimiles aquæ. aues contrariæ: tenuior verò ſubſtantia quàm terreſtribus vtriſque eſt. Atteſtantur huic communi ortui multa, quæ piſcibus & auibus communia ſunt, quibus à terreſtribus

diſcrepant.

discrepant. vtraque enim sunt ouipara (præter pauca quædam natantium, quæ & ipsa intra sese pariunt oua) hæc viuipara. vtraque etiam vesica carent, & partim nullo, partim exiguo potu vtuntur. terrestria omnia habent vesicam, & mingunt, & vtuntur copioso potu. Porrò squamæ & plumæ ad aquam videntur pertinere, præ pilis, hi verò ad terram. generationem enim his tribuunt omnes, & Physici & Medici, ex fuliginibus, quarum est terrea & exusta natura: illis verò ex pituitosis crassisque excrementis. argumento sunt quidam morbi, per quos crustæ quædam squamis similes, cuti adhærent. eæ enim in crudorum & crassorum excrementorum circa cutem putrescentiam, refferuntur. squamarum verò & plumarũ materiam esse aquam, quæ mingenda foret, autor est Aristoteles, vt multis alijs in locis, ita tertio de partibus animalium cap. 7. quod idem de alimento pennarum auium dixit pluries in eodem opere. Itaque non parum videtur cum rerum ipsarum naturis consonare, vt volatilia & natatilia ex aqua facta sint, velut terrestria ex terra. Inanimatorum itaque & animatorum omnium ortus primus, ita constitit.

CAPVT SECVNDVM.

¶ *Ex capite secundo Geneseos.*

» ISTÆ sunt generationes cœli & terræ, quan-
» do creatæ sunt, in die quo fecit Dominus
» Deus cœlum & terram, & omne virgul-
» tum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret. His verbis, intelligit Philon Iudæus, significari rerum omnium ideas, & causas exemplares:

res : quòd non aliorsum videatur posse dicere, uirgultum agri antequam oriretur in terra, & herbam regionis antequam germinaret, nisi vt insinuaret, factum fuisse virgultum antequã oriretur è terra, intelligibile scilicet & incorporeum, exemplarque huius materialis, quod postea è terra ortum est. ita etiam & res alias omnes, quæ corporeæ creatæ sunt, extitisse antea incorporeas. at verò si virgultum antequam oriretur in terra, significat virgulti ideam, videntur hæc verba significare, fecisse Deum virgulti (ita verò & aliarum rerum omnium) ideas, atque adeo totum mundum intelligibilem, antequam res ipsas sensibiles, deinde has, ab illis, velut ab exemplari, deduxisse. id verò falsum est. nam si exemplares causæ factæ essent, earum oporteret esse alia exemplaria, & illorum rursum alia, atque ita procederetur in infinitum, aut perueniretur ad æterna, omniq́ue carentia principio, exemplaria. quæ si sunt, mox ab illis, citra aliorum exemplarium generationem, fieri, deduciq́ue possunt res sensibiles, & omnes mundi partes. Ideæ ergo, & exemplares rerum causæ, extra Deum nullæ sunt, sed in ipsius Dei substantia. id quod Platonem quoque sensisse, haud dubium est, siquidem dicit, Rursus considerandum est, an mundi faber sit imitatus exemplar: id ne quod semper idem & simile est, an id quod genitum fuerit. atqui si pulcher est hic mundus, & opifex mundi bonus, sempiternum certè exemplum maluit imitari; sin secus, quod ne dictu quidem fas est, generatum exemplar, est, pro æterno, sequutus. hæc Plato. ex quibus constat, exemplar rerum, quæ factæ sunt, in substantia esse ipsius opificis. nihil enim Plato æternum esse censet, præter Deum. nam minores Deos, & factos, & dissolubiles, nisi benignitate Dei Optimi Maximi seruarentur, esse autumat. mundi igitur intelligibilis, nulla tempo-

temporalis Genesis est, sed tantum huius sensibilis. Quapropter, ponere vlla rerum exemplaria creata, absurdum est. alioqui fecisset Deus hominem, deinde Petrum & Ioannem. id verò fieri non potest, quia in definitione & essentia hominis, est, vt constet corpore & anima, ac sine eis, ne intelligi quidem potest, nedum esse. vt neque simitas esse potest, vbi non sit nasus, quia in definitione simitatis est nasus, cùm sit nasi curuitas. quo pacto ergo homo, quin sit animal? aut quopacto animal, quin sit corpus? corpus autem non mathematicum, quia non esset sensitiuum: si autem corpus physicum, certè & hoc: siquidem vniuersalia per materiam fiunt hæc. non potest igitur esse homo, qui non sit aliquis homo. sed vniuersale in rebus creatis, est ratio vniuersalis in omnibus existens, cogitatione separabilis. exemplar verò ad quod facta sunt singula, est æterna illa notitia rerum omnium, quam Deus semper apud se habuit, ab æterno conceptam, factam autem nunquam. Constat etiam ex verbis his capitis octaui Prouerbiorum Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequam quidquã faceret à principio. si enim ea à Deo esset facta, quomodo posset à Deo possideri, antequam quidpiam fieret? esset enim ipsa facta. non est itaque facta. est tamen eadem ab æterno concepta, siquidem addit, ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram. & capite 24. Ecclesiastici dicit ipsa sapientia, Ego ex ore altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam. Itaque Dei sapientia, per quam facta sunt omnia quæ facta sunt, facta esse non potest, concepta verò ab æterno, quæ est ipsum Dei verbum, Dei sapientia. hæc verò in Deo (vt & alia omnia quæ in ipso sunt) nullatenus accidentalis, sed ipsamet diuina substantia est. hanc in Deo necesse

est ponere. alioqui fecisset Deus omnia, nesciens quid faceret, velut cæcutiens, & temere aliquid agens: factaque essent omnia casu, præter intentionem agentis. hoc verò est impossibile. quia aut hæc faciens volebat alia facere, quæ non fecit, aut nihil volebat, sed necessitate hęc fecit: si primũ, Deus fuerit causa per accidens mundi. quod si ita est, non potest esse causa pręcipua. quia omne quod fit per accidens, reducitur ad aliam causam per se. Mundi ergo esset, præter Deũ, alia causa per se, & præcipua. illa ergo potius esset Deus. quapropter Deus non potest, ita fecisse mundum. si verò necessitate fecit, nulla causa est quòd non fecerit ab æterno. at verò monstratum antea est, mundum non esse ab æterno, igitur superest Deum ab æterno habere apud sese notitiam rerum omnium creandarum, atq; fecisse tales quales agnoscebat, illamq; notitiam esse exemplar, per quod facta sunt omnia. atque cum illamet notitia sit ex substantia Dei, diuinitus enarrata est mundi creatio in Euangelio Ioannis, ducta scilicet ab exemplari causa, & æternis ideis. in principio, „ hoc est Deo, erat verbum, & verbum erat apud Deum, & „ Deus erat verbum, omnia per ipsum facta sunt. Præter hoc verbum nullæ sunt ideæ, neque causæ exemplares mundi, neque in tota hac narratione mihi videtur Moses, exemplaris causæ rei vllius meminisse, præterquam hominis, de quo inquit, ad imaginem Dei creauit illum. Proprissimè quidem, quia ad illud exemplar, quod est verbum Dei. id verò est imago substantię Patris. hoc ipsum fuit exemplar aliarum omnium rerum, siquidem omnia per ipsum facta sunt. fortasse satis fuit, hîc exponere causam exemplarem hominis, vt eadem intelligeretur esse totius mundi. quandoquidem in substantia hominis sunt omnês mundi partes, vt nihil verius à Philosophis dictum sit, quã hominem esse microcosmum,

quod

quod non ita intelligens Philon, commentatur illud esse dictum de anima hominis, illiq; soli fuisse Deum ipsum exemplarem causam, corpus verò atque reliqua corporalia, facta esse ad exemplaria creata. proinde in primo capite, creationem animæ, quę pręcipua hominis pars est, atque vt censet Plato in dialogo de natura hominis, & Auicenna in mahat, sola est homo, traditam esse, vbi dicitur, Ad imaginem Dei fecit illum: in hoc secundo capite tradi corporis creationem, vbi nulla imaginis Dei fit mentio, sed dicitur, formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Verba verò Philonis in libello de opificio mundi, sunt hæc. Quod autem in anima quo-
» que par inerat præstantia, manifestum est. nullo enim crea-
» to exemplari, in ea facienda vsus videtur, sed solo, vt dixi-
» mus, suo ipsius verbo. ideoq́ue narratur, effigiem & imita-
» mentum fuisse, hunc hominem inspiratum in faciem. hæc Philon, quibus apertè dicit, hominem inspiratum in faciem illius statuæ, quæ ex luto constitit, esse animam, eamq́ue sine creato exemplari factam esse, effigiem & imitamentum Dei: corpus verò, atque adeo alia, facta esse ad exemplaria, quæ erant in vrbe intelligibili, quam primo die, de sententia illius, fecit. neque verò non ita sentit, quia paulò antea dixerat, mundum intelligibilem esse verbum Dei. nam non vtcunque id dicit, sed mundum intelligibilem, esse verbum Dei iam facientis mundum; vrbem verò intelligibilem (hæ sunt causæ exemplares) esse ratiocinationē Architecti, cogitantis iam, vrbem mente conceptam, condere. Itaque ille ponit verbum Dei, idq́ue æternum. illud verò, non ab æterno, sed cum iam vellet mundum condere, (ita vt solent artifices) excogitasse intra se mundum quendam seu vrbem intelligibilem, ad cuius exemplar condidit hanc visibilem. au-

diamus verò eius verba. Quod ſi cui libeat (inquit) apertioribus vti vocabulis, nihil aliud dixerit eſſe mundum intelligibilem, quàm verbum Dei iam mundum condentis, neque intelligibilis vrbs eſt aliud quid, quàm illa architecti ratiocinatio, cogitantis iam vrbem, mente conceptam, condere. Itaque ponit mundum intelligibilem, quod dicit verbum Dei iam condentis mundum, & in eo vrbem intelligibilem, illam effigiem mundi tunc conceptã, cum iam conderetur, atq; in ea vrbe fuiſſe exemplaria omnium, præterquam animæ, quæ non ad exemplaris vllius creati, ſed ad Dei ipſius imitamentum, facta eſt. Ex dictis naſcuntur duæ opiniones, quę malè philoſophantium Iudæorum ſunt, vna, eſſe ſapientiam quandam creatam, quæ ante mundi opificium facta eſt, atque per eam alia omnia, illam ſcilicet mente conceptam vrbem intelligibilem. Cui opinioni fauere videntur quàm maximè illa verba capitis primi Eccleſiaſtici, Prior omnium creata eſt ſapientia, & fons ſapientię verbum Dei. & rurſus, Vnus eſt altiſſimus & creator, omnium omnipotens, & rex potens & metuendus nimis, ſedens ſuper Thronum illius, & dominans. Deus ipſe creauit illam. Alia opinio eſt, mentem humanam, ſiquidem non ad exemplar creatum eſt facta, ex ſubſtantia eſſe ipſius Dei. in quam Philon quoque videtur lapſus, qui ita inquit. Omnis homo iuxta mentem, diuino verbo eſt cognatus, beatę illius naturæ ſigillum, ſiue particula quędam, ſiue ſplendor, & quaſi radius. Verùm hęc omnia plena ſunt abſurditate. nam, vt monſtratum eſt, exemplares mundi cauſæ, non poſſunt non eſſe æternę, vt Deus ipſe, ac proinde, neque aliud quàm ipſe Deus. quare nulla vrbs intelligibilis, nulla ſapientia creata eſſe poteſt, per quam omnia facta ſunt, neque omnino quidquam, quod non ſit ipſum verbum. nam, præter dicta, ſi illa vrbs intel-

ligibilis, aut illa sapientia erat in verbo, neque ex substantia ipsius verbi, atque adeo ipsum verbum, erat profecto quiddam illi accidens, & tempore superueniens. constat verò Deum incapacem esse alterationum. nihil ergo aliud fuit per quod omnia fierent, quam ipsum verbum Dei. Atqui illa verba Ecclesiastici, de generatione æterna sapientiæ diuinæ intelligi, etsi abusiuè accipiatur nomen creationis, constat ex adiunctis. Hæc enim sunt prima verba capitis, Omnis sapientia à Domino Deo est, & cum illo fuit semper, & est ante æuum. de hac sapientia dicuntur alia omnia. super cuius thronum dicitur sedere Deus dominans, super thronum scilicet sapientiæ illi coæternæ, & consubstantialis, quę est suum verbum, per quod facta sunt omnia. nam si velimus eo loco, *nomine* sapientię creatę, intelligere intellectualem substantiam angelorum, ne ita quidem quadrabunt reliqua. quadrarent enim fortasse illa, Prior omnium creata est sapientia, siquidem spiritalis substantia censetur creata ante corporalem: Sed non illa, Ipse creauit illam, & effudit illam super omnia opera sua, hoc est & creauit omnia opera sua, effundens sua bona ex ęterno illo sui thesauri promptuario, super omnia illa. nimirum bonum est sui ipsius diffusiuum, atque ita summum bonum summè se effudit. effusione igitur illius diuinæ sapientię, quę ab ęterno est apud Deum, atq; ipse Deus, facta sunt omnia. quapropter, vt neque animæ, ita neque corporis, neque omnino rei vllius creatæ fuit creatum exemplar, sed omnium increata. vt verò imitamenta non fiunt ex substantia exemplarium, sed ad similitudinem illorum, ita neque anima facta est ex substantia Dei, sed ad imaginem & similitudinem, vt & totus homo, & alię omnes res creatę, suo quæque gradu, vt bonitas illa, quæ exemplariter erat in verbo, plus aut minus in quamcunque se effudit.

dit. itaque anima rationalis, atque humana mens, multo plus accepit illius bonitatis, quàm aliç animæ, non tamen ex substantia Dei est magis quàm illæ. atque sapientia illa, quæ prior omnium creata esse dicitur, est per quam facta sunt omnia. at verò per intellectualem, & incorpoream angelorum substantiam, nullæ res creatæ sunt, nisi verò etiam placeat cum Platone & Philone (ambo enim huius sententiæ sunt) illud colloquium, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, fuisse inter Deum Deorum & minores Deos, hoc est angelos, alloquente illos Deo, atque ad hominis opificium prouocante. Id verò est absurdum, quia cui esset communicata facultas creandi, communicata esset facultas infinita, nulli verò creaturę infinita virtus communicata est: atque an possit communicari, meritò à Theologis dubitatur, probabiliori sententia negante. Nulla igitur creatura cooperata est cum Deo in creatione. quare superest, vt illud colloquium intra ipsum Deum habitum sit, apud quem erat verbum, per quod omnia facta sunt, & infinita bonitas, seu amor, quo sese effudit per omnia opera sua. Quod igitur ad causam exemplarem attinet, ita habet. neque in tota hac tractatione Moses illius meminit, nisi in his verbis, quibus ad imaginem & similitudinem Dei dicitur factus esse homo. neque vlla idearum, siue exemplarium, creatio, seu genesis temporalis fuit, quidquid Philon velit. Interpretemur ergo, quid sibi velint illa verba in initio huius capitis
" prçscripta. hę sunt generationes cœli & terræ, quando creatę sunt, in die quo fecit Dominus cœlum & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemq; herbam regionis, antequam germinaret. Aristotelicorum omnium, & partis magnæ Platonicorum, opinio est, mundum hunc à Deo factum esse, ita tamen, vt nunquam non fuerit,

sed

sed factum esse ab æterno: quod ego antea refutaui, indicans fieri non posse, vt quod factum est, aliquando infectum non fuerit. huic opinioni occurrit Moses, ac ne quis falleretur, putans, & si Deus fecerit virgulta & herbas, ac denique omnia, nunquam tamen non fuisse virgulta ex terra orta, & herbam germinantem, inquit, fecit Dominus omne virgultum agri antequam oriretur ex terra, & omnem herbam antequam germinaret. quasi diceret, fecit Deus hæc omnia in mundi initio, cùm antea nunquam virgulta essent orta ex terra, neque herba germinasset. itaque cùm antea nunquam extitissent, nisi in exemplari, facta sunt denuo omnia: & rerum omnium species, quæ in priori illo seculo, hoc est, in illa æternitate, erant in mundo intelligibili; inuisibiles, visibiles in hoc temporali seculo fecit Deus apparere. quod disertissimè dixit Paulus capite vndecimo epistolæ ad Hebræos, his verbis, fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent.

CAPVT TERTIVM.

Capite secundo Geneseos.

» LEGIMVS. Omne enim quod vocauit Adam
» animæ viuentis, ipsum est nomen eius. appel-
» lauitq; Adam nominibus suis cuncta animantia. quæ verba non videntur oscitanter prætereunda, oritur enim ex illis, magna illa & antiqua dubitatio, an sint rebus sua nomina, eis naturaliter congruentia, an nulla sint talia, sed consensione hominum, atque ad colloquentium libitum constent omnia. si enim suis nominibus appellauit Adam cuncta, videntur habuisse

nomina antequam appellarentur, alioqui non vocauerit illa suis nominibus, sed dederit illis nomina. quod si antequam appellarentur ab Adam habebant omnia, non sunt nata ex appellatione et usu, sed ex rerum naturis. naturaliter ergo congruunt rebus sua nomina, non voluntate hominum. in hanc sententiam videtur multis argumentis ferri Plato in cratylo, siue de recta nominum ratione: Huic quæstioni videtur esse coniuncta illa alia, an nominibus insita sit vis aliquid efficiendi, siue boni siue mali, an nihil aliud, quàm significent. si enim sunt naturales rerum imagines, non sit inopinabile posse naturaliter aliquid efficere, vt & res ipsæ. si verò nihil est verbis cum rebus præter hominum placitum, nulla illis inesse vis naturalis potest, siue facultas. si igitur indicari possit, vim inesse verbis aliquid efficiendi, indicatum etiam putari oportet, esse ea naturaliter coniuncta rebus, significareque non ex placito solum, sed naturaliter. habere autem verba vim talem, authoritate medicorum eorundemque philosophorum præstantium, constare videtur posse: qui, vt pharmacis, ita etiam verbis quibusdam, ad quosdam morbos vti iubent: neque verbis solum prolatis, sed & scriptis, ægroto alligatis, aut suspensis. Plinius lib. 28. naturalis historiæ cap. 2. quæstionem hanc disceptans, multa narrat ad hanc partem pertinentia, velut Vlixem (narrante homero) profluuium sanguinis, vulnerato femine, inhibuisse carmine: Theophrasto autore sanari ischyadicos carminibus: autore Catone, luxatis membris auxiliari carmen: Marco Varrone, podagricis. Aëtius lib. 8. cap. 50. ita inquit. ad eductionem eo-
„ rum quæ in tonsilas deuorata sunt, statim te ad ægrum desi-
„ dentem conuerte, ipsumq; tibi attendere iube, ac dic, Egre-
„ dere os, si tamen os, aut festuca, aut quidquid tandem exi-
„ stit, quemadmodum IESVS CHRISTVS ex sepulcro La-

zarum

„ zarum eduxit, & quemadmodum Ionam ex ceto. atque ap-
„ præhenso ægri gutture dic, Blasius martyr CHRISTI di-
cit, aut ascende aut descende. Tralianus incantationes plurimum posse iuuare asserens, cap. 4. lib. 9. autoritate Galeni suam sententiam confirmat, ita dicens. præterea etiam di-
„ uinissimus Galenus, qui ne esse quidem incantationes puta-
„ uit, longo tempore multoque vsu plurimum ipsas posse de-
„ præhendit. audi igitur verba ipsius, quæ de medica Homeri
„ tractatione reliquit. habent autem ea in hunc modum. non-
„ nulli igitur putant, incantationes auicularum fabulas esse
„ persimiles, quemadmodum ego quoque diu existimaui, tem-
„ poris autem processu ab ipsis, quæ euidenter apparent per-
„ suasus sum, vim ipsis inesse. nam in percussis ab scorpio ad-
„ iumentum sum expertus, nihilo autem minus in ossibus
„ gutturi infixis, quæ incãtatione statim expuebantur. ac multa
pręclara singulæ habent incantationes, cùm institutũ consequuntur. hæc Tralianus ex Galeni lib. qui licet nunc non extet, extitisse tamen verè, autoritate Traliani cõprobatur. Extat quidem in Galeno adscriptis libellus quidam de incantatione. is verò non est genuinus, tamen est alicuius non contemnendi autoris. apud Quintum serenum legimus inscriptam modo quodam certo vocem hanc Abracadabra, & carta lino inclusa, atque colo suspensa, sanare hemitriteum. multa alia huiusmodi occurrent scripta & apud Græcos, & Latinos, atque apud Arabes medicos. Iam verò inter vulgares nihil magis vsu receptum, quàm quibusdam recitationibus (Hispani vocant ensalmos) morbos quosdam, aut etiam omnes, curari. videtur autem hoc ita se habere, vel hoc argumento, quod si verba quædam sunt noxia, aut etiam mortifera, possint etiam esse alia salutaria. at verò omnes homines videntur, naturaliter timere maledictiones, & impręcationes: &

venefici vtuntur diris carminibus. multaquè passim narrantur exempla morborum, per imprecationes, fascinationes, venefica verba, & alia eiusmodi, illatorum. possint ergo & medici vti verbis salutaribus, ac benedictionibus, non minus quàm pharmacis ad morborum curationes. si igitur verba vim habent efficiendi quippiam, velut ignis urendi, non sint tantùm ex colloquentium placito, significantia id quod quispiam cogitet, sed naturam quampiam habeant communem cum ipsis rebus, ob quam, & ipsis congruant naturaliter. his argumentis censent plurimi (in quibus Platonem etiam pono) non temere his vocibus has, illas illis significari, sed naturaliter nomina rebus aptari suis: Non tamen omnia æquè, neque quæcunque: neque enim Hispana, neque Gallica, neque verò Latina, neque Græca quæcunque, sed vt Plato censet citato Homero, quibus loquuntur Dij: &, vt alij, primæua illa, quibus Adam putatur esse vsus, hoc est, hebræa. eam ob causam dicunt, in Ecclesiasticis hymnis retineri semper verba quædam Hebræa, vt, Alleluia, Osana, Sabaoth, Epheta, & alia eiusmodi. quæ sanè (dicunt) verterentur etiam in Latina, vt alia omnia, nisi vis quædam & efficatia illis naturaliter inesset. hanc sequuti sunt sententiam magi, quorũ princeps putatur fuisse Zoroastes rex Bactrianorum, Nini contemporaneus, quique naturalem esse suam magiam contendunt, & inter Hebræos vocati Cabalistæ, qui suam doctrinam iactant à secretioribus Dei reuelationibus fuisse deriuatam, promittunt se verbis & characteribus miraculosa quædam opera edituros. videtur autem his fidem etiam facere, de incantationibus, seculis omnibus concepta opinio. Si enim (vt ex Atali sententia narrat Plinius) prolata hac voce, duo, visus scorpio cohibetur, nè vibrare ictus possit. siq; (vt ait poeta) frigidus in campis cantando rumpitur anguis,

quî

quî poſſit negari naturalis verborum vis? aut cur non poterunt rectè, apud omnes gentes adhiberi ſalutares incantationes aduerſus morſus rabidorum canum, & venenatorum omnium ictus, atque adeo aduerſus ipſas feras? Neque verò vanum eſſe videtur, quod de incantationibus fertur, ſiquidem Pſalmo. 57. ita cecinit regius vates. furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis ſapienter. Ecce vt diuino oraculo confirmari videatur, vis, & facultas incantationum, & incantatoris ſapientia, & calliditas ſerpentis obturantis ſibi aures, ne audiat vocem incantatoris. adeo igitur naturalis eſt verborum potentia, vt etiam ab irrationalibus naturaliter agnoſcatur, atque aduerſus eam naturaliter ſeſe muniant. conſtat verò aduerſus noxas, quæ naturales non eſſent, non fuiſſe naturam beluuas armaturam, neque daturam inſtinctum, quo ſe ab illis tuerentur. Hieremias quoque cap. 8. ita ſcripſit. Ecce ego mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio. videtur autem comminatio hæc innuere, alijs ſerpentibus eſſe incantationes. hanc ſententiam videtur etiam iuuare autoritas eccleſiæ, quæ iubet exorciſtas vti conceptis verbis, quaſi illis, demones fugandi, virtus quædam præcipuè inſit. quo etiam ſpectare dicat quis illud Euangelij, In nomine meo dęmonia eijcient. non enim iam in ieiunio ſolum & oratione dicit, ſed in nomine meo, quaſi ipſa nominis IESV prolatio, efficaciam habeat ingentem. præterea illa crebra recitatio, qua Eccleſia, & fideles ſinguli vtuntur: illæ, nunc ter, nunc quinquies, nunc quinquageſies, nunc pluries repetitæ ſalutationes Angelicæ, aut dominicæ preces, quid aliud innuunt, quàm in ipſa verborum Sanctorum recitatione, vim quandam eſſe animæ ſalutarem? alioqui ſi

non ob ipsorum verborum vim, sed orandi Deum gratia recitarentur, quorsum recitarentur eadem pluries? videtur ergo his omnibus argumentis fieri, inesse verbis ipsis vim quandam naturalem, partim noxiam, partim salutarem, idque nunc corporibus, nunc animabus, nunc vtrisque, atque ita analogiam habere cum rebus quarum sunt, quod pręscripta Geneseos verba innuebant. Verum etsi tam multa congerant vani & superstitiosi, magi, & Cabalistæ, & qui se putant diuinissimos, Platonici, falsum est prorsus, & ab omni ratione alienum, vim esse per se vllam verbis, aut aliam, quàm significandi ex hominum placito. Nam, vt eidem, cui illi, viæ insistamus, si verbis ipsis nihil est commune cum rebus, neque ipsa quippiam sunt aliud, quàm ita diuerberatus aër, neque alia causa est, qua hæc has, illa illas res significent, quam hominum, ab eorundem voluntate profecta, consuetudo, nulla vis esse potest nominibus per se. Quid autem aliud est loqui, quam per quasdam linguæ motiunculas, res quasdam innuere, vt inter colloquentes constitutum est? nimirum, vt quidam (multi præcipuè) consueuerunt, suas sibi mutuo cogitationes aperire varia digitorum motitatione. hoc solùm interest, quod lingua, accommodatissima est omnium nostri corporis partium, ad significandum quod mente concęptum est, ob illam mirabilem mobilitatem, & quia in ipsa via spiritus posita, eius diuerberatione, sonitus edit multiplices, auditui hominis, etiam eminus, occurrentes. itaque, est hæc particula paratissima, ac maximè idonea, cui homines demandent munus innuendi inuicem, quæ mente concęperint: quia nulla tot, tamque varias motiunculas subire potest, eaque sola voces effingit multiplices, vnde & aspectabiles, & audibiles nascuntur differentiæ. neque quidem casu factum est, vt lingua ad hunc vsum extiterit accommodata,

data, sed ipsa natura ita est comparata, mollis scilicet, ac substantia volubilis, multis ad radicem musculis prędita, superposita laryngi, supposita palato, circumsepta dentibus, vt expiratum per laryngem aërem excipiens, & ad palatum & dentes multifariam allidens, posset multiplices edere sonitus, quibus pro suo arbitratu, posset homo homini significare, incognoscibiles alioqui cogitationes. accommodatior ergo multò est ad innuendum lingua, quàm manus, aut pes, aut vlla alia particula. velut autem, vtcunque tu moueas digitos, nihil intelliget alter, nisi inter ambos conuenerit, vt hæc motiuncula huius, illa illius rei nota sit, ita neque vtcunque crepas ore. neque enim Hispanus Gallum, neque hic Germanum, neque ille Arabem, neque Latinus Græcum, neque Græcus Hebræum, loquentem intelligit. quia, scilicet, non sunt docti eundem sermonem. nimirum sermo non constat natura, sed consuetudine. alioqui vt est omnibus gentibus vna eademque natura, esset idem sermo: sed non ita est, quin potius multiplex, vt & consuetudo. falsum enim ac ridiculum, quod sibi quidam philosophiæ ignari persuaserunt, siquis ab infantia nullum omnino doceretur sermonem, futurum vt loqueretur Hębraicè, sermonem scilicet, innatum hominibus. Nam si sine doctore, vt alia quamplurima, innasceretur sermo iste hominibus, innasceretur profectò, etiā si alium sermonem discerent, essentque omnes duplicis sermonis. Si enim sermo quem prius homo didicit, non prohibet quominus discat alium denuo, sed sciunt multi bifariam, trifariam, aut etiam quadrifariam loqui: multominus prohiberi posset qui ex ipsa natura pulularet, ab eo qui esset comparatus studio. quin potius, si vllus sermo hominibus esset naturalis, non possent esse ad alios dociles. quia quod intus manet, prohibet extraneum. vt ergo natura fecit homi-

nem

nem prorsus inertem, vt esset ad omnes artes habilis, necesse est, fecerit omni sermone carentem, vt possit omnes discere. videmus verò plures homines, ad alios multos sermones habiliores, quàm ad Hebræum. quodquidem nullatenus fieri posset. nam in id quod naturale illis est, spõte feruntur res omnes. Ex dictis igitur constat, loqui quidem naturale esse hominibus, quia natura, vt ex ipsa linguæ formatione cognouimus, in hunc vsum eam destinauit. hoc autem aut illo sermone vti, studio ac doctrina euenit, & ipsa quidem idiomata, vsu ac tacita consensione hominum, nata sunt: præter septuaginta illa, quæ ad turrim babel, in diuisione linguarum orta sunt, quorum Deus ipse voluit esse auctor & doctor, non quod illa potius, quam quę deinceps vsu extiterunt, cognationem vllam haberent cum natura, sed quod ad breuem & expeditam distributionem gentium, expediret esse multilingues. dilexit verò Deus, quæ ipsi placuit. itaque cùm hominum vitæ nihil posset esse vtilius, neq; iocundius, quàm suas sibi inuicem cogitationes communicare, neque quidquam magis naturale, quàm scientiæ desiderium, & scientia comparetur docendo ac discendo: docere verò ac discere non contingat aliter, quàm conceptionum mentis communicatione: ipso naturæ impulsu feruntur in loquelam. quia, vt indicatum est, nulla neque potior, neque facilior, excogitari potest ratio inuendi. inuenerunt igitur primùm loquelam, quô verbis significarent animi conceptiones. deinde, quia sermo haberi non poterat, nisi ad præsentes, ac statim ac emissus est, effluit; excogitata scriptura est, quasi verba missilia, & permanentia, quibus & cum absentibus, atque adeo cum posteritate loqui contingeret. loqui, inquam, hoc est verba illis significare, ac sermonem præsentare. quoniam enim scriptura, inuentione posterior

est,

est, loquela, fit vt loquela per se significet omnes conceptiones, & scripturā loquelam. nimirum hæ duæ Scripturæ, homo & anthropos, eandem rem significant, sed non per eandem vocē, lectę enim diuersum admodū sonant, per diuersas enim voces significant eandē rem, & ingerunt mēti eandem notitiam. velut etiā per diuersas Scripturas significari potest eadem vox, vt per has, anthropos & ἄνθρωπος eodem igitur modo habent scripturæ ad voces, quo voces ad cogitata. Atqui, neq; hic ordo, vt sermo discatur ante scripturam, atque proinde scriptura per vocē significet, potiusquā vox per scripturā, necessitatem habet naturalē, ita vt nullatenus possit contrà fieri, Sed ob facilitatem potius ita euenit, & quia citius sunt homines nullo sensu orbati, habiles ad loquendum, quàm àd scribendum. posse verò omnino contrà fieri, aperte indicauit Petrus Pontius, Monachus Sancti benedicti, amicus meus, qui (res mirabiles) natos surdos docebat loqui, non alia arte, quàm docens primùm scribere, res ipsas digito indicando, quæ characteribus illis significarentur, deinde ad motus linguæ qui characteribus responderent, prouocando. itaq; vt audientibus à loquela, ita auribus captis, rectius incipitur ab scriptura. neutrum igitur habet necessitatem naturalem. Sed videtur ex rei natura esse eadem ratio sermonis & scripturæ, præter maiorem loquendi facilitatem, in ijs qui omnibus sensibus vtuntur. qui verò carent auditu habere possint scripturam loco sermonis. acceditq; illis rerum diuinarum notitia ex uisu, vt alijs ex auditu. cuius ego rei testis sum, in discipulis illius amici mei. Itaq; est sermo, velut scriptura effluens, & scriptura velut Sermo manens. at verò scribendi, nullam rationem constare natura, Sed vsu & arte, manifestum est. nam neq; cuiusq; hominis est scribere, neq; hominum omnino fuit semper, sed post ali-

quot mundi secula excogitatum, diuersum admodum apud diuersos, ubiq; magno labore discitur. ita igitur de loquela & uerbis censere consentaneum est: nulla scilicet uerba significare aliter, quàm ad libitum, eorum qui primùm eis vsi sunt. quod (si nihil aliud) ipsa idiomatum mutabilitas indicat. nullus enim est, qui non, uel in suo seculo, uideat, ubique gentium quædam verba antiquari, quædam nouari. ut facilè sit intelligere, nisi scripturæ beneficio seruata essent, nullum omnino uerborum quibus antiquissimà secula usa sunt, suam significationem fuisse retenturum. non igitur eorum significationes natura constant, sed usu. nam præter dicta, res omnes ab eisdem Seruantur causis, à quibus fiunt. seruantur uerò significationes uerborum omnium, usu, alioqui per obliuionem perituræ, igitur & natæ sunt ex uoluntate utentium, non ex natura. neq; quidem obstat, uerba quædam, quibusdam rebus, ob quasdam causas, tributa esse (quod maximi facit socrates in cratilo) ut homo quia exhumo, & φωνή quasi φῶς τόυς. nam deriuatiua deducuntur exprimitiuis, ipsa uerò primitiua, & simplicia, non alia ex causa significant res quarum sunt, quam ex placito auctorum. igitur & deriuatiuorũ & cõpositorum significationes, referuntur ad uoluntatem utentium. quin & illa etiam nomina, quę ob similitudinem quandam sonitus conficta sunt (grammatici uocant onomatopeiam) ut clangor, tinitus, bombus, βορβόρυγμοι significant ad libitum utentium. quia si illa eadem nomina tributa essent rebus longe diuersis, aut illis eisdem rebus nomina longe diuersa, valeret colloquentium vsus, nulla neq; similitudine, neque dissimilitudine obstante. itaque & voces omnes & scripturæ significant ad libitum. quapropter ex ipsa natura nullam vim habent significandi, nedum efficiendi quippiam: sed significant solum, quia ita conuenit inter col-

loquentes

loquentes, plures, aut pauciores. Nulla igitur naturalis ratio est, qua verba aut characteres possint morbum inferre aut sanitatem, aut aliud quippiam efficere, eorum quę magi policentur, & cabalistæ. quod si quædam nomina Hębrea, in Sacris hymnis retinentur incommutata, id quidem non fit, quod Deus Sabaoth, verbi gratia, maius quippiam sit, quàm deus exercituum, Sed (vt Plinij utar verbis) externa & ineffabilia verba audientium animos magis mouent., semper aliquid immensum expectantes, ac dignum deo mouendo. itaque facit id ecclesia, vt peregrinarum vocum recitatione, magis animus inflammetur, quia vulgares facilè contemnuntur. quo etiam fortasse consilio sanctissimus Papa noster Gregorius decimus tertius, prohibuit horarias preces vulgari sermo ne recitari, ne scilicet vulgares voces vulgus contemnat, quod inauditas solet demirari. hanc verò esse causam retinendi eas voces, non quòd hębreę sint, constat, Si quidem & græcæ retinentur quamplurimæ, vt Chirye Eleyson, o Theos, Athanatos. Ischyros, & alia eiusmodi. certè nihil hoc aliud est, quàm, quod sancta ecclesia, omni ratione curat, secundum hominum conditionem, nos ad pietatàm, & rerum diuinarum ęstimationem prouocare. alioqui verbis ipsis nulla naturalis vis inest. Quapropter incantationes uanę sunt, ac superstitiosę, quæque de illis narrantur, falsa aut maligna: maligna dico, quę cacodemonis interuentu fiunt: falsa, quæ cùm non fiant, delusa, sibi persuadet vulgi credulitas. falsum est igitur, cantando rumpi angues: falsum quoq; eos sibi obturare aures, ne audiant, quod vel Plinius per derisum narrat dicens, non pauci etiam (credunt scilicet) serpentes ipsas incantari, & hunc unum illis esse intellectum, cõtrahique marsorum cantu. Meritò ergo illa impostura damnatur diuinis ora

culis,& interdicitur fidelibus. deuteronomij decimo octauo
» ita habetur. Quando ingressus fueris terram, quam dominus
» Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominationes illa-
» rum gentium, neq; inueniatur in te qui lustret filium suum,
» aut filiam, ducens per ignẽ, aut qui ariolos sciscitetur, aut
» obseruet somnia, atque auguria. neque sit maleficus
» neque incantator, neque qui pythones consulat, neque
» diuinos, & quærat à mortuis veritatem. omnia enim hęc
» abominatur dominus, & propter istiusmodi scelera dele-
» uit eos in introitu tuo. Itaque abominatur dominus incanta-
» tiones, iusta lustrationes filiorum, & pythones. usque adeo, ut
» ob eas dicat se deleuisse illas gentes. rursus paralypomenon.
» 2.cap.33.manassę crimina ita recensentur. maleficus artibus
» inseruiebat, habebat Secum magos & incãtatores, multaque
» mala operatus est coram domino. Isaiæ. 47. venient tibi (allo
» quitur babilonem) duo hæc subito in die una, sterilitas & ui-
» duitas. vniuersa uenerunt super te propter multitudinem ma-
» leficiorum tuorum, & propter duriciem incantatorum tuo-
rum vehementem. hæc Isaias. Si uerò vis talis data esset uerbis à Deo, non esset profectò incantatorum ars abominabilis ipsi, magis quàm medicina. uelut enim incantator nunc utitur incantationibus aduersus morbos & uenena: nunc ad maleficia: ita & medicina, nunc componit medicamenta salutaria, nunc deleteria. non tamen proinde medicina est Deo abominabilis, sed gratissima: quoniam scilicet possumus ea utiliter uti. quandoquidem igitur incantatio est Deo abominabilis, naturalis non est, sed, ut dixi, uana, aut maligna. Res ergo iam exigit, ut interpraetemur carmina illa psalmi. 57. quæ in subsidium, incantationum citata sunt. Inter alios Philosophandi modos quibus antiquitas ad notandum hominum mores, usa est, non fuit in postremis, qui per

con-

confictas quasdam fabellas, aliud quiddam allegoricè significabat. quem tenuerunt Æsopus, & Cyprius, & Libycus, & alij multi Philosophi & Poetæ, inter antiquos; inter iuniores quoque, omnes qui emblemmata scripserunt. multa verò, quæ ab antiquissimis illis, ad innuendum figuratè aliud aliquid, conficta sunt, incautè sunt accepta à posteris, & eorum sanè nonnullis eruditissimis, quasi simpliciter, ac sine vlla figura, dicerentur. velut, inquit Æsopus, castor præter cæteros quadrupedes in aqua durare fertur, & eius genitalia ad artem medicam vtilia esse. hic vbi videt se à venatoribus captum iri, ipse sibi genitalia præcidit, atque in sequentes proijciens, hoc modo euadit incolumis. hęc conficta sint, ad significandum, hominibus, prudentes si esse velint, pro adipiscenda salute, nullam esse habendam rationem fortunarum: non defuerunt plurimi, qui affirmarent, eam esse, reuera, castori à natura inditam prudentiam. Ita etiam factum est in fabula de serpente & incantatore. cùm enim antiquitus conficta esset, ad arguendam impietatem eorum, qui à veritate auditum auertunt, nollentes, neque consilijs neq; exhortationibus, ac multo minus repręhensionibus aures prębere, non defuerunt qui opinarentur, id quoque esse verum, eamq́ue esse serpentis naturalem versutiem. verùm re, vt habet, intellecta, planeque perspecta, dicet Philosophus, hominem qui in naufragij periculo, merces vestesq́ue, & omnem supelectilem, mittit in mare, similem esse castori præcidenti sibi testes, cum vrgetur à venatoribus. qui tamen Philosophus arguendus non est, quòd affirmet, castorem sibi testes secare. non enim affirmat, sed per moralem fabulam docet homines prudentiam. tale etiam est quod in Psalmo fecit Dauid, scilicet interprætatus est parabolam, ad arguendam pertinacem intemperantiam eorum, qui audire recusant ve-

 ritatem,

ritatem, neq; quidquam audire sustinent, nisi quod ad suam voluptatem spectat, pruriẽtes auribus, & ad sua desideria coaceruantes sibi magistros. fabulę itaque moralis, seu parabolæ interpretationem, continent dicti Psalmi carmina. nimirum intemperantes homines sunt similes serpentibus, quia obturãt aures suas, ne audiant voces incantatoris sapienter incantantis, hoc est, contionatoris qui docet veram sapientiam, & per hanc incantationem, incantat morbos animi. neque verò in hoc solùm scripturæ loco, sed in multis alijs occurrunt morales fabulæ seu apologi seu parabolæ, seu vtcunque vocare lubet, quæ allegoricè aliud innuunt, quàm litera sonet. quinimo nullus est modus vtilis philosophandi, eorum qui ab hominibus ad componendos mores excogitati sunt, qui non reperiatur exactius in sacris. quis enim vnquam acutius, aut eloquentius vsus est fabula, quam Ioatham ad si-
„ chemitas ex montis vertice (narratur cap. 9. iudicum) vbi
„ non solum inducit loquentes beluas, vt Æsopus, sed etiam
„ arbores, dicens. iẽrunt ligna vt vngerent super se regem, di-
„ xeruntq; oliuæ, impera nobis, quę respõdit, nunquid possum
„ deserere pinguedinem meam, qua & Dij vtuntur & homi-
„ nes, & venire vt inter ligna promouear? dixeruntq; ligna ad
„ arborẽ ficum, veni & super nos regnum accipe. quæ respon-
„ dit eis, nunquid possum deserere dulcedinem meam, fru-
„ ctusque suauissimos, & ire, vt inter cætera ligna promo-
„ uear? loquutaq; sunt ligna ad vitem, veni & impera nobis.
„ quæ respondit eis, nunquid possum deserere vinum meum,
„ quod letificat Deum & homines, & inter cætera ligna pro-
„ moueri? dixeruntque omnia ligna ad rhamnum, veni &
„ impera super nos, quæ respondit eis, si uerè me uobis re-
„ gem constituitis, uenite, & sub umbra mea requiescite. si
„ autem non uultis, egrediatur ignis de rhamno & deuoret
Cedros

Cedros libani. Significatur uerò his uerbis, iniqua promotio abimelech in regem. Sunt alia his similia exempla, quę tamen præteriens, redeo ad pensum. Reprehendit itaque, vt dixi, Dauid, duriciem ac pertinaciam eorum, qui non sustinent audire exhortationes, interpretatione allegorica moralis fabulæ, quam antiquissimi Philosophi ad increpationem hominum, confinxerant. Vocari uerò incantationes, disputationes atque exhortationes prouocantes ad uirtutem, etiam à Philosophis, uidere possis in charmide, seu dialogo de temperantia, ubi Socrates narrans quæ audierat à quodam medico Thrace, hæc scripsit. Animæ uerò medelas esse dicebat incantationes quasdam: eas pręclaris rationibus contineri, quibus animæ temperantia tribuitur, qua inserta, atque pręsente, facile esse sanitatem capitì, totique corpori tribuere. ille igitur cum medelam incantationesq; doceret, iussit ut nullis precibus motus, alicui contra capitis dolorem remedium adhiberem, nisi prius animam incantationibus ipsis purgandam commisisset. his uerbis manifesta satis est sententia Socratis, morbos corporis non curari incantationibus per se, sed morbos animi. Sed & uocari eos homines, qui magnis animi morbis teneantur, nominibus beluarum, consonum est dictis philosophorum. Siquidem Plato (allegoricè fortasse alludens ad illud Psalmi 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. & ad illud Prouerbio 28. Leo rugiens, & Vrsus esuriens, princeps impius) in calce dialogi de natura (præter plura quæ decimo de republica, siue de legibus, habentur) ita reliquit scriptum. Auium autem genus ex nostro ita est aptè formatum, vt pro pilis pennas acciperet. in hoc illi homines transeunt, qui simplices & innocentes cùm sint, leues tamen sunt, & frustra in

rebus

rebus sublimibus curiosi, quique adeo fatui sunt, vt oculorum iudicio confisi, hæc, altissima quæque firmiter demonstrari posse non dubitent. gressilium verò ferarum genus ex his natum hominibus, qui a philosophia penitus alieni, ad cęlestia nunquam penitus oculos erexerunt, eóque volutionibus illis quæ in capite peragi solent, nunquam vsi sint, sed illas animæ partes sequuti, quæ in ventre & pectore dominantur. ex his vtique studijs anteriora membra & capita, ob ipsam cognitionē humi penitus defixerunt, in longum productum, ac diuersum corporis verticem tenuerunt: quandoquidem ibi propter desidiam singulorum collisi sunt, & fracti circuitus, & ideo quòd quatuor pedum, ac etiam plurium est instituta figura, & insipientioribus Deus, maiorem, ex pedibus multis, atque progressu, occasionem præstet, per quam magis etiam deflectantur ad terram. eos autem qui horum insipientissimi erant, corpusq; in terram penitus prosternebant, quasi nihil vltra pedibus opus foret, in corpora carentia pedibus, & humi serpentia permutauerunt. His, & alijs quæ deinceps sequuntur, verbis, Plato disserit, homines per animorū vitia transire in corporum diuersa genera. quod plerique allegoricè dictum existimant. si verò id dicit allegoricè, quòd similes facti sint illis, constat beluarum nominibus aptissimè significari homines insipientes, & improbos, atque adeo serpentium omnium nequissimos, qui ne audire quidem sustinent sapientium consilia. hinc igitur haud dubie nata est illa moralis fabula, ad quam alluditur in Psalmo, serpentem obturare sibi aures, ne audiat verba incantatoris. Reuera autem incantationes nullam vim habent aduersus naturales feras, aut serpentes, sed aduersus homines, qui ob ferinos mores, illis nominibus appellantur: neq; aduersus corporis morbos per se, sed animi. Atqui, nullus est, ex plebe,

qui

qui audiens Orpheum, sua cythara solitum, serpentium & ferarum omne genus ad se trahere, non intelligat, illum suis poematis, feros homines, & seorsum deerrantes, velut cicurasse, atque ad humanam societatem, & oppida allexisse. cùm has veritates sapientes fabulis obumbrarent, insipiens vulgus non intelligens, in opinionem de morbis per incantationem curandis, & fugandis aut necandis feris & serpentibus, lapsum est. impostores verò & circulatores, & vtentes in sua commoda indocti vulgi credulitate, multa se facere huiusmodi profitentur. re vera tamen incantationum ad solos morbos animi vis est per se: atque ad hos curandos eis vtitur ecclesia, cantionibus scilicet, & recitationibus precum pluries repetitis, velut euoluendis vocatis rosarijs, & recitandis, ac canendis hymnis, & horarijs precibus. nimirum, his pro more Ecclesiæ faciendis, præstatur obsequium Deo, & auocatus ab alijs rebus animus, ad illum liberius euolat. ea verò vis non est verborum materialium, neque characterum, sed quia rerum Sanctarum sunt. vt neque ipsum sanctissimum nomen, IESV, quòd ad omnia est efficacissimum, vim eam habet materialiter, sed quia Deum significat Saluatorem. de exorcistarum etiam verbis perinde dicendum, non esse scilicet vim fugandi dęmones in illis, qua res quædam sunt, aut ita sonant, aut talibus descripta figuris, sed quia ita significant. neque ea quidem verba fugare, torquere, aut premere dęmones vi vlla naturali, sed Dei concursu, cui placuit, in bonum hominum, ad fugandam hanc pestem, ita inuocari, & vim talem initiatis impertiri. ex his autem omnibus non fit, vt vlla vis naturalis sit verbis, neque vt aliud quippiam possint, quàm significare, atque id ex hominum placito. quapropter, si magi Pharaonis insusurrendo aliquid, aut characteres aliquos describendo (vt nunc quoque qui se

magos

magos profitentur, & inter Iudæos Cabalistæ) fecerunt colubros & Ranas, & dæmonum scientiam, arcana quædam naturæ, potiusquam ad verborum vim vllam, refferri debet. quid quod tot, tamque docti medici, quin & Galenus ipse, alioqui adeo rigidus Philosophus, affirmant tot morbos verbis quibusdam, & incantationibus cedere, idq; sibi esse longo experimento confirmatum? certè vt ex ignoratione veri Dei, retenta solum incerta quadam diuini cults recordatione, nata est idololatria, ita ex ignoratione moralium incantationum, quas fabulis obumbrauerant antiquissimi sapientes, retenta tantùm nominis memoria, natæ sunt istæ superstitiosæ incantationes, atque hoc, cum alijs multis, errore disseminato, vsi sunt homines sæpe incantationibus aduersus morbos, atque adeo confidentius non rarò quàm medicamentis. accedit, quod aliquando leuissimis hominibus, & qui admittunt incantatores, vtilis quodammodo est sua credulitas, quia (vt inquit autor libelli de incantatione, qui est
" inter Galeno adscriptos) quando mens humana (hæc sunt
" ipsius autoris verba) rem amat aliquam, licet naturaliter non
" iuuatiuam, sibi eam prodesse certificat. ex sola autem mentis
" intentione corpus res illa iuuat. verbi gratia, si quis incantationem sibi prodesse confidat, qualiscunq; sit, eum tamen iuuat. hæc ille, quibus verbis innuit, incantationes aliquando prodesse ad pellendos morbos ob confidentiam infirmi. nimirum vt timor & męstitia, ac desperatio, plurimos morbos augent, & ægrotos lædunt, ita confidentia & alacritas plurimos subleuant, & ipsa imaginatio per eos animi motus, morbos tollit, aut saltem minuit, aut, cum minime', in eis qui vehementissimè confidunt, opinionem efficit sanitatis. verùm hanc incantationum vtilitatem, constat ex accidenti esse, ob affectus animi, eius qui curatur, non per natu-

ralem

talem verborum potentiam. nonnulli ergo ob inscitiam, verè ac per se vtiles esse putantes: nonnulli verò etiam docti, & periti medici, hoc ægrorum stultitiæ concedentes (velut qui insaniam curant) incantationibus vti permittunt, etsi eas per se nihil posse certò sciant. Nomina itaque nihil habent cum rebus præter significationem, quæ ex solo consensu, manifesto, aut tacito ipsorum hominum nascitur, neque sunt nomina rebus alia ratione sua. Adam verò dicitur appellasse res nominibus suis, idest proprijs & maximè congruentibus, non omnes, sed viuentes, vt animalia omnia. quia, vt qui linguæ hebreæ sunt periti optimè norunt, indidit illis nomina, quæ proprietates & naturas eorum maximè exprimerent. quæ nomina constat deriuata esse ab alijs primitiuis, quæ ad placitum Adæ sunt rebus data, & posteritatis consensu recepta, atque huc vsque, vsu, & Sanctarum scripturarum beneficio, seruata. de fascinatione seorsum dicetur alio loco.

CAPVT QVARTVM.

Ex capitibus primo & secundo Geneseos & trigesimo septimo Ezechielis.

VM natatilium, volatilium, reptilium, & progredietium, irrationalium tamen, animalium creationem narraret Moses, his vsus est verbis. Dixitq; etiam Deus, » producant aquæ reptile animæ viuentis, » & volatile super terrá, sub firmamento » cœli. & rursum, Dixit quoque Deus, » producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta,

L &

& reptilia, & bestias terræ secundum species suas: cùm tamen ageret de hominis creatione, inquit, formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. quæ verba magnum continent naturæ arcanum: indicant enim apertè, illud quod tantopere inter Philosophos controuersum est, hominis animam non esse eductam ex materiæ potentia & fęcunditate, velut animas irrationalium, sed extrinsecus accessisse, naturæ immaterialis participem: non quidem nascentem intrinsecus ex materia, sed diuina vi extrinsecus in illam immersam, & mirabili quodammodo ei alligatam: & substantia quædam cum sit incorporea, potens per se subsistere, factam esse corporis formam. hac de re dubitant multi, in suam perniciem plus satis Philosophi. nisi potius beluas dicere consentaneum magis est, eos, qui se beluis hac in re præstare, neque intelligunt, neq; credunt. hinc pendet quæstio de nostræ animæ immortalitate, de qua, etsi in commentarijs, quæ in libros Aristo. scripsi, dictum mihi satis est, tamen tentandum nunc quoque videre iuxta pręsentis operis institutum, quantum possit naturalis ratio consequi, eius quod Deus Opt. Max. hoc loco reuelauit per Mosem, vt hac saltem ratione, si fieri possit beluini Philosophi à sua impietate incipiant auocari. porrò perpendere oportet hæc verba. Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. His verbis apertè indicatur, illud spiraculum quod extrinsecus inspiratum est, non esse mentem solam, & vim intelligendi, aut in omnibus hominibus eandem, vt censent quidam Philosophi, aut aliam in alijs, quę superueniat homini iam sentienti, & habenti animam, sed illud ipsum esse ipsam animam, qua homo sentit, & viuit. itaque non duas, sed eandem esse in

homine

homine animam, qua sentit & intelligit. nam qua intelligit, est quæ extrinsecus accessit inspirata, vocat verò eam spiraculum vitæ, & per eam dicit factum hominem in animam uiuentem. tenemur itaque asserere, hominis animam neque fluxisse ex materiæ potentia, neque ab ea esse inseparabilem, sed substantiam quandam incorpoream separabilem, & imposterum æternam, eandemque esse corporis formam, & animam qua homo sentit. non tamen propterea tenemur etiam dicere, candem esse formam vegetabilem, non enim Moses more Aristotelico vocat, ea etiam, quæ tantum vegetantur, viuentia, & eorum actum animam, sed more stoico, qui & communi hominum sensui propinquior est, ea solum viuentia vocat, quæ sentiunt & mouentur, eorum formam animam, reliqua vocat virentia, & producentia fructum, ac semen secundum genus suum, non tamen viuentia. itaq; Veritas Catholica non cogit nos asserere, ipsam animam qua sentimus, mouemur, & intelligimus, esse in nobis principium vegetandi, nedum & formam actumque primum ipsarum partiũ corporis homogenearum, vt ossium, carnis, & neruorum, quod plurimi etiam affirmant, putantes absurdum esse in eadem substantia multas formas ponere. Ego verò sequutus quod & rationi magis consonum, & diuinis etiam oraculis, vt ego existimo, congruentius est, affirmo esse in nobis ante animam formas merè corporales homogeneorum, quibus ossa carnes & nerui differunt, non minus profectò (nisi me meis sensibus credere nolunt) quàm aurum argentum & plumbum: his bene temperatis accedere actum quendam perfectiorem: corporalem eum quoque, & velut naturã quandam meliorem (ita.n.placet vocare, potius quàm animam) qua nutriuntur: omnesque hos actus educi ex potentia materiæ: his postremò accedere extrinse-

cus animam, quæ nobis vim ſentiendi & intelligendi præſtet. non enim intelligendum eſt, illud corpus hominis, in quod inſpirauit Deus ſpiraculum vitæ, fuiſſe ſtatuam, quandam luteam, eamque acceſſione illius ſpiritus factam eſſe carneam & oſſeam, ſed corpus quoddam ex oſſibus neruis carne & cute, non quidem aridis, ſed floridis ac virentibus, immobile tamen adhuc & ſenſus expers: & hæc, accedente ſpiritu recipiſſe. Indicat id viſio Ezechielis c. 37. cùm enim vellet ei Deus oſtendere reſurrectionem mortuorum, dimiſit in medio campi pleni aridis oſſibus, quibus non ſtatim acceſſit ſpiritus, qui virorem & reliqua omnia præſtaret, ſed primum quidem acceſſerunt oſſa ad oſſa, vnumquodque ad iuncturam ſuam, & ſuper ea nerui & caro aſcenderunt (vireſcentibus ſcilicet iam partibus) & extenta eſt eis deſuper cutis, & adhuc ſpiritum non habebant, vſquedum ingreſſus eſt in ea ſpiritus, & reuixerunt, & ſteterunt ſuper pedes ſuos. Itàque eſſe oſſis, neruorum, & carnis, & cutis & earum partium viror, non præſtatur ab ſpiritu qui extrinſecus accedit, atque immortalis eſt, ſed à formis corruptibilibus & merè corporalibus, quæ ad animam quidem rationem habent diſpoſitionum materiæ, & ob id animæ acceſſione, non tolluntur, ſed ſimul cum ea manent, hac in re ſeruientes illi, quòd ſeruant, quam ea deſiderat, in corpore temperiem, & formationem. Si autem hæc ſententia diuinis eloquijs eſt conſona, cur non putetur etiam eſſe conſona rationi? Cur velimus miſeros Philoſophos à fide catholica deterrere, pluſquam veritas ipſa poſtulet imperantes credere? nihil enim eſt quod eos adeo conturbet, quàm ſubſtantiam ſeparabilem & incorpoream, eſſe actum corporis. nam actus rei eſt ipſa rei eſſentia, ſeu ipſum quod quid erat eſſe rei. Hoc verò vix intelligi poteſt, quo pacto ſit

corporis,

corporis, quod à corpore separabile. conquiescet hæc perturbatio, si his concedimus, animam non esse actum corporis qua corpus, sed qua sensitiuum & intelligens. non enim anima corpori præstat esse corpus, neque verò ossi esse os, neque nutriri, quod materiale etiam est & elementorum imitatur naturam, sed hæc per corporales formas habenti, præstat sensum & intellectionem, quæ spiritalis videtur esse naturæ. neque sanè Aristoteles animam finiens, actum corporis simpliciter esse dixit, sed adiecit potentia vitam habentis, quod est, actum esse corporis, non qua corpus, sed qua potest vitales actiones edere. Colligimus itaque ex hoc sacræ scripturæ loco duas assertiones, primam esse in nobis animam separabilem, & nunquam interituram: alteram, hanc ipsam esse animam qua sentimus & mouemur. Distinctioris doctrinę gratia, vtranq; seorsum aggrediemur monstrare. Socrates, vt licet videre in Phœdone, secundam hanc non vertit in dubium, neque in id vsque tempus hominibus vlla subierat dubitatio, an esset in nobis eadem anima sentiendi & intelligendi principium. Aristoteles primus cępit ab anima mentem distinguere, animæ sensum, menti intellectum tribuens, vnde accepta occasione, posteri de ea re acriter disputauerunt, censueruntq́; quàm plurimi, animam & mentem res esse diuersas numero, alteramq́; cum homine mori, alteram manere. quapropter, vt dixi, vtraq; quæstio erit nobis seorsum examinanda. Primæ quęstionis Socrates duos articulos esse fecit. primùm, an anima sit à corpore separabilis: alterum, an sit immortalis. quandoquidem Cebes dubitationem quandam ingessit, dicens, fieri posse, vt anima diuturnior viuaciorq; esset quàm corpus, atque aliquando maneret à corpore separata, fuisseťque fortasse antequam in corpus mergeretur, non tamen

obid

obid esset omnino immortalis, sed postremò aliquando etiam cum homine moreretur. ob hanc suspitionem Cebetis, Socrates, postquam, vt sibi videbatur, monstrauerat animam diuturniorem esse corpore, & ab eo separabilem, denuo est aggressus monstrare, esse immortalem, atq; geminam quæstionem esse fecit. quanquam ea, re vera, simplex est & vnica. Si enim anima substantia est à corpore separabilis, immortalis etiam necessariò est. nam ortus & interitus naturalis, corporearum tantum rerum sunt. quæ incorporeæ sunt, non habent Physicam compositionem, ac proinde dissolui non possunt, nisi ab eo solùm à quo sunt colligatæ (vt inquit Plato) puta ab ipso Deo. ab eo verò per se, summè bonus cùm sit, nihil extinguetur, aut dissipabitur: sed eius voluntate perseuerabunt in æternum, quęcunq; ab eo solo facta sunt. Hæc adeo vera sunt, vt nemo iam sit, quem timor corripiat Cebitis: quòd sibi omnes persuaserint, animam, si semel possit subsistere à corpore separata, merè esse incorpoream (corpus enim nulla ratione esse potest alterius corporis actus) atque adeo immortalem. quare nobis hac de re simplex quęstio erit. atqui Socrates cùm geminam fecerit, primam partem, puta diuturniorem esse animam corpore, insufficienter probauit: alteram, puta esse omnino immortalem, ei qui non considerauerit, procedere disputationem posita priori assertione, videbitur probare etiam sophisticè. nam summa ratio monstrationis primę inde pendet, quod nostrum scire reminisci quoddam sit. quod, & si probabilitatem quandam prę se fert, falsum esse monstrauit Aristoteles. Iam verò secunda est, quia corpus viuit per animam, & anima per se, necesse esse animam semper viuere, neque posse mori. Velut quia concreta corpora calida sunt per ignem, ignis verò primo ac per se, necesse est eum sem-

per

per calere, neque posse refrigerari. huic argumentationi, qui ex aduerso assereret animam nullam substantiam separabilem esse, sed formam tantum corporis viuentis, responderet, negans animam viuere primò ac per se, sed ne viuere quidem, sed esse vitæ causam vt formam, viuere verò hominem per animam, non vt est calidus per ignem, sed vt ipse ignis est calidus per calorem, qui tamen calor calidus non est. qui verò semel recepisset, esse animam substantiam quandam corpore antiquiorem, potentem per se existere, vt videbatur Socrates, cùm in eam argumentationem venit, indicasse, cogeretur profectò concedere, hominem viuere per animam per se primò, atque ideo eam mori non posse. meritò ergo diximus, vnicam quæstionem esse hanc, & eius decisionem ex prima assertione pendere, puta animam hominis esse separabilem à corpore. quod quia à Socrate non satis monstratum est, quòd nostrum discere reminiscentiam esse non probetur, alijs rationibus vtar, si quæ videbuntur esse firmissimæ, in ijs, quas produxerint iuniores, aut mihi nunc dederit Deus. Certè probabiles rationes sunt excogitatæ quam plurimæ, monstrationi verò proximæ, si quæ, ea est profectò; qua Aristoteles est vsus. Si scilicet homo actionem aliquam habet, ad quàm nullo corporali organo vtatur, eius anima incorporea est, & separabilis. nam constat animam hominis esse eius formam: forma verò cuiuscunque rei est principium & causa actionum omnium eius. ergo anima est præcipua causa actionum omnium hominis, vtitur verò organis corporeis ad eas obeundas. si quam ergo habet homo, quæ sine vllo organo corporali agatur, eam operatur anima per se. talis ergo est ea forma, vt possit aliquid agere, etiam si esset sine corpore, si verò agere, & esse, ac viuere, posset sine corpore. Dices fortasse, esse aliquid; quod anima exi-

stens

ſtens in corpore poſſit facere corpore non vtens, tamen extra corpus nihil poſſe facere, quia ne eſſe quidem poteſt. velut ego non vtor cerebro ad pulſum arteriarum, tamen ſine capite pulſare non potero, quia neque viuere. Itaque per accidens eſſe corpus neceſſarium ad eam actionem, quæ ſine organo corporali agatur, vt viuat ſcilicet anima. Verùm hoc de illis tantum rebus dici poſſe conſtat, quæ alijs indigent vt ſeruentur, alijs vtantur vt operentur: de anima & corpore non ita, ſed ſi anima corpore non eget vt operetur, multo minus vt ſeruetur: & argumentum ita rurſum procedit. ſi aliquid poteſt agere anima nullo vtens corpore, habet in ſe ſe, ac præter corpus, naturam & principium agendi illud. omnis autem vis agendi fluit ex aliquo eſſe, ergo principium aliquod habet in ſe ſe exiſtendi, id ergo retinebit etiam ſi ſeparetur à corpore: ſeparari enim etiam poterit ſecundum illud. nam quod anima agit nullo vtens corpore, non agit qua forma corporis, forma enim rei non operatur quippiam per ſe, ſed eſt principium operandi ipſi rei cuius eſt. ſi ergo anima agit aliquid per ſe, qua id agit non eſt corporis actus, ſed ſubſtantia aliqua à corpore ſeparabilis, quare & incorruptibilis. erit igitur anima geminæ quodammodo naturæ, quà corporales & per corpus exercet actiones, forma corporis; quà ſpiritales & nullo vtens corpore, ſubſtantia incorporea ſeparabilis & immortalis. ſi verò eſt in anima aliquid immortale, conſtat ipſam animam immortalem eſſe, atque ſeparatione corporis tantum priuari eis actionibus, quas obit per corpus, velut artifex priuatus inſtrumentis. Propoſitio ergo ſatis eſt euidens. videndum verò, an re vera ſit aliqua actio hominis, cuius nullum ſit corporale organum. tales certè ſunt duæ, intellectus & voluntas. quod ita conſtat: euenit hominem intelligere atq;

cogno-

cognoscere contrarium, ei quod sensus omnes corporales, siue externi siue interni dictant, & velle contrarium ei, quod appetunt corporales omnes potentiæ : ergo neque intellectus, neq; voluntas, ea scilicet, penes quam est liberum arbitrium, est corporalis potentia. nam nulla potentia corporalis dictat, stellam esse maiorem terra : intellectus dictat esse maiorem : ergo intellectus non est corporalis. neque vllus vnquam appetitus corporalis appetere potest dolorem, neque langorem ; voluntas hominis sæpe appetit hæc (nam ieiunia & verbera) ergo voluntas hominis non est corporalis. ad intelligendum ergo aut volendum nullo corporali instrumento vtitur anima. Porrò euenit aliquando disputare de re, separata omni conditione materiali, vt de homine, nulla ratione habita loci, magnitudinis, coloris aut figuræ, aut alterius cuiuspiam conditionis corporalis & sensibilis, ergo potentia quà id agitur, nullo corporali organo vtitur. nam cùm cognitio agitur aliquo organo corporali, facultas nihil aliud percipit quàm organi passioné. organi verò corporalis passio, non possit esse sine corporalibus conditionibus. quare neq; facultas per eam perciperet, nisi accidentia corporalia : quæ igitur percipit sine corporeis accidentibus, incorporea est. Præterea, adeo videtur euidens esse in nobis aliquam substantiam incorpoream, separabilem, & æternam, vt, vel quia in dubium vertitur, & vocatur in disputationem, necessarium sit ita esse. nam si in nobis nihil esset nisi corporeum & caducum, vnde orta esset nobis ea dubitatio, aut omnino cogitatio de æternis & incorporeis, magis quàm belluis? omnis enim cogitatio, aut ab obiectis orta est, aut interius ex nobis ipsis suppullulat. immortale & incorporeum nihil nobis obijci potest, dum in hac vita sumus. nam & ipsæ spiritales substantiæ, si quando hominibus vo-

sunt apparere, corporales species induunt. Si ergo in nobis nihil lateret tale, nullum omnino principium esset cogitandi de incorporeis & æternis. nam finge Deum fecisse ab initio omnes homines sine oculis, quis vnquam disputasset, an color esset fulgor quidã, an superficies extremitas in corpore terminato? vel an color esset visibilis per species quas effunderet, an per facultatem, quæ ab oculis emitteretur? nunc verò disputatur de incorporeis substantijs,& æternis, & de modo quo intelligunt & operãtur: est ergo in nobis vis aliqua ea agnoscendi, quæ non potest esse corporea, sed incorporeum aliquid & æternum, cuius præcipuè ea facultas est, & vnde naturaliter suppullulat omnibus gentibus, diuinorum, immortalium, & incorporeorum cultus, & desiderium. igitur haud dubium est esse in nobis mentem immortalem. neq; locus est dubitandi, an Arist. ita putauerit, putauit enim proculdubio. An verò ea mens,& anima, per quam sentimus & mouemur, sint diuersæ, hæc mortalis, illa immortalis, iuxta sententiam Aristotelis, ac re vera, an sint partes diuersæ eiusdem animæ immortalis, id videtur posse in dubium vocari. In qua disputatione ita videtur procedendum. Aut illa mens (si non esset eiusdem animæ, qua sentimus pars) esset in omnibus hominibus eadem, aut in alijs alia. eadem numero in omnibus, non videtur posse. nam etsi idem homo ponatur in multis locis esse, non tamen poterit, idem cùm sit, contraria habere simul, velut vno loco esse albus, alio niger secundum eandem partem, & eodem tempore. tamen humana mens quædam in hoc homine scit, quę in alio ignorat, & est huic bona, illi mala mens: non est ergo eadem numero. Si verò est vnicuique sua, quandoquidem ea nullo corporeo vtitur instrumento, non sit corporis actus, neque sit in homine vt forma in materia, sed vt nauta in naue, vel vt intel-

ligimus

ligimus eſſe in orbibus cœleſtibus ſpiritales alias ſubſtantias. Si verò ita eſt, homo duo ſit ſuppoſita diuerſa, aliud, illud animal alogum, ex corpore & anima ſenſitiua conflatum, vt equus, & bos, aliud ſubſtãtia illa per ſe quidem ſubſiſtens. quandoquidem ſi forma corporis non eſt, neque corpus eſt illi materia, ſed adeſt, velut cacodęmon aliquando tenet humanum corpus. non ergo erunt eædem vtriuſque, neque totius ex vtroque conflati eædem actiones, neque communes, ſed vtrique ſuæ. ſentiet ſanè illud animal, intelliget illa mens, homo tamen non intelliget, magis quàm ſues, in quos ſunt immiſi dæmones. hæc autem omnia ſunt abſurda. non eſt ergo ita: ſed anima illa tota qua ſentimus, mouemur, & intelligimus, ſubſtantia eſt incorporea, æterna, & ſeparabilis. habet tamen mirabilem naturam præ alijs omnibus intelligentijs, quòd cùm ſit ſubſtantia potens per ſe ſubſiſtere, poteſt etiam corpori ita temperato & formato hęrere vt forma, & per corporalia organa, eſſe illi principium ſentiendi & mouendi: atque intelligit, quà ſeparabilis, ſentit & mouet, quà forma. quare cùm à corpore recedit, illud retinet, hoc amittit. atque ideo, à corpore ſeparata, imperfecta quodammodo eſt, quia exercere non poteſt multas earum virium, quas natura habet, ſentiendi ſcilicet & mouendi. ſed dices, humanum corpus habet temperiem & compoſitionem meliorem, quàm aliorum animantium corpora, & ad viuendum accommodatiorem, ergo dum in vtero geritur, vbi primùm talem temperiem & compoſitionem attigerit, orietur neceſſariò ex materiæ potentia forma ſenſitiua, ita vt neceſſariò, etſi eo momento Deus nullam rationalem immergeret, eſſet futurum quoddam animal, idq́; perfectius alijs irrationalibus. Si igitur ſenſitiua forma neceſſariò oritur ex illius materiæ potentia, fruſtra datur ratio-

nali animæ pars ſenſitiua. erit enim otioſa ſenſitiuarum altera, aut vtentur duæ eiſdem organis. Certè niſi Deus immergeret in humanum corpus rationalem animam, illud verò nihilominus temperiem & compoſitionem acciperet talem, oriretur naturaliter forma aliqua ſenſitiua: nunc verò non oritur, quia eodem temporis momento, quo commodam compoſitionem corpus conſequutum eſt, inſpirat in illud Deus ſpiraculũ vitæ, quod ſimul ſenſitiua & intellectiua anima eſt. eo verò inſpirato, materia non profert aliud, vt neq; vlla alia res producit, quod productum inuenit. Itaq; non profert quam proferret formam ſenſitiuam, quia præuenit accedere illud ſpiraculum vitæ, quod non minus ſenſitiua anima eſt, quàm quæ ex materiæ potentia oriretur. Monſtratum itaque eſſe videtur animam hominis eſſe incorpoream, & ſeparabilem, non ex materiæ potentia ortam, ſed extrinſecus accedentem, eandemq́ue eſſe in nobis ſentiendi & intelligendi principium, etſi non eodem modo. Conſiderare autem ſupereſt, an anima antiquior ſit corpore, vt Plato cenſet, atque creata prius, in corpus deinde immittatur, an in ipſo creetur corpore, neq; vnquam antea ſit, quàm teneat corpus. Nullam eſſe arbitror naturalem rationem & viam, qua alterutrum monſtrari poſſit. quia, vt Ariſtoteles dicit, poſt mortem non reminiſcimur, hoc eſt ſcire non poſſumus, an noſtræ animæ præextiterint, & ſæpe ab alijs corporibus deceſſerint, quia etſi id factum eſſet, non poſſemus recordari, eò quòd omnium rerum corporalium in ſingulis deceſſibus eſſent deleta phantaſmata. itaque Ariſtoteles etiam exiſtimauit, pręſentis dubitationis nullam nos poſſe monſtrationem comparare. Sequentibus verò nobis hac in parte, quod eſt probabile, videtur præter rationem, ponere animam antiquiorem

corpore.

corpore. nam anima quà anima, forma est, formæ verò quà forma, non est aliud esse, quàm esse formam. non est ergo consentaneum esse prius animam quàm sit forma, forma verò actu non est nisi in materia, ergo non est prius quàm sit in materia, sed in ipsa creatur. Porrò secundum naturæ ordinem prior est potentia, quàm actus, quia potentia via est ad actum, materia verò est potentia, forma actus, ergo materia generatim prior est quàm forma, & antiquior: igitur & hæc materia, quàm hęc forma, corpus inquam quàm anima. quoniam verò corpus omne dissolubile, anima verò, vt monstratum est, immortalis, fit vt posterius, corpore corrupto anima maneat, vsquedum, Vi diuina, eidem, rursus vnita, tribuat immortalitatem. hanc ob causam Moses hominis ortum narrans, dixit. *inspirauit in* faciem eius spiraculum vitę, hoc est dedit illi spiritum, quo viueret. Ezechiel verò cùm rationem Palinginesiæ, seu resurrectionis exponeret, dixit iussu Dei quatuor ventis, Veni spiritus & insufla super interfectos istos, & reuiuiscant. Iubet itaque mortuorum spiritus, quasi separatos, & adhuc manentes, redire in sua corpora, atque à quatuor ventis venientes congregari. Sunt itaque hæc eadem, quę diuina tradunt eloquia, partim naturali ratione indicata, partim confirmata probabiliter. Esse scilicet in homine vnicam animam (nam alendi principium animam non appello) eamq; non oriri ex materiæ potentia, sed à Deo inspirari, non quidem seorsum factam prius, sed creatam in ipso corpore, separabilem & æternam, atque manentem post interitum. sed, quoniam huic contemplationi coniunctum est. de brutorum animis, quid sacra innuant, adijciamus.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

" APITE nono Geneſeos dicitur. omne
" quod mouetur & viuit erit vobis in ci-
" bum, quaſi olera virentia tradidi vobis
" omnia, excepto quod carnem cum ſan
" guine non comedetis. ſanguinem enim
" animarum veſtrarum requiram de ma-
" nu cunctarum beſtiarum. Rurſum decimo ſeptimo Leuitici, ter repetuntur hæc verba. Anima
" omnis carnis in ſanguine eſt. Rurſum. 12. Deuteronomij
" hoc ſolum caue, ne ſanguinem comedas, ſanguis enim eo-
" rum pro anima eſt, & idcirco non debes animam comedere cum carnibus. His verbis Philon, libello quod deterius potiori inſidietur, intelligit dici, animam eſſe ipſum ſanguinem. cuius ſententiæ fuerunt inter Philoſophos nonnulli, vt Critias, cuius meminit Ariſtoteles primo de anima. quoniam verò. 2. cap. Geneſeos dictum eſt, inſpiraſſe Deum in faciem hominis ſpiraculum vitæ, atque illud eſſe animam qua viueret: quibus verbis apertè ſignificatur, animam hominis eſſe ſpiritum illum inſpiratum à Deo, componens hęc duo loca, dicit, eſſe in homine duas animas: alteram carnis per quam homo animal ſit, hanc eſſe vt in brutis ſanguinem: alteram hominis quà homo eſt, hanc eſſe illud ſpiraculum incorporeum, ſeparabile, & æternum: ob idque dicere Moſem, inſpiratum eſſe in faciem, quòd id non ſit per totum corpus, & inſenſatiſſimas etiam partes diſperſum, vt ſanguis, ſed ſublimem corporis partem teneat, quo ſuperna cœleſtiaq; contempletur. Sed cùm monſtratum antea ſit, eandem eſſe vnicamque in homine animam,

mam, qua ſit animal & homo, hoc eſt, quà ſentiat & intelligat, non poteſt nunc hæc Philonis interpretatio probari. neque verò dicere poſſumus, brutorum animas eſſe ſanguinem, hominum verò non. nam. 4. capite Geneſeos dicitur, Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me. id verò dicitur de ſanguine Abel, quaſi anima Abel clamaret, & effuſus ſanguis. quid ergo dicemus? certè non videtur neceſſe intelligere, quia dicitur, Anima omnis carnis in ſanguine eſt, eſſentiam ipſam animæ eſſe in ſanguine, ſeu animam eſſe ipſum ſanguinem. neceſſe tamen eſt, ſanguini eſſe cum anima aliquid præ alijs corporis ſuccis: aut ſanguinem eſſe aliquid animæ quod alia quæ in noſtro corpore continentur, non ſint, cuius gratia dicatur, anima eſſe in ſanguine, potius quàm in vllo aliorum. id verò quid ſit oportet inueſtigare. Primum omnium ſanguis, anima carnis non eſt. Anima enim eſt forma corporis viuentis: corpus verò non poteſt eſſe forma corporis. forma enim & materia partes ſunt rei, vt principia, non vt partes quantæ. quapropter ex materia & forma conſtat res ſecundum ſe totam, neque quà forma & materia poſſunt eſſe ſeparabiles aut diſſitæ. Sed neque pars animantis propriè videtur eſſe poſſe ſanguis (dico verò partem propriè eſſe, quæ eſt animata, non vt capilli, & extremi vngues) nam ſanguis eſt alimentum commune partium omnium corporis, nulla autem partium videtur parte alia animantis nutriri. neq; videtur conſentaneum rationi, vt inter eiuſdem animantis partes ea pugna ſit, vt alię alias conficiant. porrò ſanguis non eſt continuatus cum ſolidis partibus, ſed vt liquor quiuis alius in vaſe continetur. non facit ergo cùm illis vnum per ſe, & vnitate formę. Porrò nemo hominem, minorem fieri, aut mutilari putat, cum ſanguis emittitur: oporteret verò ſi is eſſet pars. ſed ſi nihil horum eſt ſanguis,

quid

quid superest vt sit aliud quàm alimentum? non enim est excrementum. sed si id tantum, quid potius est quàm pituita, bilis, melancholia, lac, medulla ossium, semen, communis ros, quæ etiam nutriunt? Certè in ratione alimenti præstat plurimum alijs succis sanguis, quia solus potest nutrire partes omnes: alij verò succi, partim non nisi cum quodam sanguine misti, vt bilis vtraque, partim non nisi quasdam partes, vt pituita pituitosas, chylus vocatus ventriculum, lac mamas, medulla ossa, semen testes. est itaq; antonomaticè, ac ratione quadam potiori, sanguis alimentum animalium, atq; ideo cum nutritione seruetur eorum vita, videtur non ineptè dici, carnis animam, hoc est vitam, in sanguine esse, hoc est, sanguine seruari. Verùm cum nutritio non sit animantium propria, sed communis cum his rebus, quas Moses non vocat viuentes, sed virentes, vt indicatum antea est, leue esse videtur nutritionis esse materiam, vt anima in eo esse dicatur: consentaneumq; est, aliud præterea esse aliquid in eius natura, cuius gratia ita dicatur. Certè vt Galenus dicit', sanguis non tantum pręstat corpori alimentum, sed calor etiam naturalis perseuerantiam in eo obtinet: quia fouet, seruatq; naturalem calorem sanguine pręditorum. quod vel inde intelliges, quòd effusione sanguinis refrigerantur. quamquam hoc contradictionem videtur posse accipere. siquidem Aristoteles censet (atq; Hippocrates alicubi videtur eiusdem esse sententiæ) sanguinem esse subiecto frigidum, calere verò calore cordis & spirituum. atq; adeo Galenus ipse, etsi subiecto calidum esse censeat, tamen eius feruorem calore cordis fieri concedit. si igitur sanguis aut subiecto frigidus est, aut saltem minus calidus quàm cor, non seruat ipse cordis calorem, nisi fortè per accidens, vt vestes aut medicamenta, quæ recalfaciunt partes, à quibus calorem acceperunt.

perunt. Atq; hoc quidem, vt ego existimo, consentaneè dicitur, & res ita habet, nisi sanguinis nomine intelligamus sanguinem vt in animantibus existit, spiritu scilicet plenum, eiusq; admistione calentem, & fluentem. atqui oportet ita intelligere, semper enim intra sua vasa talis est, in arterijs quidem magis, in venis minus, vtrobiq; tamen spirituosus. quia semper cum sanguine spirituum copia effunditur, hisq; euanescentibus concrescit vbi effusus est, nisi sit corruptus. spirituosus ergo est, ex quo caloris naturalis perseuerantiam obtinet, & in quo anima, hoc est, vita, est. quia, scilicet, facultas vitalis, quæ viuentium propria est (neq; communis cum virentibus, vt nutritio) in naturali cordis calore consistit. hic verò sanguine & spiritibus seruatur. sed dices, nondum videri hæc esse satis, vt anima in sanguine dicatur esse, neq; sanè prius videri esse posse satis pro dignitate explicata hæc verba, quàm indicetur animam ipsam aliquo modo in eo esse. Certè hoc quoq; indicari potest. nam nisi anima in sanguine spirituoso est, quo pacto possint in eo esse eius actiones? at verò sunt. nam quid est, quod ferueat per iram, fugiat per timorem, per mœstitiam pigrescat, per gaudium effundatur, per pudorem in faciem occurrat, quàm sanguis & vitales spiritus? necesse igitur est animam, cuius sunt hi affectus, in sanguine esse aliquo modo, quo in nulla alia re, earum quæ ad corpus nostrum pertinent: siquidem nulla alia ita mouetur per animæ affectiones. si verò vt indicatum est, non est sanguis ipsa anima, non est in eo animæ essentia, vt humanitas in homine: atq; si ne animatus quidem est sanguis, non est anima in sanguine, vt in corde, cerebro, & alijs partibus, vt inquam in subiecto proprio: subit verò sanguis motus, qui primariò ipsius animæ sunt, est igitur in eo anima vt in instrumento proprio ipsius. dico autem vt

N in instru-

in instrumento proprio ipsius: quia cùm sint duplices motus in animante, quidam dicuntur esse corporis, vt ambulare, & clamare, quidam animi per se, vt irasci, gaudere, mętere, timere, & erubescere: horum est sanguis cum spiritu fluens, instrumentum proprium. atq; ita anima in eo est modo quodam diuiniori, quàm in vllo alio instrumento: non quidem per informationem, aut per præsentiam, sed per potentiam, & operationem, quia nulla alia in re manifestius quàm in eo operatur. quin potius videtur ipse sanguis, animæ proprias operationes operari, esseq; velut alia quædam anima corporalis & manifesta, exprimens suis actionibus, illam primam & veram animam, quę per se est nobis incognoscibilis. Vrgebis rursus dicens, fieri non posse, vt sanguis moueatur motibus animæ per se, nisi animatus sit, aut ipsamet anima. nunc verò videtur, motus illos subire per se. neq; enim sanguis ita mouetur, quòd trahatur, pellatur, aut mittatur ab aliquibus corporis organis, sed quòd per sese sequatur imaginationem, quasi percipiens animę ipsius conceptiones. Certè hæc admiranda sympathia sanguinis cum anima est, vt hęc percipit, ille mouetur. Indicat porrò ea res, diuinitatem quandam in anima animantium perfectorum, quæ sanguine prædita sunt, & illos habent animi motus, maiorem, quam sit in rerum imperfectiorum formis: posse scilicet mouere, vi imaginationis, materiam deiunctam, & cuius actus ea non sit, illaq; vti vt instrumento proprio suorum motuum. hanc fortasse ob causam, Auicenna maiorem adhuc virtutem (vt par est) rationali animæ volens tribuere, putauit, posse eam hoc idem in materia extra corpus, longeq; consistente, citra omnem contactum physicum, facere. Ea verò sententia non probatur. neq; sanè sanguis ab anima, sine contactu mouetur, sed mathematicè tangitur à vi-

uentibus partibus: phyſicè, hoc eſt per virtutem ab anima. eſt enim, vt dictum eſt, anima in ſanguine, per operationem & virtutem. hanc ob cauſam, volens Deus Optimus Maximus, homines quàm maximè à cędibus, & iniurijs abſtinere, curauit, vt à ſanguinis effuſione ſuper terram, & eſu, aborrerent. eſtq; hoc quodammodo ſimile ſymbolis Pythagoricis, quibus prępiebatur aliquid, vt aliud inſinuaretur. velut iubebat ille abſtinere à fabis, quo abſtinerent à comitijs. voluit verò Deus, vt ſanguinis effuſione, tantùm vterentur ad expiationem animarum: vt, quòad fieri poſſet, anima pro anima redderetur. nimirum ſanguis eſt quodammodo altera anima, vt explicatum eſt. Ex dictis facilè conſtat (de quo Theologi ſolent dubitare) animal neq; perfectum, neq; integrum ſine ſanguine futurum. quia erit in eo anima, impos actionum vitalium, vtpotè proprijs orbata inſtrumentis, ſanguine inquam & ſpiritu. his de anima dictis, non intempeſtiuè, de corporis nutritione, & vitæ tutela, diſſeremus.

CAPVT SEXTVM.

APITE tertio Geneſeos ita habetur.
» nunc ergo, ne fortè mittat manũ ſuam,
» & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat,
» & viuat in æternũ. emiſit eum Dominus
» de paradiſo voluptatis, vt operaretur
» terram, de qua ſumptus eſt. his verbis apertè ſignificari videtur, ſi Adamus veſci potuiſſet fructu arboris vitæ, futurum vt viueret in Æternum. An verò id vlla ratio phyſica ferat, examinandum. Viuentia omnia nutritione ſeruari, niſi nutrirentur, mox interitura, nutritionemq; capi ex alimentis, adeo

notum est experimento, vt dubitent physici, an possit, eorum salua vita, nutritio intercipi, vel momentum temporis. Atqui, nutritio est nouæ substantiæ repositio, pro ea quæ continenter absumitur; quę causa sit eius absumptionis, non adeo constat. Plurimi enim Philosophi, naturalem calorem causantur, eundem scilicet qui nutritionis est causa: Ego calorem igneum, qui in nobis, leuibus ex causis, frequenter accenditur, & externas causas, quæ nos perpetuò afficiunt, consumptionem nostri, facere affirmo: naturalem calorem contrà, seruare & augere. verum de hac quęstione alibi est mihi disputatum. modo nihil interest. siue enim naturalis calor veterem substantiam absumit, & nouam reponit: siue siccant corpora extremæ causæ, & naturalis calor substantiam reponit, stat eadem dubitatio. Asserendum enim est, corpora viuentia, accessione eius substantiæ, quam accipiunt ex cibis, seruari: & cibos alios alijs esse meliores, plus ac melius nutrientes: alios deteriores, ac nutrientes minus: & meliorum vsu diutius seruari corpora, deteriorum verò, venire citius ad interitum. An verò cibi vllius bonitas sufficere possit, quò vllum viuentium, sine interitu, seruetur in æternum: an semper viuere, viuentium ex alimento naturæ repugnet: vel quòd eorum mortali vitæ, mori intimum, ac necessarium sit: vel quod ipsa ratio alimenti vim tantam non admittat, id est quod vertitur in controuersiam. si enim hoc natura rerum non fert, dicemus benedictionem fuisse in ligno vitæ, vt qui eius fructu vteretur, æternum viueret: aut illud æternum, longum potius significare, quàm nunquam finiendum, tempus. sin autem fert, dicemus fuisse naturam. primùm quidem, ipsi viuentium naturæ non videtur repugnans, carere interitu. non enim nisi quia genita sunt. monstrauimus verò antea, to-

tum

tum quoq; mundum factum eſſe, & poſſe ſine interitu ſeruari. porrò Galenus, qui in Phyſicis magnę auctoritatis cenſeri debet, genitum omne aliquando interiturum, nullam monſtrationem habere poſſe, affirmat, ſed ſola inductione probari. id verò ſi ita eſt, non repugnat ipſi geniti rationi, non mori. alioqui, illa ipſa ratio, quà non mori repugnaret, poſſet eſſe medium monſtrationis, quà colligeretur moriturum. Galenus meminit ſophiſtę cuiuſdam Ægiptij, qui aſſerebat, homines non mori neceſſitate naturali, ſed ignorantia faciendorum; atq; de ea re ſcribere librum cœperat; quaſi quis nunc affirmaret, fieri poſſe naturaliter, vt homines ſeruarentur in æternum, ſi fructus ligni vitæ daretur copia, mori verò, quòd is fructus ignoretur, aut iuſſu Dei, à Cherubim interdicatur. Multo minus videtur hoc repugnare naturæ alimenti: quia alimentum nomen eſt materiæ, atq; vt Ariſtoteles dicit, rei victę, non effectricis cauſæ. non enim cibus nutrit, quòd faciat aliquid, ſed quòd mutetur in ſubſtantiam nutriti. in materia verò non deſideratur virtus, neq; facultas vlla, ſed diſpoſitio & copia. velut igitur ignis, ſi ſuppeditentur ligna ardere apta, nunquam deficiet, nec elychni flamma extinguetur, ſi ſuppetat oleum, ita viuere poſſit animal, ſi abundet idoneus cibus, aut ſaltem mortis cauſa non in ipſo cibo ſit: ab hoc enim quid petas aliud, quàm vt ſit materia? Nihilominus videtur manifeſtum, naturaliter non poſſe non mori, quod viuit ex alimento, quocunq; vtatur, vel hoc ſolo argumento, quod nullum talium vnquam extitit, quod non moreretur. nam ſi nunquam extitit, neq; erit quidem, nam circulo ſemper redeunt tempora, & cum circulari mutatione totus ſemper agatur mundus, eadem continenter abeunt & redeunt, neq; eſt quippiam eorum, quæ naturaliter fiunt, quod non fuerit antea.

quod

quod disertissimè dixit Ecclesiastes, his verbis, Quid est quod fuit? ipsum, quod futurum est. quid est quod factum est? ipsum quod, faciendum est. nihil nouum sub sole, neq; valet quisquam dicere, ecce hoc recens est, iam enim præcessit in seculis, quæ fuerunt ante nos. Itaq; quod nunquam factum est, ne erit quidem (id intelligo de rebus constantibus natura, non enim perinde est de casu, aut arte factis) quod verò nunquam fit, neq; potest fieri naturaliter. nulla enim est naturalis potentia, quæ nunquam ad actum deducatur. igitur Philosophi vel hac sola ratione tenentur concedere, fieri non posse, vt quod viuit ex alimento, non moriatur, quòd nunquam factum est: atq; eodem argumento constat, nihil, eorum quæ naturaliter oriuntur, posse non perire. neq, quidquam obstat quod de mundo dicebatur. mundus enim non est naturaliter ortus, sed factus à Deo, causa infinitæ virtutis, & libera, à qua extingui potest, seruabitur tamen eius bonitate. Natura verò, nihil eorum quæ facit, seruare potest, nisi tempus certum, quia finitæ virtutis est, neq; libera causa. cæterum hoc argumento, posteriori solum, vt dicunt Dialectici, indicatur, non posse fieri id de quo quæritur: quà tamen causa id fieri non possit, non explicatur. Quapropter, vt hoc quoq;, si fieri potest, explicetur, aliunde petendum principium est. Non videtur autem aptius peti posse, quàm ab eo, quod in obiectione quærebatur. Cur scilicet ignis accessione materiæ possit in æternum seruari, atq; ad eo, quantum agitur in eius natura, crescere in immensum, homo autem & planta non possit, vtcunque potiatur cibo, seruari, nisi certum quoddam & finitum tempus, neq; comparare, nisi certam & definitam molem. Huius si inuenta idonea ratio fuerit, simul habebitur & monstratio à priori, necessarij interitus, eorum

quæ

quę genita sunt. Constat verò, eius rei causam esse, in differentia nutritionis viuentium, & ignis. Ea est, ignem, & alia inanima, neq; augeri, neq; nutriri, nisi secundum partes materiales: viuentia verò secundum formales: hoc est, illa nutriri accessione partium magnitudinis, diuersarum, & dissitarum à præexistentibus: hæc verò non ita, sed alimento ita in præexistentes assumpto & commutato, vt non afferat nouas, sed seruet veteres, aut etiam augeat. Atqui, per illam impropriè vocatam nutritionem, non tam seruatur idem corpus, quàm gignitur aliud & aliud, neq; aliter existens idem, quàm fluuius: per nutritionem verò propriam durat idem. quapropter in æternum seruari non potest, ignis verò potest. vt homo specie idem, seruatur successione multorum. sed cur idem existens, vt hic homo, aut hæc morus, non potest propria nutritione in æternum seruari, nondum diximus. incipiamus verò ab ipsius nutritionis ratione: ea est, reparatio naturalis humidi quod intus perit, ex alimento, quod & commutatur, & penitissimè in partes alendas assumitur, distributum, & affigitur. itaq; humiditas naturalis continenter dissipatur, alioqui non indigerent corpora alimento: non ambigitur autem an indigeant, sed an id sufficiat, ne moriantur. Itaq; indigent alimento, & siccantur, siue à suo ipsorum calore, siue ab externis causis, maximèq; ab aere, qui, aut calore absumit humorem, vt in æstate, aut frigore exprimit calidum, cum quo abit & humor, vt arescunt arbores præ frigore in hyeme, & res omnes flante Borea siccantur. vtcunq; de hac quæstione censeas, concedes siccari semper viuentium corpora, alimento verò fieri, ne arescant cito, velut quæ deciduntur, & radicibus abstracta, alimento priuantur, ligna. ea enim videmus, humi iacentia, breui siccari, adeo, vt non possint germinare

minare rursus, & si humi figantur: quod eorum mortis inditium est. moriuntur ergo decisa ligna, breui siccata, non alia causa, quàm quòd priuentur alimento. non enim iugulantur, vt truncati homines, aut aliquid aliud patiuntur, quod eis moriendi causa sit (viuunt enim rami singuli, & germinant, si ante ariditatem figantur) sed arescunt, quòd priuentur alimento. alimentum ergo, reparando humidam substantiam, facit, ne arescant corpora, alioqui breui, præ siccitate, interitura. si igitur humectatio ab alimento accedens, æqualis esse potest siccationi, quæ ab alijs causis, obstare vtiq; poterit, quominus corpus siccetur: si maior, facere vt etiam euadat humidius: si verò necessariò est maior motus, quem subit corpus ab externis, eo quem à cibo, necessariò siccabitur corpus semper, ac postremò morietur: alimentum verò, tantummodo obstabit, ne tam cito. Atqui, maiorem motum esse quem cient externa, primùm quidem, experimento constat, quia multo citius siccatur decisum lignum, & homo cibo priuatus, quàm reficitur rigatum, & cibatus. deinde, multis etiam rationibus videtur id esse necessarium. nam cùm eueniat, duobus modis alterare corpus, aut simpliciter alterando, aut gignendo substantiam alteram, constat illud facilius esse, ac citius fieri, hoc difficilius, & fieri tardiùs. nam facilius sicces corpus, admouens tapsiam, aut euphorbium, aut ignem, quàm iubens vti cibis assis, & milio, aut eruo: & humectes citius balneo aquæ, quàm esu lactis aut ptisanæ: cum ergo siccentur semper corpora ab externis, non ob substantiæ repositionem, sed alterata, humectentur verò à cibo, non aliter quàm repositione substantiæ, necesse est lentiorem motum cieri à cibo, quàm ab externis. porrò motus, qui incipit ab eodem ipso quod mouetur, non potest non esse tardior,

quam

quàm qui ab ipsa mouente causa incipit: quia cùm id quod mouet principium mouendi accipit, ab eo ipso quod mouendum est, operosior, & difficilior est motio. velut facilius est corpora calfacere igne, quàm tapsia. quia tapsia non potest vrere, anteaquam à re ipsa vrenda calfacta sit: ignis verò nihil aliunde recipiens, statim vrit. Externę causæ pleræque vi propria, & quà actu tales, siccant: alimenta non humectant, nisi conficiantur prius ab ipso viuentis corpore. necesse est igitur humectationem à cibo tardiorem motum esse, siccatione ab externis, atq; ob id, citius aut tardius, tamen postremò viuentia omnia mori. Certè hæc, quæ proposuimus, verissima sunt, puta, maiorem & celeriorem esse motum, qui alterando agitur, & principium accipit à facultate, quę actu inest causę mouenti, quàm qui repositione substantiæ, & initium ducit ab ipsius patientis actione, si conferantur æquales mouendi causæ: si verò conferãtur inæquales, aliter potest euenire. nam magis calescet corpus affricata tapsia, quàm si moretur in tepente sole: & humectabitur magis, multo esu recentium vuarum, lactis, piscium, & lactucæ, quàm modica lotione. nimirum conferuntur magnæ causæ cum exiguis. verùm si conferrentur ęquales, eueniret, semper, quod propositum est. Vnica igitur superest dubitatio, An possit cibus vllus esse tanto potentior humectando, quàm causæ omnes externæ siccando, vt eius motus illarum possit motui præualere, atq; ita seruari animal sine interitu: & an talis fortasse fuerit fructus ligni vitæ. non certè: nam externæ causæ, siccando absumunt partem substantiæ humidæ, necesse est ergo vt dum absumunt tantam, reliquam alterent secundum qualitatem, reddantq; sicciorem & duriorem: cibus ergo aut reponet solùm substantiam humidam, aut reliquas etiam, & quæ supersunt; alterabit se-

cundum qualitatem. si substantiam tantùm reponit, quantumuis reponat copiosè, reddentur indies sicciores partes animantis, atq; ita quoq; ibunt in interitum (vt certè fit) secundum molles partes, & quæ abundanter reficiuntur, aliquando factæ humidiores, secundum solidas verò, quę ob siccitatem & soliditatem naturalem, siccantur multùm, & reficiuntur exiguum, semper siccescentes. sin autem cibus non reficit solùm, sed qualitati etiam obsistit, non nutrit solùm, sed etiam alterat, neq; alimentum solùm est, sed etiam medicamentum. si verò est medicamentum, corpori sano morbum faciet, morbum verò faciens, mortem attulerit citiorem: sin autem corpus morbosum fuerit, ita quoq; morietur. nulla igitur ratio est naturalis, qua possit corpus, cibus quispiam in æternum à morte liberare. Quid ergo dicemus de homine semper victuro, nisi peccasset: & de fructu arboris vitæ, quo qui vesceretur, in æternum viueret? Certè homo nisi peccasset, nunquam fuisset moriturus, siquidem per peccatum intrasse mortem sacra canunt eloquia. tamen, & si non peccasset, fuisset mortalis. non enim idem est; neq; per peccatum factus est mortalis, qui mortalis non esset, sed moriturus, qui mortalis iam esset. Sed quo pacto non esset moriturus, qui esset mortalis? certè voluntate Dei, sicut de toto orbe, etiam ex sententia Platonis dicebatur, extingui posse, & redigi in nihilum ex quo est factus, tamen voluntate Dei semper perseueraturum. ita quoq; homo qui mortalis erat, & redigi naturaliter poterat, in suum cinerem, voluntate Dei viueret semper, nisi peccatum obstitisset. non est itaq; per peccatum factus mortalis, sed qui cùm erat innocens voluntate Dei seruabatur, ob peccatum traditus est suæ mortalitati. quo modo mortalis cùm esset à morte præseruabatur, Deus scit, non possum apertè dicere. magnam

verò

verò partem eius præseruationis fuisse in fructu ligni vitæ, ipse dicit. duorum igitur alterum videtur consentaneum, aut fructum illum fuisse, ciborum omnium, qui vnquam extiterint, præstantissimum, atq; vim habuisse naturalem seruandi homines diutissimè, diutiusq;, quàm post peccatum, voluerit eos Deus viuere (significabit verò ita illud, in æternum, tempus longum, vt in multis alijs locis) Deumq; antequam id expleretur tempus, fuisse eos in vitam æternam, translaturum: aut habuisse vim tribuendi vitam æternam, habuisse verò eam non natura, sed benedictione. nam cùm antea monstratum sit, Deum habere vim infinitam, & nullis naturæ legibus teneri, atq; adeo ipsam naturam nihil aliud esse, quàm exiguum quendam diuinitatis fulgorem, quid obstat, quominus possit, si velit, ipsis corporibus quibus dedit naturam, facultatem aliam tribuere superiorẽ? vtrumuis igitur facere potuerit Deus, vtrum videatur magis consentaneum, disputent Theologi. excedit enim id meum institutum. Hactenus mihi de mundi opificio, animę immortalitate, & hominis, aliorumq; omnium viuentium interitu dictum est: quod ad naturales vitæ fines spectat, adiiciamus.

CAPVT SEPTIMVM.

» APITE sexto Geneseos. Non permanebit spiritus meus in homine in ęternum, quia caro est, eruntq; dies illius centum viginti annorum. his verbis videtur significari, à temporibus Noë hominum vitã, Dei præcepto, quod oportet esse inuiolabile, ad centum viginti annos esse contractam. reclamat verò vita Abrahæ, qui vixit

centum septuaginta quinq; ; & vxoris eius Sarræ, quæ vixit centum viginti septem, & eorum filij Isaac, qui vixit centum octoginta, & nepotis Iacob, qui vixit centum quadraginta septem, ac multo magis eorum, qui inter Noë & Abraham, vixerunt ferè. 400. annos omnes. hanc ob caussam quidam, verba illa capitis sexti Geneseos, interpretantur dicta, non de singulorum hominum vita, sed de totius mundi duratione vsq; ad diluuium: itaq; verba illa dicta esse ad Noë, centum viginti annos ante diluuium, prædiciq;, non quantum posset vita cuiusq; hominis produci, sed quantum superesset, vsq; ad totius carnis internetionem hoc est, vsq; ad diluuium. Mihi verò non probatur ea interpretatio, sed dixerim potius, vsq; ad diluuium, hominum vitas, Dei voluntate, fuisse multo longiores: in posterum, eiusdem præcepto, fuisse contractas ad centum viginti annos. neq; verò hoc debet Philosophos deterrere, neq; censendum, aut hanc breuitatem esse naturæ morbum, aut illam vitæ longitudinem, fuisse supra naturam. si enim, vt ipsi multis argumentis, neq; ineuidentibus, confirmant, Deus est actionum omnium naturalium caussa prima, necesse est naturam rerum plus aut minus posse, vt ei Deus aspirat. Cur autem illa verba non possint, ad diluuium pertinere, dicamus. primùm quidem, quia non est reuelatum Noë tanto prius. Iam enim habebat Noë filios, qui cum eo sunt ingressi in arcam, puta, Sem, Cham, & Iaphet, cum ei est reuelatio facta. siquidem hæc sunt Dei ad illum verba.
„ Ecce ego adducam aquas diluuij super terram, & interfi-
„ ciam omnem carnem, in qua spiritus vitæ est subter cœlum,
„ & vniuersa, quæ in terra sunt consumentur, ponamq; fœ-
„ dus meum tecum, & ingredieris arcam tu, & filij tui, vxor
„ tua, & vxores filiorum tuorum tecum. itaq; cùm reuelatio

est facta, habebat iam filios, qui etiã duxerant vxores. at verò erat quingentorũ annorum Noë, cùm genuit Sem, Cham, & Iaphet, cœpit verò fieri diluuium ruptis fontibus & apertis cœli cataractis, anno sexcentesimo vitæ Noë. non ergo est prænuntiatum diluuium, centum viginti annis antequam fieret. quapropter non est illa legitima interpretatio, sed eum finem statui hominum vitæ. Confirmatur hoc verbis Mosis, capite trigesimo primo Deuteronomij, qui causam reddens, qua illum mori oporteret, neq; posset amplius viuere, dicit, Centum viginti annorum sum hodie, nõ possum vltra egredi & ingredi. Est itaq; Dei iussu centesimus vigesimus annus vltimus clymactericorum, & quo longissima vita hominis concluditur. ante hunc est centesimus clymactericus etiam ipse, nam decimo octauo capite Ecclesiastici dicitur, Numerus dierum vitę hominum, vt multum, centum anni. neq; immeritò dixi longissima, est enim alia vitæ productio, vt plurimis communis, ita longè breuior, cuius clymactericus vltimus est octogesimus primus, qui numerus constat nouies nouem. Breuiorem & pluribus communem vitæ periodum exposuit Dauid, dicens, Vita hominis septuaginta anni, in potentatibus octoginta. amplius labor & dolor. quos eosdem vitæ fines, septuagesimum scilicet, & octogesimum statuisse Solonem, Diogenes Laertius narrat. longissimam itaq; periodum vitæ describit, quod modo enarramus, diuinum oraculum. Annos clymactericos, id est, scalares, vocauit antiquitas, quosdam, quibus, obseruatum est, plurimorum vitas finiri, quòd sint illi anni, velut gradus quidam scalæ humanę vitæ. hi sunt quasi fatales moriendi fines, non absimiles diebus decretorijs morborum. nimirum vt Plato in dialogo de natura docet (quod ab eo accepit etiam Galenus) habent morbi suas ætates, similes ætatibus

hominum,

hominum, atq; suos etiam naturales fines. vt ergo sunt duplices morbi: alij acuti: alij chronici: quorum vtriq; habent suos decretorios, non tamen eosdem, sed acutorum decretorij sunt dies impares, præcipuè septénarij: chronicorum vigesimi, vt sexagesimi, octogesimi, centesimi: ita sunt duplices vitæ productiones, quædam plurimis communes, quędam paucis, ijsq; viuacissimis, contingentes. vtræq; habent suos clymactericos, seu mauis dicere decretorios annos. prioribus quidem sunt, qui per septennia numerantur, & per nouennia. quorum præcipui sunt, quadragesimus nonus, qui constat septem septennijs: & sexagesimus tertius, qui constat nouem septennijs: post hunc septuagesimus, quia decem septennijs: postremus octogesimus primus, quia constat nouem nouēnijs. posterioribus sunt decretorij, qui numerantur per decennia, vt centesimus, quorum postremus est vigesimus supra centesimum. neq; certè huic numero exigua vis inest, neq; vanum est in naturalibus rebus (& si quibusdam videtur) numerorum habere rationem: siquidem fecit Deus omnia, in numero, pondere, & mensura. dignitas verò dicti numeri inde est, quòd constat tribus quadragenarijs: quadragenarij verò quaternis decennijs: ternarius verò est primus numerus perfectus qui rationem habet, formæ, & maris, & generationis, ac perfectionis, & indiuisibilitatis. quaternarius continet denarium, quia continet ternarium, binarium & vnitatem; vno verò & duobus & tribus & quatuor fiunt decem, decem autem sunt omnia. nulli enim hominum sunt, qui vltra decem numerent. itaq; & quatuor sunt omnia. quare quaternarius denariorum, hoc est, quadragenarius, fit, totum cum toto coalescente. totum verò est quod perfectum. hoc ergo ter redeunte, completur perfectissimum tempus, tribus perfectissimis nume-

ris con-

ris conflatum, ternario, & quaternario, & denario. neq; verò non indicat satis apertè diuina historia, hanc esse præcipuam perfectionem huius numeri, quòd constet tribus quadragenarijs, in vita Mosis. Ea enim hos habuit tres articulos. Nam quadraginta annos moratus est in Ægypto: totidem fuit in Madian, totidem duxit populum per desertum. postremus itaque finis viuacissimorum est vigesimus supra centesimum: minus viuacium octogesimus perfectus, qui finitur octogesimo primo. Non ita tamen sunt hi humanæ vitæ fines, vt necessitate naturali moriantur in illis omnes, neq; possint vllo modo vlterius viuere. sed quòd plurimi intra eos moriantur, atq; pauci quidam vlterius viuentes, nullis iam rebus gerendis sint idonei. hoc verò ita esse intelligendum, constat ex ipsis diuinis eloquijs. Psalmo enim dicitur. vita hominis septuaginta anni, in potentatibus octoginta, amplius labor & dolor. Moses quoq; loco citato, haud dixit centum viginti annorum sum hodie, non possum amplius viuere, sed non possum vltra ingredi & egredi, hoc est, laborare, & militiam exercere. itaq; Deus dicens erunt dies illius anni centum & viginti, haud quaquam ineuitabile moriendi tempus sanxit, sed viuendi fines. quasi qui iam gerendis rebus idoneus non sit, non amplius viuat, sed cum labore & dolore moriatur. neq; verò quia non est statim à diluuio contracta adeo vita, sed qui inter Noë & Abraham, vixerunt, ferè omnes quatercentum, negandum est eam legem de vita non vltra. 120. annos producenda, latam esse tunc. lata enim est reuera, obseruaturq;, atq; obseruabitur semper, quandiu homines nascentur, & interibunt. non tamen statim lata obseruari cœpit, sed ob mundi necessitatem, vsq; dum in eam multitudinẽ, quæ replere posset terram creuerunt, dispensatione diuina vixerunt diutius.

tius. vbi mundi necessitati factum est satis, lapsa est natura in constitutos à Deo fines. itaq; verba illa. erunt dies illius centum viginti annorum. naturalem viuendi legem continent. illa verò, Crescite & multiplicamini & replete terram. benedictionem, & legis illius dispensationem, quà, mundo iam hominibus pleno, cessante, manet, persistitq; natura, in illa viuendi lege neq; ea in re ab antiquis illis seculis mutatio fit. vt sine vlla dubitatione constare potest, legenti Hebræorum, & Romanorum, & nostrorum monumenta. & idem enim omnino ætatis, & ijdem vitarum fines. antiquum verò est homines suum interitum deplorantes, censere cum suo seculo deterius agi, & superioribus inuidere. est verò hoc vt antiquum, ita & vulgare. nam eorum qui nullius manifesti morbi vi intereunt, perpauci non attingunt 70. annum: pleriq; talium attingunt octogesimum, rari quidam, nunc quoq; superant centesimum.

CAPVT OCTAVVM.

" CAPITE sexto Geneseos. Cum cœpissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent, videntes filij Dei filias hominum quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. [& paulò post] Gigantes autem erant super terram in diebus illis. postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illæq; genuerunt, isti sunt potentes à seculo, viri famosi. Aliæ sunt loci huius enarrationes non ineptæ, mihi verò multo magis arridet, vocari hîc dæmones filios Dei. nam hæc est phrasis sacrarum literarum. siquidem capite primo

libri Iob ita habetur. Quadam die, cùm venissent filii Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam sathan. Itaq; haud dubiè vocantur in sacris filij Dei, qui apud Platonem, Dij minores, aut dæmones. ita enim inducit Plato alloquentem Deum in Timeo, Dij Deorum, quorum opifex & pater ego sum. itaq; dæmonum patrem se vocat apud illum Deus, & illos consequens est, vocare filios Dei. quid ergo? confirmamus ea quæ in sacris habentur libris verbis Platonicis, ceu antiquioribus & potioribus? absit. sed suspicamur, Platonem, multos sacrorum libros legisse, indeq; transtulisse multa in suam Philosophiam, eorum pleraq; non benè intelligens (neq; enim poterat) illam ergo filiorum Dei appellationem, arbitror eum ex his locis accepisse: vt verò induceret Deum alloquentem filios suos de rerum opificio commendantemq; illis, animalium, & hominis maximè, formationem, deceptum esse illis verbis capitis primi Geneseos. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Videtur enim illic Deus alios alloqui, hortariq; ad hominis fabricam. quæ tamen verba diuinissimum continent sacramentum, quod ille non est assequutus. intellexit tamen, vt mihi videtur, benè, dæmones vocari filios Dei. sed si ita est, non exiguam dubitandi occassionem præbet hic locus. nam quî poterant dæmones adamare mulierum pulchritudinem, & cum illis congredi? An est illis ea natura, vt tanquam homines possint mulieribus potiri, & formosis delectari, magis quàm deformibus? quid verò & homines possunt talibus congressibus generari? aliena quidem videntur esse hęc omnia ab spiritali & incorporea substantia, & natura adeo dissidente. videntur verò affirmare eloquia diuina, non solùm natos esse homines ex illis congressibus, sed eos quidem potentes Gigantes, & à seculo viros famosos,

sos, quasi Dijs genitos. Omnis etiam Gentilitas celebrauit Heroas, hoc est, semideos, natos scilicet ex fœminis & Dijs, aut viris & Deabus: atqui, quoniam durabat adhuc in memoria hominum illorum, qui non longè aberant à diluuio, Gigantum fama, viros omnes egregios, censebant esse ab aliquo Deo, aut Dea genitos, vt Herculem à Ioue, Achilem à Tethyde, à Venere Æneam, deinceps & Alexandrum ab Hamone: hinc tàm multæ fabulæ: hinc tàm multa adulteria ad Deos referebantur: quæ, quandoquidem dæmones illi colebant pro Dijs, eosq; vocabant Tethydem, Phorcim, Saturnum, Rhœam, Iouem, Iunonem, Cupidinem, & Venerem, vt apud Platonem legimus in Timeo, siquidem congredi cum mulieribus, & generare possunt, fortasse non erant prorsus fabulosa, & ementita: sed ex certis rerum euentibus orta. Multis etiam publicis testimonijs constat certissimò, hoc etiam seculo deprehensas esse mulieres, quæ dæmonibus sub hominum specie familiarissimè vtebantur, qui cum illis rem habebant, congrediebanturq; frequenter, vt cum proprijs vxoribus; viros quoq; quibus fœminea specie succumbebant dæmones: vocanturq; hanc ob causam tales dæmones, alij quidem incubi, alij succubi, quos quidem ego vt dixi, suspicor tàm multis fabulis inter gentes dedisse principium, & incubos quidem Deorum, succubos Dearum peperisse opinionem. sed quo pacto fieri possint hæc considerandum. Platonici censebant, dæmones animalia quædam rationalia & immortalia esse, corporum tenuium, & aëreorum, morum verò humanis similium, irasci enim & placari, atq; amicitias inire, & odia cum hominibus exercere. esse enim censet Apuleius (in quem Augustinus inuehitur. 8. de ciuitate Dei) dæmones quorundam hominum osores, quorundam amatores, animo pas-

suo, hoc est, non tranquillo iuditio, sed ea animi affectione, quam vocamus amorem. vnde fit vt iuxta illa Philosophorum placita, sint lasciui, & delectentur ludis scenicis, & exoptent muliebres amplexus, & cantilenas amatorias, quibus sua ipsorum crimina decantentur. horum si vera esset opinio, sublata esset è medio prima dubitatio. diceremus enim, tales cùm essent, captos esse amore pulchrarum mulierum, atq; hominum more, potitos earum amplexibus, & voluptate quam inde caperent. superesset solùm altera dubitationis pars, quî potuerint generare homines, homines cùm non sint. Cæterum Apulei sententiam veram non esse, neq; Philosophiæ consonam, vel ex primis eius rudimentis facilè intelligi potest. nam infra cœlestes orbes, nulla corpora esse possunt, secundum se tota incorruptibilia. dicunt verò illi, degere dæmones in aëre. præterea, si dæmones, vt illi affirmant, habent corpora ex purissimo aëris, & sereno elemento coalita, nihil terrenæ soliditatis habentia, non possint frui voluptatibus venereis. quia voluptas venerea ad tactum pertinet, tactum verò Plato æquè ac Aristoteles, & Empedocles, & Galenus, & alij omnes Philosophi, attribuunt terræ, vt auditum aëri, gustatum aquæ, visum igni, iuxta illud citatissimum Empedoclis carmen, sentimus terram tellure, liquore liquorem, aëre aëream substantiam, ignem quoq; cernimus igne. quod igitur corpus nihil habet terrenæ soliditatis, neq; tactu sentire potest, neq; capere venereas voluptates. Si qua voluptate, ea maximè videntur potiri posse, quæ ex musico accedit concentu, quòd is sensus ad aërem pertineat. quapropter videri possit alicui consentaneum, ob id Saulem, vt narratur primo libro Regum, cùm à dæmone discerperetur, pulsante Dauide cytharam, iuuari, quòd dæmon suauitate concentus placatus mitesceret. cæterùm

neq; hoc est Philosophię consonum, neq; dęmones frui posse vlla alia voluptate corporali. nam fieri non potest auditio, quin verberatio aëris externi, in partem aliquam substantiæ sentientis transmittat (quid enim refert innumeros colores esse oppositos, nisi crystallino humore recipiantur? aut quid interest illo humore recipi, an calceo, an vnguibus extremis, aut pilis, nisi ille pars nostri esset, haberetq́, in sese sentiendi principium?) quod si quæ pars substantię dæmonis verberationem ab aëre reciperet, distrahi vtiq; ea, discerpiq́; posset, quare & corrumpi. non ergo secundum se totos essent incorruptibiles dæmones, quin potius essent iam olim eorum plurimi surdi, ob patiendi assiduitatem, & excellentiam multorum sensibilium: atq; cùm tandiu vixerint, fortasse iam essent surdi omnes. quare neq; ita potiri iam possent ea voluptate. Dęmones itaq; nulla corporali voluptate frui possunt, neq; omnino sentire. corporum enim corruptibilium est omnis sensus: maximè tactus, cuius obiecta sunt qualitates commutatrices rerum omnium natura constantium, calor inquam & frigus. quidquid enìm tactum habet, vim habet discretricem calidi & frigidi. non potest autem calorem sentire, quod non calescat, neq; frigus, quod non frigesat. calescere autem aut frigescere nihil potest, quod corruptibile non sit. quia mutatio temperamenti via est ad interitum. & ea solùm pati possunt intemperiem, quæ ex talibus sunt concreta: concreta verò ex contrarijs actiuis, dissolubilia sunt. Animalium ergo immortalium natura (si quę essent talia) longissimè abesset à voluptatibus corporalibus, maximè à Venereis. non possent ergo dæmones talibus tangi, ne si corporales quidem essent, vt Platonici putauerunt: maximè cùm omnino sint sine corporibus, vt alio loco huius operis, concedente Deo, indicabimus. quid ergo superest

pereſt ex hac diſputatione? Certè, nullos magis, quàm Platonicos, à dęmonibus eſſe, deluſos: qui non intelligentes eorum vafriciem, quod in nequitiam oportebat referri, in eorum naturam, pręter omnes Philoſophiæ leges, referebant: & putantes vera eſſe, quę dæmones mentiuntur, in falſas de eorum natura opiniones, incidebant. nimirum, dæmones neq; his neq; illis figuris videri vnquam poſſunt, neq; vllos mortalium amant, neq; vlla corporalis pulchritudinis ſpecie capiuntur, neque muſicis concentibus delectantur, neq; congredi poſſunt cum mulieribus, multoq; minus generare. tamen hæc omnia ſimulant, mirisq; modis ementiuntur, vt nobis ſeſe inſerant, & ita à veri Dei cultu, & legum, tùm diuinæ, tum etiam naturalis, obſeruatione, homines auertant. qua arte, ante diluuium, totum ferè hominum genus reddiderunt beluis immanius, & abſurdius. mulieres enim dæmonum factæ ſunt concubinæ, & omnis caro corruperat viam ſuam, oblitiq;, vt ſuſpicor, homines naturalis legis, præpoſterè congrediebantur. Sed & nunc, omnes malefici, necromantici, & maleficæ illę, quę ſtyges, ſeu lamiæ vocantur (Hiſpanè bruſas) tenentur hoc infami crimine, conuictus cum dęmone. ineunt enim cum dęmonibus amicitias, (proh dolor) renuntiantes gratiæ Dei, & ignorantiſſimi hominum, figmentis delectantur, & ſordidiſſimæ mulierum ex diabolicis illuſionibus quęrunt carnales voluptates. ſed quo pacto hæc mentiantur dęmones, nondum aperuimus. prębent ſe conſpiciendos his aut illis formis, pulchris quidem aut turpibus, vt ex vſu illis eſt, ad eas quibus tunc temporis parant technas, corporibus hinc inde conquiſitis ex circumfluo aëre, aut, quæ in illo voluuntur, corpuſculis: ac nonnunquam etiam ne id quidem faciunt, ſed corporis ſpeciem, in ſolis hominis intuentis oculis confingunt,

gunt, vt re vera homo nullum corpus videat, sed sibi videatur videre. vt autem congrediatur ac coeat, perinde facit, fictitia conflat corpora, aut, velut oculos, ita tangendi organum deludit, passionem illi inferens talem, qualem à veris obiectis solet subire. ita verò, constat, mulieris corpus easdem voluptates capturum, ac si verissimus esset corporum congressus. res enim ipsæ non sentiuntur, neq; animam attingunt, nisi per passiones propriorum instrumentorum sensuum. has passiones si ementiri sciat dęmon, nihil refert ad sensus voluptatem, verarum an falsarum rerum obiectu id fiat. sed quo pacto generant? certè non generant, neq; id dicitur in sacris eloquijs, sed, ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, & illæ genuerunt. itaq; illis ad eas ingressis, ipsæ genuerunt, & ex proprio semine, & ex seminibus hominum, quæ cum petulanter in illa totius carnis corruptione effunderentur, receptabantur à succubis, & in vteros earum, quæ sese illis subdebant, immittebantur, ea celeritate, vt genitiuus spiritus non dissiparetur. iam verò, vt homines potentes, famosi paritèr ac superbi, & nequissimi, ex turpibus illis congressibus, nascerentur, naturali etiam causa, arbitror, euenisse. Ea verò est, quòd cum dæmones mendacissimi, hanc de sese opinionem studerent ingerere, quòd generarent, curabant omni arte, vt grandes, robustissimi, ferocissimi, superbissimi, ac nequissimi nascerentur, vt parentum similitudini imputaretur. præterquam quòd tales illi vellent esse omnes homines. quà verò id arte efficere possent, dicam, immittebant in vteros, neq; qualecunq;, neq; quantulumcunq; semen, sed plurimum, crassissimum, calidissimum, spiritibus affluens & seri expers. id verò erat eis facilè conquirere, deligendo homines calidos, robustos & abundantes multo semine, quibus succumberent:

rent: deinde & mulieres tales, quibus incumberent: atque vtrisq;, & viris inquam & fœminis, voluptatem solito maiorem afferendo. tanto enim abundantius emittitur semen, quanto cum maiori voluptate excernitur. poterant verò illi voluptatem augere, & titillando plurimùm, & imaginationi plurima ad rem facientia repręsentando. maxima enim pars venereorum motuum ab imaginatione fluit. quo fit vt religiosi viri, & Deo adeò dediti, vt imaginationem etiam compescant, eiusmodi motus non persentiscant. robusti ergo & grandes vt nascerentur, ita poterant dæmones procurare. vt verò essent pessimi, poterant magica arte corrumpere semen, atq; ad eam temperiem transferre, vt cum robore corporis, in omne vitiorum genus pareret propensionem. nimirum, receptissimum ab omnibus illud Galeni, Animi mores corporis sequi temperaturam. his addiderint nugaces Astrologi, potuisse dæmones ad illos congressus obseruare quosdam astrorum concursus & aspectus, qui tales homines nati essent gignere. [redacted]

CAPVT NONVM.

APITE nono Geneseos. Arcum meum
» ponam in nubibus, & erit, signum fœ-
» deris inter me & terram: cumq; obdu-
» xero nubibus cœlum, apparebit arcus
» meus in nubibus, & recordabor fœde-
» ris mei vobiscum, & cum omni anima
» viuente, quæ carnem vegetat, & non
» erunt vltra aquę diluuij ad delendam vniuersam carnem. Vi-

deri

deri possit alicui hæc legenti, ante diluuium, & initum fœdus cum Noë, nunquam fuisse eum cœli arcum, quem Iridem appellant, sed tunc primùm, in signum fœderis, positum esse, Dei iussu in nubibus. atq; eo magis, quòd capite tertio Ecclesiastici dicitur, vide arcum, & benedic eum, qui fecit illum. valde speciosus est in decore suo. gyrauit cœlum in circuitu gloriæ suæ. manus excelsi apperuerunt illum. quibus verbis videtur significari, ipsius Dei esse opificium, potiusquam naturæ. Ego verò non ita censeo, sed apparuisse etiam sæpè ante diluuium (neq; enim deerat vlla naturalium causarum eius, cùm essent solares radij, & oppositæ nubes) Deum verò, cùm iniret fœdus cum Noe, & eius posteris, ac pacisceretur, non futurum iterum, vnquam diluuium, quo inundaretur tota terra, Iussisse Iridem signum esse: designasse verò eam potiùs, quàm aliud quippiam, eorum quę in nubium regione apparent, vocanturq; meteora, quia ea naturaliter mitescentium imbrium nota est. neq; verò quia ipsa, per sese, ac sua natura talis erat, non erat apta, vt signum talis fœderis statueretur, à Deo, quinimò [illegible]tione potius fuit statuenda. Cùm enim Deus autor ipsius naturæ sit, atq; adeo ea tota fluxerit ab eius voluntate, atq; ea virtus, quàm vocamus naturam (vt alibi diximus) sit in rebus corporalibus quóddam velut vestigium diuinitatis, nihil magis consentaneum, quàm vt vtatur Deus ad faciendum, aut significandum aliquid, naturalibus rebus, atq; hæ cùm eius voluntate & præceptis consonent. ipse enim à principio futura omnia præuidens, suo verbo totam condidit naturam. quid ergo mirum, si naturalia eo semper ductu decurrentia, quo ab illo principio dirigebantur, in illius præcepta & Iussiones semper incidant? atqui, hic est plerunq; suauissimus & ordinatissimus diuinarum Iussionum

concen-

concentus. tametſi aliquando (rarò quidem) vt euidentius hominibus ſuam diuinitatem oſtendat, præter earum naturam, aliquid imperet rebus. nunc verò iuxta illius naturam iuſſiſſe, vt Iris ſignum eſſet, mundi nunquam amplius imbribus delendi, ex eius naturalibus cauſis erit apertiſſimum. De cuius generatione, vt licet videre apud Galenum libello de hiſtoria Philoſophica (ſi is liber Galeni eſt) non admodum diſcrepant Philoſophorum ſententiæ. Nam etſi quodammodo euarient, omnes tamen poſtremò in hanc veniunt, eſſe colores quoſdam apparentes, miſtione ſplendoris Solis & oppacitatis obiectæ nubis: apparere verò circulari figura, ob figuram Solis ipſius. ſemper enim apparet Iris ex aduerſo Solis, repercuſſis ſcilicet eius radijs ab oppoſita nube: apparere verò tres illos colores, puniceum, viridem, & rubrum, quòd ex ſplendido cum maiori oppaco fiat rubrum, cum minori viride, cum minori adhuc puniceum. Igitur in exteriori ac ſuperiori parte Iridis, quæ ad extremitatem, ac peripheriam nubis ſpectat, puniceum apparere: quod ea parte tenuior ac minus oppaca nubes, radios minus repellat, & melius penetretur, in interiori & inferiori contrarias ob cauſas apparere rubrum: inter hæc, ob mediocres cauſas, viridem: abſolui verò hic meritò totam hanc colorum differentiam triade, vt alia quæuis maioris & minoris differentia, principio, medio, ac fine. Metrodorus cùm Solis radij nubem intrarint, nubem viridem, radios purpureos apparere dicit. Sed hoc dicat vt lubet. illud inter omnes conuenit, fieri radijs ſolaribus nubem aliquatenus penetrantibus, aliquatenus repercuſſis. neceſſe eſt ergo apparere, vbi apparatus quidam eſt pluuiæ (alioqui aut nullæ ſint nubes, aut eæ adeo tenues, vt more aëris penetratæ radios non repellant) is verò non adeo magnus, neq; pluuiæ ingentis. Si enim

Q totum

totum cœlum esset nubibus obductum, neq; vlla parte pateret Sol, nulli radij in oppositam cœli partem abirent: neq; si nubes obiecta, esset densa admodum, penetraretur à radijs aliquatenus, sed tota appareret atra ob oppacitatem. fit ergo Iris ab aduerso Sole, mittente radios in nubem non densam. significat ergo naturaliter, quod & Iussu Dei, imbrem nequaquam obruturum mundum. quî enim possit, cum neq; cœlum totum obductum nubibus sit, neq; quæ adsunt, sint valde densæ? verba Ecclesiastici suo loco enarrabuntur.

CAPVT DECIMVM.

» APITE decimo tertio Geneseos. Erant
» autem senes prouectæ ætatis, & desierant
» Sarræ fieri muliebria. de Abrahamo & Sarra cùm genuerunt Isac, dicuntur hæc verba, quibus significatur, eius conceptionem fuisse portentosam. ratio verò qua hoc ita habet, naturalis est. nam ita est natura comparatum, vt neq; senes generationi sint idonei, neq; mulier, cui menstrua fluere desierint. rectè autem dicitur, erant autem ambo senes prouectæ ætatis, & desierant Sarrę fieri muliebria. Si enim alter senex esset, vir scilicet, mulieri verò non desijssent fieri muliebria, aut & si desijssent, non esset vetula, sed iuuenculę adhuc desijssent pręter naturam, & ob morbum, non esset mirabile gignere. nam senes ex iuuenculis gignere, quotidie euenit, & si vetulas ex iunioribus, non ita. mulieres enim quibus per ætatem defecerunt menstrua, concipere, neq; ex senibus, neq; ex iuuenibus possunt. quibus verò defecerunt per morbos, euenit non raro sanescentes concipere, antequam appareant.

parcant.

pareant. ergo senex centenarius ex muliere nonagenaria, non poterat naturaliter generare. eius verò causa non erat in viro (ille enim plures postea filios genuit ex Cetura) sed in fœmina, cui ob senium defecerant menstrua. hęc ergo omnia Physicè dicuntur. eorum verò ratio pendet ex menstruorum natura, & eorum causis. Menstrua vocantur euacuationes sanguinis, quę singulis mensibus fluunt ex vulua. dicuntur hęc ipsa muliebria, quia solis mulieribus inter omnigenas fœminas fluunt: aut quia (vt inquit Aristoteles) nullis æquè atq; his. huius causam esse constat, quia nullum animal æquè sanguineum est, atq; homo. nam & inter ipsas mulieres, quę maximè sunt sanguineę, illis maximè abundant. quòd verò homo sanguine magis abundet, meritò euenit, quandoquidem optimam prę cęteris habet temperiem, & ideo optimo succo generando maximè idoneam. causa itaq; talis euacuationis, sanguinis redundantia est. vt autem sanguis in fœminis, plus etiam quàm in viris redundet, duplex est causa. altera necessaria, altera quæ posita est in fine. necessaria est, temperies frigida & humida, cutis densitas, & vita otiosa. temperies frigida, non quidem quod ea plus eius succi generet quàm calida, sed quòd minus dissipet. humida cum humoris redundantia semper coniuncta est. meritò ergo humida, & frigida (quæ tamen non admodum frigida sit) habet redundantiam, quæ non dissipetur, ac proinde euacuatione indigeat manifesta. densa autem cutis, & otiosa vita, tollunt dissipationem succorum, & corpora replent. Causa quæ posita est in fine, est bonum prolis. nimirum oportuit talem esse mulieris naturam, vt redundaret sanguine, qui satis esset gignendo fœtui, & nutriendo infanti. ea enim est materia generationis fœtus, quæq; sola, vt censet Aristoteles, eius materia est, viro vim tantùm &

efficaciam præstante per semen : vt verò censent Medici, quorum sententia hac in parte videtur probabilior, non sola, maxima tamen ac pręcipua : quia ea & ortum primum prębet partium carnosarum, & nutritionem deinceps omnium. atq; vt vir pręstat efficatię plurimum, ita materię minimum. fœmina contrà, vt minimum efficatiæ, ita materię plurimum; pręstat verò ea minimum, pręter sanguinem. sanguis igitur muliebris totam ferè pręstat generationis materiam, & ob hanc pręcipuè sunt illę fœcundæ. hoc ita esse apertè constat, quia neq; gerentibus vtero, neq; lactantibus fluunt euacuationes menstrúæ. his, quia sanguis qui alioqui redundaret, abit in lac : illis, quia insumitur in fœtus generationem. neq; enim causari possumus in gerentibus vtero, viarum defectum. sunt enim, pręter eas, quæ alimentum fœtui deferunt, aliæ quędam venæ, in os vteri subeuntes, per quas citra fœtuum læsionem, raris quibusdam fluunt, etiam vtero gerentibus, vel quòd ipsæ redundent plurimo sanguine, vel quòd fœtus, sint debiles. itaq; fluunt menstruæ euacuationes, quibus sanguis redundat, & ea ipsa redundantia facit vt sint generationi aptæ. hinc fit necessariò, vt eo vitę tempore solùm fluant, quo sunt aptę concipere; atq; vt concipere aptæ non sint, quibus fluere desierunt. nimirum incipiunt fluere mulieribus in initio pubertatis, quatuordecimo, quindecimo, aut vsq; ad decimum septimum annum. quibusdam etiam citius, aut tardius. Ita etiam desinunt non omnibus eodem tempore, sed ferè inter quadragesimũ & quinquagesimum annum. incipiunt itaq;, cum incipiunt sanguine redundare : desinunt, cùm ob senium incipiunt laborare sanguinis penuria. vt ergo antequam fluere incipiant, concipere non possunt, quòd materiæ copiam nondum habeant : ita neq; postquam cessauerunt,

rurit, quòd iam careant. eandem ob cauſam videmus, viragines quaſdam, mulieres ſcilicet, temperamento viris ſimiles, quibus ob id menſes, aut parciſſimi, aut nulli fluunt, ſteriles eſſe. quanquam profectò, ne hæ quidem adeo abſunt à concipiendi potentia, quàm ſenes, quibus naturaliter fluere deſierunt. quia iuuenes in humidius transferri poſſe temperamentum quodammodo, monſtrant Medici: ſenes verò non poſſe reiuueneſcere, plus ſatis conſtat. neq; certè alia ratione, cui ceſauerunt iam naturaliter menſtrua, concipere poſſet; quàm reiuueneſcens. nam pręter cauſas infœcunditatis puellarum, & ſenum, quas in materię penuria poſuimus, ſunt alię nihilo minores, in ipſorum vterorum affectione. nimirum quibus nondum fluxerunt, nondum vterus dilatatus & ſatis capax eſt; quibus ceſſauerunt, ſiccus iam, contractus & durior: eſt verò pars neruoſa, quæ naturaliter neſcit reuireſcere. igitur haud dubiè fieri non poteſt, vt cui naturaliter deſierunt muliebria, naturaliter concipiat. dico autem naturaliter deſijſſe, cui fluebant antea (quibuſdam enim viraginibus, vt dixi nunquam fluxerunt) neq; ob morbum vllum, ſed ob ſenilem ſiccitatem, deſierunt fluere. talem porrò fuiſſe Sarram, cum ſingulari Dei beneficio concepit Iſac, conſtat cùm annorum eſſet nonaginta.

CAPVT VNDECIMVM.

RIGESIMO capite Geneſeos. Tollens ergo Iacob virgas populeas virides, & amygdalinas, & ex platanis, ex parte decorticauit eas, detractiſq; corticibus, in ijs quæ ſpoliata fuerant, candor apparuit. illa verò quæ integra fuerant, viridia permanſerunt, atq; in hunc modum co-

lor

lor effectus est varius. posuitq́; eas in canalibus vbi effundebatur aqua, vt cùm venissent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, & in conspectu earum conciperent. factumq́; est, vt in ipso calore coitus, oues intuerentur virgas, & parerent maculosa & varia, & diuerso colore respersa. diuisitq́; gregem Iacob, & posuit virgas in canalibus ante oculos arietum, vt in earum contemplatione conciperent. quando verò serotina admissura erat, & conceptus extremus, non ponebat eas. factaq́; sunt ea quæ erant serotina, Laban, & quæ primi temporis, Iacob. Mirabilem quendam euentum continent verba hæc, quæ duarum nobis dubitationum occasionem præbent. prima est, quam ob caussam contemplatio virgarum variegatarum in ipso calore coitus, fœtus variegatos esse fecerit: secunda, cur Iacob virgas eas gregi opposuerit, in matutino potius congressu, quàm vespertino. An quòd in matutino congressu, quàm in vespertino, contemplatio rerum oculis obiectarum plus valeat, ad similium fœtuum ortum: an quòd is congressus fœcundior sit, an ob vtrunque. Nullus Philosophorum vnquàm, huius euentus causam, in ipsum intuitum reiecit, sed in imaginationem. neq; ob id factum esse, quisquam putat, quòd in virgas oculorum acies intenta esset, sed quòd visio internos moueret sensus, atq; gregis coeuntis imaginatio, circa illa variegata versaretur. Itaq; censent omnes, vel hoc vnico exemplo (quamquam multa alia narrantur his similia) imaginationem rei cuiuspiam in ipso congressus tempore, vim magnam habere, vt fœtus ei similes fiant. eius verò causa non est dictu facilis. Si enim eiusdem facultatis esset de re aliqua cogitare, & generare, aut ad eandem corporis partem pertinerent, fortasse toleretur aliquid admirationis: nunc verò facultas cogitandi ad animam pertinet sentien-

sentientem, generandi verò, aut ad aliam animam, aut ad aliam animæ partem, aut, vt Stoici dicebant, ne ad animam quidem, sed ad naturam. porrò, facultas cognoscendi à Medicis omnibus collocatur in cerebro, gignendi in testibus, partibus adeo dissitis. itaq; quod cognoscitur, concipitur sensibili animæ parte, cuius sedes cerebrum est, quod gignitur, vtero. quid habent hæc commune, vt iuxta mentis, aut sensuum internorum cogitationem, generatio variet? Imprimis constat imaginationem & generationem eiusdem esse animantis actiones, siue ab eadem anima fluant siue à diuersis. atqui, quia facultates, à quibus fluunt eiusdem sunt suppositi, ad quod actiones omnes referuntur primò, tanta sympathia eorum est (vt & aliarum omnium facultatum, quibus gubernatur animal) vt mutuò sese ad actiones permoueant, & passiones. hinc fit, vt cùm genitales partes semine redundant, imaginatio libidinosis scateat phantasmatis, ob corporis vitium: rursum etiam, vt cùm ob morbum animi imaginatio in rebus libidinosis volutatur, genitales partes, & si alioqui non redundarent, turgeant, & irritentur. tantus est imaginationis & genitricis facultatis consensus. Porrò anima, quæ nihil aliud est, quàm essentia corporis animati, vt Aristoteles dicit secundo de generatione animalium, quæ inquam tantum est actus corporis, ab eo inseparabilis, cuiusmodi est quæ sensitiua, vt nihil potest agere sine corporali instrumento, ita neq; pati. Si enim ipsa per sese aliquam haberet siue actionem, siue passionem, secundum eam separari posset: nunc verò non potest: sed vt formæ ligni, aut lapidis, nihil euenit agere, aut pati, sed ligno ipsi: ita neq; formæ equi, aut bouis, sed equo, aut boui. tametsi ergo dicimus, animam equi cogitare, imaginari, aut omnino sentire: abusiuè quodammodo id dicimus, quia ex

anima

anima id potius quam ex materia fluit. propriè tamen dicitur, equum cogitare, imaginari, atque sentire, & mouere sese. sentire, atque, vtcunq; cognoscere, iuxta eam Philosophorum sententiam, quæ maximè probatur, quoddam pati est. id verò pati, nihil est aliud, quàm animam ipsam quodammodo fieri illud ipsum, quod agnoscitur: quapropter anima quodammodo omnia est, quia cùm omnia possit agnoscere, omnium quodammodo speciem potest recipere. non quidem recipit ipsa per sese, sed cum corpore: vt neq; sentit per se, sed cum corpore. siquidem monstrauimus, nullam eam habere per se, neq; actionem, neq; passionem. igitur ipsum animal quod agnoscit, fit quodammodo, secundum partes etiam corporales, simile ei quod agnoscitur: non quidem secundum partes corporales, quà corporales, materialesq; sunt, sed quà sunt formaliter (vt dicunt) instrumenta sensuum. non enim oues ipsæ cùm contemplarentur variegatas virgas, fiebant variegatæ corporaliter, vt cernentibus tales viderentur, fiebant tamen quodammodo (quà scilicet secundum sensuum organa, actu cognoscebant) variegatæ. itaq; animal actu cognoscens, secundum organa corporalia, fit spiritaliter simile rei quę agnoscitur. quod autem gignit, facit sibi simile. nam hoc ipsum est gignere. si ergo quod actu agnoscit aliquid, est ei actu simile, & quod gignit simile sibi facit, quod simul contemplatur aliquid, & gignit, gignet aliquid simile ei, quod contemplatur, quia tale est ipsummet. hoc autem vt eueniat, necesse est vt contempletur in ipso calore coitus, vt simul & generet & contempletur. non enim animal generat simile sibi, secundum id quod fuit, aut erit, sed quod est tunc actu. sed dices, corporales species, quæ in animali cernuntur, vt magnitudinem, figuram, & colorem, meritò deferri cum

semine

ſemine, vtpotè materiali principio, iſtas verò, ſiue ſpecies, ſiue ſimilitudines ſpiritales, etſi in corporibus ſint, non videri poſſe ita deferri. certè iſtæ ſpecies, ſiquidem in organis corporalibus recipiuntur, vt indicatum eſt, non poſſunt eſſe omnino ſpiritales, ad ſpiritalium verò naturam magis accedunt, quàm quæ cernuntur, quia ſunt ſenſibilium quędam inſenſibiles effigies, atq; cum ſpiritaliter quodammodo in generante ſint, in eo quod gignitur, ob diuinam vim ſeminis, corporaliter imprimuntur. Ea vis eſt, vt Ariſto. dicit, accedendi ad omnia. quod nihil aliud eſt, quàm ſemen eſſe, quod vim habet efficiendi membra omnia, animantis cuius eſt. veluti in ſemine humano, potentia ſunt partes omnes hominis, quia omnes natum eſt facere, aut ex ſanguine fœmineo, aut ex ſe ipſo: in equino eadem ratione ſunt omnes partes equinæ. neq; ſolum eſt differentia ſeminum, ſecundum differentiam generis, vt ex equino equina; ex humano humana fiant, ſed & ſingulorum, vt ſemen Petri ad partes Petri natum ſit accedere, potiuſquàm alterius. eam vim accepit ab anima generantis, potiuſquàm à corpore. factiuæ enim omnes facultates à forma fluunt, paſſiuæ à materia. quod ergo effectiuum in ſemine, eſt ab anima, & quod generat, ſecundum animam potius generat, ſiquidem id facere eſt: generari verò à corpore formando primùm incipit, ſiquidem id pati eſt, & accipere. transfert ergo vim effectiuam generantis, quæ animæ præcipuè eſt, in corpus rei generandæ. Conſentaneum eſt ergo vt ea potius deferat ex generante, quæ illi ſecundum animam inſunt, quàm quæ ſecundum corpus, eaque in corpus potius rei generandæ transferat, quàm in animam. Igitur conſentaneum etiam, vt in corpore geniti corporaliter fiat, quod in generante erat ſpiritaliter. quapropter fiet, vt ab albo animali, nigrum co-

gitante, nigrum generetur, potius quàm à nigro, cogitante album. Ex dictis facilè constat, vim hanc & efficaciam cogitationis, in brutis potius esse quàm in hominibus. hominum enim mens diuina cùm sit, & separabilis, multa meditatur sine instrumento corporali, atq; cum corporali instrumento vtitur, vt illi minus hærens, minores illi infigit affectiones. itaq; hanc imaginationis vim in prole permutanda, multo magis licet experiri in animantibus mutis, quàm in nobis. quo fit, vt quod de ouibus, animalibus insensatissimis, narratur, sit naturæ rerum maximè conformo. Animaduertendum verò, eam vim, non maribus solùm aut fœminis, sed vtrisq; inesse, & tunc maximè tale aliquid euenturum, cum contigerit vtrunq;, marem dico & fœminam, in ipso calore coitus, de eadem re efficaciter cogitare, vt tunc contigit. Ita enim dicitur. Et posuit virgas in canalibus ante oculos arietum, & ouium, vt in earum contemplatione conciperent. Est verò hoc valde consonum illi Philosophorum sententiæ, quæ maximè probatur, & statuit, vtrunq; parentem efficientem vim & materiam conferre ad generationem. vterq; ergo cùm vim faciendi præstet, & amborum congressu vna quædam potentior causa fiat, vis permutandi imaginatione fœtum, vtriq; inerit aliquatenus, euidenter tamen ea permutatio non fiet fortasse, nisi cùm contigerit ambos, in eo congressus momento, eandem rem imaginari. Vt ergo exempla, euentuum huic similium, multa non sint, duplex videtur esse causa. Altera, quod vtrunq; in eadem imaginatione fortitèr hærere, non nisi fortuitò & rarò accidit. Altera, quòd hoc in animalibus mutis, potiusquam hominibus, natum est fieri: quæ non possunt nobis suas imaginationes narrare. sunt nihilominus nonnulla exempla. Diuus Augustinus decimo octauo de ciuitate

Dei capite quinto, in hanc ipsam causam reffert, quòd apud Ægyptios nunquam deficeret bos quidam, maculis quibusdam candidis insignitus, quem Apim vocabant, & pro Deo colebant. Censet enim dæmones id fecisse, ad decipiendos Ægyptios, phantasiam talis tauri, quam solam cerneret, vaccæ concipienti ostentantes. vt libido (inquit) eius attraheret, quod in eius fœtu iam corporalitèr appareret. quibus verbis nihil Aliud potest Augustinus innuere, quàm quod ego explicui. nam libidinem vaccæ attrahere, quod in eius fœtu deinceps corporaliter appareret, quid aliud sit, quàm vaccam in ipso feruore coitus spiritaliter concipere formam, & speciem, quæ deinceps in fœtu corporaliter exprimeretur? Galenus quoq; libello de theriaca ad Pisonem, narrat, mulierem quandam intuitu pulcherrimę picturæ, pulchrum infantem ex deformi parente concepisse. visu (inquit) opinor, naturæ imaginem transmittente. quæ verba obscura admodum sunt: non enim explicat, quo modo visus imaginem transmittat naturæ. sed mihi dictum iam est. Quod ad alteram dubitationis partem attinet, his dictis, facilius sit explicare. videtur haud dubiè Iacob, vtraq; causa, virgas in congressu matutino, potiusquàm vespertino, gregi obiecisse: quòd scilicet eo congressu copiosior conceptio fiat, & quòd imaginatio in eo sit efficacior. nascuntur ambo hæc, & ex animalium victu, & ex natura temporis. Ex animalium victu, quia natura comparatum est, vt animalia omnia (pręter pauca quędam, in quibus, quia contrà faciunt, contrà etiam eueniet, quod nunc dicimus) noctu dormiant, interdiu vescantur, & laborent. Coitus ergo matutinus est à somno, ante cibum: vespertinus à cibo ante somnum. quapropter manè semen concoctius est, & cerebrum in quo imaginatio pręcipuè viget, expeditius, liberius,

& magis fulgens. Somnus enim concoctionem ciborum maximè iuuat, & cerebri vapores absumit, vigoremq; præstat animali vocatæ à Medicis facultati, cuius opera sunt, sentire & mouere. igitur & semen, ob concoctionem meliorem, erit fœcundius; & imaginandi vis, ob recentem reffectionem spirituum (refficiuntur enim somno) & deonerationem cerebri, erit efficacior. vesperi contra, semen (vt neq; alius succus) concoctionem tantam non acceperit, caput vaporibus ex ventre multis & crassis grauatum, & velut obtenebratum sit, & facultas longa iam vigilia defatigata. euenient ergo contraria. Ex natura etiam temporis nascitur hoc idem. Nam vt veterrimis etiam Philosophis, & qui ante Hippocratem fuerunt, est celebratissimum, & rationi maximè consonum, temporum differentia plurimùm valet ad mouendum animalium corpora, atq; adeò res omnes alterationi subiectas. atq; cùm astrorum motus, accessusq; & recessus tempora varient, Sol præcipuè id facit. vnde euenit, vt diei cuiusq; partis quatuor, mane, meridies, vesperum, & nox media, quatuor anni partibus respondeant, veri, æstati, autumno, & hyemi. quia vt motum, quem Astrologi vocant proprium, toto anno complet Sol, ita quem vocant motum raptus, complet singulis diebus: atq; vt motu illo accedit & recedit secundum cœli amplitudinem, ita hoc secundum longitudinem: & vt hyeme plurimùm à nobis abest, ita nocte media: & vt æstate proximus, ita in meridie: & vt autumno abit, ita vesperi, & vt vere venit, ita mane. est ergo matutinum tempus verno, & vespertinum autumnali simile. vt ergo corpora degunt vere saluberrimè, & maximè valent, autumno insaluberrimè degunt, & languent maximè. ita etiam summo mane, optimè: vesperi, pessimè habebunt, ad omnia quidem, maximè verò ad generationem.

niem. nam vere omnia oriuntur, autumno tabescunt, & intereunt. anima itaq; & corpus sunt mane vegetiora. quare & imaginatio erit fortior, & semen fęcundius. vesperi contrà.

CAPVT DVODECIMVM.

RIGESIMO secundo capite Geneseos. Et
» ecce die tertio, quando grauissimus vulne-
» rum dolor est, arreptis duo filij Iacob, Si-
» meon & Leui fratres Dinæ, gladijs, ingres-
» si sunt vrbem. Cur vulnerum dolores, soleant esse tertio die grauissimi, ad Medicum pertinet considerare. Dubitet verò hoc loco quispiam, an *vniuersim* ita habeat, sitq́; omnis vulneris dolor die tertio grauissimus: an illorum tantum vulnerum, de quibus eo loco agebatur, præcisi inquam preputij: atq; alterutrum horum sit, cur potius tertio quàm secundo aut primo, aut sequentium aliquo. Hippocrates libello de fracturis, iuxta Galeni diuisionem commentario tertio, ita reliquit scriptum. tertio & quarto die vulnera omnia minimè sunt exagitanda, & vt in summa dicam, specilli quoq; omnes admotiones vitandę his diebus sunt, omniaq́; alia quibus vulnera irritantur: in totum enim tertius & quartus dies in plerisq; vulneribus exacerbationes parit, & quæ in inflamationes & sordes incitantur, & quæcunq; in febres tendunt. vnde magni admodum momenti, si quod aliud, documentum hoc est. nam quæ sunt in medendi arte grauissima, quibus id non sit commune? non enim pertinet ad vlcera tantum, sed ad alios quoq; morbos complures. His verbis Hippocrates satis apertè docet, non in his aut illis, sed omnibus etiam vlceribus, solere dolores tertia & quarta die fieri grauiores.

uiores. nam de vlceribus, quæ cum fracturis fiunt agens, ad omnia vlcera, quinetiam ad omnes morbos sermonem transtulit: significans, vlcera omnia magna & notatu digna (exigua enim vlcera nullas solent afferre exacerbationes) solere diebus, tertio & quarto, fieri grauiora. Causam verò huius rei proximam ipse insinuauit, dicens, Et quæ in inflamationem, & sordes incitantur, & quæcunq; in febres tendunt. nimirum, quia inflamationes & fluxiones, & febres, diebus tertio & quarto solent vulneratis partibus superuenire. prima enim die, qua quis vulneratus est, dolor tantum esse solet ex ipsa carnis diuisione, dum vulneratur, aut particula tractatur Chyrurgi manibus, à curatione verò cito conquiescit, cessante scilicet dolendi causa. quia dolor non fit cum secta iam est pars, sed cum seccatur. Cum enim dolor sit sensus rei corrumpentis, moueat verò sensum non facta iam, sed quę fit passio, mox ac cessat externa causa, manet pars sine dolore, atq; (nisi in paucis quibusdam, quos contigit esse paratissimos) sine febre, vsq; dum noua alia causa dolendi, aut febricitandi accedat: vsq; dum scilicet, conuocata ad partem malè affectam fluxione, succrescat inflammatio, aut sordes multa, atq; ob hæc nonnunquam etiam febris. proxima itaq; dicti euentus causa hæc est. cur autem non ante tertium superueniat fluxio, aut non diutius protrahatur (quæ prima propositæ dubitationis pars est) nondum diximus: neque verò Hippocrates dixit, neque Galenus in commentatione apposuit. nisi fortè eam Hippocrates insinuauit dicens. Non enim pertinet ad vlcera solùm, sed alios quoq; morbos complures. Nimirum eadem esse videtur causa in vlceribus, & in alijs omnibus morbis pendentibus ex materia, & habentibus exacerbationes (cum vlcera, non ob ipsam propriam essentiam, sed ob fluxiones exacerbentur)

bentur) ea est, natura humorum, qui commoti, & exagitati, morbos faciunt, & augent. fiunt enim morborum circuitus, siue quotidiani, siue tertiani, siue quartani, cùm sunt in corpore partes quædam paratæ recipere, quædam mittere. apparatus recipientium est, dolor, aut debilitas: mittentium, multitudo succorum, aut vitiosa qualitas. vlcerata ergo particula parata est recipere, debilis enim est necessariò, neq; sine dolore. nisi ergo corpus reliquum vacuatissimum & purissimum esse contigerit (ita enim fortasse nunquam redibunt magni dolores) nihil deest ad humorum influxus. ipsis verò seruantibus suas naturas, influet die secundo pituita, succus mitis, moderatus, minimèq; irritans; tertia die bilis flaua, succus acer, mordax, & impensè calidus, cum quo ob dolorem quem infert & calorem, necessariò accurrit sanguis, paritérq; phlegmones & febres, quę cum mitescere intra diem non possint, sed cum citissimè intra viginti quatuor horas, vt quæ à causis externis ortum habent, necessario incidunt in diem sequentem, qui est quartus ab accepto vulnere. hæc itaq; est causa, qua vulnerum dolores solent die tertia exacerbari. atq; eadem causa chyrurgi, vt Hippocrates monet, post primam, seu admotionem labiorum, seu consutionem (vt res exiget) non debent vsq; ad diem quartum vlcera irritare, neq; alitèr tangere, quàm leuitèr, quę inflammationem arcent, admouendo.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

» APITE quadragesimo septimo Gene-
» seos. Cunctæq; animæ quæ ingressæ sunt
» cum Iacob in Ægyptum,& egressæ sunt
» de femore illius, absq; vxoribus filiorum eius, sexaginta sex. Hæc eadem verba repetuntur in initio Exodi. Egressos esse ex femore Iacob dicit filios & nepotes, qui ab eo geniti sunt. Causam habet ea phrasis naturalem, in hominum & genitalium partium compositione. nimirum vasa seminalia, quæ meliorem ac puriorem deferunt sanguinem in testes, vt in ipsis semen fiat, sunt venæ quædam, quæ ortæ ex venis, quæ in lumbis discisæ in crura iam descendunt, antequam in tres ramos, qui per crura decurrunt, distribuantur, recurrunt per femora in testes in viris, & in mulieribus in vterum. nam venæ quæ ex caua eo ferè loco quo siti sunt renes mittuntur in testes, sinistra quidem venit ex emulgente vocata, quæ serosum sanguinem in renem defert, atq; ob id ipsa quoq; serosam materiam in testem transfert: dextra verò non multò post exortum emulgentis. quare ne ipsa quidem satis expurgatum defert sanguinem, saltem non adeo, ac venæ, quæ multo post ortæ, ex ipsis femoribus recurrunt. quas ob id est verisimile, & si non adeo multam materiam atq; superiores, quia minores multò sunt, tamen præstare vtiliorem ad generationem fœcundi seminis. meritò ergo in sacris eloquijs generatio ad femora refertur. vt & Iacob in Iudæ benedictione dixit, non auferetur sceptrum de Iuda, neq; Dux de femore eius. & hanc ipsam ob causam quinto capite numerorum, inter adulteræ

male

male dictiones, illud præcipuè præcipiebatur sacerdos dicere. ingrediantur aquæ multæ in ventrem tuum, & vtero putrescente putrescat femur. vt scilicet, per quæ quis peccat, per eadem puniatur, vt dicitur vndecimo capite Sapientiæ.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

APITE tertio Exodi, ait Moses ad Deum. Ecce ego vadam ad filios Israel, & dicam eis, Deus Patrum vestrorum misit me ad vos. si dixerint mihi, quod est nomen eius? quid dicam eis? dixit Dominus ad Moysem, Ego sum qui sum, & sic dices filijs Israël. Qui est misit me ad vos. Itaq; rogatus Deus quod sit nomen suum, respondit, Qui est. Dauid quoq; secundum eundem spiritum Deum alloquutus inquit Psalmo 92. à seculo tu es. atq; adeo IESVS seruator noster, diuina auctoritate, qua & deturbauit eos, respondit quærentibus se, Ego sum. sed cur potius dicitur Deus esse, qui est, quàm qui bonus, siquidem vt ipsemet dicit in Euangelio, solus Deus bonus est? aut quàm qui sapiens, aut quàm qui fortis, siquidem hæc omnia est æquè infinitè, & æquè primò? Certè huius rei causam à nullo melius accipies, quàm à Diuo Dionysio, capite quinto de diuinis nominibus, quod inscribitur de ente. illi ergo volo accepta refferri, quæ à me dicentur in hac quæstione. Cùm dicitur, qui est, duo licet nobis intelligere, aut simpliciter qui est, aut qui semper est. vtrouis modo intelligas, est maximè consentaneum, vocari Deum, qui est, potiusquam aliud quiduis. primò quidem modo, quia cùm Deus definiri, aut nominari non possit secundum substan-

tiam & essentiam propriam, quia ea à nullo viuentium agnosci potest, necesse est nominetur ex bonis, quę creaturis communicat: quæ quidem omnia, quandoquidem in creaturis non sunt simpliciter, sed quodammodo, necesse est esse in Deo modo quodam eminentiori. quoniam autem, & si sint in Deo omnia æquè perfectè, & primò, non tamen omnia æquè communicantur omnibus, sed quædam pluribus, quædam paucioribus, æquum est nomen tribui Deo, ab eo quod communicat omnibus: illud verò tantum est, esse. nam intelligere tribuit paucis, sentire aliquanto pluribus, nutriri & crescere pluribus adhuc: esse verò omnibus. secundo autem modo dicitur Deus, qui est, hoc est, qui semper est, quia cum alia omnia creatis rebus tribuat habere aliquatenus, omnia enim & sunt, & bona quodammodo sunt, tamen æternum esse nulli accidit nisi soli Deo, vt monstratum mihi est in initio huius operis. Coniunctis ergo vtrisque, dicitur Deus, Qui est, quia esse omnibus rebus tribuit, & esse semper, sibi soli habet. nam aliud quiduis est aliquando ens, aliquando non ens, solus verò Deus simpliciter ac semper ens. hoc etiam assequuti videntur Philosophorum optimi. nam Aristoteles capite quarto librî tertij de Physica doctrina, Diuinum & Deum, asserit dixisse plurimos Philosophorum, quod æternum, immortale, & nulli interitui obnoxium. Plato quoq; in dialogo de natura, ita disserit de diuina essentia. dicimus de illa, est, erat, & erit, sed illi re vera solum esse competit. Quapropter garrulitatem esse puto Platonicorum quorundam, affirmare, ex sententia Platonis, vnum & bonum esse priora ente, atq; adeo Deum non dici ens. quia scilicet Plato in Parmenide, in suppositione prima dicit. nullo igitur modo est ipsum vnum. & rursum. non itaq; ita est vt sit vnum, esset enim iam ens & essentiæ

particeps. verùm quando quidem ipsemet Plato loco citato ex Timeo dicit, illi re vera solùm esse competit, constat illum censere Deum esse re vera, non autem esse vt reliqua, quæ non rè vera, sed quodammodo sunt, in tempore scilicet, & composita. Deus verò modo quodam eminentiori, & per se est extra omne tempus, & citra vllius essentiæ participationem, sed vnum & simplicissimum. quod nihil aliud est, quàm quòd nostri Theologi dicunt apertius, ens dici analogicè de Deo & creaturis. ita verò dicuntur & alia omnia eius nomina. Vnum, verum, & sapiens: quia secundum nullum illorum habet vllam cōmunem essentiam cum re alia extra se, neq; continetur in vlla entis categoria. Omnia enim *illa* dicuntur de Deo æque primò, & eminenter. quinpotius sunt in eo ea omnia vnum. verùm dictis de caussis, quas ex Dionysio accepimus, satius est Deum nominari per ipsum esse, quod ipsius Dei testimonio hoc loco constat. Esse verò legitimam Platonis enarrationem, eam quam diximus, cuiuis legenti dialogum illum patebit. non enim ille aliam causam adhibet, quà vnum non dicatur esse, quàm quòd esse tempus pręsens contineat, & quòd ens participatione alicuius essentiæ fiat. illa verò duo non congruunt Enti vt vnum est, sed vt multa, quæ creata sunt. itaq; Deus non est, vt sunt hæc: atq; ipsum esse, vt de his & illo dicitur, non est vniuocum. vt verò Deus est, non accidit illi prius vnum & bonum quàm Ens, alioqui nulla ratione minus esset vnum, quam habens quędam alia alijs priora. sed in Deo adeo non est prius & posterius, adeo omnia illa nomina significant vnum, vt, ne ratione quidem differant, nedum possint prioris & posterioris ratione differre. ita mihi videntur multi Platonicorum facere, ne intelligendo, vt nihil intelligant, qui parum abest quin dicant cum insipiente, non est Deus.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

XODI decimo quinto. at ille clamauit ad Dominum, qui oſtendit ei lignum, quod cùm miſiſſet in aquas, in dulcedinem verſæ ſunt. Cùm hoc legimus magna ſubit dubitatio, An lignum in aquas miſſum, naturali quapiam facultate dulcedinem intulerit, an id voluntate Dei, & miraculo effectum ſit, in figuram maioris cuiuſpiam ſacramenti. atqui plerisq; hoc videtur probabilius. primùm quidem, quia nemo, neq; Medicorum, neq; qui naturalem hiſtoriam ſcripſerunt, talem facultatem vnquam videtur agnouiſſe. neq; facilè videtur dici poſſe, aut excogitari, quam paſſionem inferret id lignum aquæ; vt amaritudinem eleuaret, cùm præcipuè in hiſtoria ſcholaſtica, ex ſententia Hebræorum, dicatur id lignum fuiſſe amariſſimum, & mortiferum. deinde, neque ſi talem vim habere poſſet lignum, poſſet ea in magnum flumen, aut ingentem lacum vti. habet enim modum quendam facultas omnis naturalis, eumq; ſecundum magnitudinem eius quod facit, & accipientis. non enim ſi magnes trahere poteſt ferrum, continuò poſſit trahere montem ferreum, neq; ferri exiguum quantuluſcunq; lapis, ſed tantus tantum. omnes autem naturæ fines videtur excedere tantam aquæ molem, à ligno non maiori, quàm vt à Moſe poſſet apprehendi, & in aquas mitti, tantam recipere alterationem. nihilominus videtur neceſſarium fateri, ſecundum naturalem aliquam facultatem, illud eſſe effectum. quandoquidem capite 38. Eccleſiaſtici, in confirmationem operum medicinalium,

& virtutum medicamentorum, & commendationem artis dicitur, non ne à ligno indulcata est aqua amara? nisi autem naturali aliqua ligni facultate id factum esset, quale obsecro esset argumentum? certè tale, ac si diceres: magna vis medicinæ est, quia infusio aquę benedictæ, & admotio Crucis, & reliquiarum Sanctorum, ad omnes morbos prodest imm-mo verò ob hoc ipsum dicent multi, opus non esse medicina: quòd scilicet vita & mors, sanitas & morbus, penes Dei voluntatem esse videatur, non penes artem vllam. Respondent à contraria sententia, Ecclesiasticũ proferre illud exemplum, vt ex eo quod miraculosè Deus fecit per lignum, indicaret omnia etiam illa, quæ naturaliter efficiuntur per creaturas, ad Deum esse refferenda. Mihi verò videtur id exemplum indicaturum, non solùm à Deo esse tributas rebus virtutes, sed suspitionem etiam illaturum, nullas omnino esse naturales ipsarum rerum, sed à Deo ipso effici quiduis, vt immisso ligno in aquas factæ sunt dulces. quapropter censendum potius videtur, naturali aliqua ligni virtute effectum esse illud. iuuat plurimùm hanc sententiam, quod Hębraicæ linguæ periti dicunt, iuxta suum idioma legendum potius fuisse, clamauit ad Dominum, qui docuit illum lignum, quod quid aliud est, quàm docuisse illum ligni facultatem, & virtutem? Certè cùm Deus ostenderit Mosi lignum, quo aquas dulces efficeret, necesse est indicasse illi lignũ tali præditum facultate, aut simul indicasse lignum, & illi talem facultatem indidisse, cùm eam nullatenus haberet antea, aut nulla facultate data ligno, ipsum met Deum, cum iniectum à Mose est, aquas reddidisse dulces. hoc vltimum nihil penitus haberet cum medicina, neq; vllum argumentum in artis laudem, aut fidem, capi posset. nam mera Dei voluntate res esset acta. supersunt igitur priora duo. Rursum, si

lignum

lignum tali prȩditum erat facultate, aut tali tantaq; erat prȩditum, vt naturaliter, nihilq; denuò apponente Deo, posset tantam, adeo amaram aquam, reddere potui aptam, aut eam Deus, naturalem alioqui, ligni vim, nouo quodam intuitu auxit, atq; fortiorem fecit. Quod horum fecerit Deus, non possum vlla monstratione indicare. nam his omnibus modis solet in homines beneficia conferre. atq; qui dicet, Deum tribuisse ligno facultatem, qua antea caruerit, argumentum fidei artis medicæ, ita concludet. quandoquidem Deus tribuere potuit ligno facultatem adeò mirabilem, alterandi scilicet magna flumina, non est diffidendum, quin herbis, lapidibus, ac metallis, alterandi nostra corpora dederit vires. vt, scilicet, argumentum sit à maiori. multo autem firmius argumentum, & ad rem ipsam propiùs accedens, sit, ab exemplo. ita scilicet, non est contemnenda medicina, quasi magnam vim non habeat transferendi ægrotantium corpora in pristinam sanitatem. maximas enim vires habent res quamplurimæ, multis modis afficiendi res alias. Exemplo est lignum, quod aquas in Marà reddidit dulces. ob hæc mihi videtur magis consentaneum, lignum illud naturali vi aquas fecisse dulces. atq; de ea facultate dixerim ego duorum alterum, aut esse secretricem aquæ, & exustæ terræ, similem ei qua acetum findens lac, serum secernit (nulla enim ratione melius possit aqua ex salsa dulcescere, quàm secreto sale, atq; ita neque ex amara, quàm secretis terræ valde exustæ partibus. talium quippè admistione fit amarus sapor) aut esse tractricem partium amararum, gratia similitudinis (si modo credimus dicentibus fuisse amarissimum lignum) atq; alliciendo ad sese, imbibendoq; amaras aquȩ partes, illam dulcem & potui aptam reddidisse. Crediderim sanè eam facultatem, quæcunq; in

ligno

ligno fuerit, plus solito tunc, annuente Deo valuisse: velut medicamenta existimo nonnunquam, plusquàm aliàs, valere, ob gratiam Numinis. nimirum Deus prima causarum est, quare aliarum quæcunq; ita mouere poterit, vt ipse exordietur motum. ita enim euenit, in causis omnibus, quæ ordine positæ sunt.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

APITE secundo Leuitici. Omnis oblatio, quę offertur Domino, absq; fermento fiet, neq; quidquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio. Paulò infra, Quidquid obtuleris sacrificij sale condies. & rursum, In omni oblatione offeres salem. Mirum est, solemne fuisse, non solum in veri Dei, sed etiam falsorum Deorum sacrificijs, sale vti: quod quidem intelliges ex Plinio libro. 31. capite septimo, vbi de salis laudibus agens, inquit, Maximè autem in sacris intelligitur eius auctoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa. quapropter suspicor eam consuetudinem fluxisse à primis illis nascentis mundi sacrificijs, quæ Deo Optimo Maximo offerebantur, & inde in omnium gentium sacros ritus deriuatam esse. consentaneum enim est censere, falsos illos sacrorum ministros, à veris sacerdotibus accepisse eam consuetudinem, Dęmonibus id poscentibus, quoq; maximè fieri posset, diuina sibi offerrentur sacrificia; potius quàm veri Dei cultores, falsorum ritus esse imitatos. Verum itaq; esse fatemur, quod Plato in dialogo de natura dicit. Sal Deo amicum corpus. quod cum præsenti loco maximè congruit. poscit enim Deus in omni oblatione offerri

ferri sibi salem, quasi sibi gratum & amicum corpus. sed quo pacto potest salis corpus esse gratum, & amicum Deo, potiusquàm fermenti & melis (quę tamen duo respuit Deus) aut alterius cuiuspiam rei? videri possit alicui, esse vllam causam naturalem, velut fortè aliquam sympathiam, aut antipathiam diuinæ naturæ cum his, aut illis corporibus, obquam, his delectetur, ab illis aborreat. quia & dæmones, qui sunt etiam incorporei, quibusdam corporibus allici, quibusdam fugari, quasi experimento confirmatum affirmat omnis antiquitas. quin & vocati exorcistæ, suffitu rerum fœtidarum, vt caprini stercoris, & admotione rutæ, & hypericonis, quę ob hanc causam fuga dęmonum appellata est, vtuntur. Tobias quoq; suffitu exusti iecoris fugauit dęmonem, idq; præcepto Raphaelis. eò vsq; procedunt nonnulli eorum, qui de dæmonibus sunt Philosophati, vt eorum quosdam affirment rebus quibusdam delectari, quas alij habeant exosas. itaque multorum sententia est, esse rebus incorporeis cum corporeis familiaritatem, aut dissidium. vnde fieri videtur posse, vt Deus quibusdam corporibus, plusquàm alijs, delectetur. cùm præcipuè quędam alia loca sacrarum scripturarum, hoc idem videantur innuere. nam in libro Iudicum capite nono, ita est scriptum. Nunquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines? itaq; innuunt sacra eloquia delectari Deum sale, & vino, offendi verò fermento, & mele. quid sibi volunt hæc? aut quæ est causa? Dæmones quidem, ob hæc, & his similia, censebant omnes Platonici, corporeos esse, & alios terreos, alios aqueos, alios igneos, aëreos alios: quòd illi huic, alij illi corpori, habeant naturam propinquiorem, & eo maximè delectentur. fiet sanè necessariò ex horum sententia, vt quia cum elementis his aut illis habent naturalem familiaritatem, cum concretis etiam qui-

busdam

busdam habeant sympathiam, aut antipathiam. quandoquidem concretum quodcunq; corpus, ad hoc aut illud elementum pertinet, vt multis in locis, præcipuè quarto libro meteorôn indicatum est. Aristotelis quoq; placitis mihi videtur consonum, nihil esse in rebus quod per se subsistere possit omnino incorporeum, præter primam causam. quia ille asserit omne, quod mouet, moueri, vsq; ad primam causam, quæ sola mouet & non mouetur; & nihil moueri quod non sit diuisibile & corporeum. Ex quibus assertionibus fit, vt prima solùm causa sit incorporea. Nam si omnis causa præter primam mouetur, & omne quod mouetur est corporeum, omnis causa præter primam corporea est. Omnium ergo Philosophorum placitis videtur consonum, Dæmones esse corporeos: quanquam id profectò verum non est. Nam aut haberent corpora elementaria, hoc est naturę corporalium elementorum (terræ dico, aquæ, aëris, & ignis) participia, aut cœlestia, velut Aristoteles innuit secundo de generatione animalium capite tertio, de animabus, quas velut substantias quasdam separabiles eo loco imaginatur, differens his verbis. Sed enim omnis animæ seu virtus, siue potentia, corpus aliud participare videtur, idq; magis diuinum, quàm ea quæ elementa appellantur. Verùm prout nobilitate aut ignobilitate animæ inter se differunt, ita & natura eius corporis differt. Inest enim in semine omnium, quod facit vt fœcunda sint semina; videlicet, quod calor vocatur, idq; non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine spumosoq; corpore continetur, & natura quę in eo spiritu est, proportione respondens elemento stellarum. hęc Aristoteles. Sed, si dæmones elementaria haberent corpora, pati quidem possent ab his corporibus quæ penes nos sunt, & voluptate ac dolore ab illis

affici: Si verò hæc, & corrumpi, essentq́; natura suà mortales, quod cuiuis videatur esse absurdum? sin autem haberent corpora cœlestia, aut cœlestibus hac in re similia, quòd immortalia essent, essent ita quoq; inalterabilia, & voluptatis & doloris incapacia, quia dolor & voluptas sensus quidam est, ille tristis, hæc iocundus: sensus verò actus, sine sensorij alteratione non est. igitur ponere corporales dæmones, nisi etiam ponas mortales, quò delectentur aut doleant obiectu rerum corporearum, superuacaneum est, & insufficiens. quapropter Apuleius libello de Deo Socratis, cuius meminit Diuus Augustinus octauo de ciuitate Dei, contradictionem inuoluit in dęmonum deffinitione, dicens, eos esse genere animalia, animo passiua, mente rationalia, corpore aërea, tempore æterna. genere enim animalia esse dicit, quòd corporibus constent & animis, animos verò eorum passiuos, quòd irascantur iniurijs irritati, & donis placentur, & gaudeant honoribus, ac deniq; eisdem, quibus hominum animi, perturbationibus agitentur. si verò animalia sunt, atq; ira timore, mœstitia, & gaudio afficiuntur, non possunt non habere etiam corpora patibilia. nam motus huiusmodi corporales sunt, feruetq́; cor per iram, contrahitur per timorem & mœstitiam, effunditur gaudio. quòd si dicas in homine esse has passiones corporales, in dœmonibus verò pertinere ad solum animum, esseq́; aliud genus, iræ, timoris, mœstitiæ, & gaudij, fit vt illorum animi nullas actiones per corpora exerceant (quas enim potiusquàm has?) quare non magis erunt illorum corporum actus, neque animalia efficient, quàm animæ intra testaceas ollas conclusæ: neq; ex illis corporibus & animabus constarent supposita. cùm actiones non essent totius compositi: sed animę ipsæ per se, essent supposita, corpora verò ferrentur ab animabus, vt vasa

fictilia

fictilia quæ ab incluſis animalculis transferuntur: prçterea, ſi ſunt corpore aërea, non poſſunt non habere contrarietatem cum terreis, & cum omnibus elementis, ac concretis corporibus communem materiam. quare & corruptibilia neceſſe eſt ſint. quòd ſi hîc quoq; fingas aliud aëris genus, à corruptibili hoc quo ſuffundimur, diuerſum, primùm quidem non eſt iuxta ipſius Apulei mentem, ſiquidem quia aërei ſunt dęmones, affirmat in aëre & infra cœlum ipſos viuere. huius igitur aëris, quem incolunt, habebunt naturam, non alterius, quem non incolunt. hic verò corruptibilis eſt, & quęcunq; eo conſtant, neceſſe eſt eſſe corruptibilia. Porrò, ſi alio aëre impatibili conſtant, nullum habent ſenſum: quia ſenſus nullus agi poteſt, quin proprium ſentiendi inſtrumentum patiatur à ſenſibilibus: inſenſibilia verò corpora non ſint animalia, neq; problematum, quę proponebantur, quî ſcilicet fiat vt quibuſdam rebus delectentur, alias habeant exoſas, reddita eſt vlla cauſa. ſatius ergo eſt exiſtimare, incorporeos illos eſſe, vt ſunt naturà indiſſolubiles. quare Diuus Auguſtinus (vt hoc quoque dicam obiter) octauo de ciuitate Dei, capite. 15. vbi ita ſcripſit. Abſit vt iſta conſiderans animus veraciter religioſus, & verò Deo ſubditus, ideo arbitretur dęmones ſeipſo eſſe meliores, quòd habeant corpora meliora. vbi, inquam, hęc dicit Auguſtinus, ne putetur concedere dęmones habere corpora meliora, ſed negare hanc conſequutionem, habent corpora meliora, ergo ſunt meliores. porrò in verbis illis Pſalmi centeſimi tertij, Qui facis angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem vrentem, nomina illa ſpiritus, ſeu aër, & ignis, ſignificant Metaphoricè ſubſtantias incorporeas magnę virtutis, ac potentiæ, non tamen quòd verè aërei aut ignei ſint. nam præter dicta, quantum, non eſt in ratione ſubſtantiæ,

ſed accidens quoddam illius. vt igitur eſt in rerum vniuerſitate ſubſtantia quanta, ſit etiam aliqua non quanta. ea autem non ſit ſolùm quæ incorporea & infinita; nam inter corporeum finitum & incorporeum infinitum, medium eſt incorporeum finitum, aut corporeum infinitum. Corporeum infinitum eſſe omnino non poſſe, multis euidentibus argumentis indicauit Ariſtoteles: ſupereſt igitur vt ſit incorporeum finitum. Eſſe verò Deum virtute infinitum, indicatum mihi eſt in hoc ipſo opere, ſupereſt ergo præter ipſum, eſſe ſubſtantias aliquas incorporeas, easq; finitas. Itaq; cenſendum non eſt angelos eſſe corporeos, neq; ſuffitu torqueri, aut bonis odoribus allici, aut rei cuiuſpiam naturalis contactu dolere, aut delectari (nihil enim horum ſine contactu fert natura: contactus verò corporum tantùm eſt) ſed vanum eſſe ac ſuperſtitioſum quidquid eiuſmodi moliuntur exorciſtæ, mendaciſſimosq; dæmones hominibus illudentes, ea omnia mentiri. Multo minus quiſpiam poſſit cenſere, Deum Optimum Maximum vlla voluptate ſenſus affici, aut vllo dolore: ſiquidem omnium Philoſophorum conſenſu eſt incorporeus, & omnino immobilis, nullamq; mutationem ſubiens. quà autem opera ſua ſunt, omnia amat, & nihil eorum, quæ fecit, odio habet; quia omnia ſunt valde bona, vt primo capite Geneſeos & 38. Eccleſiaſtici ſcriptum eſt. Quid ergo dicemus de ſale, corpore adeo Deo amico, & de vino quo lætatur, & de fermento & melle quæ interdicit in ſacrificijs, & de multis alijs corporibus, quæ in libris ſacris dicuntur, alia gratum, alia ingratum Deo odorem expirare? Certè nihil aliud, quàm ſubſtantias has corporales, res alias quaſdam nobis indicare, quas partim adeſſe, partim abeſſe, oportet in ſacrificijs. Nimirum ſal ſymbolum eſſe videtur integritatis, & incorruptionis, ac proinde innocen-

innocentiæ: contrà fermentum, corruptionis & impuritatis: vinum, charitatis: mel, voluptatis & deliciarum. quia ſal, vt experimento conſtat, atq; Ariſtoteles 26. ſectione problematum docet, ſiccat, ac proinde incorrupta ſeruat quęcunq; eo condita reponimus. fermētum verò nihil eſt aliud, quàm maſſa facta acidior: conſtat verò eum ſaporem ex rebus anteà integris, debilitatione naturalis caloris, & acceſſione caloris alterius præter naturam fieri, quæ alteratio corruptio eſt. Fit itaq; ex maſſa fermentum, vt ex vino acetum, atq; ita fermentat maſſam, augeri & rareſcere faciens, vt acetum fermentat terram: quod opus refertur ad partes illas, quæ calorem præter naturam contraxerunt in illa corruptione. Adijcit præterea fermentum pani ſaporis gratiam, quod aciditatis illius moderatæ miſtione facit, velut idoneo quodam condimento. Rectè hęc explicuit Plinius libro 18. capite vndecimo dicens, Fermentum fit ex ipſa farina quæ ſubigitur, priuſquàm addatur ſal, ad pultis modum decocta, & relicta donec aceſcat. vulgò verò (hic eſt hodie vſus) neque ſubferuefaciunt, ſed tantum pridie aſſeruata materia vtuntur. hæc Plinius. Quibus docet, fermentum acore & corruptione maſſæ, ſeu pultis fieri: ſalis verò admiſtione, prohiberi eam corruptionem, vt certè aliam omnem putreſcentiam. Meritò ergo id, cuius natura & eſſentia conſtat corruptione, ſymbolum peccati eſt: quia corruptio & putreſcentia via eſt ad naturalem cuiuſuis corporis interitum, vt peccatum animi; & quod naturà aptum eſt cohibere omnem putreſcentiam, ſymbolum eſt iuſtitiæ, quæ tollit peccata: opportetq; hoc addeſſe ſacrificijs, illud abeſſe. Huc ſpectat quod Deus dixit ad Aaronem, capite 18. Numerorum, pactum ſalis eſt ſempiternum coram Domino tibi, ac filijs tuis. Vocat enim pactum ſalis, pactum ſacrificiorum, quo

pepige-

pepigerat scilicet Deus, in æternum se daturum ius offerendi sacrificia, Leuitis. vocat verò id pactum salis, id est, sacerdotij, quia à nulla oblatione aberat sal: aut, vt alij interpretantur, pactum salis, id est pactum perpetuum, quia sal tollit corruptionem. porrò mel symbolum deliciarum esse, ob dulcedinem, constat. delicias verò ingratas esse Deo, & deliciosos homines non prȩstare Deo grata sacrificia, constat etiam, quia vt Aristoteles inquit secundo Ethicorum capite tertio, ob voluptatem res improbas agimus, & ob dolorem res posthabemus honestas. vnde fit, vt qui Dei sit futurus amicus, voluptatis contemptor, & doloris patiens esse debeat, aut contemptor vtriusque, ad amplexandum dolorem, & dimittendam voluptatem. amant ergo sacrificia salis incorruptionē, & mordacitatem: respuunt verò fermenti corruptionem, & suauitatem mellis. hæc itaq; Deus verus, has ob causas, circa sacrificia ita disponebat: Cacodȩmones autem, vt diuinitatem simularent, Dei ȩmulatores in rebus quibusdam efficiebantur: non tamen in omnibus: quia non ferebat eorum nequitia, quin atrocia quædam à suis miserrimis mancipijs postularent, velut hominum cruorem, & viscera. Sed neq; quod Tobias fecit, vt iecoris odore dȩmon fugaretur, censeo esse naturale, sed eam benedictionem datam à Deo Iecori, vt nunc datur aquæ. Contigisse verò illud etiam in figura, vt significaretur, exurendam esse concupiscentiam in sanctis connubijs. Iecur enim symbolum concupiscentiæ est. huiusmodi sunt omnia legis antiquæ prȩcepta. significant enim in sensu allegorico, aliud quàm in literali. quem modum docendi imitati sunt multi veterum Philosophorum, prȩcipuè Pythagoras, cuius adhuc extant symbola multa. quale est illud quod ad præsentem disputationem facit, salem apponito. nimirum

in re-

in rebus gerendis ſemper apponi iubebat ſalem, hoc eſt prudentiam, & integritatem. Hyerogliphica etiam ratio ſcribendi, quam Ægyptij ſacerdotes tenuerunt in ſacris, ſimilem continebat ſapientiam. quam etiam in veri Dei cultu quadamtenus retineri videmus. nam eſt in templis Dei multus vſus ignis & aquæ; quia, arbitror, hæc hyerogliphicè mundiciem indicant. cauſa verò qua indicent, eſt, quòd hæc duo ſint, quę corpora omnia à ſordibus mundent. quia verò emundandi corpora habent vim naturalem, benedictiones quoq; emundatorias animorum, his pręcipuè Deus tribuit, igni dico & aquæ. corporeis verò & incorporeis ſubſtantijs nulla naturalis eſt ſympathia: nedum alijs rebus cum Deo: cui nihil cum illis eſt commune in eſſentia.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

» CAPITE vndecimo Leuitici ita ſcriptum
» eſt, Et ſus qui cùm vngulam non diui-
» dat, nō ruminat. quatuordecimo autem
» Deuteronomij, ſus quoq; quoniam di-
» uidit vngulam, & non ruminat, immunda erit. Quodquidem multū diuq; me torſit, non intelligentem, quî fieri poſſet, vt ſus diuidere & non diuidere vngulam diceretur, vſq; dum apud Ariſtotelem reperi apertiſſimam huius nodi diſſolutionem. Ille ſiquidem capite primo libri ſecundi de hiſtoria animalium, hanc animalium differentiam ſtatuens, ita inquit. Quadrupedum autem, quæ ſanguine conſtant, eædemq; animal generant, aliæ multifidæ ſunt, quales hominis manus pedesq; habentur. ſunt enim, quę multiplici pedum fiſſura digitentur, vt Canis, Leo Panthera; aliæ biſulcæ

ſulcæ ſunt, quæ forcipem pro vngula habent, vt oues, capræ, cerui, equi fluuiatiles: aliæ infiſſo ſunt pede, vt quæ ſolipedes nominantur, vt equus, mulus. genus ſanè ſuillum ambiguum eſt. Nam & in terra Illyricorum, & in Peonia, & nonnullis alijs locis, ſues ſolipedes gignuntur. Hæc Ariſtoteles. Ex quibus apertè conſtat, ſues partim quidem findere, partim non findere vngulam, vtroſq; tamen, & qui findunt inquam, & qui ſecus, eſſe immundos, quia neutri ruminant. Alij igitur vtraq; ratione immundi ſunt, & quia neq; ruminant, neq; findunt vngulam, de quibus vndecimo Leuitici agitur, ſuntq; Illyrici ſues: alij altera tantum, quia ſcilicet & ſi findant vngulam, non ruminant. de quibus agitur 14. Deuteronomij, ſuntq; noſtrates ſues.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

„ CAPITE duodecimo Leuitici, Mulier,
„ ſi cõcepto ſemine pepererit maſculum,
„ immunda erit ſeptem diebus, iuxta dies
„ ſeparationis menſtruę. Et die octauo cir-
„ cuncidetur infantulus; ipſa verò trigin-
„ ta diebus manebit in ſanguine purifica-
„ tionis ſuæ. Omne ſanctum non tanget,
„ neq; ingredietur in ſanctuarium, donec impleantur dies ſuæ
„ purgationis. Sin autem fœminam pepererit, immunda erit
„ duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus menſtrui, & ſexa-
„ ginta ſex diebus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Cũq;
„ expleti fuerint dies purificationis ſuæ pro filio, ſiue pro filia,
„ deferet agnum. &c. Capite decimo quinto Leuitici, Mu-
„ lier, quæ redeunte menſe patitur fluxum ſanguinis, ſeptem
„ diebus ſeparabitur. Mos circuncidendi Iudæis ſolum erat

antiquitus, nisi etiam fortasse sacerdotibus Ægyptiorum, vt Orus Apollo Niliacus in hyerogliphicis insinuat, dicens, Cynocephalum fuisse notam sacrificij, quia nascitur circuncisus. Circuncisionem verò sacerdotes (inquit) magno studio peragebant. Quodquidem si ita erat, haud dubiè Ægyptij acceperunt ab Hebræis. Non enim Hebræi ab Ægyptijs, sed à pacto quod fecit Deus cum Abrahamo capite decimo sexto Geneseos. Nisi etiam fortasse naturalis legis sacerdotes, vt signo quodam pietatis, circuncisione vtebantur, atque Abrahami circuncisio noua non fuit, sed à Deo denuò probata, & sanctificata. Vtcunq; hoc habeat, consuetudo imponendi nomina die octauo plurimis alijs gentibus fuit. Causam naturalem reddit Aristoteles, capite vltimo libri septimi de historia animalium, his verbis. Plurimi, antequam exactus sit dies septimus intereunt, & hanc ob causam tunc nomina imponuntur, tanquam saluti iam pueri magis credamus. Itaq; imponuntur nomina die octauo, quia antequam exactus sit septimus, parum constat an fœtus sit perfectus & vitalis, an imperfectus, abortiuus, neq; vitalis. exemplo fuit filius primus Dauid ex Bersabee, qui die septima mortuus est, vt secundo Regum narratur. Magnam vim esse hebdomadæ, in ijs quæ ad fœtuum intra vterum formationem, & in lucem iam editorum vitam pertinent Hippocrates probat multis in locis, maximè autem libello de carnibus multis argumentis, statuens hanc assertionem, Vitam hominis septem dierum esse: primùm quidem quòd septima dies certam firmamq; iam perfectæ conceptionis notam præstet. Quia vt Aristoteles capite tertio libri nuper citati dicit, si in septimum diem intus (hoc est intra vterum) permanserit genitura, conceptum iam esse certum est. Atq; vt Hippocrates loco citato affirmat, quod

V conce-

conceptum eſt, ſi intra ſeptem excidit dies, nullam per ſe fert delineationem. ſi verò poſt ſeptem in aquam immiſſum: oculorum, oris, & pudendorum quandam non in euidentem delineationem oſtendit. Hanc ob cauſam dicit Ariſtoteles, qui intra ſeptem dies fiunt, non vocantur aborſus, ſed effluxiones. Nam antè ſeptimum ne fœtus quidem neq; embrio putatur eſſe, ſed ſemen. Itaq; conceptio certa ſeptem dierum eſt, & quod immiſſum in vterum, in certam firmamq; conceptionem non peruenit, intra ſeptem dies effluit, & perit. Ita etiam recens natos dies ſeptima probat. nam plurimi eorum qui vitales non ſunt, intra hebdomadam pereunt. Adultis etiam hominibus eſt vita ſeptem dierum, quia vt dicit Hippocrates libello de carnibus, Si quis ſeptem diebus nihil edere, aut bibere velit, pleriq; quidem in ipſis moriuntur, ſunt autem qui illos tranſmittunt, & tamen moriuntur. Ieiunum enim inteſtinum in his diebus concreuit, moriunturq; etiam illi. Hanc ob cauſam ego iudico, miſiſſe Deum die ſexta cibum Danieli in lacu leonum exiſtenti, ne ſcilicet, ſi ſeptimam attingeret, periret fame. Nam etiam in his quę miraculosè agit, habet Deus rationem aliquam naturæ, ne plura quàm opus ſit, eueniant miracula. Itaq; & conceptio, & argumentum vitalis ortus, & duratio vitæ hominum ſine refectione ſeptem dierum eſt, vt certè mundi totius fabrica ſeptimo die eſt concluſa. In quamplurimis enim rebus, hominis ortus mundi creationem imitatur. nimirum eſt microcoſmos. Merito ergo, atq; iuxta hominum naturam, iuſſit Deus pueros die octaua circuncidi, quaſi iam victuros. Interim iubet mulierem quæ peperit maſculum, immundam eſſe ſeptem diebus iuxta dies ſeparationis menſtruę: hoc eſt, continere ſeſe ſecundum legem eius cui menſtrua fluunt, quæ capite decimo quinto

huius eiusdem libri scripta est his verbis. Mulier, quæ redeunte mense, patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur. Hoc quoq; secundum rei ipsius naturam præcipitur. Quia hic etiam est finis fluxionis menstruæ naturaliter euenientis. Quæ enim vltra hebdomadam prorogatur, symptomatica est, & morbi soboles. Quamquam enim, vt libello de superfœtatione dicit Hippocrates, multis tempus eius purgationis tres sunt dies: plerisq; tamen, vt ipsemet dicit, multo plures, duplum scilicet, hoc est vsq; ad septimum, quo ea cessat, velut morbi etiam acutissimi. Neq; sanè vltra tres vel quatuor dies prorogari præter naturam est, nisi etiam vltra septem prorogetur, tametsi multo salubriores & fœcundiores sint, quibus non vltra tres durat. esse verò potest etiam naturale vsq; ad septem, etsi minus vtile. sed est etiam in naturalibus plus aut minus bonum. Hoc verò ita habere, Hippocrates libro primo de morbis muliebribus docet, dicens. Quibus verò in natura est, vt plures quàm quatuor dies purgentur, & menses valde multi prodeunt, hæ tenues sunt, & fœtus earum tenues, & emarcescunt. Itaq; optimus menstruorum finis, duorum, aut trium, aut ad summum quatuor dierum est: naturalium verò vltimus, septem. Meritò igitur mulier, quæ redeunte mense, patiebatur fluxum sanguinis, septem diebus separabatur, & ob hanc ipsam causam quę pepererat masculum, septem diebus quasi immunda esse iubebatur. Circuncidebatur verò puer die octauo, quasi exactum iam esse septimum, magnam vim haberet ad vitę securitatem: post septenarium verò, maximam vim habent, in affectionibus fœtuum qui geruntur vtero, & infantium recens in lucem æditorum, quadragenarij: atq; vt intra septem dies fieri diximus effluxiones seminis, cum conceptio nō perficitur: ita intra quadraginta plu-

rimi fiunt abortus, ac corruptiones. Quod Aristoteles capite tertio, septimo de historia animalium, his verbis dicit, Effluxiones vocantur, quæ intra septimum diem corruptiones fiunt, abortiones autem quæ intra quadragesimum. Et quidem plurimi fœtus intra tot numero dies deprauantur. Hippocrates quoque libello de partu septimestri ita scriptum reliquit. Dicunt autem & abortus plurimos in primis quadraginta diebus fieri, sed & reliqua conscripta his accidere in quadragenarijs. rursus paulò infra in eodem libello. At verò quadragenarij primum in fœtibus iudicant: quisquis enim primos quadraginta dies transmiserit, abortus effugit ex omni causa contingentes. plures autem fiunt in primo quadragenario abortus, quàm in alijs omnibus. Itaq; ex sententia Hippocratis & Aristotelis, quos hac in re sequutus etiam est Galenus, vt intra septem dies fiunt seminis effluxus, ita intra quadraginta abortus: atq; vt recens nati solent intra septem dies perire, ita qui hos effugiunt, alium, eumq; proximum periculi finem habent, quadraginta dies: atq; vt supra septem dies contentum intra vterum semen esse, certa est conceptionis nota, cum verò transit prægnationis quadragesima dies, abortus periculum maximum recessit: ita cum recens natus (respondent enim vitę principia principijs generationis) attigit octauum diem, homo iam vitalis est: cum quadragesimum, robustior, viuacior, & sapientiæ iam particeps est. Indicio est, quòd eorum qui euaserunt septimum, multi moriuntur intra quadragesimum, à quadragesimo verò incipiunt iam pueri ridere, quasi firmiores iam facti, & sapientiæ quædam exordia ostentantes. Docet hoc Hippocrates in calce libelli de partu septimestri. Meritò ergo, atq; vt natura ipsa poscebat institutum est, vt puer die octauo circunciderertur, mater

ter verò ingrederetur in ſanctuarium, illum Deo oblatura quadrageſimo. Nimirum circuncidebatur die octauo, vt qui iam non imperfectus fœtus, ſed homo vitalis eſſe cognoſceretur: deferebatur in templum quadrageſimo, vt qui magnum recens natorum periculum euaſiſſet, & roboratus iam eſſet, & ſapientiæ inditia præ ſe ferret: interim, vt mater ante diem circunciſionis immunda eſſet, iuxta dies ſeparationis menſtruæ, dies ſeptem iubebatur, quia id tempus eſt naturale menſtruæ purgationis, ita inter diem circunciſionis & delationis in templum, iubebatur manere in ſanguine purificationis ſuæ dies triginta, quia tot dies ſolet durare expurgatio ijs quæ mares pepererunt. Quod facilè intelliges ex his Hippocratis verbis, quæ libello de natura pueri ſcripta ſunt. Atq; hæc mihi de hoc dicta ſint, & factus iam eſt puer, & ad hoc peruenit, fœmella quidem quadraginta & duobus diebus vt longiſſimè, primam coagmentationem ac coarticulationem accipiens: maſculus verò vt longiſſimè in triginta diebus. vt plurimùm enim hoc tempore, aut paulò breuiori, aut paulò longiori articulatio ipſis cõtingit. Nam & purgatio fit à partu vt plurimum, in fœmellis quidem diebus quadraginta & duobus, atq; hæc tardiſſima eſt, & perfecta: vacauerit autem periculo etiam ſi in viginti quinque diebus purgetur: in maſculo verò purgatio fit diebus triginta, atq; hęc tardiſſima, & perfecta, citra tamen periculum fuerit mulier, etiam ſi in viginti diebus purgetur. hæc Hippocrates, quibus docet tempus formationis pueri reſpondere tempori purgationis matris, atq; quia mares in vtero citiùs formantur quàm fœmellæ, proinde & eas quæ mares pepererunt, purgari citius, eſſeq; tempus formationis pueri, & purgationis eius quæ marem pepererit, triginta dies. Quod attinet ad purgationem eius quæ marem pepererit

veriſſi-

verissimum est, & ijs quæ in lege Domini dicuntur maximè consonum. Quod verò attinet ad tempus formationis maris & fœmellæ, & ad æqualitatem temporis formationis fœtus & purgationis matris, neq; admodum firmum, neq; certum est, sed contingit ita, & alitèr. Neq; hoc latuit Aristotelem aut Hippocratem. Nam Aristoteles capite tertio libri citati, ita inquit. Purgationes autem accidunt plurimis cum conceperint ad tempus quoddam, scilicet triginta dierum, maximè si concepta fœmina est, quadraginta si mas. A partu etiam purgationes eodem numero dierum consequi volunt, quamquam non æquè ita diligenter eueniunt. hæc Aristoteles. Locus haud dubiè corruptus est, legendum enim triginta dierum, maxime si conceptus mas est: quadraginta si fœmina. Nam dicit tempus expurgationis à partu, æquale esse tempori expurgationis, quæ fit initio conceptionis. constat verò iuxta omnium sententias, longiorem expurgationem esse à partu fœmellæ, quàm masculi. At verò Aristoteles non admodum certam esse, eam expurgationis cum expurgatione æqualitatem, dicit: Quare neq; formationis fœtus cum expurgatione à partu, adeo exacta erit æqualitas. Videtur enim tempus expurgationis, quæ initio conceptionis fit, respondere tempori formationis. quamquam neq; hîc erit adeo certa æqualitas, vt neq; in tempore toto prægnationis muliebris, neq; in vllis eius partibus firmum quidquam ac certum est. Quapropter Aristoteles paulò infra inquit. Mares magna ex parte circa quadragesimum diem, dextro potius latere mouentur: fœminæ sinistro, circiter nonagesimum. Nihil tamen certi in his affirmare licet. Sed enim hęc, & reliqua huiuscemodi, vt differunt eo quod magna ex parte, & eo quòd magis minus accidit, sic accepimus. hæc Aristoteles. Hippocrates quoque

libello

libello de alimento, cùm recenſuiſſet multa variaq; partus tempora, & formationis, motus, & æditus, tempora, & eorum proportiones, adiecit, Non eſt, & eſt: inſinuans nihil eorum eſſe perpetuum, ſed quodcunq; fieri poſſe, ita aut aliter. verba verò Hippocratis ſunt hæc. Ad figurationem ſoles triginta quinq;, ad motum ſeptuaginta, ad perfectionem ducenti & decem. Alij tradunt, ad formam quadraginta quinq;, ad motum ſeptuaginta ſex, ad exitum ducenti & decem. Alij ſic, ad formam quinquaginta, ad primùm ſaltum centum, ad perfectionem trecenti. Alij ſic, ad diſcriminationem quadraginta, ad tranſitum octoginta, ad elapſum ducenti quadraginta. non eſt, & eſt. his verbis Hippocrates, vt in commentatione eius locis explicuimus, narrat multas Medicorum ſententias de tempore partus naturalis, & de temporibus quibus fœtus formationem acciperet, inciperet moueri, & exiret in lucem, ac de proportione temporum, quibus illæ mutationes inſignes contingerent, eiſq; narratis, dicit, nihil in illis eſſe perpetuum, ſed poſſe fieri quodcunq; illorum & non fieri. Hoc idem docuit libro ſecundo de morbis popularibus ſectione tertia, eaſdem ſententias narrãs. Nimirum, vt Ariſtoteles dicit, capite quarto citati iam ſæpè libri; cum cætera animalia omnia, ſingulari ac ſimplici modo partum ſuum perficiant (certum enim pariendi tempus ſtatutum eſt ſingulis generibus) homini vni datum eſt multiplex. Nam & ſeptimo menſe, & octauo, & nono parere poteſt, & quod plurimum decimo, nonnullæ etiam & vndecimum tangunt. Itaq; conſenſu probatiſſimorum auctorum conſtat, neq; partus muliebris, neq; mutationum inſignium quæ fœtui accidunt, formationis dico, & motus, eſſe ſimplex & ſtatutum tempus, ſed varium & multiplex. Neq; ſolùm homini non eſt

certum

certum tempus horum, sed neq; sexui vlli: Nulla enim est sexui nascendi differentia, siue inquam mas sit siue fœmella. Nam tametsi Aristoteles dicit, fœminam sæpius in vndecimum mensem incidere quàm marem, huncq; sępius fieri septimestrem, tamen experimentum repugnat: adeoq; minus certi quidquam est in his rebus quàm veteres putarunt, vt nostro sæculo nata sit fœmella haud dubiè quinq; mestris, quæ adhuc viuit, plusquàm duodecim iam annos nata, cuius gracilitas ac tenuitas, maior quàm mulieribus esse consueuerit, indicat certam esse de eius ortu fidem, prę-terquam quod multis domesticis, neq; ineuidentibus argumentis constitit: vsque adeò in Physicis alterationibus vix quidquam est omnino aut impossibile, aut necessarium. Quid ergo, an nihil est in rebus quæ ad fœtus & puerperas spectant certum, ac firmum? sanè nullum est tempus certum, quo mas aut fœmina figurã accipiat in vtero, neq; quo moueri incipiat, neq; quo in lucem exeat, neq; quo mulier vtero gerens, statim à conceptionis initio expurgetur, neq; quo expurgetur quę peperit, siue marem siue fœminam: sed hæc omnia tempora, multiplicia & varia sunt. Illud tamen certum est, mares citiùs figuram recipere, & mouendi vim quàm fœminas, & eas quæ mares conceperunt breuiores habere expurgationes, & eas quæ prægnationis initio fiunt (quamquam has non omnes mulieres habent), & eas quæ à partu. Horum omnium eadem est causa, humidior scilicet, frigidior, & excrementosior natura fœminæ. Quoniam enim talis est, ex frigidioribus, & humidioribus principijs gignitur. Humidiora verò principia, inęptiora sunt ad recipiendam figuram propriam, quàm sicciora: frigidiora verò quàm calidiora ineptiora sunt ad motum. Necesse est ergo fœminæ quàm mares tardius accipiant figuram, &

mouean-

moueantur : non tamen proinde & tardius edantur in lucem, ſed eiſdem temporibus quibus mares : Quia quanto tardius accipiunt figuram & mouentur, tanto poſtquam formata ſunt citius veniunt ad incrementum. Quod Hippocrates docuit ſecundo Epidemicôn, & rurſum ſexto. Sunt verò eius verba in calce ſectionis tertiæ libri ſecundi. Quod citius diſcretum & motum eſt, augetur rurſus ſegnius, & in longius tempus. In calce ſectionis ſecundæ libri ſexti dicit, Concretum eſt, conſtitit citiùs, poſtquam motum eſt deſinit, & tardius augetur, & pluri tempore. Ariſtoteles hoc interpretatur de eo incremento, quod mares & fœminæ recipiunt, æditi iam in lucem vſq; ad conſiſtendi ætatem. Monſtratum verò à me eſt in eius operis commentarijs, de eo etiam incremento intelligi quod intra vterum accipiunt, poſtquam moueri cæperunt, vſq; dum vtero exeunt. Quod vel ipſa auctoris verba apertè ſonant. Itaq; etſi æquale tempus gerantur vtero, fœminæ verò tardius accipiunt figuram, & mouentur dictam ob cauſam. Atq; ob eandem, quæ fœminas pepererunt diutius ſunt immundæ, & longiores habent purgationes. Nam cum mulieres humidiores & excrementoſiores ſint quàm viri; & earum principia quàm ex quibus viri fiunt, conſtat ab ijs etiam mulieribus concipi, quæ aut natura ſint, aut tunc fortè contingerit eſſe excrementoſiores. Indigebunt igitur tales expurgatione diuturniori. Cùm verò non ſit idem ſtatutumq; tempus expurgationis omnibus, neq; quæ mares, neq; quæ fœmellas pepererint, ſit verò periculoſum minus durare expurgationem quàm natura poſcebat, & morboſum durare plus, neceſſe eſt tempus aliquod eſſe vltra, & citra quod naturalis non cenſeatur expurgatio. Id rectè dicit Ariſtoteles eſſe in ea quæ marem peperit, à viginti vſq; ad triginta dies.

X Nam

Nam & experimentum subscribit eius sententiæ. Scire tamen expedit, ijs quæ pepererunt duplicem ex vtero vacuationem succedere, primam sanguinis copiosè fluentis, vt singulis mensibus mulieribus solet: secundam aliorum excrementorum cum exiguo sanguine fluentium paulatim. vtraq; est ei quæ marem peperit, breuior. Est verò secunda cum longissima triginta dierum, prima septem. Hanc ob causam iussit Deus eam quæ peperit marem, esse immundam diebus septem, & octauo circuncidere puerum, vt iam vitalem, mox triginta diebus expurgari: ijs exactis ingredi in sanctuarium, & offerre Deo puerum. Sed euenit hîc dubitare. Si septem solùm diebus erat futura in separatione quæ marem peperisset, deinde triginta in purificatione, mox itura in templum, & puerum oblatura, quî fieri poterat, vt oblatio pueri non ante quadragesimum à partu diem ageretur? Videtur enim futura die trigesimo & septimo. At verò consueuisse esse quadragesimo communis omnium sententia est, & Ecclesia Sancta id testatur, festum purificationis MARIÆ celebrans secundo Februarij, qui est quadragesimus à natali Domini. Quidam respondent rationem computandi esse, vt dies primus detur partui, septem sequentes separationi, mox alius circuncisioni, deinde triginta expurgationi, his exactis alius oblationi pueri, atque ita fieri quadraginta. Verùm hoc non est consentaneum. Primum quia circuncisio incideret in diem nonum, atq; circuncisionis festum secundo Ianuarij celebraretur, potius quam primo: deinde quia pueri circuncisio non prohibet matrem eadem die expurgari. In Græcis codicibus iuxta versionem septuaginta interpretum, quam sequutns est Diuus Augustinus, legitur. Ipsa verò manebit triginta tribus diebus in sanguine mundo suo. Quæ lectio eleuat dictam dubitatio-

bitationem. nam septem & triginta tribus fiunt quadraginta. Atqui quoniam Philosophi, vt ex dictis constat, triginta dierum censent esse maximè legitimum tempus expurgationis ei quę pepererit marem, dicemus pręcepisse Deum vt mulier antequam in templum domo abiret, & puerum deferret, maneret domi septem dies ob expurgationem primam, triginta ob secundam, tres insuper propter infantem: ne scilicet ante quadraginta exiret domo puer. Iuxta versionem autem diui Hieronymi dicemus, mulieres quidem manere solitas domi dies triginta tres post septem primos, quo compleretur ante pueri oblationem primus quadragenarius, Mosem verò pręcepisse manere diebus triginta, insinuantem illos esse purificationis, reliquos tribui pueri incolumitati. Nimirum quadragenarius primus dierum celebratissimus est ab omnibus Medicis, censeturq; habere vim magnam ad retinendos in vita pueros. Eam quæ peperit fœminam, explére voluit Deus duos quadragenarios antequàm in sanctuarium ingrederetur, vtpote duplo longiori indigentem expurgatione. Ob idq; dedit expurgationi primę duas hebdomadas, secundæ dies sexaginta sex, vt coniunctis vtrisq; fierent octoginta, qui duobus constant quadragenarijs: qui numerus imperfectò & fœmineo sexui maximè congruit, vt vnitas virili. Quia vnitas perfectio & forma est, binarius principium diuisionis, & materia. Ego itaq; diuinam sequutus auctoritatem, eam quę marem pepererit, profluuio muliebri vocato, aut vllo alio morbo teneri hanc ob causam non censeo, nisi diem quadragesimum euacuatio superauerit, neque eam quæ fœminam, nisi octogesimum. Etiam si Hippocrates loco citato libelli de genitura, & rursus libro primo de morbis muliebribus dicat, longissimam expurgationem eius quæ pe-

pererit marem esse dierum triginta, & eius quæ fœminam quadraginta duorum.

CAPVT DECIMVMNONVM.

De Lepra.

APITE decimotertio Leuitici. Loquutusq; est Dominus ad Moysen & Aaron dicens; Homo in cuius cute & carne ortus fuerit diuersus color, siue pustula, aut quasi lucens quippiam, id est plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad vnumquemlibet filiorum eius, qui cum viderit lepram in cute, & pilos in album mutatos colorem, ipsamq; speciem lepræ humiliorem cute, & carne reliqua, plaga lepræ est, & ad arbitrium eius separabitur. Si obscurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mundabit eum, quia scabies est. Lauabitq; homo vestimenta sua & mundus erit.

Quandoquidem præceperat Deus tantopere immunditiam omnem vitare, corporalem quidem & externam, quo significaret multo magis immunditiam omnem vitandam esse, & amandam conscientiæ puritatem, cibos omnes immundos interdixit, permisit verò mundis vti: & quod ad corporum affectiones pertinebat, eorum qui morbis tenerentur permittens conuictu vti; eos qui non tam morbis, quàm immunditijs, vt leprosos homines, & gonorrhea, siue profluuio seminis laborantes, & mulieres quibus fluerent menstrua, iussit separare: eos quidem qui essent suspecti recludere, apertè immundos ab aliorum cetu separare, &

extra

extrà castra reijcere. Quæ omnia plena sunt magnis misterijs. Significant enim omnia hæc quæ vitare Deus iubet, prauas animorum affectiones, quas oportet veri Dei cultores cauere. Et ille quidem populus quibus lex in scriptis tradita est, corporalia illa & externa obseruabat: nos verò quibus, non soluta, sed adimpleta traditur, sequentes potiùs spiritum quàm litteram, intelligimus omnem animi immunditiam vitandam, & conuictum cum immundis. Summa verò rei est, vitare debere omnem turpitudinem, & immunditiam. Atq; cum sint duplices corporum passiones, quædam quæ actiones lædunt, ac proinde morbi propriè sunt, atq; ita affecti, ægrotantes, vt febris, pleuritis, phrenitis, & lethargus: quædam quæ non tam morbi, quàm turpitudines quædam sunt, quia non tàm lædunt actiones, quàm pariunt fœditatem quandam, vt lepra, & gonorrhœa, & profluuium menstruum, morbos non iussit Deus deuitare, sed deformitates & turpitudines. fortasse quia vbi pura conscientia est, infirmitates & morbi nihil lædunt. Hippocrates libello de affectionibus ita inquit. Lepra, & pruritus, & scabies, & impetigines, & viteligo, & alopecia, à pituita fiunt. sunt autem talia turpitudo magis quàm morbi. Itaq; hanc ob causam lex hæc lepræ lata est. Vitia cutis quæ fœditatem afferunt, sunt in triplici genere: maculæ enim sunt, aut vlcera, aut asperitates, aut duo horum, aut omnia simul. Vitia coloris seu maculæ, vocantur Græcis leucæ, & alphi, Latinis viteligines seu morpheæ, Arabibus guadà seu alguadà. Hæc cum summam tenent cutem, nihil adijciunt aliud, sed sunt solum maculæ, alba, aut nigra, vocaturq; viteligo alba, aut nigra: cum altius partem tenent, mox adijciunt asperitates exiguas furfuri similes, & vocatur psora, Latinis scabies: aut maiores ac velut scamas, & vocatur

Græcis lepra, Arabibus barràs seu albarràs, & hæc quoq; est alba aut nigra, vt fit à pituita salsa, aut à melancholia. & propriè quæ nigra est vocatur lepra, quæ alba lychen, seu impetigo, quæ eadem vocatur alijs lepra volatilis, quia serpit, videturq; volare per partes. Si non solùm tenetur cutis altiusculè, sed etiam venæ & caro, fit morbus qui vocatur Græcis elephas. Arabes verò, & vulgus, vocant hunc lepram, & albarràs nigrum. dicunt lepram antecedere. Elephantem verò vocant Arabes hunc eundem morbum cum tenet crura, vt sæpe solet. Itaq; leucæ seu alphi, seu viteligo, seu morphea, seu guadà, & scabies seu psora, & lychenes, seu impetigines seu volatilis lepra, seu barràs album, & lepra seu barras nigrum, & elephas, seu lepra vulgo vocata, & Arabibus, vitia & turpitudines externi corporis habitus sunt, fiuntq; alia ex alijs, intentione & remissione diuersa, nascunturq; ex redundantia pituitæ, aut melancholiæ. Hæc omnia vitia communi appellatione, vbi ingrauescentia recedunt à simplici scabie, vocantur lepræ genera, & iudicium ferre quàm grauis sit aut secus ea infectio, est discernere inter lepram & lepram, quod ad sacerdotem pertinebat, ac nunc quoq; spiritualitèr pertinet. Describuntur ergo hîc quædam notæ, quibus discerni possint qui grauiter, & qui leuiter infecti sunt: & qui facilè curentur, aut curationem non admittant: vt qui simplici tantum scabie depræhenderentur laborare, mundi iudicati dimitterentur: quos spes esset fore vt mundarentur, recluderentur, aut ad arbitrium Sacerdotis (hoc est quantum sacerdoti videretur esse satis) separarentur: qui iam esse viderentur desperatæ emundationis, omnino separarentur & reijcerentur extra castra. Tria signa scribuntur hîc maligni vitij, & ob quod oporteret ita affectos homines ab aliorum consortio separari:

rari:

rari: quæ eadem apud Medicos ſcripta reperias, & cauſas habent naturales. Duo eorum ſunt lychenum, ſeu lepræ volatilis, ſeu albarràs albæ, ſeu alphi, quem maligniorem eſſe, quàm Leucem dicunt: pilos qui ex leproſa cute naſcuntur in album mutari colorem, & ipſam lepram humiliorem reliqua cute. Tertium eſt viteliginis albæ, ſeu alguadà, ſeu leucæ, quæ plerunq; leuius malum eſt, aliquando verò etiam eſt grauius, & fit alphis. Illud eſt maculam dilatari ac creſcere, ac tranſire in cute priores terminos, hoc eſt amplificari, ac extendi vitium illud. Apud Auicenam quoq; reperias hæc eadem ſcripta capite nono tractatus ſecundi, fen ſeptimæ, libri quinti, his verbis, Ambiguum verò eſt differentia inter alguadà quę eſt morphea alba, & albarràs malam. & de differentia quidem inter vtraſque eſt, quod pili oriuntur ſuper alguadà, & ſunt pili nigri & flaui, & naſcuntur ſuper albarràs, albi non alij: & eſt cutis magis depreſſa, & vehementius defoſſa quàm cutis reliqui corporis. paucis interpoſitis in eodem capite dicit, Quoniam de morphæa (hęc eſt viteligo, ſeu guadà) quædam eſt vehementis elongationis à colore corporis, & de ea eſt quę eſt propinquior ei, & eſt magis ſalua. Et in ea quæ eſt ſubmerſa & non rubet, neq; ſanguinem emittit (hęc ſunt ſigna peſſimę viteliginis, & leprę iam malitia ęqualis) & eſt vehementis dilatationis capiens locum magnum, non eſt ſpes, & ſimiliter illa quæ omni hora incipit in additione. Ecce vt Auicena deſcribat his eiſdem ſignis peſſimum albarras album, hoc eſt malignos lychenes, ſeu album, ſeu leprę quoddam genus, & malignam morpheam, aut leucem, quę in malignitatem leprę iam abijt. Porrò lucidum candorem notam eſſe leprę, conſtat ex verbis vltimis capitis quinti libri quarti Regum, vbi dicitur, Egreſſus eſt ab eo

lepro-

leprosus quasi nix. Causas horum non est difficilè inuenire. Cum enim lychenes illi maligni à salsa pituita nascantur, sola vel cum atrabile mista, necesse est vbi partis temperies admodum labefactata est, & in ipsius excrementi naturam velut mutata, salitam admodum esse cutem, & ac proinde siccam & contractam, ac reliqua cute quæ sana est humiliorem. Porrò, cum orta attestentur ijs ex quibus oriuntur, vbi cutis ob pituitam ita erit facta candida, vt ipsum substantiæ modum mutauerit in candidiorem, pilos quoq; ex sese nascentes candidos reddet. Quòd morphea, seu viteligo maligna crescat, eadem causa est quàm Auicena quoque post nuper citata verba apposuit, ita dicens. Et similiter illa quæ omni hora incipit in additione, quoniam complexio eius est fortis, conuertens illud quod ad eam vadit ad suam similitudinem, & propter illud est mala valde. Ex dictis facilè intelligentur præscripta verba, poteruntq; explicari physicè. Afferri iubet ad sacerdotem quemcunq; cui mutatus sit cutis color, aut innatæ pustulæ, aut quasi lucens quidpiam, quasi scilicet fulgentes furfures, aut scammæ. Nam hęc omnia possunt esse initia vitij abeuntis in malignum, & in aliquod lepræ genus. Iubet etiam cum viderit sacerdos in cute lepram talem, vt pili qui inde nascantur, in album mutati sint colorem, & ipsa lepræ species sit humilior cute & carne reliqua, separari hominem, quia plaga lepræ est: nimirum maligni lychenes. Sin autem fuerit tantùm lucens quidam candor in cute, neq; tamen cutis fuerit humilior carne reliqua, & pili adhuc retineant colorem pristinum, nondum constat maligum esse vitium. Verùm quia sæpe ab ijs initijs proceditur in malignum, non vult eum mox dimitti vt mundum hominem, sed recludi hebdomadam, eaq; exacta sacerdotem considerare, an vltra creue-

rint,

rint, & maculæ dilatatæ sint: siq; non creuerint, rursum recludi aliam hebdomadam, qua rursum exacta, si obscurior fuerit lepra, neq; creuerit in cute, hoc est non se dilatauerint maculæ, & signa lepræ facta sint obscuriora, scire iubet lepram veram non esse, sed psoram, seu scabiem, ac proinde dimitti hominem lotis vestimentis. Mundus enim est, hoc est, non est leprosus, sed scabiosus solùm, quod leue est, & solo vestium mundissimarum, linearum & lanearum, vsu, & probo victu liberabitur. præmissa, si opus sit, aliqua corporis euacuatione additur dictis.

Quod si postquam à sacerdote visus est, & redditus munditiæ, iterum lepra creuerit, adducetur ad eum, & immunditiæ condemnabitur.

Pessimum est cum morbi alicuius exordia sese insinuauerint antea, quæ postea destitisse visa fuerint, hominem in eum ipsum morbum incidere. Nam iteratus morbus, magnum corporis apparatum, & in eum propensionem significat, subesseq; in vitiosa corporis natura morbi velut radicem. Morbus verò in quem corpus valde propensum est, facilè abit in habitum. Meritò ergo immundus & leprosus censetur, cui mundato iam semel, lepra redit. Quia verisimile est, id non ex prauo victu, quo paulò ante vsus fuerit homo, aut leui aliqua occasione, sed ex firmata in corpore Cacochymia nasci. Itaq; vt incrementum macularum, ita & repetitio, suspectum & malum signum est, censeturq; meritò, quę semel repetijt, sæpè repetitura lepra, neque vnquam futurus homo tutus ab immunditia. quare immunditiæ condemnatur.

Plaga leprę si fuerit in homine, adducetur ad sacerdotem, & videbit eum, cumq; color albus in cute fuerit, & capillorum mutauerit aspectum, ipsa quoq; caro viua apparuerit,

lepra vetustissima iudicabitur, atq; inolita cuti. Contaminabit ergo eum sacerdos, & non recludet, quia perspicuæ immunditiæ est. Si autem efloruerit discurrens lepra in cute, & opperuerit omnem carnem à capite vsq; ad pedes, quidquid sub aspectum oculorum cadit, considerabit eum sacerdos, & teneri lepra mundissima iudicabit, eo quod omnis in candorem versa sit, et idcirco homo mundus erit. Quando verò caro viuens in eo apparuerit, tunc sacerdotis iudicio polluetur, & inter immundos reputabitur. Caro enim viua, si lepra aspergitur immunda est. Quod si rursum versa fuerit in alborem, & totum hominem opperuerit, considerabit eum sacerdos, & mundum esse decernet.

Duo alia præter dicta describuntur hîc lepræ signa: alterum vetustissimæ & incurabilis, ac proinde perspicuæ immunditiæ: alterum mundissimæ ac facillimæ solutu. pessimum in lepra esse dicit, si caro viua sit aspersa lepra, hoc est, si non solum in cute sit macula alba, aut lucens cum scammis, & ea sit humilior reliqua cute, sed etiam ipsa caro viua sub cute sit similiter infecta, sit scilicet alba, & modum substantiæ carneæ amiserit. Id verò lepræ vetustissimę & cuti inolitæ esse constat, quia non solùm sit pituita salsa excreta ab expultrice vi in cutem, sed subiecta etiam carne in vitiosi succi naturam mutata. Grauius ergo est hoc, quàm cutem humiliorem reliqua cute fieri, & capilos candidos. Quia ea infectione solius cutis fieri possunt, grauius verò est infectam etiam esse subiectam & viuam carnem. Hoc an ita habeat, an inquam ipsa subiecta caro sit leprosa, iubet Auicena citato capite explorare puncta acu carne. Si enim (inquit) punctura acu extrahit sanguinem, est guadà (ea est vt diximus leuior affectio) si non sanguinem, sed humiditatem aquosam, est barràs, & hoc (inquit) non sanatur.

Rursum

Rurſum explorare iubet fricatione, dicens, Et iterum quæ rubet poſt fricationem, eſt ad ſpem decliuis, & ad hoc vt ſit morphea: & quæ non rubet per eam, eſt mala. Nimirum vbi ſubiecta caro eſt munda, acu ſanguis extrahitur, & fricatione allicitur in cutem: vbi verò ipſa viua caro eſt ſecundum ſuę ſubſtantię modum mutata, velut etiam in ijs qui vocantur Leucophlegmatici, extrahitur Ichor quidam, ſeu ſanies aquoſa, & cutis fricata non rubet. Talem dicit Auicena non ſanari, qui hoc loco dicitur eſſe non recludendus, quaſi qui ſaneſcere facile poſſet, ſed contaminandus, hoc eſt ſeparandus, quaſi contaminatus, quia apertę immunditię eſt. Hoc idem docuit Paulus Ægineta libro quarto capite quinto, docens diſtinguere leucem medicabilem ab immedicabili. qui locus mihi videtur eſſe corruptus, & ex dictis facile poſſe reſtitui. Ita enim legitur. Huius notæ & ſignificationes ſunt huiuſmodi: Acu pungito in ſuperficie cutis leucem non vltra cutem, quod ſi non ſanguis exeat, incurabilis non eſt morbus: ſin lacteus quidam humor profluit, curationem non admittit. Vel laneo paniculo aſpero ipſam perfrica: quòd ſi rubicundior fiat, curari poteſt: ſi in eodem colore manet, incurabilis eſſe cenſenda eſt. Vides vt Paulus eadem dicat de leuce, quę Auicena de guadà & morphea. legendum verò eſt haud dubiè, vbi, quod ſi non ſanguis exeat, quòd ſi ſanguis exeat. Nam curationem admittentis lepręeſt exire ſanguinem, non admittentis, exire lacteam, aut aquoſam humiditatem. Eſt autem in Gręco facillimus lapſus, & emēdatio etiam. nam pro εἰ μὴ legendum εἰ μὲν. Hęc eadem ſigna curabilis & incurabilis alopeciæ ſcripſit Galenus primo de compoſitione ſecundum locos. Rectè autem monet Paulus, ne multum figatur acus vltra cutem: ita enim nulli non exierit ſanguis, ſed ſatis magnum ſignum erit fir-

matæ iam lepræ, transfixa cute sanguinem nullum exire. Auicena itaq; hac in parte sequutus est Paulum. Vterq; autem hac in re mihi videtur errare, quòd velut leuius quiddam & minus malum commemorent, sanguinem puncta acu cute non exire, quàm pilos fieri albos: cum tamèn hîc Propheta Moses grauius esse ostendat, dicens, Cum color cutis mutatus fuerit, & capillorum mutauerit aspectum, ipsa quoq; caro viua apparuerit. Commemorat enim hoc postremò velut omnium grauissimum: atq; in initio capitis, eos quibus cutis alba, & humilior reliqua, & dealbati essent capilli, separari iussit ad arbitrium sacerdotis: nunc verò adijciens, Et caro viua apparuerit, dicit, Contaminabit eum, quia apertę est immunditiæ: tamquam grauius quiddam dicens. Paulum verò & Auic. contrariū insinuasse constat, quia infixa acu sanguinem nō exire tribuit Paulus leuce, Auicena guada & morpheæ: capillos albos fieri Paulus tribuit alpho & Auicena barràs. constat verò leucem quam alphum apud Paulum, & guadà quam barràs apud Auicenam, leuiorem esse morbum: atq; leucem Pauli esse guadà Auicenæ, & alphum barràs. Nos verò sequuti veritatem dicimus, in his omnibus vitijs cutis, quæ hoc loco lepræ nomine intelliguntur, minus esse graue mutari colorem solius cutis, quàm capillorum etiam. grauius verò quam vtrunque, ipsam iam viuam carnem lepra respersam esse, ita vt transfixa cute sanguis non exeat, & fricata cute non appareat rubor. Mundissimæ lepræ signum esse dicitur, cum lepra discurrens per totum corpus, opperit totam carnem à capite vsq; ad pedes, quidquid sub aspectum oculorum cadit. Quod sanè, vt est verissimum, ita naturali quoq; rationi esse consentaneum facile intelliget, quicunq; medicinæ tantillum degustauerit. Nam quanto excrementa abundantius extrorsum per cu-

tem

tem emittuntur, tanto internas partes minus possunt lædere, & tanto maior naturalis facultatis potentia significatur. In vitiosis ergo corporum dispositionibus & cacochymijs, exigua quędam in cute efflorescere, signum malum est, quia impotentia expultricis significatur, & vt causa, parum confert, parum enim est quod corpore exit. Quare merito timetur malè partibus altioribus. Vbi verò contrà, plurimum est quod extra cutem truditur vndiq; à capite ad pedes, totum interius corpus manere purum est consentaneum. perinde accidit in vocatis variolis, & morbillis, scabie, & alijs quibusuis exanthematis. Nihil enim potius censent medici, quam vt pro multitudinis ratione, aut cacohymiæ, abundantèr erumpant. In hanc sententiam scripta sunt quamplurima ab Hippocrate multis in locis, apertissimè verò, & quod ad locum præsentem maximè facit, scriptum est libro secundo Epidemicôn, sectione secunda his verbis, Sed & quę sub cutem abscedunt foras tubercula, velut putrescentia & quę superantur, aut vlcus, aut eiusmodi pustulæ, aut scammæ, aut defluuium capillorum, vitelígines, lepræ, aut eiusmodi, quæ abscesus sunt aceruatim fluentes, & non semirepentes. His verbis Hippocrates docet, has omnes excretiones excrementorum in cutem esse debere copiosas, non semifientes, quia per copiosas excretiones manet mundum interius corpus. Vides vt hæc omnia prętetquam quod morborum animi curationi recte accommodantur, sunt etiam *physicè* scripta, vt etiam quæ sequuntur.

Caro autem & cutis in qua vlcus natum est, & sanatum, & in loco vlceris cicatrix alba apparuerit, siue subruffa, adducetur homo ad sacerdotem: qui cum viderit locum lepræ humiliorem carne reliqua, & pilos versos in candorem, contaminabit eum: plaga enim lepræ orta est in vlcere. Quod

si pilus coloris est pristini, & cicatrix subobscura, & vicina carne non est humilior, recludet eum septem diebus, & siquidem creuerit, adiudicabit eum lepræ: sin autem steterit in loco suo, vlceris est cicatrix, & homo mundus erit. Caro autem & cutis quam ignis exusserit, & sanata albam siue ruffam habuerit cicatricē, considerabit eam sacerdos, & ecce si versa est in alborem, & locus eius reliqua cute est humilior, contaminabit eum, quia plaga lepræ orta est in cicatrice. Quod si pilorum color non fuerit immutatus, neq; humilior plaga carne reliqua, & ipsa lepræ species fuerit subobscura, recludet eum septem diebus, & die septimo contemplabitur: si creuerit in cute lepra, contaminabit eum: sin autem in loco suo candor steterit non satis clarus, plaga combustionis est & iccirco mundabitur, quia cicatrix est combusturæ.

Nihil hîc aliud dicitur noui, quam solere in ijs qui parati sunt ad lepram, occasionem præstare gignendę illius vlcera, siue quæ sponte sint nata, siue quę iniusta, eo quòd soleat cicatricibus innasci. Nequè mirum, quia sponte nascuntur vlcera in partibus debilibus, ob prauos succos in eas missos, & quę semel vlceratæ sunt, etsi cicatrice obducantur, manent debiliores. Quapropter & ipsa vlcera solent sępe in ipsis partibus nouari, & materia lepræ in eandem partem emergere. Orta verò lepra easdem notas habet quas in reliquis partibus: nimirum macula serpens, & profundior reliqua cute, & pili mutati in candidum, verę, ac malignæ lepręnotę sunt: contraria, mundę scabiei. Quanquam enim in magnis profundorum vlcerum cicatricibus nullus pilus oriri soleat, eo quòd non cutis, sed velut crusta & callus innascatur: tamen in sponte nascentium vlcerum cicatricibus tenues cutes fieri solent, talesq; vt, nisi corpora sint cacochyma,

chyma, nullę maneant maculę, & omnia vlcerum vestigia euanescant. Quare talibus cicatricibus innascitur vilus, vt cuti reliquę. Considerandum vero hactenus, cum notas lepręscriberet, non nisi candidę maculę meminisse, nùnc verò dicere, Et in loco vlceris cicatrix alba apparuerit, siue subruffa. Illud nomen subruffa, omnes interpretantur quasi dicatur subrubra: atqui macula lepręin reliqua cute candida fit, in cicatrice vero relicta ex vlceribus sponte ortis fit aliquãdo subrubra, eo quòd sanguis quo pars nutritur, malè ob eius debilitatem mutetur, quę causa macularum est.

Vir siue mulier in cuius capite aut barba germinauerit lepra, videbit eos sacerdos, & si quidem humilior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus solitoq; subtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbę est. Sin autem viderit locum maculæ æqualem vicinę carni, & capillum nigrum, recludet eos septem diebus, & die septimo intuebitur. Si non creuerit macula, & capillus sui coloris est, & locus plagæ carni reliquæ æqualis, radetur homo absque loco maculę, & recludetur alijs septem diebus Si die septimo visa fuerit stetisse plaga in loco suo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotisq; vestibus mundus erit. Sin autem post emundationem rursus creuerit macula in cute, non quęret amplius vtrum capillus in colorem flauum sit commutatus, quia apertè immundus est. Porrò si steterit macula, & capilli nigri fuerint, nouerit hominem sanatum esse, & confidenter eum pronunciet mundum.

Eadem ratio est dignoscendi malignam lepram ab scabie munda in capite & barba, & in alijs corporis partibus: Nimirum quę humilior est reliqua cute, & capillorum mutat aspectum, & sese effundit ac serpit, maligna est: aut etiam quę cum videretur esse munda, rursum emergit, redit, & serpit.

pit. Quæ contraria prorsus habet, nullatenus est maligna, vt certè de alia etiam lepra dictum est. Illud solum interest, quòd in reliquis partibus lepra affectæ cum sunt, pili mutantur in albos, in capite & barba in flauos & tenues. Huius causa est, quod capitis lepræ innasci solent achores, & ceria vocata medicis, vulgo ac quibusdam etiam Arabum medicorum vocatur tinea. sunt verò vlcuscula quædam manantia succum quendam liquidiori melli similem: quod apertè indicat tali etiam sanie imbutam esse illis capitis cutem. Merito ergo tales inde capilli nascuntur, tenues inquam & flaui, vt certè è reliquis partibus quæ salsa pituita imbutæ sunt nascuntur albi. Causa illius saniei, est bilis flauæ tenuis cum salsa pituita permistio, aut etiam cum portione aliqua atræ bilis. Res est certè experimento cognita, ijs mulieribus precipuè quæ tinea laborauerint, auro similes capillos oriri.

Vir siue mulier, in cuius cute candor apparuerit, intuebitur eos sacerdos, si deprehenderit subobscurum alborem lucere in cute, sciat non esse lepram, sed maculam coloris candidi, & hominem mundum.

Hic statuitur differentia inter maculam simplicem coloris candidi, eam scilicet quam viteliginem albam vocant Latini, & Arabes guadà, & inter lepram, aut deteriorem corporis infectionem, hoc est, prauos lychenas, lepram peculiariter vocatam, & elephantem, qui lepra est deterior, & achoras: nimirum vbi nihil aliud est quàm candor quidam subobscurus, lucens in cute, neq; scilicet humilior est plaga reliqua cute, neq; pili enascuntur albi, neq; tenues & flaui, neque serpendo crescit, hæc est viteligo & non lepra, & homo mundus est.

Vir de cuius capite capilli fluunt, & caluus & mundus est, & si à fronte ceciderint pili, recaluaster & mundus est: sin

autem in recaluitio, siue in recaluatione, albus vel rufus color fuerit exortus, & hoc sacerdos viderit, haud dubiè eum lepræ condemnabit, quæ orta est in caluitio.

Caluities quędam naturalis dispositio est, quædam prętem naturam & ex morbo orta. Quæ naturalis est, fit ob siccitatem cutis tegentis synciput. Velut enim ex arida terra, & duris lapidibus nullæ herbæ nascuntur, ita neq; ex dura & crustæ simili facta cute nascuntur vlli pili. Et ij ipsi qui inerant deficiente humore arescunt, extenuantur secundum radices, & excidunt. Eam verò esse causam naturalis caluitiei constát, siquidem contraria causa nunquam caluescunt neq; pueri, neq; mulieres, neq; eunuchi, quibus scilicet humiditas temperamenti redundat. Causam qua quibusdam ea cutis pars siccescit, Hippocrates sexto Epidemicôn sectione tertia, reijcit in cerebrum, quod scilicet quibusdam extenuetur eo loco consistens substantia cerebri, fiatq; minor quam vt tangere possit ossa, & id accidere posse iuxta frontem, vbi angustior cerebri pars est: in alijs capitis partibus non ita. Atq; ob id secundum synciput fieri caluitiem. Certè probabile est, quibus exterior anterioris capitis pars siccior est, esse etiam & interiorem sicciorem, ac proinde contractiorem, & ossa minus attingere, atq; ea rursum causa fieri ossa, & per ea cutem aridiorem: non tamen necessarium est. Mille enim inæqualitates temperamenti, secundum exiguas etiam & proximas particulas fieri euenit. Est tamen semper naturalis caluitiei causa, naturalis siccitas, & durities cutis syncipitis. Ob id, quibus ea pars siccior est, senescentibus fit caluicium. nimirum senescentibus naturaliter subrepit partium ariditas. Quæ verò fit præter naturam, & ex morbo, aliquando quidem vocatur à medicis caluities, velut in aphorismo 34. libri sexti, vbi dicitur, Qui-

bus caluis varices fiunt magnæ, ij rursus capillati fiunt. Ibi enim de præter naturam caluis sermonem haberi constat, vt Galenus docet in commentario, quia caluitium naturale curationem non admittit. Rarò verò vocatur id caluitium, sed alopecia, aut ophyasis. Alopecia quidem si secundum ampla loca, ophyasis si circulatim excidant pili. Fiunt hæc ob vitiosos succos corrumpentes radices capillorum. Atqui in malignitate, aut abundantia eorum succorum magna differentia est secundum magis aut minus. Est aliquando tanta, tamq; maligna ibi cacochymia, vt inter lepræ species annumeretur alopecia, ea verò cacochymia, nulla potius nota significatur, quam maculis in depili parte obortis albis vel ruffis. Eæ enim significant cutis infectionem à salsa pituita, aut à bilæ ea quę solet facere achoras, quas in lepris etiam esse diximus. Has ipsas notas cacochymiæ in alopecia recenset Galenus primo de compositione pharmacorum secundum locos capite primo, quod est de alopecia, caluitie & ophyasi, his verbis. Quales autem sint corrupti humores, ex colore cutis capitis cognosces: aliquibus mutata albidior apparet, aliquibus nigrior, aut palidior. Duobus ergo modis fieri potest vt homo caluus sit, & immundus, aut quod ipsemet succus prauus qui lepram parit, capilos corruperit, quod in malignis alopecijs euenit, vt videmus nonnullos ex achoribus factos caluos; aut quòd in caluitio, alioqui naturali orta sit lepra. Vtrumuis fiat, significabitur maculis cutis. Quod itaque hoc loco dicitur, est, eum cui à capite excidant capilli, nullo alio accedente vitio, caluum esse hominem, atq; si solum excidant à fronte vocari recaluastrum, non tamen ob id immundum esse: si verò in caluitie, aut recaluatione albus vel ruffus color sit exortus, lepræ esse signum, quæ orta sit incaluitio.

Qui-

Quicunq; ergo maculatus fuerit lepra, & separatus est ad arbitrium sacerdotis, habebit vestimenra dissuta, caput nudum, os veste contectum, contaminatum ac sordidum se clamabit. Omni tempore quo leprosus est ac immundus, solus habitabit extra castra.

Hoc idem reperies præceptum apud Paulum libro quarto capite primo, vbi de victu agit laborantium elephante, quæ quidem est pessimæ lepræ species, cuius hæc sunt verba: Quoniam autem in contagiosis est hæc passio non minus quam pestis, habitandum ijs est longissimè ab urbibus, in mediterraneis, & frigidis, & parum habitatis locis. Atqui si fieri possit, etiam inde transeundum in loca proxima, & ob se ipsos, & ob alios, qui, vt par est, ibi erunt cum minori malo. Nam & ipsi conuenientiori fruentur aëre, & non communicabunt alijs malum. Hęc Paulus. Quibus præcipit, vt qui immundi sunt ab vrbibus in vicos, seu villas, quę loca sunt minus frequentia habitatoribus recedant. Atq; adeo si fieri possit, etiam inde abeant in proximos agros, idq; faciant, sui & eorum quos eis est necessarium adesse gratia. Nimirũ morbus est contagiosus non minus quàm pestis. In locis verò hominibus vacuis, & frigidioribus, vbi limpidiores perflant venti, ipsi fruuntur meliori aëre, & malum ijs qui illis necessario adsunt (non enim possunt ab omnibus destituti viuere) minus communicant. Hoc eodem consilio in pestilenti tempestate, homines primum recedunt à frequentissimis vrbibus, deinde etiam per apertos campos vagantur, seorsum alij ab alijs. Huc etiam spectant quę Moses hoc loco pręcipit. Nimirum, quędam horum oportet leprosos agere sui gratia, quędam aliorum, quędam vtrorunq;. Sui quidem gratia, habere vestes dissutas, & nuda rasaq; capita, vt expirarent putidi vapores: gratia verò aliorum, habere os

contectum veste; & clamare se contaminatum, & sordidum. quia nullo modo magis potest hominem inficere homo immundus, quam expiratione quę per os agitur. Admoniti ergo clamoribus, alij non accedent, si qui verò accedent, tecto ore minus inficientur: vtrorumq; verò gratia, habitare extra castra.

Vestis lanea siue linea, quę lepram habuerit in stamine, atq; subtegmine, aut certè pellis, vel quidquid ex pelle confectum est, si alba vel ruffa macula fuerit infecta, lepra reputabitur, ostendeturq; sacerdoti. Qui consideratam recludet septem diebus, & die septimo rursus aspiciens, si deprehenderit creuisse, lepra perseuerans est. pollutum iudicabit vestimentum, & omne in quo fuerit inuenta, & idcirco comburetur flammis. Quod si eam viderit non creuisse, pręcipiet, & lauabunt id in quo lepra est, recludetq; illud septem diebus alijs, & cum viderit faciem quidem pristinam non reuersam, nec tamen creuisse lepram, immundum iudicabit, & igne comburet, eo quòd infusa sit in superficie vestimenti, vel per totum lepra. Sin autem obscurior fuerit locus lepræ postquam vestis est lota, abrumpet eum, & à solido diuidet. quod si vltra apparuerit in his locis, quæ prius immaculata erant, lepra volatilis & vaga, debet igne comburi. si cessauerit, lauabit aqua ea quę pura sunt secundo, & munda erunt.

Si verè dictum est à Paulo, lepram in morbis contagiosis esse non minus quàm pestem, siquidem videmus pestis seminaria, vestibus, domibus & cubilibus, & alijs etiam supellectilibus quibuscunq; hærere consueuisse (per hæc enim omnia accidit fieri infectionem) constat & lepram posse, & vesti hærere, & domui, esseq; posse, & domum, & vestem, vt pestilentem, ita & leprosam. Verum domum aliquam

duobus

duobus modis euenit esse pestilentem. Aut enim ipsa ex se se parata est ad gignendum eum morbum, læditq; incolas, velut domus male perflabiles, & quæ similes sunt suffocatis tugurijs: aut ipsa quidem domus, ab aliquo, aut aliquibus incolarum qui laborauerint peste vitiata est, & postea ipsa alios qui in ipsam succedant, lædit. Itaq; aut domus per sese est insalubris, aut quòd inquinamenta, seu seminaria contagionis receperit. An & leprosam vestem & domum fieri euenit duobus his modis, an altero, & quo eorum oportet inuestigare. Non enim aliunde rectius videmur posse ad præscriptæ orationis enarrationem procedere. Eius verò disquisitionis hoc est principium. Morbi contagiosi sunt, quos qui habent alijs communicant: constat verò eam morbi communicationem non posse fieri sine contactu, vt neq; vllam omnino naturalem passionem: contactus verò esse potest sine medio, aut medium aliqua alteratione transmittente. Contactus sine medio, partium solum externarum, & quæ ad cutem pertinent esse potest. Alteratio non potest transmittere per medium, quæ vim generandi similem morbum habeat, quim ex corpore malè affecto substantia aliqua in corpus inficiendum deferatur. Nam si medium tantum aut calescat, aut refrigeretur, siccetur, aut humectetur, aut aliam quampiam qualitatem nudam, ac sine substantia suscipiat, alterabitur similiter proximum corpus, non tamen proinde suscipiet morbum corporis longè positi. Hanc ob causam Galenus, non solum cum homo ab homine læditur, sed & cum prouincia, à prouincia dicit id fieri delatis pestilentiæ seminibus per aërem, hoc est malignè putrescentibus vaporibus, seu corpusculis. Itaq; cum contagione inficitur corpus quodpiam non proximum, necesse est à corpore in corpus putidum aliquid deferri: id verò potest transmitteret,

teret,

teret, aut per respirationem, altero inspirante quod expirauerit alter, aut per insensilem illam euaporationem, quæ ex toto corporis habitu plus minus ve semper fit. Hinc sequitur, morbos omnes qui ad cutem pertinent, aut ad respirationis instrumenta, si cum aliqua maligna succorum qualitate & putrescentia sint, esse contagiosos, quia cutis contactu proximo, & insensili euaparatione instrumenta respirationis, respiratione facilè inficiunt. Ob hæc contagiosa esse oportet omnia scabiei & lepræ genera, & exanthemata omnia malignitatis aliquid habentia, vt morbillos, & variolas, atq; phtysim, sed & perineumoniam, & pleuritidem, ac grauedinem quoq; nonnunquam: cum scilicet, cum maligna aliqua materiæ qualitate consistunt. Sunt etiam contagiosi alij, qui etsi neq; ad cutem, neq; ad instrumenta respirationis spectent, tamen ob malignam succorum intra corpus putrescentium qualitatem, faciunt malignos vapores & expirari, & exhalari per corpus. Huiusmodi est febris pestilens, & morbus vocatus Gallicus per quem aliquando nullum in cute vitium est. Itaq; contagio omnis respiratione aut exhalatione fit. Id verò nonnunquam euenit, vaporibus qui expirantur aut exhalant, mox occurrentibus homini alteri, aut rei alteri, in qua asseruantur. Atq; ita quidam homines inficiuntur ab hominibus, quidam à rebus alijs quæ ab hominibus inquinatæ sunt, velut à veste, à cubili, à domo à sede, à poculo, poculum quidem, & domus, & sedes, non adeo solent lædere atq; vestis, quapropter eis vti non est adeo periculosum: veste vero periculosissimum, cùm in alijs, tum vel maxime in vitijs cutis. Nam vestis excipit sudorem, & inuisibilem expirationem ferè totam, ac per eam effunditur in ambientem aërem, per quem & cubili occurrit, & sedi, & parietibus domus; vestis verò non

solum

solum recipit hæc, sed etiam aliquando in cutis vitijs, inquinatur sanie & sordibus. Fieri ergo hoc pacto vestem lepra infectam facile est, nimirum si putridam saniem eluerit à leproso, quam alteri affricando, similem infectionem generet. Hoc idem videtur posse accidere domui, quanquam tenuius, quam vesti. Atqui vestis inquinata, non solum seruabit inquinamenta, sed etiam putrescet, eodem modo quo leprosi hominis cutis, nimirum putrescere potest vt & cutis, & putrescentia non dissimili. Quapropter præter rationem non est, maculas in vestibus similes fieri, & crescere putredine serpente, vt crescit etiam in eis tinea, vbi situ obsitæ sunt, & non ventilantur. si verò indicatum est, posse vestem ita putrescere mutuato putrescendi principio ab hominis cute; itaq; vestem & cutem posse putrescere eodem modo, quid prohibet quominus & ab eadem causa possint affectionis principium recipere, si modo est aliqua causa quæ vtriq; possit admoueri? certè esus leguminum, aut aliarum rerum praui succi, parere potest elephantem aut lepram in cute, non tamen in veste, nisi per cutem: in Epidemialibus verò constitutionibus, per quas morbi aliqui tales populariter grassantur, & efficiens morbum causa est aëris intemperies, cur non possit vestis putrescentiam accipere ab aëre ipso, quam accipere posse diximus à cute? Tametsi enim res adeo diuersas, differre naturis ac temperamentis opus sit, atque ita passiones earum ab eadem causa non sint omnino similes: tamen ob communem naturam, qua sunt omnia, & animata, & inanimata putredini obnoxia, possint accipere putrescentias non omnino dissimiles, sed analogas. Neq; vero nouum est in tempestatibus insalubribus, & magnis aëris intemperiebus, inanima etiam corpora multifariam putrescere, & ex multiplici rerum putrescentia immi-

nentis pestis accipi significationem, & ex aquarum fœtore, vestium tinea, vinorum acescentia, & animalculorum quæ putredine generantur magno prouentu: vestes verò & ligna, atq; adeo & parietes, aëris alterationes sentire res est notissima. Nam flante Austro hæc omnia putrescunt, Aquilone à putredine liberantur: adeo hæc est res manifesta, vt mulieres ad flantem Aquilonem soleant vestes suspensas distendere, vt seruentur incorruptæ. Itaq; haud est rationi aduersum in vestibus, domus lignis, aut lapidibus, putrescentiam aliquam analogam hominum lepræ generari: præcipuè per magnas ambientis aëris intemperies, & morbosas constitutiones. Atqui ita affecta seu vestis, seu domus, noxia erit hominibus, & passionem eam afferet vtentibus, quæ eius infectioni est analoga. Atq; ita possit esse vestis aliqua leprosa, etsi ea nullus anteà leprosus vsus sit, atq; sit domus aliqua non solum insalubris, sed & hunc aut illum morbum nata parere, vt leprosa domus, quæ incolas afficiat lepra, sintq; vt morbi quidam proprij quibusdam opidis, quos vocent Medici patrios, ita & proprij quibusdam domibus, quos licet appellare domesticos. Quare vbi in domo quapiam morbi frequentes fiunt, seu idem morbi genus repetit, aùt apprehendit plures, consultum sit domum mutare, vt vrbibus etiam exeunt, qui in eis degunt insalubriter. Quod verò ad vestes attinet, nihil certè melius neq; potius ad omnia cutis vitia, quam vti mundissimis, nouis, aut lotis crebro: vsq; adeo vt sola mundities soleat esse satis ad curationem: vt contra qui sordidis, & putrescentibus iam vestibus vtuntur, raro sunt liberi ab scabie, & pediculis, & immunditijs eiusmodi, etiam si nullus vnquam scabiosus eisdem vestibus vsus sit. Nimirum potest vt vestis à cute, ita & cutis à veste infectionem recipere, & vtrunq; seorsum putrescere,

&

& ambo ſordida cum ſunt, computrefaciunt ſeſe mutuò. Vitare ergo oportet veſtes putreſcentes, ſordidas atq; maculatas. Poſſunt enim veſtes putreſcere, & varijs quidem putreſcendi modis, vt varia vitia, noſtrę cutis vitijs analoga, in eis oriri poſſint. Hinc fit vt rationi etiam conſonum ſit, fieri in veſte ſiue lanea, ſiue linea, ſiue pellicea lepram, & habere eaſdem notas, quas in hominis cute, maculam ſcilicet albam, vel ruffam, non ortas ſcilicet, ob liquores aliquos qui infuſi ſint, velut lac, aut ius, aut oleum, ſed ſponte & ſine cauſa manifeſta, & creſcere eodem modo, ac cætera habere, vt cutem; & ſimilem eſſe rationem dignoſcendi. Nam præter dictas, eſt in laneis, aut pelliceis quædam peculiaris cauſa ob morbos animalium, ex quibus lana, aut pelles detractæ ſunt. Nam ſcitum eſt illud, veſtes ex lana morticinorum pediculos facere, ita vero & morbidorum alias infectiones. Qui verò alias fœlicitates aut infœlicitates in domibus aut veſtibus ponunt, & aſpectus aſtrorum cauſantur quibus ſunt factæ, nugantur haud dubiè: dictæ verò ſunt naturales cauſæ.

CAPVT VIGESIMVM.

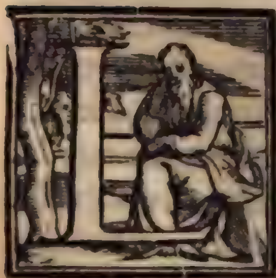

» LOCVTVS eſt Dominus ad Moyſem &
» Aaron, dicens, Cum ingreſſi fueritis
» terram chanaam, quam ego dabo vobis
» in poſſeſſionem, ſi fuerit plaga lepræ
» in ędibus, ibit cuius eſt domus nuncians
» ſacerdoti, & dicet, quaſi plaga lepræ vi-
» detur mihi eſſe in domo mea. At ille
» præcipiet vt efferantur vniuerſa de domo, priusquam ingre-
diatur eam, & videat vtrum leproſa ſit, ne immunda fiant

omnia quæ in domo sunt. intrabitq́; postea, vt consideret lepram domus, & cum viderit in parietibus ipsius quasi valliculas pallore siue rubore deformes, & humiliores superficie reliqua, egredietur ostium domus, & statim claudet illam septem diebus, reuersusq́ue die septimo considerabit eam: si inuenerit creuisse lepram, iubebit erui lapides in quibus lepra est, & proijci eos extra ciuitatem in locum immundum: domum autem ipsam radi intrinsecus per circuitum, & spargi puluerem rasuræ extra vrbem in locum immundum, lapidesq́; alios apponi pro his qui ablati fuerint, & luto alio liniri domum. Sin autem postquam eruti sunt lapides, & puluis elatus, & alia terra illita, ingressus sacerdos viderit reuersam lepram, & parietes respersos maculis, lepra est perseuerans, & immunda domus: quam statim destruent, & lapides eius ac ligna, atq; vniuersum puluerem proijcient extra opidum in locum immundum. quod si introiens sacerdos viderit lepram non creuisse in domo, postquam denuò lita fuerit, purificabit eam reddita sanitate.

Disputatum paulò antea est de lepra quæ vesti, & domui, & rebus alijs inanimatis accidere potest, indicatumq; non esse id à physica ratione alienum: sed nunc quoq; aliquid, vt res intelligatur melius, addetur. Constat res omnes corruptioni obnoxias, communē habere naturam cum animatis (atq; adeo cum hominibus) & communem rationem patiendi. Nimirum constant eisdem elementis, ijsq; contrarijs: quamquam præter communem, habeat vnumquodq́; suam naturam, & præter elementa prima, habent animalia sanguine prædita alia elementa minus multis communia, & posteriora, puta quatuor succos: sanguinem dico, pituitam, bilem, & melancholiam. & singulæ animalium partes, pręter naturam communem, qua communicant inter se, &

cum

cum rebus omnibus corruptibilibus, habent ſuam quæuis, qua & ab alijs partibus differt, & à rebus inanimis. hæc natura eſt in proprio cuiuſq; temperamento, & compoſitione. Atque, vt agere poteſt res animata & quæcunq; eius pars, quædam quà viuens: vt ſentit, & mouetur libere animal, cor pulſat, ventriculus coquit, quà animalis pars: quædam, quà res quędam eſt, vt alia quęuis, velut cadit ab alto præcipitatus homo, non minus quàm lapis, aut lignum: & manus aut pes hominis refrigerat, aut calefacit rem aliam cui admouetur, non certè qua hominis pars, ſed vt fomentum: ita pati etiam euenit animal, aut quamcunq; eius partem, quędam quà animal eſt, aut animantis pars, quędam qua res quædam, vt alia quęcunq; corruptibilis. Nam delirat homo quà rationalis, conuellitur aut reſoluitur quà motiuus: faſtidit cibos quà ſenſitiuum quoddam animal: vritur verò igne, madeſcit aqua, duratur frigore, vt & lignum, & corium, & lutum ſeu teſta. Cum igitur paſſiones quædam accidant animantibus non quà animantia ſunt, conſtat eas omnes pati poſſe etiam res alias quæ animantes non ſunt. Febrem ergo non patietur domus, neq; veſtis, neq; cubile, neq; menſa, neq; ſedes, quia cordis paſſio eſt, ea verò cor non habent. quare neq; linquentur animo, neq; patientur ſyncopem, neq; ſanè laborabunt phrenitide, neq; lethargo, quia neq; mentem habent, neq; dormire poſſunt: neq; tenebuntur fame, aut faſtidio, cum ſenſum non habeant alimenti. neque pleuritide aut nephritide tentabuntur, cum neq; latus habeant, neq; renes: neq; omnino laborabunt phlegmone quæ ſanguine carent, quia phlegmon à ſanguine fit: at verò ſcindi, perforari, vri, ac putreſcere, non minus poteſt pellis, panus, linteus, lignum, lapis, & res quęuis eiuſmodi, quam hominis os, caro, & cutis. Cum ergo

ſcabiei, & lepræ, & macularum genera omnia, quę, (vt nuper ex medicorum veterum ſententia diximus) non tàm ſunt morbi quam deformitates, ſint putreſcentiæ quædam cutis, ſeu putreſcendi modi, non eſt quod non poſſint in rebus etiam inanimatis apparere, præcipuè vbi à cauſa aliqua communi gignuntur, & populariter graſſantur. aër enim, qui ſolus communis popularium morborum poteſt eſſe cauſa, vt in initio commentariorum primi Epidemicôn Hippocratis indicaui, tangit vndiq́ue atque circunſtat inanima æquè atque animata. Non ſanè erit omnino eadem affectio ab aëre, animatorum & inanimatorum: quia non erit idem vtrorunq; apparatus: ſed neque ipſa animata patiuntur eodem modo: Differentia enim nonnulla erit lepræ hominis, bouis, ouis, & ſuis: nimirum hæc omnia facit euariare (etiam cum efficiens cauſa eadem eſt) diuerſus rerum apparatus. Erunt tamen eæ earum omnium rerum affectiones, analogæ & propinquæ, adeo vt animatorum diuerſæ naturæ, & inanimatorum cum animatis poſſit eſſe contagium. Meritò ergo paſſionum propinquarum ſimiles ſint dignationes, & curationes. quo reſpiciens Moſes eandem adhibere curam, & rationem dignoſcendi iuſſit, ſiue lepra ſit humanæ cutis, ſiue veſtis, ſiue parietum domus: nimirum id vitium non viuentium ſolum eſt, quia non tam morbus quam putreſcentia quædam eſt. Et ægrotare quidem ſola viuentia poſſunt, putreſcere vero omnia præter ignem, vt docuit Ariſtoteles. Hactenus de lepra.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

" LEVITICI vigesimo quinto capite. Nume-
" rabis quoq; tibi septem hebdomadas anno-
" rum, id est septies septem, quæ simul fa-
" ciunt annos quadraginta nouem, & clanges
" buccina mense septimo, decima die mensis, propitiationis tempore, in vniuersa terra vestra. Sanctificabisq; annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terrę tuę. ipse est enim Iubileus.

Cum vellet Deus seculorum ordine decurrentium fines quosdam statuere, vt diuenditæ possessiones ad priores dominos deuoluerentur, redirentq; alia post alia secula, per quinquagenos annos computationem eorum fieri voluit, quia quinquagesimus continet, & finit septem septenarios annorum, qui sunt quadraginta nouem. Qua in lege magna naturę ratio habita esse videtur. Nam cum mundus totus nullas naturales habeat ætates, siquidem neq; interitum habet naturalem: habent tamen res omnes in mundo quasdam vicissitudines & mutationes, secundum quas mundus ipse ætates habere dicitur. Hæ ætates partim sunt fatales, partim legales. fatales sunt mutationes quædam contingentes articulis, & momentis à Deo destinatis, completo scilicet eo annorum numero, quem Deus Optimus Maximus apud se habebat, velut regna, & imperia diuersarum gentium, & vicissitudines imperandi & seruiendi, inceperunt ac desierunt certis quibusdam annis. quorum numerus ab æterno erat apud Deum, dispensante omnia eius prouidentia. Legales, velut hæ repetitiones rerum omnium diuenditarum, quas per quinquagenarios annos fieri semper, lege sanci-

tum erat. Mirum verò quòd & in numerandis fatalibus mutationibus, & in condendis legibus ad annorum curricula pertinentibus, videtur in sacris literis (in quibus nihil non est perfectum & concinnum) semper habita ratio septenarij numeri. Nimirum septimanis dierum redeuntibus tota vita, & secula omnia, ac totus mundi decursus constat: & hebdomadibus annorum redire voluit Deus & terræ sabbata, & hebdomadarum hebdomadibus, annos Iubilei: hæc verò omnia sunt legalia. Sed & fatale tempus aduentus Domini nostri IESV CHRISTI, à tempore quo Cyrus edicto iussit reedificari templum, aut quo Isaias reedificandum prophetauit, numeratum est per hebdomadas annorum, Danielis nono. Atqui hæc fatalia & legalia, respondent etiam naturalibus. Nam vt mundus totus septem diebus consistit, ita & homo septem diebus formatur, & vsq; ad septem dies sine refectione durat, & ętates hominũ per septennia recipiunt mutationes, & tota hominum vita septennijs numeratur. Vnde solemne fuit antiquissimis Philosophis clymatericos, seu scalares annos vocare quosdam, quibus frequentius quam alijs mori homines soleant: ij verò sunt qui septennijs clauduntur: in quibus præcipuè quadragesimus nonus, & sexagesimus tertius: quòd primus constet septem septennijs, secundus nouem septennijs. Vocabant veteres (tetigit hoc Plinius libro septimo capite 49. atq; nos quoq; antea super sexto capitulo Geneseos diximus) hos annos scalares, quòd vita hominis, velut per scalæ cuiusdam gradus ascenderet: gradus verò essent ipsa septennia, & singulis gradibus, in ipsis insignibus vitæ mutationibus contingeret multos decedere, velut in mortem præcipitatos; nouis illis articulis vitæ occurrentibus morbis, præcipuè verò ex septimo & nono gradibus. Ac proinde celeberrimi clymatericorum

corum esse dicuntur quadragesimus nonus, & sexagesimus tertius: & experimento dicitur cognitum, his temporibus plurimorum hominum vitas concludi. Quare consonum naturæ etiam fuit, hunc eundem finem seculi vnius statui, & numeratis quadraginta nouem, quasi iam finito vno seculo, res notas redire, & diuendita restitui suis familijs. Clymaterici etiam numeri videtur obseruata lex in Danielis Prophetia, ita enim dicitur. Post hebdomadas sexaginta duas (puta sexagesima tertia hebdomada) occidetur CHRISTVS. Magna profectò pulchritudo & perfectio est in numeris, atq; Deus vt fecit omnia in pondere & mensura, ita & gubernat, quod capite vndecimo Sapientiæ dicitur, quo in loco (si Deus concesserit), plura de hac re, & de philosophia Pythagoricorum disputabuntur.

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

" APITE vigesimo septimo numerorum.
" Prouideat Dominus Deus spirituum
" omnis carnis hominem, qui sit super
" multitudinem hanc.

Philosophi omnes qui palinginesiam asserebant, censentes animantium omnium esse communes animas (in quibus fuêre Pythagorici, atq; vt ego censeo, Platonici, & vt ab Auicena libello qui Arabicè inscribitur Almahat, accepimus, nunc quoq; sunt omnes Mahometani) locum hunc in suam sectam traherent, affirmantes esse spiritus communes omnis carnis, hoc est animalium omnium, atq; omnibus esse spiritus, hoc est spiritales quasdam animas, separabiles, & valentes inde migrare, siquidem Deus esse dicitur spirituum

rituum omnis carnis. carnem enim vocari in sacris eloquijs, non humanam solum, sed belluinam etiam constat: siquidem capite nono Geneseos dicitur. Omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Ibi carnis nomine caro animalium, quæ homini in cibos data sunt intelligitur. videtur ergo hic quoq; affirmari, omnium carne præditorum animãtium esse communes spiritus, aut saltem si non communes, singulis generibus eorum suos, omnibus tamen spiritus aliquos, seu spiritales animas quibus viuant. verùm hæc omnia falsa sunt, & absurda. Animas enim quæ simul & actus corporis, & spiritus quidam separabiles sunt, soli habent homines: reliquorum animæ nihil sunt aliud, quàm actus corporum sanguine viuentium. Hoc autem loco, Omnis carnis, nihil aliud est, quàm si diceretur, omnium hominum, vt apud Isaiam, Et sciet omnis caro, quia ego Dominus saluans te: & rursum, Videbit omnis caro salutare Dei nostri. & in Psalmo Ad te omnis caro veniet. Neq; alicubi videtur, omnis caro, significare aliud, quam omnes homines. Nomen verò spiritus in sacris literis sæpissimè significat spiritalia animæ dona, velut capite vndecimo libri Numerorum dicebatur, Descenditq; Dominus per nubem, & locutus est ad eum, auferens de spiritu qui erat in Moyse, & dans septuaginta viris. non enim abstulit à Moyse partem animæ, sed transtulit ad eos spiritum Prophetæ. Hoc etiam significato, dicitur spiritus sapientiæ, intellectus, & timoris Domini. Hoc etiã modo petebat Eliseus dari sibi spiritum Eliæ, non.n.animam. Dicitur ergo, vt ego existimo, Deus spirituũ omnis carnis, quia distribuit omnibus hominibus spiritalia dona, vt vult. nugacissima verò palyngenesia, nullũ hinc accipere potest adminiculum.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

» APITE quarto Deuteronomij, Ne for-
» tè decepti faciatis vobis sculptam simili-
» tudinem, aut imaginem masculi vel fœ-
» minæ, similitudinem omnium iumen-
» torum quę sunt super terram, vel auium
» sub cœlo volantium, atq; reptilium quæ
» mouentur in terra, siue piscium qui sub
terra morantur in aquis.

Eadem verba scripta sunt capite vigesimo Exodi. Euenit dubitare, cur pisces dicantur esse sub terra, si sunt in aquis, cum aqua iuxta Philosophorum sententiam, vt est tenuior ac leuior, ita & superior quàm terra. Certè si aqua super terram sita esset, inundaret totam terram, effluens & quærens partium suarum æqualitatem: sin autem terra supra aquam locata esset, rueret, & ita sub aqua sese mergeret (nam quo pacto terræ pondus supra aquam substentaretur?) atq; terra non posset aqua irrigari, quod ad generationes rerum est apprimè necessarium. Nulla ergo alia ratione potuerunt terra & aqua ad sese mutuo aptari, vt generationi subseruirent, quam ex ambabus sese mutuo secundum magna spatia penetrantibus, vnico conflato globo, & eadem vtriusq; existente rotunda superficie, ita vt neutra subsit neq; superstet, & vtraq; contineat & contineatur. Ita enim neque terram in aquam ruere, neq; aquam terram euenit inundare: sed irrigare solùm, & fœcundare: partimq; patet Soli aqua, vt copiosus inde eleuetur vapor, densatus postea in aquam descensurus: partim terra, generationi spirantium animalium, & vitæ idonea. si vero hoc ita habet, vnicusq; globus constat

terra & aqua, vt vel vmbra indicat in eclypsibus lunæ, & eadem est terræ & aquæ superficies, constat, quæcunq; intra aquam degunt, esse sub terra: quæ repentia adhærent terræ, esse in terra: quæ vero cruribus hærentia per terram gradiuntur, esse super terram. pisces igitur morantur sub terra, cum præcipuè sub ipsa aqua, intra terrę cauernas se recondant.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

APITE vigesimo tertio Deuteronomij. Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, & abscisso veretro, in Ecclesiam Domini.

Antiquitus vtebantur Principes eunuchis ad custodiam mulierum, vnde & nomen illis datum est, ἐυνοῦχος, enim Gręcis est idem, quod Latinis cubilium custodia, seu custos. Hanc ob causam multi proprios filios tenellos adhuc, eunuchos faciebant, quo scilicet seruirent principibus. Paulus libro sexto docet modum faciendi, quem Græci vocabant Eunuchismum. Erant verò faciendi multi modi. Quidam enim fiebant excisione testium, quidam veretri etiam cum testibus, qui mingebant fistula ænea, vt nunc quoq; quibus ob morbum ea pars est secta, quidam fiebant testiculorum attritione. ea verò erat. Puello in balneo demisso, paulatim testiculos atterere, vsque dum velut dissipati euanescerent. atq; contorquere, vt vena quæ alimentum illis defert, velut nodo interciperetur, atque ita illi tabescerent. Itaq; erant eunuchi testibus excisis solis, aut etiam cum veretro. Et contritis, qui propterea vocabantur Thlibæ. Hoc dicit Paulus, præstare exsectos contritis, quòd hi appetere venerem non desinant.

desinant. Hos omnes prohibebat Moses Ecclesiam ingredi, quasi mutilatos, & imperfectos homines. Alij ab his sunt, qui vocantur spadones. hi enim nullius partis patiuntur mutilationem, sed naturale quoddam vitium: quod qui habent, congredi possunt, & erigunt, & instigantur ad venerem: ob flexuram verò, aut coniuentiam viæ, non possunt emittere, atq; ideo neq; generare.

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

IGESIMO secundo Deuteronomij. Si duxerit vir vxorem, & postea odio habuerit eam, quęsieritq; occasiones quibus dimittat eam, obijciens ei nomen pessimum, & dixerit, vxorem hanc accepi, & ingressus ad eam non inueni virginem: tollent eam pater & mater eius, & ferent secum signa virginitatis eius ad seniores vrbis qui in porta sunt, & dicet pater, filiam meam dedi huic vxorem, quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, vt dicat, non inueni filiam tuam virginem, & eccè hęc sunt signa virginitatis filię meæ. expandent vestimentum coram senioribus ciuitatis.

Ex his verbis constat, apud Hebræos fuisse in more positum, vt mulieres viris desponsatæ, abstinerent ab eorum congressu, vsq; dum ab eis ducerentnr, tuncq; substrato linteo coirent, quo virginitatis signum, hoc est virginis corruptione profluens sanguis, in illo colligeretur: atq; id linteum daretur puellæ parentibus, quod illi acceptum (non arbitror sine multis testibus) asseruarent, vt virginitatis filiæ, vsq; in nuptialem diem asseruatæ testimonium. Sed euenit hoc loco dubitare, quid intersit inter virginem & corruptam: quæ

sint illa claustra virginitatis, quorum dilaceratione sanguis effluat. si enim nulla sunt, haudquaquam videtur necessarium, vt corrumpenda virgine sanguis effluat: sin autem necessarium non est, fallax & periculosa erat ea ratio dijudicandi, qua explicato vestimento, seu linteo, in quo primum coierant, vti iubebant senes. Certè vt cuiuis dissectionis perito constare potest (quamquam sunt quidam dissectores, qui esse in ore vteri virginibus membranam quandam annuli forma affirmant) nulla pars est in vteriore, aut ceruice, quæ virginitatis custodia sit, & in corruptione pereat, sed angustia tanta, & symphysis, seu coalescentia labiorum tanta, vt sine dilaceratione partium quæ symphysi coiērant, admittere virile membrum non possit: Quare necesse est sanguis effluat. Atqui tanta coalescentia earum partium, vt sine dilaceratione id non admittat, naturalis est: Multis verò per morbos, aut vitiosam naturam tanta est obturatio, vt corrumpi facile non possint, aut si corrumpantur quatenus possint concipere, non tamen deinde dehiscant adeo eis vteri vt possint parere, nisi aperiantur ab obstetrice. Nonnullæ adeo magnam adstrictionem eius partis habent, vt vel menstruæ expurgationi impedimento sit. Obturantur verò seu clauduntur vteri ora, vel symphysi (vt dictum est) magna, vel oborta ibi re aliqua pręter naturam, vt caruncula, aut membrana. Adnasci enim solent multa ori vteri, quæ excisione indigent, vt vocata Nympha, & vocata Sarcosis, caro scilicet inde prominens, in modum caudæ: & thimi: & condylomata. Horum excisiones, & clausas apariendi rationem, docet Paulus libro sexto: horum verò nunc meminimus, vt diceremus, conclusiones has omnes, quæ re aliqua ibi orta, siue carne, siue membrana, quæ adeo dura quibusdam mulieribus ibi est, vt sit quasi quædam cartilago, siue

tubercula,

tubercula, vitia esse naturæ, siue morbos: virginitatem verò, in naturali quadam, & satis superabili partium adstrictione, & symphysi, seu coalescentia esse, ob eamq; corrumpenda virgine, sanguinem necessario effluere. Hinc fit, vt esse possint, sintq; re vera medicamenta ad ementiendam virginitatem, quę adstringunt scilicet, & corrugant partem nouæ nuptę. Ergo vbi primum cum viro coisset, non erat prę̨ter naturam lintea contemplari, atq; vbi sanguine essent infecta, velut virginitatis indicia asseruare. Vt enim nihil haberent sanguinis, duorum alterum esse in causa poterat, vel quòd mulier corrupta ad thalamum accessisset, vel quòd ob vteri nimiam & vitiosam clausuram, aut etiam ob viri frigiditatem corrumpi non potuerit, Tuncq; huius rei periculum esset faciendum, ostentata muliere obstetricibus, & chyrurgis, vt constaret, an tunc quidem, an antea fuisset corrupta. Hæc ita habere facile intelliges, si perlegeris libellum Galeni de dissectione vuluæ, ac multo magis dissectionem virginalis vteri faciens.

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

" CAPITE trigesimo Deuteronomij. Si ad car-
" dines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet
" Dominus Deus tuus, & assumet.
" His verbis nihil aliud significatur quam si
" diceret, si ad extremas terrę regiones, quę sub polis Arctico, & Antarctico sitæ sunt relegéris, inde te in tuam patriam reuocabo. Sunt enim duo mundi poli, puncta cœli quiescentia, in quibus, & circa quę, velut cardinibus quibusdam voluitur cœlum totum. Constat vero homines dissipatos, non mitti in cœlum, neq; in ipsos polos

cœli,

cœli, ſed cardinum cœli, ſeu polorum nomine, ſignificari regiones ſub illis ſitas. Hæc verba antiquitas omnis putaret dicta per hyperbolem; quandoquidem tota ſibi perſuaſerat, è quinq; orbis regionibus, quarum duæ extremæ ſub polis eſſent, circulis arctico, & antarctico finitæ, alia media inter tropicum Cancri & Capricorni, aliæ duæ mediocres, hęc ſcilicet quam incolimus inter tropicum cancri & circulum arcticum, & alia ei reſpondens inter tropicum capricorni & circulum antarcticum: duas tantum has mediocres, eſſe hominum habitationi idoneas: tres alias inhabitabiles, mediam æſtu, extremas frigore. His addebant Chriſtiani, ne eam quidem quę noſtræ regioni reſpondet, vltra Capricornum, ſita habitari. cum enim ab vno Adamo omnes homines fluxerint, ſi per mediam illam regionem, quæ ſub Zodiaco eſt inter tropicos penetrare nullo modo poſſent, fieri nō poſſet vt vltra & citra illam homines eſſent, ſed ea tantum mundi in parte in qua Adamus creatus eſſet. Hanc ob cauſam Diuus Auguſtinus putauit, omnino nullos eſſe antipodas. ſi igitur quinq; mundi partiū, aut vnica, aut duæ tantum hominibus eſſent habitabiles, nulli poſſent habitare ſub polis, quare neq; ad cardines cœli relegari, neq; reuocari inde. Quapropter antiquitas verba hęc, Si ad cardines cœli fueris diſſipatus, inde reducam te, non aliter acciperet dicta, ac illa, Si aſcendero in cœlum illic es, ſi deſcendero in infernum ades. non ſcilicet quod poſſint homines traiicere ad cœli cardines, magis quā in ipſum cœlum aſcendere, ſed per hypotheſim impoſſibilem, vt ita ſignificaretur, quam eſſet Deus paratus populum ſuum reuocare: quòd ſcilicet vel ex mundi cardinibus eſſet reuocaturus, ſi eò poſſet diſſipatus mitti. Tempus verò rerum omnium magiſtrum, euidenter indicauit illum antiquitatis errorem, neq;

vllam

vllam mundi partem cęli causa inhabitabilem esse, sed omnia coli, vltra, citra, & inter tropicos, ac citra circulos arcticum & antarcticum: neq; hominum dispersionem intra tam angustos fines stetisse, sed in vniuersum terrę orbem esse factam: atq; quamquam alij aliorum ob magna locorum dissidia sint obliti, tamen Dei prouidentiam, eos, more eius qui seminat, hâc & illâc, quoquo versus diffudisse, ita vt nulla pars hominibus alendis idonea, sine Adami semine relinqueretur. Hanc disseminationem, nulla neque memoria hominũ, neq; historia cognitam, nobis in hoc seculo, velut digito indicauit, secundi Adami, hoc est, IESV Domini nostri seminis, hoc est, verbi Dei disseminatio. Iam enim Christicolæ, Dei prouidentia omnia machinante, perlustrarunt orientem & occidentem: transilierunt vtrunq; tropicum, viderunt antarcticum polum: ac penetrauerunt versus arcticum nauigantes, arcticũ circulum; quo pertingunt, vt nobis referunt, in extremo Nouergiæ, Frinmachia, & sub ipsomet polo, Simachia (auctor est Olaus Archiepiscopus) videruntque hęc omnia ab hominibus habitari: quibus & Euangelium plurimis iam in locis prædicauerunt. Itaq; iam fieri incipit, (quod verbis pręscriptis insinuabatur) vt qui dissipati, ac segregati à conuictu populi Dei sub cœli cardinibus habitabant, nùnc ad veram fidem, & Ecclesiæ vnitatem reuocentur: speramusq; breui futurum, vt cum magna IESV CHRISTI gloria, sanctissimum eius nomen vbiq; colatur, & vt videant omnes gentes salutare Dei nostri. Neq; certè omnes antiquos latuit habitari posse totum orbem. Nam Auicena, vt erat Philosophus eximius, intellexit fen secunda primi, doctrina secunda, capite octauo, locum sub linea æquinoctiali, habitationi hominum longe opportuniorem esse, quam qui sub tropicis: duobus argu-

mentis

mentis. Primo, quod Sol citius recedat a capitibus ibi habitantium, bisq; in anno, nunc in hoc, nunc in illud latus: à capitibus vero habitantiũ tropicos tardius multo, ac in anno semel. causa verò celeris recessus ab ęquinoctiali, est ascensus obliquus zodiaci; tardi verò à tropicis, ascensus rectus. Hinc fit, vt minori tempore fiant maiores dierum in longiores, & breuiores mutationes, circa æquinoctia quam circa solstitia. Atque adeo hinc nomẽ solstitijs datum est, quod in illis stare videatur Sol, vt declinat lentè. Secundo, quod eo in loco nunquam est dies nocte maior, sed ęqualis semper; quare cũ sit dies splendoris & caloris, nox tenebrę & frigoris mater, in causarum æqualitate erit omnium mediocritas & temperies. Cum igitur sint tres caloris causę, vicinia, rectitudo, & mora Solis, rectitudo & mora multo plus possunt, quam vicinia. Omnes enim Astrologi norunt, in ęstate longius abesse à nobis Solem, quia est in auxe, quam in hyeme, quia est in opposito auxis: tamen quia rectitudo radiorum, & dies maior est, calent tanto magis omnia per ęstatem. Cum ergo sub ęquinoctiali citius ac pluries declinet Sol, & dies nunquam sint longiores noctibus, commodior multo sit ibi habitatio quam sub tropicis, atque adeo omniũ commodissima: quod nostri iam habẽt perspectissimum. Simili etiam argumento suaderi potest (etsi id nondum sit adeo perspectum) sub ipsissimis polis posse homines habitare. Est enim in eo loco totus annus dies vnica, quandoquidem ęquinoctialis linea, eorum orizon est. habent ergo conspicuum Solem menses sex, & totidem latentem. itaque & in mundi medio, & in extremis, æternum ęquinoctium est, tamẽ hoc interest, quod sub polis nunquam recedit Sol ab orizonte ultra viginti gradus, ac proinde nox tota crepusculi sunt (nam & apud nos vsque dum triginta gradus mergitur sub orizonte Sol, crepusculum est) ac licet di-

cere ibi nullam esse noctem, sed tempus totum Solis, aut crepuscula. cum ergo ea regio vincat proximas, ac reliquas Septentrionales, plus dierum longitudine, quam rectitudine radiorum vincatur, & uicinia multo minus frigida, & habitationi opportunior sit, quam ille. Qua causa mihi persuadeo, vt quę est sub ęquinoctio, cōmodior est quā quæ sub tropicis, ita eas quę sub polis, commodiores esse ijs quę sub circulis arctico & antarctico. Quod si mediam & extremas regiones habitationi idoneas esse indicatum est, constat totum terrarum orbem habitabilem esse. duas enim reliquas, & mediocres constat habitabiles esse, si quidem earum altera est hæc quam incolimus, cui reliqua, & quinta similis prorsus est, nisi igitur pars quępiam ob soli incōmoditatē est inhabitabilis, ob cœli tamen & Solis positum, nulla est in toto orbe. Lubet hoc loco admirari Dei Optimi Maximi sapientiam, ex Solis corporis omnium quę vita carent præstantissimi, positu & cursu. Eo enim illum loco aptauit, & eum cursum incessanter tenere iussit, quo solo poterat omnes mundi partes habitationi facere idoneas, & vtrique mundi lateri virtutem suam iustè ac ęqualiter impertiri. Fertur enim Sol per mundi medium inter duos cardines, non ita tamen, ut per eandem lineam semper latus, ęqualiter ab utroque semper distet; sed latus obliquè, nunc in hoc, nunc in illud inclinet: ita tamen vt inęqualis illius distantię ęqualitas, temporum ęquabilitatem quādam faciat. Ita fit vt omnibus virtutes largiatur, per vicissitudines rerum generationi necessarias. Si enim Sol citra, aut vltra ęquinoctialem lineam semper consisteret, oppositi poli partibus nunquam illucesceret. Quapropter, sub ęternis tenebris, haud quaquam esse possent hominibus alendis & seruandis aptæ & poli alterius partibus nunquam occultaretur, quare alterum mundi latus nesciret noctem, alterum diem. Neutrum vero

amat hominum vita, neque terrę natura, quę luminis & umbrę, caloris & frigoris vicissitudine fęcundatur. Pręter hęc, ea medietas mundi intra quam Sol se semper contineret, vrgeretur calore, multo plus, ac secundum partes longe maiores quã opposita altera frigore: neq; partes mundi ęquè distantes a polis & à mundi medio, ęqualibus gauderent diebus & noctibus. Quapropter haud quaquam Sol mundi partibus omnibus virtutes suas impertiretur, secundum ęquabilitatẽ, & iustitiam, vt nunc facit: quam tamen iustitiam distribuendi virtutes ęqualiter secundum latera, si, vt Galenus animaduertit, adeo natura seruauit in formandis, regendisque humani corporis partibus, multo magis seruari in maioris mundi formatione oportuit. Si verò Sol per ipsam lineam ęquinoctialem semper ferretur, ita vt neque in hoc neque in illud latus inclinaret, nulla ratione deterius posset mundo & hominum vitæ seruire, quia partes sub polis sitę, neque diem neque noctem haberent vllam, sed in orizonte Solem semper, cuius dimidium spectarent, quod parum omnino abest ab æterna nocte. Neque Sol in orizonte semper volutatus, posset satis calefacere, ac fæcundare terras, quas nunc cum viginti tres gradus supra orizontem eleuetur tamen calefacit tenuiter. Iam verò terra mundi media, rectum semper supra se Solem sustinere non posset, sed vreretur: atque hę & alię omnes mundi partes, cum nullis potirentur vicissitudinibus, sed eodem modo semper afficerentur, nequaquam possent generationibus esse aptę. Non enim potest idem, & eodem modo habens tempus, sementi & messi, neque vindimię, & putationi esse aptum. Nimirum vt omnis generatio est ex contrarijs in contrarium, ita inter contrarias versari causas debet, quia contrariorum contrarias esse causas necesse est: Nisi igitur Sol per mundi medium ferretur obliquè, nunc in hoc, nunc in illud

latus

ſatus nutans, nequaquam eſſet mundus hic idoneus generationibus. Quid ergo ſupereſt, an vt obliquitas Solis minor eſſet aut maior quã nũc eſt ſed ponamus primum eſſe minorẽ, velut verbigratia, receſſus Solis ab ęquinoctiali, q nũc sũt viginti triũ graduũ, eſſe ſi placet tãtũ decẽ, quid fieret? Primũ quidẽ oportet Zodiaci ipſius amplitudinẽ, quę nunc duodecim graduũ eſt, ad proportionẽ cõtrahi: in tãta autẽ Zodiaci anguſtia, duplo pluries cõgrederentur Planetę in eclyptica, ac duplo plures fierẽt Eclypſes: & virtutũ cęleſtium ſubtractiones. quod non videtur citra noxam accidere. Pręterea, quanto minor eſſet Zodiaci obliquitas, tanto eſſent minores temporum viciſſitudines, & tanto minus tempora à temporibus diſſiderent. quapropter ſub æquinoctiali, ubi parum nunc tempora diſſidẽt, haudquaquam eſſet ſufficiens ad generationes viciſſitudo, ac ferè perinde eſſet, atque ſi per ęquinoctialem ſemper volueretur: ſi verò obliquitas eſſet maior quam nunc eſt, ut ſi verbigratia, receſſus Solis ab ęquinoctiali qui nunc eſt viginti trium graduum, eſſet quadraginta, illę ſolùm mundi partes quæ ſub Zodiaco eſſent, coli poſſent: reliquæ ſuſtinere nõ poſſent, partim tãtã temporũ diuerſitatem, partim tantum Solis receſſum. Natura enim animãtium cũ nihil quod ſit nimiũ ſuſtinere poſſit, omniũ minimè ſuſtinet cauſarũ contarietatem. quare ſi extrema Moſcouię pars multo fieret frigidior quã eſt, haud eſſet habitationi idonea. maius enim eſſet id frigus, quã vt viuere quidpiã in eo poſſet. Sed neq; Africa, ſi vt nunc ęſtate ęſtuãs, hyemes haberet quales Germãia, habitari poſſet, quia tantam mutationẽ aeris haud quaquã poſſent homines ſuſtinere. ſi verò Sol recederet gradus quadraginta ab ęquinoctiali, nunc in hanc, nũc in illã partẽ, gentes quę ſub cancri tropico degerent, aut viginti gradus diſtarẽt à tropico, ęſtuarẽt vt nunc Africę intima, ac nihilominus hyemes haberẽt quales

Germania: recederet enim ab eis Sol cẽtum gradibus, ipsi verò Germani, ac multo magis qui sub circulo essent arctico, haudquaquam possent hyemis frigus sustinere, quia recederet ab eis Sol multo magis, nunc verò male sustinent. Cum igitur quę habitationi sunt futuræ idoneæ mundi partes indigeant mutationibus, non quibusuis, sed quibusdam, si Sol per angustiorem versaretur circulum, minores essent vicissitudines temporum, quam vt generationi rerum essent satis: si per ampliorem, maiores quam vt sustineri possent. Deus verò hęc exactissimè computauit, vnde argumentum accepit glorię Dei Dauid Psalmo 18. dicens. Cœli enarrant gloriam Dei & rursum, In Sole posuit tabernaculum suum, & ipsę (Sol scilicet) tãquam sponsus (hoc est pulcher & ornatus) procedit de thalamo suo; à vertice cœli exultauit vt gigas ad currẽdam viam, hoc est fertur citra defatigationem mirabili celeritate à summo cęlo, hoc est ab oriente egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius, hoc est vsque ad occidentem, neque est qui se abscondat à calore eius. hoc est eum, tenet cursum, & eo semper circulo voluitur, vt nulla mundi regio sit quam non illustret, calefaciat, & fecundet faciatq; plus aut minus, satis tamen habitationi idoneam.

GAPVT VIGESIMVM SEPTIMVM

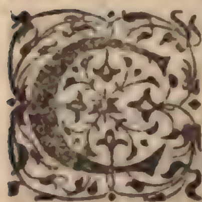

CApite nono Iudicum. Nunquid possum deserere vinum meum, quod lętificat Deum & homines rursum psalmo 103. Vt educas panem de terra, & vinum lętificet cor hominis, & panis cor hominis confirmet. capite 35 prouerbiorum, Date siceram mędrentibus, & vinum ijs qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suę, & doloris sui non recordentur amplius.

Vinnm

Vinum, quod est Noe inuentum, est succus uuę maturatione perfectus. Ita dico, quia recens expressus, neque per eam ebullitionem quam ciet naturalis ipsius calor, perductus ad perfectionem, mustum potius est, & potui minimè aptum, ac si quis potet, noxium. Multę aliæ potiones sunt illi non *nihil* similes, quibus in penuria homines pro illo utuntur, vt quę nostris Cantabris vocatur Sydra, quæ Ceruisia Belgis, quæ Germanis Medo. quę omnes potiones uno nomine hębreo vocari possunt Sicera. Id enim nomen tribuebatur potioni omni, quę potest inebriare vini more. Atque ob id datur mærentibus & in magno aliquo labore constitutis vinum, aut sicera, ad obliuionem egestatis & doloris. Quatenus hoc faciendum aut cauendum sit, Theologis mitto dicendum, ad me tantum spectat, quod pertinet ad naturam. Itaque potiones sunt multę, ex multarum rerum succis paratæ, & simplices & compositę; sola tamen ea quæ ex succo fit vuæ, vocatur vinum. Ita etiam antonomasticè, ac propriè vocatur panis, qui paratur ex farina triticea subacta cum aqua: qui verò paratur ex aliorum frumentorum, aut leguminum (nam ex his omnibus parari solent in caritate anonæ) farinis, aut cum alio succo, dicetur panis cum adiecto, vt panis ordeaceus, typhaceus, fabaceus, aut apud Indos ex mayz (ita illi vocant quoddam genus frumenti, ex quo parabant sibi panes) aut panis dulciarius, aut lacticinus: panis verò simpliciter, est qui ex triticea fit farina cum aqua. Inter ea omnia quibus vescuntur homines, panis & vinum tenent primas, quia alij omnes cibi dati sunt hominibus ad delicias, & ad abundantiam: hi verò ad necessitatem & sufficientiam, & his maximè vtuntur homines. Nullis cum maiori malo carere potest, & nullis magis contenta est natura, quia sunt omnium optime parabiles, mortalibus omnibus maxime communes, opti

me omnium nutrientes: non tamen panis & vinum eodem modo, neque eisdem de causis, sed panis, quia substantiam habet benè crassam, boni succi, & cum substantia nostra benè agglutinatur, habetquè tanto plus alimenti, quanto medicamenti minus, cum sit moderatum quiddam, neq; calidum, neque frigidum, neque humidum, neque siccum, neque facultate ulla medicamentosa, vt expurgandi, aut sistendi, aut laxandi, aut aliud eiusmodi faciendi, sed si quid tantillum, inclinat in calidum, quo natura gaudet & fruitur. Itaque est panis pro omnibus cibis, quia mediocritatem tenet omnium, & tenuium & crassorum, & facultatum medicamẽtosarũ maximè expers, vt sit merè alimẽtũ. Has ob causas symbolũ est omnis escę, ac totius nutritionis, petentesque huic corpori necessaria alimenta, solum panem iubemur petere, quem quotidianum vocamus, quia corpora indigent quotidiana refectione, Neque satis est; si quantum corpulentissimus athleta sanguinis habeas, & succorum intra venas repositum, nisi recenti refectione quotidie vtaris. quę quidem necessitas, ex spirituum facili dissipatione nascitur. Has ob causas Helię fame pereunti, panem quidem solum, eumque quotidie mittebat Deus per coruum. Vinum non nutrit tam firmiter quam panis, tamen multo citius. quia non est tam aptum in densam, solidam, firmamq; substantiam abire, tamen abit citissimè in vitales spiritus, ac satis cito in sanguinem tenuem & calidum. Hinc fit, vt optimè maximèque secundum eorum naturas, dicatur panis confirmare cor hominis, & vinum lętificare. quia euenit his quod & alijs cibis, vt scilicet quò citius nutriunt, eo citius dissipetur quã præstiterint substantia: contra quo tardior, eò firmior refectio sit, & diutius duret; in eam enim sententiam scriptum ab Hippocrate est, Eorum quæ celeriter nutriunt, celeres quoque fiunt excretiones

tiones. Quę ergo tardius nutriunt, solidius præstant robur, potestq; qui eis vsus sit, diutius sine alia refectione persistere, pugnare, arare, aut aliud quiduis laboris sustinere: quæ verò nutriunt cito, præstant alacritatem, refectione illa facili spirituũ, reuocant ab exolutione & deliquio, si quod est: itaque exhilarant, robur verò & ad sustinendos labores vim non præstant, etsi quis impleatur, quia dissipantur facile. Igitur quod maximè firmat, roboratq; si modo vnicus cibus capiendus sit, est panis (quo spectat illud Capitis 28 primi Regum, Et robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa: nimirum, vt dictum est, ad robur indigemus pane, eoque quotidiano:) quod maximè exhilarat, vinum: exhilarat verò cum ebrietatem affert, quia obliuisci facit paupertatis & doloris, deniq; omnes molestias, curasque facit deponere. Nam vt Hippocrates libello de flatibus inquit, Ebrij fiunt præsentium malorum obliuiosi, ac futurorum bonorum fœcunda spe beantur, Vnde constat hilaritatem maximam ex vino, initium quoddam ebrietatis esse. Tametsi, etiam citra ullam ebrietatis seu dementię partem, lętitiam afferre potest mediocrem, Nam capite 31 Ecclesiastis dicitur. Vinum ad iucunditatem creatum est, & non ad ebrietatem ab initio, Est igitur iucunditas ex vino citra omnem ebrietatem, causæ verò illius sunt, dicta spirituum vitalium refectio, quorum penuria quia laborant melancholici, tristes esse consueuerunt: & quòd calefacit, laxat, funditq; cor: quem eundem motum illud per lætitiam subit. Vt enim per tristitiam contrahitur, & torpescit, ita per lętitiam laxatur & titillat. cuius motus, calor suauis accomodatissima causa est. Quòd ergo vinum lætificet, has habet causas manifestas, præter indicibilem quampiam sympathiam, quam fortasse habet cum corde, quę in eius substantię modo consistet, cum ad iucunditatem

crea-

creatum sit ab initio. Quòd lętificare Deum quoq; dicitur, maius aliquod suspicor habere sacramentum, enarrandum Theologis, Mihi illud occurrit, quandoquidem dicitur Deus in initio Geneseos, vidisse cuncta quæ fecerat, delectatusque quod essent valde bona, consonum est, vt tanto intuitu rei cuiusq; magis delectetur, quanto ea est melior: aut, (vt melius dicam) tanto res quęcunq; sit potior, quanto Deo magis placuerit. quapropter perinde sit dicere, rem aliquam lętificare Deum, & esse optimam: est verò vinum optimum, nisi quis eo vtatur ad ebrietatem. facit enim ad iucunditatem, & ad sanitatem animę & corporis, & ad uitę ęquitatem, & bonos mores. Ita enim dicitur capite nuper citato Ecclesiastici, Exultatio animę & corporis vinum moderatè potatum, & sanitas est animę & corporis sobrius potus. & rursum, Æqua vita est hominibus, vinum in sobrietate. nimirum, vt capite 30. eiusdem libri dicitur, Multos occidit tristitia. His causis Seneca libro de tranquillitate uitæ, ad eam obtinendam, ebrietatem laudat. exemplo Catonis, Solonis, & Archesilai, qui illi indulserunt. sunt verò illius hæc verba, Nonnunquam & vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, sed vt deprimat curas. eluit enim curas, & ab imo animũ mouet: vt morbis quibusdam, ita tristitiæ medetur. Hęc ille.

Nobis tamen neq; sanitatis, neq, hilaritatis causa, procedendum vsq; ad ebrietatem unquam est; neq; quę ad mores spectant, petenda à Medicis neq; Philosophis; nisi quatenus cum diuina consonant sapientia, quę tantum permittit vinum in sobrietate.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVM OCTAVVM.

» APITE 16. primi libri Regum ita est
» scriptum, Ecce spiritus Dei malus ex-
» agitat te, Iubeat Dominus noster, &
» serui tui qui coram te sunt, quærent ho-
» minem scientem psalere cythara; vt
» quum arripuerit te spiritus Domini ma-
» lus, psalat manu sua, & leuius feras.

Duplex hic occurit naturalis dubitatio. prima, An Dęmones possint morborum, qui alioqui in succorum & temperamentorum, aut etiam compositionis uitia referantur, esse causę: Deinde, An eadem auxilia desiderent illi morbi, ac cum sine Dęmonis opera orti sunt. Nam si Saul melancholia morbo teneretur, haud dubiè consultum esset, iuxta medicinę precepta tibicines quærere & Citharedos, qui musica instrumenta pullando animum illi demulcerent. nam cum metus & tristitia ita sint huius pessimi morbi accidentia, vt etiam fiant illius augendi causa, nulla ratione melius succurritur quam omni genere delectamenti; abigendo mœstitiam, & euocando mentem à rerum terribilium consideratione: vsque adeo vt cum morbus nondum est admodum inueteratus, neq; succus plurimum redundat: sola iucunda viuendi ratio soleat esse satis ad recuperandam salutem: præstare verò musicam magnam animę hilaritamen, Ecclesiasticus dicit ter aut quater, cuius in capite quadragesimo sunt hæc verba. vinum & musica lætificat cor. merito igitur musica mœstis, quales maximè sunt melancholici, naturaliter succurrit. si verò Saul non humore agitabatur melanchlico, sed Dęmone, quę causa esse possit, vt cythare pulsatione iuuaretur, & leuius eam exa-

gitationem ferret? An Dęmon mitescit musica? Hanc ob dubitationem, plurimi nihil hic censent fuisse naturale, sed diuina vi effectum, vt pulsante Dauide cytharam abigeretur Dęmon, non tam ob soni numeros, quam ob diuinos hymnos, quos ille cantãdo recitabat. Itaq; diuinis psalmis, ut exorcismis abigi Dęmonem. Ego quidem hoc non nego, neq; dubito illa ratione, vim verbi Dei, & Dauidicę prophetię significatam esse: nihilominus censeo, naturalem quoq; causam cum diuina illa coniunctam esse, atq; ad mirandum illum effectum, in vtranq; referendum fuisse. Hoc indicabo facile, productis in medium quibusdam Auicenę verbis, ex capite 18. fen primę, tractatus quarti, quod est de Melancholia, ea verò sunt hæc. Et quibusdam Medicorum visum est, q̀ melancholia contingat à Dęmonio; sed nos non curamus, cum physicam docemus, si illud contingat à Dæmonio, aut nõ contingat, postquã dicimus, quod si contingat à Dęmonio, tunc contingit ita vt cõuertat complexionem ad choleram nigram, & sit causa eius propinqua cholera nigra, deinde sit causa illius Dęmoniũ, aut non Dęmoniũ. His verbis Auicena inquit, nihil referre ad curationẽ siue Dæmon sit qui melancholica inferat accidẽtia, siue non: eo quod non possit ea inferre aliter, quã per ipsos melãcholicos succos. Itaq; causam proximã semper ad ipsos succos deuolui, atq; cum ablatione causæ proximę, necesse sit tolli morbum, vtentibus nobis naturalibus auxilijs, & causam tollentibus, necesse erit tolli morbum, etiam si Dęmon eum excitauerit. Ratio sanè hęc, partim quidem rectè procedit, partim tamen deficit, quandoquidem, vt morbus qui pendet ex causa, nisi sublatione causę proximę non tollitur; ita neq; ipsa causa proxima, nisi sublatione prioris: etiam si sit externa, modo nõ recesserit. velut si Sol bilem exussit, atq; ita febrem fecit, tolli non possit febris nisi bilẽ euacuata, aut cõsumpta; sed

neq;

neq; hęc pęnitus euacuari aut consummi, nisi ęgrotus à Sole recedat, & in frigidiorem locum se trásferat. si verò iam recessit, solum superest vt euacuetur bilis. Igitur eodem modo, si quis Dęmon, melancholicum sucum agitando & augendo, melancholica intulit symptomata, iam recessit, solum superest, vt naturalibus agatur auxilijs, aduersus morbum & causam humoralem: si verò adhuc immanet, necesse sit simul uti remedijs quę Dæmonem abigant, & quę melancholicum succum euacuent, & compescant. Effectum itaque hac ratione est, non vt omnino sit indifferens, siue sit morbi causa Dæmon, siue secus, vt volebat Auicena; tamen, vt quęcunq; auxilia naturalia curare possunt morbum, cum is à Dęmone non pendet, possint etiam aliquatenus subuenire cum pendet. Si ergo cantillenę, et musicorum instrumentorum concinnus sonitus, placare naturaliter possunt melancholicorum sęua symptomata, cum eo morbo quis laborat, possint certe eodem modo, & eadem prorsus causa, cum eius morbi auctor Dęmon est. Verum hoc ipsum quod aliquatenus videtur iam esse demonstratum, euadet longè, euidentius, si hæ dubitationes prius explicatę sint. Prima an malus Dęmon possit morborum causa esse? secunda, quomodo? tertia, an sint aliqua naturalia remedia, quæ per se, ipsos abigant Dæmones, an non, sed spiritalibus solum agendum aduersus eos sit, vt Ieiunio, & Oratione? His enim decisis, facile eo quo volumus perueniet disputatio. Antiquissimas esse has dubitationes, neq; Christianis solum aut Iudęis, sed & Mahometanis & Idolatris agitari solitas constat. Primum quidem ex eo Auicenę loco quem produximus, deinde & ex libro de morbo sacro, qui nomine Hippocratis circumfertur. toto enim eo libro disputatur aduersus affirmantes, Epilepsiam ad Dęmonem referri, &

eos, qui eo malo teneantur, solere in domum fugere, aut aliter à multorum conspectu se subtrahere, persentientes inuadi se se à Dęmone, atque adeo contendentes eiusmodi, non medicinalibus auxilijs, sed expiationibus esse curandos. censet vero is autor, eam opinionem non aliunde, quam ex ignoratione naturalis epilepsię causę nasci: plausibilem verò esse vulgo, eò quod morbus videatur esse mirabilis, & ab alijs diuersus: atq; quòd expiatio minus molesta curatio esse videatur quam quæcumq; medicinalis aut chyrurgica. Atqui profectò, vt qui philosophię sunt ignari, ob multarum rerum naturalium ignorationem fieri solent creduli, & superstitiosi: ita qui physicæ plus satis sunt dediti, rebus omnibus quę corpora non sint, aut eorum motus, periclitantur diffidere. Nunc verò cum de Dæmonibus tam multa à Philosophis disputata sint, non video cur quispiam quantumuis rigidus Philosophus esse velit, tollat è medio Dæmones, nullamq; causæ rationem in morbis excitandis & torquendis corporibus eos habere censeat. Nam hęc consequtio nihil valet, potest melancholia & epilepsia, vt quis alius morbus, citra Dęmonem fieri, ob sucos ita aut aliter motos aut vitiatos: ergo non potest fieri per Dæmoné. At verò neq; hæc, Quiuis morbus talis fit ab humore & causa naturali, ergo nullus fit à Dæmone, quia is ipse morbus qui fit a Dæmone, fit per causam naturalé, si Dęmon non aliter quam per ipsos humores, infert tales morbos: habetque Dæmon vicem causę externæ, vt dictum est. nisi verò negetur, Dęmonem posse mouere succos: at verò moueri corpora ab spiritalibus substantijs, neq; Aristoteles quidem, qui minimè de Dęmonibus est philosophatus, negauerit. Ille enim causas omnes corporum motrices reducit, vsq; ad indiuisibilem & incorpoream. Itaq; posse fieri, vt Dęmonis pręsentia morbos excitet, neq; quippiam in hac

assertione Philosophorum placitis esse repugnans indicatum est. At verò esse re vera ita, superest indicemus. Primum quidem literarum sacrarum testimonio, deinde & arguméto ab ipsis rebus accepto. Diui Lucę capite octauo, ita scriptum est. Occurrit illi vir quidam, qui habebat Dæmonium iam temporibus multis, & vestimento non induebatur, neq; in domo manebat, sed in monumentis (& paucis interpositis) multis enim temporibus arripiebat illum, & vinciebatur cathenis, & compedibus custoditus, & ruptis vinculis agebatur à Dæmonio in deserto. Ex hac narratione facile constabit cuiuis, qui vel summis labijs degustauerit medicinam, hunc hominem laborasse ea manię specie, quę vocatur à Medicis Lycáthropia, seu lupina insania. His enim præcipuè accidentibus deffinitur is morbus. quòd ita affecti domi contineri non possunt, sed circa sepulchra frequenter vagantur. Iam verò eum, cuius mentio fit nono capite Marci, constat fuisse epilepticum, ita enim dicitur. Et attulerunt eum, & cum vidisset eum, statim spiritus cõturbauit illum & elisus in terram volutabatur spumans. constat verò elidi in terram, ac volutari, & fieri spumam circa os, certissimas notas esse Epilepsię. Quin etiam (quod aliquanto videtur rarius) constat decimo tertio capite Diui Lucę, puellam quandam conuulsionem spinę accepisse à Dęmone: qua laborauit decem & octo annos. Manifestum ergo est, quanto in errore sint, qui quòd indicauerint, eum qui defertur ad exorcistas, teneri epilepsia, aut catocho, aut melancholia (ijs enim morbis frequenter tenentur) aut alio quouis morbo, putant se iam indicasse, non esse id à Dęmone: cum his exemplis constet, eos morbos quandoq; fieri à Dęmone. Neq; vero cum Dominus noster inter mortales ageret, vexabant hominum corpora Dęmones, ac non etiam nunc vexant. Non enim sancta Ecclesia,

quæ

quę diuino regitur ſpiritu, vteretur exorciſmis, ac crearet quotidie exorciſtas, niſi vexarentur nunc quoq; hominum corpora à Dæmonibus. ſed & ex his quæ homines fide digni, & verbis,& ſcriptis teſtantur, facile indicatur, eſſe etiam hoc tempore talium malorũ cauſas immundos ſpiritus Nam ferunt, horum multos reſpondere, appoſitiſſimè loqui linguis alioqui ignotiſſimis, vt ruſticum & ignoratiſſimum Latinè, Græcè,aut Chaldaicè:præterea iuſſos ac coactos ab exorciſtis, ſignificationes de ſe euidentes præbere immundos ſpiritus, & homines ab eis detentos multa diuinare, & narrare, quę in remotiſſimis mundi partibus agantur. quę ſanè conſtat nullatenus habere poſſe phyſicam cauſam. Veriſſime enim dictum eſt illud ab Ariſtotele, ſi quid aliud, intellectum hominis non poſſe aliter intelligere, quam phantaſmata intuentem; atq; adeo nihil in eo eſſe poſſe, quod prius non fuerit in ſenſu. Cum igitur anima ruſtici nullum, ne minimum vnquam conceperit gręci ſermonis phantaſma, vnde poſſit eius intellectus nunc abſtruſiſſimas phraſes eius idiomatis, haurire? Eſt certè intellectio,animę rationalis actio propria,quamq; citra organa corporea poteſt exercere, vnde & ſeparabilis eſſe cognoſcitur: ea verò, & ſi per ipſiſſimã mentem citra organa agatur corporalia,non tamen dum anima in hoc corpore eſt, citra cerporalia phantaſmata. Illud enim intelligere, eſt de vniuerſalibus, & à materia ſeiunctis cogitare: ſeiunguntur verò à corporalibus phantaſmatis, vi intellectus agentis. Quorum ergo nulla vnquam concepta ſint phantaſmata, nulla poteſt eſſe intellectio. Iam verò vt intellectio eſſe non poteſt eorum, quorum nulla fuerunt phantaſmata, ita neq; recordatio, quorum non fuerit imaginatio; neq; imaginatio, quorum non fuerit ſenſus. Ergo quę alibi agantur certo cognoſcere nullũs poteſt:per nullam enim internarum potentiarum;cum

ta-

talium nullus antecesserit sensus. Dixi verò certo cognoscere, quia temerè, casu quodam aliquid prędicere, aut præcogitare, garrulis euenit, & ijs qui varijs imaginationibus ęstuant, vt mare. Scio quosdam Philosophos minus exactos, & qui admirationi magis student quam veritati, censuisse admirandas has vires esse humoris melācholici, fieriq; posse, atq; adeo solere, vt quidam (in quibus scilicet is succus abundat) loquantur linguis ignotis, diuinent, quin etiam citra contactum moueant aliena corpora, cogant pluuias, excitent procellas, atq; adeo eo vsq; procedunt quidam, vt in nescio qua naturali quarundam animarum pręstantia, vim mirabiliora opera efficiendi constituant. Verum ex dictis constat, horum assertiones deuolui ad assertiones illas Platonicas, Intelligentem animam non esse corporis actum, & vt Aristoteles loquitur, entelechiam, sed assistere vt intelligentiam cœlo: Nostrosquè animos sciuisse quidem antea omnia, discere verò nihil aliud esse quam recordari. Ita enim, quandoquidem intelligens anima neq; corpus naturale sit, neq; naturalis corporis actus, non teneatur legibus causæ naturalis, sed possit mouere sine contactu, & quia prius omnia nouerat, possit extra materiā diuagata, aut quietē agens per somnum subtrahensque sese a sensuum perturbationibus, vt illi philosophantur, per sese scire, quæ à nullo sensuum acceperit. Verū dictas assertiones constat sapientium omnium consensu censeri iam absurdas, & esse dogmatibus ecclesiasticis dissonas. Igitur qui vaticinantur, siue per ea insomnia quę vocantur diuina, siue vigilantes, & qui ignotis antea loquūtur linguis, ope spiritus cuiuspiā id faciūt siue boni, siue mali. Cū verò torquere hominū corpora ad immundos potius spiritus spectet, cōstat eos qui torquentur simul & tale quippiā faciūt, teneri ab spiritib. immundis atq; spiritus immundos taliū mor

borum

borũ cās esse. Sed quo pacto esse possint dicamus. Dęmõ causa est externa morborum. Nõ enim intra corpus ipsum latenter nascitur, sed extrinsecus accedit morbos illaturus, eos igitur qui pendent ex materia, non aliter infert, quam alię causę procatarticę, puta mouendo internas, vt melancholiam morbum, augendo melancholicum succum, & eum qui inerat commouendo, deferendoq; in cerebrum, & internorum sensuum sedes vapores nigros. Augere verò potest melancholiam eā quæ naturaliter generatur, detinendo ne expurgetur; aut quascunque exurentes causas admouendo Epilepsiam verò, Apoplexiam, Paralysim, aut Catochum, deferendo crassos succos, ac per eos cerebri ventres, aut ipsas neruorum radices obstruendo: Cæcitatem, aut surditatem eodem modo, excrementa ad oculos, aut aures aceruando: quamquam hęc duo mala sine interna causa facere per se se possit, neruos visorios aut auditorios comprimẽdo, quominus per eos facultas sentiendi transmittatur; aut cæcitatẽ quidem, humorem aquę, qui chrystalino oppositus est agitando: surditatem, detinendo aerem congenitum (hunc enim existimo proprium esse audiendi instrumentum, vt & Aristoteles) quominus moueatur. Vt enim nisi humor chrystallinus colorum fulgoribus intinguatur, agi non potest visio: ita neq; nisi internus aer externi excipiat motitationem, auditio. Itaq; aqueum humorem tranquillum esse expedit, vt rectè agatur visio, & aerẽ internũ agitari, vt auditio. Multa alia mala sunt huiusmodi, quę aut per se ipsum possit Dęmon facere, aut per internas causas. quapropter ad tollendum ea mala, quę per sese faciet, solis exorcismis sit satis vti: ad ea verò quæ per internas causas, medicinalibus pariter auxilijs vtendum erit. Non ergo erit semper satis fugasse Dęmonem, nisi morbum etiam cures, (vt neq; satis semper sit ad tollendam febrem

quam

quam peperit ira aut labor, miteſcere, aut quietem agere) neque vnquàm ſatis ſit naturalibus inſtare remedijs, niſi Dæmonem fuges. quò fortaſſe reſpiciens Hippocrates in prognoſtico dixit: Si quid etiam eſt in morbis diuinum, illius quoque oportet diſcere prouidentiam. Nimirum refert ad curationem, & ne hoc ignorans, & ſolum naturalem cauſam ſuſpicatus, ineptè prædicas. Sed an ſint aliqua naturalia remedia, quæ per ſeſe in ipſos Dæmones ferantur, & illis naturaliter aduerſentur, dignum eſt conſideratione. Videtur enim conſentaneum, in ipſis naturalibus rebus eſſe quaſdam Dæmonibus gratas, quaſdam ingratas, & quibuſdam allici, quibuſdam fugari naturaliter (vt capite ſeptimo, & quindecimo huius libri diſputare cæpimus) ſiquidem inter omnes gentes, qui expiationibus curare morbos huiuſmodi tentauerunt, res quaſdam cauere iuſſerunt, & quibuſdam vſi ſunt, idquè diuinitatis ipſius morbi cauſa dicentes ſe facere. Nam Hippocrates in illo libello de morbo ſacro (nimirum erant etiam inter idolatras qui expiamentis tentarent curare) ita ſcripſit aduerſus expiatores. Cæterùm qui primi (loquitur de epilepſia) hunc morbum ſacrum pronunciarunt, tales mihi hi fuiſſe videntur, quales etiam nunc ſunt magi, & expiatores, & circulatores, qui ſe vehementer pios eſſe ſimulant, & amplius quid ſcire. Hi itaque conſilij ac mentis inopis prætexentes diuinitatem, cum nihil haberent quod exhibitum prodeſſet, vt ne manifeſta fieret eorum ignorantia, ſacram hanc eſſe affectionem pronunciarunt, & rationibus idoneis collectis curationem conſtituerunt ſibi ipſis ſecuram, expiamenta offerentes, & incantamenta, & balneis abſtinere iubentes, & à cibis multis, velut ex marinis quidem à mulo & melanuro, mugilique, ac anguilla: ex carnibus verò à caprina, ceruina, ſuilla, ac canina: ex volucribus autem, à Gallo, ac

turture, ac otide; ex oleribus à menta, allio, & cepa. pallium præterea nigrum habendum non esse, neque in caprilla pelle decumbendum, neque eandem gestare oportere, neque pedem supra pedem habendum esse, neque manum supra manum. Hæc illo in loco, Ex quibus intelligimus, Magos illos siue expiatores qui inter gentes versabantur, cum morbum diuinum, hoc est, à Dæmone esse censerent, res quasdam interdixisse, vt naturaliter noxias ijs, qui ita laborarent. Quin etiam hoc tempore scimus, multos exorcistas solere suffitu quarumdam rerum vti, vt ipsi dicunt, ad torquendum fugandumque Dæmonem ipsum. Nimirum dicunt, eum molestissimè ferre suffitum cornu caprini, & cuiusuis stercoris, præcipuè humani, & ruta, ac hypericone (quem ob id fugam Dæmonum appellant) fugari. Sed quod maioris momenti esse videtur, & eius quod propositum est maiorem fidem facere, Tobias iunior suffitu iecoris cuiusdam piscis, iussu Sancti Raphaelis, fugauit Dæmonem, qui septem viros illo priores interfecerat. Videtur itaque his testimonijs effectum, pro ipsomet Dæmone fugando, esse naturalem quandam curationem. Nihilominus vt nuper citatis capitibus indicauimus, si Dæmones penitus sunt incorporei, vt certè sunt, nullam à corporibus naturaliter passionem possunt accipere: sed neque si corporei essent, (nisi etiam essent corruptibiles) voluptate aut dolore affici possent: quia neutrum horum potest esse sine sensu, neque sensus esse potest, nisi cum organis, habentibus communem naturam cum ipsis sensibilibus. Quapropter corruptibilium rerum sensitiua, corruptibilia esse corpora necesse est. Nisi igitur Dæmones corporei & corruptibiles sint (quales certè non sunt) neque voluptate neque dolore affici possunt naturaliter ab vlla qualitate corporali. dixi naturaliter, quia prima causa, quam nullis naturæ

legibus

legibus teneri in physicis fusius demonstraui, potest corporibus præstare vim attingendi etiam incorporea, ea vero vis non fuerit naturalis, sed superior, vt igni torquendi diabolum & angelos eius, & benedictæ aquæ eosdem fugandi, & abluendi mentes. Huiusmodi quandam virtutem tributam esse hepati illius piscis, quo Tobias vsus est crediderim. Aliorum verò quæ proposita sunt, aliæ sunt causæ. A balneis suspicor circulatores illos arcere solitos ægrotantes, quo sublata maxima ac notissima talium morborum curatione, maior expiationibus auctoritas accederet. Nimirum melancholici morbi, quales sunt plerunque quos Dæmon ciet, nullo auxilio magis quàm balneo curari solent, atque eo magis quàm vllo alio medici vtuntur. Tollebant ergo hoc, vt viderentur tollere totam curationem naturalem. Cibos illos omnes interdici ægrotis idoneum erat ob ipsoș morbos, quandoquidem ob crassitiem, aut melancholicum substantię modum, aut acrimoniam erant noxij. Imponebant verò illi hac in re vulgo, id quod erat naturale ad diuinam causam referentes. Nigro indui pallio, ad melancholicas passiones non est vtile: manum habere supra manum, aut pedem supra pedem, otiosi & cogitabundi est, quod etiam melancholicis obest: indui pelle caprina, aut in ea decumbere, proprietate quadam esse noxium epilepticis Tralianus capite proprio tradidit. At verò quòd suffitu cornu caprini, & stercoris torqueatur Dæmon dicunt causam esse, quòd contemni se non ferat, cum sit superbissimus. Ego verò existimo, ventum esse illis in eam opinionem quia vt Medici omnes testantur, illarum rerum suffitu epilepsia manifestatur. statim ergo ac epilepticus illis suffitur, corripitur paroxismo, aut si paroxismo tenetur, ingrauescit. illi verò putant irritari Dæmonem. Rutam & hypericonem salutares herbas esse ad dictos morbos, res est

apertissima: cuius præcipua causa est, quòd flatus absumunt, atque ita humores sedant, qui magna ex parte flatuum agitatione perturbantur, vt libello de flatibus probat Hippocrates, si modò ipsius est ille liber. Itaque vtuntur quibusdam rebus, quas, (cum ad morbos illos curandos conferant) censent conferre ad fugandos Dæmones: & alijs quibusdam quæ nocent, hac ratione putantes se torquere Dæmonem, cum torqueant potius miseros ægrotantes. Hæc cum ita se habeant, constat ex his omnibus quæ dicta sunt, verisimile esse, plurimos eorum, qui Dæmonis opinione ad exorcistas deferuntur, Dæmonem non habere; sed morbis aliquibus eorum qui dicti sunt, teneri, & præ inopia consilij, cum tentatæ sint aliæ curationes antea, neque sufficiant, defferri ad illos, id quod merito ab Hippocrate libro de morbo sacro reprehenditur: esse tamen etiam aliquos, quibus talium morborum causa est Dæmon, illisque curationem naturalem non esse satis, conferre tamen, non ob ipsos Dæmones per se, sed ob morbos ipsos, aut eorum symptomata, aut internas causas, quas Dæmon ciet. Exemplo est Saul, qui cum à Dæmone torqueretur suauitate Dauidicæ cytharæ delinitus mitius ferebat; nimirum, vt melancholico occupatus morbo. Neque enim est quòd quisquam sibi persuadeat, Dæmonem esse qui musicæ suauitate captus mitesceret, atque adeo illum torquere sineret. Hoc enim refutatum iam antea est, disputatumque de ea re aduersus quosdam Platonicos capite. 16. huius operis, in explicatione cap. 2. Leuitici quod bis iam citaui. Solum fortasse superest, quod hoc loco quispiam dubitet, qua ratione fiat, si Dęmones nihil habent commune cum vllo corpore, vt melancholicos homines magna ex parte inuadant, aut melancholicos ipsi morbos inferant. Mihi quidem videtur ad eorum nequitiam referendum, non ad naturam: nimirum melan-

melancholicus succus, maxime omnium paratus est in insaniam & desperationem adigere, quæ illi nequam maximè exoptant.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

LIBRO tertio Regum capite primo ita habetur. Et rex Dauid senuerat, habebatque ætatis plurimos dies, cum operiretur vestibus non calefiebat. dixerunt ergo ei serui sui, quæramus domino nostro regi adolescentulam virginem, & stet coram rege, & foueat eum, dormiatque in sinu tuo, & calefaciat dominum nostrum regem. Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege, & ministrabat ei. rex verò non cognouit eam.

Cum quis satis vestibus operiatur non calefieri, naturalis caloris defectum significat, quia vestes non calefaciunt calore proprio, quo actu sint, vt ignis, neque quo potentia vt medicamenta, sed solum retentione, ac quodam repercussu caloris nostri: nimirum nostri caloris vi, expirat semper vaporosum quiddam ac calidum ex nostris corporibus, quod vocat Galenus calidum effluuium. illud vestes detinent, ac circa nostram cutem geminatum, faciunt sistere, atq; ita calefaciunt; præterquam quòd externũ frigus arcent, vt & domus parietes, & tecta. Cùm igitur corpus non calescit vestibus, nõ potest alia esse causa, quàm quòd non est calidum effluuium, atq; eo magis, quòd externum frigus semper arcent, vtcumq; habeat corpus. Igitur si ne sic quidẽ calescit, cõstat corpus esse valde frigidum, ac nihil, aut quam minimum calidi spirare.

Vt autem

Vt autem hoc eueniat duplex potest esse causa, aut enim ipsum innatum calidum affectum est, vt per magnum rigorem euenit, etiam valde calido iuueni, aut per sese est tenue & exiguum. in sene verò, neq; rigore neque horrore occupato, neq; alia vlla passione præter naturam, constat ab exiguitate & tenuitate caloris naturalis, quæ ipsius extremæ senectutis comes naturaliter est, nasci. cum vero Dauid tanta caloris naturalis penuria laboraret, nullum salubrius consilium excogitari potuit, quàm quod serui eius cæperunt, quærentes virgunculam formosam, quæ in sinu eius dormiret. videbanturque legisse Galenum libro septimo Methodi, vbi imbecilitatem frigidi cum siccitate ventris curans, inquit, Ex ijs verò quæ ventri extrinsecus applicantur, boni habitus puellus vnà sit accubans, vt semper abdomen eius contingat. Multo itaque melius illi consuluerunt, quàm si eum magna vestium mole onerassent, aut multo igne lectum concalefecissent, aut inuoluissent senem totum linteis igne concalefactis, aut oleis calidis inunxissent, aut etiam sinapismis aut rubrificantibus; ac multo magis, quàm si vino meraciori ingurgitauissent: quia nullus calor naturali nostro magis conformis, aut esse, aut excogitari potest, quàm qui feruet in pueruli aut adolescentulæ corpore: nimirum humanus ille est, & ob ætatem vigens. Itaque perinde est ac si senili corpori puerilem calorem manu admoueas, cuius solum defectu illud laborabat. nulla ratione potius videaris tribuere illi quod deest. Verum hoc vt apertius indicemus, quid intersit calorem simpliciter dicas, an naturalem calorem, oportet explicare. Nam Stoici (vt apud Ciceronem libro secundo de natura Deorum videre est) censuerunt (quorum etiam sententiam hac in parte multi secuti sunt) vt duplex à Platonicis ignis statuitur, cælestis & elementaris, ita etiam esse in rebus duplicem calorem,

calorem, alium quidem cœlestem vt solarem, qui omnia generet, foueat, & ducat incrementum: alium igneum, qui omnia dissipet atque absumat. Atque in primo quidem genere esse calorem naturalem rerum omnium viuentium, in altero calorem ignis quo vtimur. Solis enim calore foueri terram, & fruges omnes tum nasci, tum duci ad incrementum, igne verò admoto consumi omnia: ita calore nostro ac naturali, coctiones omnes agi generarique, ac nutriri omnes in nobis partes; alieno verò & præter naturam, vt febrili, ad tabem deduci: esseque hos calores, (quandoquidem adeo efficiant contraria) longe diuersos, alterum quidem natura cælestem, alterum elementarem. Ego vero cœlestem calorem nullum esse existimo, nisi est etiam frigus aliquod cœleste, quod nullus ponit. Omni enim calori frigus contrarium est: neque minus admota niue refrigerantur, quæ à Sole quàm quæ ab igne sunt concalefacta. Quod si non minus solari quàm igneo contrarium frigus est, nisi illi idem est calor, frigus duo habet contraria: sin autem alterum frigus etiam est, idque cœleste, certè cœlum non minus sit corruptibile quàm aër, cum contrariorum sit capax, & vtrumuis secundum naturam habeat, alterum præter naturam pati possit. Non igitur est calor vllus cœlestis, sed vt omne frigus ex elementis est, ita & calor omnis. quinpotius hæc est ratio cœlestis ignis, quòd lucidus sine calore est. Itaque cum ignis statuatur duplex, lux communis vtrique est, differentia verò in calore & eius vacuitate. Atqui profectò calor quem Sol infert, ad elementarem ignem refertur (vt alijs locis diximus) qui splendoris analogia allectus, cum Sole circumfertur. Nam præter dicta, si calor naturalis non est igneus, sed à cœlo tributus, omnis calor naturalis talis etiam sit, neque solum humanus, sed & qui omnium animalium; neque horum solum,

sed &

sed & omnium stirpium; neque certè harum solum; sed & omnium quæ suo calore seruantur, & admoto igne corrumpi possunt, cuiusmodi esse videmus succos omnes, vt lac, vinum, mel, oleum, florum omnium ac herbarum succos, siue destilatione, siue compressione extractos. Quod enim horum non corrumpitur, cum proprius calor tabescit? aut non potest admoto igne penitus absumi? Igitur his quoque est calor cœlestis, quandoquidem ab eo seruantur, cum corrumpi possint ab externo, atque adeo tanto citius, quanto habent proprij minus. Vinum enim natura robustum & calidum sustinet magnum aëris calorem sine corruptione; frigidum vero & languidum vel à tepente aëre vertitur in acetum. Quod si inanima & fluentia habent cœlestem calorem, cur non & solida, vt metalla, & gemmæ, ac denique quaecunque vi frigoris & caloris possunt deduci ad interitum? si enim vi frigoris interire possunt, proprij caloris retentione seruantur: si autem seruantur proprio, & corrumpuntur alieno calore, proprium habent à cœlo. hæc enim erat causa, qua naturalis cœlestis statuebatur. At verò vt vi frigoris & caloris intereant, necesse est accidat omnibus quæ concreta sunt ex vocatis elementis. Nam quod calidi & frigidi contemperatione constat, vtriusque excessu necesse est interire, quia mediocritatem vterque excessus corrumpit. Fit igitur ex dictis, vt rerum omnium concretarum naturalis calor sit cœlestis. Vnde rursus fit, vt ignis elementum non sit, siquidem in mistis non seruatur virtus eius, quæ enim nisi calor? quod si ignem è numero elementorum tollis, necesse est tollas & aquam, alioqui mistio non fiet, sed corruptio, quià erunt duo frigida, aqua scilicet & terra contra vnum calorem aëris; & duo humida, aqua scilicet & aër contra vnam siccitatem terræ: non ergo erit mediocritas, neque attemperatio.

Quod

Quod si aquam tollis quoque, necesse est tollas omnia, quia terra & aër non sunt bene miscibilia sine crassa aquæ humiditate. Necesse est igitur calorem proprium rerum omnium igneum esse, aut elementa, & mistionem è rebus penitus tolli, ac longè aliter de natura rerum statuere, atque hactenus ab omnibus Philosophis qui in pretio fuerunt. Quæ igitur est differentia caloris naturalis, & præter naturam, si vterque est elementaris? certè quæ frigoris naturalis & præter naturam: ita etiam & humiditatis & siccitatis, quòd scilicet proprius est aut alienus, estque cuicumque rei proprius calor, qui secundum naturalem eius mistionem moderatus est, qui mediocritatem excessit, iam est alienus. Atqui calor internus rei, ab exterius accedente quopiam aliquando corrumpitur, aliquando iuuatur: Atque vt iuuetur facit similitudo duplex: altera quæ in eius intensione est, vt scilicet non valde excedat, altera quæ in subiecto, vt scilicet similis sit substantia corporis quod admouetur. Si enim aridioris, aut humidioris admodum substantiæ est, & si non superet intensione, alter vret, alter putrefaciet: vtraque ergo ratione fit, vt nihil vtilius possit admoueri quibus calor naturalis extinctus pene est, quàm corpusculum pueruli aut iuuenculæ calidioris. Nam is calor in substantia est simillima, & nisi eueniat febricitare, humani caloris gradum non superat. Neque quidem præter rem erat speciosam quæri, quandoquidem iucundiores fierent ita amplexus, abessetque omne tedium, atque ita foueretur magis senex: non aliter ac eliguntur suauiores cibi, ac medicamenta minimè insuauia, ne venter respuat. Quod si frigidum iam senem multis vestibus obruas, onerabis quidem plus, calefacies verò nihilo magis: quia vestes parum calefaciunt, nisi sit internus calor quem cohibeant. Si verò linteis calidis inuoluas, aut lectum ipsum admoto calefacias

Ff igne:

igne: primum quidem is calor cum siccior sit, siccitatem auget senilem, & calorem alioqui exiguum dissipat: deinde cum is calor præter naturam insit ipsis linteis, cito deficit, simulque cum illis refrigeratur rursum corpus: si verò oleis calidioribus, aut alijs medicaminibus admotis velis calfacere, nec sic quidem proficies multum, quia medicamenta prosunt quatenus ab ipso naturali ac proprio nobis calore deducuntur ad actum: id verò nisi calor possit, medicamenta nihil efficiunt, aut etiam refrigerant. Quod si multa affricatione, aut igne fiant actu calida, eadem ac maiora afferent incommoda, quæ & calefacti ad ignem lintei. Iam verò nihil arbitror stultius, quàm senibus caloris augendi gratia, vinum abundanter, meracum præcipuè indulgere. Quanto enim vinum calidius est per sese, tanto maiori ventris ac viscerum omnium calore opus est vt superetur: alioqui à minori acescit, crudumque succum auget, vnde & calorem naturalem suffocat, & morbos innumeros parit, ac mortem properat: Quare vinum esse lac senum, non valde probo; censeo potius senibus sensim esse dandum dilutius, vsque dum in extremo senio constitutis toto vino detracto, detur pro eo mulsa aut de cocta aqua. satius enim est permittere calori naturali sensim venire ad naturalem interitum, quàm vino obruere, & senectam facere miserabiliorem, & breuiorem. Recte itaque procuratus calor est Dauidi seni: quod præcipuè ea in ætate effectum est, qua non potuerit virginem agnoscere: alioquin multo magis læsisset congressus, quàm contulisset admotio.

CA-

CAPVT TRIGESIMVM.

IBRO quarto, regum capite 3. dicit Eliseus Propheta. Nunc autem adducite mihi psaltem: cumque caneret psaltes facta est super eum manus Domini, & ait. Hæc dicit Dominus, facite alueum torrentis &c.

Itaque facta super eum manus Domini, hoc est correptus seu afflatus diuino spiritu, vaticinatus est. Id verò vt fieret, postulauit adduci sibi psaltem, ad cuius cantum facta est super eum manus Domini. Quæ sanè verba magnam habent contemplationem. Si enim cantus & musicus concentus vim quampiam habent ad vaticinandum, ipsa vaticinatio naturalis est, hoc est ex naturalibus procedens causis. Nam concentus, naturalis quædam est causa. Videntur itaque spiritus vaticinij naturaliter allici concentu, aut anima per cantum naturaliter ad vaticinandum disponi. Quod sanè ita esse, Quintus frater in primo libro de Diuinatione Ciceronis, ex sententia grauissimorum Philosophorum quam eo loco tutabatur, ijs verbis asseruit. Ergo & ij quorum animi spretis corporibus euolant, atque excurrunt foras ardore aliquo inflammati, atque incitati, cernunt illa profecto quæ vaticinantes pronunciant, multisque rebus inflammantur tales animi qui corporibus inherent, vt ij qui sono quodam vocum, & Phrigijs cantibus incitantur. Illa ximi ergo momenti fuerit, rigidissime examinare vt habeat hæc res, atque adeo totam de diuinatione doctrinam; quandoquidem maxima sacrorum librorum pars prophetia constat. quod maximum est fidei nostrę firmamentum, iuxta illud 2. Petr. 1.

Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui bene facitis attendentes. Si vero vaticinandi vis naturaliter hominibus accideret, qua ratione fidei, quæ de ſuper naturalibus habetur, argumentum eſſe poſſet? Vniuerſim de diuinatione plurimum diſputatum eſt à veteribus Philoſophis, Stoicis aſſerentibus eſſe re vera omnia ea diuinationum genera, quibus gentes omnes vtebantur, adeo vt neque auſpicia, auguria, neque ſortes, neque iudiciariam aſtrologiam, quam ſcientiam Chaldeorum vocabant repellerent. Epicurei ea omnia deridebant, putabantque eſſe impoſturas quaſdam, per credulitatem, & timiditatem hominum inuentas. Diogenes à quo fluxerunt Cynici, cum intueretur vitæ gubernatores, medicos, atque philoſophos, dicebat animalium omnium ſapientiſſimum hominem eſſe: cum autem inſpiceret ſomniorum interpretes, coniectores, & vates, & huiuſmodi, dicebat nihil ſe ſtultius exiſtimare homine. Itaque & Cynici deridebant hæc omnia. Peripatetici quædam negabant, quædam aſſerebant. Quod vt apertius exponamus, ab ea partitione incipiemus, qua Cicero vtitur in libris de Diuinatione. Omnia diuinationum genera, quibus homines vti tentaueruut ad duo rediguntur: vnum quod ad artem quampiam videtur pertinere, alterum quod arte caret, videturque potius conſtare natura. In primo genere ſunt auguria, & auſpicia, & obſeruationes portentorum, & aſtrologia iudiciaria, & miſſiones ſortium, & prognoſtica medicinæ, & phyſionomia, cuius chyromantia pars eſt. In ſecundo genere ſunt inſomnia, vatum furores, & oracula, & Pythonum ex ventre reſponſa, & omnis necromantia. Rurſum horum quæ in ſecundo genere continentur, quædam extrinſecus petuntur, vt oracula, & pythonum, & mortuorum reſponſa: quædam in ipſa noſtra anima eſſe videntur, vt

tur, vt

tur, vt insomnia, & furores vatum. Porro ipsi somniantes aut furentes, vocantur Platoni Vates; qui verò interpretantur, vocantur Prophetæ, itaque vates non intelligere quæ dicunt: prophetas verò exponere quæ dicunt vates; quanquàm in sacris libris hic nominum vsus non ita obseruatur, siquidem Cayphas dicitur prophetasse, cum nesciret quid diceret. Ergo nos quoque nunc indistinctè vocamus, siue vaticinari, siue prophetare, præsentire, aut prædicere quæ futura sunt. Stoici vt dicere cepi, nihil horum repellebant, sed omnium gentium hac in parte credulitati fauentes, censebant & auspicia, & auguria, & portenta, & scientiam magorum, & sortes, aliquid continere in sese certi & firmi, atque adeo vanum non esse eis vti, & auspicato quiduis aggredi, quod in vita esset magni momenti, aut inire prælium, vxorem ducere, aut aliud quiduis facere: Itaque non nisi præter rationem dimitti posse, contemplationem dextri & sinistri volatus auium, lugubris, aut hilaris cantus, & extorum in sacrificijs. Præter hæc etiam, esse vim quandam quibusdam hominibus, & in quibusdam locis vaticinandi, nunc dormientibus, nunc furore percitis: esse quoque Deorum de futuris rebus responsa. Primum quidem argumentum, & quod vniuersim de omnibus concludebatur, accipiebant ex communi omnium gentium consensu, qui (vt alibi dicit Cicero) lex est naturæ. Vix autem reperiri poterat gens vlla, ad quam Romanorum nomen peruenisset, quæ non haberet eas omnes prædicendi artes, & apud quam non narrarentur fuisse vlla vaticinia. De singulis vero ita argumentabantur, (eligam quæ videntur firmissima) primum quidem auspices, augures, & portentorum, & astrorum obseruatores, & sacerdotes qui considerabant exta, non temere proferebant quidquàm; neque nisi consideratis quibusdam signis, vtentesque

quibusdam

quibuſdam artibus, non aliter ac medici conſideratis in facie, & ſpiritu, & decubitu notis, prædicunt hunc moriturum, victurum illum: atque agricolę conſideratis volatu auicularum, & ranarum cantu, & grunitu ſuum, præſentiunt pluuiam: & nautæ, piſcium conſideratis ſaltibus, & maris colore, inſtantem procellam. Vt ergo nemo eſt qui hæc præſenſionum genera vt naturalia non recipiat, ita nemo eſſe debet qui illa repellat. Nihil enim videtur intereſſe, præterquàm quod eorum cauſæ videntur ignorari. Si verò (inquiunt) experimento res conſtat, vt omnium gentium videtur vſu probari, etſi ignoretur cauſa, non eſt detrahenda fides, ſed cenſendum omnino eſſe aliquam, quia nihil ſine cauſa fit. Iam verò diuinationem illam aliam, quæ verius diuinatio dicitur, quæque ſine vlla arte intra nos eſſe videtur, dormientes, aut furentes, aſſeritur exemplis multis. quia præter vetera quæ narrantur quàm plurima, vix vllus incidet in hanc lectionem, qui non audiuerit multa ad hanc rem pertinentia. Poſt exempla verò addebat Cratippus hoc argumentum, quod ſibi perſuadebat eſſe firmiſſimum. Quodcunque animal vel ſemel in tota vita vidit cœlum, aut omnino colorem, fulgoremve aliquem, etiam ſi centies millies videre nequiuerit, aut videndo deerrauerit, neceſſe eſt habeat vim facultatemque cernendi: nam quod ea omnino orbatum eſt, nunquàm videre poterit. Ergo & quicunque homo, vel ſemel præſenſerit diuinaueritque futura, etiam ſi errauerit ea in re pluries, habet in ſeſe facultatem diuinandi. At verò nemo neget plurimos ſomniaſſe aliquando, aut etiam vigilantes dixiſſe res futuras, quæ verè conſequutæ ſunt. Porrò (dicunt) vt naturaliter tributa eſt animæ vis quædam ſentiendi præſentia, quæ dicitur ſenſus, & alia ſentiendi præterita, quæ eſt memoria, ita oportet tributam

eſſe

esse aliam futurorum, puta vim diuinandi. Collocant itaque sensum, & imaginationem, quæ sine sensu temporis est, inter memoriam & diuinationem. His argumentis, & alijs multis (quæ vt minus naturalia sciens prætermitto) affirmabant esse in humanis mentibus vim quandam diuinandi, quæ plerumque langueret, nonnunquàm verò excitaretur vehementer, aut calore quodam intrinsecus excitato, vel vehementi motu, vel vino, vel flatu aliquo diuino talem habente naturam, eumque vel ex terræ quibusdam locis non continenter, sed temporibus quibusdam exhalare, ac sese, non in omnes, sed in natura magis paratas mentes inserere, illisque diuinationis, velut quædam, citra eum calorem vel flatum, obturata foramina reserare: ab eius quoque facultatis vsu mentem, præsentia rerum externarum, inter quas versamur semper, interturbari, proinde tunc maxime posse, cum externis relictis rebus per se mouetur, vt in somnis, aut cum eleuata est, vt cum musico concentu detinetur. Licet tibi hæc legere, vt multis alijs in locis, ita apud Plutharcum libello de defectu oraculorum, Quibus plurimum videtur adstipulari factum Elisei, siquidem petijt adduci sibi psaltem, vt vaticinaretur. Epicurei omnia diuinandi genera deridebant, censentes nihil eorum quæ omnino non sint sciri posse, futurorum verò nullum esse adhuc. sed quoniam neque præterita iam sunt, melius videtur ratio hæc ita concludi posse. Quæ neque sunt neque fuerunt vnquàm, nullo modo sciri possunt; Nam neque per se vt quæ actu sunt, neque per sui species, ac velut vestigia quæ reliquerint, vt quæ præterierunt: nulla est igitur diuinandi ratio. Censebant ergo, eorum quæ præcognita prædictave per quodvis diuinationis genus esse narrantur, plurima esse vulgi ineptias, aut sacerdotum imposturas: imperitæ

vero

vero multitudini, prætextu pietatis & religionis facile persuaderi: nonnulla casu euenire, vt scilicet euenire potuit aliud quiduis. Neque enim necessariò non euenit quod prædictum est, sed & cum non euenit, potuit euenire. Peripatetici, vt Cicero refert, omne id genus diuinationum, quod artis alicuius erat particeps, tollebant, vt Epicurei; id verò quod arte caret, vt diuinationem dormientium, & furentium, & eorum qui morti proximi sunt, concedebant vt & Stoici. Plato, vtrumque mihi videtur recepisse, alterius vero causam reiecisse in Dæmones, alterius in naturam. Nam in conuiuio siue de Amore, disserens de natura Dæmonum, quos inter homines & Deos censet intercedere, inquit. Per hanc vaticinium omne sacerdotumq́ue diligentia circa sacrificia, expiationesq́ue, & incantationes, & diuinatio omnis, atque magica. Idem in dialogo de Natura vaticinium statuit in iecore, censens scilicet diuinandi vim tributam esse hominibus à natura, & ea vi tunc maxime eos vti, cum minime vti possunt prudentia: sunt verò eius hæc verba. Quod autem dementiæ humanæ Deus diuinandi vim dederit, illud argumento esse potest, quòd nemo dum sanæ mentis est, diuinum & verum vaticinium vllum assequitur, sed cum vel somno prudentis vis præpedita est, vel opprefa morbo, vel diuino aliquo raptu à sua sede dimota fieri diuinatio solet. In Apologia idem Plato Socratis nomine, dicit eos qui proximi sunt morti solere diuinare. Pythagoram narrat Laërtius diuinatione per auguria esse vsum, & inter symbola scripsisse, diuinationem omnem honora. Aristoteles quoque sectione. 30. problematum, causas quibus Sibillæ & bachantes, & vates fiunt, reijcit in calorem quem in mentis sede ciet atra bilis, eius verò sunt hæc verba. Multi etiam propterea quòd ille calor sedi mentis in vicinio est, morbis vesaniæ implicantur, &

lymphatici

lymphatici fiunt; vnde Sibillæ, & bacchantes, & diuino spiritu afflati fiunt, cum non morbo, sed temperie naturali fiunt. Ex his verbis constat, Aristotelem censere, vel saltem eo loco affirmare (nam, vt hoc obiter dicam, eius viri sententia propria male petitur ex problemmatis, quia in eorum dissolutione sæpe vtitur alienis placitis) esse in hominum mentibus naturalem facultatem futura præsentiendi; eam verò incitari calore, in quibusdam quidem morboso, eosque dici maniacos, phreneticos, aut lymphaticos: in alijs verò naturali, quòd scilicet atra bile, eaque calida, naturaliter iuxta mentis sedem, hoc est in cerebro abundent, eaque causa fieri Sibillas, & vates, atque adeo prophetas. sed & in libro de mundo ad Alexandrum, extant hæc Aristotelis verba, quæ plurimum dictis de naturali diuinatione videntur fauere. Atque etiam per multa spirituum genera plerisque in locis terræ ostia patefacta sunt, quorum quidem spirituum alij aduentantes instigant, alij inediam tolerare faciunt, & alij vaticinari, vt in Delphis & in Lebadia. Itaque constat philosophos omnes, præter Epicureos, qui non adeo sunt à multis existimati sapientes, censuisse esse aliquam diuinandi facultatem, hominum mentibus insitam naturaliter; etiamsi ea facultas non nisi in raris quibusdam esset conspicua. Nam etsi de artibus illis diuinatorijs, aruspicum scilicet, & augurum, sortilegorum, Chaldeorum, & magorum, & sacerdotum, & similibus dissentirent, alijs has quoque habere aliquid naturale putantibus, alijs esse vanas prorsus, & nihil habere certi, retineri verò propter mores patrios, ne tollantur simul leges, Platone asserente ea quoque diuinandi genera, non tamen naturales habere causas, sed fieri Dæmonum interuentu; tamen de ea diuinatione, quæ citra omnem artem in nobis ipsis sita esse videtur, quales Sibyllarum, prophetarum,

 & som-

& somniantium; omnes præter dictos, consentiebant, naturaliter esse in ipsis nostrûm mentibus. Ex sacris eloquijs dubitare merito posses, quam sententiam colligas. Nam capite 23. Numerorum, Balaam afflatus diuino spiritu,& laudes populi Israelitici commemorans: inquit, Non est augurium in Iacob, nec diuinatio in Israel. itaque quasi augurium & diuinatio omnis sint vana, aut malorum Dæmonum interuentu fiant, dicit, non esse horum quippiam inter fideles. Hanc ob causam Saul, dum bonum ageret coram Deo, erasit è terra Israel magos, & ariolos, & habentes pythones in ventre interfecit. Itaque omnes qui vtebantur artibus diuinatorijs, aut magos & ariolos è terra relegauit: admittentes verò malos Dæmones intra sese, interfecit. Hæc itaque omnia partim sunt censenda vana, partim praua, quod partim sint imposturæ, partim agantur interuentu malorum Dæmonum. quod idem vel ex nostris legibus constare potest, quibus impostores omnes, qui vtcunque diuinationem profitentur, relegari iubentur: vtentes autem diaboli opera, vel comburi, iuxta id arbitror quod Saul initio sui regni fecisse narratur. capite 28. primi Regum. Itaque videtur omnis diuinatio populo Dei esse interdicta. Alia tamen ex parte videri possint, non minus, sed plus etiam quàm gentes vsi omni genere diuinationis. Nam in secundo genere (vt ab hoc nunc incipiam) esse videntur visiones omnes prophetarum & prædictiones, quæ non semper & vtcunque, sed afflatis numine quibusdam occasionibus fiebant, velut cum Sauli obuius fieret cuneus prophetarum, insiluit super eum spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum: itaque velut furens repentè se coniecit medium inter prophetas, prophetauitque cum illis; cuius rei nouitas prouerbium peperit, Saul inter prophetas, vt narratur capite decimo

primi Regum. Eliseus loco citato ad cantum psaltis prophetare cepit. In hoc genere etiam erant somnia, & somniorum interpretationes, Ioseph, & Danielis. In primo genere esse videbantur missiones sortium, quæ quàm maximè videntur probari in sacris, si quidem 16. prouerbiorum dicitur, sortes mittuntur in sinum sed à Deo temperantur. Iosue vt capite septimo suæ historiæ habetur, mittens sortes primum per tribus, deinde per domos, postremo per singulos, reperit Acham filium Caim, esse anathema. Diuus quoque Mathias electus est in apostolatum missis sortibus inter eum & Ioseph: vt narratur capite primo actuum Apostolorum Augurio videtur etiam vsus Eliseus, qui lethaliter iam ægrotans, prophetauit Ioë regi Israel, fore vt vinceret Syriam ter, eo quod terram iaculo ter percusisset: si autem pluries percusisset, fuisse deuicturum eam vsque ad consumationem. Itaque ex numero iaculationum videtur præsensisse numerum victoriarum; non aliter ac Calchas Agamennoni narratur, ex numero passerum prædixisse numerum annorum belli Troiani. Sed & quadragesimo quarto capite Geneseos scriptum est, Iosephum solitum esse augurari in scypho, in quo bibebat: atque adeo ipsemet dixit, An ignoratis, quòd non sit similis mei in augurandi scientia? Necromantiæ etiam exemplum esse videtur in sacris, Nam Saul, cum consultus Deus ei non responderet, neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas, curauit vt Pythonissa sibi suscitaret Samuelem, quem consuleret. Obseruationis etiam auium, & inspectionis extorum, formam videtur præ se ferre, illud quod Deo imperante fecit Abrahamus quod narratur capite 15. Geneseos his verbis. Et respondens Dominus, Sume inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque &

columbam. qui tollens vniuersa hæc, diuisit eã per medium, & vtrasq; partes contra se altrinsecus posuit, aues autem non diuisit: descenderuntq; volucres super cadauera, & abigebat eas Abraham, cumq; Sol occumberet, sopor irruit super Abrahã, & horror magnus & tenebrosus inuasit eum, dictumq; est ad eum: scito prænoscens, quòd peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua. &c. Videtur sanè in hoc oraculo, & inspectionem extorum fuisse, siquidem diuisit per medium tria illa animalia, & eorũ partes contra se altrinsecus posuit, auium quoq; habitam rationem, siquidem descenderunt super cadauera: porrò accessisse diuinationẽ ex insomnio, siquidem post soporem dictum est ei, quod semini eius erat euenturum. Arti quoq; Chaldeorum, hoc est astrologiæ iudiciariæ, fauere videtur illud, quod capite quinto libri Iudicum scriptũ est, De cœlo dimicatum est contra eos, stellę manẽtes in ordine, & cursu suo aduersus Sisaram pugnauerunt. Si enim ob infęlicem stellarum in cœlo manentium ordinem Sisara deuicta est, potuis certè præuiso eo stellarum ordine suam calamitatem præsentire. Sed & chyromãtici habent in sacris, quo se tueantur: siquidem capite 37. libri Iob ita habetur. Qui in manu omnium hominũ signat, vt nouerint singuli opera sua. Iam verò oraculis nulli homines videntur magis vsi quàm Israelitæ. Nam Dauid consuluit Deum capite quinto libri primi Regum. Si ascendã contra Philistęos & tradas eos in manus meas? qui respondit, non ascendas contra eos, sed gira post tergũ ęorum, & venies ad eos ex aduerso pirorum. Consulebant etiam per prophetas. nam capite 18. secundi Paralipomenon, dixit Iosaphat ad regẽ Israel, Consule obsecro in pręsentiarum sermonem Dñi. Congregauit ergo rex Israel prophetarũ quadringẽtos viros, & dixit ad eos. In Rhamoth Galaat, ad bellandum ire debemus, an quiescere? postea horũ responso non contẽtus, accersiri iussit

Micheã. Quæ igitur diuinatio nõ erat in Israel? Certæ primę de diuinatione quæstioni, An scilicet sit vlla diuinatio, nullus locus relictus est. Est enim re vera diuinatio aliqua, vsique ea sunt non tantum populus Dei, sed & aliæ gentes. nam vt fuerunt prophetæ inter Hebræos, fuerunt & inter Græcos, & Latinos Sibillæ, & Balaam prophetauit inter gentes, & responsa accipiebant Idololatræ à suis Dijs. nam præterquàm quòd nimis esset proteruũ, negare omnia quæ de Ammone Ioue, & Delphico Apolline celebrauit antiquitas, rex Ochozias misit nuncios ad Belzebub Deum Acharon consulendum de sua salute, quasi scilicet ad respõdere solitum. Quapropter facessat stulta Epicureorum derisio, qui omnia siue de sacrificiorũ inspectione, siue de diuinatione ex insomnijs, siue de vatibus, siue de prophetis, siue de oraculis, ac prorsus de quouis diuinationis genere, vbi terrarũ esse dicebantur, censebant esse meras nugas, ac non solum non esse vllam diuinationem naturalem, sed ne esse quidem: qui hac vna causa mihi videntur laudandi, quod scirent, quid ex suis placitis esset consequẽs. Nam illi nullam vim naturalem diuinãdi esse censentes, cum & nullos Deos qui rebus humanis prospicerent esse putarent, sed (vt rectè Cicero intelligit) per derisum dicerent, eos esse imagines quasdam per aërem vagantes, non poterant vllam diuinationem recipere. Nos ergo quibus ex tam multis testimonijs doctissimorum ac grauissimorum auctorum, ac quod firmissimã fidem facit, scripturæ sacræ, cõstat esse re vera, fuisseq; semper inter mortales futurarum rerum præsensiones, disputandum est, quæ diuinatio sit (posita enim sunt plurima illius genera) atque quæcunque esse probetur, quam habeat causam, an naturalem, an diuinam. Disputetur primùm quidem vniuersim, deinde per singula genera, hinc sumpto initio. Quicunque futura tentant prædicere, aut ex consideratione

causarum,

causarum, signorumve procedunt, aut non, sed sine vllis signis aut argumentis, quasi res ipsas per se videant id faciunt: illud pertinet ad coniecturam, hoc ad diuinationem. Rursum, coniecturarum quædam sunt coniunctæ cum vera prudentia, quædam sunt vanæ, vt, scilicet ipsæ, siue causæ, siue notæ, ex quibus ratiocinatur. sunt vt coniecturæ quibus, imperator in bello, & ciuilis vtitur in administranda republica, & medicus in curandis morbis, & nauta in soluenda à portu aut retinenda naui, & agricola in mittendis seminibus, coniunctæ sunt cum prudentia, quia cum naturali ratione, aut diuturna experientia, rerum secundum naturam contingentium. Quibus verò vtuntur Auspices, aut augures, aut extorum inspectores, aut pullarij, aut obseruatores portentorum, vt videtur plerisque, vanæ sunt. Neque in volatu auium, neque in extis hostiarum, neque in pastu pullorum, neque in casu contingentibus portentis, videtur posse esse vlla naturalis significatio exitus bellorum, aut vitæ, mortisve principium, aut eiusmodi aliarum rerum, quarum gratia hæc obseruabantur. Diuinatio propriè vocata, aut vaticinatio, aut prophetia, nulla esse potest (quidquid grauissimi illi Philosophi dicant) merè naturalis; cur dicam merè explicabo postea. Nam qui diuinat, aut tunc primum illud didicit, aut antea quoque sciebat, non animaduerterat tamen: tunc quidem discere non potuit, quia cum non didicerit colligens ex præexistenti aliqua cognitione causarum, aut signorum, aut cuiuspiam corporalis passionis quam acceperit, neque omnino collegerit ratiocinando ex alijs assertionibus (id enim non diuinare, sed vt diximus coniectare esset) oportet ex ipsius obiecti præsentia scientiam comparauerit: at verò quod neque est omnino, neque fuit, non potest esse præsens obiectiuè: igitur superest, vt qui diuinat,

eius

eius quod diuinat notitiam semper apud se habuerit: id vero nulli finitæ facultatis menti contingere potest. Neque igitur vlla potest esse naturalis diuinatio. Nam facultas diuinandi si quæ est, non est quorundam, ita vt aliorum non sit; neq; futurorum quædam diuinari possunt, quædam non possunt: sed ea facultas erit per sese omnium futurorum, vt memoria est per se omnium præteritorum, & quantum in ea agitur, quidquid futurum est diuinari possit. Necesse est ergo, si quæ diuinandi facultas naturaliter inest humanæ menti, in ea esse rerum omnium futurarum species, & notitiam. Quoniam vero præsentia omnia & præterita aliquando fuerunt futura, tuncque pertinuerunt ad diuinandi facultatem, necesse est ea quoque sint in anima quæ eam habeat potentiam: ergo necesse est habeat humana mens in sese species & notitiam rerum omnium, præsentium, præteritarum, & futurarum: id verò fieri non potest, neque per infusas rerum species, neque per participationem idearum, neque aliter, cum sit finitæ ac certæ virtutis. Nam vt qui non est potentiæ infinitæ, non potest omnia facere, ita neque qui non est infinitæ sapientię, potest omnia scire: fit ergo, vt non possit esse in homine vlla naturalis facultas diuinandi. Ponere enim calorem quendam, siue bilis atræ, siue flatus cuiuspiam, auræve talis, quæ incitando mentem instiget ad diuinationem, nisi prius explices, qua ratione possit mens ipsa diuinare, an euoluendo quas in se habet notitias, an recipiendo quæ accedant extrinsecus, inutile est. Si enim ipsa diuinatio esse non potest, neque vlla sit in mente diuinandi vis; ea vero si non est, calorem vel afflatum ponere, vt diuinetur, perinde est ac si quis putet hominem natura cæcum, cuiusdam splendoris accessione posse videre. Quidam neoterici hoc argumentum sibi videntur effugere, ponentes

ponentes humanam mentem per se, ac nisi corporeis impedimentis teneretur, omnisciam esse, ac proinde cum aliquando dimissis rebus corporeis, quasi vinculis soluta euagatur, per sese etiam sine vllis obiectis res alioqui occultas, aut futuras agnoscere. Sed hi conditionem animæ alligatæ corpori non norunt, quæ nisi quæ per sensus receperit, agnoscere nullo modo potest: & ipsam humanæ cognitionis rationem tollunt, quæ nihil est aliud quàm quodammodo ab obiectis pati. Præterquàm verò quod tam multa receptissima à Philosophis placita perdunt, non vident se finitæ formæ perfectionem adscribere infinitam. Scire enim præcipua mentis perfectio est, & quo plurium est scientia, eo maior, quæ ergo omnium, infinita. ea cum non nisi in prima causa (quam infinitæ potentiæ, sapientiæ, & bonitatis esse alibi prius, & in hoc ipso opere monstraui) esse possit, constat neque scientiam futurorum posse esse, nisi penes primam, & infinitæ sapientiæ intelligentiam, penes quam, vt inquit Plato, neque est, erat, & erit, sed est. Igitur neque certa neque ambigua prædictio rerum futurarum, taliumque, vt earum non potuerit esse vlla certa coniectura ex rebus sensibilibus, neque eæ possint secundum aliquam corporalem passionem significari, euidenter attestantur primæ veritati, quæ penes primam intelligentiam est, neque minus quàm miracula confirmare eam possunt apud homines: immo plus etiam, quia multo melius possent Cacodæmones sensibus nostris illudendo miracula ementiri, quàm certo, & sine fraude, futura prædicere. Sine fraude dico, quia hac etiam in parte tentauerunt imperitissimæ rerum diuinarum gentilitati imponere, & veri Dei opera vtcunque immitari: nimirum, vt ille respondebat ex propitiatorio, vera, certa, & omni fraude vacantia verba, & veris prophetis vera suggerebat;

rebat; ita illi, aut ex idolis, aut per pseudoprophetas respondebant, nunc ambigua, & quæ in vtramuis partem flecti possent, nunc nugas, nunc mendacia. Ambigua, vt quidquid eueniret illi prædixisse putarentur; quale est illud, Aio te Æacida Romanos vincere posse: nugacia, vt quæ ipsis manifesta esse possunt, & hominibus occulta respondentes, ipsos in admirationem rapiebant, putantes quòd scirent occulta, posse etiam scire futura. quod tamen longe differt. huiusmodi est illud. Cum quidam ad oraculum missus esset, tenens manu plicatam syngrapham, in qua scripta erat hæc interrogatio, Vtrum mauis tibi bouem immolari, album, an nigrum? ipsi neque interroganti quidquàm, neque vero scienti quid manu gereret, bis ad aurem responsum est, album: quæ res magnam Amoni auctoritatem conciliauit, quasi potenti de quacumq; re consuleretur, respondere. ea vero res nihilo maiorem admirationem afferre debuit, quàm si aperta voce interroganti, qualem vellet immolari bouem, responsum esset, album. Cur enim Dæmonum natura ad agnoscendas voces, quàm literas censeatur esse aptior, cum non magis auribus, quàm oculis præditi sint? mendacia suggerebant pseudoprophetis ad decipiendum. Exemplo est id quod euenit Achab regi Israël, cui quadringenti ferè prophetę, spiritu mendacij instigati, responderunt, fore vt debellaret, & bello caperet Ramoth Galaad, cum tamen ille bello illo esset casurus, & eius exercitus dissipandus. Itaque vera & certa futurorum prædictio, ac prophetia, inspirationis à summo Deo, per se, aut per bonos Angelos factæ, euidens argumentum est. falsa verò, aut incerta, aut pertinens ad res præteritas, occultas tamen, vt furtorum, aliorum facinorum detectio (hanc enim etiam vocant diuinationem, quin & prophetiam, vt constat ex capite decimo tertio Lucæ vbi dicitur, velauerunt eum & percutiebãt faciem

eius,& interrogabant eum dicentes, prophetiza quis est qui te percussit) hæc inquam inspiratione fieri potest prauorum Dæmonum. cuius inspirationis, nonnunquàm ipsi diuinatores sunt conscij, vt cum consulto,& præ impietate cum illis pepigerunt: nonnunquàm ipsi etiam ignorant. Atque ignorantium, nonnulli putant se a Deo Optimo Maximo instigari, velut quadringenti illi prophetæ, qui deceperunt Achab: nonnulli neque an extrinsecus veniat vlla inspiratio, an intrinsecus in ipsis orta sit ea præsensio, norunt. atque hi præcipuè sunt, per quos sibi multi philosophorum persuasere, esse hominibus secundum naturam vim aliquam & facultatem, occulta & futura diuinandi. Cum enim diuinationem videant, & inspirationem non agnoscant, causantur naturam. Certè longè facilius, ac suasibilius est, Dæmonem tacitè rem quampiam phantasiæ repręsentare, quàm esse vim naturalem agnoscendi futura, quæque nondum sint, & occulta, quorum formæ per organa sensuum non subierint, cum hoc adeo naturæ ipsius animæ, & conditioni humanæ cognitionis indicatum sit repugnare; illud verò sit perfacile: Agitatione enim specierum rerum præteritarum, quæ in memoria sunt repositæ, possunt fieri futurarum rerũ, aut occultarum spectacula: id vero nisi raro & casu quodam fiat (in plerisque enim eorum quæ narrantur, casus & credulitas pepererunt diuinationis opinionem) à Dæmone fit. Itaq; omnis proprie vocata diuinatio, quæque nullam habet adiunctam coniecturam, fit à Dæmone bono aut malo, neque est in hominibus vlla naturalis facultas diuinandi, neque vllus sensus futurorum. Argumentum verò, cui Cratippus maxime fidebat, nullius momenti est. Si enim nemo, neque dormiens neque vigilans quidpiam futurorum præsentit, neque prædicit (præter afflatus Dæmonum) nisi casu, non certè quia prædicit,

dicit, prædicendi facultatem cognoſcetur habere. quod enim fit caſu, fit per accidens, quod à facultate, fit per ſe: non ergo à facultate quod caſu. Caſu vero fieri raras illas quæ narrantur diuinationes, conſtat, quia, quod per ſe & à facultate, fit ſemper aut plerunque: quod caſu, fit raro, aut ſemel: male ergo ille colligit, ſi vel ſemel prædictum ſit quod poſtea eueniat, eſſe facultatem nobis diuinandi. Neque illud aliud quod de memoria, cui facultatem diuinandi volunt opponi, rectè concluditur. Neque enim quia præſentium & præteritorum eſt ſenſus, oportet vt & futurorum ſit, cum præſentium, & præteritorum ſit vnde accipiantur certæ ſpecies, futurorum non ſit, niſi per accidens, ex ipſis præſentibus, & præteritis. Non eſt itaque vera dininatio naturalis: nihilominus habet etiam in diuinatione partem aliquam natura, idque duobus modis: vno quidem, quòd quædam vocatæ diuinationes ſunt meræ naturales: altero, quod ipſa etiam propriè vocata diuinatio, & prophetia, ob naturales quaſdam cauſas, accidit potius huic quàm illi, hoc aut illo tempore, hoc aut illud agenti, hoc aut illo modo diſpoſito. primus ergo modus primùm explicetur, deinde alius. De Aſtrologia & Phyſiognomia, cuius Chyromantiæ prædictio pars eſt, quandoquidem artium quarumdam eſſe videntur, certum eſt ſeorſum diſputare, an fide aliqua ſint dignæ, an prorſus ſint vanæ, vt etiam de Necromantia, ne tam multa vno capite inuoluamus. Superſunt auguria, ſeu auſpicia, & extorum inſpectiones, & portentorum interpretationes, ſortes, & inſomnia. Augurij & auſpicij nomen propriè dicitur de diuinatione, quæ ex cantu, aut volatu, aut paſtu auium, procedit: latius vero patente nomine, etiam de ea quæ ex alijs quibuſuis rebus caſu incidentibus, vt quòd hoc aut illud nomen auditum eſt, quod talis aut talis homo occurrit agenti iter, quòd hinniuit equus, aut ce-

ſpitans cecidit, quòd in menſa ſal excidit, aut vinum effuſum eſt, quòd iactus baculus bene in terrá cecidit aut male: & innumera alia, quæ neque vlla conſtant ratione, neq; eadem apud omnes ſunt, ſed quæ ſibi quiſque fingit. Extorum inſpectionibus vtebantur ſacerdotes in ſacrificijs idolorum, vtq; animalium quæ immolabantur, erant viſcera integra, aut vitioſa, ita bene aut malè ominabantur ijs quorum gratia ſacrificia fiebant. Vtraque horum erant prorſus vana, ac ex ſuperſtitione hominum profecta; ſi quid verò maius in his eueniebat, quàm vt caſu fieri cenſeri poſſet, id omne (vt Plato etiam autor eſt loco quem citauimus) Dæmonum interuentu fiebat: ideoque merito datum laudi eſt Sauli, quod eraſerit à terra Iſrael omnes ariolos, ſimul cum magis, & pythonem habentibus. Nihil occurrit in ſacris quod augurij aliquam ſpeciem præ ſe ferat, niſi fortè illud quod Eliſeus reſpondit Ioë regi, victurum ſcilicet tér: quòd terram ter percuſſiſſet iaculo: id verò non ita oportet interprætari, quaſi triplex iaculatio triplicis victoriæ augurium præſtiterit, ſed quod Eliſeus eam recepiſſet reuelationem à Deo, fore vt Ioe toties vinceret Syriam, quot ab eo iuſſus mitteret iacula: hæc vero diuinatio non ex augurio, ſed ex diuina reuelatione proceſſit. Iam verò quòd Abraham, vaccam, capram, & arietem per medium ſecuit, ſacrificium fuit, non extorum inſpectio. abigebat verò volucres non augurium captans, ſed ſacrificij reuerentia. Iam verò Ioſeph putabatur ab Ægyptijs augurari in ſcypho, cum tamen ille re vera nihil tale faceret, ſed eſſet & prudentiſſimus coniectator, & propheta. ipſe vt ſe magis diſſimularet apud fratres, ad opinionem Ægyptiorum interrogauit, An ignoratis quod non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia? nihil ſanè affirmans, ſed illos terrens, ac fingens eſſe alium. Portentorum interprætationes vanas omnino non eſſe, conſtat: ſi quidem Deus Opti-

mus Maximus, gubernationem rerum humanarum penes se esse, vbi magnæ aliquæ earum mutationes instant, portenta quædam faciens indicare solet. Velut cum placeret Domino transferre imperium Asyriorum in Medos, facta est portentosa illa visio manus scribentis in pariete, Mane, Thecel, Phares, quod interprætatus est Daniel, non certè aliter quàm per propheticum quem habebat spiritum. Porrò cum mundi ageretur redemptio, & reconciliatio hominum cum Deo, & mutatio seculorum, ac filius Dei moreretur, tenebræ sunt factæ super vniuersam terram horis tribus, & velũ templi scissum est, & lapides collidebantur mutuo, & surrexerunt plurimi à monumentis: quorum interprætatio per sanctum spiritum facta est ecclesiæ. Porro interprætatio illa portentosi illius eclypsis Apollophanis Philosophi, in Heliopoli agentis (vt narrat Diuus Dionisius in epistola ad eundem Apollophanem) minimè fuit vana, qui interrogatus quid de ea re iudicaret, respondit. Diuinarum rerum sunt vicissitudines. qui mihi videtur maius quiddam, quàm humana sapientia consequi posset dixisse, ac fortasse prophetauit hic quoq;, nesciens quid diceret: dixit verò rem verissimam. Nunquàm enim tanta rerum diuinarum vicissitudo facta est, quàm tunc, cum cessare cæpit scripta lex, & idolorum cultus cadere, atque omnia cedere legi gratiæ, initiumque accipere regnum Dei. Quoniã vero Deus non christianarum rerum solum, sed humanarum omnium prouidentiam habet, & gubernationem, vt ex eo quod contigit Balthasari regi palam fit non est quòd fidem abrogemus ijs, quæ de Romanorũ, & aliarum gentiũ portentis narrantur, vt neq; ijs quæ Iosephus accidisse narrat paulò ante excidium Ierusalem, cum præcipuè libro secundo Machabeorum capite quinto, ante illud templi & Ierusalem excidium, quod fecit Antiochus, dicantur quadraginta diebus apparuisse

per

per aërem tam multa portenta. Verum in hoc quoque præsensionis genere, sunt innumera vana, & falsa. Vana quidem, quoniam ea quæ vt portenta narrantur, leuia sunt, vel casu facta, & quæ non tunc primum, aut solum accidunt, sed tunc considerantur, quòd nouæ aliquæ res consequutæ sint. velut narrant Bæotios Thebaidæ vidisse ex magno ac denso cantu gallinaceorum victoriam esse Thebanorum. fuisset vero, vt scite dicit Cicero, portentum, si cecinissent pisces: falsa verò plurima sunt eorum, quæ in Principum obitu narrantur accidisse: ea enim, vt & diuinos titulos & honores, largita est illis adulatio. Itaque portenta, & eorum interprætationes, etsi magna ex parte non tamen omnino vana sunt, quandoquidem vt indicatum est, nonnulla sunt portenta diuina. diuina voco, quæ voluntate Dei, aut interuentu Dęmonum fiunt. sunt enim etiam multa huiusmodi, vt quę faciebant Magi Pharaonis concertantes cum Mose, quos tamen confudit Deus in Ciniphibus, re omnium vilissima. vt inde palàm fiat hominibus, Dæmones ne minutula quidem posse, nisi Dei permissione facere; Quoniá verò Deus in suæ prouidentiæ, & gubernationis argumentum facit aliquando portenta, illi superbissimi, Dei quo ad possunt æmuli, nonnunquàm in aëre tumultus cient, voces emittunt, aut phantasmata fingunt, cum vident aliquid noui instare: præsentiunt vero id per coniecturas, vt sunt quàm nos perspicaciores. Huiusmodi esse puto, quod auis dicitur clamasse ad Romanos, vt à Gallis cauerent. sunt itaque eorum quæ de portentis dicuntur, quædam vana (coniungo nunc cum vanis falsa) quædam diuina. Sed & naturalia etiam sunt portenta, quorum est etiam naturalis aliquando interprętatio. vocantur enim portẽta ea etiam, quæ & si naturaliter fiant, ob raritatem admirationem aliquam faciunt, velut mulę partus, & fœtus monstruosus.

sis. Hæc omnia cēset vulgus hominum significare res nouas, velut dicunt Zoroastem dentatum exisse in lucem, ac mox risisse, qui magicæ inuentor dicitur fuisse. Verum hoc quod de Zoroaste ferunt, nescio, vt habuerit; monstruosos verò & portentosos partus, siquidem causas habent naturales constat, ob necessarias potius causas circa materiam contingentes fieri, quàm vt quippiam futurorum significent: naturales verò interprætationes sunt naturalium portentorum, velut Phericydes magister Pythagoræ prædixit fore terremotus, eo quod defecisset aqua in iugi puteo, & similibus his portētis admonitus Anaximander, dicitur Lacedemonijs prædixisse instare magnos terręmotus, quod ita re ipsa consequutum est, vt vrbs corruerit tota. Ita etiam insolitus ranarum, murium & reptilium prouentus, pręmonstrant pestem. Tamen re vera hę & eiusmodi alię pręsensiones, non magis diuinationes sunt, quàm quibus medici, agricolę, & nautę vti solent. Sortes nihil possunt habere naturale, quia ipsa ratio bene mittendi sortes, in eo maximè consistit, vt tollatur omnis causa siue naturalis, siue voluntaria, ita aut aliter cadendi; sed res tota, aut casui, aut occulto motori, eique diuino committatur. Si enim quis in vas mittens pillulas, aliquam facit alijs maiorem, aut parum versat, vt possit extrahere quam vellit; aut si qui spoponderit cuius calculus prius cadat, faciat suum grauiorem, hęc non sortes, sed imposturę sunt: si verò omnis naturalis motus, & deliberationis causa absit, verè sors est. Igitur per sortes nihil futurorum potest pręsentiri, neque occultorum agnosci naturaliter: potest verò Deus per has, vt multis alijs modis sensibilibus, quarum velit rerum significationem pręstare, vt pręstitit Iosue, & Petro cum consulentibus: tuncque verissimum est quod in prouerbijs dicitur, sortes à Deo temperari. Hoc quoque sunt immitati mali Dęmones, respon-

respondentes ijs qui eos consulunt per sortes. Ex dictis constat sortes mittendas non esse, nisi cum Deus se ita respondere velle reuelauerit, quod sanctissimis illis viris accidisse credo; aut cum nullum humana prudentia locum habet. Nam tunc quoque verisimile est, si res sint magni momenti, Deum qui humanas res non negligit, nisi peccata obstent, sortes temperare: alioqui vanæ aut superstitiosæ sunt, quia imprudentissimæ fortunę, aut nequissimis Dęmonibus committuntur. Dormientibus fieri possunt futurorum, & eorũ quæ occulta sunt reuelationes, ac fortasse etiam magis quàm vigilantibus, vt postea dicemus. Sed & citra has, est quædam naturalis diuinatio ex insomnijs, de qua ab omnibus ferè Philosophis disputatum est, atque à me nunc iuxta illorum placita, est agendum. Res quarum per somnum potest præsensio fieri, quædam à nobis sunt agendæ, aut sustinendæ, quem omnino extra nos futuræ sunt, neque in nobis vllum sui principium habituræ. Nostri quidem actiones aut passiones sunt, velut si ego iturus sum Romam, Rex futurus, febricitaturus, aut moriturus: extra nos sunt, vt si futurum est nauale bellum, occupanda quæ nunc obsidetur Goleta, aut fugandi Turcę, aut futura ingens procella, aut largus imber. Porrò eorum quę extra nos sunt, quędam talia sunt, vt cum eorum causis nullam habere possimus compassionem; aut talia, vt possimus. At qui vt non possimus cum eorum causis compassionem habere, aut ex natura rerum nascitur, aut ex tanta distantia, vt nullus contactus esse possit (scimus enim actiones nullas naturales sine contactu fieri) vt à causis futurę cras hîc pluuię, possum ego pati humectatus, emollitus, atque vexatus fluxionibus, quòd palam faciunt podagrici, & qui hernia laborant: tamen à causis futuri belli, aut interitus Pontificis, aut fugę Turcarum, ob ipsarum rerum naturam, nullam ego possim accipere passionem corporalem.

poralem. Neque certè Madriti agens à causis futuræ Romæ pluuiæ, aut futuræ hîc sed anno sequenti, ob distantiam loci, aut temporis, rerum huiusmodi à quarum causis nullam accipere possumus passionem, nulla neque dormientibus, neque vigilantibus esse potest naturalis præsensio, nisi per coniecturas. Sed cum euenit quempiam vigilantem cogitare, aut dicere, vel dormientem somniare, aliquid quod postea re vera fiat, duorum alterum necesse est; aut id fortuito fieri, non aliter ac cum nobis de aliquo homine loquentibus ille superuenit, aut à Deo cui omnia futura conspicua sunt, aut à sagacissimo coniectore Dæmone factam esse reuelationem. Aliarum verò rerum quarum principium intra nos est, aut à quarum causis pati possumus, præsensio multo melius ac facilius accidit dormientibus, quàm vigilantibus. Nam duplex ratio est, qua res tales præsentimus, quid facturi simus, consultando quid facere nos postea expediat: quid passuri, sentiendo in nobis exigua imminentium passionum initia. Primo modo admonemur sæpè per insomnia quid simus facturi. Nam sæpè de rebus agendis cepta interdiu cogitatio, per somnum continuatur, inueniunturque tunc temporis accommodatissima ad finem media, quæ, cum expergefectis placent, opere exequimur, putantes nos à Deo admonitos quid facto opus sit. causa verò talis euentus est naturalis. Nam vtrumque dictorum, consultatio scilicet & sensus minutularum passionum, melius multo accidit dormientibus quàm vigilantibus, si modo somnus placidus sit, neque multis crassisque vaporibus conturbetur: tunc enim velut, in agitata conturbataque aqua, multæ variæque redduntur rerum imagines, nulla verò certa ac conspicua. Cum verò somnus est

moderatus, neq; perturbatus multis animi motibus, aut morboso apparatu, aut crapula, dicta illa accidunt melius, quia anima intro se colligens, & nullis externis sensibilium motionibus distracta, melius ac perspicatius consultat. Argumento est, quod qui de rebus maximis cogitare volunt, in silentio, obscuris, conclusisque cubilibus, & sepè etiam oculis id faciunt. Nimirum subtrahunt sese ab exteriorum sensu, vt cogitationi vacent. Constat vero nulla ratione magis animam vacare ab externis sensibus, quàm dormiendo. non vero ita vacat ab internis, siquidem somniat: quod Hippocrates libello de insomnijs significauit his verbis. Cum corpus dormit anima vigilat. Eandem ferè ob causam fit, vt minutulæ passiones, quæque vigilantes latent, à dormientibus sentiantur, videanturq; illis esse multo quàm sint, maiores: nimirum somnus habet ad vigiliam rationem, quam nox ad diem, tenebra ad lucem, silentium ad clamores: at verò constat, noctu & silentibus cunctis, strepitus vel exiguos videri magnos; interdiu, & vbi est magnus strepitus, magnos etiam latere. adeò vt qui iuxta Nili ortum sunt, dicantur esse surdi. Horum verò causa est duplex. In ipsa anima, quòd sensus coniunctus semper est cum imaginatione, quæ cum animaduersione operatur, distrahitur vero ob aliorum sensibilium magnitudinem aut potentiam: In ipso organo, quòd vbi multæ recipiuntur figuræ, aliæ alias obscurant, velut in aqua indicatum est. Itaq; anima per somnum attentius cogitat quàm per vigiliã, & minutulas passiones maiores esse iudicat. Sunt verò hæ passiones, & à causis internis, vt ab humoribus & flatibus; & ab externis, vt ab aëris intemperie. Hinc fit, vt ex insomnijs possimus multa de imminentibus morbis, aut latentibus morborum causis, præsagire; nonnulla etiam de externis, vt de procellis, imbribus, & eiusmodi. Porro scire oportet, velut cum vigilantes

loquimur aut cogitamus, aliquando id facimus per proprias appellationes aut notiones, aliquando per figuratas, velut per similitudines, & allegoricè; ita etiam somniare: atque ita aliquando opus non est interpræte somniorum, sed illud ipsum quod somniatur significatur, vt si quis somniat se febricitare, est quod timeat febrem; & qui esurit, somniat se comedere; & qui sitit, bibere; vt dicitur Isaiæ 23. Aliquando opus est interpræte, qui calleat similitudines, & translationes, velut si quis somniet terram vri, aut præ vstione findi, est quod timeat febrem; si quis somniat se esse languidissimum, est quod timeat paralysim; si somniat sibi fieri crus lapideum, cruris paralysim timebit. Perinde etiam accidit in externis: si quis somniet largum imbrem, neque in sese catharrum, aut illius agnoscat exordia, imbrem præsagiet. Hoc idem præsagiet, si somniet se videre multos qui latè terram irrigent. Neque mirum videri debet, pluuiam somniare signum esse pluuiæ. si enim videmus imminentem pluuiam, cornicem, delphinos, sues, araneos, & innumera alia animalcula ita afficere, vt ex eorum cantu, saltu frequenti, grunitu, & errabundis motibus, facile eam prȩnoscamus, quid mirum est nostra corpora aliquatenus etiam affici? affecta verò ita, vt humectata, quid mirum de pluuia somniare? vt scilicet redundante semine somniant de venereis, redundante bile de prælijs? & quibus plena vesica est, de lacubus, & fluminibus, cogitante anima quæ appetit aut fugit? si vero mirum non est somniare de pluuia, cum ea imminet, neque impossibile sit, vigilantem imaginari (tametsi rarius hoc sit, quia vt dictum est minutulas passiones dormientes sentimus, magis quàm vigilantes) vnde factum esse arbitror, vt Auicenna, & si qui alij eius sententiæ sunt, quod vim habet signi, vim causȩ habere putantes, asseruerint animam hominis vim habere mouendi externa, & quælongè

posita sunt: nonnullos enim cogitantes de pluuia, eam fecisse: cum tamen iuxta dicta verisimilius sit, illos quod instaret pluuia, de ea cogitasse. Ecce modos & causas diuinationis naturalis ex insomnijs, quæ vt in reliqua vita alicuius, ita in medicina maximi momenti est. Plerunque enim internæ illæ passiones ex quibus nascuntur insomnia, morborum aut symptomatum initia sunt. Insomnia etiam diuina, quæ esse diximus rerũ quæ in nobis principium nullum habere possunt, neque nobiscum vllam sympathiam, sunt plerumque allegorica: atque ita ratio ea interprætandi, eadem est quæ & naturalium allegoriarum: Nimirum per enodationem allegoriæ, velut explicari solent & enigmata. Atque vt in his explicandis sunt alij alijs prudentiores, ita & in interprætandis somnijs. Quo fit, vt sit sæpe somnium diuinum, interprætatio vero naturalis: nõnunquàm interprætatio quoque diuina: cum scilicet eadem diuinatione opus est ad interprætationem, atq; ad insomnium. Velut insomnia Ioseph videntis manipulum suũ consurgere, & fratrum manipulos coram illo cadere: & iterum Solem & Lunam & vndecim stellas adorare illum, diuina fuerunt haud dubiè; interprætatio verò facilis, & quæ mox succurrit. primi quidem fore vt fratribus imperaret: secundi, vt ab illis & patre & matre adoraretur, quod multo post euenit. Diuina etiã fuerunt insomnia præpositi pincernarum, & principis pistorum Pharaonis (capite 40. Geneseos) & insomnia ipsius Pharaonis: interprætationes verò non est necesse per reuelationẽ, sed per prudentem coniecturam esse factas. tametsi prudentiam illã Ioseph dono Dei habuit, vt & Salomon sapientiam gubernandi: atque illo loco Geneseos coniector vocatur Ioseph, nõ propheta, Daniel verò non potuit Nabuchdonosor respondere (capite 2. Danielis) nisi per diuinam inspirationẽ, quandoquidem reuelauit ei somnium quod exciderat, & apposuit inter-

præta-

prætationē quod euidentissimum fuit argumentū reuelationis diuinæ, vel ipsis Magis Nabuchdonosor asserentibus, qui ita responderunt. Sermo quem tu quæris rex grauis est, neque reperietur quisquam qui indicet illum in conspectu regis, exceptis Dijs, quorum non est cum hominibus conuersatio. hoc est nemo pōt cogitationes hominis, & somnia scire nisi Deus Optimus Maximus, ac per illū boni spiritus, qui nō conuersantur cū hominibus huiusmodi, cū Magis scilicet, & Ariolis, itaq; ista respōsio esse non pōt nisi prophetę summi Dęi; atq; ita Daniel oratione impetrauit à Deo reuelationē, quam nocte accepit per visionē. Somnij ēt ipsius Danielis, quod capite septimo narratur, interprętatio diuina fuit, vt ex ipsa cōstat narratione. Itaq; duplex rō est diuinandi ex insomnijs; quædā naturalis, q̄ duas habet causas, estq; re vera quædā coniectura procedēs ex naturalibus signis, quæ præstant in somnijs: quędā diuina, quę ex reuelatione procedit, atq; cū ea reuelatio Dei est per se, aut per bonos Dæmones, est verè prophetica. Multi ēt sunt, q̄ præter hæc putant ex somnijs diuinare, eo q̄ aliqn̄ consequutū sit, id quod futurū esse somniauerint, ac nonnunquā ita, vt euētus maximā afferat admirationē: tn̄ re vera illud casu fit, euenitq́; hōibus somniabūdis, cuiusmodi sunt multi atrabiliarij: nimirū illi cū plurima eaq; varia somnient, fit casu, vt aliqn̄ in res, q̄ futuræ verè sunt incidant, vt (inquit Aristoteles) qui diē totū iaculatur, aliqn̄ collimat, ēt si iaculandi peritus non sit. Neq; sanè adeo mirū est, cum tam multis hōies semper somnient, aliquē aliqn̄ incidere in rem futurā. Neq; minus haberet admirationis, si nullus vnquā incidisset: Neq; minori disquisitione indigeret, cur nō posset fieri id quod ab aliquo somniatū esset. Cur igitur nunc miramur, si aliquando fiat? Itaque verè diuinandi, hoc est prænoscendi futura citra coniecturam, & quæ nullam in nobis habere possint passionem sui indicatricem, nulla fa-

la facultas naturalis in nobis esse potest:tamen diuinandi quodammodo, per insomnia quidem magis, sed & per vigiliam aliquatenus est in nobis quædam facultas: ea verò male à Platone collocatur in iecore. Nam cum diuinare quodammodo sit contrarium ipsi memorari, ad eandem animæ partem pertinere necesse est, puta ad sentientem, quam Pato (vt & omnes Medici) in cerebro ponit: in hepate verò, aut nullius principium est, aut appetentis solùm: atq; & si appetitiua plurium insomniorũ principium, & causa sit, velut cum quis cibi laborans penuria, somniat se comedere affatim multa; & semine redundans, congredi cum mulieribus; inde tamen non fit, vt eiusdem sit facultatis aut partis, appetere & somniare, sed vt facultatum & partium animæ ac corporis tanta sit sympathia, quæ, vt hoc, ita multis alijs argumentis asseritur. Sed redeamus ad pensum. Cum ergo per omnia genera indicatum sit, diuinationes quasdam esse vanas, quasdam naturales, quasdã diuinas: Vanis quidem non vtebatur Israel, vt Balaam prophetando dixit, naturalibus vtebatur vt aliæ gentes, diuinis melius multo quàm alij omnes: etiam si alijs quoque populis dedit Deus veros Prophetas, qui aduẽtum suum illis, & alia quàm plurima demonstrabant; vt Gręcis & Romanis Sybillas: orientalibus populis Balaam. Verum hoc intererat, quòd Israel (nisi cum adulterabatur) non vtebatur pythonibus, neque oraculis cacodæmonum, neq; eorum prophetis, sed solum Dei Optimi Maximi responsis, & inspirationibus per viros sanctos. Proinde augurijs non vtebantur nisi peccantes (quod acriter repræhendebant prophetæ, vt certè Ioel capite 4. dicens. Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei) neque extorum consideratione, quia hæc vana semper sunt, aut praua, multo minus pythonibus, aut omnino necromantia, quia hæc praua semper sunt. Vtebatur vero responsis

ſponſis Dei,& prophetijs ſanctorum,atque eorundem inſomnijs,& interprætationibus,ac nonnunquam ſortibus; his verò non leuiter, & vt cumque (ita enim eſſent vanæ) ſed accedente ſemper diuina inſpiratione, in re iuſta, & magni momenti. De primo itaque modo,quo poteſt diuinatio quædam eſſe naturalis,hactenus dictum ſit. Supereſt ſecundus, quo ſcilicet in ipſa vera,ac prophetica diuinatione,partem aliquam habet natura. Certè quòd diuinetur propriè,ac verè nulla naturalis cauſa eſt ſatis,quandoquidem indicatum eſt, nullam eſſe in nobis facultatem naturalem diuinandi,ſed effectiuum principium externum eſſe ac ſpiritale: tamen poteſt eſſe in ipſo qui talem accipit inſpirationem,naturalis quæpiam diſpoſitio,magis aut minus accommodata ad accipiendum. Non ita quidem, vt ea diſpoſitio cauſa ſit inſpirationis neceſſaria, neque qua præſente neceſſario fiat,neque ſine qua fieri non poſſit. Si enim Deus Optimus Maximus eſt principium efficiens veræ prophetiæ, vt monſtratum eſt; is, cum ne ad creationem quidem adſtrictus ſit cauſæ vlli neceſſariç, multo minus ſit in largiendis his donis: ſed cum is (quæ ſua eſt bonitas) ſoleat diſponere omnia ſuauiter,in his quoque quæ ſupra naturam facit,quoad fieri poteſt rationem ſeruat naturæ, velut & miraculorum exemplis pluries iam indicatum eſt. Quandoquidem diuinatio non naſcitur in nobis vt reliquæ ſenſationes ab obiectis (hæc enim nondum ſunt) ſed à diuinitus factis repræſentationibus,conſtat eam fore accommodatiſſimam diſpoſitionem,per quam maxime vacat à motibus, quos cient ſenſibilia. Nam vt nuper diximus, vt in aqua quieta facile redditur quæcumque figura,in agitata vero non poteſt reddi, ita & in quieſcente à ſenſibilibus animo, repræſentatio quæcumque: ab eo verò qui plurimum volutatur circa ſenſibilia,excluditur omnis inſpiratio. Hanc ob cauſam, qui orationi volunt vacare,

care, eligunt silentium, quietem, & tenebras, vt scilicet audiant quid loquatur in illis Deus. Itaque qui minime vtitur sensibus, is maxime valebit diuinatione. qua de causa Plato & Aristoteles, diuinationem in fatuis ac stupidis esse dixerunt, in quibus scilicet minime est prudentia (quod mihi videtur fabula, vt multa alia, adumbrasse antiquitas, dicens, Tyresiam cum donaretur facultate diuinandi factum esse cæcum) & in furentibus magisquam sanæ mentis hominibus, & dormientibus magis quàm vigilantibus. Eadem quoque ratio esse videtur, quod moribundis magisquàm per reliquam vitam. Verùm ne hæc tumultuariè prætereamus, sed expendamus singula, quod fatui diuinationem habeant pro prudentia; contra, prudentes hanc pro diuinatione, videtur consentaneum, quia vt se habent bruta ad hominum genus, ita inter ipsos homines fatui ad prudentes: at verò vt homines prudentia, ita bruta videntur valere diuinatione. Nam pisces multi solent incautis præmonstrare nautis tempestatem; vt auiculæ agricolis, armenta bubulcis: & minores greges alijs pastoribus, & mures in proximam confertim abeuntes, dicũtur præmonstrare incolis ruinam domus. Multa etiam alia his admirabiliora narrantur de brutorum præsensione, quam illis velut instinctum quendam videtur dedisse natura, pro prudentia. Ita igitur & inter ipsos homines, imprudentibus datam esse diuinationem est consentaneum. Sed vt hoc quatenus verum sit constare magis possit, operepretium fuerit dicere, quæ causa sit magnæ illius præsensionis quæ in brutis conspicitur. Ea certè est, maior brutorum compassio cum causis corporalibus. Cum enim hæ sensus afficiant, brutorum animæ (vt quę mente carent) sensibilibus magis afficiũtur: quapropter exordia futurorum motuum sensus brutorum magis afficiunt. Itaque vt qui carent oculis audiunt exactius, ita quæ mente

carent

carent animalia exactius sentiunt. Adeo cōspicuum est, quod rationalis contemplatio detrahit sensui, vt qui intentius disputant, meditantur, aut orant, soleant plurima quæ coram fiunt, aut dicuntur, neque videre, neque audire, ac nonnunquam sensuum munere priuari, quam vocant extasim, vt Socrates, qui (vt narrat Alcibiades in Conuiuio,) in medio exercitu aliquando, vno gradu diem & noctem stetit, vsque ad Solis exortum cogitabundus. eadem ratione euenit plerumque, vt qui exactissimos habēt sensus, sint ad factorias artes aptissimi, ad cōtemplationem non adeo: contra, qui in hac valent plurimum, sint ad res tractandas parum idonei. Constat ex dictis eam diuinationem quæ in brutis & hominibus rudioribus præcipuè est, in eo esse genere diuinationis, quod naturaliter inest per compassionem cum causis, aut per exordia rerum futurarum. Illa igitur nullatenus est vera diuinatio, quæ & prophetia dicitur: Sunt alij homines, imprudentes illi quoque, non tamen fatui aut stupidi, sed dementes, insani, & furentes, aut naturali vitio aut morbo. hos dicunt plus alijs omnibus futura prædicere, quod nonnulli in atrę bilis, quæ furoris est causa, naturam referunt per se, quasi scilicet ea sit eius succi vis naturalis, quia talis substantia, aut quia calida & sicca. verum hoc falsum esse constat. Nā nullam omnino esse posse naturalē vim diuinādi, generatim iam monstratum est: si autem nulla esse pōt, certè neq; in hoc, neq; in illo temperamēto, neq; in hoc neq; in illo succo: non igitur atræ bilis est ea vis per se, sed per accidens, quia scilicet atrabiliarij somniabundi sunt & loquaces, fit vt nonnunquam incidant somniando aut loquendo, in id quod futurum est, velut qui sæpe iaculando aliqñ collimat, vt nuper quoque diximus. Fit vero vt loquantur quiduis, & quia imaginationibus densis, & calore instigantur, & quia cum sint insani, non habent (inquit Cicero) quam prudentia solet afferre

timiditatem,hoc est nihil dissimulát,sed omnia effutiunt.quid ergo mirum si aliquid exit quale futurum est? hæc verò longissimè abest à vera diuinatione. Aliam quoque causam habent melancholici diuinationis,atque eam etiam per accidens, nimirum Dæmones facilius appræhendunt hos quàm alios homines,quia plus habent imaginationum,& minus prudentię. Cacodæmon verò vbi adest, quandam ostentat diuinationis speciem : nimirum affectat semper opinionem diuinitatis, ad quam solam scit pertinere veram futurorum,per se,& non per præsentes causas ac notas,præsensionem. Parati etiam hi videntur ad inspirationes,quia cum sint alienati mente,minus intenti sunt corporalibus passionibus. Adeo enim verum est, eos qui mente laborant,sensibus non esse intentos, vt dicat Hippocrates eos ne dolores quidem sentire : argumento vero est, quòd videmus tales,& plagas,& vulnera, & nuditatem ,& famem, & passiones alias quascumque sensibiles facilius tolerare : tales ergo paratiores sint ad inspirationes recipiendas. At verò rectè videtur censere Aristoteles libro de insomnijs, indignum esse,putare Deum cum hominibus dementibus colloqui,præteritis bonis & sapientibus.Plato quoque diuinam reuelationem amicis Dei fieri putat : nam maiora ijs quæ humana mens consequi potest,scit (inquit)Deus,& qui Dei sunt amici : amicos verò Dei,quis dixerit alios,quàm probos & sapientes? Hoc argumento videtur Aristoteles velle tolere omnem diuinam prophetiam : illi verò solùm concedimus, quod & ipse dicit, diuinationem illam melancholicorum diuinam non esse,sed naturalem,aut dæmoniacam : Diuinas verò inspirationes,quas prophetias vocamus,fieri per viros prudentes,atq; magna ex parte optimos.dico magna ex parte , quia aliquando et locutus est Deus per improbos, vt constat exemplo Balaam,qui & si astutus,ac suo modo prudens,erat nequam. Indignum

dignum certè loqui Deum per stultos & imprudentes homines: dignissimum loqui per prudentissimos, & optimos. Ne verò meritis, potiusquàm dono Dei prophetiæ spiritus contingere cuiquàm putaretur, datus etiam aliquando est impio, vt & alia dona, vt certè sanitatis. Igitur atrabiliarij, & mente moti, præ multitudine imaginationum & insomniorum, & loquacitate, videntur aliquando diuinare: atque eosdem nonnunquàm occupant Dæmones. Nec ad veræ prophetiæ spiritum recipiendũ oberit eius succi aliquid, cum neq; tantus, neq; talis est, vt aliquam pariat insaniam. Nam dictas ob causas, quod insanientibus accidit, dæmoniacum potius est quàm diuinũ: irruit vero etiam diuinus spiritus in quosdam, qui præ mentis extasi, quæ ex contemplatione rerum diuinarum fit videntur insanire, vt Saul cum se coniecit in medios prophetas. Hic vocari potest furor diuinus, estque re vera coniunctus cum maxima sapientia, etiam si interim tollit prudentiam huius seculi. nisi enim hanc tulisset, non impulisset Dauidem, deposita regia seueritate saltare coram populo. Itaque mentis eleuatio ab humanis curis & solicitudinibus, maxima dispositio est ad propheticam captandam inspirationem: eaque naturalis, quia rerum humanarum curæ, plurimum auocant ab omni rerum superiorum contemplatione. Quæcumque ergo naturaliter reddunt animum vacuum à talibus curis, naturaliter etiam disponunt, & ad diuinorum cõtemplationem, & ad prophetiam, etiam si ipsa prophetia supernaturale donum est, & veritatis diuinæ euidens argumentum. Hanc ob causam prophetæ varijs modis se præparabant ad recipiendum spiritum: nunc se conuertebant ad somnos, vt Iosephus & Daniel, vt in illa requie mentis & tranquilitate, sine strepitu externorum sensibilium, viderent visiones (qui prophetandi modus insinuatus est illis verbis Ioelis, capite secũdo, Senes vestri somnia

ſomniabunt,& iuuenes veſtri viſiones videbunt. quod impletum eſt vt in alijs multis, ita vel maximè in Ioſepho viro ſanctiſſimæ MARIÆ, & in Magis) nunc quoque ſe præparabant oratione,vt in mentis ad Deum eleuatione, melius reciperentur eius inſpirationes: præparabant etiam ſeſe muſico concentu, quia hic quoque mentem erigit, & à ſenſibus abſtrahit. Hæc cauſa fuit, vt Eliſeus rogatus diuinum reſponſum, peteret accerſiri ſibi pſaltem. Hac eadem,ſancta Eccleſia quæ diuino regitur ſpiritu,in celebrandis ſacris vtitur muſicis cantibus, & ſuauibus ſonis, iuxta exhortationem Dauidicam. Laudate eum in tympano & choro: Laudate eum in cordis & organo: Laudate eum in cimbalis benè ſonantibus, omnis ſpiritus laudet Dominum. Itaque muſica facit plurimum ad demulcendum animum, ac deponendas humanas ſolicitudines: his ita diſpoſitis multo facilius is transfertur ad diuina. Qui proximi ſunt morti, ſolent prophetare, velut Iacob,qui iam iam moriturus vocauit filios ſuos dicens, Congregamini vt annunciem quæ ventura ſunt vobis in nouiſſimis diebus: hoc idem fecit Moſes,cum eius inſtaret obitus,tribubus Iſrael: nimirum nunquam verius à ſolicitudinibus huius ſeculi auocatur animus. Sed & illud eſt optimè ſic natura comparatum,vt illa hora extinctis ſenſuum motibus, & depoſiti omni animi circa res ſenſibiles affectu, mens ad eorum quæ verè ſunt contemplationem conuerſa, veritatem eo clarius intueatur,quo neglectis caducæ huius vitæ voluptatibus, ad futuram eamque æternam aſpiret auidius: & quæ superiori vita,dum adhuc ſenſus vigerent, vel ſola mortis recordatione terrebatur, tunc nihil niſi peccata pertimeſcat.

CA-

CAPVT TRIGESIMVMPRIMVM.

APITE quinto libri Iudicum scriptum est. De cœlo dimicatum est contra eos, stellæ manentes in ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnauerunt.

Quamquam alia nonnulla scripturæ sacræ loca, soleant in suum vocare subsidium, qui iudiciariæ Astrologiæ sunt addicti, nullo tamen mihi videntur melius, quam hoc vti posse. Nam quod ex primo Geneseos adducũt, facta esse astra in signa, atq; proinde significare posse futura, interprætatum mihi illic est, ita vt nihil ad Astrologiam. nimirum esse astra signa temporum, velut gnomon in horologio signum est horarum: itaq; Cœlum totum esse chronologium, astra verò signa temporum. Quod adducunt ex psalmo 18. firmamentum annunciat opera manuum eius. hoc est (vt illi interprætãtur) quæ Deus facturus est firmamentum annunciat, longe potiorem enarrationem accipit; pulchritudinem scilicet cęli, & firmamenti quod conspicitur, quodammodo nobis indicare posse pulchritudinem operum Dei, quæ conspici non possunt. tamen quod dicit, de cœlo dimicatum esse contra eos, & stellas manentes in ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnasse, plurimum videtur astrologiæ fauere. Nam quo alio potius modo, victoriæ causam in astra reijceret, diceretque cursum & ordinem, quem eo die tenuerunt stellæ, fuisse Sisaræ infaustum, & exitiosum? si igitur quia stellæ eum ad sese tenuerunt ordinem Sisara perijt, potuisset is per astrologiam periculum præuidere, atque adeo (nisi vel inuitos fata trahũt) deuitare. quod si ita est, possunt quidã astrorum cursus, & ordines esse fausti & infausti: atq; adeo

ijdem quibuſdam fauſti,& quibuſdam infauſti. is enim aſtrorum ſiue ordo,ſiue aſpectus fuerit siſarę infauſtus,Hebręis fauſtiſſimus . ſi verò ita habet,prudenter ſanè eo die Siſara timuiſſet cœlum,ac deuitaſſet prælium.Cur ergo Dominus, Hieremiæ capite decimo, præcipit, dicens , à ſignis cœli nolite metuere,quæ timent gentes ? Neque verò ibi (quod aliquis fortè interprætetur) vocat ſigna cœli,tonitrua,fulgura,aut fulmina,aut cometarum omne genus, & quæcumque homines vocant portenta : ſed idem eſt quod hîc prohibet , & apud Eſaiã 47.deriſit,dicens Babiloni, Defeciſti in multitudine conſiliorum tuorum : ſtent & ſaluent te augures cœli,qui contemplabantur ſydera, & ſupputabant menſes, vt ex eis annunciarent tibi ventura. Itaq; vocat Aſtrologos augures:horum ergo diuinationes vt & alias omnes,par eſt,intelligas prohiberi fidelibus,capite 19.Leuitici,vbi dicitur,Non augurabimini : & Numerorum 23.Deuteronomij 18.& Iſaiæ 47.Conſtat Dei populum ab hac diuinationis ſpecie, qua Chaldæi maximè omnium vſi ſunt, vt & ab omni alia præter veram prophetiam , abſtinuiſſe,ſiquidem Numerorum 23. dicitur.Non eſt augurium in Iacob,neque diuinatio in Iſrael . quid eſt ergo quod nunc Debora ſtellarum curſui , & ordini , imputat victoriam populi Dei ? Mihi non eſt hæc quæſtio , vt neque alia vlla in hoc opere,tam diſputanda Theologicè,quàm iuxta conditionem argumenti, Phyſicè . Quapropter videndum eſt , an ea aſtrologia diuinatrix , quam veteres vocabant , vt videre eſt apud Ciceronem,ſcientiam Chaldæorum,ſit ars quæpiam naturalis,an potius impoſtura quædam . quod examinauit diligentiſſimè,atque vt mihi videtur magna ex parte veriſſimè , Picus Mirandulæ comes . Ego verò mihi hanc quæſtionem ſuſcipio,non quidem tam diffusè,quam ille,ſed preſſius, meo more,tractandam . Duas partes habebit diſputatio: altera verſabitur

sabitur circa ipsam naturam cœli & astrorum, altera circa ipsos Astrologos. & videtur quidem hæc ex illa pendere: si enim astrorum, pro mira quam habent varietate, ac pro sua innumerabili multitudine, sunt etiam plurimæ eæque mirabiles virtutes, quibus inferna hæc moueant, videntur Astrologi laudandi, qui non patiantur eas latere mortales: sin autem non sunt plures quam apparét cuiuis è plebe, damnádi sunt, quod tam leuiter illis tribuant multa quibus carent; Hanc ob causam Picus, acerrimus astrologorum impugnator, affirmat astris nihil esse præter motum & lumen, & motu mouere, & lumine calefacere calore, vt ille putat, quodam viuifico, à calore elementari & igneo, natura diuerso. Astra itaque hæc solum facere, atque omnia idem, plus aut minus: multiplices verò illas rerum mutationes, & affectionum differentias imputari materiæ. Disputat multa hinc inde, vt detractis cœlo omnibus virtutibus, præter motum, & lumen, effecta tueatur. In duas verò præcipuè, pro illis omnibus fertur responsiones, scilicet, aut alias omnes passiones, præter motum & calefactionem, fieri per accidens à calore astrorum; aut calorem illum esse causam vniuersalem, ac proinde effectiuam per se multorum, atque adeò contrariorum, concurrendo cum multis, & contrarijs naturis particularibus. Hæc arbitror suma est totius libri tertij Pici, qui solus est physicus. alij enim partim sunt theologici, partim astrologici. Mea verò hac in parte, plurimum dissidet ab illius sententia. nam motus cœlorum, qui circularis est, haud quaquam potest motuum, qui in aëre contingunt esse causa. Concedit Picus Aristoteli, si cœlum quiesceret, futurum vt nihil moueretur: cœlũ igitur circumeundo mouet hęc inferna: aut ergo motu suo per se id facit, aut per accidens. per se dico, si cœlum id facit tantum quia mouetur: per accidés, si quia mouendo communicat facultatem mouendi reliquis:

velut

velut si quis manu admouet stupæ candelam, manus motu suo mouet candelam, & comburit stupam, illud per se, quia non aliter mouet candelam quam mouendo manum, hoc per accidens;quia mouendo manum ac candelam, admouet ignem, qui vrit per se.Si igitur cœlum suo motu facultatem aliquam immittit rebus,qua adiutæ mouētur, habet iam vim aliam mouendi præter suum motum: sin autem nullam mittit,sed mouet solum quia mouetur,perinde eueniret,si cœlum ligneum, aut æneum, aut lapideum esset, atque ita vt nunc circumferretur: non eueniret autem. Cur enim si lignea sphera superiori loco ferretur circulo, hîc apud nos ferretur recta lapis & fumus, ille deorsum,hic sursum? nam quidquid mouendo mouet aliud, id quidem facit impellendo, aut trahendo,volutando,aut vehendo: at verò lapis cadens,neque trahitur,neque pellitur,neque portatur à cœlo, neque verò volutatur,cum feratur recta: concurrit ergo cœlum cum iis quæ feruntur,virtute aliqua motiua quam immittit,quæ motus non est. sed neque lumen (quanquàm id ille concedit, satius verò sit indicari) nam lumen illuminat; illuminando vero non potest per se mouere, sed per aliud, hoc est per illuminationem immittens vim mouendi. quod si ita est,habet cœlum, quam communicet vim aliam à motu & lumine, sed quod accepimus ita patet. Si lumine moueret,non esset latio primus omnium motuum,sed alteratio: nam cœli lumen non pendet à motu, luceret enim Sol quiescens, non minus quam latus (constare id potuit pugnante Gedeone) penderent verò lationes aliarum omnium rerum ab illustratione,quę alteratio quędam est: non esset ergo latio primus motuum,quod Aristoteli concedit Picus.Neque vero est quod tam apertè subuertat eius sententiam,quam id quo maximè se tueri vult. vt (inquit) cor suo motu mouet alias omnes corporis partes, ita cœlum

alias mundi. constat vero cor non solum alias partes, quæ ad illud non spectant, sed neque arterias mouere suo motu, sed facultate pulsandi, quam illis mittit, quam & vitalem Medici vocant. Nisi quidem moueretur non moueret, id vero est per accidens, quia ipsum extingueretur, neque posset alijs virtutem demandare: est itaque cœlo virtus qua mouet hæc inferiora, præter motum. concessum sane, quod nisi mouendo, eam mouendi vim non communicaret: nihilominus virtus illa mouendi, aliud est quam motus: vel hoc solum argumento, quod facultas seu virtus nomen est immanentis qualitatis; motus, passionis cuiusdam. Iam verò neque quod lumine calefacere dicit, probare possum, neque quod calorem quem cœlum gignit specie differre dicit ab eo quem ignis. Nam quæ maximè cœlestem fulgorem videntur participare, vt spiritus in nobis, qui sensibus seruiunt, neque calidi sunt, neque calorifici, sed sine calore fulgidi, vt hoc modo differat, auctore Galeno ex sententia Platonis, quem maximè sequitur Picus, ignis cœlestis ab elementari, quòd ille sit sine calore lucidus, hic calidus & lucidus. Exemplo constat id oculi, qui ad ignem refertur ob fulgorem spirituum, ad illum è cerebro venientium confertim, alioqui vero est subiecto frigidus, & plenus aqua: quod ferre natura non posset, si is fulgor esset caloris effectiuus: non igitur illud lumen calorem rebus affert per se, sed per aliquod accidens. Atque eum calorem quem Sol vtcumque facit, specie non differre ab igneo constat, cum incidentes in eandem substantiam, vnicum reddant intentensiorem. quid enim? Si quis à Sole simul & igne calefit, duos concipit calores, ac non potius vnum intensiorem, duabus causis in idem opus incumbentibus? Si vnicum, non different specie, qui sese augentes conflant

vnum numero : porrò si duo, vterque excludit frigus: vtrique ergo erit frigus contrarium . quod si vtrique æquè, non sunt illi diuersi, sed idem, quia vnum vni contrarium est. Non igitur solaris calor vrit minus quàm igneus alia ratione, quàm quod moderatior, neque certè coquit & vegetat magis, nisi ob eam moderationem, & coniunctissimas quasdam benignissimas influentias. quas, quid se putat Picus facere cõtra Astrologos, referens omnes in motum & lumen? certè facit nihil, etiam si concedantur omnia. dicit enim, stellis esse nihil aliud quam motum & lumen. Quid quod calefaciunt, quod aliud est quàm illuminare? Respondet, vt cœlum est causa vniuersalis, ita & eius virtutes esse vniuersales & eminentes, ac proinde posse facere multa, ac varia, atq; adeo contraria etiam. Quid ergo interest ad Astrologiam, siue per plures, siue per pauciores facultates possit cœlum facere multa eaque varia, si modo potest? concedet tibi Astrologus, vt vitet rixas, cœlo nihil esse præter motum & lumen, id vero lumen cœleste, quia causa vniuersalis est, eminenter continere virtutes omnes rerum mutabilium, atque ita posse hæc, & illa, quantacumq; scilicet, volet confingere. Vsque adeo falsum est, omnia quæ facit cęlum, facere motu & lumine, & ad propositam disputationem nihil interest. Neque vero ego (vt hoc obiter dicam) propter calorem solum, dico cœlum vires habere alias quam mouendi sese, & illuminandi. Nam vt alibi indicaui, cœlo non est vis calefaciendi, sed lumine gignit calorem, id vero non per se, sed ob analogiam, & similitudinem naturæ, alliciendo ad illuminatum aërem eum ignem, qui per hanc corruptibilium spheram permeat. Itaque calor non cogit nos affirmare, esse in cælestibus corporibus alias virtutes à motu & lumine : sed lationes potius horum inferiorum, quas à motu cęli pendere cum omnibus Philosophis fatemur : non tamen ob ipsum motum

per se,

per ſe, ſed ob aliquas virtutes,& influentias motrices,quas mo tu immittere, hîc, & alibi antea probauimus. neque ſolum eas virtutes in cœlo,eiusque partibus eſſe exiſtimo, ſed innumeras alias indicibiles,quibus omnium mutationum, quæ hic penes nos aguntur, in efficientis genere cauſæ ſunt,priores quidem ijs,quæ ipſi materiæ ſunt proximæ, poſteriores verò quã aliæ quæ ſuperiores ſunt,& ordine quodam poſitæ,vſq; ad primam:quæ omnium,quæ vbi vbi mundi,ſiue inferioris, ſiue ſuperioris aguntur, cauſa eſt. Neque verò puto, omnibus cœli partibus omnes eas virtutes ineſſe eodem modo: ſed vt lumen quod conſpicimus, videmus alias alijs partibus conferre, vt Solem Lunæ (ne de quibus dubitatur affirmemus quidquam) ita alias quoque virtutes,quas neque nominare poſſumus, neque ſentire, eſſe alias in alijs aſtris, aut Solis, aut præcipuè, & alijs ab alijs demandari,ita vt ne minima quidem ſtella ſit,quæ non conferat peculiarem aliquam commoditatem, & toti mundo, & reliquis partibus. Quorſum enim Deus tot in firmamento ſtellas,neque plures neque pauciores, & hoc ordine, & his interuallis, vt hæ Coronæ, illæ Canis, aliæ Bucinæ, aliæ Currus redderent figuram? cur omnes & fixas & re rantes, has hac, illas illac, tanto has tempore, tanto illas facit circuire,ita certa lege,vt nulla per innumera ſecula,vel latum vnguem poſſit declinare? An caſu horum quippiam, vel fruſtra, ita vt aliter fieri, vel quod minutulum in eis eſſe videtur, poſſet citra mundi læſionem? minime. Si enim in formatione hominis tanta eſt operis perfectio,& elucet formatoris ſapientia,vt ne minimę quidẽ particulæ addi detrahi ve poſſit quidpiam,magnitudini,numero,figuræ,aũt poſitioni, vt Galenus toto opere de partium vſu ſapientiſſimè indicauit, ſed neque in mure aut formica, ſed ſunt vnicuique iuxta ſuam naturam accommodata omnia organa, vt nulli vllum aliter melius;

quanto magis id censere æquum est, de perfectissimis & pulcherrimis illis corporibus? profecto qui in numero pondere & mensura fecit omnia sapientissimè, non fecit illum ornatũ cœlorum casu, velut lapillos multos sparsim proijciens, vt quiuis forte ceciderit: sed pro numero virtutum fecit astra, & singulorum à singulis distantiam iuxta certam proportionem dimensus est: atque ex ea proportione natæ sunt multiplices illæ figuræ. Ea vero proportio interuallorum non fuerit, quæ maximè spectantium oculis placere posset, sed quæ communi mundi vsui maximè accommodaretur, vt scilicet distarent singula, à singulis, vt maximè possent virtutes sibi communicare mutuo in vtilitatem totius. Hæc est enim veræ pulchritudinis lex, partium nempè omnium ad vtilitatem totius accommodatissima compositio. Vtilitati verò huic accedit harmonia secũdum perfectiones arithmeticas, & visui grata pulchritudo. Nimirum illa, vt & alia omnia quæ facta sunt, fluxerunt à perfectissimo & pulcherrimo exemplari. Vt vero hæc quæ commemoraui, pulchritudinem operis, & artem opificis indicãt; ita, si vnius aut duarum virtutum facta esset tanta corporum multitudo, nullam neque ob distantias, neq; mutuos aspectus, neq; varios motus afficiendi habens differentiam, esset sanè & opus minimè pulchrum, & opifex inertissimus. Non est igitur ita: sed fateri oportet, esse in cœlestibus corporibus multas mirabilesque virtutes. Nam quod dicunt, multiplicis mutationis causam referendam esse ad materiam, nihil obstat: siquidẽ mutationnm & alteritatum in materia, tantùm est passiuum principium: effectiuum vero est in formis rerum proximarum, ac multo prius in superioribus causis: per quas ordine quodam priorum & posteriorum, deriuatur virtus primæ vsque ad res singulas. Si igitur (quod ad secundam disputationis partem attinere iam incipit) ita habet, cur Astrologia iudiciaria, à

ria, à

ria, à viris doctis deridetur vt inanis, à cordatis exploditur vt inutilis: à diuinis legiſlatoribus & vatibus interdicitur, ac ſecundum idololatriam vituperatur vt impia: atque adeo multis Pontificum decretis, & Imperatorum etiam, quorum extant adhuc multa edicta, de Aſtrologis vrbe pellendis? Sub Claudio (authore Cornelio Tacito) de Mathematicis Italia pellendis, factum eſt Senatusconſultum atrox & irritum. Nam neſcio quo magno malo, aut quo Dæmonum aſtu fit, vt cum vbique gentium decretis expellantur, nunquam tamen extingui poſſint, immo neque deterreri, quod ſanè nouum non eſt. nam idem Tacitus in libro decimoſeptimo de Mathematicis dicit, genus hominum petentibus infidum, ſperantibus fallax, quod in ciuitate noſtra, & vetabitur ſemper, & retinebitur. Sed videamus quod ſit eius impoſturæ principium. hoc certe. Eſſe multiplices virtutes aſtris, quibus omnia quæ hic geruntur gubernantur, atque pro differentia aſpectuum ad ſeſe, & ad res infernas, varias naſci affectiones, quod ũidemur recepiſſe, atque confirmaſſe: itaque quia videntur habere virtutes multas, & habere has & illas, colligunt temere. quæ temeritas eſt certè, & inanis, & noxia, & parum pia. quæ diſtinctioris doctrinæ gratia, ſeorſum indicabuntur. Ac primũ eſſe inanem, hoc eſt vanam, nullius veritatis participem, atque omnino ſcientiam non eſſe, neq; artem, ſed impoſturã, & figmentum, idq; eo maius alijs figmentis, quod illis ſolent impoſtores alios homines decipere, ipſi nequaquam decepti: hoc vero ipſis etiam impoſtoribus imponitur. non enim arbitror, oẽs qui hanc fictitiam artem profeſſi ſunt (nam tametſi ea fluxit ab idolatris, qui adorabant cœleſtia corpora, & à Iudæis, & Mahometanis magna ex parte aucta eſt, inciderunt tamen in eam nonnulli ex noſtris, non parum docti & probi) præ vafritie & malignitate voluiſſe vulgaribus imponere, ſed eorum

non paucos præ curiositate, qui non exiguus animi morbus est, in eam credulitatem incidisse, & (quæ hominum est fragilitas) cum multis esse deceptos: satis arbitror constat, me non vituperare eam Astrologiam, quæ in cognoscendi cœli motibus versatur, cum ea nihil esse certius in humanis possit, neque ijs quæ circa propriam illius materiam fiunt præsensionibus: non enim minus certum est, futurú post biennium eclypsim Lunæ, quàm futuras in mense Iunio breuissimas noctes. nam nisi quis supputando decipiatur, eadem vtriusq; scientia est. Illam vitupero diuinationem, quam quondam vocauerunt scientiam Chaldæorum, nunc vocant Astrologiam iudiciariam, quam qui profitentur, annuatim nobis prænunciant futuras aëris temperies, & temporum constitutiones, salubritatem aut insalubritatem, abundantiam frugum aut penuriam, otium aut bella, & eorum exitus tristes, aut fortunatos, Principum incolumitatem aut mortem. hi ipsi electiones faciunt horarum fœlicium aut infœlicium, pro quibusvis negotijs suscipiendis: per interrogationes, quas illi vocant, respondent de re quacumque interrogati: velut quis furatus fuerit quod domi deest; quò fur abierit. Iam verò per natales horas diuinant futuros hominis cuiusque mores, eiusque fortunam, viuendi & moriendi sortem. Hæc omnia vana sunt, etsi non omnia æquè. nam cum mutationes omnes corruptibilium corporú ad calidum, frigidum, humidum, & siccum referantur, & hæc in cœlis habere causas priores & superiores, quæ per influentias communicantur concesserimus, pluuias quoque ac sereni tates, flatus & tranquilitatem aëris, causas illic habere consequens est. Si autem hæc, & fructuum prouentus boni aut mali, & morbi, & salubritas; horum enim causæ maximè sunt in temporum constitutionibus, quæ in calida vel frigida temperie aëris, pluuijs aut serenitate, flatuum abundantia aut vacui-

tate

tate ſpectantur, vt apud Hippocratem videre eſt alibi ſæpè, & maximè in Epidemicis. in his ergo bonam cauſę partẽ videntur habere poſſe aſtra. poſt hæc ſecundo etiam loco nonnullam & informandis moribus hominum. ſi enim ad temperiem alterabilium omnium faciunt, & temperies ad mores, vt libello proprio indicauit Galenus, poſſint etiam nonnihil aſtra ad mores. Ad fortunam verò quid poſſunt aſtra? nam hoc ipſum caſu, aut fortuna aliquid fieri, eſt nihil aliud quam ſine cauſa certa & per ſe fieri, ſi Ariſtoteli credimus. contradictionem ergo inuoluit, cauſas eſſe in aſtris eorum quæ caſu contingãt, aut fortuna, vt, quòd illo prætereunte lapis deciderit, & quod fodienti illi vineam theſaurus inuentus ſit: nihil enim minus fortuna aut caſu fieret, quam illud quod cauſam haberet certam in incorruptibilibus & æternis. Quæ fortuita ergo ſunt, vt quòd ille ſit à latronibus occidendus, quod alius ruina, alius fulmine moriturus, quod alius domi, alius in agro, quod exeunti ab vrbe furi verſus orientem prætor longè viſus ſit, ac proinde ad occidentem deflexerit, nullam cauſam habere poſſunt in aſtris, ſed neque in vniuerſa rerum natura per ſe, ſed ex accidenti quodam: vtpote quæ caſu aut fortuna fiunt: ſunt verò hæc in quibus maxime gloriantur. Hoc ergo genus præſenſionum, quod ſpectat ad fortunam, & caſum, phyſica ratione pœnitus excludetur: illud quod ſecundo loco memorauimus, pertinetque ad mores hominum: ſiquidem pro moribus, de faciendis etiam feratur iudicium, pœnitus erit vanum: vt ſi cũ eſſet dicendum, mulier hæc erit libidinoſa, aut ne ita quidem, ſed calida, dicas erit meretrix, aut infidelis viro: aut cum dicendum, erit auarus, aut ne ita quidem, ſed natura propenſus, dicas furabitur: alterius enim cauſa partim in educatione eſt, partim in natura, alterius vero in arbitrio, quæ plurimum diſſident. ſi qui vero aſtra neceſſitatem putant arbitrio ponere, hi

humanam

humanam tollunt libertatem, & rationem omnem boni aut mali, meriti aut demeriti. Superest ergo solum primum genus, quod ad aëris pertinet alterationes, & in hoc secundo exigua quædam particula. Sed & in his ipsis incertitudo summa, ob causarum implicationes. ea verò apertius conspicietur in eo quod pertinet ad mores. nam sit ita, faciat Mercurius fures, an cum hic nasceretur, erat solus Mercurius in cœlo? habes aliorum omnium perspectas naturas, omniumque subduxisti rationem? quantum scilicet singula annuerent? non (dicunt) sed quorundam. quid ergo? omnia reliqua scis esse neutra? sed sint, aut habueris omnium rationem, atque iam non Mercurius solus, sed cœlum totum illa hora faciat fures. An non per temperamentum principiorum, & materiæ generationis, id fieri dicebamus? ad eam ergo temperiem, parentum temperies non minus facit quam cœlum, non sunt verò parentes omnes, qui eadem hora coeunt eiusdem temperamenti. oportebit ergo te iam videre, non solum natalem horam huius, sed & suorum parentum, & auorum, ac denique omnium à quibus in hunc potest aliquis naturalis motus deriuari: scimus verò aliquando similitudines etiam ab atauis. Sed noueris maiorum omnium secundum vtramque partem temperies, scis etiam victus rationes, atque quid congressuri esitauerint, pisces, an allia? nam ad seminis temperiem plus facient hæc, quam Mercurius aut Venus. interrogasti quibus cibis vsa sit prægnans? ò quam exigua manet iam causæ portio in istis schematis astrorum, quæ pro natali hora faciunt. Sed sit hæc quantulacunque, an non erit maior in hora conceptionis? dicunt se vtriusque horæ rationem habere, atque ex hora ortus horam conceptionis agnosci. omnes igitur eadem hora nati, eadem etiam concepti sunt. non ergo possunt nasci septimestres, & nouimestres, & decimestres simul. at vero quacumque

hora

hora potest nasci septimestris, ergo nunquam potest nasci vllus nouimestris. quod si non quacumq; hora potest nasci eorũ quilibet, sint quædam horæ septimestrium, quædam nouimestrium, quædã decimestrium: at verò nullæ tales definitæ sunt ab eis, non possunt ergo ex hora ortus scire horam conceptionis, neq; igitur ex natalibus figuris possunt quippiam præsentire. Quid ergo superest? vt prædicant nobis pluuias, aut serenitatem, flatus aut tranquilitatẽ, frigora, aut æstus, ac per hæc, de morbis & eorum curationibus etiã quædam. itaq; superest solum Astrologia agricolarum, nautarum, & medicorum, quæ perexigua est. nam agricolæ & nautæ metereologicis signis magis vtuntur, quam æthereis: medici paucorum admodum astrorum considerant ortus & occasus, Pleiadum scilicet & Arcturi: aspectus verò Lunæ & Solis: atque hæc quoque multi doctissimorum censent esse superstitiosa. Sed huic præsensioni non admodum repugno, quamquam ei quoque obstant duo, magni momenti. Primum quidem, multiplicium causarum concursio, quarum neque perspecta esse potest natura, neque haberi ratio. Alterum quod in physicis indicauimus, quodque omnem ex causis naturalibus diuinandi rationem eleuaret, etiam si omnium virtutes essent perspectissimæ, atque ob oculos positæ, videlicet, primum motorem non solum mouere primum mobile, ac per illud alia ordine quodam vsque ad vltima, sed præter commune hoc mouendi principium, quod simul æquè præbet omnibus, cooperari immediatè (quid vetat ita dicere?) cum singulis esseque causam liberam, quæ singula deflectit, non quo cœlum trahit, sed quo ipse vult. neque verò solum miraculosè, sed naturaliter, & cum magna suauitate. cur enim miraculum hoc sit, magis quam si mea me mens trahit aliò, quàm cœlum aut natura impellunt? præterea necesse est scientiam omnem

resolui in principia quæ per se nota sint, aut in alia scientia demonstrata, aut cognita experimento, aut à prima veritate reuelata. Astrologiæ verò Iudiciariæ principijs nihil horum accidit. ea ergo non est scientia, sed inanis impostura (exceptis minutulis illis) nihilominus quam sortilega. Primum quidem ea non esse per se cognita, neque in alia scientia demonstrata, ipsi dabunt: reuelatam esse dicunt eorum quidam, alij ab angelo Adæ, alij Enoch, alij à Raphaele Thobiæ; ipsis verò Astrologis quis reuelauit factas esse antiquis istas reuelationes? Certè ipsi sibi. Nam quæ Ecclesia? quæ sacra scriptura? dicunt, Traditio est. per quos Apostolos? Non igitur est maior fides illarum reuelationum, quam ipsorum Astrologorum autoritas: hæc verò est, quæ in dubium nunc vocatur. non est ergo suorum principiorum fides. Superest vt sint experimento cognita: hoc vt persuaderent Chaldæi, Græcis, & Romanis dicebāt (vt primo libro de diuinatione licet apud Ciceronem legere) se obseruationes horum fecisse per quater centum septuaginta millia annorum ac rectè quidem dicebant. nam tot ac multo pluribus erat opus, vt singularum figurarum tenerentur perpaucæ obseruationes. Nam si toto anno magno, quem quadraginta nouem millibus annorum esse dicunt, cœlum totum nunquam ad eandem penitus redit figuram, totis quatercentum septuaginta millibus, redijsset minus quàm decies. eorum verò quibus per experimentum fides debet adhiberi, teneri debent multæ obseruationes: paucæ enim casui possunt imputari, vt & capite primo Metaphysicorum dicitur, multæ eiusdem rei memoriæ vnius experientiæ vim habent. Illi igitur mentiebantur consentaneè, multo impudentius nostri, qui cū credant, mundi totius nondum esse exactos septem mille annos, & multis iam miriadibus iactari istas imposturas, dicunt nihilominus experimentis cognita esse tot, quot vel fingendis

mitor mundum fuisse satis. Quod verò Thaletem Milesium primo Politicorū, capite septimo dicit Aristoteles per Astrologiam prospexisse vbertatem oliuarum futuram, non admodum curo; præuiderit enim ille per incipientis iam anni constitutionem, vt agricolæ, aut medici; ac præuidisse per astrologiam, fuerit inanis fama. est enim, vt indicatum est, inanis hæc astrologia. Quod verò si inanis, sit etiam noxia, facile constare potest: quandoquidem multis credulis, & pusilanimis, quæ prænunciata fuerunt dira, præ timore totius vitæ suauitatem abstulerunt, ingerentia melancholiam, atque adeo veram insaniam; & (quod grauius quidem est) nonnullis nimium cautis, ipse timor facit certa esse pericula. velut si timet à muliere, ipsa Zelotipia: si ab hostibus, assidua armorum gestatio: si ab aqua, pauor pontes angustos prætereundo: denique à quibus quisque timet, in ea videmus facilius incidere; vel permittente ita Deo, ita enim legimus capite vltimo Isaiæ: Vnde & ego eligam illusiones eorum, & quæ timebant adducam eis: & capite decimo prouerbiorum. Quod timet impius, veniet super eum. Atqui hæc sanè fuerit vna causa, qua quæ ominantur, aliquando eueniant. Si igitur prænunciant mala, hoc modo nocent: si verò bona, quod inani spe seducentes, multa impellunt frustra tentare, atque interim magnis se exponere periculis, aut certis alijs sese priuare bonis. tametsi enim fieri possit, vt quispiam spe inaniter concepta, tandem compos fiat leuiter sperati boni, multo tamen plures fuerint, qui spe cadentes, magna sint experti pericula, vt qui imperij concepta spe, factus prædo, perijt in furca: aut certa bona amiserint, velut qui thesauri inueniendi, aut chymica arte faciendi aurum spe allecti, laborauerunt: quorum vix quispiam est, qui non rem totam perdiderit, quidam vero qui non quærebant, inuenerunt thesaurum. Satius ergo multo sit vt inuenias, vineam

tuam fodere, quàm de thesauro cogitare. ita, vtilius multo sit hominibus, vitam prudenter institutam agere, quam vlla diuinatione agi. Sed neque satis piam esse, præter sacræ scripturæ loca quæ produximus, hæc indicant, quod facit periclitari fidem de Dei prouidentia, & de libero arbitrio. tametsi enim præfari semper soleant, se illa imprimis salua esse velle: sunt vero adeo nimij narrando tam multa & stupenda, vt latenter de necessario fato, sacrilegam audientium animis ingerant opinionem. Huc accedit multos huius prætextu, Necromantiam exercere, Dæmonesque, vt quæ commemorauimus mala accidant mortalibus, & hac via nonnulli à fide deerrent, exequi quo ad possunt illorum prænunciata. quæ alia causa est, vt eueniant, opereque comprobentur nonnulla. Præter dictas verò duas causas, alteram ab affectibus eorum quibus prę nuncientur, alteram à Dæmone, eueniunt quædam casu. non sunt autem tam multa quæ non mentiuntur, vt dictæ tres causæ (si modo casus in causis est) non possit esse satis. Eorum mendacitatem facetè admodum notauit Seneca, in ludo de morte Claudij Cæsaris, inducens Clothum ita loquentem. Patiar aliquando mathematicos verum dicere, qui illum postquàm princeps factus est, omnibus annis, omnibus mensibus efferunt. Accedit etiam, eam credulitatem coniunctam adeo esse cum Idololatria, vt Babiloniorũ religio nihil fuerit aliud, quam ipsa scientia Chaldæorum. nam eadem Deorum & astrorum nomina, & eadem canebant de Dijs in sacrificijs sacerdotes, quæ prædicabant de astris Astrologi. nimirum illi furatum esse boues Mercurium: hi sub Mercurio natos esse fures: & alia omnia eodem modo. & merito quidem nam persuasi bona malaque omnia ab astris venire, neque quod amarent, neque quod timerent habebant aliud, quam astra. Proinde simul cum idololatria damnatur hæc Astrologia loco cita-

to ex Hieremia,his verbis.Iuxta vias gentium nolite discere,& à signis cœli nolite metuere,quæ timent gentes,quia leges populorum vanæ sunt. Vide vt leges gentium coniungit cum timore astrorum.Peccant etiam Astrologi in ipsa astra, imputantes illis tam multa mala.nam cum facta sint omnia a summo bono boni gratia,vt scilicet gignant,foueant, & augeant: in mortes,in crimina,in bella,nullum factum est,neque quidquam inde malignum venit,nisi ex accidenti quodam. Quo pacto ergo stellæ pugnaueruut contra Sisaram? nullo certe. quis enim congredientium simul hominum, posset illis esse delectus, vt Hebræos tuerentur, & debellarent Chananeos? sed stellarum nomine haud dubiè illic vocantur angeli, qui iuuerunt populum Dei aduersus impios. Dicuntur vero manere in ordine suo, quod suo quisque est ordine cœlestis illius hyerarchiæ,qua nihil est in rebus creatis pulchrius,aut ordinatius.Cursus vero Angelorum, dicitur assidua illa & continens cooperatio, qua homines custodiunt, & gubernant. Angeli igitur custodes Hebræorum, quorum princeps Michael, suo quisque ordinę persistentes in defendendi munere, pugnauerunt contra Iabin regem, & ducem exercitus Sisaram. atque hic est sensus literalis huius loci. non aliter ac duodecimo capite Apocalypsis dicitur cauda draconis illius trahebat tertiam partem stellarum cœli,& misit eas in terram.quo loco significatur literaliter tertia pars angelorum. vnde constat, nihil hîc habere Astrologiam iudiciariam quo se tueatur: sed oportere,vt contemptis his vanitatibus, bene semper speremus, & actiones nostras prudenter instituamus, dantes gloriam Deo.

CAPVT TRIGESIMVMSECVNDVM.

APITE 37. libri Iob ita habetur. Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.

His verbis solent sese munire, qui Chyromantiam profitentur, diuinantes ex lineis manuum, neque minora neque pauciora, quàm Astrologi ex schematis stellarum. itaque intelligunt verbis his Iob significari, Deum cuicumque depinxisse in manu, signa eorum quæ facturus esset: illi vero prædicunt, & quæ perpessurus, siue ab internis causis, siue ab externis, siue propè, siue longe positis, siue naturalibus, siue fortuitis. qui cum hæc sibi persuaserint, possunt etiã in subsidium trahere locum alium ex decimo tertio Exodi, quo ita dicitur. Erit igitur quasi signum in manu tua. Aristoteles quoque, auctor nunquam contemnendus capite 15. primi de historia animalium, ita dicit. Pars interior manus vola dicitur, carnosa est, & scissuris vitæ indicibus distincta, longioris scilicet vitæ singulis, aut binis ductis per totam; breuioris binis, quæ non longitudinem totam designent. Operepretiũ ergo erit hoc loco considerare, An sit aliqua ex forma manus naturalis significatio, an omne id studium vanum sit. Eatenus verò, vt mihi quidem videtur, naturalis ars, & certitudinis aliquid habens censeri debet, quatenus referri possit in naturales aliquas causas, habeatque principia, aut per se nota, aut alibi demonstrata, aut procedat ex certis experimentis: quatenus verò nihil habet horum, vana. Qui igitur palmas, fictis quibusdam lineis in partes quasdam diuidunt, singulasque tribuunt singulis planetis, & naturaliter innatas lineas, secundũ

conceptam

conceptam vulgo opinionem de naturis planetarum interpretantur, nihilominus vani sunt quam ipsi Astrologi iudiciarij: immo eo plus, quo plures positiones accipiunt gratis, & sine vlla monstratione. Illi enim gratis accipiunt, hoc astrum hæc facere sub illo natis, illud illa: hi addunt, manus hác aream esse Iouis, illam Veneris: & rursum hæc illa significare. quæ autem horum monstratio? aut quæ naturales causæ? experimenta verò iactare possint, vt ipsi Astrologi, casu quodam, rarissimè verarum pronunciationum. vani igitur sunt, qui ita procedunt, multo verò magis, cum non solum procedunt ad interpretandos mores hominis, sed & fortunas, & quæ non in eo cuius contemplantur manus, sed in lege positis, causas habent. velut dicunt, hæc nubet ter, hic percutietur capite. id verò mihi videbatur coniectandum ex manibus maritorum, & eius qui percussurus est. nam quo pacto connubia possint habere causas in nubentium altero, cum ad ambo pertineant? ac percussio in percusso solo, ac non potius in percutiente? Quid si primus maritus habet lineam vitæ lõgiorem quàm mulier? quo pacto poterit nubere illa pluries? percuti verò non potest hic, nisi quis percutiat, aut lapis tegulave cadat. causa enim percussionis percutiens est, aut ruina: igitur eadem causa est linearũ manus Petri & iræ Ioannis, aut casus tegulæ. nisi enim referantur ad eandem causam, non possit alterum alterius esse signum, neque alterum causa eius quod alterum significat. At verò causa linearum manus intra ipsum hominem esse videtur, & ex illius natura fluere. intra Petrum itaque est causa casus tegulæ è tecto: at hoc absurdum. Dicunt, in eodem astro causam esse harum linearum, & casus. redeunt eadem argumenta, quæ aduersus Astrologos, & illud maxime, quòd si naturalia, vt lineæ manuum, & fortuita, & casus & ruinæ, easdem habent causas, nihil est fortuitum, cum omnia habeant causas per

se. hoc

se. hoc longe absurdius. nam vt cadat tegula, causa est qui tollit fulcrum, vt vero cadat in Petrum, nulla est per se, sed eædẽ causæ, quæ per se faciunt lapidem cadere, & Petrum transire, faciunt ex accidenti quodam, & fortuito, lapidem incidere in Petrum. Hactenus igitur vana est Chyromantia: neque video quæ possit non esse talis, nisi fortè ea, quæ subalternata Astrologiæ non sit, sed pars quædam Physiognomię. Nimirũ Physiognomus non solum considerat faciem (quamquam eam maximè vt quæ sensuum organis constat, & mentem maximè prodit) sed aliarum etiam partium constitutionem: nã capitis totius, & pectoris, & dorsi, & vocalium, & genitalium, & pedum; ita vero & manus contemplatur: atque adeo post faciem, magis quam alia omnia: nam manus humana organum organorum est, auctoribus Aristotele & Galeno, atque vt facies intellectiuas virtutes, ita manus factiuas maximè potest indicare, habetque manus ad rationem vt instrumentum ad artem, quia vt ratio est ars ante omnes artes, ita manus organum ante omnia organa. Nihil igitur in homine, ea quæ spectant ad rationem præcipuè factiuam, æquè poterit indicare ac manus. Igitur ea manuum cõtemplatio, quæ Physiognomiæ fines non transgreditur, Physiognomiæ pars est, & parem cum ea habet auctoritatem: quam ergo habere debeat Physiognomia, hoc loco videndum est. Non esse profecto omnino vanam, vel illud vnum argumento esse potest, quod Aristoteles, auctor minime vanus, librũ proprium dedit ei doctrinæ, & sparsim scripsit de ea multa in libris de historia animalium. sed & Hippocrates, qui iudicio omnium est seuerissimus, sparsim scripsit multa spectantia ad Physiognomiam, quale est illud libri secundi de morbis popularibus. Quicumque ruffi, naso acuto, oculis paruis, mali. Quicumque ruffi, simi, oculis magnis, boni. Et rursum, magni, calui, balbi, gracili

voce

voce præditi, boni rursum, Caput magnum, oculi parui, balbi, iracundi sunt. Et rursum, Occuli non nictantes, iracundi. Et iterum, Magnum caput oculi nigri, & magni, nasum crassum & simum habentes, boni. Sed & legibus etiam ciuilibus, in quibus iniquum sit censere esse aliquid futile, aut vanum, cautum est, vt si duo homines inciderint in criminis suspitionem, is primum torqueatur qui sit aspectu deformior. Cuius legis ratio est in Physiognomia. Ecclesiasticus etiam capite 13. bonam faciem vocat vestigium boni cordis. sed & experimento probat Aristoteles esse artem Physiognomicã: quia quicumque plurimum inter animalia cuiuspiam generis versati sunt, sciũnt ex forma dignoscere bona & mala, velut equites equos venatores canes. neque in hac dignotione falluntur, sed semper, aut magna ex parte euenit vt illi iudicant. Est igitur aliqua Physiognomia. Verum est, multo certiorem fore eam quæ versetur in dignotione brutorum, quàm quæ hominum, quia illa nihil habent præter ipsam naturam: in hominibus vero valet plurimum ad formandos mores educatio, & disciplina, & quod his omnibus maius est, Dei gratia. Sed neque hæc penitus eleuant Physiognomiæ facultatem, vt neque naturam. Notæ quas Physiognomi obseruant, accipiuntur primum à similitudine cum alijs animalibus; vt qui paruis sunt oculis timidi, vt scilicet & simiæ: qui magnis stupidi, vt & boues & asini. deinde & cum diuersarum nationum aut sexus hominibus, vt qui valde nigri, sunt timidi, vt Ægiptij & Ethiopes: Qui valde candidi, timidi etiam vt mulieres. deinde âb ipsis passionibus, quale erat illud Hippocratis, Qui oculis non nictant, iracundi: quia & qui irati sunt, solent immotis oculis & palpebris intueri. Post hæc loca argumentorũ, habent etiam præcepta conferendi signa cum signis, & colligendi quędam ex quibusdã: velut (dicunt) si quis est iracundus

& tristis & prauus, necesse est sit inuidus. Sed nunc non est animus hanc artem persequi, sed hæc summa eius capita attingere, vt videamus quo pacto in naturales causas referri possunt. Inter omnes Philosophos conuenit, omnibus animantibus data esse instrumenta, suis moribus accommodatissima; velut leoni, tauro & apro, vtpotè ferocibus, vngues & dentes validos, aut cornua, aut exertos dentes: equo, vtpotè veloci, & generoso, superbo & calcitranti, vngulas fortes, longa crura, & ornamentum iubæ: timidis verò & fugacibus, vt lepori & ceruo, pro armis dedit artus ad celeritatem comparatos. ita & alia omnia circa animalium singulorum partes fabricata est natura: quod mihi nunc satis sit pro re præsenti attigisse, tractat diffuse Aristoteles in libris de partibus animalium. Dubitatum est à veteribus, an animalia talia sint, quia talia habent instrumenta, an talia habeant instrumenta, quia talia sunt. velut, an taurus, quia cornua habet sit ferox: an quia sit ferox, habeat cornua: lepus quoque, an quia est inermis sit timidus, an quia timidus sit inermis. Anaxagoras, vt dicit Galenus primo de vsu partium, affirmabat animalia talia esse, quia talia habent instrumenta, quasi animæ ipsæ omnes sint eædem, aut similes, sed pro differentia instrumẽtorum varios induant mores. Galenus contra censet, animas ipsas per se differre moribus, & vnicuique data esse instrumenta accommodata. Mihi verò vtrumque videtur verum, & animalibus data esse talia organa, quia sunt talia; & esse talia, quia habent talia organa. Nam & homo, quia audax est, arripit ensem: & quia ensem habet fit audacior: ita vitulus, antea etiam quàm ei exorta sint cornua, ipso naturæ impetu inuadit, quasi velit cornu ferire: idem verò taurus iam factus, si serrentur cornua, ferocitatem deponit: scilicet ipsa organorum vacuitas facit diffidentiam. Sed etsi instrumentorum commoditas mores illos augeat, si

quidem

quidem non vnica ea est causa eorum, neque à principio facit, necesse est vt sit alia causa differentiæ morum, prior ipsis organis: hæc vero, vbi fuerit nisi in animabus quæ diuersæ sint, aliæ audaces, aliæ timidæ, aliæ agrestes, aliæ cicures, aliæ solitariæ, aliæ gregales. Quid ergo, ipsæ animæ per se ante talia corpora sunt tales? non certè. nam brutorum animæ ante corpora ne sunt quidem, cum educantur de potentia materiæ, & sint nihil aliud quam ipsi corporum actus. Quid ergo fit? Certe vt in ipsis corporibus ante organa sit aliquid, quod & morum, & organorum causa sit, hoc verò est temperies, seu natura, quæ facit esse substantiam hoc aliquid: id verò in brutis est ipsa anima, atq; adeo in hominibus, secundum partem sentientem, perinde eueniunt omnia, ac si anima ipsa corporis temperies sit: non enim ob hanc partem agnoscitur anima nostra esse separabilis, sed ob mentem. Cum ergo morum differentia non ex mente sit, sed ex irascibili, & concupiscibili, & internis sensibus, quę cõsistunt in organis corporalibus, quod ad hoc attinet, perinde de nobis ac de brutis censere oportet. Igitur si temperies parit hos aut illos mores, & his talia, aut talia succedunt organa, profecto temperies prior est organizatione, & causa illius: quod si temperies causa est morum, & compositionis, certè compositio significatiua sit morũ, quia referuntur ambo ad eandem causam: atque adeo, vt Sextus Philosophus inquit, etiam corpus sit quædam animi imago. Ratio vero agnoscendi, quæ figura quos indicet mores, nulla potior sit, quam ex obseruatione figurarum quæ tales mores solent comitari, translata ratione ab alijs in alia: siquidem indicatum est, hac in re esse omnium eandem rationem. Cur igitur notæ morum à figura rectè capiantur, & tales rectè transferantur ab alijs animalibus ad alia, hæc est causa. Quòd verò & ab ipsis passionibus rectè accipiantur (quem tertium argu-

mentorum locum esse diximus) ex dictis etiam constare facile potest. indicatum enim est, animalia quædam ad quasdam passiones esse propensa naturaliter, vt hæc ad iram, illa ad timorem; ad mœstitiam alia, alia ad gaudium. Porrò per has passiones, non viscera solum, & in eis inhabitantes spiritus, & succi, sed & externæ partes modo quodam permouentur. Non enim difficile est, ex facie agnoscere iratum, timentem, hilarem, & tristem. cum igitur omnia sponte ferantur, etiam sine vllo externo motore in quę propensa naturaliter sunt, incident per sese quoruncumque hominum vultus, etiam cum de nulla re cogitant, in eas dispositiones, in quas vergunt naturaliter, vt vultus iracundi in toruum aspectum, etiam cum non erit iratus: tristis in demissionem quandam, etiam cũ non mœrebit. Huc spectat, Physiognomicumq; est illud, duodecimi capitis primi Paralipomenon. Sed & de Gadi transfugerunt ad Dauid cum lateret in deserto, viri robustissimi, & pugnatores optimi, tenentes clypeum & hastam; facies eorum quasi facies leonis. Est igitur agnoscere animi robur ex facie, per similitudinem aliorum animalium: ex passionibus verò seu ex passionum vacuitate est physiognomicum illud, Ecclesiastes capite octauo. Sapientia hominis lucet in vultu eius: Et illud Prouerbiorum, Cor gaudẽs exhilarat faciem. Et illud, In facie prudentis lucet sapientia, oculi stultorum in finibus terræ. Nimirum, vt à facie quam à reliquo corpore, ita ab oculis plura quam à reliqua facie capiuntur argumenta: quia velut fenestræ animę sunt, atq; inter cætera à modo intuendi. Nam recta despicere, oculis parum demissis, verecundi; immotis neque nictantibus, impudentis & iracundi: plurimum nictare, timidi aut insanire parati: obliquè intueri, vt cum sit è regione, habeat oculos in finibus terræ, est subdoli & derisoris, quem stultum vocant diuina prouerbia. Post faciem, in manibus po-

tius-

tiusquam in vlla alia parte, dictis de causis locum habent signa huiusmodi. Manus ergo bene magna, multis lineis descripta, neque omnino glabra, neque pilosa, & longi digiti, ad naturalem proportionem inæquales, qui facile & adducantur, & abducantur, sapientiam indicant, & bonos mores. maximè enim humana est talis manus. Curtam verò, rotundam, breuibus digitis, & æqualibus, glabram nimis, aut valde pilosam qualis erat Esau, aut vngues habentes incuruos, & longos, & nullis aut paucissimis lineis esse distinctam, hæc omnia beluina sunt, & ad aliqua brutorum genera referuntur. Quare pilosa manus significabit hominem agrestem, & ferum more vrsi, vngues incurui, rapacem more accipitris, rotunda ac breuis ac sine lineis, stupidum qualia quadrupedum plurima. Ita etiam & à passionibus: qui contractas semper gerunt manus, timidi & auari esse dignoscuntur; contra qui extentas, audaces & liberales; qui pendentes aut demissas, aut aliam super aliam, desides: qui elatas aut mobiles, soliciti, & negociosi: qui ad faciem aut os adducunt, cogitabundi. Ex his constat chyromantiam, nisi vltra physiognomiæ fines se effundat, vanam non esse: nisi vero intra illos se contineat, vanissimam, velut & ipsa physiognomia suos egressa fines, vana fit. vt cum Physiognomi, non solum naturales cuiusque mores, & ingenium volunt dignoscere, sed & fortunam prænunciare, dicentes alios esse Iouiales & fortunatos, alios Saturninos & infœlices. Nimirum si rectè antea monstratum est, Astrologiam Iudiciariam, cum præcipuè de fortuitis agit, vanam esse, necesse est omnes eas artes quæ ad illam referuntur vanas esse, vt Physiognomiam, quæ Martes, Ioues, aut Saturnos nominat; & Geomantiam, quæ loca planetarum describit

in terra: multo autem magis & Hydromantiam, & Pyromantiam, & innumera alia figmenta futilissima: quæ omnia sunt merè ludicra, aut adiunctam habent operam Dæmonum. Cum ergo Chyromantiam bona ex parte receperimus, licebit verba illa Iob, Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua, chyromanticè interpraetari. Verum occurrit mihi alia interpraetatio, quæ multo magis arridet, nimirum vt Galenus loco citato edisserit, data manus est homini, vt rationali ac sapientissimo animali. *Nam* æquum erat, habenti artem ante omnes artes, hoc est rationem, dari organum ante omnia organa, hoc est, manus. vt igitur fabrum dolabra & serra; agricolam ligo & falx, sui muneris faciunt recordari: ita manus, hominem humani officij. Ergo vel suas ipsius manus intuens homo, agnoscet se esse natum ad omnes artes exercendas, ad adorandum Deum, ad erigendas Deo aras, ad sacra faciendum, ad scribendum, docendumque omnem sapientiam etiam posteros, dicent Pythagorici ad numerandum; quandoquidem calculi numeri denarij, qui omnes continent numeros, in ipsis digitis positi ante oculos sunt. Signauit igitur Deus in manu omnium, vt nouerint singuli opera sua, hoc est, quæ eos facere oporteat, & ad quæ nati sint: nimirum admonent nos aures, natos nos esse audire, nares odorari, lingua gustare, oculi videre. Hæc verò omnia, opera nostra non sunt, sed cum plerisque communia manus vero sapientiæ, & diuini cultus, & rationis numerandi, & exercendarum omnium artium nos admonent; quæ sua hominis opera sunt. Quod decimo tertio Exodi dicitur, Erit igitur quasi signum in manu sua, nullatenus pertinet ad Chyromantiam, sed alludit ad consuetudinem hominum, qui cum rem quampiam volunt memoriæ commendare, signnm aliquod

quod

quod alligant digitis, quòd scilicet manus ob oculos versentur semper. Eum verò esse legitimum sensum verborum, sequentia indicant, Erit igitur (inquit) quasi signum in manu tua, & quasi appensum quid ob recordationem ante oculos tuos. Quod Aristoteles primo de historia animalium dicit, scissuras manus, longioris aut breuioris vitæ notas continere, non tam est à ratione alienum, quam fortituitorum euentuum significationes inde peti, quod scissuræ illæ ad formationem spectant, & formatio ad temperiem rationem habet, bonusque aut malus corporis habitus naturalis, qui compositione constat & temperie, longioris aut breuioris vitæ, & eius interitus qui ab intrinsecis causis cietur, præcipua causa est. Tamen neque hoc mihi, vt verum fatear, admodum arridet: multis enim experimentis confirmanda foret eius assertionis fides. Neque me sanè plurimum mouent Aristotelis eo loci verba, ibi enim non Philosophum, sed Historicum agit: longè autem minorum historicorum, quam philosophorum auctoritas est.

CAPVT TRIGESIMVMTERTIVM. DE NECROMANTIA.

ECROMANTIA, vt ipsum præ se fert nomen, est diuinatio quæ procedit ex cõsultatione mortuorum, cum scilicet Necromantici, incantationibus, & characteribus, aut certis quibusdam peractis, velut expiationibus, aut ceremoniis, mortuos accersunt, quos de ocultis aut futuris rebus consulant: cui rei magnam videtur auctoritatẽ conciliare, quod euenisse Sauli narratur capite 28. primi Regum.

cui,

cui, opera cuiusdam mulieris pythonissæ, hoc est familiaritate Dæmonis vtentis, inuocatus suscitatusque Samuel, finem suum imminentemque illi, ac filijs suis à Philistæis, indicauit. Si enim in sacris legimus, per mulierculam Necromanticam suis magicis artibus vtentem, prophetam adeo Deo charum suscitatum esse, & Regi verissimum futurorum reddidisse responsum, cur non putemus magicis incantationibus, characteribus, ac reliquis signis, facultatem aliquam inesse, aut naturalem, quæ vim etiam possit ipsis spiritalibus substantijs inferre, aut diuinam, dæmoniacis illusionibus longe superiorem? Non enim videtur dici posse, non fuisse verè Samuelem, aut eius animum, eum qui respondit Sauli: siquidem in capite 46. Ecclesiastici, de Samuele, post alia eius acta, ita scriptum legimus. Et post hoc dormiuit, & notum fecit Regi, & ostendit illi finem vitæ suæ, & exaltauit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis. Quid enim aliud indicant hæc verba, quam quod illo loco narratũm est, Samuelem postquam dormiuerat, rursum exaltasse vocem de terra, & notum fecisse Regi finem vitæ suæ in prophetia? quod certè non alias fecit, quam cum à Pythonissa est excitatus. Scio de hac re diuersas esse Theologorum opiniones, alijs dicentibus fuisse verè Samuelem qui indicauit Regi finem suum, alijs eius imaginem, quas nolo ego aliter examinare, quam dicens quod mihi videtur probabilissimum: quandoquidem Ecclesiasticus narrans Samuelis gesta dicit, postquam dormiuit notum fecisse Regi finem suum, & exaltasse vocem de terra in prophetia, non dubito quin fuerit ipse Samuel. non dico ipse Samuel suscitatus, sed illius anima apparens in corpore aëreo, vt solent Angeli. Neque enim mihi pro asserenda Ecclesiastici veritate (tametsi id dicat vir sanctissimus æquè ac doctissimus

Augusti-

Augustinus) videtur esse satis dicere, vocari Samuelem, Samuelis imaginem: videndum enim quorsum hæc narret Ecclesiasticus: non certè aliorsum, quam vt narret gesta Samuelis, & illius laudem. quam autem laudem mereatur Samuel, quòd Dæmon eius imaginem induens, pro illo responderit? aut quomodo quispiam hoc inter illius rectè gesta iurè commemoret? accedit quod ex Ecclesiastici verbis constat, illum non simpliciter prænunciasse Regi finem suum. (hoc enim malus etiam Dæmon posset fortasse facere, aut coniectura, aut à Deo per bonos angelos accipiens) sed concionatum etiam esse aduersus idolatriam, quod malus Dæmon non fecisset. ita vero inquit Ecclesiasticus, Et exaltauit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis. Existimo itaque verè fuisse Samuelem. Monstratum verò mihi alibi est, nullam vim naturalem esse verbis, neque characteribus. Porrò monstratum etiam est, nullam Dæmonibus esse cũ corporalibus sympathiam, neque antipathiam: Vnde fit, nihil penitus posse Necromantiam nisi ex pacto: siquidem vim naturalem inferre spiritalibus substantijs nullam potest: neq; quidem ex pacto sine Dei permissione, siquidem non annuente prima causa, ne esse quidem quispiam potest, nedum operari. Quid igitur superest? certè Necromantiam nihil esse aliud, quam Dæmonis illusionem, hominum vero infidelitatem, qui cacodæmoni se deuouent. Quoniam autem neq; Dæmon potest ex pacto respondere sine Dei permissione, fit nonnunquã vt Deus Dæmones coerceat, ipse vero aliquid in illorum qui se deuouent pernitiem fieri permittat, atque vt dicitur capite vltimo Esaiæ, eligat illussiones eorum, & quæ timebant adducat eis. Velut nunc in pernitiem Saulis, qui volens ac sciens defecit à Deo, atque ad Dæmonem se contulit, permisit vt pythonissa Dæmoniacas artes exercente, ap-

Oo pareret

pareret Samuel, & illi finem suum indicaret, & maiorem fraudi fidem adhibens induraretur,& adductus in desperationem,periret in peccato suo. Censere verò aliquid præter nequitiam esse in Necromantia,hominum est indoctissimorum pariter ac leuissimorum. Non desunt,qui asserentes non fuisse phantasma dæmoniacum,sed ipsum Samuelem, existiment assumpsisse Dæmonem Samuelis corpus,atque ex illo respondisse,atque vocari Samuelem, vt cuiusque hominis cadauer ipsius nomine dicimus: hoc verò sine omni probabilitate, neque sine Prophetæ iniuria, videtur dici. nam longe facilius erat Dæmoni aëreum corpus effingere, aut videntium oculis illudere, quam dissolutum iam in sepulcro corpus, in formam pristinam, vel apparenter restituere. Quod autem maius opprobrium fieri poterat Prophetæ corpori,quam à Dæmone assumi? hoc igitur minime est probabile: quare superest, id solum quod dictum est permissu Dei venisse animam Samuelis, atque assumpto corpore aëreo Sauli respondisse. Neque verò vellem hinc augeri credulitatem indocti & superstitiosi vulgi, de reditu animarum hominum vita iam defunctorum. Verum quia redeant an non, nihil habet cum naturali Philosophia, neq; ad huius operis spectat argumentũ. De his hactenus.

CA-

CAPVT TRIGESIMVMQVARTVM.

VARTO Regum. capite secundo. Dixerunt quoque viri ciuitatis (Hyericontis scilicet) ad Eliseum, ecce habitatio huius ciuitatis optima est, sicut tu ipse domine perspicis, sed aquæ pessimæ sunt, & terra sterilis, at ille ait, afferte mihi vas nouum, & mittite in illud sal. quod cum attulissent, egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal, & ait, hæc dicit Dominus, sanaui. aquas has, & non erit vltra in eis mors, neque sterilitas. sanatæ sunt ergo aquæ vsque in diem hunc, iuxta verbum Elisei, quod locutus est.

Non dubium est hoc quoque, vt alia pleraque contigisse populo illi in figura, vt testatur diuus Paulus, & aliquam aliam aquarum emundationem significasse, factumque esse ob aliquod sacramentum: an verò hîc quoque aliqua naturæ ratio habita sit, præsentis operis est examinare. Dictum enim non semel est, atque indicatum, etiam in efficiendis miraculis, plerumque vti Deum aliqua naturali causa, idque multis atque optimis rationibus, quas, vtpotè alibi dictas, non est nunc animus repetere, sed id præstare solum quod propositum est. Quandoquidem terræ sterilitas curatur in aquis, constat nihil aliud insinuari, quam aquas fuisse tales, vt earum vitio irrigata terra sterilesceret. Id vero vitium, videtur rationi consentaneum fuisse salsuginem, & quia id solet esse frequens in aquis, ex quo quam plurimæ fiunt ad potandum inutiles, & quia id solet omnium maxime sterilitatem afferre Quo factum est, vt ab antiquissimis seculis venerit in consuetudinem; vt solo, quod ob patrata ibi facinora, & prodi-

tiones deuouetur, sal inspergatur: quod fecisse legimus Abimelech deleta vrbe Sychimorum, capite nono libri Iudicum: quin & psalmo 106. ita dicitur, Posuit terram fructiferam in salsuginem, à malitia inhabitantium in ea. itaque salsugo maxima causa est sterilitatis terræ, & inspersus sal sterilitatem indicit, & maledictionem: Si autem salsæ erant aquæ Hyericontis, atque ideo hominibus erant ad potum inutiles, & terræ afferentes sterilitatem, quæ vis naturalis esse poterat in sale ad sanandum eas? cum præcipuè Diuus Iacobus in sua epistola capite 3. dicat, Nunquid potest fratres mei ficus vuas facere, aut vitis ficus? sic neque salsa dulcem potest facere aquam. Neque dubium, cum sint contraria contrariorum remedia, quin similibus augeantur rerum vitia. Alterum igitur duorum dicendum est, aut in illo Elisei miraculo nullam esse habitam naturæ rationem, sed adhibitam esse rem prorsus aduersam & noxiam, maioris portenti causa (nam hoc quoque nonnunquam legimus factum) aut vitium illud aquæ, non fuisse salsuginem, sed corruptionem putridam, & olidam. hæc enim vt alijs omnibus in rebus, ita etiam in aqua, salis admistione corrigitur. nam sal calidæ & siccæ naturæ cum sit, & facile cum aqua dissolutus commisceatur, putres in ea siue vapores, siue partes absumit, & putredinem emendat, atque integritatem facit diutius retinere. testantur enim nautæ, aquas nonnihil salsas, aptas vero adhuc potui, vtiliores esse nauigantibus, quòd diutius incorruptæ seruari possint, ac proinde se eas ex puteis mari vicinis solere haurire. Quin etiam qui naturas rerum diligenter scrutantur, affirmant puteos malè olentes, & prauo aliquo sapore infectos, nulla ratione melius expurgari, quam sale in eos iniecto: inijci vero solitam quartam par-

tem

tem modioli in singulos. quamquam non potest hoc esse in omnibus ratum, sed plus aut minus debet inijci, vt in ipsis puteis inest aquæ. hoc igitur videtur maxime consentaneum quia præter dicta, ob putrescentiam, & graueolentiam euenit aquas esse mortiferas, magis quam ob salsuginem: sed & steriles, quia salsugo nisi omnino sit maxima, vt in mari Sodomæ (quod quia nihil viuum generat, ac si quid in ipsum incidit necat, mortuum appellatur) neque lethalis est, neque fœcunditati officit: quin potius cum sine putrescentia est, & intra quandam mediocritatem, vt in mari, ipsas aquas facit fœcundissimas: nullibi enim mundi adeo luxuriatur generandi facultas, neque est tam multiplex generatio. Atqui profecto, vt ego existimo, ille ipse Dei spiritus, qui aquas incubauit initio (quem ego ignem esse censeo) tales reddidit, crassas inquam, & salsas; atque ita multiplici rerum generationi, aptiores multo quam dulces. Iam verò irrigata aqua, nõ vtcumque salsa officit plantis, neq; æquè omnibus; sed sunt quædam plantæ, quæ gaudent etiam quadã salsugine, & puteales quæ salsugine aliqua plerumq; participant desinunt prius esse aptę potui, quam irrigationi. nimirum in potu insuauissima est salsugo, quia sitis humidi & frigidi appetitus est, irrigata verò alimenti magis rationem quam potus habet, nutrit enim plãtas, atq; ita non statim officit, neq; enim nisi cũ multa est, vt si muria, aut marina rigent plantæ, aut ispergatur ipse sal. facit verò, si qua vlla in re, in sale maximã, ipsum plus, aut minus differentiam. multa enim salis irrigatio aut insperšio, siccat omnes plãtas, & solum ipsum vrit ac facit sterile: moderata, quibusdam plantis est amica, nullis plurimum nocet. Animantia omnia à maxima salsugine, qualis maris mortui est, necantur (vruntur enim) moderatiori, qualis reliqui maris, generantur quàmplurima, & in molem ingentem augentur, ac maximè

fruuntur

fruuntur salubritate,& mortua etiã asseruari possunt diutius: tametsi nonnulla ne tantam quidem salsusiginem sustinent, neque consistere possunt,neque viuere, nisi in dulcibus aquis: & alia etiam quædam vtramque vitam sustinent: tanta naturarum varietas est. Iam verò hominibus & reliquis animantibus multi salis vsus est morbidus,quia sanguinem salsum facit,& sterilitatem infert siccando vehementer, & acrius efficiendo semen: moderati verò, facit salacitatem, & irritationem, & pruritum augens,ac proinde ad generationem confert. Quare indistinctè mihi videntur altercari nonnulli,partim dicentes salem sterilitatem inferre ac mortem, ac proinde solitum inspergi in solum quod deuouetur: partim fœcunditatem & incorruptionem,ac proinde fabulatos esse Poetas,Venerem natam esse in mari, decidentibus in illud cœli verendis,atque ab spuma vocatam ἀφροδίτην. Nam re vera non sunt hæc tam propria salis, quam consistunt in vtendi modo, estque verum,salis nomine hyeroglificè significari plurima.nam & sterilitatem, & salacitatem, & sapientiam, & incorruptionem, & suauitatem, & mordacitatem: quibus verò causis singula, oportet Philosophos distinguere, vera salis natura perspecta, ac neque laudando neque vituperando esse nimios. Cum enim, vt Hippocrates mirè dixit, sint omnia ad aliquid bona, & mala, de sale videtur id multo melius posse dici: est enim sæpe ac plurimis rebus noxius ac sterilis, plurimis etiam alijs non raro vtilis est, & fœcundus: putida vero corruptio semper est mortifera & sterilis, cum contraria sit omni naturali ortui,veniantque res omnes, teste Aristotele, per putredinem ad interitum. Cum igitur hæc mortem & sterilitatem afferre nata sit rebus omnibus, & salis admistione naturaliter emendetur, consentaneum est id fuisse vitium aquarum Hyericontis, & Eliseum in earum curatione naturalem ordinem

tenuisse,

tenuisse, Deo interim adijciente plurimum facultati, quam sali ab initio indiderat. alioqui enim, neque tam multæ aquæ expurgandæ fuisset satis, tam modicus sal, neque [redacted] [redacted]asset in hunc vsque diem.

CAPVT TRIGESIMVMQVINTVM.

LIBRO quarto Regum capite 4 ita habetur. Ingressus ergo Eliseus domum, & ecce puer mortuus iac[redacted]ctulo [redacted] ingressusque clausit ostium super se, & super puerum, & orauit ad Dominum & ascendit, & incubuit super puerum, posuitq́; os suum super [redacted] los suos super oculos eius, & manus suas super manus eius: & incuruauit se super eum, & calefacta est car[redacted] [redacted]sus deambulabat in domo, semelque huc atque illuc, & [redacted], & incubuit super eum, & oscitauit puer [redacted] [redacted]uitque oculos.

[redacted]

[redacted] sed puerum verè mortuum atq; ab Eliseo suscitatum esse, dicendum, (quæ magis cõis & verior erit sñia) miraculosè peractam esse rem hanc, ita tamen, vt & in hoc miraculo habitus sit naturæ honor, adhibita mortuo ea curatione, quæ ad syncopem, quæ integra ferè extinctio naturalis caloris est, ac velut mortis initium, solet adhiberi, vt his causis, naturalis caloris velut igniculum adhibentibus, ac Deo peragente id, quo ipsæ non possunt pertingere, ageretur suscitatio, velut quædam reuocatio à deliquio aut syncope. Quibus autem

rationibus,

rationibus, velit Deus causas naturales, etiam in peragendis miraculis adhiberi, alibi dictum est. Esse autem vt dicimus, atque adeo in miraculis etiam maximis edendis, vti solere Deum naturalibus causis, non adeo magnis, innumeris constat exemplis: nam vel ad siccandnm vna nocte mare, vsus est vento vehementi, & vrente, vt narratur capite 14. Exodi. Quem autem ventum, aut quam vrentem putes fuisse satis ad siccandum vna nocte mare, nisi Deus, naturalem alioqui eius potentiam, vehementer & supra naturam auxisset?

CAPVT TRIGESIMVMSEXTVM.

LIBRO quarto Regum capite quarto. Et egressus est vnus in agrum, vt colligeret herbas agrestes, inuenitque quasi vitem siluestrem, & collegit ex ea Colochyntidas agri, & impleuit palium suum, & reuersus conscidit in ollam pulmenti, nesciebat enim quid esset: Infuderunt ergo socijs vt comederent, cumque gustassent decoctionem, clamauerunt dicentes, mors in olla vir Dei: & non potuerunt comedere. at ille, afferte inquit, farinam: cumque tulissent, misit in ollam, & ait, infunde turbæ vt comedant, & non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla.

Nonnulli suspicantur alias colochyntidas fuisse has, quas Eliseus immissa farina adeo emendauit vt dulces & esui aptas reddiderit, à medicamentosis illis, quibus ad vehementer expurgandum vtuntur medici. Sed meo quidem iudicio falsò: nam præterquam quòd nomen id præ se fert,

descriptio quoque,& notæ indicant. nam re vera colochyntis herba, sarmenta profert & folia viti siluestri non dissimilia. dicit præterea Mesue colochyntidam vocare solitos Persas cucurbitam deserti: quid autem aliud est dicere colochyntidas agri, quam cucurbitam deserti? est verò adeo amara, vt fel terræ ab eisdem vocaretur: & Dioscorides dicat fructum eius esse vehementer amarum. quo gustato exclamauerunt dicentes, mors in olla, non potentes comedere. Nam ob amaritudinem id contigisse, sequentia illa verba declarant, Et non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla. Sed quo pacto (dices) fieri potuit, vt vera colochyntis, quæ non amara solum est, sed adeo perniciosa, vt si supra quatuor obolos, etiam emendata sumatur, possit super purgationes, & exulcerationes ventris, & mortem afferre, atque adeo admota exterius enecet fœtus, solius farinæ siue triticeæ, siue hordeaceæ immistione emendari adeo, vt mox daretur turbæ abundanter pro cibo. Non certè id naturaliter & citra miraculum effectum est, cum præcipuè inter agrestes herbas collectæ illæ colochyntides sint. cultura enim hortenses effectæ, non parum fortasse mitescerent; agrestes verò, præcipuè quæ non inter alias, sed seorsum nascuntur, perniciosissimæ sunt. itaque miraculo effectum est, vt dulcescerent, & noxam deponerent; ita tamen, vt hic quoque, velut in alijs plerisque, modus quidam naturalis operationis retentus sit. Nam Medici omnes inter emendantia colochyntidem, recensent ea quæ lenta sunt & glutinantia, cuiusmodi esse constat amylum, quod ex tritico conficitur, atque post hoc, etiam farinam triticeam. hæc enim suæ substantiæ modo lento & glutinoso, & sapore grato, atque vt ita dixerim, cibali, præsentem iam dysenteriam sanant, & imminentem anteuertunt, eiusque causis & efficientibus, & iam paratis obsistunt, mordacitatem & amaritudi-

nem,

nem, aut acrimoniam hebetantia, & membranas internas ventris oblinientia. Haud dubiè igitur amylum & farina triticea, in emendantibus colochyntidem non instrenuè sunt. non ita tamen, vt tantum tam citoque valerent, nisi plus solito illis aspirasset prima causa, quæ, vt rerum naturam à principio fecit, ita vtitur ea vt vult.

CAPVT TRIGESIMVM SEPTIMVM.

APITE sexto libri 4. Regum. Accidit autem, vt cum quidam materiam succidisset, caderet ferrum securis in aquam, exclamauitque ille, & ait, heu heu heu domine mi, & hoc ipsum mutuò acceperam. dixit autem homo Dei, vbi cecidit? at ille monstrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & misit illuc, natauitque ferrum, & ait tolle, qui extendit manum, & tulit illud. Res est experimento compertissima, multa quæ in aqua quieta subsident, cum conturbatur, agitata aut ligno aliquo, aut re aliqua eiusmodi in eam iniecta, emergere, efferrique in sublime, & innatare: non quidem id accidere solet ferro, aut grandioribus lapidibus, aut denique rebus grauioribus quam vt agitatæ aquæ impetu moueri possint, ea præcipuè agitatione, quam immissum in eã lignum possit ciere. uã per maiores ac violentiores aquę perturbationes, vt fluminibus violenter decurrentibus, & volutari in aqua videntur magni lapides, & euelli grandes pontes. hîc verò non potuit immissione ligni commota aqua, securis ferrum vsque ad summum eleuare. Nequè sanè suspicor id fuisse certum aliquod lignum, quod extrahendi ferri virtute valeret (quod enim esset?) sed quodcunique occurrit: neque

deniq; aliud quidpiam esse appositum ad eleuationem ferri, quàm aquæ commotionem? ea verò cum satis non esset pro tanto pondere, superest rem non esse sine miraculo transactam, ita tamen vt commotio aquæ apposita sit, & Deus ferro pondus detraxerit, adeo vt agitata aqua valuerit subleuari, arenularum more. Cur autem putemus Deum velle adeo leues causas, naturales tamen adhiberi, cum ipse nullis indigeat adiumentis? certè, vt ego existimo (dictæ verò alibi aliæ etiam causæ sunt) quo intelligamus, quantopere deerrent, qui nullam in rebus suis adhibentes operam cum possint, tantum orant Deum, quem vident ne miracula quidem perficere, nisi rarissimè, citra vllam naturalium causarum admotionem; nedum ea, quæ naturalem habent prouidentiam.

CAPVT TRIGESIMVMOCTAVVM.

APITE quinto libri 4. Regum narratur, Naaman Principem militiæ Syriæ mundatum esse à lepra, quòd iussu Elisei septies in Iordane se lauerit: contemnabat verò vt ibidem legitur, hanc curationem vt leuem, neq; pro tanto morbo futuram satis: atq; ob hanc diffidentiam, nisi à seruis suis persuasus esset, penitus dimisisset: descendit verò septies in Iordanem, & mundata est eius caro, factaq; vt pueri paruuli. haud dubiè in septena illa lotione, eaq; per Iordanis aquam facta, magnum aliquod latebat arcanum, & diuinorum sacramentorum significatio, eoque diuina virtute factum est, vt quæ (si res soli naturæ committeretur) leuissima fuisset curatio, pro tanto & tam inueterato

terato morbo, fuerit sufficientissima ac perfectissima: non tamen ita fuit diuina ac miraculosa curatio, vt non etiam velut initium quoddam habuerit naturalis. Nam descendere in fluuiales aquas crebro, innatareque, præcipuè ad rapidos aquarum vortices, plurimum facit ad eluendam omnem cutis immunditiam, atque sanandum omne genus scabiei: neque quidem solum scabiei simplicioris, sed etiam lepræ, & lychenum. nam cum hæc sint cutis quædam sordities, nascanturque à salsa pituita, aut vsta melancholia, lotio eluendo fortiter expurgat, atque adeo epidermidem ipsam seu cuticulam euellit sæpè: aqua verò ipsa humiditate & frigore, & naturali illa dulcedine, temperat & salsuginem pituitæ, aut aciditatem atræ bilis dilluit & dissoluit. At qui profectò si lepra illa fuisset recentior, nec subiectæ carnis temperies esset iam mutata, & recens expurgatum esset corpus Naaman, ne intra illud subessent praui succi, fortasse pura natatio pluries repetita suffecisset: quoniam verò res non ita habebat, sed multo tempore, multa lepra respersus fuerat, neque vlla tunc temporis præmissa est corporis expurgatio, miraculosa fuit curatio lepræ, qua se tunc temporis Deus gentibus dedit agnoscendum, atque imposterum venturæ Ecclesiæ, suæ immensæ misericordiæ præstitit significationem.

CA-

CAPVT TRIGESIMVMNONVM.

VARTO libro Regum capite 20. Cum Ezechias ægrotaret vſque ad mortem, Deo ita iubente, ſanatus eſt ab Eſaia, admota maſſa ficorum. Verba verò ſunt hæc. Dixitque Iſaias, afferte maſſam ficorum: quam cum tuliſſent, & poſuiſſent ſuper hulcus eius, curatus eſt. hæc eadem verba ſcripta ſunt capite 38. Iſaiæ. Morbi qui miraculoſè ſunt curati, vel ab ipſo Deo cum inter mortales ageret, vel diuina virtute à viris Dei amicis, partim curati ſunt citra rei vllius admotionem ſolo verbo, vt Dominus ſanauit leproſum, ſolum dicens, volo, mundare, & cæcum imperans vt reſpiceret: vel oratione, vt orante Abrahamo ſanauit Deus Abimelech, & vxorem eius: aut tactu, velut per manuum. impoſitionem: quin & per tactum veſtimenti, atque etiam vmbræ. nam capite ſexto Lucæ dicitur, & omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes. exemplo eſt mulier, quæ cum fluxu ſanguinis laboraret decem annis, tangens fimbriam veſtimenti eius ſanata eſt, Porrò. 5. Actuum Apoſtolorũ narratur, ſolitos deferri ęgrotos ad vmbrã Petri, vt ſanarentur (quominus quiſpiam dubitet, nunc quoque ſanctorum reliquias, ſi fides adſit eſſe ſalutares) partim verò curati etiam ſunt multi horum, admotione quarundam rerũ quaſi medicamentis quibuſdam, velut hîc Ezechias ab Iſaia admoto cataplaſmate ex maſſa caricarum, & Tobias à cęcitate, infuſa in oculos bile, & Naaman à lepra, lotus ſepties in Iordane. Sed an hæc quæ Dei iuſſu ſanandis corporibus admouentur, re vera ſint medicamenta, eaque natura prædita, vt per ſeſe

nata

nata sint eos morbos curare, an non, sed ea in re præcipua sit ratio miraculi, quod earum rerum admotione, quæ nullatenus id sint natæ facere curentur morbi, dignum est consideratione; & spectat eius rei examen ad Physicum. Quod ad Tobiam spectat, & si quæ alia eiusmodi sunt, suo quodque loco declarabitur: de curatione quoque Naaman dictum est antea: nunc quod propositum est enarremus oportet. Caricę, vt videre est apud Dioscoridem & Galenum, atque adeo vt inter omnes Medicos constat, vim habent extergendi, & cale faciendi ordine primo, aut etiam initio secundi, idque cum partium tenuitate: quapropter discutere possunt tumores paratos discuti, & emollire scirrhos, & ad suppurationem perducere, si quæ sunt ad suppurationem parata: maximè vero efficient hoc aut illud, vt hoc aut illo modo parantur: nam decoctæ & cum triticea farina contusæ, mouent pus; cum hordeacea discutiunt. Neque vero quia loco citato tantum dicitur Isaias admouisse massam ficorum, necesse est ex solis ficubus factum esse cataplasma. nam etsi acciperet caricarum & farinæ (siue hordei siue tritici, vt rés posceret) æquales partes, contusas & commistas cum decocto caricarum, vocaretur merito massa ficorum. Galenus secundo de arte curatiua ad Glauconem capite septimo, ad eos tumores, qui neque facile ad suppurationem perueniunt, neque facile discuti possunt, iubet vti cataplasmate ex caricis, docetque ibidem eius compositionem. Sed ob hæc omnia non videtur ea massa, potuisse sanitati restituere Ezechiam. nam ille laborabat vlcere: vlcera extersionem & desiccationem postulant, haudquaquam discussionem, emollitionem, aut suppurationem. hæ enim tumorum curationes sunt, non vlcerum. Certè vlcera, qua vlcera, & per sese, nihil aliud desiderant, quam agglutinationem. Cum enim vlcus sit partium decisio & separatio, quæ

alia

alia eius curatio sit, quam vnitio & agglutinatio? atque ita vlcera simplicia sola agglutinatione curantur, etiam si sint ossium fracturæ, nedum scisuræ carnis. Cum vero simplicia non sunt, sed alias habent adiunctas affectiones, vt si cum scissura est etiam excauatio, & carnis deffectus, aut si vlceris labia sunt inflammata, aut dura, calo aut scirrho obsessa, aut subiectæ partes corruptæ, aut vehementer intemperatæ sint, frustra quis vtetur agglutinantibus, antequam adiunctis affectionibus occurrat. Cum vero cum ea affectione, cuius curationi insistimus, alia aut aliæ affectiones copulantur, cum multa variaque sint auxilia quæ expetuntur, ordine quidem opus est, vt illis quis rectè vtatur. Eius autem ordinis triplex ratio est, vt Galenus docet. Prima quidem & quæ alijs omnibus præfertur est, vt si quid est quod ita vrgeat, vt curationem legitimam non expectet, ei ante omnia occurratur: velut si cum vlcere tantus etiam dolor sit, vt penè exanimet, ac per sese in mortis adigat breue periculum, admouenda sunt statim anodina, hoc est dolorem sedantia, aut etiam stupefacientia, etiam si ipsi vlceri ea obsint. Secunda, vt vbi sublata fuerint vrgentia, si quid sit quod rationem habeat causæ sine qua non, hoc est, quo non sublato morbus qui curatur tolli non potest, ei occurratur statim: velut si in vlcere est labiorum tumor, aut calus, detrahi debet antequam curetur vlcus, quia calus & tumor labiorum prohibet partium vnitionem. eadem ratione, si est in vlcere cauitas, & subiectæ partis intemperies, repleri debet priusquam vniatur. quia qui possint vniri, quæ propter deffectum carnis dessident? sed & temperari antequam repleatur, quia sine partis attemperatione, non possit generari caro quæ repleat. Tertia, vt vbi nullum adsit impedimentum, videatur tamen an sit aliqua

causa

causa quæ faciát, & ea tollatur: ea sublata tunc demum rectè acceditur ad ipsius pręcipui morbi curationem: velut cum pars exulceratur a fluxione biliosa aut salsa, ea fluxio tollenda est, & eluendum id sordium quod influxit. Hanc ob causam vlcera pleraque amant extersionem: omnia verò siccationem, vt rectè curentur, & agglutinationem humiditas non prohibeat. Quandoquidem Ezechias proximus erat morti, consentaneum est eius vlcus, siue internum, siue externum esset, neque benignum fuisse, neque simplex, sed malignum & complicatum: malignum quidem ob pessimum succum quo imbutum esset; complicatum verò cum inflammatione. fieri ergo potest, vt a coniuncta inflammatione magis, quam ab ipso vlcere periclitaretur. ita enim euenit, vt ob coniunctam inflammationem trahantur partes principes in compassionem, maxime cerebrum; & ob vlcus partium anteriorum, cum delirio; posteriorum, cum conuulsione homo moriatur. Si igitur dicto modo Ezechias periclitabatur, nulla ratione melius illi subueniri poterat, quam admoto cataplasmate ex carne caricarũ cũ farina hordei, si resolutioné admittebat inflammatio; sin minus cum farina tritici, vt facta suppuratione mittescerét febres, & reliqua accidentia. Sed si hoc ita est, quid habuit hæc curatio miraculi? habuit certè aliquid. nam etsi est indicatũ, ficus vim medicamétosam habere ad illius morbi curationem accommodatã, tantam verò nõ habent, vt qui ęgrotabat vsq; ad morté, die tertia posset sanus in téplum ascédere, vt Ezechię euenit, nisi Deus peculiari auxilio, & solito maiori, eius medicaminis vim auxisset. Vnde facile constat non tã esse fidendum medicamentorum facultatibus, quã gratiæ Dei, qui his ipsis aspiret. neq; mirum. Cum enim Deus rerum omniũ quę sunt, quęq; fiunt, prima causa sit, nihil aliorum mouere possit, nisi

quatenus ab eo moueatur: Quod itaque medicamenta, etiam mediocria fauente numine plurimum possint, argumento est Ezechias: quòd vero illo non fauente tota medendi ars nihil possit, argumento est Asa rex, qui ex podagra mortuus est intra triennium, neque excessit quadragesimum primum ætatis annum, quia vt dicitur capite 16. secundi paralipomenon, neque in infirmitate sua quæsiuit Deum, sed magis in medicorum arte confidit. Ita ergo fidendum arti est, vt Deum potius quæras: ita verò orandus Deus, vt artem non contemnas, quandoquidem & sancti Dei viri medicamentis vtebantur, scilicet, vt commendarent apud homines medicinam vt sanctum Dei donum.

CAPVT QVADRAGESIMVM.

ECVNDO libro paralipomenon capite 21. mors regis Ioram ita describitur. Et super hæc omnia, percussit eum Dominus alui langore insanabili. cumque diei succederet dies, & temporum spatia voluerentur, duorum annorum expletus est circulus, & sic longa consumptus tabe, ita vt egereret etiam viscera sua, langore pariter & vita caruit. Hoc exemplo, vt & alijs multis, constat morbos diuinos, hoc est à voluntate Dei pendentes, habere etiam causas naturales, & eandem essentiam cum alijs affectionibus: velut hîc Ioram, non tam profectò quòd prauis cibis est vsus, quàm quòd auertit populum à lege Dei, & occidit fratres suos, correptus est alui langore insanabili: tametsi nihil obstat, quin & ex vitioso

victu

victu is morbus sit natus. sed si ipse populum non auertisset à Deo, neque occidisset fratres, aut minus errasset in victu dirigente eum Domino, aut ab eodem victu minus læsus esset, Deo ita volente. nimirum Dei voluntas prior est alijs omnibus causis, naturales verò non tollit. Morbus hic haud dubiè fuit diarrhæa, seu alui profluuium, adeo diuturnum & malignum, vt ad tabem hominem deduxerit, & mortem: non quidem ad eam, quæ peculiariter à Medicis vocatur Phthysis, seu tabes, quæ scilicet est consumptio ex pulmonis putrescentia ortum habens, sed quæ communi appellatione: ad colliquescentiam scilicet, & consumptionem totius corporis. Euenit vero hoc non rarò per malignam diarrhæam: nimirum tabes nasci solet ex maligna putredine succorum, ob quam retineri non possunt, sed egeruntur assiduè; serpente verò ea malignitate, & alijs ab alijs succis infectis, euenit nonnunquàm nihil manere integrum, sed ipsum etiam partium rorem malignè putrescere, & cum alijs egeri succis, & fieri deiectiones colliquatiuas, ipsasq; partes, primum destitutas ab alimento tabescere, deinde & computrescere cum ipsis succis, & in saniem solutas egeri, eas præcipuè quæ velut ex concreto sanguine substantiam habent, vt lienem, & hepar, quod euenit misero huic Regi, & in multis eorum, qui ex diarrhæa mortui sunt vidimus. Esse enim ipsum hepar aut lienem dissolutum ac putre quod egeritur, modus ipsæ substantiæ qui conspicitur in deiectione ostendit: vt & renis etiam substantia aliquando dissoluta mingitur. diuturnus verò est hic morbus, nisi cum coniungitur cum febre continua, atque ita durauit huic integrum biennium.

CAPVT QVADRAGESIMVM PRIMVM.

OBIAE capite octauo ita scriptum est. Tunc Raphael angelus apprehendit dęmonium, & religauit illud in deserto superioris Ægypti. Cum disputatum alibi, atq; indicatũ in hoc ipso opere sit, angelos nullatenus esse corporeos, sed sine omni magnitudine merè incorporeas substantias, magnam dubitationem ingerunt hæc Tobiæ verba. Nam quî fieri possit, vt alter alterum apprehendat, religet, & certò quodã loco ligatũ manere cogat? nã ne esse quidem in loco potest quod corporeum non est. cum enim locus æqualis sit locato quarto physicorum, æquale verò & inæquale tantum dicitur de magnitudine, constat, quod nulla est magnitudine, non posse esse in loco: si autem in loco esse non potest, neque moueri loco possit: ferri enim est fieri in loco: non potest autem fieri quod esse non potest: quanto ergo minus possit apprehendi, & religari? Innumera loca sunt in sacris, tam veteris quam noui testamenti, in quibus dicuntur angeli alicubi esse, & moueri, mitti, ac currere, stare, obsistere, & multa alia eiusmodi facere & pati, quorum omnium causa, dicendum est, quid secundum naturales contemplationes videatur consentaneum. Angeli sunt substantiæ sine corpore, non tamen ita, vt vniuersalia separata intelligimus, quorum nulla neque actio, neque passio est per se; sed vt supposita quædam, & singularia: omnis enim angelus est angelus quidam, & hic, vt & quiuis homo. Neque proinde non sunt eiusdem speciei multi angeli, quòd non sint singuli supposita quædam indiuidua, sed quòd sin-

singulorum species multiplicari non possint, sed seruentur in singulis indiuiduis, vt species Lunæ & Solis, Hoc verò ita habet in omnibus rebus incorruptibilibus, siue corporeæ siue incorporeæ sint. quia non seruatur in multis, nisi quod non potest seruari in singulis ob corruptionem, quæ proinde defectum suum similium compensat generatione: quorum verò interitus non est, neque generatio esse potest, neque multiplicatio, sed species seruantur in singulis. Itaque angelus est suppositum quoddam substantiæ incorporeæ, non igitur vt vniuersales naturæ dicuntur esse, quia essentiæ quædam sunt, non tamen existere alicubi, aut aliquando, sed omnes assertiones, quæ de illis dicuntur, sunt absolutæ à tempore & loco, vt dicimus humanitas est natura, ratio, seu quod quid est hominis: nemo tamen interrogat, vbi existit, aut quando nisi per accidens, vt est in singulis: quia humanitas nullibi est separata, neque vllo potius tempore est quod est. esse enim dicuntur talia, non existere: non inquam ita angeli, sed cum sint substantiæ quædam singulares, & supposita, accidet eis quædam agere, & pati. Atqui, quoniam virtutis finitæ sunt, non possunt agere vbique & semper, vt Deus, sed alicubi, & aliquando. & quoniam sine corpore sunt, non possunt esse in loco vt corpora, sed quoniam alicubi operantur, necesse est sint alicubi, modo aliquo nobis ob inexperientiam passionum insensibilium, non satis intelligibili. Itaque intelligimus angelos esse alicubi, quia alicubi operantur: An verò ipsum alicubi esse, aliud sit quam alicubi operari, magna est dubitatio.

Mihi quidē videtur fieri necessario, vt ratione sint diuersa, quia in his orationibus, Raphael est in deserto superio-

ris Ægypti, & Raphael ligat Dæmonium, prædicata pertinent ad diuersas cathegorias, alterum enim ad vbi, alterum ad agere: quapropter ratione saltem non potest esse idem. Verùm Angelus non potest esse in loco propriè, nam siue locus sit extremitas immobilis corporis continentis, vt fert plurimorum opinio: siue id spatium quod locati corporis dimensionibus occupatur, vt ego existimo, quod corpore caret, in loco esse non potest, quia neque extremitate circunscribitur; neque dimensiones habet; sed est vbi operatur per præsentiam virtutis. vnde fit, vt angelus in maiori aut minori loco per se non sit, quia per se nullam extensionem habet, sed per accidens, per magnitudinem scilicet corporis in quod operatur. Quia enim non potest operari in quantuncunque corpus, non potest quantuncunque locum tenere: ea verò limitatio *non nascitur* ex corporis magnitudine, sed ex operis difficultate. non enim quia Angelus non potest tantopere extendi, cum nullatenus extendatur; sed quia non potest tanti operis difficultati sufficere, cum finitæ virtutis sit, atque alius alio maioris aut minoris. Quærere verò an sit minimus locus, quem possit quiuis Angelus tenere, ita vt non possit esse in minori, & an possit esse in puncto indiuisibili, debilis dubitatio esse videtur: quid enim obstare potest incorporeo, quominus sit in loco minori? an quod non potest adeo sese contrahere, aut alas adducere? Dicere verò venire posse Angelum ad adeo exiguum locum, vt operari in minori, sit maioris difficultatis, inane etiam est. Nam aut illa difficultas nascitur ex operis magnitudine, aut ex applicatione virtutis ad corpus: ex opere minimè, quia poni potest, immo verò plerunque erit, minus opus in loco minori: si verò ex applicatione, non potest esse alia

difficultas,

difficultas, quàm quod amplior, latior ve ſit ea virtus, quàm vt poſſit ad tantas anguſtias contrahi. Hoc verò abſurdum eſt cenſere, vbi nulla magnitudo eſt; non tamen proinde poteſt eſſe Angelus in puncto indiuiſibili, quia vt in controuerſijs Phyſicis ad tyrones indicauimus, punctus re vera nihil eſt, vt neque linea, neque ſuperficies, ſed hypotheſes quædam vtiles ad doctrinam. Eſt igitur Angelus in loco, ſed quia modo alio quàm corpora, maior an minor ſit locus ad eum nihil facit niſi per accidens, quia maius aut minus ſit corpus circa quod operatur, aut quod non poſſit mouere tantum, quantum capit tantus locus: exiguitatis verò loci in quo eſſe poteſt, neque per ſe neque per accidens eſt vllus finis. *Hinc* etiam fit, vt præter rationem negetur poſſe eſſe duos, aut etiam plures in eodem loco, cur enim ita? An quia quæ ſunt in loco vt corpora non poſſunt in eodem loco eſſe, neque quæ ſunt vt ſubſtantiæ incorporeæ poſſint, Quid illis obſtat? corporibus enim obſtant dimenſiones, & repletio; at Angeli non excludunt corpora, cur excludunt incorporea? quia (dicunt) duæ cauſæ completæ non poſſunt eſſe immediatæ vnius, & eiuſdem rei non video tamen cur Angelus ſit neceſſario cauſa completa eius actionis quam obit, ac non potius poſſint duo, tres, ac etiam plures, in eandem actionem conſpirare, velut eundem mouere lapidem, non ſecundum diuerſas partes lapidis, ſed ſecundum eaſdem & totas. Dicunt, vt fieri non poſſet vt duæ lucernæ in eodem exactè loco exiſtentes, vna non fierét, ita neque duos Angelos, vt pote duas virtutes, poſſe in eodem exactè loco exiſtere. Mihi tamen videtur res longè diuerſa: nam Angelus facultatem habet mouendi lapidem, non tamen eſt ipſa mouendi facultas, ſed ſubſtantia quædam & eſſentia, ſecundum quam non numero ſolùm differunt, vt lucernæ, ſed etiam

ſpecie.

ſpecie, prætérea, neque duos Angelos, qui in eodem exactè ſint loco, eſt neceſſe eiuſdem actionis eſſe cauſas: poſſent etiã contrarias actiones obire, & in eodem eſſe loco: velut ſi Angelus ſtatuam Apolinis euertere, & Cacodęmon hanc ipſam ſuſtentare contendat. Itaque neque hæc conſequutio valet, Sunt in loco, ergo ſunt cauſæ completæ; neque hæc, Sunt in eodem loco, ergo ſunt eiuſdem rei cauſæ, neque ſi hæc valeret, eueniret quippiam abſurdum, aut impoſſibile. Cenſeo itaque multos Angelos poſſe eſſe in eodem loco, vel hoc argumento, ꝙ corpora noſtra poſt reſurrectionem poterunt in eodem loco eſſe multa, quia exuta impedimenta corporalia, conditionem induent ſpirituum. Quanto ergo magis id poſſint ipſi ſpiritus? mirum verò ſi multitudo illa ingens Dæmonum, quam vnico ex corpore expulit Dominus (narratur Marci quinto) per diuerſas particulas oberrabat, vt alius in pupilla, alius in palpebra, ſub vngue alius ſe contineret. Dicendum quoque eſſe maximam dæmonum multitudinem, quam vnumquodque corpus poſſit capere; atq; adeo pomilionem non capere tot dęmones, quot procerum hominem. Hæc verò quæ neceſſitas cogit dicere? quid verò impediet mox dicere, eſſe angelos palmares, & cubitales, & vlnares? Ob hæc omnia mihi videtur, quod & antea dictum eſt, angelos eſſe in locis per ſe, quia alicubi operantur; in tantis autem, aut tantis per accidens, ob magnitudinem corporum in quæ operantur. Locorum verò magnitudinem quam tenére poſſunt, non deffiniri magnitudine corporum, ſed operis quod exercent difficultate, vt explicatũ eſt: vnde multo magis euenit, vt ſi corporis & loci magnitudo ad eos nihil facit, niſi operis augeatur difficultas, multo minus faciat loci figura, ſiue in longum porrectús ſit, ſiue quadratus, ſiue alia quacunq; figura: non tamen quia dictum eſt poſſe eſ-

ſe

se multos angelos in eodem loco, censendum etiã posse eundem esse in multis locis. Nam longe alia ratio est. quia tametsi angelorum non est magnitudo, est tamen numerus, estque eorum quiuis vnus, proprius etiam quàm quodcunq; corpus, ac proinde non nisi in vno loco esse potest; eius verò nullam magnitudinem occupat per se, sed solum per accidens, vt explicatum est. De modo igitur quo sunt angeli in loco, hæc videntur probabilia. De modo quo mouentur, succedit statim dubitatio: constat enim, quandoquidem neque sunt vbique, neque nullibi, neq, eodem semper in loco, non esse omnino immobiles, quoniam verò sunt sine magnitudine, non possunt moueri propriè, ita enim moueri passio corporum est: superest ergo eos non moueri per se, fieri tamen in alio & in alio loco, aliquo alio modo quam corpora. Qui sit is modus, difficile sanè possit à nobis intelligi, cum non possimus cogitationem a corporalibus phantasmatis semouere: at verò possumus ita diuinando procedere. Quoniam non mouentur per se vt corpora, superest, vt moueantur per accidens, aut aliter mutentur: moueri per accidens dico, quæ mouetur motu alterius rei, velut q̃ naui vehitur: mutari verò, quæ in alio & in alio loco fiunt: non tamen per successiuam illam, & continuatam loci commutationem, quam motum vocamus. Primo modo mouentur angeli, cũ volunt humanas actiones immitari, ac cum hominibus conuersari, vt Raphael cum Tobia, aut cum Abrahamo, qui ad delendã Sodomam properabant, & Gabriel cum missus est in Nazareth alloquuturus Deiparam virginem, & Hyerosolimam, Zachariam: nimirum assumunt tunc temporis tenuia corpora, ex aere aut igne, mouentq; illa vt volunt, atq; cum illis vtpotè quibus hæserunt, mouentur per accidens, sine corporibus vero possunt fieri in alio ex alio loco, neq; insumentes in eam mutationem

tempus, neque dimetientes spacium, sed mutatione non quanta, vt ipsorum substantia est. At verò necesse est, quò in alio fiant loco, vt in priori esse desinant: siquidem non possunt esse in duobus locis simul, vt dictum est: incipiunt verò esse in loco per primum esse, & desinunt per primum nō esse, iuxta conditionem formarum omnium, quæ comparantur instantaneè, ac sine successione. Itaque primum instans quo angelus est Romæ, verbi gratiá, est primum quo non est Madriti. Fieri verò etiam potest, vt hæc angeli mutatio successiua sit, & continuata, ac tempus insumat, non quidem per se, & ob ipsius mutationis modum, sed ob continuitatem spacij, cum scilicet angelus partes omnes medij commouere vult, velut si hinc Romam abiens, partes omnes aeris in via positas commoueat. Fiet enim tunc temporis continuata, & neq; momentanea, neque intercisa mutatio: vt generatio etiam substantiæ nonnunquam fit successiua ob materiam; vt cum admota vni extremitati scintilla, decurrit flamma per totam stupam. Aliter vero non videtur mihi, temporalem & continuatam mutationem efficere posse angelus. Si enim rectè Aristoteles dicit, quodcumque corpus ferretur per vacuum, latum iri in instanti, quia omnis tarditatis, seu moræ causa est in resistentia, cur non etiam incorporeum per plenum? Nam cur magis possit plenum incorporeum, quam vacuum corpori resistere? si cui verò ob rei difficultatem videtur inopinabile esse, à re quapiam quæ virtutis finitæ sit, fieri mutationem instantaneam, is tenebitur meo iudicio dicere, angelos nunquam moueri posse nisi assumptis corporibus aut commotis omnibus spacij partibus. Quæ hæsitationes magnæ illæ quidem, tam multos, atque adeo insignes Philosophos impulerunt dicere, dæmones omnes esse corporeos: Verum quandoquidem multis alijs argumentis indicatum

antea est, eos corporeos non esse, solum superest opinemur, angelos dictas habere mutationes, instantaneas per se, & successiuas per accidens, aut nullatenus moueri posse nisi per accidens, & assumptis corporibus, aut agitatis omnibus medij partibus, quæ in via positæ sunt. vtrum horum potius sit Deus nouit. Ego enim vel de rebus sensibilibus vix quidquam affirmo, nedũ de his quæ tam longe a sensibus positæ sunt: vtcumq; vero hoc habeat, quandoquidem possunt vno esse in loco, atque eo relicto in alium transilire, cohiberi etiam possunt imperio Dei quominus loco exeant, quod quidem est firmissimo vinculo religari. Nam tametsi diabolus imperium Dei quo ad potest detrectet, tamen neq; loco exire, neq; aliud quippiam facere, neq; omnino esse potest, nisi Deus eius actionis, aut vitæ velit causam primam se exhibere. Nolle igitur Deum illum inde exire, insuperabile vinculum penitus est. Tale igitur imperium Domini exequutus Raphael, apprehendit dęmonium, & religauit in deserto superioris Ægypti. Possunt etiam ipsi dęmones sese cõtinere in palla annulli, & vitreo vase, & vbi vbi alibi: atqui peracto mundi iudicio, omnes detinebuntur in horrendis illis cauernis à quibus exire virtute Dei in æternum prohibebũtur. Huiusmodi sunt omnia quæ de angelorum, siue motu, siue visibilibus ministerijs, legimus in sacris eloquijs. Honor & gloria sit angelorum opifici. Amen.

CAPVT QVADRAGESIMVM SECVNDVM.

OBIAE capite ſecundo ita ſcriptum eſt Contigit autem, vt quadam die fatigatus à ſepultura, veniens in domum ſuam, iactaſſet ſe iuxta parietem, & obdormiſſet, & ex nido hirundinum dormienti illi calida ſtercora inciderent ſuper oculos eius, fieretq́ue cęcus. Rurſum capite vndecimo ita habetur. Tunc ſumens Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris ſui, & ſuſtinuit dimidiam ferè horam, & cępit albugo ex oculis eius quaſi membrana oui egredi: quam appræhendens Tobias traxit ab oculis eius, ſtatimq́ue viſum recepit.

His verbis narratur cauſa externa ſeu occaſio cęcitatis Tobiæ, & ipſius affectionis ſpecies, & curatio: conſtare verò facile poteſt, & ſi hæc Deo ita permittente, maioris cuiuſpiam vtilitatis cauſa acciderint, facta eſſe ſecundū naturam. Primum quidem iuxta naturam eius auiculæ contigit is euentus: nam ſemper nidificat hirundo ſuper domorum parietibus, & vt naturales narrãt, cacat ſemper extra nidum auerſo podice, atque perinde facere docet ſuos pullos. Itaque merito euenit, vt iacenti ſupino iuxta parietem, ſtercus hirundinis inciderit in oculos: ſed & vt excęcaretur. Nam videmus oculos partem eſſe adeo delicatam, atque tàm leuibus de cauſis nonnunquam hos morbos contrahere, vt admirationis nihil præſtet, ſtercus hirundinum calens actu, in ambos ſimul oculos incidens, albuginem feciſſe; non quidem (vt arbitror) quod vlla proprietas illi ſtercori ſit, eo modo oculis aduerſa, ſed ob qualitatem manifeſtam.

Sunt

Sunt qui proprietatē occęcandi tribuant excrementis eius auiculæ: idque duobus argumentis, & quia is morbus familiaris illi est, à quo illa censetur suos pullos liberare vsu chelidoniæ herbæ, quæ ab illa nomen traxit: & quia cinis capitum eiusdem commendatur ad extergendum oculorum albugines, & cicatrices, & vocata pterygia. Non videntur autem hæc duo argumenta omnino leuia. Nam morbi contingunt animantibus secundum naturam succorum quibus aluntur: alimenta verò symbolum habent cum excrementis. Porro nihil magis cognitum experimento, quam animalium partes vtiles esse ad eos morbos curandos, quos sua excrementa efficiunt, siquidem curamus carnibus viperæ, quos ea momordit, & sua saliua infecit: & demorsis à cane rabido censetur auxiliari, iecur canis qui momordit: & ictos ab scorpione sanat ipse scorpio super positus. Verum ego vbi manifesta est causa, non libenter confugio ad istas ocultiores. Nimirum stercus earum auicularum calidum satis est & siccum, accedenteque calore actuali, vim habet rubrificandi, atq; non nihil exurendi, vt & stercus columbinum, Incidens ergo in oculos, partem sensus adeo acris, exussit nonnihil extremam membranæ superficiem, & conuocata præ dolore fluxio est, & genita albugo. Est enim albugo, quædam cicatrix in ipsa oculi externa membrana orta. fit verò cicatrix, aut curanda ruptura, aut per vstionem (relinquuntur enim etiam cicatrices ex inustionibus) ita igitur facta in oculis albugo est, quæ hominem excęcauit.

Hanc sententiam iuuant illa sacri contextus verba, cum calida stercora inciderent in oculos eius. innuunt enim id fecisse stercora potius quia calida, quàm quia talia. Ego certe non solum non crediderim excrementa hirundinis proprietate excęcare, sed putauerim, ad extergenda quæ pupillæ innascuntur,

tur, esse vtilia in colyrijs. siquidem & columbinũ stercus commendatur, & lacertinum, quia vim habent valde extergentem, & nonnihil exedentem: quæ etiam inest fimo hirundinis, & turturis, & similium auicularum. Putauerim ergo stercora hirundinis, quæ calida incidentia in oculos hominem excęcarunt, potuisse adiumento esse, si tenuissimè trita in cote, & diluta aqua, essent oculis admota; vt columbæ stercora solent: vt etiam hæc si calida in oculos inciderent, sine vlla lotione, atque omnino sine correctione, excęcarent. Sanatus verò est illito felle cuiusdam piscis. Qui piscis fortasse fuerit, qui vocatur Græcis Callionymos, idest pulchri nominis, qui idem, vt Plinius autor est, vocatur Vranoscopus, quòd habeat oculum insignem in capite quo cœlum spectat; aut Hyena, quia cum ad extergendas albugines inueteratas nihil magis a Medicis omnibus celebratum sit, quam fel, inter omnia eius genera omnium maximè commendatur fel Callionymi piscis, & mox Hyenę. Galenus decimo de simplicium medicamētorum facultatibus capite duodecimo ita inquit. Porro quorundam animalium singulariter bilis a Medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & suffusionum initia digerat, velut piscis quem vocant Callionymum, Hyenæ, & scorpij marini, tum galli & perdicis. Itaque primas deffert Galenus hac in re bili Callionymi piscis, secundas Hyenæ. Plinius quoque capite septimo libri 32. ita scripsit. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas consumit; nulli hoc piscium copiosius vt existimauit Menander in comedijs. Itaque dicit Plinius & ex sua, & Menandri auctoritate, huic pisci fel esse copiosius, quam vlli aliorum idque albugines sanare.

Idem dicit Aelianus, idem & Odoardus oxoniensis, qui diligentissimè scripsit nuper de animalium differentijs. Aelia-

nus

nus libro decimotertio, capite quarto, ex Aristotelis senten-tia dicit, Callionymo pisci in iecore magnum fel situm esse, quod etiam confirmat ex sententia Menandri, & Anaxippi. Verisimile itaque est hunc esse quem Tobias è Tigride flumine traxit, & exenterauit: quandoquidem, vt ijdem auctores narrant, est voracissimus, & carniuorus, aspectu immanis, nam est serratis dentibus, oculos habens in summo vertice, & os inter oculos situm. Quapropter non mirum si puer rerum inexpertus, territus est ignotæ formæ intuitu piscis irruentis quasi ad deuorandum: nam impetebat vt voracissimus & carniuorus. Huc accedit, quod vt Aristoteli placet, est littoralis & ἡμερόκοιτις, hoc est, die dormiens, nocte exiens, & oberrans. Cùm ergo totam diem egissent iter, prima mansione ad noctem mansit iuxta Tigrim, & cum tunc vellet defatigatus ex itinere pedes lauare in littore, exiens irruit immanis & littoralis piscis vt voraret. Neque obstat quòd Opianus Pelagium vocat, neque quòd Plinius in marinis ponit, quominus esse posset in præmagno fluuio, quia id non adeo conuenit inter auctores, & quia etsi marinus sit, potuerit refluere ex mari, cum præcipuè Plinius dicat, Euphratem & Tigrim mirum in modum stagnare: per stagnantem verò fluuium facilius retroceditur. Controuertitur etiam an sit esculentus, alijs dicentibus, alijs negantibus: verum si hic est quem appræhendit Tobias, esculentum esse magna auctoritate probatur, siquidem assarunt, & salierunt, vt eo vescerentur in via. Sed siue hic fuerit, siue alius (hoc enim certo scire non possum) non dubium multorum piscium, ac fortasse omnium, fel vtile esse plus aut minus (non enim omnium æquè) ad extergendas albugines. Nam vt dicit Galenus loco citato, a cuius sententia nullus Medicorum hac in parte discrepat, suc-

cus

cus hic vim hábet valenter extergendi, qua facultáte & álbugines, & vocata pterygia, seu vngues exedit. Plinius libro 23. capite 11. de ocularium morborum curatione agens ínquit. Ad omnia autem inueterata fel efficacius putant. Itaque omnia hæc per naturales causas euenerunt Tobię, permissu tamen Dei, qui primum quidem virum sanctissimum morbo tanto probari voluit, deinde medicamen idoneum, cum sibi placitum est reuelauit, & in maiorem sui gloriam auxit vires medicamenti: vt hinc euidenter cõstet, eam etiam sanitatem quam Medicorum industria recipimus, esse in Dei benignitatem referendam, qui illis pro re præsenti idonea indicat medicamina.

CAPVT QVADRAGESIMVM TERTIVM.

APITE octauo libri Iudith, Mors Manasse mariti Iudith, ita narratur. Vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ. instabat enim super alligantes manipulos in campo, & venit æstus super caput eius, & mortuus est.

Tametsi neque causa externa, neq; omnino causa vlla potest interficere per se, neq; lędere quidem actiones, vt maxima ac præcipua pars Medicorum censet, sed morbum inferendo, à quo actionum læsiones primùm, deinde & mors proueniat; cum tamen ea maxima est, & nimis diligens sermo intempestiuus, dicere solemus ab ea mortuum esse hominē, vt Asclepiadem scalarum lapsu, Anacreontem multo vino: ita

ita hunc Manaſſem multo Solis æſtu. Verum & ſcalarum lapſus, & vini potus, & longa mora in Sole, lethales illis hominibus morbos intulerunt: primum quidem mora in Sole fecit calidam capitis intemperiem, id enim ſignificant illa verba, Venit æſtus ſuper caput eius. Conſentaneum verò eſt cenſere, eam non fuiſſe quam Medici vocant nudam intemperiem, ac ſine ſucco, non enim fuiſſet adeo lethalis, ſed cum ſucco, natusque fuerit ex calore morbus alius vt Phrenitis, niſi forte mortuus eſt repente, (vt vidimus nonnullos efferri ex meſſibus) fueritque facta Apoplexia, obſtructis meningibus & toto cerebro à conuocato in caput confertim ſanguine. Quantum verò poſſit qui in corporibus præerat apparatus, vt externæ cauſę plurimum obeſſe poſſint, aut minimum hinc diſces, quòd cum eorum qui alligandis manipulis inſudabant læſus fortaſſe fuerit nullus, hic qui illis tantum præerat mortuus eſt.

CAPVT QVADRAGESIMVM QVARTVM.

IOB capite ſeptimo. Dominum ita alloquitur. Quare me poſuiſti contrarium tibi, & factus ſum mihi metipſi grauis.

Quæ verba hominis naturam quam poſt corruptionem primi peccati habet, optimè declarant: ſiquidem conquæritur eſſe ſe poſitum contrarium Deo, hoc eſt ſentire ſe (vt inquit Paulus) aliam legem in membris ſuis, repugnantem legi Dei, & ob hanc ipſam cauſam, eſſe ſibi met gra-

uem, ac molestum. Igitur est homo naturaliter contrarius Deo, & sibi ipsi, quod si ita est, constat esse hominem Deo similem, & contrarium: non possunt autem contraria inesse eidem secundum idem; insunt ergo secundum diuersa. Sunt ergo in homine duæ partes; altera secundum quam in bonum fertur naturaliter, atq; secundum legem Dei operari expetit; altera quæ naturaliter etiam fertur in malum, & Dei legi repugnat, videturque quiuis homo hanc repugnantiam in se ipso experiri. Nam optimus quisq; habet stimulum carnis, quo colaphizatur; malus verò neque ipse est sponte malus, sed vt dicitur Prouerbiorum 13. vult & non vult piger. Vterq; autem, & bonus inquam & malus, vult, & non vult, bonus quidem bonum vult, quodammodo autem non vult: malus vult malum, quodammodo autem neq; ipse vult. Quo pacto autem potest velle, & non velle, nisi habeat duplicem voluntatem? habet ergo homo voluntatem duplicem; alteram naturaliter propensam in bonum, & honestum; alteram in delectabile, & si sit inhonestum. expetit verò voluptates, omne quod dolorem refugit. Nam ipsa voluptas in doloris exolutione habet essentiam: refugit verò naturaliter dolorem totum corpus, atque omnis agnitio corporalis. Omnis ergo corporalis agnitio capitur voluptate: Igitur honestatis & iustitiæ, atque diuini cultus cura, est in alia parte præstantiori, & minime corporali, quare & incorruptibili, quia generatio & corruptio passiones corporum sunt, sicut & motus. Porrò, quandoquidem sunt in homine duę partes, & voluntates duæ, necesse est alteram esse altera præstantiorem, alioqui nihil potius sequeretur homo, sed discerperetur semper, essetq; nō vnum verè, sed quasi hominem biccipitem intelligas: atque contineretur semper in perplexitate, neque consultaret, sed vtra-

que

que ferretur in suum obiectum, neutra alteri cedens: nunc autem est verè vnum, & consultat, estque alius bonus, alius malus. Necesse est ergo vt vtraque aut altera potentia libera sit, vt possit si velit alteri cedere, aut non cedere: alioqui neque bonus neque malus esset quispiam, siue hæc vinceret, siue illa, si neutra libenter cederet. Nam ob ea quæ insunt nobis natura, neque laudamur, neque vituperamur: nunc autem & laude, & vituperio, & pœna & premio inueniuntur omnium hominum consensione, qui digni sint: igitur est altera, aut vtraque voluntas libera. Vtraque quidem esse non potest, quia eueniret sæpe, vt neutra vellet alteri cedere, aut vtraque alteri: Vtrumuis horum fieret, non esset penes hominem libertas, neque posset sequi, hoc, neque illud essentque multæ actiones earum, circa quas vitium & virtutem esse omnes homines fatentur, in quibus neque laudari, neque vituperari homo merito posset: at vero non ita est, sed talia omnia liberè gerit, & de omnibus eiusmodi actionibus laude & vituperio dignus esse iudicatur, dum sanus est, & mente constat: igitur & naturaliter & per sese (si quidem in bene naturaliter disposito) altera dictarum voluntatum libera est. Necesse est autem eandem esse liberam & dominam, alteram verò seruam, siquidem hoc ipsum, non posse aliter facere ac facias, dominationi repugnat. Igitur necesse est dictarum voluntatum præstantiorem esse liberam, & natura dominam, deteriorem verò esse natura seruam: atque si homo vellit, trahi posse. Hac causa, & quia homo hac libertate arbitrioque differt ab alijs animantibus, Plato in dialogo de hominis natura, parti illi præstantissimæ, & penitus incorporeæ, quæque dominatur corpori, & illo vtitur, potestque id bene aut male exequi pro suo arbitratu (quam nos mentem vocamus) nomen hominis tribuit: corpus vè-

rò, & corporea omnia, non hominem, ſed hominis quædá eſſe dicit. Nos verò mentem eſſe dicimus pręſtantiſſimam hominis partem, per quam à brutis ſeparatur, fitq; liber, & ſuarum actionum dominus, virtutis & vitij capax, & diuinarum rerum contemplator. Hanc humanæ naturæ dignitatem indicauit Deus ipſe Cain (capite 4. Geneſeos) his verbis. Nonne ſi benè egeris recipies, ſin autem malè, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit? ſed ſub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Appetitum peccati vocat eam hominis partem, ſecundum quam conqueritur Iob, eſſe ſe poſitum contrarium Deo, & ſibi ipſi grauem; & quam Paulus dicit ſentire ſe in membris ſuis, legem repugnantem legi Chriſti: nimirum lex Chriſti vocat nos in amorem contemptus, & vilitatis, & inopiæ, & laborum: appetitus peccati in ſuperbiam, faſtus, abundantiam, & voluptates. Hunc appetitum peccati, edicit Dominus Cain ſub ſua eſſe poteſtate, eſſeque eum illius dominum. Secundum alium igitur appetitum præſtantiorem, rationalem ſcilicet, quæ ipſa mens eſt incorporea, ſeparabilis, & æterna. Conſtat ex dictis, penes bruta nullam libertatem eſſe poſſe, ſed moueri ſemper pro ratione obiecti quod ſeſe offert. quod ſi quando videntur quod præſens eſt deſpicere, & quaſi præſtantius aliquid cogitantia ad aliud conuerti, id quidem ex deliberatione & arbitrio non naſcitur, (etſi nonnunquam ita videtur intuenti,) ſed euenit, quia obiecit ſeſe terriculum aliquod in memoria, vt fortaſſe verberum, aut iucundius irritamentum in immaginatione, vt prædæ: neque enim hæc priuauit Deus internis ſenſibus, per quos & memoria præteritorum, & ſpe futurorum commouentur; ſed ſapientia, quæ diuina.um & humanarum rerum eſt ſcientia, cum virtute

ne-

necessario coniuncta; quare & cum libertate. Cum igitur Medici animales motus appellant actiones voluntarias non quasi liberas intelligendum est, sed quasi ex appetitu cum sensu profectas. Dico cum sensu, quia in rebus inanimis appetitum quendam ponunt Physici, quem vocant naturalem, quem naturalem impetum videntur mihi melius appellaturi. Itaque differentia propria hominis, est sapientiæ esse capacem: atqui quoniam sapientia cum vera virtute coniuncta necessario est, & hæc cum Dei timore, omnium optimè definiuit hominem Ecclesiastes in verbis vltimis suæ concionis, dicens, Deum time, & mandata eius serua, hoc est enim omnis homo: quod nihil aliud est dictu, quam homo enim est animal capax sapientiæ veræ, quæ in timore Dei & legis eius meditatione consistit. Quanto autem propius accedat ad hominis essentiam differentia hæc quam rationale, inde intelliges, quòd vt alibi indicauimus bruta omnia, ratiocinabilia etiam quodam modo, & circa quædam sunt, & intelligentiam quandam habent; sapientiæ verò nullatenus sunt capacia: itaque hominem esse animal sapientiæ capax, multo cum minori ambiguitate dicitur, quam animal rationale. Quare propriam hominis naturam, definitio hæc continet. Vita vero eius qua homo est (qui est secundus eius actus, & qui ex propria natura fluit) est militia super terram. Nam secundum sapientiam operari, seu sapienter agere, est irrationalibus affectibus repugnare, atque appetitum peccati, ob quem conqueritur Iob factum se esse sibi ipsi grauem, coercere, vt rebellem seruum: qui enim contra-

trafacit, ac libertate sua abutens illi obedit, fit similis iumentis insipientibus, ac comparatur illis, quia viuit vt illa. Neque tamen ob hæc nos cogunt argumenta Platonis fateri, hominem nihil esse aliud quam animam, corpus verò non hominem, sed hominis aliquid: ille enim in Alcybiade primo, siue de natura hominis, ita argumentatur. Necesse est aliud sit id quod vtitur, & aliud quo vtitur, & aliud quod imperat, & cui imperatur; vt aliud est cerdo qui incisorio utitur, & aliud incisorium quo utitur; aliud quoq; dominus aliud seruus. ut uerò cerdo, & incisorio dicitur incidere & manibus; ut manus autem, ita & pes, & oculus, atq; corpus totum, est res qua homo utitur: homo igitur, & est aliud à corpore, siquidem corpore utitur, & est res illa quæ corpore utitur: at uerò anima utitur corpore, homo igitur ipsa anima est. Nam (inquit) homo est anima, aut corpus, aut ambo simul. corpus non est, quia corpore utitur, homo uerò est qui utitur: sed neque ambo, quia si duorum alterum non utitur, neque ambo utuntur: superest ut homo anima sit. Eodem modo concluditur hoc argumentum, siue dicas utitur, siue imperat, siue dominatur: nam ipsum uti imperio agitur, imperat enim cerdo manui, & incisorio, hæc uerò obsequuntur tracta. Itaque Plato ob hæc censet, hominem animam solam esse re uera, & in dialogo dicto, & 12. de legibus, dicens re uera unumquemque nostrum animam immortalem esse, corpus uero aliquid illius, ut uestem, aut loricam, cui consonum etiam est posse commutare corpora, fierique ut quæ anima humano usa est corpore, in palynginesia (quam ille ut Pythagoricus profitetur) induat equinum, leoninum, suilum, aut piceum, quodcumque accommodatum sit moribus, quibus sese in superiori uita imbuit: non aliter ac si cerdo, à sutoria arte per negligen-

tiam

tiam uacans, in fabrili se exerceret, deponeret postremo acū & incisorium, acciperetque serram & malleum. nimirum constat quibuscumque moribus assuescat, fieri animum ad eos propensiorem, usque adeo, ut quanto diutius assueuerit, tanto difficilius possit se quispiam ad alios transferre, & illa libertas qua hominem natum esse diximus, uideatur perire. Qua causa Stoici homines, atque adeo & omnes Philosophi, (etsi non omnes æquè) affirmauerunt, stultos esse seruos, & sapientes liberos. atque Dominus noster dicit, hos seruire mammonæ: Idemque octauo Ioannis, Qui facit peccatum seruus est peccati. sunt innumera alia oracula in sacris, quæ hoc ipsum innuunt. cum ergo uideatur anima consuetudine mutare naturales appetitus & propensiones, atque unicuique uideantur animantium tributa corpora secundum suos mores (rapacibus enim vngues acutos, firmos & curuos: uoracibus, dentes & capacem uentrem, & intestina minimè flexuosa; ferocibus cornua dura; fugacibus longiora crura) consentaneum censet Plato, & mutatis animabus, quas solas homines esse censet, commutari corpora, atque hanc censet esse brutorum generationem in Timeo: & decimo de Republica, siue de Iusto censet hanc esse impiorum pęnā quò quidem uidetur spectare illa comminatio Psalmi trigesimi primi, Nollite fieri sicut equus & mulus quibus non est intellectus, & illa impręcatio. In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Verum hæc omnia Platonis dogmata plausibilia magis sunt quam uera, & Poeticè magis quàm Physicè colliguntur. nam habitus longe alia res est quàm natura: facitque habitus propensiones contrarias, natura manente. Neque quidpiam tam dissentaneum, quam hominum brutorumque easdem esse animas, aut animarum ipsarum, in alias animas fieri mutatio-

tiones. non est ergo ita, sed quantumuis habitus difficultatē ingerat efficiendi contrarium, vt auaritia erogandi, luxuria continenter agendi, tamen quia natura non mutatur, qui natura liber, & suarum actionum dominus effectus est homo, liber necessario manet, potestq; sese in alios transferre mores, si vellit; tametsi difficilius multò, quam nisi deterioribus assueuisset. Atque peccati vocatur seruus, non quòd non possit illi imperare, sed quia obedit voluptate deuictus. quia (vt dicitur in secunda epistola Petri) à quo quis deuictus est, eius est seruus, appellationes verò belluarum accipit, non ob naturæ vllā mutationem, sed quia ob belluinos mores comparatus est iumentis, & similis factus est illis Psalmo 48. Neque sane homo ipsa anima est, siquidem est animal, quapropter & corpus tale, animatum scilicet. neque quidquam habet absurditatis, idem imperare sibi ipsi, & vti se *ipso*, & eundem à se ipso domari, vinci, & coerceri, eundemq; sibi ipsi repugnare. nam & lapides quoque & metalla, & inanima omnia corpora, per sese mouentur, quo illa sua fert natura, grauia deorsum, leuia sursum, vt alibi monstrauimus. neque sunt hæc absurda, quia etsi insunt hæc eidem, non secundum idem, sed secundum animum alia, alia secundum corpus. ex corpore verò & animo conflatum animal homo est, qui se pro suo arbitratu gerit. nam tametsi anima imperat corpori, & ratio appetitui, proprius autem dicitur homo imperare, quia actiones suppositorum sunt; vt tametsi oculus videre dicitur, proprius autem ac prius, homo videt. Itaque & mens imperat corpori, & homo: mens tamen homo non est, sed pars hominis, per quam ille imperat: Vt homo videt & oculus videt, non tamen oculus homo est, sed pars hominis, per quam videt: ita etiam corpus repugnat rationi, sed & homo ipse repugnat rationi secundum corporalem

ralem appetitū. quapropter multo melius, ac exactius quam Plato dixit Iob, factum se esse sibi ipsi grauem. Nimirum homo secundum duplicem, qua est naturam, pugnat secum & resistit sibi ipsi. Pulcherrima est illa cōparatio, quam Aristoteles intulit capite vltimo primi Ethicorū. Nimirum duo animæ appetitus, sunt vt duo corporis latera, atque vt cum quis remissè vnum mouet in alterum fertur, ita qui remissè vtitur ratione, incontinenter fertur in appetitiones, & qui remissè appetit, fit continens. est verò ratio vt latus dextrum firmius, fortiusque, & quod si vellit contendere, potest alterum trahere. Adhuc etiam videri possit alicui appetitus peccati, neque sub mente, neque sub homine esse, neque hominem posse illi dominari cum est malus; sed necessitate quadam, vbi quis malus fit, in deteriora ferri. Nam (dicunt) vt febris, phrenitis, & hydrops morbi sunt corporis, ita luxuria, iracundia, & auaritia, morbi sunt animi, vt ergo non potest qui ægrotat corpore, morbosos appetitus cohibere, vt sitim febricitans aut hydropicus, & furorem phreniticus: ita neque qui ægrotat animo, possit cohibere appetitus irrationales, qui peccatorum appetitus sunt, alioqui (dicunt) non ægrotet. neque igitur (dicunt) pœna quispiam dignus sit ob peccata, sed perinde sit furem verberare quòd furetur; ac si febricitantem verberes quòd febricitet, vtrunque enim inuito inest, & per morbum, illud animi, hoc corporis. Hæc videri possint leuiter consideranti, probabilia: sunt tamen sophistica & inepta. recipio enim, luxuriam, auaritiam, & iracundiam, morbos esse animi, non minus quam febrem, hydropem, phrenitidem, corporis: atque adeo vt ex his, sitim & amentiam, ita ex illis libidinem, iram, & aliarū rerum cupiditatem nasci. atq; adeo non magis posse luxuriosum non prurire libidine; & iracundum ira intumescere: & aua

rum appetere aliena, quam febricitantem, & hydropicum non sitire,& phreniticum nõ insanire. Quid tum postea? an proinde non est dominus suarum actionum vterque? absit. Nam & febricitans & sitiens potest non potare,& auarus & concupiscens res alienas, potest non furari.quapropter merito fur verberatur, non quia auarus, sed quia furatur,vt febricitans repræhenditur,non quia sitit,sed quia intempestiuè potat. Peccatum verò non est in concupiscentia,sed in facinore, aut certa voluntate committendi. non enim laude dignus minus est, qui cum sit natura libidinosus, non agit quippiam petulanter, quam qui talis non est: imo magis etiam fortasse aliquando, quia virtus in infirmitate perficitur, vt inquit diuus Paulus, secunda ad Corinthios, & virtus versatur circa difficilia, vt inquit Aristoteles secũdo Ethicorum, Est igitur in nostra potestate, non ille irrationalis appetitus, qui naturaliter exurgit ex nostræ naturæ corruptione, quam sæpè ipsa elementorum & humorum temperies auget, sed qui verè est appetitus peccati, hoc est, vera & certa deliberataque voluntas aliquid contra Dei Optimi Maximi legem committendi, quapropter vbi in decalogo dicitur, Nõ concupisces res alienas,non ita est accipiendũ,quasi qui concupiscentiá habet rerũ alienarũ in peccato sit,etiamsi si nollit quamquam possit, furari, sed is solus qui vult furari si possit. hæc enim voluntas est appetitus peccati. ille prior appetitus sine culpa esse potest, quia ex morbo nascitur, vt sitis ex febre. Vt igitur febricitanti nullus medicus imperet, nolli sitire,sed nolli potare etsi sitias:peccat vero in medicum non qui sitit,sed qui potat, aut vult potare quidquid medicus iubeat; ita in Deum, non qui vtcumq; concupiscat aliena(nam quî possit non concupiscere aurum,inops,aut auarus?) sed qui vellit furari si possit, quidquid Deus imperet.

vnde

vnde constat, nos natura dominos esse appetitus peccati, etiam cum mali sumus, etiam si vitio & culpa simus serui peccati. constat quoque totam benè viuendi normam eo re digi, vt Deum timeamus: quandoquidem tota boni iusti q; regula, in Dei, vtpotè rerum omnium Domini, voluntate consistit? peccatum verò in auersione, sed (vt hæc apertius eloquar) potest quispiam esse libidinosus, aut iracundus natura, aut habitu, atque vtcumq; sit talis, propensus erit ad venerem, aut iram. Interest verò multum, nam quorum natura tantum est talis, neque pęna, neque repræhensione dignus est, quia neque vituperari, neq; laudari quispiam debet, ob id quod natura illi inest, quin potius si rectè agit talis cum sit, maiori est dignus pręmio: qui verò talis est secundum habitum, repræhensione & vituperio dignus est, quia in sua potestate fuit eius habitus principium, sed si ne tunc quidem exerceat venerea, aut irascatur, non est dignus pœna, quia peccatum in actione est, in habitu vitium solum. potest verò iniustus non iniustè agere, etiam si non statim ac vult potest habitum commutare, sed longa aut magna exercitatione opus est. Culpa itaque iniusti, q; talis sit, solum est in principio, quòd iniustè agat in ipsa voluntate, quæ actiones nostras semper committatur. Quòd diserte docuit Aristoteles capite quinto, tertij Ethicorum dicens, Verum non similiter nostra spontè actus ac habitus fiunt: actuum enim à principio ad finem domini sumus ipsa singula cognoscentes, habituum verò principium. Igitur punitur fur non quia fur est (quanquam hoc quoque si habitu constat est vituperabile) sed quia furatur: vt neque repræhenditur febricitans, quia febricitat, neque quia sitit (tametsi vituperatur etiam si ob prauum victum in eum affectum incidit) repræhenditur verò, quod potet cum non expedit, atque adeo iure posset puniri,

niri, si sit seruus, itaque peccata ex animi nasci morbis, nihil obstat quominus sponte committantur, sitque penes nos liberū arbitriū, & mens appetitus sit natura domina.

CAPVT QVADRAGESIMVM QVINTVM.

APITE decimo ita Iob Deum alloquitur. Memento quęso, quòd sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti?

Quæ verba non sunt oscitanter prætereunda Physico, neque quasi non explicent naturalem hominis ortum exactissimè: prima enim verba continent primam hominis formationem ex primis elementis; secunda generationem singulorum hominum ex semine. Quæ vt apertiora euadant, præfari oportet, quam plurimas fuisse Philosophorum sententias de rerum corporearum elementis, antequam in illam vnam peruentum omnibus est, de calido & frigido, humido & sicco, seu terra aqua aere & igne. plurimi enim censuerunt, elementa corporum esse corpuscula indiuisibilia, nonnulli substantias homogeneas; atque horum vtrique nihil errabant in notione elementi. alij enim principij & elementi rationem non distinguentes, dicebant elementa rerum omnium esse litem, & amicitiam, Alij raritatem & densitatem, alij crassitiem & tenuitatem: alij alia. Cæterum, si quæ rerum naturalium elementa ponenda sunt, nulla æquè probabilis atque illa ab omnibus rectè philosophantibus (nam & ab Stoicis, & Academicis, & Peripateticis) recepta opinio, quæ ab Hippocrate fluxit,

xit, esse rerũ omniũ corporearum elementa, terram, aquam, aërem, & ignem, quia horum præcipuè corporum esse vide*mus* qualitates, quarum mutua pugna fiunt ortus & interitus. quædam enim fiunt ex quibusdam crescẽte calore, quo aliquando extincto, hæc eadem obeunt in alia: ita etiam, siccata quædam intereunt, & alia humectata nimis: nihil autem interit, quin aliquid aliud ex illo fiat. itaq; fiunt omnia dictarum qualitatum actione, quare & mistione illorum corporũ quorum illæ qualitates sunt primo, videntur generari, atque adeo (si quæ) illa esse corporum aliorum elementa. Cęterum neq; hoc videtur mihi (quando non iam cum tyronibus agitur) leuiter prætereundum, sed examinandum, an verè Philosophi corporum naturalium elementa prima ponant, an sit *hæc hypothesis*, vt multæ alię in scientijs. si enim, vt Aristoteles secundo de ortu & interitu multis contendit, rerum omnium generatio agitur circulo, non generantur omnia ex quibusdam, sed ex quocumque quodcumque. Quare nulla re vera sint aliorum elementa. Porrò monstratum alibi est, nulla esse simplicia elementa in rebus: atque adeo digito monstrari potest. quæ enim terra? an hæc, quæ nitro, sulphure, argento viuo, & metallicis omnibus concretionibus est intersita, & alicubi est gypsus, alibi calx, creta alibi? Quæ aqua? an marina, quæ hic intolerabiliter salsa, alibi etiã est amara? Qui aer? an hic turbidus, qui vapor aut nebula, aut nubes, aut ignea exhalatio, aut horum quædam confusio esse videtur? Quis ignis? an carbo, qui terræ multis generibus est crassior? an flamma, quæ nihil est nisi fumus ardens? quod si nullibi vnquam elementa simplicia sunt, ne esse quidem possunt, vel hoc argumento (tametsi alijs etiã non ineuidentibus est à me monstratũ alibi) quòd in æternis idem est, quod est & quod potest. [redacted]

[redacted]. quod ſi nulla ſunt elementa ſimplicia, quorum miſtione generentur reliqua, ne miſtio quædam eſt vlla. Quorum enim eſt miſtio? niſi miſcibilium? quòd ſi miſtio non eſt re vera, ſed conficta, neque reſolutio ſit in ſimplicia. nihil igitur fit ex elementis, neque finitur in elementa, quare neque elementa ſunt omnino in rebus, niſi enim orationes in dictiones, & dictiones in ſyllabas, & ſyllabæ in literas reſoluerentur, a quibus coagmentatis extiterunt, haud quaquam diceremus literas eſſe verborum elementa. non igitur ſunt alia aliorum elementa, ſed fiunt alia ex alijs mutuo, & circulo quodam, vt ex pruno prunú, ex hoc nucleus, ex hoc prunus: & ex ſemine ouum, ex ouo pullus, ex pullo ſemen. his argumentis fieri videtur, nulla eſſe rerum elementa. Nihilominus eſt quod reſpondeamus, veram ſimul de elementis ſententiam ſtatuentes. tametſi enim verè dicatur rerum generatio eſſe circularis, non tolluntur elementa. Non enim fiunt omnia ex omnibus eodem modo: ſed quædam ex quibuſdam compoſitione; alia ex alijs reſolutione. quis enim non videt lignum ex miſcella terræ & aquæ, quam radicibus hauſit eſſe nutritum, atque ita ex illis effectum; reſolui vero ignis vi in aquam, quæ inuiſibiliter abit in vaporem, & cinerem terreum qui ſupereſt? fit haud dubiè ex ligno cinis reſoluendo, quia deponendo quædam; ex terra lignum componendo, quia aſſumendo aquam. Sed quam ſint res omnes multarum compoſitione factæ, ipſa reſolutio indicat. quotæ enim quæque res ſunt, ex quibus non ſeparet ratio deſtillandi terreas feces, & partem aqueam, & oleoſum quiddam, abeunte interim fumo? haud dubiè igitur ſunt rerum ex rebus compoſitiones: & rerum in res reſolutiones. Quapropter cum ex alijs in alia procedatur reſoluendo, neceſſe eſt eſſe rerum elemen

ta prima. quia cum posteriorum natura nascatur ex prioribus, si nulla statuerentur prima, sed abiretur resoluendo in infinitum, vt in diuisione continui, non esset vnde inciperet compositio, neque vnde flueret rerum natura, quare neque esset illarum vlla natura. Necesse est igitur ponere aliqua corpora, quorum natura per se insit illis, neque ab alijs emendicata corporibus, illa verò sunt elementa prima: quæ quidem, pura & inalterata, ne esse quidem, neque si essent, videri possent: quandoquidem sensibiles omnes qualitates præter primas, à temperamentis fluunt, temperamenta verò mistione constant. Superest igitur vt sint in hac vniuersitate alterata elementa: ea vero sunt, grandes hæ mundi partes, terra, mare, & circunstans aër, & qui per alia omnia penetrat ignis. Hæc enim minimam omnium quæ in mundo sunt mistionem habent, & omnium maximè accedũt ad quatuor illas naturas corporeas & simplices, quas actu quidem nullibi, potentia verò in omnibus esse dicimus, neque proinde falsum est, aut tantum hypothesis, esse hæc elementa. Sunt enim re vera, vt dicimus, potentia scilicet, velut re vera est in theriaca opium, & casia. Neque minus hęc in theriaca essent, etiam si totum mundi opium esset in eã insumptum, neque alicubi maneret actu: vt nunc in mundum insumpta sunt tota, aqua, terra, aer, ignis, vt nihil illorum iam supersit, sed aquea, terrea, aerea, & ignea corpora. Sunt itaque quatuor elementa, quorum naturæ in his aspectabilibus mundi partibus, terra inquam, aqua, aere, & igne præcipuè se exerunt: atque hæc quidem alterata elementa, sunt re vera actuq; in mundo, & conspiciuntur: illa, inalterata & simplicia, sunt re vera, non tamen actu: atque ut sunt, ita mistione generant. Nimirum alterata hæc, præexistentia actu commiscentur, & generant: inalte-

rata illa, nunquam præexiſtunt actu, ſed potentia ſemper ſunt, & in ipſa miſtione & in miſtis. Horũ quatuor elementorum, duo præcipuè (aqua inquam & terra) præſtant corporibus craſsis, & ſolidis, vt lapidibus, metallis, & arborum atque animalium partibus corporaturam: duo reliqua admiſcentur propter temperiem, & facultates, & primo quidem omnia neceſſe eſt conſtiterint horum concretione, poſterius verò quædam, vt quæ præſtantiora cum ſint reliquis, præſtantiorem etiam habent ortum, fiunt virtute ſeminali, & maturatione, elementorum miſtione latitante, & in ipſo ſemine, & in eo quod oritur. Nam ipſa maturatio nihil aliud facit, quam perfectiorem, ex imperfectiori, elementorũ miſtionẽ. itaq; imperfectiora corpora, & quæ neq; viuũt, neq; vegetantur, eodem penitus modo neceſſe eſt à principio mundi conſtiterint quo nunc, concretione quadam elementorum, quadam proportione coëuntium. quod in lapidibus aperte conſpicimus: qui aqua & terra deſuper commiſtis, & dureſcentibus, augentur. Iis verò quæ ſeminali virtute generantur, neceſſe eſt duplicem tribuere ortũ; alium quo conſtiterint ab initio; alium, quo nunc oriantur, oriuntur nunc ex ſemine, ex quo quidem à principio fieri non potuerunt, cum ſemina poſteriora ſint natura, & tempore rebus ipſis: ſiquidem fructus ipſarum rerum ſunt, vt anteà ſuper caput primum Geneſeos indicatum eſt. Igitur cum à principio facta ſunt ſimul omnia, in illa cõmuni omnium geneſi facta ſunt ex communibus principijs, hoc eſt, ex elementis: poſterius verò ſingula ex proprijs principijs, & ſuo quodque modo. Igitur homo a principio factus eſt ſecundum corpoream molem ex terra & aqua commiſtis, ut ſcilicet fit lutum, atque adeo ex limo terræ, hoc eſt ex terrę, & aquæ miſtura, atque inde fluimus omnes: illamque naturam

no-

nobiscum defferimus. hanc primam rerum omnium genesim obumbrauerunt Poetæ cõnubio Pelei & Tethidis, id est, luti (πήλος enim lutum est) & aquæ. quibus nuptijs dicebant Deos omnes interfuisse, præter discordiam. Quia scilicet, virtutibus cœlestibus & diuinis coniungentibus, & in concordiam trahentibus elementa, orta sunt omnia. nunc verò nostrum quilibet à parentũ genitalibus emulgetur in semine sicut lac, & in vtero coagulatur, sicut caseus. Est verò appositissima & maximè naturalis comparatio. nam conuenit semini cum lacte, materia & conditionibus, & generationis modo, & officinis quibus fiunt, & vsu. Vtrunque enim fit ex sanguine, maturatione quadam, alterum in testibus, alterum in vberibus, partibus substantiæ modo valde similibus, suntque ambo succi albi & crassi. vtitur verò natura, altero àd generationem, altero ad recenter genitorum nutritionẽ, vt alimento scilicet parum euariante ab ipso generationis principio. Ipsum igitur semen verissimè dicitur esse, vt quoddam lac: ipsa verò prima embrionis generatio, coagulatio est, vt casei ex lacte. nam Aristoteles capite 21. de generatione animaliũ ita inquit, Velut in lactis coagulatione corpus quidem ipsum lac est, succus autem aut coagulum quod principium habet coagulandi, ita ꝙ à viro in muliere secernitur. Constat ex dictis quanta proprietate sanctus Iob vtrumque hominum ortum recensuerit, & eum qui primo fuit omnium; & eum qui deinceps est singulorum.

CAPVT QVADRAGESIMVM SEXTVM.

APITE quatuordecimo Iob ita inquit. Lignum habet ſpem, ſi præciſum fuerit rurſus vireſcit, & rami eius pullulant, ſi ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quaſi cum primum plantatum eſt, homo verò, cum mortuus fuerit, & nudatus atque conſumptus, vbi quæſo eſt?

Hîc dèplorans Iob humanæ vitæ conditionem, quæ tàm facile pereat, atque cum ſemel perierit, adeo ſit irrecuperabilis, confert hominem cum ligno, dicens, miſerabiliorem eſſe hominis conditionem, quia lignum etiam ſi prçciſum ſit, poteſt rurſum reuireſcere, atq; adeo germinare, & infixũ in terra in arborem integram abire, atq; adeo in arborem etiam diuerſi generis inſeri; inſitioneque producere copioſos ramos, & multum fructum; quin etiam ſi ſenuerit in terra radix, & truncus eius emarcuerit, mortuusq; ſit, ſi ſumma eius pars, & rami mucro infigatur in terram ad odorẽ aquæ (hoc metaphoricé dicitur) hoc eſt, ſi adſit aqua, vt ex aqua cum terra miſta, alimentum capiat, germinabit, & mucro ille radices proferet in terram, & ſurſum faciet comam, itaq; & nouam integramque arborem. His modis agricolæ & vineas renouant, nimirum inſitione, plantatione, & germinatione, vt quiuis rei ruſticæ vel exiguum peritus ſcit, & Theophraſtus docet primo de hiſtoria plantarum. Homo verò nihil tale habet, ſed quæcumque pars illi abſciſſa ſit emoritur ſtatim, nul-

nullam neq; plantationem,neq; insitionem recipiens, neque omnino vllám habet rationem reuiuiscendi. Iàm ver ò si homo mortuus sit,nulla eius pars viua manere potest, ex qua reuirescat vt arbor. In primis hoc explicemus vt habeat, mox naturalem causam apponamus. Homini quidem emori potest pars vna aliqua antè alias, vt digitus, auricula, pudendum aut etiam pes, manus, crus, aut brachium, vt per gangrenam emoriuntur nonnunquam, aut Esthiomenum; tamen mortuo homine, hoc est corde, quod vitæ radix est, nulla ne minima quidem, neque extima pars manere potest viua, vt arbori; cui excisa, & exusta penitus radice, manere possunt virentes ramuli, atque mucrones, quibus in terram infixis, arbor renascatur. Verum neq; arboris semel siccata & emortua pars, pōt amplius vlla ratione reuiuiscere, magis quá mortuus homo. hac enim in parte eadem ratio est. marcor enim & confirmata siccitas, in omnibus vegetabilibus est irremediabilis. Neq; solú non potest, semel emortuū lignū, secundú eandem partem qua emortuum est reuirescere, sed neque qua parte consenuit, potest (vt ita dicatur) reiuuenescere. habent enim etiam suas ætates, vt animantia, quas (mortalia cum sint) necessario percurrunt, neque datur à posterioribus ad priores retrocedere. Euenit vero alijs partibus senio confectis alias recentiores esse, & alijs emortuis, alias adhuc viuere & germinare, & euulsa arbor potest rursum terra condi, & renutriri; nisi verò condatur, sed maneat euulsa, sine spe vlla moriatur, vt & homo si omni alimento destituatur, quia arbor ex terra capit alimentum per radices. Nam & ipse Iob. cap. 7. dixerat. Quasi euulsæ arbori abstulit spem meam. Quæ verba videri alicui possint præscriptæ orationi repugnantia. non sunt tamen, quia hîc in præciso ligno, & radice senescente in terra, spem esse dicit, si ad odorem aquæ rursus plantetur: illîc

ſpem negat eſſe in euulſa arbore,ſi auulſa perſiſtat, neq; rurſum terrra condatur. nihil euenit tale homini: ſed partes omnes conſeneſcunt,& commoriuntur cum præcipuis,neq; eſt ratio ſemel è vita euulſum traſplantandi. Quod, etſi miſeriæ eſſe videtur,non eſt tamen imperfectionis,quia vnitas & indiuiſibilitas in rebus omnibus comes eſt perfectionis; multitudo & diuiſibilitas imperfectionis. Proinde cum multi ſint viuentium gradus, qui perfectione & imperfectione diſtinguuntur, quò quidq; eſt perfectius, eò partes eius maiorem habent vnitatem, minusq; viuere poſſunt niſi in toto: quare ſeparatæ moriuntur. nimirum gubernantur, non ſingulæ ſeorſum ac per ſe,ſed omnes ab vno principio: quò quidque imperfectius,eò minus vnum, ſed vt vnita conglutinataque multitudo,ac proinde partes eò magis ſeparari poſſunt, *ac ſeparatæ* uiuere, & germinare: quod per gradus viu*entium fit* manifeſtum. Plantarum enim partes diſſectę viuunt, & quæcunq; ſeorſum in terram infigantur,ſiue in hanc ſiue in illam partem viuunt,& germinant,atq; hoc inter ipſas plantas, vilioribus ineſt pluſquam præſtantioribus:adeo vt quarundam rami,in longum defoſi,ſecundum multas partes germinantes, multas producant plantas. nulli hoc contingere poteſt, eorum quę alimentum,non radicibus ſed ore capiant,tamen eorum viliſſima diſſecta in multas partes viuunt (vt in reptilibus videre eſt) quantum poſſunt durare ſine alimento,quaſi partes non accipiant vitam à partibus, ſed ſingulæ viuant per ſe, aliæ alijs agglutinatæ, qua cauſa & inſecta vocantur. Alia ſunt his præſtantiora, quæ non tantam patiuntur partiũ ſectionem ſuperſtite vita,tamẽ præciſo capite, & extracto corde volutantur,& ſubſultant aliquandiu,vt galinæ: grandiora verò animalia (atque minime omnium homo) cum à principibus membris accipiant vitam & motũ, omnemque gu-

ber-

bernationem, illis præcisis, ne momento quidem temporis viuunt, sed secundum se tota moriuntur, vt ad vnitatem, & perfectionem naturæ magis accedentia.

CAPVT QVADRAGESIMVM SEPTIMVM.

APITE vigesimosexto libri Iob. Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum. Qui ligat aquas in nubibus suis vt non irrumpant pariter deorsum. Qui tenet vultum solij sui, & extendit super illud nebulam. Terminum circundedit aquis, vsq; dum finiantur. Lux & tenebræ. Columnæ cœli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. In fortitudine illius repentè maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum. Spiritus eius ornauit cœlos, & obstreticante manu eius eductus est coluber tortuosus. Proposuerat in initio cap. Iob, Dei summam potentiam & sapientiam, exprobãs amico suo Baldad, quòd videretur illi patrocinari, quasi imbecilli & imprudenti, his verbis. Cuius adiutor es? nunquid imbecillis? & & sustentas brachium eius qui non est fortis? cui dedisti consilium? forsitam ei qui non habet sapientiam? Quasi dicat, Deus tuo patrocinio aut consilio non eget, fortissimus enim est, & sapientissimus. Hanc igitur nunc potentiam & sapientiam Dei celebrat, producens mirabilia eius opera in cęlo & in terra. Quæ, tametsi naturaliter effecta sint, nihilominus diuinæ virtutis & sapientiæ maxima sunt argumenta, quæ ita mundi partes omnes aptauit, easque illis naturas tribuit, vt

mirabiliter constiterint. Miratur primùm, quòd extenderit Aquilonem super vacuum, hoc est, eam cœli partem quę spectat ad polum, ac nobis imminet super aërem. Nam nomina ventorum illis etiam mundi plagis tribuuntur, & cœli partibus à quibus flant, velut apud Ezechielem cap. 20. dicitur, comburetur in ea omnis facies ab Austro vsq; ad Aquiloné, hoc est à meridionali parte vsque ad septentrionalem. non enim probo (tametsi id doctissimis videtur interpretibus) Aquilonem vocari hęmispherium quod nobis imminet, & Austrum alterú quod substare videtur, ac nos latet, eo quod polus hic noster sit Aquilonaris, alterq; illi oppositus Austrinus. Nam etsi per ignorationem alterius hęmispherij, & putantes nihil illius esse habitabile, ita loquebátur antiqui, & philosophi & poetæ, tamen reuera non ita est, sed à polo versus meridiem flat Aquilo, à meridie versus polum Auster. Quare in altero etiam hęmispherio perinde fieri censendum est, esse, scilicet, ventum nostro Aquiloni respondétem, qui à suo polo feratur ad meridiem, suumque Austrum, qui a meridie ad polum. qua propter Aquilonis nomine nomine non totú hæmispherium in sacris, sed septentrionalis cœli pars significabitur. Quod vel ex Ezechiele constat: Cum enim comminaretur terræ Israel, quæ haud dubie vtrumq; hęmispherium non attingebat. Dixit, comburetur in ea omnis facies ab austro vsque ad Aquilonem; non certè intelligens à polo ad polum, sed à meridionali eius parte ad septentrionalem vsque. igitur si hoc loco Aquilo cœli partem vllam significat, non aliam certè quam septentrionalem, ac per synedochem totú cœlum. Significat etiam nomen Aquilo cœli partem cap. 1. Ecclesiastis, vbi de sole dicitur, gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem. miratur itaque cœlum extentum esse super aërem. Vocari enim vulgo, quod solo aere plenum est,

vacuum,

vacuum, eo quod ſolidiori corpore plenum non ſit, Ariſtot. etiam annotauit. cap. 6. de phyſica doctrina. Miratur quoque appenſam eſſe terram ſuper nihilum, hoc eſt, ita locatam, vt cum nulli alteri corpori innitatur, ſed in medio ſit aeris quaſi pendens, neq; in hanc neq; in illam partem inclinet. Itaq; miratur, quòd duæ hæ mundi partes, quæ ſolidiſſimæ ſunt, terra inquam & cœlum (cœlum enim ſolidiſſimum eſſe, quaſi ex ære conſtet, poſterius dicetur) firmæ in ſuis locis maneant, non coherentes, ſed diſſitæ interſtite aere tenuiſſimo. Hæ autem admirationes naturaliter ſubrepunt omnibus qui philoſophiæ ſtudent, atq; adeo hæ & huiuſmodi aliæ dubitationes, initium dedere philoſophiæ, quin potius earum dillutio, ipſa naturalis philoſophia eſt. Ariſ. cap. 13. ſecundi de cœlo inquit irrationalis eſſe & amentis, non mirari, cur tota terræ moles in medio aeris quieſcat, cum vel exigua eius particula, ſi eleuata dimittatur, ruat. neq; verò dubitatio adeo eſt leuis, quin fuerint de ea re multæ variæque ſententiæ veterum, vt Xenophanis, & Empedoclis, Taletis, Anaximenis, Anaxagoræ & Democriti, quas illic ipſe narrat & refutat. De cœlo quoq; cur non ruat, cum nullo ſuſtentetur corpore ſolido, ſed extẽtum ſit ſuper vacuum multæ veterum narrantur opiniones cap. 1. ſecundi de cœlo, quas omnes ego, ut pote illis locis ſatis vocatas in examen, & ab Ariſtotele ipſo, & à me in commentarijs, nunc prætoribo, breui dicens, cauſam dictarum dubitationum eſſe, quòd terra non eſt aliter nata moueri quam ad medium, neq; cœlum quam circulo, quapropter neq; terra, vndecumq; in illud ferretur, poſſet mundi cẽtrum præterire. neq; in illo ſemel firmata, poteſt inde exire (ita firmauit Deus orbem terræ, qui nõ commouebitur, ut dicitur in pſalmo) neq; cœlum ullam aliam in partem nititur, ſed ſuo tantum loco uolutatur. Vulgus uerò inmaginatur, illud, ut

ſoli-

ſoliditate eſt pluſquam adamantinum,ita eſſe & natura quaſi argenteum, aut lapideum. Re vera autem illud eſt omnis & leuitatis & ponderis expers, circulo ſolum natum ferri. cuius circuitionis finalis cauſa eſt in mundi totius indigētia; effectrix verò, in ipſius natura. Mirabilis verò Dei ſapientia & virtus, eas ſingulis mundi partibus naturas tribuēs, quibus maxime totius vſibus ſeruire poſſint. Addit, Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum. Admiratione etiam videtur dignum, aquam, cum pluit, in gutulas diſperſam, adeo æqualiter decidere, & late patentem terræ faciē irrigare, ac non potius totam confertim cadentem obruere, aut inæqualiter, aliam partem aridam relinquere, in aliam corriuare. Mirum itaque eſt, quam aptè quamq; ex ipſarum rerum vſu pluuię fiant, vt videatur Deus ligatas habere aquas nubibus, neque dimittere eas niſi vt expedit, nimirum guttatim, quaſi per cribrum, aut irrigatorium vas percolatas. hoc celebrat ſanctus Iob, dicens, Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum. Quæ autem ſit naturalis, ac neceſſaria eius euentus cauſa, dicendum eſt. Nam, vt ſæpe iam diximus, Deus quæ fieri expedit, facit per naturales cauſas, atque cum in ſacris eloquijs dicitur iubere aliquid, aut legem ponere, aut nunc alligare aquas nubibus, atq; alibi concludere mare, aut arena cingere, aut huiuſmodi alia, quæ voluntatem Dei ſignificāt, ſignificatur certe Deum talia voluiſſe boni gratia, ac feciſſe quidem: id verò non prohibet, quominus per naturales ac neceſſarias cauſas fecerit, quinpotius, illud velle, iubere, ac legem ponere, atq; aquas alligare & mare coercere, nihil aliud eſt quam eas rebus naturas tribuere, vt quæ fieri expedit, fiant. atque hoc quidem ita habet ſemper, præterquam vbi agitur de mundi creatione. Ea enim cum nondum eſſet natura, ſolius diuinæ virtutis opus fuit.

Neq;

Neq; sane quod dicimus, Dei laudibus quippiam detrahit. Si enim non aliter quā sua voluntate faceret, vt aqua guttatim descenderet, & mare sese intra suos carceres contineret, laudaretur eius potentia, nunc verò laudatur & sapientia; fitque hinc, vt quæ circa Deum habetur pietas, nullatenus eleuet studium philosophię; quin potius, vt ego existimo, augeat quam plurimum, & promoueat. Quæ igitur stillarum pluuiæ causa sit, dicamus. vt dicitur cap. 3. Prouerbiorum, nubes rore concrescunt, Quod quidem nihil aliud est, quam eandem esse materiam roris & pluuiæ, puta vaporem, atq; rorem fieri concretione vaporum circa terram manentiū, vt pluuia concretione nubium, quæ quidem sunt vapores qui altius eferuntur. Itaq; pluuia fit vaporibus concrescentibus, atq; concretione abeuntibus in aquam, vbi autem semel facta aqua sit, ferri super aere non potest, cum illo adeo crassior sit: necesse est igitur, vt mox ac concrescit, cadat. Nō potest autem nubis simul concrescere tota, sed necesse est à minimis partibus incipientem concretionem, ad maiores, & ad totius commutationem procedere: neq; igitur spectare potest donec cadat tota, sed necesse est, concretas à nondum concretis particulis decidi, ac seorsum cadere. Quod verò non possit secundum se totam simul & æqualiter concrescere nubis, euidens causa est. Nam siue alterationem eam censeas fieri ab aere, vt Stoici qui ponebant aerem esse primum frigidorum, siue ex accidenti per antiparistasim, vt Arist. fieri non potest, vt vel exigua eius quod patitur pars æqualiter admota sit agenti: constat verò ex admotione agentis ad id quod patitur, nasci citiorem aut tardiorem commutationem. dicens, tunc fieri, vt guttulę momentaneæ magnitudinis esse nō possint, sed quibuscunque debeant esse minores, quia quantulascunq; indices, concretę fuerint earum medietates ante totas, quare & deciderint. cum

ergo nullæ ſint moles indiuiſibiles, fiet vt ne pluere quidem poſſit omnino, propter infinitam continui diuiſionem. Concedimus nullam in nubis commutatione, quæ concretione agitur, eſſe primam aquæ partem, antequam ſcilicet non fuerit pars alia minor, velut & cum ad extremitatem admota flamma ignis ſerpit per ſtupam, Verum non decidunt deciſſę a nube, niſi cuiuſdam magnitudinis guttæ: quia antequam illis minores decidantur, anticipant aliæ particulæ generari, accedentesque prioribus, conflant cum illis guttas. Nimirum & deciſſio, & ipſa per partes generatio tempore quodam aguntur. quantum ergo aquæ generari poteſt, ante quam genita portiuncula deciſſa cadat, tantum accedit guttularum magnitudini. Hinc fit merito, vt quanto celerius agitur nubis in aquam commutatio tanto cadant maiores guttæ. Quapropter aliquando cadunt minutulæ guttæ, aliquando copioſi imbres. Itaq; naturalis cauſa diſtributionis pluuiæ in guttas, æqualisque illius, atq; fœcunditati terræ accommodatiſſimæ irrigationis, eſt nubis paulatim procedēs concretio. Conſiderans hūc motum & huiuſmodi alios, qui ſcilicet, aguntur, eo ꝙ res aliquæ mutationem propriæ ſubſtantiæ recipientes, factæ ſint craſſiores, aut etiam tenuiores ſolito (craſſatæ enim deſcendunt vt pluuia; extenuatæ aſcedunt vt ſapores) dixit Ariſt. 8. de phyſica doctrina, grauia & leuia moueri à generante, aut à remouente prohibens, à generante, vt pluuia, ab eo quod denſat vapores, à remouente prohibens, vt cadit tegula detracto fulcro. Nimirum, quia quod inanime eſt, non poteſt motum ſuum incohare per ſe ſe, ac ſine opera externi alicuius, externa illa dicit eſſe quę mouent, quia ſunt a quibus incipit motus. Moueri verò poſſunt inanima, aut ut grauia aut leuia, aut vt corpora quædā moueri poſſunt ab impellente, vt à neruo baliſtæ: aut a trahente

vt ab hamo: aut à vehente, vt à iumento: aut à voluntate, vt à vento, aut rota: vt grauia verò aut leuia, non possunt in motum agi antea quiescentia, aliter quã à remouente prohibens, vt tegula a detrahente fulcrum, aut à generante, vt pluuia à frigido quod densat. Quod non intelligentes multi, alioqui doctissimi Arist. interpretes, venerunt in ridiculam sententiam, omnia grauia & leuia moueri semper ab eo a quo genita sunt. Itaq; vim & efficaciam mouendi ea corpora, esse in illo quod plerumque nusquam est. Sed quoniam ea mihi alibi refutata satis est, neque nunc nisi obiter, ob pluuiæ casum eius contigit meminisse procedamus. Qui tenet (inquit) vultum solii sui, & extendit super illud nebulam, hoc est, qui cœlum operit nebula, quominus videri possit. Dauid quoque in Psalmis laudi Deo dat, q; extendit nebulam per aërem mirabili quodam modo. Nam Psalmo 147. ita cecinit. Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Spargens nimirum nebulam sicut cinerem, operit vultum solij sui, tenetque quominus videatur. Nubes & nebulæ, eadem res esse videtur, hoc solum differens, q; nubes effertur in mediam aeris regionem, quæ quia neq; vicina Soli est vt suprema, neq; reflexis à terra radijs potitur vt ima, frigidior illis est, & ad aquæ generum, hoc est pluuiæ, niuis, & grandinis generationẽ accommodatior, nebula circa terram constitit. Quapropter vt quidam fumus, cęli aspectum prohibet, in aquas verò non concrescit, quim potius serenitatis, magis quã pluuiæ, nota est, quia est ut Arist. inquit, velut nubis sterilis. Sterilitatis causam esse dicit Arist. quia est velut excrementum concretionis nubis. Quare vt excrementum sanguinis nutrire non potest, ut ille, ita neque nebula aquam gignere ut nubes. Verum hoc expositione indiget. Excrementum propriè est, quod secernitur per concoctionem, ut inutile; nubis uero non est conco-

ctio, sed concretio. At verò analogia dicitur excrementum nubis quod secernitur ex nubibus, quasi concrescere non potens,& mutari in aquam. Itaq; ex Aris. sententia, nebula ex ea nubis parte, quæ quia mutari in aquam idonea non erat excreta est, constat. Non explicat autem Arist. (quamquam id profectò expediebat quam plurimum) cur ea pars idonea non esset in aquam abire. Quod magnam dissidij occasionem eius interpretibus præstitit, asserentibus alijs ob tenuitatem, alijs ob crassitiem esse talem. Mihi dicendum erit quod verisimile. Nam monstrationem hic locus non admittit. Si nebula excernitur ex nubibus, verisimilius est, crassiorem esse earum partem, quam tenuiorem, quia si esset tenuior, excerneretur sursum, excernitur verò deorsum, ad terram vsque pulsa. Præterea si esset tenuior reliqua, quæ in aquam mutatur, in aeris aut ignis naturam inclinaret. Ob aeream verò naturam non esset inepta abire in aquam, siquidem communis omnium est consensus ac peculiariter Arist. in eodem cap. primi Meteor. mutatione aeris in aquam fieri nubem: igneam si haberet, haud esset adeo frigida, vt certe est, sed fulgurum & cometarum materia, vt reliqua exhalatio. Superest igitur vt inclinet in terream, eamque minimè exustam, vt quæ vocatur exhalatio, estque vt fumus vstę terræ. Nimirum cum vapores ex aqua cum terra mista eleuentur, fieri non potest quin aliquid secum efferant terreum, id, ob diuersum substantiæ modum, non facile abit in aquam, neque sanè per concretionem abire potest, cum terra quam aqua concretior substantia sit. Proinde deorsum humidis vaporum partibus concrescentibus, terreæ & tenues (vt ad reliquam scilicet terram) secretæ descendunt, volutanturque circa terram, vsque dum vi Solis dissipatæ fugantur. Quod Hippocrates quoque lib. de aere, lo-

cis

cis & aquis testatur. Hæ igitur pluuijs succedentes, meritò serenitatem indicant futuram, quia & dissolutas iam esse nubes in pluuiam & nebulam. Euenit verò nonnunquã vt nullis præcedentibus pluuijs fiat. Quæ, siquidem sint quæ propriè vocantur nebulę, Gręcis ὁμίχλαι, ac non potius tenues quædam nubes, tunc quoque siccioris temporis, & impluuij sunt notæ: quia inutile esse & infœcudum indicant, totum quod euaporat ex terra. Siquidẽ tale est quod effumat ex ipsa, quale quod solet ex nubibus excerni. Sunt quidem aliæ, caligines potiusquam nebulæ vocatæ græcis ἀχλύν. Quæ ob nubes multas & tenues fiunt, quæ quidem pluuiam solent præmonstrare: illæ verò, vt dixi, propriè vocatæ nebulæ nõ sunt. Hæ enim sunt quales diximus. Vnde constat, quanta cũ proprietate dictum in Psalmo sit. Nebulam sicut cinerem spargit. Nimirum illud spectare potest, & ad similitudinem sparsi cineris, quam pręse fert, & ad naturam, si quidem vt terreus quidam puluis est, ac excrementum terreum, vt cinis. Neq; quidem his obstat, solere ex fluminibus, & hyberno maximê tempore nebulas nasci. Nam vt ex nubibus, ita etiam ex fluuialibus aquis excerni illud nebulosum potest, & quod purioris vaporis, ac tenuioris inde nascitur, euolat sursum, latum in nubium regionem, quod verò crassius, & impurius, consistit inferius, volitãs circa ipsa flumina. Atq; quoniam per hyemẽ omnia cõcreta sunt, neq; facile ob frigus secernũtur quę sũt diuersa, excremẽtosus vapor magna ex parte exhalat, qui nebula fit, per ęstatẽ verò tenuior ac limpidior eleuatur vapor, q aut cõcretus in regione media fit pluuia, aut antequã illã attingat extenuatus in aërẽ mutatur. Itaq; nebulã spargit Deus, vt quendã cineris polinem tenuissimũ, extendensq; nebulã operit vultũ solij sui, sed de nebulis satis. Descẽdẽs ad mare, addit Iob. Terminũ dedit aquis, usq; dũ finiãtur lux & tenebrę. Maximum

ximum argumentum mirabilis Dei potentiæ, atq; omnino facultatis alicuius præstantioris, quam sit ea quæ vocatur natura, ad quam philosophi referuut omnia, quòd cum videamus ita esse natura comparatum, vt vbi vbi duo crassitie diuersa corpora congrediuntur tenuius emergat in sublime, crassius subsideat feraturque in profundum, terra tamen tota non sumergatur in mare. factum verò id à Deo est, quia nisi terræ facies appareret, haud esset animalium perfectissimorum generationi locus, qua verò ratione id fecerit explicuimus in expositione cap. primi geneseos, vbi Deus dixit, congregentur aquæ omnes in locum vnum. Cuius præcepto, vt híc dicitur, repente maria congregata sunt, tanta est eius fortitudo. Non quidem vt Anaximenes, & Arist. censent, Sol, absumens locis quibusdam aquas, facit terræ superficiem *apparere*. Nam haud quaquam sub polis, & in partibus mundi frigidissimis, esse possent amplissimæ terræ partes, detectæ & habitabiles, quales septentrionales esse scimus, latissime patente Oceano inter tropicos, & sub ipso Sole. non igitur, quod aliæ partes sub aqua latent, aliæ detectæ sunt, in Solis calorem referri debet, sed in terræ structuram, quam ipsi dedit Deus à principio. Nimirum est rotunda, & in medio mundi posita, maximis vero partibus ex cauata, & anfractuosa, quas omnes cauitates replente aqua, fit ex vtrisq; terra inquam & aqua, globus vnicus, cuius centrum, & aquæ & terræ, & mundi totius, idem est: constat vero necesse esse, vt ad cẽtrum terra sit plus quam adamantina. talem igitur terram efficiens, conclusit Deus in terræ foueis aquas, quæ alioqui essent totam submersuræ, atque ipsa est terra terminus quem circundedit aquæ. atqui, etsi ita ad sese terra, & aqua positæ sunt, dicitur verius terra continere aquam ac cohibere, quam aqua terram: quia quod siccum est, facile continetur termino proprio, humidũ

verò

uerò non nisi alieno. non tamen proinde violenter est aqua ita locata (nihil enim uiolentum simul & naturale) quia neq; *quippia*m crassius illi innatat, neq; illa imminet vili corpori te nuiori. Quoniam autem hæc non aliorsum ita machinatus est Deus, quàm ut in terræ facie agi possent generationes (alioqui enim fecisset totam secundum se totam compactam & unitam terram, & sine ullis cauitatibus) constat duratura solum, quandiu durabunt ortus & interitus rerum. Hi verò durabunt quandiu Sol circulo feretur, ac sua circulari latione successiuam hanc uicissitudinem faciet, lucis & tenebrarum, hoc est, dierum & noctium. circundata erit ergo aqua dictis carceribus, vsq; dum finiantur lux & tenebræ, cessantibus simul, cœli motu & rerum generationibus. Tunc vero vnita at que congregata, (ut par erat) tota terra vnicumque conflans per se globum, in aqua submergetur. Quod dicitur, Columnæ cœli contremiscunt, & pauent ad nutum eius, & rursum, Prudentia eius percussit superbum, ad angelos bonos & malos pertinet, haud quaquã ad res ullas naturales. Illa quoq; uerba quæ dictis succeduut. Spiritus eius ornauit cęlos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus, referunt plęriq; ad bonos spiritus & Satam. Mihi uerò uidentur pertinere posse ad opus quarti Dei, ad creationem stellarum inquam. Nimirum ornatus cœli uocatur. cap. 1. geneseos illa innumerabilis multitudo stellarum. Coluber uerò tortuosus mihi sonat per periphrasim, magnum illum latumq; cœli circulum obliquè positum in sphera, per quem semper feruntur planetæ, qui uocatur Zodiacus. Videtur enim ille positionis gratia uolui in sphera, ut conuolutum colubrũ. non transigunt quidem leuiter philosophi stellarum naturam, & substantiam. Mihi uerò dicetur de ea paulo post, ubi & de substantia cœli.

CAPVT QVADRAGESIMVM OCTAVVM.

APITE 28. Iob. Qui fecit ventis pondus,& aquas appendit in mẽsura. Dictũ iá antea eſt,non ſemel,celebratiſſimum eſſe in ſacris,nõ ſine magna Dei ſapientia effectum eſſe,vt aqua nõ obruat terram totam,atq; ſub ſe mergat, nullo ita vſui futuram ad generationem animalium.hoc idem hîc Iob inſinuat dicens, & aquas appendit in menſura: quaſi dicat,aquam certa quadam dedit menſura, ne ſi magis abundaret,ruptis fontibus regurgitaret *ſuper terram*,vt in tempore Noë: & eam aquæ menſuram,ita ad terræ molem aptauit,atq; ita appendit,& librauit, vt naturaliter decurrens quo ſua eam natura fert, & quam amat partium æqualitas, terram non occuparet. Nunc addit aliud Iob dicens. Qui fecit ventis pondus. Nimirum vt miratur, quod aqua non redundet ſuper terram totã, ita etiam quòd venti non ferantur ſurſum per totum aerem,ſed quaſi quodã pondere depreſſi ferantur circumcirca terram. Cuius rei naturalis cauſa poſcit,vt de pondere,& leuitate diſſeramus,quid vtrũque ſit. Vbi enim hoc fuerit indicatum,facile ea innoteſcet. Communis philoſophorum ſententia eſt,vt calor,frigus, humor,& ſiccitas,ſunt qualitates actiuæ elementorum, ita pondus,& leuitatem eſſe motiuas,pondusque ſeu grauitatem eſſe virtutem eundi in medium; leuitatem,à medio. Itaque vt ignis virtute quadam,quam calorem dicimus,calfacit,ac cõmutat accedentem quamcunq; materiam: ita leuitate moueri ſurſum: aquam vt frigore refrigerat, ita pondere ire in

medium:

medium: Atq; vt calor & frigus primò sunt elementorum, deinde & concretorum corporum, ita pondus & leuitatem. *Mihi* verò nunquam visum est ita: sed corpus quodcunque per sese, ac sine vlla qualitate, abire in eum locum quem naturalis ordo poscit. Naturalis verò ordo est, vt crassa sint sub tenuibus. Velut igitur aqua frigida rem accedentem frigore refrigerat, seipsam vero vbi calfacta est, non alio refrigerat frigore (alioqui esset in ea duplex frigus, & vt ita dixerim, frigus frigoris) sed suaptè natura, ac sine vllo instrumento redit eò, vnde violenter extracta est ab externa causa, ita quęcunq; res vim habet mouendi aliam loco non per accidens, qualitate quappiam, quæ facultas est ita efficiendi, id facit, vt magnes ferrum mouet; quæ verò seipsa mouent, neque per rem *vllam* extra se, nisi per accidens, vt quæ dicuntur grauia & leuia, Ea, præter naturam propriam, nulla qualitate indigent, vt ita ferantur: redeunt enim in id quod sua natura amat, vt aqua frigescens. Quare opus non est, vt apponatur vis vlla alia, sed solū vt remoueatur quod prohibebat. Itaq; opus nō est, pondus & leuitatē vt qualitates quasdam rerum statuere, neq; putare eas aliud quippiam esse, quā crassitiem & tenuitatem; sed ita censere, rem quamcunq; cū rectè locata est ad res proximas, quiescere, cū malè, moueri, siue sursum, siue deorsū, vt res exigit, quo naturæ suę cōgruentē ordinem consequatur. Id verò ita esse in physicis commentationibus indicauimus. Nunc verò etiam hoc adijciemus argumentum. Si grauitas & leuitas quædam contrariæ qualitates rerum essent, inessent quidem singulis secundum certos gradus: vtque est res primo, aut secundo, denique certo quodam gradu candida aut nigra, ita esset grauis, aut leuis. Itaque esset res quædam pendens libram, alia vnciam, alia drachmam: at verò non est hoc vlla

in re verùm ſimpliciter,ſed ad aliquid,hòc eſt ad medium. Si enim ſuſpendis in billance ſubſtantiarum diuerſarum , auri exempli gratia & argenti æquale pondus,mutato medio mu tatur pondus. Nam ſi in aquam immittas billancem, fit vt quod ſubſtantia eſt craſſius detrahat quod tenuius, etiam ſi in aere neutrum alterum detraheret. Nimirum,vt monſtrat Archimedes, licetque cuiuis experiri,aqua detrahit ponderi, quantum aqua quam res excludit ex vaſe pendet . Atq; cum craſſiora minori quantitate ponderent æquale, fit vt minus aquæ excludant, & ita ad portionem amittãt minus ſui pon deris . Igitur fieri poteſt, vt quod in aëre pendebat æquale, nulla alia mutatione facta quam medij, pendat minus, atq; etiam quod pendebat antea plus. Atqui profecto eadem ratione fit, vt ipſius etiam aeris mutatio in ſerenum aut turbidum,nulla re adiecta aut detracta lanci,mutet pondera. *Nul* la igitur res certa eſt põdus, ſed impetus internus maior aut minor,vt maior aut minor eſt rei cuiuſque deordinatio,non enim res vlla fit dulcior aut acrior, candidior aut nigrior , calidior aut frigidior, vtcunq; res aliæ omnes mutentur, ipſa nullatenus mutata. Ipſum igitur pondus aut leuitas non eſt abſolutum quippiam,ſed ad aliquid vt ipſum ordinatum aut inordinatum eſſe . Fecit igitur Deus rei cuique pondus , vt craſſitiem, neque aliud eſt dediſſe pondus, quam naturalem appetitum ſubſtandi tenuioribus. Hocque in omnibus ſubſtantijs perinde euenit. Quare quodcunque corpus eſt altero craſſius,eſt & grauius illo. Ventorum materia fumus eſt ſeu exhalatio,vt videtur Ariſtoteli, qui turbido,& vaporibus pleno aere ſit tenuior,limpido verò & puro craſſior: quare ex terra in primam hanc regionem , quæ vſq; ad nubium locum pertingit, naturaliter effertur, à ſuperiori verò limpi-

dioris

dioris aeris regione, suo ipsius pondere retrahitur, ac cum neque descendere per crassiorem, neque ascendere per tenuiorem aerē possit, neq; loco capiatur, fit vt feratur in latera, feratque secum vndatim, & aerem & nubes. Fecit itaque Deus ventis pondus, neque minor est crassitiei & tenuitatis, ac proinde & ponderis & leuitatis differentia (etsi id minus conspicuum sit) in spiritalibus, quam in aqueis, & in duris corporibus.

CAPVT QVADRAGESIMVM NONVM.

APITE 28. Iob. Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo conflatur. Ferrum de terra tollitur, & lapis solutus in æs vertitur. rursum cap. 37. Ab Aquilone aurū venit. capit. 19. Quis mihi tribuat, vt scribātur sermones mei? Quis mihi det vt exarentur in libro stilo ferreo, & plumbi lamina?

In quinque hæc genera, quorum mentio in hoc libro fit, reducuntur metalla omnia, aurum, argentum, æs siue cuprū, ferrum, & plumbum. Nam stannum, & impolitum & politum est plumbi species, plumbum scilicet album; electrum (quod multi inter metalla ponunt, & Ioui dicant) reuera est mistura auri & argenti. Aurichalcum, quod Hispanè Açofar, & Alaton, etsi videatur Plinius cap. 2. libri 34. censere esse peculiarem metalli speciem, & seorsum reperiri: reuera tamen est æs mistura quarundam verum tinctum. Calibs est ferrum deffecatum arte. Præter hæc nullum esse videtur.

Nam Cadmia, Pompholix, Spodium, Antispodium, Tutia, & Stibium, metallica medicamenta sunt potiusquã metalla, vt & alia multa; metalla verò ea solum, quorum mentionem hîc reperimus, & in alijs sacræ scripturæ locis. De re metallica multi scripserunt, veterum & recentium, chymicê tamen magis quàm physicè. Nam inueniendi & fundendi rationem docentes, eorum naturam, neque communem omnium, neq; singulorum propriam persecuti sunt: tametsi enim attigerunt nonnulli, ita tamen vt desiderentur plura. Plato in dialogo de natura, & Arist. in calce tertij Meteorôn, de metallorum natura egerunt melius multo, quam omnes qui illos sequuti sunt, quia etsi per pauca dicit de ea re vterque: omnium uerò quæ dici possunt de ea re, fundamenta iecerunt certissima. Amborum est eadem sententia. *Metalla esse aquæ genera, concreta frigore, seu concretione generata.* Quod non ita accipiendum est, quasi non sint mista & elementis omnibus participent, sed q̃ sint ad aquam præcipuè pertinentia, plus aut minus, ut singulorum est natura: cognoscitur verò communis metallorũ omnium natura, ex ijs passionibus quæ cõmunes omnibus sunt, cuiusq; propria, ex passionibus singulorum. Quia enim metalla omnia liquabilia sunt ui caloris, constat frigore esse concreta, cum necesse sit contrariorũ contrarias esse causas, & quæ calore soluuntur, frigore esse concreta, quod uel sensu ipso deprehenditur. liquatum enim, siue aurum, siue argentum, siue plumbum, amoto igne concrescit rursus, detracto scilicet calore; caloris autem priuatio frigus est. Hinc etiam fit, ut ad aquam potius pertineant, quàm ad terrã: aquam enim congelat frigus & soluit calor, terrã uerò calor durat, & aqua dissoluit. Esse itaque metalla omnia aquea, & concretione generari, ex his cõstat, non tamen ut glacies, cuius concretio non finitur in aliã

for-

formam,& est nihil aliud, quam aquæ alioqui inalteratæ concretio. Metalla enim,prætérquàm quòd liquabilia sunt, sunt etiam compressilia, & tractilia, quorum neutrum glaciei accidit; quia aquæ partes friabiles sunt,& nullo participāt lentore, quo vt citra fusūram comprimantur, aut trahantur in modum massæ partes indigent. Non itaq; metalla sunt simpliciter concretæ aquæ, sed aquæ genera, idest, aquæ modo quodam alteratæ factæ,scilicet,tales,vt cum concretione retineāt substantię modum,quo cōprimi possint,& trahi,quod idem est,ac si dicas,metalla esse corpora concreta, pertinētia præcipuè ad aquam,liquabilia,compressilia,& tractilia. Compressilitas,& tractilitas,passiones sunt quæ ex lentore nascuntur,lenta enim comprimuntur (nisi actu sunt liquida) & trahuntur: lentor verò nascitur ex magna humidi cum sicco permistione. Nam & massam ex aqua & farina,& quæcunq; medicamenta emplastica,plurimum versando, ac miscendo reddimus lenta,& eam habemus notā magnę mistionis,quòd lenta sunt,quia seorsum existentia humidum & siccum, facilem partium à partibus separationem faciunt, quam vocamus frabilitatem,passionem contrariam lentori. Permistionem itaque habet humiditas metallica sicci,non multi (prævalet enim aqua) sed magnam,tametsi differunt alia ab aliis & mistionis perfectione,& sicci quantitate, vt sunt nobiliora aut viliora. Ea siccitatis permistio magna,præbet illis vt liquata & fusa non madefaciāt res, per quas diffluūt,neq; imbibātur vt aqua Nā & emplastris euenit,vt cū lentorem cum quadā soliditate comparauerint, tractata, manus non coinquinent. Nimirum coercet humiditatem, valde permista siccitas. Metallorū itaq; omniū,quæ in quinq; genera redigimus hęc est natura,quā dictę nobis indicāt passiones, quib. dissidēt ab alijs subterraneis,vt à terræ generib.& à lapidib. lapides.n.

frangi ac comminui,ac illorum nonnulli findi possunt, non tamen liquari,comprimi,aut trahi in longum. Vnde constat aliam esse lapidum gemmarumque generationem, & naturam, à metallicis longè dissidentem : lapidumque substantiam pertinere ad terram, & concretionem habere ab vtroque, à calore scilicet siccante, & à frigore constringente, vt fictile. Siquidem neq; dissoluuntur liquati à calore, neq; dissoluti ab aqua. Atqui hanc esse vulgarium lapidum naturam & substantiam, satis est manifestum. De fulgentium ac praeciosorum lapidum,seu potius gemmarum natura, dubitare cogit fulgor,& transparentia,an terra sit : videtur enim terra oppacca admodum esse,atque tantæ pulchritudini obstare.Quapropter multi illas cœlestis ignis participes esse censent (vnde sine euidenti calore fulgorem recipiant) & *cœlestis* aquæ,vnde Chrystallinam diaphanitatem recipiant, sine liquabilitate. Verum hæc Platonici audient libenter,Aristotelici minimè, sed quia ad institutum præsens non faciunt, redeo ad metalla. Dictum est ea omnia à lapidibus & terræ generibus differre, ꝙ admoto igne liquari possint, & ex hac ipsa passione agnosci eorum generationem esse concretionem à frigore. Videntur ergo illa Iobi verba. Et lapis solutus calore in æs vertitur,& naturæ lapidum,& generationi metallorum repugnare. Quia neq; lapis potest liquari,neque æs generatur calore. Certè metallorum omnium generatio est, vt diximus, verba verò illa non tam continent naturalem æris ortum,quam chymicum, quod ipsa res palā facit.Metalla omnia generantur (vt ego existimo) sub terra, atque ille ipse aureæ arenullæ quæ in fluminibus inueniuntur, vt in Gange, aut Tago, de montibus decisæ sunt, quos raptim præterfluentes lambunt. Atque si quæ auri genera in montibus reperiuntur, non quidem supra ipsam ter

ræ faciem genita,ſed tempore detecta ſunt. Experimento enim conſtat ea extrahi de terræ viſceribus, atque adeo profundiſſimis fodinis. Rariſſime reperitur quodpiam metallum purum, ac citra vllam artem perfectum, ſed confuſa alia cum alijs,ac cum lapidibus, & quibuſdam terræ generibus,vnde vt ignis in fornacibus,deſtillat quodcumq; ſeorsũ relictis lapidibus,& terra. quæ res adeo eſt nota, vt hinc nomen nacta ſint, vocenturque metalla μέταλλα, quaſi μετὰ ἄλλα γεγεννημένα, hoc eſt, iuxta alia genita: adnaſcuntur enim alia alijs, vt aurum argento,& hoc plumbo,ac nonnunquam æri,ac ferro. Concreſcunt circa lapides nonnunquam quidẽ prætioſos,vt aurum circa Adamantem, ac crebrius circa lapidem Lazuli,crebrius multo circa alios viliores lapides.Illæ igitur fodinæ in quibus generantur metalla,aliquando altiſſimè ac longiſſimè,decurrunt & vocantur metallorum venæ:quę quidem principia quædam habent & fines, atq; in ipſa terræ facie qua ſunt venarum principia notas quaſdam naturales, eius rei peritis cognitas, quibus in illis inueſtigandis vtuntur. Significanter verò dictum eſt, Argentum habet venarum principia,& auro locus eſt in quo conflatur,quia multo magis videtur argentum in venis gigni quam aurum, illud enim vno ductu continuatũ reperitur à venæ principio, hoc autem non niſi fruſtatim & minutatim. Eſt verò eadem generationis materia metallis ſub terra,& meteorologicis in aere. Nimirum hæc generantur ex vaporibus, & exhalationibus ſurſum latis; illa ex his eiſdem intra terram cohibitis, ac iuxta lapides,aut eiuſmodi alia concreſcentibus, ac concretione firmiſſima,& paulatim facta,mutatis in ſubſtantias adeo ſolidas. Neque mirum,denſati enim vapores in aquam abeunt, & exhalationes in exuſtã terram, quibus plurimum permiſtis,ita tamen vt aqua vincat, quæ frigore concreſcens

terram cohibeat, metalla generantur. Hinc meritò fit, vt chymistæ ad imitandam generationem metallorum, argento viuo, & sulfure vtantur: illud enim plurimum habet vaporosæ naturæ, hoc fumosæ, qualis exhalationum est. Hinc etiam nascitur corrosiua illa qualitas, quæ cum quadam astrictione coniuncta est in plerisque metallis. Nimirum non constant simplici ac inalterata terra, sed exusta, in qualem densata exhalatio abit. Atqui vt verum verò consonet, & meteorologica eiusmodi habent qualitates, & nix abradit intestina, & pluuiali aqua vtimur ad eadem, ad quæ calybeata, ad siccandum scilicet, & extergendum ventrem & viscera. Metallorũ ergo in commune hæc est natura; singulorum verò propriã oportet dicere. Æs, plumbum & ferrum, terræ habent plus quam aurum & argentum, quod ærugo & scoria indicant, quæ maximè redundant in ære & ferro, & pondus plumbi, quod multæ terræ est. Aurum & argentum aquæ sunt genus, excoctum, ac perfectionem magnam adeptum, & optimam mistionem. Duo accidentia videntur repugnare dictis, facilis liquabilitas plumbi, quæ aquæ magis quam terrę esse videtur; & auri pondus, quod videtur esse terræ. Nam cũ aqua quam terra sit leuior, quod terræ habet minus, videtur futurum minus graue. Sed liquabilitas plumbi non nascitur ex pauciori terra (nam præter grauitatem, vri etiam potest, apta autem vstioni sunt terrea) sed ex imperfectiori mistione, ob quam quod in eo est aqueum facile effluit: auri verò pondus nascitur ex densitate substantiæ, sunt enim leuiora quæ rariora, etiamsi aliquanto crassiora sint, quia in sese aërem admittunt, velut ligna. Omnia enim quæ densissima non sunt, etsi sunt substantia terrea, efferuntur in aqua. vt itaque raritas causa leuitatis est, ita densitas sit ponderis; aurum verò maximè densum ac sine poris est, proinde graue

est,& sonitum non edit; contra ac æs; quod cum sit poris plenum,sonorum est,& minus graue, etsi sit magis terreum. Efficientem causam metallorũ esse Solem,vt & aliarum omnium rerum generabilium,dubium non est,neq; obstat,frigore concreuisse; non enim quia frigore concreuerunt, frigore genita sunt. Neque enim concretio est eorum ortus, alioqui liquatio esset interitus,non est tamẽ,cum non minus sit aurum,quod liquatum effluit,quam quod concretum cõsistit, nam rursus concrescens, vt est re vera, & apparet idem.Calor ergo Solis excoquens,ac commutans, ex aquæ vaporibus cum exhalationibus generat, interim hanc ipsam substantiam aquæ, quæ ita alterascit,constringente frigore. Neque mirum simul à calore secundum substantiam commutari, & constringi à frigore. Nam non nisi maximo calore soluitur metallorum substantia,ac proinde minimo frigore constringitur,adeo vt constrictum iam consistat,& tãgi non possit præ calore: non ergo frigus quod potest constringere, excludit calorem qui valeat commutare. Rectè igitur metallorum ortus tribuitur cœlesti calori,etsi consistẽtiam à frigore recipiant. Neq; verò quia cœlestis causæ meminimus, referri volumus certa metalla in certa astra, cum quibusdam Platonicis, vt aurum in Solem argentum in Lunam, ferrum in Martem, Aurichalcum in Venerem, electrum, in Iouem, plumbum in Saturnum, æs in Mercuriũ Nam hæc, & alia huiusmodi quæ sola constant diuinatione, sunt quidem apud vulgus plausibilia, re uera tamen neniæ, aut seniles fabulæ, quæ in philosophiam per vaniloquos irrepserunt. Cum itaque metallorum generatio sit qualis dicta est, atque circa lapides, atq; adeo intra lapides concrescant, vix vnquam reperitur alicuius eorum portio insignis per sese, ac pura: sed ex fodinis extrahuntur & lapides,& terræ

quædam genera eius rei peritis cognita, ex quibus ignis vi in fornacibus distillant metalla, ijsque extractis reliquum exustum superest, scilicet quod terreum, aut lapideum. Cadmiæ nomen datur duabus rebus, vocatur enim Cadmia, lapis ex quo in fornacibus secernendo fit æs. Vocatur etiam fauilla quædam, quæ dum secernitur æs, vi ignis eleuata, fornacis parietibus adhæret. Id explicat omnium optimè Plinius. libro 34. cap. 10. dicens, metalla æris multis modis instruunt medicinam, vtpote cum vlcera omnia ibi ocissimè sanentur: maximè tamen prodest Cadmia. Fit sine dubio hæc, & in argenti fornacibus candidior, ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. nam ipse lapis ex quo fit æs, Cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ vtilis. Sic rursus in fornacibus existit, aliamq; sui nominis originem recipit. Fit autem egesta flammis atque flatu, tenuissima parte materiæ, & cameris, lateribusue fornacum, pro quantitate leuitatis applicata. Hæc Plinius. Ex quibus constat, æs ex lapide quodam Cadmia vocato fieri. Galenus idem asserit, dubitat tamen an Cadmia illa lapis vocari debeat, an terra, lib. 9. simpl. medic. dicens. Cadmia fit vbi in fornacibus æs paratur. nempe tota terra illa ex qua æs generatur in fornacibus, in altum egerente velut fuliginem quampiam, vel fauillam, siue vtcunq; appellare licebit. At si non terram, sed lapidem nuncupare vellis, ex quo in fornacibus secernendo partim fit æs, partim Cadmia, partim diaphriges, nihil sanè retulerit. Ecce vt Plinio & Galeno testibus, fit æs ex lapide. Pyritidis etiam lapidis est quoddam genus, ex quo fit æs, teste Dioscoride, libro quinto, capite decimo. Igitur hoc idem dicitur in præscripta dictione, his verbis. Lapis solutus calore in æs vertitur, non quidem quod lapidosum est liquatur (neq; enim potest) sed totus lapis, siue

ue nuncupatus Cadmia, siue pyrites calore soluitur, liquato metallo quod intra se continet, reliquo redacto in exusta excrementa. Quod ab Aquilone venire aurum dicit, non ita est accipiendum, quasi non aliunde: nam & ab Oriente, & ab Occidente venit quamplurimum, sed quasi inde quoque. Id verò experimento cognitum est, quandoquidem omnes qui de metallis scribunt, Panoniam, Bohemiam, & Austriam, & Citeriorem Germaniam, inter feraces auri prouincias cõmemorant. Illud porrò. Quis mihi det, vt exarentur, sermones mei stillo ferreo, & plumbi lamina: non quasi quippiã quod fieri non posset, aut non etiam soleret dicit, sed potius secundum antiquissimi illius seculi consuetudinem. Solebant enim veteres, vt Georgius Fabricius annotauit, ex plũbeis tabulis libros componere, quales in antiquis sepulchris repertos Neapoli ipse testatur. Sed pro conditione huius operis, satis de his dictum est.

CAPVT QVINQVAGESIMVM.

EX libri Iob. cap. 37. Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia. Extollere volens Eliud Dei Opt. Max. potentiam & sapientiã, ab illius operibus quæ dicit esse magna & inscrutabilia argumentum capit, atque præcipuè à sublimibus rebus & meteorologicis, & ipsius cœli mentionem facit, vtpote quæ hominibus videri solent admirabiliora. De tonitruis ergo agẽs nunc, dicit, Tonabit Deus in voce sua mirabiliter. Nam & Poetis vocatur Deus ob hanc mirabilem hominibus sublimium passionem, Altitonans. De tonitruum naturalibus cau

sis, non eodem modo senserunt veteres philosophi. Nam Stoici collisu nubium fieri putabant, vt cum apud nos aqua ad aquam colliditur, vt in torrentibus. Anaxagoras esse crepitum qui editur, cum ignis qui intra nubem inclusus est, à circumfusa aqua extinguitur, vt & apud nos crepitus editur immissa aqua in flammam, aut prunas: ignem verò illum descendere ex æthere, hoc est, superno igne, & ab accidentibus vaporibus intercipi. Anaximander, & Metrodorus, atque Arist. censent fieri ex nubis scisura, à flatu intercluso, ac fortiter erumpente, non aliter ac crepant, cum ad ignem rumpuntur glandes aut Oua, aut ex tormentis bellicis erumpente igne editur tonitruum. Nimirum in his omnibus rebus finditur, ac per fissuram verberatur vehementer aer, vnde vehemens nascitur sonitus. Cum flatum qui erumpit ex nube, exhalationem igneam censet esse Arist. quæ non ex æthere detrusa est, sed ex terra ascendit, non minus quam vapor, qui est nubis materia. quæ sane sententia dictarum omnium est probabilissima, nam collidi adeo vehementer non possunt nubes, nisi contrarijs ac vehementissimis incursantibus ventis, quod quidem fieri, cum tonitrua eduntur, non experimur, sed plerunque aut vnico flante, aut nullo conspicuè. Porro non licet torrentibus conferre nubes, cum indicatum nuper sit, eas dum sublimes manent, nihil aquæ continere, sed simul in aquam mutari crassescente vapore, ac descendere. Si verò dirumpenda nube à concluso igne aut fumo, aut denique flatu edi tonitruum asserendum, certè illum inferne ex terra ascendere, per partes effumante terra vi solis, vt ascendit vapor euaporante aqua verisimilius, quam ab æthere deturbari. Nam inde, neque pondere cadere posset, cum longe tenuior aere sit, neque violentia vlla deturbari, cum pars cœlo proxima sit summè tranquilla, & circulari solum agatur

tur motu, cœli comes. Cum præcipuè mihi, & in huius operis initio, & in alijs prius, indicatum, multis neque ineuidentibus argumentis sit, nullam esse ignis regionem superiorē, sed totum quod inter nos & cœlum interest, aëre plenum esse; cœlum verò ipsum non esse igneum, talem præcipue ut discerpi ac frustatim cadere possit, paulo post differemus. Superest igitur verissimum esse id quod communis nunc opinio fert, tonitruum edi ruptura nubium, & proximi aëris, ab erumpente violenter igne, qui ex densata exhalatione gignitur. Velut enim flamma rarescens in fumum abit, ita fumus densescens, vbi non simul refrigeratur, abit in ignem. Verum hoc ad corruscationum & fulminum causas iam spectat ad tonitrua illud solum est satis, fieri rupta nube, erumpente quadam spirituosa substantia. Addit Eliud, Qui præcipit niui vt descendat in terram, vt hyemis pluuijs, & imbri fortitudinis suæ. Pluuias moderatiores, & mediocri impetu cadentes, & caliginosas, vocat hyemis pluuias, quia tales per hyemem cadere solent; largas verò & impetuosas, quales per æstatem plerunque fiunt, vocat imbrem fortitudinis suæ, hoc est, fortitudinis Dei, quod est fortitudinis magnæ. Nam frequentissima phrasis est in sacris litteris, dici Dei, quæcunque magna, vt mons Dei, quasi mons magnus. Extollit itaque Dei potentiam, quod eius præcepto descendant in terram nix, & pluuiæ hyemales, & imbres æstiui fortissimi, & maximo impetu cadentes, qui medicis vocari consueuere temporales, quasi æstiui: quia ea pars anni vocatur peculiariter græcis ὥρα hoc est tempus. Niuem grandinem, & pruinam, à maiori frigore fieri que pluuiam roremque constat; primum quidem ex ea analogia quam habent, cum gelu, quod apud nos frigore fieri experimur: deinde, & ex solutione, quod scilicet, ea om-

nia calore soluuntur in aquam. Fieri etiam aquam, ex vapore densato frigore, & antea dictum est, & eodem argumento constat, quòd scilicet videmus calore resolui in vaporem aquam. Monstratum etiam antea est, pluuias copiosiores & guttarum grandiorum, à maiori frigore fieri quam contrarias; quia cum aqua simul vt gignitur cadat, tanto grandiores fiunt guttæ, quanto celerius nubes in aquam mutatur. Si autem frigus eius mutationis causa est, celerioris mutationis causa sit maius frigus, vbi nulla in materia differentia statuitur. Grandinem etiam, quam niuem censet Arist. esse maioris frigoris sobolem, argumento à maiori soliditate ac duritie accepto. Nos id definire curabimus, vbi sermo inciderit de grandine, nunc illud vnum interest scire, cur æstate fiant largiores imbres quam hyeme, siquidem maioris frigoris sunt. Habet verò hæc illam dubitationem priorem, cur in media aeris regione (neque enim iuxta terram neque iuxta cœlum) hæc fiant, & quæ ibi sit talium generationis causa. Stoici qui ponebant aerem natura sua frigidiorem esse aqua, atq; adeo primum frigidorum, dicerent, vapores & aquam densationes illas pati ab aere, vtpote frigidiori, illo verò potius loco, quod ibi maximè aer naturam suam retineat, neque à rectis radijs adeo alteratus, quam sublimior, neque à reflexis, quam humilior. Arist. qui aerem natura calidum esse putat, abit in antiparistasin, dicens, regionem eam aeris frigidam fieri ob circunstantiam calidiorum. Verum Stoici non videntur posse dicere, cur æstate fiant illæ concretiones maiores quam hyeme, dicunt enim rectè, illas concretiones ibi fieri, quia aer est frigidus, cur verò sit æstate frigidior non dicunt. Arist. hoc quidem rectè dicit, nam cum non ponat aërem per se frigidum, sed ex accidenti, ob contrariorum circunstantiam, consequens esse videtur, vt cum quæ circunstant con-

tra-

traria, sunt maiora, sit & aer eo in loco frigidior. Sed vellem diceret Arist. cuius substantiæ est illud frigus, quod per antiparistasin, hoc est contrarium nisum, augescit, an aeris, an ipsorum vaporum & aquæ. Si enim aeris, necesse est aerem frigidum ponere per se cum Stoicis: si vaporum & aquæ, fit vt vapores suo seipsos frigore refrigerent, & præter suam naturam densent, quod fieri non potest. Siquidem nulli dubitatum est illud physicæ principium, omne quod præter naturam alterascit, aut omnino mouetur, ab alio id pati. Quapropter vel his argumentis, probabilissimum fit, quod & alibi, & in hoc ipso opere probaui, concretionem non esse aquæ præter naturam, quin potius totum aquæ genus, si ab eo igne qui per omnia vagatur dimitteretur, concretum iri. Nam si aqua est primum frigidorum (vt certè est maximè consentaneum) nullum frigus est illi præter naturam. Quid enim possit esse maius summo? Si autem concretio illi naturalis, fusio ab aliquo externo sit. A quo autem alio quam à contrario, hoc est, ab igne? concrescit igitur, cum ab igne destituitur: ignis verò fulgorem naturaliter sequitur ob naturæ similitudinê, atque ita abundans circa cœlum ob vigorem radiorum solarium, & circa terram ob eorundem reflexionem, regionem mediam destituit, velut & terræ penetralia, idq; facit æstate magis, quia magis dictis in locis abundat. quo fit vt sponte naturæ in medio aëris (alioqui vt mea fert opinio temperati) vapores concrescant, in aquã, niuem, aut grandinem, idque æstate magis quam hyeme fiat. Dicta igitur est causa cur pluuiæ hyemales, fortes verò imbres æstiuales sint. De niuis natura postea dicetur. Verba illa. Qui in manu omnium hominum signat vt nouerint singuli opera sua, explicata mihi sunt, vbi de chyromantia egi, nunc ijs præteritis, procedamus. Ab interioribus (inquit) egredietur

tur

tur tempestas, ab arcturo frigus. Dictum antea est, imbres fortes cum tonitruis, fulguribus, & fulminibus, temporales vocari: illud idem vocatur nunc tempestas, quæ quia per fortes æstus fieri consueuit, vt etiam diximus, ei vt contrarium opponitur frigus. Arcturus est id astrum, quod vocatur vrsa maior, vnde & nomen accepit. nam ἄρκτος vrsam significat. Inde etiam accepit nomen Polus arcticus, iuxta quẽ voluitur, ac proinde nobis est sempiternæ apparitionis. Eandem igitur partem cœli vocat nunc, nomine illius astri, arcturum, quam nomine venti inde venientis, antea vocauerat Aquilonem, eam inquam quæ est ad Polum, quæ & Septentrio vocatur. Quæ quidem extrema cœli pars est, & ad ipsum polum, super quo voluitur totum, sita. Cui opposita est alia per totum mundi diametrum distans, alter *scilicet* Polus, qui vocatur antarcticus. Pars mundi quæ inter duos illos polos est, ab eis æque distans, & ad medium diametri spectãs, quæ vocatur Meridies, dicitur esse interior mũdi pars, quasi inter extremitates, in quibus poli, sunt media. dicit igitur, Ab interioribus egredietur tempestas, & ab arcturo frigus, hoc est, à meridie, vt pote calidissima mundi parte, & vnde flat Auster, calidus ventus, venient tempestates, & procellæ, & à septentrione frigus, quia inde venit Boreas, ventus frigidissimus. Horum causas, hoc est, quòd tempestas veniat ab interioribus, & frigus ab arcturo, referens in ventos, addit, flante Deo concrescit gelu, & rursum latissimè funduntur aquæ. Ventum vocat flatum Dei, hac phrasi indicans vt aliarum rerum omnium, ita & ventorum esse primam & precipuam causam Deum. Id ergo dicit, quòd flante Aquilone concrescit gelu, & rursum flante ei opposito vento funduntur, quæ concretæ erant aquæ, latissimè. Qua autem causa Auster calidus, & Boreas frigidus sit

non

non antea dici potest, quam de ventorum substantia sit disputatum. Inde enim & vtriusq; venti temperies, & ratio, qua alter fundit, alter concretionem facit, innotescet. Multi veterum philosophorum putauerũt, ventum nihil esse aliud, quã aerem motum, eandemque substantiam, quietam vocari aẽrem, motam ventum, ita vt ventus esset, velut aëris vnda, neque ab eo differret vlla alia ratione, quam motu. Hanc sententiam multis argumentis refutauit Arist. in cap. 4. secundi libri meteorôn, nullum autem mihi videtur esse potius, quam quòd oportet agitandi aeris aliam causam assignari, in quã venti essentia probabilius constitueretur, quam in ipso aere. nam aer qui quietus nunc sit, quî possit vndatim fluere, à nulla alia re quæ interfluat agitatus? quod si quæ alia substantiã tenuis, siue vapor, siue exhalatio, eum impellit, ea potius sit venti substantia, quam ipse aẽr. Haud enim dubium est, cum flat ventus aẽrem moueri, at verò nisi ipse seipsum mouet, (quod, cum neq; ponderis neq; leuitatis sit is motus, neq; replendi vacui necessitate factus, impossibile est) constat necessario impelli ab alia substantia: ea verò, siquidem non apparet, fuerit tenuis & spiritalis. Quid igitur prohibet eam appellare vẽtum? ventus igitur non est ipse agitatus aer, sed flatus aliquis aerem agitans, ac per ipsum decurrens. Hoc posito, cum duplex sit euaporatio, alia aquea, frigida & humida, quæ vocatur vapor, alia calida, & sicca, quæ vocatur exhalatio, seu terræ fumus, & vapor, materia pluuiæ, roris, niuis, grandinis, & pruinæ sit, constat ventorum, exhalationem esse cáusam, quia magna ex parte solent accidere multi flatus, cum scaloribus, & pluuijs superuenientibus venti conquiescere, quasi ex contrarijs nascentibus causis, ventis & pluuijs. Hanc ob causam, hoc est quia pluuiæ & venti ex contrarijs fiunt, vt dicitur capite octauo, Geneseos, cum Deus

voluit, vt cessarent pluuiæ diluuij, adduxit ventum super terram, adduxit (inquit) spiritum super terram, & imminutæ sunt aquæ, & clausi sunt fontes abyssi, & cataractę cęli, & prohibitæ sunt pluuiæ de cœlo. Velut igitur fumus qui è fornace aliqua, occursu venti effluit, dissipatus hâc aut illâc, ita exhalatio, quæ vrendæ terræ fumus est, occursu frigidioris; seu vaporis, seu aeris, qui in media regione præcipue est, repulsa, cogitur ferri circumcirca terram, quæ ita lata dicitur ventus. Constat verò quandoquidem pars quæcunq; terrę potest effumare, isq; fumus versus quaq; repelli, vt hinc aut illinc occurrit frigidior, & densior vapor, posse ventum ex quacunq; mundi parte in quamcunq; spirare: neq; esse certam vllam, vnde, aut in quam feratur. Atq; ita verissimè dictum est illud 3. cap. Euangelij Ioannis. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, neque scis vnde venit, neq; quo vadit. Nimirum vndecumq; terra effumet fieri potest, & quousq; eius impellendi cesset impetus, ferri: tantum audimus sonitum & sibilum, quem aëris verberatione edit. Nihilominus venti, & differentias accipiunt & nomina, à partibus ex quibus & in quas feruntur. Iis qui sunt in sphera recta sub æquinoctiali, quatuor mundi præcipua puncta sunt secundum duos diametros distantia, Oriens, Occidens, & duo Poli; arcticus scilicet, & antarctitus qui illis sunt in Orizonte. Erunt igitur illis duo Aquilones, à duobus polis venientes, & Eurus veniens ab Oriente, & Zephirus ab Occidente, & innumeri alii inter hos, vocati laterales. Nobis verò qui hanc regionem incolimus, inter tropicum cancri & circulum arcticum constitutã, quam solam cum alia ei opposita, vltra alium tropicum, censuit antiquitas habitari posse, nihil cum polo antarctico: sed sunt alia quatuor puncta maximè distantia, secundum duos diametros nostri huius mundi, quem Arist. dixit habere figuram

tam tympani, habentis verò longitudinis quam latitudinis fere duplum. Ea sunt Polus arcticus & Meridies, Oriens, & Occidens, nam à Polo venit Aquilo; à meridie Auster; Eurus ab Oriente: Zephirus ab Occidente. Tametsi plerique Aristotelicorũ, decepti quibusdam eius auctoris verbis cap. 4. lib. 2. meteorôn, quæ minus attente fortasse scripta sunt, dicunt Austrum vtpote Aquilonis contrarium uenire à contrario polo, puta ab antarctico, & proinde Aquilonem, totũ hoc hemisphærium, quod videmus: meridiem, contrarium & huic oppositum: non animaduertentes Aristotelẽ ipsum cap. 5. lib. 2. meteorôn ita dicere, Auster quidem á solstitiali fertur signo, neq; ab alteris septentrionibus. Quod admodũ congruit cum præscriptis verbis Iob, his scilicet. Ab interioribus egredietur tempestas, & ab arcturo frigus. In quem errorem video incidere etiam geographos, qui typos totius orbis terrarum nunc faciunt. Cum enim & partes vltra & citra meridiem, hoc est, vltra & citra Zodiacum describant, tamen suos typos quatuor punctis notant, Oriente, Occidẽte, Septẽtrione, & meridie, cum deberent potius finiri, Oriẽte, & Occidẽte, Arctico, & Antarctico Polis. Nã faciũt Chile, & psitacorũ regionẽ, & alias quæ ultra tropicũ capricornij sunt, & earum quædam non longè à Polo, meridionales esse, præ Quito, quæ in ipsa meridie est, sub æquinoctiali. Sed & re ipsa probatur habere vt diximus. Non enim solum Boreas est, qui ab ipso venit Septentrione, hoc est, a terra sub ipso polo sita, sed quicunque versus meridiem flat, dicitur a Septentrione veniret, & in meridiem ferri, etiam si longe citra circulum arcticum exortus sit, & longe ante tropicum desinat, sed quia eius initium spectat ad Septentrionem, vt finis versus meridiem. Eadem ratio est aliorum. Nimirum ex quacunq; terræ parte incipere potest effumatio, neque opus est, cum Hispania per

flatur a Borea, perfletur etiam Germania, neq; vt cum ab Austro, perfletur Lybia, sed possunt illæ tranquilitate frui, nondum in illis exortis ventis. Si igitur hoc ita habet, inopinabile est, Austrum qui nos attingit, ab arctico polo venire posse, & præter rationem, tam longinquum illi principij statuere terminum; ac non potius in interiori illa mundi parte, quæ vocatur meridies, quam percurrunt Planetæ. Cum præcipuè siquis flatus inde hûc penetraret, in ea regione esset naturam permutaturus, atq; eo vsque futurus Aquilo, laturusque frigus, inde iam futurus Auster, & laturus tempestates, cum ab interioribus egrediatur tempestas, & ab arcturo frigus. Verú his de differentia ventorum secundum loca enarratis, superest dicamus, quod ad eorum temperamenta pertinet, & ad rem præsentem maximè facit; quandoquidem ventorú differentias non accipimus ex materia, sed vnicam omniú ponimus, puta exhalationem fumo similem, constat ob aliud quippiam fieri, vt non eadem omnium temperies sit, sed Aquilo sit frigidus & siccus, Auster calidus & humidus, Eurus & Zephirus inter illos medij, & inter se quam minimum dissidentes. Id verò non potest esse aliud, quam illud unde accipitur differentia, loca nempe à quibus in quæ feruntur, ob quæ merito euenit, ut Aquilo & Auster inter se dissideant plurimum, Eurus & Zephirus minimum, quia Septentrio & Meridies plurimum dissident, cum alter calidissimus, alter frigidissimus locus sit: Oriens & Occidens quam minimum dissident, cum ad utramq; partem æque Sol accedat, & qui alijs Oriens, alijs Occidens sit. Dissident uerò hi duo ab Austro, non tam ob locum ex quo, quam in quem feruntur. Illi enim feruntur à similibus in similia, ab Oriente in Occidétem, & ab Occidente in Orientem; hic à contrario in contrarium, puta à Meridie in Septentrionem: uerum hæc generatim dicta sunt, acceda-

cedamus propius. Siquidem indicatum est, Boream non sem per uenire à Septentrione, neque Austrum a Meridie, sed un decunq; posse incipere quemcumq; ut contigerit hûc aut illûc ferri, constat differentiam non accipi a loco ex quo primo sed a loco uersus quem, atq; adeò posse Aquilonem & Austrum oriri ab eodem loco, ut si flare incipiat a Carpentania, & feratur in Beticam, Boreas sit, si ab hac ipsa, & feratur in Cantabriam, sit Auster. Quæ igitur causa superest, qua alius frigidus & siccus, alius calidus & humidus fiant? Dictum iam mihi pluries est, ignem elementarem non esse in uno quodá loco ut reliqua elementa, sed permeare per omnia, sequi uerò magna ex parte Solis lumen, atque ideo ùbi plus luminis eius, esse etiam plus caloris. Consentaneum mox est, ut ad Meridiē sit copiosissimus, & inde ad mundi latera sese effundat: nimirum vt ipsum lumen Solis. His positis, fit ut uentus qui contra meridiem fertur, ignem a rebus quibus occurrit abigat, illi contrarium motum subiens, qui uerò fertur contra Septentrionē ignem adducat, similem illi motum subiens qui uersus Orientem aut Occidentem, neq; admodum hoc faciat neque illud, quia neq; similem, neq; contrarium motum subit, sed transuersum. Hinc rursus fit, ut qui flat uersus Meridiem refrigeret fugans ignem, qui uersus Septentrionem, calfaciat eum adducens: Rursum, qui refrigerat siccat quoq; idq; duplici de causa, & quia ipse siccus est ut fumus, & quia refrigeratio densationem facit, & expressionem humidi, ut in refrigeratis herbis & arboribus conspicitur: qui calefacit humectat non per se (siccus cum sit) sed quia calore facit humorem fundi, qua causa & in hominibus ciet multas fluxiones Auster.

Qui flant ad Orientem aut Occidentem, nihil horum faciunt insigniter, sed temperant modicè, ut aer per

uenti-

ventilabrum circa faciem motitatus. Similis etiam causa est, qua Boreas fertur vehementius, Auster lentius, Eurus & Zephirus mediocriter. Nimirum qui contra ignem fertur, fertur a frigidiori ad calidiorem, a densiori ad rariorem aerem, quare inde magis expellitur, hûc facilius recipitur, fertur q; ut quod in decliue, cõtra quod fertur in frigidiorem & densioré quod in accliue; quæ feruntur in similia, ut quæ per planum & mediocriter. Hęc eadem causa est, qua qui nauigant in meridiem, citius multo illûc pertingat, quam inde hûc remeent quod non intelligentes, qui ab Hispania ad nostras Indias feruntur contendunt, mare illam in partem esse decliue. Neque mirum, cum ob eandem ignorantiam visum sit plurimis veterum philosophorum, & cœlum & terram imminere magis ad Septentrionalem plagam, ad meridiem verò *inclinatum* esse orbem, qui & excogitauerunt plurimas eius *situs* causas. Diogenes & Anaxagoras factum iam orbem ipsamet prouidentia, a qua erat factus, fuisse inclinatum in meridiem magnæ cuiuspiam utilitatis causa. Empedocles vento refugiente versus septentrionem impetum Solis, distenta esse cœli latera, & vrsas esse loco motas, & eleuatas, atq; austrinas partes depressas, atq; ita totum mundum illo inclinasse. Leucippus procubuisse terram ad meridiem, q̧ partes mundi meridionales rariores ac solubiliores sint ob calorem, septentrionales densiores & magis renitentes. Democritus augeri omnia ad meridiem ob generantem Solem, atque ideo terrá ea parte grauatá frugibus, & auctu, procubuisse. Sed hę omnes sunt ineptię infantilis illius philosophiæ. Nam mundum totum perfectam spheram esse euidenter indicant Astronomi, quia omnes cęli partes distant à centro æquè: quare non est alia elatior, alia demissior, neq; terra habet aliam vllá mundi partem se humiliorem, in quam grauata inclinet, neq; alior

sum

ſum nititur quam in ſuum centrum. Cauſa verò ob quam il lę opiniones inter primos illos naturæ inueſtigatores, ac núc inter vulgares ortæ ſunt eſt, vt diximus, in aëre qui ad meridiem tenuior eſt, & in ventis, qui vt Ariſt. quoq; ſecundo me teorôn animaduertit, magis flant à mundi lateribus, ac fortaſſe etiam accedit, quibuſdam in locis, copia maiorum fluminū qui confertim irruentes in mare, per ſatis magnum ſpatium remorantur nauigia. Id verò ſentitur in quibuſdam Iſthmis, vt in Ponto, & in Occidentalibus Indijs, iuxta recentem vocatam Carthaginem. Ex dictis facile conſtare poteſt, cur ab interioribus, hoc eſt, à meridie, oriatur tempeſtas, hoc eſt, æſtiuales imbres, cum fulguribus, fulminibus, & tonitruis. Nimirū, ſunt hæc omnia magni caloris, qui inde trahit originem, vnde ignis hûc agitur flante auſtro: frigus verò ab arcturo, vnde venit Boreas. In eadem ſententia perſtans Eliud, addit, Flante Deo concreſcit gelu, & rurſum latiſſimè funduntur aquæ. Ventum appellat flatum Dei, hac ratione innuēs quod Pſalmo 134. His verbis dicitur. Qui producit ventos de theſauris ſuis, hoc eſt ex ſua infinita virtute & omnipotētia. Quę verba facile nobis indicant, quam ſit mirabilis ventorum natura, cum de eorum creatione Deo tāta accedat gloria. Quapropter non tantum mihi tribuo, ut exiſtimem me, uel huius leuiſſimæ rei cauſam inueniſſe, ſed ut in alijs omnib. quę pertinent ad naturam, ad probabilitatem uſque diſputaſſe. Ergo inquit, flante Deo per Boream ſcilicet, quia exprimit ignem, concreſcit gelu. Rurſum Deo flante per Auſtrum, quia adducit ignem, latiſſimè funduntur aquæ. Addamus reliqua. Frumentum (inquit) deſiderat nubes, & nubes ſpargunt lumen ſuum, quæ luſtrant cuncta per circuitum, quocunq; eas gubernantis voluntas duxerit, ad omne quod pręcipit illis ſuper

fa-

faciem orbis terrarum,ſiue in vna tribu,ſiue in terra ſua,ſiue in quocũque loco miſericordiæ ſuæ, eas iuſſerit inueniri.Omnes qui bene philoſophati ſunt,conuenerunt in hanc ſententiam, nihil omnino eorum quæ natura conſtant factum eſſe caſu,aut temere,aut fruſtra,ſed omnia alicuius gratia, atque adeo primam omnium rerum cauſam eſſe in fine cuius gratia fiunt.Si igitur hoc, de ea natura quæ coniuncta rebus eſt rectè dicitur,& vſque adeo nihil eſt fruſtra ab ea factũ, vt vel ipſis excrementis quæ neceſſitate potiuſquam vtilitate vidétur generari, animalium natura vtatur ad commoditates nõ exiguas, vt in libris de vſu partium Galenus conſpicuè indicat, quanto magis ita de Deo Opt. Max. ſentire oporteat, qui cum ſit Optimus, nihil fecerit niſi bonum; bonum verò eſſe non poteſt ſine vlla vtilitate; cum verò ſit Sapiẽtiſſimus atq; potentiſſimus, nulla neceſſitate cogeretur facere *quod* nulli vſui futurum eſſet.Hac ratione Eliud,cum nubiũ & aliorum meteorologicorum generationem,vt in facientem cauſam retuliſſet in Deum,qui vt eſt prima omnium quæ fiunt, & facta ſunt cauſa,aliàs omnes cõtinet,apponit etiam & finẽ, & cuius gratia fiunt.Quaſi diceret,neq; quidẽ fruſtra,aut oſtẽtandę ſuæ poteſtatis cauſa Deus,nubes fecit,ſed magnæ cuiuſdam beneficentię,ſiquidem frumentum,ex quo fit panis qui confirmat cor hominis,deſiderat nubes, quandoquidem illis ſpargentibus lumen ſuum, & pluentibus,fruitur neceſſario humore. Nubes ſpargere lumen ſuum, nihil eſt aliud quam pluere,quod ideo dici uidetur, quòd diſſipatis pluendo nubibus, ſpargitur lumen quod ab illis intercipiebatur: perinde ac ſi illæ lumen & aquam continerent, ac vtrumq; demitterent,ac ſpargerent,cum tamen illæ re vera neutrum contineant,ſed in aquam mutentur,& diſſipatæ, diffundendo

do lumini secum dent, sed ex eo quod sensui apparet, nata phrasis ea est, qua rursum statim vtitur. Nunquid scis quando præcepit Deus pluuijs, vt ostenderent lucem nubium? Itaque dicit frumentum desiderat nubes, nubes spargunt lumen suum: quasi dicat desiderat frumentum nubes, quia nubes pluunt. Neque verò solum non sunt factæ temerè nubes, sed ne mouentur quidem temerè, nam lustrant cuncta per circuitum quocumque eas gubernantis voluntas duxerit, vbicumq; scilicet vellit Deus pluere, siue in vna tribu, siue in alia, siue in terra sua, hoc est seruorum suorum, siue in aliena & inimicorum, siue in quocunque loco misericordiæ suæ eas iusserit inueniri: Nimirum pluit super iustos & iniustos (Matthæi capite quinto.) Et hæc est vera & perfecta scientia viarum nubium, scire scilicet eas in Dei voluntatem & prouidentiam referri, de qua statim subdit, Nunquid nosti semitas nubium, magnas & perfectas scientias? Nimirum, qui consistunt intra causas naturales, non resoluunt vsque ad primas, ac proinde non habent perfectas scientias, sed illi solùm qui naturalibus nō dimissis (id enim insipientiæ est) procedunt vsque ad primæ causæ bonitatem, quod principium omnium est. Sed nubes quidem, atque per has pluuiæ, & nix, & ros, & pruina, quia etiam & venti, haud præstant obscuras commoditates: omnia enim hæc suis temporibus, & per quasdam vicissitudines, terræ iuuant fœcunditatem. At verò quædam alia nulli prorsùs vsui esse videntur, quibus id quod de omnium rerum vtilitate dictum est videtur redargui. Quid enim commodi est ex grandine? Quid ex fulguribus? Quid ex fulminibus? Certè hoc nullus philosophorū possit dicere, quin superiores rimetur causas, neq; aliter effugere, quin cogatur cōcedere factum esse aliquid frus

tra, quam conſcendendo in iudicia Domini, ac de illis philo ſophando, iuxta illud quod proximo cap. dixit idem Eliud, his verbis. Per hæc enim iudicat populos, & dat eſcas multis mortalibus, quæ verba ſignificant, vti Deum his rebus, partim ad mortalium eſcas, partim ad iudicādos populos. Sunt igitur horum pleraque ad vtrumque vtilia, nam pluuiæ, & venti, maximi ſunt vſus ad frugum prouentum: iudicauit verò per pluuias apertis cœli cataractis mundum, & euertit quotidie in mari triremes, & in terra tecta & domos, vt vel domum in qua epulabantur filij Iob, & integras vrbes impetu ventorum. Nonnulla etiam ſunt quibus ſolū vtitur Deus ad iudicandos populos, vt grando & fulgura, & multo magis fulmina. Quod etiam dominus ipſe cap. 38. huius libri dicet his verbis. Theſauros grandinis aſpexiſti, quæ præparaui in tempus hoſtis, in diem pugnæ & belli, vt vel ex his *poſſint* homines, ſi prudentes ſint, agnoſcere, eſſe qui res humanas conſideret, & populos dijudicet. Quod ille etiam Ethnicus poeta optimè inſinuauit, dicens, Iupiter optime aſpicis hæc? An te pater cum fulmina torques, ne quidquam horremus? itaque nubium, & plurimarum in aere prouenientium rerum, vtilitas magna eſt ad fruges, quibuſdam verò earum tantum vtitur Deus ad iudicandos populos. Eadem ratio eſt peſtis, atque adeo morborum omnium, mortis & eorum quæ nihil aliud quàm venena ſunt: quæ complexus eſt Eccle. cap. 39. his verbis. Ignis, grando, fames, & mors omnia hæc ad vindictam dicata ſunt, beſtiarum dentes, & Scorpij, & ſerpentes, & romphea vindicans in exterminium impios. Vbi ignis nomine intelligo. Fulmina & reliquo ignes meteorologicos, aut æternum paratum diabolo & Angelis eius, nam vſualis ignis longe maxima utilitas eſt. His dictis, redit Eliud ad naturam ventorum, dicens. Nonne veſtimenta tua calida

ſunt,

sunt, cum perflata fuerit terra Austro? quæ verba ex dictis habent facilem interpretationem. Nam indicatum antea est Austrum allicere ignẽ, ac proinde calefacere & calore aquam fundere. Hinc euenit, vt vestes eo flante caleant, atque calore externo vincente, tinea exedantur: quod perspectum haben tes quibus illæ curę sunt, flante Austro vestes recondunt, con tra ad Aquilonem suspendunt. Perinde contingit in alijs omnibus rebus quæ asseruantur, vt in uino, & edulijs, & om nibus frumenti generibus: ea enim omnia ad Aquilonem seruantur diutius, ad Austrum computrescunt breui. Verum hoc dicterum nuper corollarium est, ut & illud quod paulò post dicit. Subito aer cogetur in nubes, & uentus tran siens fugabit eas. diximus siquidem iam, uentos & nubes ex contrarijs causis fieri, atq; ideo magna ex parte sese mutuo tollere, atque superueniente pluuia extingui uentos, & superuenientibus his fugari nubes. Quòd nubium generationem nunc tribuit densationi aeris, non repugnat ijs quæ nuper diximus, puta esse ex vapore. nam uapor substantiam habet inter aquam & aerem. Quapropter aqua in aerem, & aer in aquam per uaporem, illa extenua ta, hîc crassescens. Nubes ergo fient ex ua pore, qui partim ascendit ex aqua extenuata, partim ibidem generabitur ex aere crasse scente, secundum quã partẽ, ue rissimè aer coge tur in nu bes.

CAPVT QVINQVAGESIMVM PRIMVM.

EX cap.37. Iob. Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt? De substantia cœli, eius in quo, aut cum quo volutantur astra, quem veteres omnes vocauerunt æthera, ἀπὸ τοῦ θεῖν ἀεὶ (interpræte Aristotele) hoc est, à perpetuo cursu, dubitatum est plurimum à philosophis: si quidem nonnullis veterum visum est rationi consonum, eam mundi partem, vt est suprema, ita esse tenuissimam, siquidem & in alijs omnibus, de quibus vtpote vicinioribus, possumus iudicare, ita fieri cõspicimus, vt quo superius est aliquid, eo sit & tenuius. Itaque esse regionem quandam, substantia alia, aere longe puriori & tenuiori plenam, per eamq; ferri astra omnia per sese, quasi volantia. Plerisq; tamen atq; adeo optimis (nam Pithagoræ, Parmenidi, Platoni, & Aristoteli) visum est, cœlum substantia quadam constare firmissima & solidissima, adeò vt penitus neq. diuisionem, neq; distractionem recipere possit, & astra partes esse ipsorum orbium, ac cum illis ferri, haud quaquã proprio concitata impetu. Ex eo vero quod de motu astrorum quis sentiat, pendet, & quod de cęli soliditate sit consentaneum. Si enim astra feruntur per se per cęlũ illud certè est tenuissimum, & facillime cedens: non enim tanta posset esse astrorum celeritas medio resistẽte. Si autem illa feruntur cum orbibus, constat orbes tanto solidiores esse adamante, vt penitus diuidi non possint. Nam alioqui, si ferrentur velut impulsa à substantia aliqua vehementer con-

citata,& dissipabili, vt quæ a ventis impelluntur, haud quaquam possent ferri eadem semper celeritate, neq; eidem viæ semper insistere, sed iactarentur temerè, vt quæ a vẽtis: nunc autem videmus regulari ferre latione, & à certissimo tramite ne latum quidem vnguem vnquam declinare: igitur ij orbes cum quibus feruntur, nullam partium distractionem accipiunt vnquam, sed feruntur toti simul firmissime. Neque hoc aliter fieri potest: quapropter eorum substantia, neque diuidi, neque distrahi possit, sit igitur solidissima. At verò probabilius multò esse, astra defferri cum orbibus, quàm in illis per se moueri, multis argumentis probat Arist. acceptis ab astrorum figura, & ei acommodatis motibus, & ab eorum celeritate, & ab alijs eorum passionibus. Mihi verò uidetur illud firmissimum, si quis uellit recipere quod mihi in physicis monstratum est, puta raritatem & densitatem consistere in angustia aut amplitudine pororum. Si enim astra ferrentur per cœlum, necesse esset illud secundum partem anteriorem astri densari, & secundùm posteriorem rarescere, si verò rarescerét, & haberet poros, eos ergo aut vacuos, aut plenos substantia alia tenuiori, est igitur uacuum, aut substantia alia cœlo tenuior.

Illa verò si tenuior, sit & cœlo superior, de illa rursum scilcitabor, an raritatem accipiat, atque ita peruenire necesse erit ad substantiam tenuissimam, nullam raritatem aut densitatem recipientem, aut abire in infinitum. Si autem in vllam talem substantiam peruenire necesse est, cur non sit statim cœlum eiusmodi? Necesse est igitur astra cum cœlo ferri, ac non per cœlum, aut dari uacuum. Præterea, si Sol, Luna, & alij planetæ per se mouerentur, non possent moueri regulariter, sed nunc celerius, nunc tardius, quia eodem tempo-

re,

rę, puta die naturali, describunt circulos nunc maiores nunc minores, vt accedunt ad ęquinoctialem circulũ, aut recedũt: at verò Arist. multis argumentis probat secundo de cęlo motum cœlestium corporum esse regularem: non igitur mouentur per se astra; sed cum cœlo, quod est vt mundi murus vt dixit Parmenides, solidissimũ. Cui sententiæ plurimum attestãtur præscripta verba Iob. Solidissimi quasi ære fusi. Quibus consonant & hæc Homeri ὀρανὸς πολυχάλκος, idest multi æris cœlum. Multæ autem hînc quoque videntur oriri dubitationes, nam si cœlum solidum est, non videtur esse corpus simplex, sed compositum ex elementis, vt quæ penes nos sunt, quod si est, erit utique & corruptibile vt hæc, si autem corruptibile illud esse admittimus, nihil euenit incommodi, etiam si tenue esse illud recipiamus, & dirumpi a percurrentibus astris, quare ita quoque videtur fieri rursum, vt non sit opus illud solidum ponere. Quod verò fiat vt si solidum est, constet elementis his, docet Plato in dialogo de natura his verbis Sine igne videri nihil potest, nihil sine solido tangi, solidum sine terra nihil. Hînc appertè fit, vt cœlum duobus his elementis constet, si solidum est; nam & videntur astra, quæ eiusdem substantiæ cuius & ipsum cœlum esse inter optimos conuenit philosophos: si autem habet hæc duo, puta ignem & terram, habet certè & reliqua duo, puta aquam & aerem, duo enim illa per se vniri non possunt, nam sicci & solidi partes, vt puta terræ, non cohærent nisi humido aqueo agglutinentur, sicco enim igneo penetratæ magis dehiscunt. Igitur vt ad soliditatem terra, ita ad continuitatem indiget aqua: aqua verò & ignis male aptabuntur sine medio aere, neque sine eo habebit diaphanitatem. Si igitur cœlum est solidum compactum, diaphanum, & aspectabile, constabit terra, aqua aere, & igne. Rursum, cœli partes non sunt omnino similes,

sed

sed astra aspectabiliora,& minus diaphana (quodcũq; enim intercurrat, occultat aliud quodcunque) reliquum cœlum diaphanum magis, sed minus venit in conspectum, non potest ergo esse cœlum omnino simplex substantia. Nam vnde nascerentur illæ contrarietates? contrarietatis enim admistionem habet omne quod dicitur secundum minus:in simplicissimo verò non potest esse vllius cõtrarietatis, ne tenue quidem initium. Concedendum itaque videtur, cœlum simplex omnino corpus non esse, sed constare ex elementis. Concedendum certè, vt mihi videtur hoc Platonicis, dictis argumentis:non tamen ex ijsdem penitus, ex quibus quæ penes nos sunt,sed ex homominis,ex igne inquam cœlesti,& aqua cœlesti, & terra aëreque cœlestibus,vt in Geneseos enarratione diximus.Sed cur vocentur ignis,aqua,terra, &aer si non sunt qualia hæc? certè ob analogiam: quia quod ad substantiæ modum attinet, habent præstantius etiam quã illa,tametsi contrarietate qualitatum actiuarum, caloris inquam, frigoris, humoris & siccitatis carent. Hinc fit, vt cœlum fulgentius atq; aspectabilius,& solidius, & compactum diaphanumque magis sit,quam alia omnia corpora, incorruptibile tamen,neque dissolubile,quia caret principijs naturalis corruptionis,puta calore,frigore,humore & siccitate. Sed neque rarum neq; densum est,quia poros nullos habet: neq; crassum,neque tenue, quia neque in parua neque in magna comminui potest, sed fulgens sine calore, solidum sine siccitate aut crassitie; compactum, sine humiditate, diaphanum, sine poris. Non igitur differunt astra à reliquo cœlo maiori crassitie, neq; densitate, sed mistionis modo,quòdque habent sui ignis plus,& sui aeris minus. Verum etsi quia actiuis qualitatibus caret, naturaliter corrumpi non potest cœlum,est tamen (compositum cum sit) dissolubile,& com-

mu-

mutabile, ab eo uidelicet à quo compactum est, puta a Deo. Omne siquidem quod uinctum est (ut inquit Timeus) solui potest, ac fortasse etiam dissoluetur, & permutabitur, cum sistetur hic cœli motus, & finientur lux & tenebræ, uelut & omnes aliæ mundi partes. Elementa quidem reddentur puriora; cœli uero in meliorem substantiam mutabuntur. Nam Marci decimotertio, dicitur, Cœlum & terra transibunt, & Psalmo centesimo primo, Opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut uestimẽtum ueterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur. Et in tertio capite epistolæ secundæ Petri, Nòuos uerò cœlos & nouam terram, & promissa ipsius expectamus. Iob quoque capite decimoquarto, inquit. Homo cum dormierit non resurget, donec atteratur cœlum non euigilabit, neque consurget de somno suo. Ex quibus verbis constat cœlum atterendum esse ante resurrectionem mortuorum. Neque certè philosophiæ dissonum est censere, si cœlorum motus cessaturus in æternum est, mutandam quoque eorum substantiam in aliam, cuius natura motum non spectet, quo in æternum sit caritura, sed gaudeat quiete, quam sit semper actura. Neque enim per petuum quippiam quod violentum. Sed de hoc iterum disputabitur.

CA-

CAPVT QVINQVAGESIMVM SECVNDVM.

Ap. 38. Iob. Vbi eras quando ponebam fundaméta terræ? indica mihi si habes intelligentiá, quis posuit mensuras eius si nosti? vel quis tetendit super eam lineá? super quo bases illius solidatę sunt? aut quis demisit lapidem angularem eius? quis conclusit ostijs mare, quando erumpebat, quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud, quasi pannis infantiæ obuoluerem? Circundedi illud terminis meis; & posui vectem, & ostia, & dixi. vsque huc venies & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

Hæc verba sunt Domini ad Iob. Quibus illum inscitię & ignorationis rerum naturalium argués, vult ad sui cognitionem trahere. Disseremus in hoc ipso opere, enarrantes locú quendam Ecclesiastes, nullum esse maius compendium ad cognitionem sapientiæ Dei, quam sensum nostræ ignorantiæ, quod Eliud etiam in superiori capite tetigit dicens. Memento quod ignores opus Dei de quo cecinerunt uiri (hoc est naturam rerum de qua scripserunt plurimi philosophi, & ante Platonem omnes in carminibus) omnes homines vident eum (hoc est aliquatenus agnoscunt ex suis operibus) vnusquisque intuetur procul, quasi diceret, nullus tamen accedit ad ipsius veritatis cognitionem, quia omnes intuentur procul. Ecce Deus magnus vincens nostram scientiam. Hoc eodem argumento adducit nunc

Dominus Iob,ad suæ sapientię contemplationem,ponens illi ob oculos mirabilia,quorumcausas nullus philosophorum inuenire satis potuit,neq; nos quidem possemus,nisi magno Dei beneficio,per diuina oracula essemus docti. Primum igitur maiores mundi partes,hoc est, elementa & cœlestia corpora, percurrit: deinde animalium quorundam omnis generis historiam attingit: de quibus omnibus disputatum satis a philosophis esse constat,nihil autem perfectè esse traditum,consideranti palam fiet. vbi (inquit.) eras quando ponebam fundamenta terræ? fundamenta terræ nullus philosophorũ vnquam somniauit(nisi fortè Pythagoras duplicẽ constituens terram,marem & fœminam) neq; enim terram ex diuersis partibus constitisse,vt domum aut templum,sed vt simplex quiddam & homogeneum esse corpus, sui simile secundum omnes,neque esse aliàs aliarum fundamenta. *Re* vera tamen non ita est. Neq; enim terra , eum quem nunc ad aquam situm tenere posset,si qualis secundum faciẽ hanc quam terimus, tota foret: aut enim aquæ tota molles extremitatem solum terræ lambet ,secundum eam eius partẽ quæ tecta est,vt nunc videtur (si quidem nulla parte videtur mare leuca profundius, vt testantur nautæ) aut præter hanc aquæ mollem, est intra terræ profundissima viscera magnus abyssus,longe maximam ipsius terrei globi partẽ occupans. Si primum , fieri non potest vt aqua sit centesima pars terrę, nedum terra sit decima (vt censetur) pars aquæ. Si autẽ hoc vltimum,quî fieri posset,vt interior terræ pars non esset humore dissoluta,& tota subsedisset in sese,in aquam mersa, nisi fundamentis firmissimis inniteretur? Innititur ergo haud dubie,constatq; ex ijs quæ conspicimus, imam terræ partem esse plusquam adamantinam,atque adeo,Deum fecisse hunc terræ globum quem incolimus, versus centrum solidiorem,

ut

vt in omni secundum rationem constituto ędificio fieri debet; ad superficiem verò friabiliorem, vt teri, ac sulcari, & humore misceri potens, rerum generationi esset vtilis. Non est igitur (dices) in suo loco simplex, neque elementum. Certè esse in suis locis pura elementa, pueri putant, & qui nondum ære labantur: doctorum verò nullus non videt, nihil non esse alteratum, neq; verò esse posse. Aris. in auditorijs libris qui re vera scribebantur ad inducendos tyrones, multa dicit quę prouectiores debent accipere vt hypotheses, velut esse corpora simplicia quatuor, quę reuera neq; sunt neq; esse possunt, ponuntur verò ob quatuor naturas, quas in concretis sentimus, secundum quas fiunt rerum commutationes, calidum, scilicet, frigidum, humidum & siccum. Plato hoc docuit elegantissimè, dicens, Sic de illis verba facimus, eaq; mundi primordia constituimus, cum ne sylabarum quidem, ne dum elementorum vicem tenere, apud homines mentis quoquo modo compotes debeant. Itaque simplicitas terræ non obstat quominus Deus fundamenta terræ iecerit, quibus partes eius superiores inniterentur. Addit. Quis posuit mensuras eius si nosti? vt in vndecimo capite sapientiæ scriptum est, omnia disposuit Deus, mensura, numero, & pondere. Nimirum, mundus opificium est pulcherrimum, siquidem optimi artificis, ad pulcherrimum exemplar. Ad pulchritudinem verò spectat, vt neque quantæcunq; magnitudinis sint membra, neque ad se mutuo sine certa proportione, sed singula certæ cuiusdam magnitudinis, & ad sese elegantissimam habentia proportionem, simulq; ad totius vtilitatem maximè accommodatam. Neque terram igitur, neque aquam, neque aerem, neque orbium cœlestium vllum, sed neq; astrorū omnium minimum fecit Deus negligenter, sed omnia magnitudinis cuiusdam, ad mundi totius, & ad cuiusq; alterius par-

tis magnitudinem, pulcherrimam habentes rationem, quam tamen agnoſcere, ac explicare apertè, eius eſt ſolius qui fecit ac penes quem eſt illud æternum exemplar, cuius imitatione effecta ſunt. Tametſi enim Pythagorici (quos ego uiros proſequor magna admiratione, in hac contemplatione plurimũ laborauerunt, & pro captu hominum plurimum aſſequuti ſunt, tamen intuiti etiam illi ſunt procul: longe autem magis Xenophanes qui infinitę magnitudinis eſſe inferna ex parte eſt opinatus. Aſtrologi ſeptem mille leucarum Hiſpanarum eſſe dicunt totius terrei globi peripheriam, vt ſunt illorum rationes euidentiſſimæ, non admodum poteſt hoc à certa eius menſura declinare. Quæ autem huius certæ menſuræ in terra condenda fuerit ratio, ſcit mundi opifex: conſtat tamen dictis argumentis, eam fuiſſe diuiniſſimam, & ad totius pulchritudinem (cum qua utilitas neceſſario coniuncta eſt) *ſpectaſſe*. Addit. Vel quis tetendit ſuper eam lineam? *Terra in* mundi medio ita ſita eſt, vt eius centruum totius quoq; mundi ſit, atque ita rotunda, vt omnes extremitatis eius partes æquè à centro diſtent, & tota terra æquè ab omnibus cœli lateribus, hæcque omnia tam exactè, ac ſi mundi opifex à polo ad polum lineam tetendiſſet, & medio lineæ puncto alligaſſet terræ medium, eamque circino quodam rotundam effeciſſet. Quod quidem Plato animaduertit in Timeo, dicens, Terram autem altricem noſtram circa polũ per vniuerſum extenſum circumuolutam, diei noctiſque effectricem, & cuſtodem eſſe voluit. Tanta igitur opificij perfectio ſapientiæ artificis maximum argumentum eſt, quo redarguuntur omnes qui caſu ita cadentibus corpuſculis, factum eſſe mundũ affirmabant. Quę enim dementia eſt ſibi perſuadere, immẽſitatem inſectilũ corpuſculorũ, tam aptè cecidiſſe caſu, vt nihil ineptum in toto mundo extiterit, ſed omnia ita, vt ne minimá particulam eorum quæ coierint fortuito, ſapientiſſimi

cu-

cuiuſpiam arbitrium poſſit emendare? aut cur cuiuſpiã ſani hominis menti ſuaſibilius videatur, ante mũdum conditum extitiſſe, nullo faciente, immenſam multitudinẽ viliſſimę materiæ, quam ſapientiſſimã quampiam & optimã cauſam? An vt vitioſa hominũ voluntas facilius expetit quod malũ, ita vitioſus intellectus facilius credit quod falſum, vt vel hoc argumento verũ ſit quod bonũ, melius autem multo eſt ab optima cauſa in ſapientia eſſe facta omnia, quã ex viliſſima caſu extitiſſe. Tantã igitur Dei ſapientiam, vt Iob ex terræ fabrica admiretur & ſuſpiciat, dicit Dominus. Quis tetẽdit ſuper eã lineã. Addit. Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt, baſes terræ ſunt ipſa terræ fundamenta, quæ vt ex nihilo effecta ſunt, ita ſuper nihilo ſolidata, ſed ſuper ſe ipſis, omnib. terrę partib. nitentib. ad centrũ, quod velut angularis lapis totius edificij eſt, ad quẽ partes omnes firmiter alligantur: videretur autẽ omni humanę ſapientiæ, ſi in conſultationem de formando terræ orbe à ſummo rerũ opifice vocata eſſet, fieri haud quãquam poſſe, vt nulli innitens corpus, in medio ſpatioſiſſimi vacui firmiter maneret. Quæ hęſitatio Xenophanem Colophoniũ putare coegit, terram ab inferna parte velut in radicem infinitã produci. Empedoclem quoq; canere, infinitam eſſe profunditatem terrę. Taletem Mileſium, terram aquæ innatare vt lignum, Anaximenem, Anaxagoram, & Democritũ, cauſari terræ latitudinem, non enim diuidere poſſe aerem lata cum ſit. Neq; ſane verũ eſt, quod multi dixerunt, & Socrates etiã ſibi perſuaſit in Phedone, terrã manere in ſuo loco firmam quòd rotunda cum ſit, & in rotundi cęli medio collocata, nõ poteſt magis in hanc quam in illam partem inclinare. Nam vt rectè inquit Ariſ. ſi inde ferri nata eſſet, etſi nullam in partẽ poſſet ferri tota, ferretur diuiſa in multas partes: nõ eſt igitur ita, ſed pręcepto Dei manet ibi firma. Nimirũ ut in Pſal. 92. dicitur. Firmauit orbem terræ, qui non cõmouebitur. Sed

quo

quo pacto firmauit? tribuens certè rebus omnibus corporeis hanc naturam, vt ad sese mutuo ita expetant collocari, vt crassa sint sub tenuibus: terram verò omnium crassissimam sub aliis omnibus statuens, quasi mundi cementum. His dictis de terra, transgressionem facit ad aquam, in sui etiam inde admirationem trahens Iob. Quis (inquit) conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & calligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem? Circundedi illud terminis meis, & & posui vectem & ostia, & dixi, vsque huc uenies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Hæc verba enarrata ferè sunt super cap. primum Geneseos. Ibi enim explicuimus, qua ratione Deus effecerit, vt aquæ in vnum locum congregatæ terram totam non obruant, sed bonam eius partem, animantium generationi & vitæ, detectam relinquant. Nimirum, & sæpe iam diximus, vnum ex ambobus corporibus terra inquam & aqua globum efficiés, quò cum amborum extremitatem eiusdem spheræ partes sint, neutra superstet aut substet alteri: fecit verò Deus terrá cum tantis cauitatibus, vt caperet abyssum immésum, & maria, atq; ita caperet, vt neq; absorberetur illa aquæ molles, neque redundans inundaret terram, sed tantum eius relinqueret detectum, quantum ipsi rerum opifici visum est. Itaq; tantæ magnitudinis efficiens cauitates, fecit vt mare quousq; ipse voluit procederet, neq; inde transgredi posset, vel tant illú, etiam si arena cingatur sola, aut etiam mollissima alga. Illæ igitur terræ partes quæ prominét, atq; ad globi illius extremitatem emergunt, sunt vectis & ostia, quibus coclusit Deus mare, & his vsus, circundedit illud Deus terminis suis, hoc est posuit fines quos sibi placuit, vt & alibi dicitur, Posuit legem aquis quas præterire non poterunt: legem verò hanc posuit,

ſuit,dicens,vſque huc venies & non procedes amplius,& hîc confringes tumentes fluctus tuos. Hoc quod de tumentibus maris fluctibus dicitur, Regius etiam vates cecinit, in admirationem Dei nos vocans,in Pſalmo 92.his verbis. Mirabiles elationes maris,mirabilis in altis Dominus. Quaſi dicat,vel ex elationibus maris videas quam ſit mirabilis qui in altis habitat Dominus. Omnibus gentibus admirationi fuiſſe fluxus & refluxus maris,intelliges facile ex illis Plinii uerbis quę ſunt prima c.97.lib. ſecundi. De aquarum natura complura dicta ſunt, ſed æſtus maris,accedere,& reciprocare, maxime mirum pluribus quidem modis. Ac rectè quidem dicit pluribus modis mirabiles eſſe fluxus & refluxus maris;ſunt enim re vera tales ob raritatem,quia etſi id in maris litoribus quotidie uidetur bis,atq; in quibuſdam pluries,nihil tamen ſimile eſſe uidetur in tota rerum uniuerſitate, cuius comparatione tollatùr admiratio: deinde & quia cauſa tanti euentus nō ſatis intelligitur:ſed & quia illi non eodem modo ubiq; marium fiunt, ſed uariè in multis, neq; in eiſdem ſemper eodē modo,ſed pluribus modis mirabiles,nam quocunq; die naturali,qui uiginti quatuor horis conſtat, bis creſcit & decreſcit mare,ab exortu Solis uſque ad meridiem creſcit,inde decreſcit,uſque ad occaſum, unde rurſum augeſcit uſq; ad mediū noctis,ex quo uſque ad ſummum mane decreſcit rurſum,idque in Oceano multo magis atq; euidentius fit,quam in mediterraneis,neque hoc exacte,ſed cuiuſdam horæ partis facta detractione. Porro hi maris æſtus,per ſeptenos dies inſignes habent mutationes,ſeptem enim primis a Luna noua modici ſunt, reliquis ſeptem uſque ad plenilunium increſcunt manifeſtè,inde minui incipiunt,tertio ſeptenio afferente etiā inſignem mutationem. In ęquinoctiis etiam ferunt eſſe maximos æſtus præcipue in autūnali:in ſolſtitijs uerò minimos,

præ-

præcipue in ęstiuali. Aiunt etiam obseruatũ esse octauo quoque anno redire æstus maris ad paria incremẽta, quòd octo annis centum numerentur Lunæ circuitiones: ego verò crediderim horum plæraq; non tam constare certò, quam leuiter credi. Ferunt etiam esse vbi in die septies reciprocet æstus ille, ut in Eubæa: sunt etiam putei in Bætica, quorum in Hispali vnus, qui augentur etiam quotidie ac minuuntur contra autem ac mare; siquidem eo crescente decrescunt, & crescunt decrescente, in Gadibus alius, qui æstum quidem habet, non tamẽ eisdem temporibus semper, sed aliquando cõtrarijs, & cũ hæc omnia mirabilia sint, illud verò multo magis, fieri hæc tam stata & firma lege, vt vltra solitum nunquam progrediatur mare, sed certò sciant litorales quotidie quousque mare sit exundaturum, neq; transuersum pedem errantes, vt euidenter constet eam legem posuisse Deũ *aquis* ne vltra procederent, sed illic confringerent tumẽtes *fluctus* suos. Non tamen proinde dicimus, id naturali causa destitutum solo constare Dei præcepto; imo verò ex præcepto Dei fluxisse rerum omnium naturas: Quapropter cũ in Dei præceptũ referimus quippiam, nihil prohibet naturales eius causas inuestigare. Vt mare exundet influatq́ue in litus, indeq́ue refluat, nõ quidem ob maris in quampiam partẽ fluxum euenit, sed quia augetur tumefactum & quasi feruens: Quapropter, vt feruens aqua olla exit, non alia causa, quàm quòd calore rarefacta, uáse non capiatur, ita mare tumescens exundat in litora, cõtra detumescens subsidet, & velut absorptum redit in alueum. Hanc verò esse eius rei rationem inde constat, quod circa litora magis quam in altum deprehenduntur hi motus, scilicet in alto non decurrit aqua, sed sensim intumescit, ad littora currit quia non capitur: fieret verò contra si influeret mare more fluminum: multo enim magis sentire-

tur

tur motus vnde ageretur, quam vbi finitus cessaret. Ex his palam fit, maiori proprietate appellari tumorem fluctuum, & elationem maris, quam fluxum & refluxum: re vera enim non fluit nisi ex accidenti, quia tumescens non capitur loco: æstus verò mihi videtur per analogiam vocari, quia perinde videtur mare pati, ac si æstu caloreq; ferueat. Huius intumescentiæ causas longe diuersas philosophi reddiderunt. Arist. & Heraclitus (referente Plutarcho) à Sole fieri cēsent, plerosque enim flatus sua illum circuitione secum trahere, quibus ingruentibus, & protrudentibus mare Athlanticum, ipsum intumescere, & æstum efficere, sopitis deinde flatibus mare sese colligere, idq; esse reciprocationem. Pythias Massilensis maris accessus Lunæ incremento fieri, decremento recessus. Plato cuiusdam specus maximi intra terram hiatu sustolli aquas, & latè effluere, subindeq; eodem refluere. Timeus causatur flumina irrumpentia in Athlanticum. Seleucius flatum dicit irruere in Athlanticum, cum verò motu terræ (hanc enim etiam moueri putat) & Lunæ agitari. Tam multas opiniones tantæ rei difficultas peperit: at mihi videtur, quæ ex his fere omnibus colligitur esse probabilissima, nã quia adeo certus constitutusq; est ille motus, & numerum quendam horarum, dierum, hebdomadarum, mensiũ ac fortasse etiam annorum obseruet, probabiliter reffertur in superiores, æternas, stabilesque causas, inferna enim omnia temere agitantur cum præcipuè respõdere videantur aptissimè illius circuitus Solis Lunæque motibus. Nam diurna per senas horas repetitio diurno Solis, aut Lunæ motui respondet, quæ verò per hebdomadas fit mutatio mēstruo Lunę: mutatio etiam per solstitia & æquinoctia ad Solem refertur: quia verò multi & fontes & putei, aut simul cum mari, aut contrarijs temporibus crescunt & decrescunt, constat motum illum nõ ad su-

premam extremitatem aquarum cieri,ſed intrinſecus à maximo illo barathro quod intra terræ uiſcera eſt; vnde copioſus erumpens flatus aquas inflat,ac ſubſidens iterum facit detumeſcere, Veriſimile eſt enim quibuſdam puteis (ſiquidem alij omnes expertes illius paſſionis ſunt) ampliores eſſe ductus vſq; ad maximas illas terræ cauitates ipſis mariq; cõmunes. Vt verò quidam tumeſcente mari detumeſcant,& detumeſcente tumeſcant,cum alij moueãtur vt ipſum mare,cauſa eſt in ipſorum pororum quibus cum mari communicant longitudine, figura,& poſitu,amplitudine,aut anguſtia, qui enim coniuncti mari ſecundum breues & rectos,amploſq;, & expeditos poros ſunt,implentur cum ipſo; qui verò contra ſecundum locos anguſtos, & in contrarium tortuoſe ductos,his aqua abſorbetur ab ipſo intumeſcente mari; non aliter ac in corporis noſtri uenis euenit, vt magnarũ *ſciſſione*, quæ coniunctæ ſunt tractione repleantur,quę contra poſitę, innaniantur reuulſione,qui mediocriter ad mare habent,nõ nunquam ſimul cum mari, nonnunquam contra patientur vt hûc aut illûc flatus ille à barathro contigit moueri: qui verò non habent (huiuſmodi ſunt omnes qui refluunt vſq; ad mare) illos poros vſque ad barathrum perpetuos,& ſecundũ omnem longitudinem expeditos,ſed multis in partibus intercisos, & obturatos interſtite (dura quidem vt obſiſtat,rara verò & percolandæ aquæ per via) terra: aut per reciprocos flatus expulſi, & ſupra naturam ſuam acti ſurſum,à reliquia aqua deciſi pendent,nullam talem paſſionem ſubeunt, ſed ſine æſtu perſeuerant, vtcunque moueatur mare. Itaque proxima mouendi maris cauſa eſt flatus intra terrę cauernas concluſus: prima verò fortaſſe,duo luminaria,quæ generant flatum & commouent, tametſi & in ipſo flatu eſt mouendi cauſa,quod aqua pondere ſubſidens pręmit illum,is præſſus

erum-

erumpit & violenter extollit aquas, eo impetu sedato rursus aquæ subsident, atque ita alternis vicibus agitur vtrumque. Figura verò & magnitudo cauernarum, non vbique eadem sed valde diffidens, facit vt quædam maria simul crescant, quædam contra, quædam bis, quædam pluries, quędam hûc, quædam illûc versus, vt lacus Meotis in Pontum: hic in Propontidem, non contra. Itaque horum omnium, quæ difficillima quidem sunt, intra terram esse videtur causa, vt verò hæ inundationes accommodentur illis horarum, mensium, & annorum articulis opus esse videtur astris, atq; vtrarumque causarum copula veritas rei huius constare. Hæc cũ sint exundationis maris causæ, earum modus & certa facultas efficit, vt passionis quoque eius, siue motus certa sit mensura. Nimirum *Lunæ, Solisque* eadem semper suique similis est facultas, regulam tenens æternam, accessus & recessus, ac circuitionum. Abyssi etiam illius ingentis, & humoris halituumque inclusorum, ad totius maris mollẽ est certa ratio & mensura, vnde fit, vt sit certus quidam modus intumescentiæ illius maris, ac proinde & fluxus & refluxus. Atqui qui modum eum causarum posuit, is quoque legem posuit mari, dixitque. Vsque hûc venies, & non procedes amplius. Neque vero quia quædam loca mari submersa sunt superioribus temporibus, ac nunc etiam alia periclitantur mergi, nisi obstaculis quibusdam obsisteretur mari, vt in Olandia, & Zelandia, quod de certa aquarum lege dictum est, redarguitur; magna enim ex parte illic, non tam detinetur quominus constitutos sibi fines excedat mare, quam ab illis finibus arcetur, obstaculis quibusdam ab incolis factis atque cum alijs insularum partibus arceatur, non potest aliàs inuadere: atque ita factum est, vt pagos quidem & vilas occupauerit, alijs verò non minoribus partibus cesserit, hominum ad has mutatio-

nes industria iuuante, præterquam quod legem quam posuit Deus aquarum fluctibus, nolluit ipsemet Deus adeo esse impermutabilem, vt quam Soli Lunæ & reliquis astris. Illa enim ita iter peragunt imperatum, vt ne latum quidem vnguem essent hùc aut illûc declinatura, ne si infinitum quidem tempus duraturus esset mundus: mare verò non ita, sed tam lentas effecturum mutationes, vt conferentibus nobis quæcunq; ab antiquissimis cosmographis scripto mandata reperimus, cum ijs quæ conspicimus, nullæ prorsus fieri videantur, eadem enim mensura, eadem figura, continentis, & insularum omnium: si verò in mille myriadas annorum esset mundus hîc dûraturus, non dubium quin permutanda forent omnia, commutandaque loca terræ & aquæ. hînc exesa terra, illûc congestis arenis, adeo tamen lentè, vt nullis hominum seculis agnosci possit vlla insignis mutatio, sed quantumuis vterentur scriptis, essent omnes putaturi, nihil esse vnquam permutatum. Neq; quidem (vt dixi) hoc dictam aquarum legem tollit, hac enim ipsa conditione lex à Deo data est. Nimirum, est naturalis conditio rerum corruptibilium omnium, vt semper secundum se totas, aut secundum partes recipiant alterationes. Retenta igitur hac naturali rerum conditione, imperauit Deus mari, non procedes amplius, non scilicet ita procedes, vt animantibus terrori sis aut eorum generationem tollas, sed hîc confringes tumentes fluctus tuos, tam perseueranter, vt nullam sæcula vlla sentiant insignem permutationem. Quapropter quod de Athlantidis insula mari submersa Plato narrat in Timeo, falsum prorsus est, atque impostura Chaldæorum, qui antiquitatis opinione, multa eiusmodi mendacia narrabant Græcis, dicentes se (vt refert etiam Cicero) plus quam quadragintamille annorum historiam habere.

Sed

Sed quanta his impostoribus idolatriæ,& præstigiarum om nium parentibus, fides habenda sit, multis iam locis indica uimus. Quod verò Arist.dicit,alternis vicissitudinibus mutari mare,& terras,quasdamque insulas disparere, alias emergere,non est historicè accipiendum,sed philosophicè, cũ enim ille putaret mundum ab æterno extitisse,neq; finem habiturum,merito colligebat,non semel,sed infinities mutãda omnia,secundum partes quæ ortui & interitui sunt obnoxia. At verò id factum cum nondum sit,neq; fortasse antequam sistatur cœli motus sit efficiendum, historia constare non potest,sed stat firma lex, quam Deus posuit aquis. Atque conditione naturali seruata stabit,vsq; dum eam ipse legislator, cui vt nuper dixit Eliud, nullus similis est in legislatoribus, eam simul cum hac mundi forma soluat. Quod igitur ad maris fluctus attinet, ita habet. Illud superst interprætemur. Quando erumpebat quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem. Videtur enim hoc aliud esse, quam quod in Genesi dicitur à Mosè, vbi maris generationem ita tradidit. Dixit verò Deus congregentur aquæ quę sub cœlo sunt in locum vnum,& appareat arida: Quæ verba significant haud dubie, in initio delituisse totam terram sub aqua,hanc deinde præcepto Dei secessisse in locum vnum, & detectam esse eam terræ partem quam incolimus: præsentis verò loci verba videntur innuere,factam esse aquam sub terra,atque cum inde velut ex vulua magno impetu erumperet cohibitam esse præcepto Dei,& conclusam ostiis, quominus totam terram occuparet: hæc verò longè diuersa ratio mundi efficiendi esse videtur. Quæ non alio quam hoc modo censeo componi posse. Initio fecit Deus rudem quandam congeriem elementorum, quam dixere Chaos.

Erat

Erat verò quoddam lutum ex tota terra aquáque commistis, quod circunstabat moles magna nebulosi & omni luce carentis aeris, densissimis Ægypti tenebris simillimi, mox vt separari hæc cęperunt subsidens fecis more temexpressit aquam, quæ ita ex terra erumpebat velut ex vulua procedens. Rectè enim terra mundi vuluæ confertur, siquidem in ea concepta, ex ea nascuntur omnia, aqua verò rationem habet seminis communis, per eam enim fęcundatur terra, neq; sine ea procedere ex sese quippiam potest. Accommodatissima ergo comparatione, exitus aquarum è terra eruptio ex vulua vocatur, seminis scilicet communis ex communi matrice. Et tunc quidem aqua nebuloso & caliginoso aere erat (recens à terra nata) velut pannis infantiæ obuoluta, tenebris scilicet, quæ erant super faciem abyssi aqua separata, & vt par erat superstante formauit Deus terram qualis nunc est, confirmans eius fundamenta, præparansque in ea foueas immensas & cauitates, iussit aquas in illas secedere, & fecit ex terra & aqua vnicum orbem.

CAPVT QVINQVAGESIMVM TERTIVM.

Ap. 38. Iob. Per quam viam spargitur lux diuiditur æstus super terram? Arist. libro secundo, de anima cap. 7. repræhendit Empedoclem, quod dixit, lumen seu fulgorem esse quiddam, quod feratur, & extendatur inter terrá & cœlum (itaque per aerem) verum eam lationem & effusionem nos latere, fortasse quòd tenuissima res

res sit, & celerrimè feratur, hoc inquam reprehendit Aristot. quia ferri & extendi corporeæ substantiæ solum est, lumen verò nihil est aliud, iuxta illius sententiam, quam quædam patibilis qualitas, per præsentiam rei lucidæ genita, per quam quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum. Quæritur verò à domino hoc loco, per quam viam spargitur lux quasi scilicet spargatur, spargi verò genus quoddam lationis significat, quapropter & corporea substantia esse videtur, talis verò si esset, haud quaquam posset replere totum aerem sine corporum penetratione, nisi forte aer, vt hoc argumento visum est multis philosophis, poris vacuis abundat: si verò vacuum nihil est, haud poterit per totum aerem substantia alia ferri, quantumuis sit tenuis. Accedit, quòd si ex Sole continenter efflueret illa substantia, iam pridem esset absumptus totus, aut saltē esset aliquando totus illuminatione absumendus, constat verò illuminationem lucidis corporibus nihil detrahere, quapropter corpus non est, quare neque spargi uidetur posse. Mirabile verò etiam, si corpus non est quo pacto radijs constet, qui recta ferantur, reflectanturque & incidant ad angulos rectos, acutos, & obtusos, & mille modis congrediantur. Nam si corporea substantia non est, sit sane accidens, aut substantia incorporea, at verò neutrum horum videtur illa pati posse, nam flecti, & ad hos aut illos angulos incidere, & rectum esse aut curuum, figuræ quædam sunt: figura verò non est nisi in corpore, quare in incorporea substantia, vt in mente, nullatenus, in accidenti corporali, non nisi per accidens, hoc est per ipsum corpus cui inest, velut candorem nemo dicet triangularem, aut quadratum, nisi quia papyrus hac aut illa figura est, ita neque nigritiem, nisi quia litera. Eadem etiam ratio, ac fortasse etiam maior sit de aliis omnibus qualitatibus, quis enim audeat di-

cere,

cere,dulcorem, aut calorē,rectū aut curuū,triangularem aut quadratum? nō igitur posset lumē,nisi substantia quædā corporea esset, reflecti nisi cum aere illuminato: at verò reflectitur in vmbra,nullatenus reflexo aere, non enim vt Echo fit repercussio aere, ita vmbra,sed ipso quam maximè quiescente, reflectitur ergo lumen non vt accidens,sed per se, vt corporalis substantia quædam quæ per aerem spargitur. *Sed* quæ eius via? corpori enim non potest esse per corpus via, si verò quantum est lumine plenum in aere,erat vacuum,totus cum illuminatus sit,nullus relinquebatur aeri locus, præterquam quòd vacuum non esse, nulli iam video esse dubium. Mirabilis profectò est lucis natura, adeo vt à quibusdam philosophis, corporalis Dei pars appellata sit, cuius anima esset veritas,Deus ipse Opt.Max. primo statim generationis *die*, ipsam fecit,singulariter commendauit videns lucem *quod es*set bona. Videtur esse res sui generis, neq; corporalibus rebus, neque penitus spiritalibus annumeranda, quæ difficilis sane cognitu est,neque scio an vlli satis perspecta,qui nō eius originem in æterno exemplari contemplatus sit. Nos interim pro nostro captu eius conditiones perpendentes, quod Deus dederit disseremus. In primis substantia videtur esse non posse,quandoquidem neque corporea neque incorporea, corporea quidem, quia non posset aerem penetrare, quem tamen totum illuminatum esse videmus: incorporea quia videri non posset, lumen verò videri constat,quia sensus organum ita afficit vt corrumpat etiam aliquando,velut excellens sensibile. Quopacto autem esset excellens sensibile, quod omnino sensibile non esset? est igitur sensibile, alioqui quomodo in solum aerem intendentes visum,digno sceremus diem esse aut noctem. Neque verò videtur horum alterutrum priuatiuè cognosci,sed vtrumque per veram passionem

sionem visus, à lumine quidem disgregati, à tenebris congregati. Sed, etsi dicamus tenebras priuatione cognosci: Vtrumque tamen non potest, cum enim contraria sint, non possunt ambo priuatione fieri: lumen igitur per se videtur, quare non est substantia incorporea, vt Deus, aut mens. Sed neque accidens incorporeum est, vt notitia intellectiua, aut quippiam tale, quia ne sic quidem sentiri posset, visorium enim organum corporeum cum sit, ab spiritali passione affici non posset, superest igitur ut sit accidens corporale, hoc est affectio aut passio corporis cuiuspiam. Eius igitur quod illuminatur, hoc est diaphani, dicitur enim, estque re vera medium actu diaphanum seu transparens, cum illuminatum, atque hac causa translucens etiam vocatur quod transparens, quasi idem sit, actu transparens & translucens: quod vero tenebrosum est diaphanum potentia, capax enim lucis & ea carens. Hac causa Arist. dicit lumen & tenebras eandem rem esse numero, puta ipsum diaphanũ, ratione differre, quod.n. potẽtia diaphanũ, tenebrę: quod actu, lux est, itaq; quod prius erat tenebra, fit deinde lux. Quẽ loquendi modum ad spiritalem transferens lucẽ, Paulus, ad Ephesios dixit, eratis aliquando tenebrę, nunc autẽ lux in Domino. hoc etiã significato acceptum est tenebrarum nomen cap. 10. Exodi, vbi dicit, Extende manum tuã in cęlũ, & sint tenebræ super terrã Aegypti tã densæ, vt palpari queant. Nimirũ aer illuminatus rarescit, quia lumẽ ignẽ conuocat, lumine priuatus crassescit excluso igne, per summas ergo tenebras fieri poterat adeò densus, vt palpari posset, hocq; est tenebras palpari, hoc est aerẽ lumine priuatum. Ita quoque fieri poterat tenebrarum catena, vt dicitur 17. Sapientiæ. Verum in his omnibus locis, nomen lucis & tenebrarum materialiter accipitur. Vt & ab Aristotele formaliter enim, constat aliud quippiam esse

vtrumque ab ipso aere, seu ab ipso diaphano. Si enim quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum, illa ipsa Entelechia actu diaphaini, seu forma, seu ratio, qua actu diaphanum fit, sit formaliter lumen: itaque lumen sit Entelechia, seu actus diaphani; tenebra eius Entelechiæ vacuitas, coniuncta cum potentia, & potentia autem & actus est diaphani, quare vt dictum est, sit lumen affectio aut passio corporis cuiuspiam. Quo pacto igitur spargitur, & recta producitur, & reflectitur? Nunquid hæc accidunt lumini materiali, hoc est illuminato aere, an formali, hoc est Entelechiæ actu diaphani? Certè huic, nam per aerem quiescentem spargitur, rectaque producitur & reflectitur lumen. Quomodo ergo hæc verè dici possunt de passione? non sanè propriè, & vt ea verba lationem quandam significant, sed analogicè. *Quia ipsum illuminari, seu lucidum fieri, phantasiam præbet talium lationum, re vera autem fieri videtur, vt nunc dicam.* Illuminatur aer, cum fit ex potentia diaphano actu diaphanum: fit verò tale sola præsentia corporis lucidi, vt Solis, aut ignis, itaque lux est facultas quædam, seu virtus quod potentia diaphanum est, efficiendi actu tale, per solam suam præsentiam. Quoniam igitur corpus lucidum illuminare non potest, nisi illud medium inter quod & ipsum nullum intercedit oppacum (quia hoc cum non sit potentia diaphanum, non est capax luminis) fit vt lumen fieri non possit, nisi in ea medij parte, ad quam ex corpore lucido duci potest linea recta nulli oppacco occurrens, ob id secundum lineas rectas ferri dicitur lumen: etiam si reuera, non sit res quæ feratur.

Porro lux, ut maior aut minor est, ita maius aut minus medium potest illustrare, atque illud ipsum illustrare, magis aut minus, neque æqualiter quidem totum spacium, sed proxima pars illustrior fit sensim languescente lumine, vt à luci

do

do corpore receditur, tanto enim quæuis pars minus afficitur, quantò longius abeſt à facultate, vt ferrum tantò lentius trahitur, quantò longius diſtat à magnete. Cum igitur lumen, antequam omnino ſit exoluta facultas lucis incidit in opacum, quæ antrorſum per aerem erat alteratio producenda, retrorſum producitur: idque vocant reflecti lumen, tametſi non ſit flexile quippiam, ſed horſum aut illorſum acta alteratio. Eadem autem ratio eſt luminis, & viſibilium ſpecierum colorum omnium, nam lumen nihil aliud eſt quam lucis ſpecies per diaphanum effuſa, per quam & lux videtur, & ipſum diaphanum actu fit, vt ſpecies colorum omnium per illud tranſmittat. Vt igitur à lucido corpore lumen, ita ſpecies colorum à coloratis per diaphanum, ſola pręſentia producuntur, hoc intereſt, quod lumen facit diaphanum actu, reliquæ ſpecies id non valent facere, ſed per diaphanum actu producuntur: nimirum indicatum mihi alibi eſt, colores lucis participatione innaſci corporibus, eſſeque flāmulas quaſdam lucis æmulas: ſunt ergo genere ſimiles, minus autem poſſunt. Vt igitur lumen eſt Entelechia actu diaphani, ita reliquæ omnes ſpecies actu diaphani paſſiones quędam. Mirabile igitur eſt, quod cum videantur per aerem ſpargi lumen & colorum omnium ſpecies, nihil tamen ſpargitur, neque penetrat, aut pulſat aerem, vt Empedocli videbatur, ſed aer ipſe mirabilibus quibuſdam alterationibus, induit omnium corporum quæ adſunt formas. Hæc quo pacto fiant, nullus hominum poteſt diſtincte eloqui, neque cogitare, tametſi fieri quidem omnino probabiliter diſſeruerimus. Proinde humanam ignorantiam arguens Dominus, interrogat Iob, per quam viam ſpargitur lux? addit, diuiditur æſtus ſuper terram? Aeſtum ſuper terram fieri a cœleſtibus corporibus, notius eſt quam

vt quispiã posset dubitare, tamen illius causam referre in motum, maximus atque apertissimus error est Aristotelis: non enim minus aut tardius mouetur Sol noctu quam interdiu, sed minus illuminat. Quare cum id quo præsente fit, & quo absente cessat affectio, causam esse omnes homines censeant, constat ad lumen debere referri æstum, non ad motum: lumen verò proprietate quadam esse effectiuum caloris, in materia quæ potest calefieri, etiam si Sol & alia astra eius passionis expertia sint, vulgares philosophi affirmant: quod probabilius dicitur, quam cœlorum motu fieri, longe autem probabilius quod sępe iam diximus, ignem qui per omnia permeat, sequi Solis fulgorem, ob analogiam tractum, atque ideo quæ à Sole illuminantur à subsequenti igne calefieri. Diuiditur ergo æstus super terram, vt ignis hanc aut illam partem magis occupat, hocque euenit, vt hanc aut illam magis spectat Sol. Calefacit ergo magis partem quam magis illustrat, eoque, & quam rectius aspicit, quia ab ea parte reflectitur lumen, vt explicuimus: geminata ergo illa passione fit maior illustratio, & maior ignis conuocatio, & calefactio maior. Iuxta luminis igitur intensionem diuiditur æstus super terram: minimo quidem existente in ea parte, quam Sol non intuetur: maiori in ea quam obliquè: multo, in ea quam recta plurimum ad calefactionem iuuante mora, quia cum lumine ignis quoque immoratur. Via autem æstus occulta est, nimirum pori aeris, quia rarescit penetratus à corpore tenuiori.

Hæc de lumine, & comite illius æstu. Est quoddam aliud superius lumen hoc nostro quod conspicimus, corporale illud etiam, in sede beatorum, quo Solis facultas non pertingit, solius agni præsentia conseruatum, ve-

lut

lut, & hîc apud nos tribus primis geneſeos diebus ſeruabatur; tantò præſtantius hoc, quantò ſupremi illius cœli corpus, aeris in quo viuimus corpore. Eſt aliud longe diuiniſſimum, minimè corporale, quo non paſcuntur beatorum oculi, ſed illuſtrantur mentes, quod vocant lumen gloriæ, hoc verò agnoſcere non pertinet ad philoſophum, ſed ipſe Deus annuntiat de eo amico ſuo, quòd poſſeſſio eius ſit, vt capite trigeſimoſexto dixit Eliud, quæ verba valdè conſonant cum illis Platonis in dialogo de natura.

Superiora verò his horum principia Deo nota ſunt, atq; ei qui Dei ſit amicus: vſque adeo Ethnicus ille, hac certè cauſa ſapiens, diffidebat ſcire ſe poſſe prima & certiſſima rerum naturalium principia, niſi Deo reuelante: neque ſanè de humilibus & incertis poſſe, niſi ad probabilitatē aliquid diſputare. Vt liceat mirari quorundam Chriſtianorum temeritatem ad credendum, qui eorum quæ opinantur, nihil non putant ſe certiſſimè ſcire, quo fit, vt ad credendum quæ non intelligunt ſint duriores, quia opinione ſapientiæ fiunt ſtulti, cum tamen Deus ipſe toto hoc capite hominibus indicet ſuam, rerum etiam quas vident, & quibus viuunt ignorationem. Mihi mea ignorantię opinio præſto ſit, & humilitas. Per hanc enim (arbitror) viam ſpargitur lux. Deo gratias.

CAPVT QVINQVAGESIMVM QVARTVM.

Ap. trigesimo octauo, Iob, In similitudinem lapidis aquæ durantur, & superficies abyssi constringitur. De grandine videntur dici illa verba priora. In similitudinem lapidis aquæ durantur, & de glacie quæ apud nos fit, posteriora illa, Et superficies abyssi constringitur.

Nimirum grando & glacies eadem res est, aqua scilicet præ frigore constricta. Figura solum differt, quod scilicet, grando orbiculares quidam lapilli sunt, ex pluuiæ *cadentis* guttulis geniti, glacies verò fit ex continuata aqua, siue in fluminibus, siue mari, siue fontibus, siue in stagnis, aut vasis quibusvis concrescente, & ipsius aquæ quæ concreta est figuram retinet, tametsi sphęrulæ illæ nomen peculiare habent, diciturque Latinis grando, Græcis χάλαζα tamen communi nomine dicitur vtraque glacies, & Græcis κρύσταλλος. Atque ita de grandine dicitur in Psalmo centesimo quadragesimo septimo. Mittit crystallum suam sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit? de glaciei verò generatione dicit, Constringitur facies abyssi, quia concretio aquæ semper incipitur à superficie, & procedit versus imum, atque adeo superuehitur in aqua, atque si violentia demergatur in profundum, sponte effertur, itaque semper occupat abyssi superficiem: cuius rei causa pendet ex ipsius glaciei generatione. Dictum enim mihi iam est non semel, aquam suo naturali frigore concrescere, per ignis, & calidarum exhalationū ab-

absentiam. Quia si affectionem vllam frigidam præter naturam suam pati posset, esset aliud quippiam natura frigidius: cum verò necesse sit quod est primò, esse etiam summè tale, necesse est aut aquam non esse primum frigidorum, aut nullum frigus esse illi præter naturam. Cum igitur quando recedente Sole, ignis eius assecla ex propinquo aere fugit, vapores frigidi eius loco in aerem se effundant, & exhalationes calidæ in profundum terræ se condant, necesse est & a superficie abyssi recedant priusquam ab aqua profundiori, atque ita inde incipiat, glacies. Qua etiam causa sese frigidis temporibus pisces in profundo recondunt, quo ad vitam indigent calore potituri, vitaturique mortiferum frigus. Glacies itaque hac causa gigni incipit a superficie abyssi. Grando quoq; videtur quibusdam fieri ex nubibus, primum quidem in glaciem duratis, deinde vētorum frigore comminutis in frustula, aut etiam calore Solis. Itaque esse grandinem frustula decisæ glaciei, ea verò fieri in ipso descensu rotunda, longo illo præcipitio velut conuoluta. Fuit hæc sententia inter antiquos philosophos Epicuri, inter Christianos Diui Isidori Hispalensis, cui videntur suffragari illa verba capitis 43. Eccl. In magnitudine sua posuit nubes, & confracti sunt lapides grandinis. Hæc enim apertè videntur innuere, confractis lapidibus (ex glacie scilicet) factam esse grandinem. Cæterum Arist. euidenter satis refutauit hanc sententiam, capite duodecimo primi Meteororum his verbis, Absurdū præterea suspicari, aquam superiori in loco congelascere, quandoquidem fieri non potest vt id consequatur antequam reddatur aqua, neque vllo tempore aqua suspensa permanere potest. Hęc Arist. Ex quibus palam fit, ex nube aquæ guttas fieri prius, his deinde seorsum cadentibus, & gelascentibus, fieri grandinem, & ipsarum guttarum figuram retinere.

Illud verò Ecclesiast. ita intelliges, confractos esse lapides grã dinis, hoc est, decisos ex nube, non quidem gelata prius, sed per particulas in guttas abeunte: verũ enim ita etiam est, lapides grandinis ex nube esse decisos, & si non sint decisi facti iam lapides, sed post decisionem lapidauerint.

CAPVT QVINQVAGESIMVM QVINTVM.

Ap. 38. Iob. Quis posuit in visceribus hominis sapiẽtiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? Quis enarrauit cœlorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet? Quando fundabatur *puluis in terra*, & glebæ compin*gebantur?* Nunquid capies leænę prædam, & animam catulorum eius implebis, quando cubant in antris, & in specubus insidiantur? Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum vagantes, eo quòd non habeant cibos? & cap. 39. Nunquid nosti tempus partus Ibicum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti? Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum? Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt. Separantur filij earum, & pergunt ad pastum. Egrediuntur, & non reuertentur ad eas. Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit? Cui dedi in solitudine Domum, & tabernacula eius in terra salsuginis. Cõtemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit. Circunspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit. Nunquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum? Nunquid alligabis rhinocerota ad arandũ loco tuo, aut con-

frin-

fringet glebas vallium poſt te? Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius,& derelinques ei labores tuos? Nunquid credes illi quoniam ſemētem reddat tibi,& aream tuam congreget? Penna Struthionis ſimilis eſt pennis Herodij, & Accipitris. Quando derelinquit oua ſua in terra, tu forſitan in puluere calefacies ea? obliuiſcitur quòd pes conculcet ea,aut beſtia agri conterat. Duratur ad filios ſuos,quaſi non ſint ſui. Fruſtrà laborauit nullo timore cogente,priuauit eam Deus ſapientia, neque dedit illi intelligentiam. Cum tempus fuerit in altum alas erigit deridet equū & aſcēſorem eius? Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? Nunquid ſuſcitabis eum quaſi locuſtas? Gloria narium eius terror, terram vngula fodit, exultat audacter,in occurſum pergit armatis. Contemnit pauorem,neque cedit gladio. Super ipſum ſonabit pharetra, vibrabit haſta, & clypeus. Feruens,& fremens,ſorbet terram, neque reputat tubæ ſonare clāgorem. Vbi audierit buccinā dicit Vah. Procul odoratur bellū, exhortationem ducum,& vlulatum exercitus. Nunquid per ſapiētiam tuam plumeſcit accipiter,expandens alas ſuas ad auſtrum? Nunquid ad pręceptum tuum eleuatur Aquila, & in arduis ponet nidū ſuū? In petris manet, in præruptis ſilicibus commoratur,atq; inaceſſis rupibus. Inde contemplatur eſcam, & de longè oculi eius proſpiciunt. Pulli eius lambunt ſanguinem,& vbicunque cadauer fuerit ſtatim adeſt. hæc Iob.

Vt corporearum ſubſtantiarum præſtantiſſimę ſunt,quę vocamus animalia,ita ex naturæ eorum contemplatione,maxime erigitur humana mens in altiſſimi Dei contemplationem. Nimirum optimum opificium optimi opificis argumentum eſt. Proinde Dominus recēſitis quamplurimis quæ ſpectant ad mundi partes ſenſu carentes,attingens per capi-

ta, quæ ſpectant ad animalium hiſtoriam, diſputationẽ claudit. Nihil autem mirabilius eſt in animalium genere, quàm id quo à reliquis corporibus differt, puta cognitio: in hac verò mirabilis tanta differentia, vt alia ſint ſtupidiſſima, alia ſagaciſſima, alia audaciſſima, alia timidiſſima, alia prolis amantiſſima, alia negligentiſſima. Porro mirabilis eſt compoſitio ſingulorum corporum, & partium omniũ ad mores accommodata ſtructura. Mirabilis quorundam animi vigor, poſtremò & corporis moles. Quæ omnia atteſtãtur quam maximè ſapientiæ, potentiæ, & bonitatem Dei: quandoquidem fieri non poteſt, vt animantia, vi cognoſcendi, & ſapientia plus aut minus participent, & prima rerum omnium cauſa quæ ipſa fecit non ſit intelligens & ſapiẽs. Ad hoc argumentum ſpectant verba illa Pſalmi 93. intelligite inſipientes, & ſtulti aliquando ſapite. Qui plantauit aurem, non audiet, aut qui finxit oculum non conſiderat? Quod quidem argumẽtum firmiſſimum eſt, ſi ſemel concedatur, hominem vt & quodcunque aliud animal Dei eſſe opificium. Non enim poſſet Deus audiendi aut videndi organum formare, ipſum audire, aut videre non agnoſcens. Neq; cum adhuc nihil eſſet extra ipſum, poterat niſi in ſe ipſo agnoſcere, quare neceſſe eſt ipſi præſtantiori modo eſſe ea omnia, cognoſcere videlicet & ſapere. Neque aliter poſſit quiſpiam id negare, quàm negans hæc a Deo quopiam eſſe facta, ſed ſpontè conſtitiſſe talia, vt & ipſe Deus per ſeſe eſt. Hoc igitur refutans Dominus exorſus eſt hanc diſputationem ab illis verbis. Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? & paulò infra in hoc ipſo cap. dicit, Sciebas tunc quod naſciturus eſſes, & numerum dierum tuorum noueras? quaſi dicat, tu ipſe tibi conſcius es, te nullibi tunc fuiſſe, ac ne fuiſſe quidem omnino, nihil igitur habes ex te ipſo, ne ipſum quidem eſſe, ſed ab alio

es factus, à quo necesse est acceperis quæcunq; tibi naturaliter insunt. Neque sanè sit satis dicere, à parentibus, nam illi etiam paulò ante te facti sunt, quapropter eadem est dubitatio, eundumque in infinitum, aut postremò consistendum in aliquo qui nunquam non fuerit, à nullo factus, à quo facta sint omnia, cuius sint per se bona omnia, quæ reliquis omnibus communicauerit. Si igitur non semper fuimus, vt nos ipsi nobis testes sumus, neque fecimus ipsi nos, ipse profectò fecit nos, qui semper, ac per se est, quapropter quidquid in nobis, aut alijs vllis rebus est boni, in illo necesse est sit eminentius. Ad hoc argumentum etiam pertinent prima illa verba præscriptæ orationis, Quis posuit in visceribus hominis sapiētiam? vel quis dedit Gallo intelligentiam? quasi dicat, neque homo accepit sibi sapientiam præ reliquis animantibus, neque eam quam habent intelligentiam illis impertitus est. Necesse est ergo tributa esse hæc & alia omnia bona quibus participant, tum hominibus, tum reliquis animantibus, tum etiam reliquis omnibus rebus quæ natura constant, ab vno aliquo ente ante omnia entia, & bono ante omnia bona, cū quo nullus homo possit contendere: videbatur enim Iob velle contendere cum Deo, vt exprobabatur ei ab amicis. Dubitatum est à philosophis, de ea quę brutis inesse videtur intelligentia. plerisq; negantibus esse illis vllam rationis vim, sed sensum solum, alijs etiam non paucis asserentibus, præter sensum inesse illis quandam mentem. De qua quæstione Plutarchus libello de animalium industria, optimè mihi uidetur disputasse. Negant vllam esse vim rationis brutis, hoc præcipuè argumento, quod omne anim... esset rationale. Videtur autem rationale differentia animalis esse, quapropter vt in alijs contrarijs euenit, ita in hac quoque oppositione, necessario si vnum est, sit etiam alterum, vt si quodpiam est

animal rationale, sit etiam aliquod irrationale. Quare si homo animal rationale est, sit quod non est homo, animal rationis expers. His alij respondent, rationale & irrationale differentiam animalis non esse, sed corporis, numero quidem eandem cum sensibili & insensibili, eo quod rationale separari non possit à sensibili. Stratonem physicum referunt libellum quendam scripsisse, quòd sensus sine mente esse non possit, quod præcipuum est fundamentum eorum, qui plus aut minus censent animalia omnia ratione participare. Itaq; hûc controuersia vertitur, an possit esse sensus sine mente: si enim non potest, necesse est animantibus omnibus mentem concedere, aut brutis etiam sensum denegare. Videtur autem non posse mens separari a sensu, quãdoquidem vt Hippocrates dicit, qui parte aliqua corporis dolentes dolorẽ *non* sentiunt, ijs mens ægrotat. Si igitur cum mens *ægrotat* alienataque est, ita ut sensuum organis intenta non sit, etiam si dolendi accedat causa nõ sentitur, multo minus sentiri possit res vlla alia earum quę minus violenter sensum pulsant, nisi adsit mens, quod etiam in nobis ipsis experimur. Nam cum de re alia attentius cogitamus, plurima ob versantur ob oculos, & aures, quæ neque videmus, neque audimus. Si igitur animantia mente prædita, cum mens non attendit non sentiunt, multo minus sentire possent quæ penitus essent amentia. Quòd si amentia sentire non possunt neque sensum possunt habere. Non potest igitur sensus esse sine mente. Ex hac, etsi natę sunt duæ longè diuersæ assertiones. Plerique enim eorum qui eam recipiunt, colligũt omnia animalia, plus aut minus esse mentis, & intelligentiæ participia. Quidam nostratium nuper, ne brutis concederet rationem, timens (arbitror) ne & immortalitatem cogeretur concedere, sensum etiam abstulit, negauitque vlli præter ho-

mi-

minem esse sensum, sed quæcunque à brutis sensu quodam agi viderentur, sympathia quadam & antipathia potius agi, & naturæ magis quam animæ esse opera. Si itaque dicta thesis recipitur, duorum alterum fit, aut nulli præter hominem esse sensum, aut animantibus omnibus esse mentem, & rationem; quibus vtrumque videtur esse absurdum, negabunt non posse esse sensum sine menti. Qui soli homini sensum tribuit, difficilem possit adhibere interpretationem multorum quæ in sacris scripta sunt. Nam de equo dicitur, vbi audierit buccinam dicit, Vah, procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus. Rursum de Aquila. inde cõtemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt. Neque solum Aquila & equus, sed & bos & asinus stupidissima animalia, agnoscunt possessorem suum, & pręsepe Domini sui, cap. 1. Esaiæ. Sed & opinio ipsa per se est absurda: nulla enim fides haberi potest sensibus nostris, proceditque dubitatio vsque ad insaniam, si quę cernimus intuitu quorundam rerum perterrita fugere: rursum quibusdam rebus allici, pulsata vociferari, amicitiæ & inimicitiæ leges obseruare, sẽsum vllũ habere negauerimus. Proinde hac assertionis parte, quæ non longè abest á delirio dimissa, alteram consideremus. An scilicet brutis ratio vlla insit. Videtur quidẽ inesse nulla, quia ratio consensu philosophorum, destinatur ad virtutem: virtutis verò & vitij non videntur bruta esse capacia, igitur neque rationis. Alij contra, his obijciunt, multa animalium tam terrestrium quam marinorum, quàm etiam volatilium opera, quę eadem si qui hominum faciunt, censentur prudẽtissimi, quin etiam homines ipsos, quamplurima eorum ob quæ maximè laudãtur, facere cępisse illorum imitatione. Quo pacto igitur (dicunt) non sit iniquum illis eam laudem detrahere, quam nobis ex eorum imitatione assumimus? Præterea ad

eandem

eandem facultatem pertinet bene & malè aliquid facere. Nō enim euenit male videre auribus, aut malé audire oculis, sed vtcunque videre oculorum est, & audire aurium. Igitur desipere, aut insanire, eiusdem est cuius sapere, & bene ratiocinari Nemo.n. vocat lignū insipiens, quia scilicet sapere aptū non est. Videntur autem bruta nonnunquam decipi, quod quidē facit artem venandi iucundissimam, quia multis modis illis imponitur, etiamsi non paucis illa utantur stratagematis ad vitandum insidias. Videntur etiam aliquando insanire, nam simiæ ebrietate corripiuntur, & vt alios morbos quamplurimos, ita hydrophobiam, seu rabiem pati solent canes maximè, sed & equus, bos, & asinus, & Camelus, quem morbum medici ponunt in Maniæ generibus. Si igitur bruta possunt delirare, possint & ratiocinari. nam delirium lęsio *rationis* est. Cum igitur ex hac parte adeò vrgeant hæc, vide*anturq;* animalia omnia ratiocinari, suo quodque gradu, & alia plus alijs (quis enim neget asinum stupidiorem esse vulpe, & Struthionem perdice?) alia verò ex parte videatur à dignitate generis humani plurimum abhorrere, ratiocinādi vim cum omnibus animantibus habere communem, quid de hac quæstione statuendum sit videamus. Certè rationem aliquam esse brutis negare non possimus citra proteruiam: alioqui non inepti us denegatur illis sensus, nam quæ alia ratio est agnoscendi facultates quàm per actiones, aut actiones quàm per opera? Vt igitur, quia clamoribus terreri, ac fugari videmus capreos, concedimus eas audiendi facultate esse præditas, ita videntes lepores metu imminentis periculi trāsferre suos fętus, & canem spe capturæ, & cibi nondum præsentis insidias struere, necesse est concedamus prudentiæ quandā vim illis inesse. Nam ipsum prouidentia vti nihil aliud est, quam nondū præsentia pericula præcauere, & quæ euenire possunt

bo-

bona, medijs appoſitis procurare. Senſus enim præſentium ſolùm eſt, multis tamen conſtat argumentis, hác brutorum rationem longe diuerſam eſſe ab humana mente, neque maioris vel minoris ſolùm ratione differe, ſed ipſo rationis eſſe, atque ita vt rationis & rationalis nomen de vtriſque non vni uoce dicatur, ſed analogicè. Primnm quidem, quia mens humana, natura ſua & ex ſeſe nata eſt ratiocinari ſimpliciter, & circa quiduis. Studio enim & exercitatione fit hic ſtrenuus medicus, ille imperator, alius venator, alius agricola, faber alius: rurſum hic phyſica meditatur, ille mathematica, ille etiá theologica, poſſet qui nunc medicus, ſi didiciſſet, eſſe non minus ſtrenuus theologus, & qui nunc theologus, imperator, aut agricola. Nimirum ingenij acies eſt, auctore Platone, *velut oculus* tornatilis, mentis inquam oculus, qui ſe poſſit quoquò vellit vertere, brutorum verò nullum ratiocinari natum eſt, niſi circa quidam, quò ſcilicet naturali quodam inſtinctu fertur. Scit enim canis leporem quęrere, & perdici inſidiari, ſed neſcit lectum ſternere, aut ſpecum fodere: lępus contra, lectum ſternere, & cuniculus non ſine magna arte domum ſibi facere ſubterraneam, neuter verò ſcit ex venatione viuere, neque ſanè hoc canis, aut illud lepus, doceri vlla ratione poteſt: igitur homo ſimpliciter rationalis eſt, brutorú quodcunque circa quidpiam: quapropter non ſimpliciter, ſed quodammodò, & analogia quadam. Præterea homo deliberat & conſultat de ijs quæ facit, nõ enim ſolùm cogitat, quo modo poſſit hoſtem interficere, ſed prius etiam, an expediat interficere, reliquorum verò animalium nullum. Nunquá enim felis conſultauit de ignoſcendo muri, aut canis de innocentia circa felem, nimirum nullũ horum operatur ex arbitrio, ſed ex naturali propenſione. Vnde (dices) noſti? inde certe, quod quæ eiuſdem generis ſunt, omnia ſunt ſui ſimilia, faciút

que

que eadem. Non enim vt hominum alius est cruentus, alius innocens, atq; idem homo hodie mitis, cras crudelis, hodie iustus, cras iustitiæ contemptor, ita felis hic mures sectatur, ille tuetur; aut hodie eis vescitur, cras illis ex suo tribuit, sed idem semperque faciunt omnes, quod euidenti argumento est, nō ex libertate vlla, aut arbitrio, sed ex natura eorum operationes, & intelligentiam fluere. Nimirum natura eadem est, similibus, atq; eisdem semper, voluntas non eadem. Huc respexit Hippocrates dicēs, naturam nullo doctore vti. Nimirum quæ natura fiunt, neque ex doctrina, neque ex meditatione procedunt, sed ex quadam propensione, quapropter qui ab homine tollit liberum arbitrium, nihil aliud quàm belluā ipsum facit. Cum igitur propriè ratiocinari non sit, vtcunq; facere aliquid cum præsensione finis, sed consultare cum electione mediorum, & aliorum cum alijs collatione, idque brutis non insint, constat hominem solum, esse rationale animal propriè, reliqua non nisi analogia quadam. Præterea nihil eorum de quibus ratiocinatur aliorum animalium vllum est incorporeum, aut æternum, sed omnia sensibilia, & caduca, nam de quęrendo victu, de ineundo coitu, de nutrienda, & conseruanda prole, de fugiendo dolore, de uita valetudineque tuenda, de incorporeis verò, & diuinis, aut de immortalitate, nulla illis subest cogitatio. Quî scis dices? quia nullus illis Dei cultus, nulla cura iusti & ęqui, nihil faciunt ad adipiscēdam immortalitatem, sed solùm ne tunc moriantur. Sed & hoc quî sciam interrogabilis. Quia nullis ea videmus nominibus inclinari, nulla vindicta criminum uti, nullis virtutum præmiis. Neq; verò possent sine communibus legibus, neq; sine legum peritia, neque hæc sine sermone, quem videmus illis negatum esse a natura, qui sane natura est adeò coniunctus cum ratione, vt merito Græci idem nomen vtrinque de-

dederint, λόγον vocantes, & rationem & sermonem. Non igitur belluæ ratiocinantur simpliciter, sed quodammodo, de sensibilibus solú & caducis. Vnde fit, vt etsi animalia omnia quodámodo ratiocinentur, immortalitatis verò participem animam ea solùm habeant, quibus de immortalibus cogitandi naturale principium est. Non enim posset ille impetus ferendi in immortalia, nasci ex meris mortalibus. Quapropter ignorantissimi sunt qui timent, si sensum cum quadam ratione brutis tribuant, ne illa donent immortalitate, & qui, quia bruta ratione quadam pollent, vocant in discrimen humanæ mentis immortalitatem. Non enim quia ratiocinátur vtcunque, immortales esse homines cognoscuntur, sed quia de incorporeis, æternis, & diuinis. Atqui profecto nisi belluinam haberent stupiditatem, vel ex hoc solo quòd de immortalitate disputant, agnoscerent esse in se ipsis aliquid immortale. Nam quî posset magis quod mortale agnoscere immortalitatem, quàm oculus sonos, aut colores auris? Num igitur homines si omnes essent sine oculis nati, in dubitationem vocare possent, an essent illi colores? an differt minus incorporeorum & immortalium natura à corporeis & caducis, quá colorum natura à sonis, & odoribus? [redacted] abest, vt quia delirare possunt, rectè colligas habere mentem humanæ similem: nam ne homines quidem delirant secundum eam mentem quæ illos separat a brutis, sed secundum internos sensus quos cum illis habent communes, imaginationem inquam, & sensitiuam rationem, quam nonnulli vocant cogitatiuam alij æstimatiuam. Nam cum phrenitis & melancholia morbus sint corporales affectiones, non possunt per se lædere nisi facultates corporales, mentem verò lęsio non attingit nisi ex

accidenti, quia scilicet dum in corpore est, sensibus utitur. Delirare itaque possunt bruta ob imaginationem, & ob eam quam habent rationem, quoniam eam quæ propriè ita nuncupatur, & liberam deliberandi vim non habent, neque virtutis neque vitij sunt capacia, neque pœnæ neque præmij digna: nimirum operatio secundum virtutem ex deliberatione procedit. Hanc ipsam ob causam neq; veram sapientiam habere possunt, quia vera sapientia nunquam separatur a uirtute. Est enim sapientia, vt in sexto Ethicorum, & primo Metaphysicorum dicitur, scientia rerum honorabilissimarum, huiusmodi sunt quæ diuina, æterna, & verè bona, quapropter qui circa hæc non fallitur, is sapiens est. Quod cum homini nisi Dei beneficentia contingere non possit, constat sapientiam à domino Deo esse, vt in initio Ecclesiastici dicitur atque vt in tertio cap. eiusdem, filios sapientiæ esse ecclesiam iustorum. Vera itaque sapientia est, quæ per veram fidem cōparatur diuinarum rerum notitia, cum meditatione diuinæ legis. Quādoquidem igitur, vt est indicatum, brutorum natura horum capax non est, non sine magna proprietate dicitur in præscripta oratione. Quis posuit in uisceribus hominis sapientiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? Nimirum animalium solus homo sapientiæ est capax, quia is solus habet delectum boni & mali, & rerum diuinarum cognitionē, reliqua intelligentiam quandam rerum minimè diuinarum, de quibus vt indicatum est, naturaliter etiam ratiocinantur, non tamen consultant cum deliberatione. Vollens igitur Deus in sui cognitionem trahere hominem interrogat. Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? hoc est in humana mente notitiam diuinorum, & scientiam boni & mali? vt scilicet homo intelligat, non alium quam Deum fecisse hæc, eadem enim est interrogatio, & illa Psalmi, multi dicunt, quis
osten-

ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui domine. Hoc est, multi dubitantes interrogant, quis ostẽdit nobis bona, hæc inquam esse bona & facienda, illa mala & vitanda, aut quę est regula dignoscendi bonum & malum? Re vera regula & ratio est voluntas Dei. nam cum is sit primum & summum bonum, nil possit in hac vniuersitate bonum esse, nisi quod ei sit conforme. Porro cum Deus sit primum principium omnium, nihil potest esse bonũ quod non ametur a Deo antequam ab alio quopiam, amor igitur Dei est regula bonitatis verę, & nomine vultus Dei significatur æterna eius voluntas. Naturalis verò. Lex est significatio diuinæ voluntatis, quam Deus ipse nostris mentibus insęuit, vocaturque proinde lumen vultus Dei: atque hoc ipsum est, ponere in visceribus hominis sapientiam. Itaque Deus posuit sapientiam in visceribus hominis, signans super nos lumen vultus sui: Gallo verò & reliquis animantibus dedit intelligentiam. Hanc galli naturam mirati sunt omnes qui de animalium historia scripserunt. Plinius cap. 21. libro 10. ita inquit. Proximè gloriam sentiunt, & hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit, norunt sydera, & æternas distinguunt horas inter diu cantu: cum Sole eunt cubitum, quartaque castrensi Vigilia ad curas laboresque reuocant, neque Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemq; venientem nuntiant cantu: ipsum verò cantum plausu laterum, imperitant suo generi, & regnum in quacunque sunt domo exercent, dimicatione pariter hoc quoque inter ipsos, velut ideo agnata tela cruribus suis intelligentes. Neque finis, sæpè commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, seq; ve ipsi Principes testantur: victus occultatur silens, ægrèque seruitium patitur. Hæc Plinius de galli intelligentia, qui (res

mirabilis) videtur habere sensum glorię, & principatus, & notitiam motus cœli, ac syderum, siquidem ternis horis canit interdiu, & quarta vigilia castrēsi, hoc est, exactis tribus noctis horis, & iterum iam iam aduentante die. Indicat mox dominus, non posse esse alium quam Deum, qui hanc intelligentiam dederit gallo, dicens, Quis enarrabit cœlorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet? quasi diceret, constat non potuisse tribuere gallo hunc sensum temporum, nisi qui perspectum haberet exactè cœlorum motú, hunc autem quis habebit? aut quis enarrare exactè poterit rationem motus cœlorum? quasi dicat nemo, nisi qui eis rationem posuit, quique poterit sedare eius concentum cum volet, quem scilicet ipsemet excitauit in ipsa mundi creatione, quando fundabatur puluis in terra, & glebæ compingebantur. Ex his facile est intelligere, quàm arroganter Astro*logi*, quæ ad rationem illorum motuum spectant affirm*ent*, quasi ipsos nihil eorum quæ ibi geruntur lateat, cum tamen vt ab sunt illa longè à nostris sensibus, difficillimum sit vt inquit Aristoteles, quippiam de ipsis pronunciare. Laudandi tamē sunt ob eximiam diligētiam, qua cum mathematicarum peritia, tam multa sunt assequuti; vituperandi verò nisi intelligant esse longe plura quæ ignorentur, neque exactè illorum quippiam ab alio cognosci posse, quam ab eo ipso qui (vt Platonis vtar verbis) dies & noctes, & menses, & annos, qui ante cœlum non erant, tunc nascēte mundo nasci iussit. Quod vel inde facile est intelligere, qdod annorum alia est supputatio apud Ptolomeum, alia apud Alfonsum regem, alia apud Copernicum, quasi peritissimis eorum exactam computationem motus Solis, qui cęlestium omnium videtur esse regularissimus, & euidentissimus, nondum tenētibus, aut ipsis annis non semper æqualibus, sed inuicem ob causas nondum

per-

perſpectas variantibus. Vix ulla ætas eſt, qua non inducant Aſtrologi nouam aliquã hypotheſim,& motum alium,aliud ve corpus ponant, quod euidens eſt argumentum incertitu dinis. Quid ergo num veriſimile eſt gallum noſſe ſydera, & ternis horis diſtinguere eorum motum? Non ſanè, nam etiã ſi,vt ibidem inquit Plinius,ea ſola volucrum cœlum aſpiciat crebrò, minimè tamen notare ſydera poteſt,cum eat cubitũ cum Sole,ſed neceſſe eſt naturalem habeat aliquam cum cœ lo ſympathiam, qua ternis horis ita afficiatur, vt latera ſua pulſet,& cantet. Quantò verò ipſe minus poteſt quos diſtin guit cœli motus agnoſcere,tantò maioris ſapientiæ eius qui fecit argumentum eſt. Magis enim miramur gallos quarta hora caſtrenſi excitari ad cantum, quàm monachos media ſemper nocte,tametſi hi multo minus a ſua hora deerrent. Verum in his agnoſcimus ſtudium,& curam,in illis ſine vlla inſtitutione ſolam naturę vim. Quare cum illorum peritiam non agnoſcamus, ſupereſt vt ad peritiam authoris referatur velut quòd horologiũ motu gnomonis,& pulſatione cymbali,metiatur & diſtinguat noſtra tempora, refertur ad peritiam artificis. Vel ex hoc igitur conſtat, eum qui dedit gallo hanc naturam,rationem cęlorum, & motus ſyderum exactè tenere. Is cum eſſe non poſſit niſi qui fecit cœlum & terram, conſtat eum vt maximum,& optimum,ita eſſe & ſapientiſſimum. Quapropter nemo poſſit cum illo cõtendere. Quod dicitur,concentum cœli quis dormire faciet? ad Pythagorę dogma videtur ſpectare,cẽſentis cęli motu cieri maximum cumq; ſuauiſſimum & pulcherrimum concentum. Verum quia (niſi quid hîc eſt, quod non intelligam) cęlorum motu nullus ſonitus cieri poteſt,cum is paſſio aeris ſit, ſatius eſt nomen concentus (vt placet Diuo Thomæ) accipere metaphoricè pro motuum illa mirabili proportione. His dictis,tranſ-

greditur

greditur ad alia. Nũquid (inquit) capies leenę prædam? quod quidem & multa alia quæ sequuntur, bonitatis & prouidentiæ Dei circa animalia præstant argumentum, quæ (quia in ijs quæ maxima præmuntur indigentia, aut maximè destituta sunt, aut minime proprio vel alieno cõsilio iuuari possunt præcipuè agnoscitur, talium profert Dominus exempla. Leo voracissimum animal est, tamen cum liberè deerrat, & diuagatur per siluas, non est adeò mirum prædam capere quæ sibi possit esse satis: tamen leenæ cum cubat in antro, ne catulos suos deserat, quis potest escas suppeditare, quibus eius & catulorum (qui etiam sunt ualde uoraces) impleantur animæ & satientur? Nunquid (inquit) tu capies leenæ, quam præstes prædam, & implebis animam, hoc est, satiabis appetitum catulorum eius? quasi dicat, non. Sed illud est *opus* prouidentiæ Dei, qui dat escam omni carni, & implet *omne* animal benedictione & abundantia. Addit aliud exem*plum* appositissimum, eorũ qui destituti sunt, dicens, Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant, vagantes eo quòd non habeant cibos? quod idem in Psalmo 146. ita est scriptum. Qui dat iumentis escam ipsorum, & filijs coruorum inuocantibus se. cuius loci interprætes narrant, coruos pullos suos adhuc deplumes destituire in nido, neque nutrire vsque dum nigrescant, quòd suos esse ante non agnoscant. vel, vt alij existimant, quod sint adeò obliuiosi, vt redire in nidum non recordentur. Interim ergo illos, omni destitutos ope clamare quasi Deum inuocantes, & nutriri cœlesti rore, aut præteruolantibus muscis, aut vermiculis in nido genitis. Cæterum quia non inueni hoc apud veteres naturalis historiæ scriptores (etiamsi id dicat Diuus Gregorius in Moralibus) & quia illa vox, vagantes, in eiectos iam nido magis fertur, quam in eo manentes, existimo hîc innui, quod Aristot

&

& Plinius,& Aelianus testantur; coruos in locis arctioribus, & vbi non satis cibi sit pluribus, duos tantum habitare; atque pullos suos vbi primum volandi potestas est, nido eijcere, ac regione tota expellere, cum tamen reliquæ volucres, aliquandiu postquam volare cęperint cibos suis pullis præstent, infirmioribus scilicet adhuc quàm vt ipsi sibi comparare possint. Quoniam igitur coruorum filij infirmi, & venandi imperiti fugantur, & destituuntur, nihil possunt aliud, quàm hûc & illûc vagantes, querulos clamores in aerem fundere, quòd nihil est aliud, quàm ipsum rerum omnium parentem Deum naturaliter inuocare. Cuius qua in re potest benignitas illucere magis, quàm quòd ne corui quidē animalis infaustissimi & despicatissimi, pullos in tanta constitutos inopia perire sinit. Hoc fortasse dixit Dominus Iob, ne tametsi fortúnis omnibus priuatus, & orbatus filijs, & oppressus grauissimo morbo, & a familiaribus destitutus, ab amicis etiam & vxore ludibrio habitus, de diuina ope dubitaret, aut se putaret penitus derelictum. Addit. Nunquid nosti tempus partus Ibicum in petris? vel parturientes ceruas obseruasti, dinumerasti tempus conceptus earum? & cætera, quæ etiā vt priora, spectant ad prouidentiam Dei. Hanc vt homini indicet, profert in medium animalia agrestia, & quæ per sese vitam agunt liberam in abruptis mōtium pręcipitijs, aut secretissimis saltibus, quibus tamen neque ad generationem, neq; ad alimentum deest quippiam, profert verò hæc potius, quia equorum, iumentorum, & domesticorum suum, & gregaliū animalium cura & procuratio, ad hominem videtur pertinere, vt ad hipparchos, muliones, agricolas, & pastores: ibicum verò, ceruorum, onagrorum, & rhynocerotum, nulla est humana procuratio. Neq; enim habent admissarios ad ineundum coitum, vt equi & asini, neque a pastoribus adiuuantur cum pariunt,

vt oues ac capræ, atque cum opus est, vaccæ, neque præsepia illis, vt his parantur, neque aguntur ad pascua, tamen nihil illis deest. Quapropter cum aloga sint, necesse est fateamur illorum vitam & prolem, ad aliam causam quæ sit prudentissima pertinere. Cuius quidem diuina prouidentia eò nobis mirabilior videri debet, quò nõ vno, sed pluribus, atq; adeò contrarijs nonnumquam modis prospicit. Quibusdam enim intelligentiam tribuendo, alijs hanc ipsam detrahendo, atque vtroque modo vtrorunq; consulit incolumitati, ita vt vtrunque summæ ipsius sapientiæ argumentum sit. nam ibici & ceruæ intelligentiam tribuit, illi quidem vt in summis montium cacuminibus, & inaccessibilibus petris pareret, huic, vt secessus feris habitatos relinquens, semitas vestigijs humanis tritas non caueret, & vtraque suo modo sibi prospiceret, ibis quidem conscendendi difficultate homines æquè ac feras *vitans*: cerua, vt securi sint a feris, hominis benignitati suos committens fętus. Neque harum alterutra facit insipientes, sed utraq; quod sibi magis ex vsu est. Ibices enim sunt tantę pernicitatis vt quæ sunt alijs inaccessa possint facile occupare, de quibus Plinius hæc scripsit, Sunt ibices pernicitatis mirandæ, quamquam onerato capite vastis cornibus, gladiorumque vaginis, in hæc se librant, vt tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recessu pernicius quò libuerit exultant. Cerui agnoscunt hominum clementiam, & (ut idem scribit Plinius) vrgente vi canum, vltrò confugiunt ad hominem. eadem prorsus causa eos minus timent, ad quos & confugiunt, proinde eorum vestigia pro fętibus suis non deuitant, tametsi eorum quę ad partum spectant. & prolem, fœminæ sunt prouidentissimæ. nam & ante partũ sese herba Seseli vocata purgant, faciliore ita utentes utero (Dioscorides de Seseli scripsit, capris, cæterisque

risque

risque pecudibus datur in potu, quo facilius suos fętus enitantur) & à partu habent duas herbas, Aron & Seselim quibus pastæ redeunt ad fœtus. Narrat Plinius & ante illum Aristot. editos fœtus exercent cursu, & fugam docent meditari, (qua scilicet animal natura timidum maximè indiget) ad prærupta ducunt, saltumq; demonstrant. Itaq; duobus his generibus, intelligentia prouidit Deus: Struthiocamelo autem stupiditate, & obliuione sui partus. Id animal cum pennas habeat non minus quam Herodius, siue Ardea, quæ in adeò sublime volatu se extollit, tamen volare omnino nō potest, quia tāta corporis mole est, vt magnitudine ęquet equū & insidentē ei hominem: vtitur verò alis velut explicatis velis ad currēdum, quod facit tanta pernicitate, vt concitatissimum etiam equum prætergrediatur, qui videtur vtraq; ratione equum & ascensorem deridere, quòd scilicet citra volatum, suis pedibus insistens, & magnitudine & celeritate vincit. Est verò hoc adeò gloriosū animal, & formationis adeò raræ, vt ambiguum sit ad volatilium an gressilium spectet genus, exiguo capite, cerebro penè omnino caret: vt autē cerebro, ita & intelligentia, est enim in procuranda prole (quæ maxima est alogorum intelligentia) adeò stupidum, vt derelinquat oua sua in terra, & obliuiscatur quod pes hominis possit conculcare ea, & bestia agri possit conterere. Duratur ad filios suos quasi non sint sui: ita enim illorum obliuiscitur crudelis scilicet in prolem (nam & cap. 4. threnorum Hieremiæ dicitur, Filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto) neque recordatur laboris quem pariendo subiuit, sed quasi frustrà laborauerit, destituit nullo timore cogente ad eorū custodiam. Nihil enim præ stupiditate & obliuione & crudelitate filijs suis timet, neq; cauet, quapropter frustra quidem laborasset, nisi Deus omnium parens, sua prouidentia seruaret.

ret. Hæc cum (Deo ipso asserente) vera sint, constat falsum esse quod multi affirmant, Struthiocamelum ardentissimè amare suam prolē: oua verò sub arena Lybica relinquere Solis calore fouenda, neque ipsam more aliarū auium incubare, ne mole corporis comminuat, grandior multo cum sit, verum crebrò reuerti, atque eò versus spectare ad custodiā ouorum. Nam quo pacto hoc non sit falsum, siquidē præ obliuione illa destituit. Neque minus mihi videtur esse falsum, quod Ælianus de eius captura narrat, immittere inquam sese in spicula acuta expansis alis, præ ardenti pullorum amore. Nam quo pacto adeò ardens amor pullorum ferre posset tantam obliuionem, & crudelem negligentiam ouorum? Putauerim potius, si quando ita capitur, & in spicula vltro impingit, præ stoliditate id facere, quia priuauit illam Deus sapientia, neque dedit illi intelligentiam. Quid vero, nūquid non satius est oua in ardente arena deponere, quam demissa, in illa tanta mole frāgere? satius certe. Id verò non est sapientiæ Struthionis, Sed Dei, qui vt nuper dixi, illius animalis prouidit proli, illi detrahendo intelligentiam, & amorem. Struthione enim, præ stupiditate, crudelitate, obliuione, & veluti veterno quodam, destituente prolem, euenit quod illis ex vsu est, vt Solis calore extrudantur pulli, neque matris suę corpore onerantur. tanta est Dei Opt. Max. sapiētia, vt quorundam etiam stupiditate & crudelitate, in eorundē custodiam vti sciat. Deinde profert Dominus exemplum intelligentiæ insignis & fortitudinis, equum scilicet, cuius tanta est belli intelligentia, tanta audacia, tantus furor, vt fortissimè irruat, & iubæ, quam habent circundatā collo erectione, & hinnitu, ac fremitu, per turmas irruentes vt locustæ, & inflātes nares, hostes deterreant: terram vngula fodiunt, exultāt audacter, pergunt armatis in occursum, neque pauent, neque cedunt gladio.

dio. Sonantibus super ipsius pharetris & hastis vibratis, & fulgentibus clypeis, non solùm non terrentur, sed multò magis irritati, feruentes, ac frementes, sorbēt naribus terram, neque reputant tubæ sonare clangorem, hoc est, neque clangore tubarum quæ ab aduerso sonant, terrentur, intelligentiam habent belli, & audientes buccinam quæ ipsos ad prælium vocat, dicunt Vah, hoc est exultant, & odorantur procul bellum, & intelligunt ducum exhortationem, & vlulatum exercitus. Hæc valde consonant cum ijs quæ Aelianus his verbis scripsit. Equus cum fręni crepitum, & strata, & cætera ornamenta videt, tunc fremit, & exultans vngularum supplosione obstrepit, & eorum conspectu, quasi furoris aflatu ad iter incenditur, voce equisonis excitatur, & aures erigit, & naribus inflatis celerem festinationem anhelat, quodam incredibili cursus studio ad currēdi memoriam rediens. De docilitate eorū ad prælia, inter alia multa hac inquit Plinius. Docilitas tanta est, vt vniuersus Sybaritani exercitus equitatus, ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Videtur ergo quod in præscripta oratione dicitur. Nunquid suscitabis equum quasi locustas, referri posse ad motum hunc cum quadam saltatione, & ad copiosas turmas. Vtrunq; enim locustis congruit. Rogat ergo Dominus. Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? nunquid suscitabis eum, quasi locustas? quasi dicat, non sane tu illi hanc belli intelligentiam, & fortitudinem præstare posses, neq; ipse sibi accipere potiusquam bos, aut asinus, aut ceruus, sed necesse est referas hæc ad vnum omnium conditorem, qui vt est primum ac summum bonum, omnibus sua cuique bona impertitus est, atque virtutum omnium symbola in diuersis expressit naturis, deditque omnibus intelligentiam. Quæ cuique

maximè esset ex vsu. Exemplo sunt præter dicta, accipiter, & Aquila. Accipiter ab accipiendo dicitur. Quapropter omnibus auium generibus, quæ ex raptu viuunt, videtur id nomen congruere, vt & Aquila etiam, & Miluus, & aliæ omnes rapaces eo possent gaudere. At verò vsu effectum est, vt non omnibus, sed cuidam auium generi detur, quod, autore Aristotele non minus quam decem habet differentias, vt autem antiqua nomina (hæc sunt, Triorchis, Aesalo, Circus, Asterias, Pernes, Phasophonus, Subuteo, Chalchis, Ptinx, Chencris) non facile singulis accommodatur, nunc vbique, (quod de solis quibusdam, & cuiusdam Traciæ partis hominibus, ab Aristotele traditur) communi cum hominibus inita societate aucupantur. His enim ad aliarum auium capturam *homines* vtuntur, & predæ particulam illis communi*cant* vocantur vulgaribus nominibus, Alcyones, Primulæ, *Alcota*ni, Torseli, Gerifalti, Vafarces, Capallani, & alia eiusmodi. Velle singulis sua nomina ex antiquis reddere coniectando, operosum esset & ambiguum, & ad nostrum instituturm minimè necessarium, illud solùm præsentis loci est nosse, eas aues vere plumas commutare, at ea commutatione quodammodo iuuenescere, vt & serpentes commutata pelle, & cerui commutatis cornibus, ac ferè iumenta omnia pillis. Cum igitur accipitres opporteat singulis annis deplumescere, illi à natura ipsa docti, eo ipso tempore expandunt alas suas ad Austrum: quia (arbitror) is ventus laxat corpora, contra ac Aquilo, qui densat: laxata igitur cute, amplioribusque factis poris, facilius excidunt plumæ. Aquilarum quoque censentur multa genera, sex ab antiquis, inter quæ Halietos quæ clarissima pollet oculorum acie, librás ex alto sese, & viso in mari pisce, præceps in eum ruit. Hęc

eadem

eadem Aquila, implumes etiamnum (vt testatur Plinius) pullos suos percutiens, subinde cogit aduersos Solis radios intueri, & quem conniuentem nictantemque animaduertit, nido eijcit tanquam adulterinum, & degenerem. Neque verò ad pisciculum solùm sese demittit, sed ad lepores, cuniculos, & alia animalcula quæ dirripit, ac deuorat. Pulli verò eius lambunt sanguinem: ipsæ vero Aquilæ ad cadauera congregantur, vt & corui, & quæ ex Aquilis videntur degenerare, Ossifragæ. Ex mirabili ergo etiam Aquilæ natura, volens Dominus omnium agnosci, inquit. Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum suum? in petris manet, & in præruptis silicibus commorabitur, atque inaccessis rupibus, inde contemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambunt sanguinem, & vbicunque est cadauer statim adest. Quod quidem carniuoris omnibus est commune, omnium tamen maximè generi coruorum congruit, quæ ob eam causam habebitur infausta auis, vt scilicet demortui corporis indicium.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SEXTVM.

ILLA verba Iob. capite trigesimooctauo. Quis enarrabit cœlorum rationem & concentum cœli quis dormire faciet, videntur plurimum adstipulari illi Pythagoricæ sententiæ de cœli concentu, & musico sonitu. Videbantur enim Pythagorę cœlorum orbes moueri ad numerum, atque mira quadam proportione choreas agere, inde ergo verissimile esse, diuinum quendam

dam suauissimumque concentum nasci, eò (arbitror) quòd omnia sint in hac vniuersitate facta in numero, ac proinde pulchra: omnium autem corporũ pulcherrima esse videantur cœlestia: pulchritudo verò post illa quæ in conspectum cadunt, in concentu maximè reperiri possit. Hanc sententiam sequutus etiam est Cicero in Somno Scipionis. Quam tamen Arist. capite nono, secundi de cœlo refutauit non temere, sed in medium productis Pythagoreorum rationibus, reque vtrinque satis examinata, illis (inquit) videbatur necessarium, tantorum corporum tam celeri latione sonitum edi, eò quod minorum corporum minus celeri latione hîc apud nos sonitus cieatur. si autem omnino editur cælestibus motibus sonitus, cum sint corpora magnitudine adeo diuersa, & celeritate, proportione tamen quadam, necesse est edi diuersos acutie & grauitate sonitus cum quadam proportione, vnde necesse est oriri quendam concentum. Hæc quidem opinio plausibilis est, si quis tamen rem exactè perpendat, minus vera. Nam si sonitum edunt cœli, eum opportet esse maximum, cur ergo nõ audimus? respondit Cicero, quia obsurduimus præ sonitus magnitudine, vt qui habitant ad Nili ortum. Aristot. pro illis respondet acutius, quoniam ex quo nascimur, hic sonitus citra vllam intermissionem comitatur, non potest dignosci. Nam contrarium agnoscitur ex contrario, atq; sonitus ex silentio, & silentiũ ex sonitu. Sed cur audimus aliud quippiam? cur non tam excellens sensibile corrumpit penitus sensum? Neq; solum hoc, sed cur non præter sensum nos quoq; totos atterit & perdit? quin & alia omnia corpora? Nã tonitrua sæpe (quæ tamen illi sono nunquam possunt comparari) domos faciunt tremere, atq; solo prosternunt, frangunt lapides, & robustissima quęq; corpora scindunt: nõ igitur cœli sonitum illum edunt. Præterquam quòd, neque

si

si aliter consideremus,videtur fieri posse.nam sonitus est passio diuerberati,aut discussi aeris,vel corporis spiritalis,& tenuis,at verò orbes cęlestes nullum inter sese aerem habēt quē comminuant,nullum igitur sonitum suis circuitionibus possunt edere.Ipsa verò stellarū corpora,siquidem per se non feruntur,sed cū orbibus quib.affixa sunt,multo minus. Nullus igitur sonitus edi potest à cęlestibus corporib.si cęli ipsi,velut antea indicauimus,solidissimi sunt & lenes,nihilq; aeris, aut omnino substantiæ alienæ intercipiunt,astra verò vt quædā eorū partes,feruntur cū illis. Sed neq; si cęlorum substantia tenuis est,ac velut fumus quidā vt aliis placet, sonitus vllus sit; si astra cum illis feruntur,vt nauigium,quod cum fluuio decurrente fertur,quę enim ita feruntur,quia medium non secant,sonitum non edunt. Solum igitur superest,fieri posse vt sonent,si cęli substantia tenuis est,& quiescit, atq; per eā quiescentem feruntur astrorū corpora prægrandia & solida: hoc verò fieri non potest, nisi etiam cęlorū substantia sit ortui & interitui obnoxia:findetur enim,dēsabitur,rarescetq; sed hoc si ita haberet,ederetur profectò sonitus secundū corporū magnitudinē, & lationum celeritatem, tantò omni alio eorum qui apud nos nunquam auditi sunt, quanto illæ, & magnitudines & celeritates,his sunt maiores. Dissiparentur ergo hæc ab illis,non solùm nostri sensus corrumperentur. Itaq; conuertentes argumentum dicimus,quandoquidem talis sonitus non editur ab astris,ea non moueri per se in æthere tenui sed vnico eodemq; argumento constare,& cęlos esse solidos & astra cū illis ferri,& nullum à cęlestibus corporibus edi sonitum,quare neq; concentum.Quod si ita est,constat concentum vocari in libro Iob a Domino (eius enim sunt illa verba) per metaphoram: illam motuum maximè concinnā proportionē. Nimirum in ipsis motibus,vt & in sonitibus, sunt cōcinnę quædā & aptæ proportiones inuicem comparabiles,

vt

vt videre licet in ijs qui saltant ad numeros, cantus, & musicos sonitus. Illas igitur aptissimas cęli choreas vocat Dominus concentum, quem ipse dormire faciet, cum scilicet faciet post temporalem huius seculi volubilitatem, cœlum in ęternum quiescens.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SEPTIMVM.

PSALMO septuagesimoseptimo, ita scriptum est. Mandauit nubibus desuper, & ianuas cœli apperuit. Pluit illis manna ad manducandum (paucis interpositis) transtulit Austrum de cœlo, & induxit in virtute *sua* Africum. Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata. Et ceciderunt in medio castrorum eorum circa tabernacula eorum. Et manducauerunt, & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis, non sunt fraudati à desiderio suo. Adhuc escę eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos. Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit.

Multi censent aliud fuisse illud quod filiis Israel pluit in deserto, ab eo medicamine quo expurgandi gratia vtimur, aëreo vocato melle & mãna, cuius prouentus maximus est quotannis in Calabria, & in locis quibusdam Hispaniæ etiam raris annis gignitur, quandoquidem censent fieri non posse vt illo vescerentur, & nutrirentur, qu in difluerent potius penitus dissoluti ac laxati. Cæterum, ex descriptione mihi uidetur constare, candem omnino rem esse, nam, vt dicitur capit. 11.

Numerorum, descendebat noctu in castra cum rore. Atque (vt c.16. Exo.) apparuit in solitudine minutū, & quasi pilo tu sū in similitudinem pruinæ super terrā: constat verò hanc es se ipsissimam generationem mannæ, qua ad expurgationes vtimur. Tametsi enim quidam putauêre esse potius gummi genus, quod exsudaret ex arboribus, aut lachrymam, alii opificium quoddam vesparum, aut apum, aut muscarum quarundam: intuenti tamen constare facile potest, esse rorem quendam crassiorem, maturationem quandam à Sole recipientem, & concretionem á noctis frigore pruinæ more, vespas verò & animalcula eius generis multa, allici eius dulcedine, potiusquam efficere, si quid vero incisis corticibus destillat, id imbibitum ligno esse rorem. Quod verò in Exodo dicitur minutum, & quasi tusum, & in similitudinem pruinæ, in Numerorum libro, Erat quasi semen Coriandri coloris bdelij, nihil est aliud quam quod Mesues etiam dicit, his verbis, Diuersificatur autem secūdum diuersitates rerum super quas cadit, cadens enim super lapides est sicut guttæ paruæ quę cōgelātur, & fiunt sicut germen, & cadens super plantas suscipit de virtute plantarum, & est cum permixtione particularum foliorum & florum. Ex ea quæ super lapides cadit, melior est quæ est sicut semen album, & dulcis, & est recens: post istam verò in bonitate est, quæ est subcitrina. Ex his verbis constat duplex esse genus mannæ, alterum cadens super frondes, alterum super lapides (& terram scilicet) inter hæc vero præstantius esse quod cadit super lapides, quia alterum suscipit de virtute plantarum (tametsi vulgo præciosior est quæ de fronde vocatur, quod quàm sit verum ad præsens institutum non refert) porro constat quod simile est semini, esse quod super lapides, idque esse grandioribus partibus quàm alterum, atque si simul album sit, esse optimum

parum verò ab hoc deficere quod subcitrinum, scilicet colore bdelij. Est enim Bdelium colore vnguium, hoc est ab albo vergens in citrinum. Quod igitur vigesimo sexto, Exodi describitur minutum quasi pilo tusum in similitudinem pruinæ super terram, esse quod optimum: alterum verò quod quasi semen coriandri, coloris bdelij, secundum tenere bonitatis gradum, consentaneum autem est rationi in tanta copia, esse vtriusque satis multum. Si autem hoc ità habet, vt sanè videtur, quí fieri poterat, vt non laxatis ac dissolutis corporibus perirent? profectò ipsi sentiebant hunc cibum esse leuem. Nam vigesimo primo numerorum ita conquerebantur, anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo: at verò cibos leues, & qui solidam substantiam corporibus non tribuunt, medicamenta etiam esse, atque expurgare, Hippocrates testatur libello de medicamentis expurgantibus, & fieri quidem potest, vt principio is cibus illis contulerit vt medicamentum, ad deponendam cacochymiam, quam ex esu cucumerum, peponum, porrorum, cæparum, & aliorum, quibus multo tempore in Ægypto erant cibati contraxerunt: expurgatis verò iam, consuetudo fecerit idoneum, & suauem cibum. Si enim consuetudo vel ex venenis potest cibum efficere idoneum, quantò magis ex cibis medicamentosis, accedente præcipuè Dei concursu quo non cibus solum, sed suauissimus etiá, & delectamentum omne in se ipso habens efficiebatur. Neque enim hunc eleuo, cum naturales rerum causas inuestigo, sed laudo infinitam eius sapientiam, qui ita omnia disponit, vt etiam quæ sunt portentosissima, videantur bona ex parte secundum naturalem rerum ordinem euenisse.

Vt & cum populus querulus carnes posceret ad vescendum, arreptas trans mare coturnices detulit, auiculas scili-

cet; maximo agmine trans mare impelli solitas vento vehementi, atque volantes circa terram altitudine tantum duorum cubitorum, vt ita facile ab omnibus caperentur. Vt autem transferret, abstulit Deus Austrum de cœlo, & in virtute sua induxit Africum, ventum scilicet vehementem, & procellosum. De quo Virgilius primo Aeneidos, Vna Eurus notusque ruunt, creberque procellis Africus, esse verò hæc omnia coturnicum naturæ & passionibus conformia naturales quoque cognouerunt. Nam Plinius capite vigesimotertio, libro decimo, ita inquit, Coturnices ante etiam semper adueniunt quàm grues, parua auis, & cum ad nos venit terrestris magis quàm sublimis, paulò post Austro non volant, aura tamen vehi volunt propter pondus corporis. Rursum paulò post, Aquilone ergo maximè volant. Sed cur (dices) non induxit Deus Aquilonem, sed Africum? quia (arbitror) Africus vehementia est proximus Aquiloni, situ verò est proximus Austro, cum sit inter hunc & Zephirum, amat verò suauitas disponendi rerum causas, minimas commutationes. Accedebat situs locorum: si enim Africus qui transuersim flat iuxta Austrum coturnices in castra impulit; Boreas qui est è regione oppositus, expulisset potius. Hucusque igitur nulla vis est illata naturæ, sed secundum eius ordinem disposita omnia, velut etiam cum Deo visum est, populum ob pertinaciam punire, ille ipse carnium esus, quem tantopere expetiuerant, attulit perniciem tam multis, vt vocatus is locus sit Sepulchra concupiscientiæ. Nam cum illi desueti iam cibis solidis, auidissimè sese carnibus repleuerint, comedentes usque ad sacietatem, ut odor carnium per nares expiraret, lethalibus morbis correpti sunt. Neque sanè parum ipsa carnium malignitas ad illorum perniciem effecit, coturnix

enim venenis vescitur, vnde malignitatem aliquam contrahit, atque vt Plinius loco citato dicit, eam ob causam eas damnauêre mensæ. Narrat etiam Galenus in Doride Bæotiæ, & Thessalia, atque etiam Athenis, multos conuulsione correptos esse, esu coturnicum quæ veratro vescebantur. Rasius quoque & Isaac in suis dietis, & Auicena secundo canone, & alij omnes medici qui illos sequuntur, maximè vituperant: adeò vt Aponensis dicat, carnes coturnicum omnium volatilium carnibus esse peiores. Id quod iam dicunt, non ob heleborum solum, sed per sese.

Orus Apollo Niliacus narrat, eam fuisse Aegyptijs de coturnicibus opinionem, vt in hyerogliphicis eam omnis immundiciei & nequitiæ signum esse fecerint. Itaque hæc omnia, Dei voluntate causas naturales dirigente, effecta sunt. Quæ sanè nos admonent, ne cum quidpiam nobis, siue commodi, siue damni accidit, in Dei voluntatem referre recusemus, etsi naturales rerum eiusmodi causas agnoscamus. Quoniam omnia seruiunt illi.

CA-

CAPVT QVINQVAGESIMVM OCTAVVM.

PSALMO nonagesimotertio, ita dicitur. Qui plautauit aurem non audiet? aut qui finxit oculum non considerat? Verba hæc cōtinent argumentum quodam aduersus eorum sententiam, qui Deum esse omnino negabant, aut si cui rei id nomen tribueretur, eam non esse intelligentia præditam, neq; omnino vlla cognitione, sed vt Solem, & Lunam, & Stellas, & ipsum primum mobile esse intelligimus, causas quidem eorum quæ in hoc generabilium & corruptibilium orbe geruntur, ipsas verò per sese nihil horum quæ efficiant intelligentes, efficientes enim nulla electione, aut voluntate, sed naturali quadam vi, aut potentia. Fuerunt verò in hac sententia (nequis aliter putet) plurimi philosophorum. Nam vt refert Plutarchus libello de Placitis capite septimo, Diagoras Milesius, Theodorus Cyrenensis, Euenerus Teagetes, Deos prorsus nullos esse censuerunt. Euripidem quoque fuisse eiusdem opinionis inquit, dissimulasse verò metu Areopagitarum, inducentem in tragędijs Sysiphonem eius sententiæ autorem. Plinius quoque eiusdem sententiæ fuit, siquidem caput septimum libri secundi, quod est de Deo, post multa alia, non sine magna impietate, his verbis claudit. Per quæ declaratur haud dubie naturæ potentia, idq; esse quod Deum vocamus. Lucianum quid cōmemorē, qui nullis non modis deridet omnes de Deo sermones sed & Stoici omnes videntur mihi, & si Deum nominēt nulli

tamen intelligenti causæ id nomen tribuere. nam censent Deum esse ignem artificem, via procedentem in mundi creatione, vniuersas seminales rationes intra se complectentem per quas omnia è facto fiunt. Insuper Spiritnm per vniuersum mundum penetrantem: appellationes autem identidem mutantem, per vniuersæ naturæ quam peruadit confinia. His verbis nil aliud mihi uidetur significari, quam Deum esse, quem ego appello ignem permeantem per omnia, & spiritum Domini vocari in sacris, interpretatus sum super primo cap. Geneseos. Epicurei (vt Cicero mihi videtur rectè censuisse) nihil de dijs serio affirmarunt. Sceptici verò de Deo an sit, vt de re alia omni dubitant, vt videre est apud Sextum philosophum capite primo, libro tertio, Pyrrhonicarum hypotheseôn. Argumenta verò omnia negantium Deum esse qui prouidentiam habeat rerum humanarum, fere mihi videntur in hæc tria redigi, quæ apud Plutarcum reperies loco citato. Primum, quodque Plinius maximi facit, si Deus est, nihil est ei factu impossibile, at verò (inquit Plinius) non est Deus qui possit omnia, quia non potest sibi mortem consciscere & si vellit, neque mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos, neq; facere vt qui vixit non vixerit, qui honores gessit non gesserit, neque vt bis dena viginti non sint, neq; habet vllum in præterita ius, nisi obliuionis, fit igitur (inquit) vt Deus nihil aliud sit quàm ipsa natura, siquidem Dei potentia nulla est, nisi naturalis; non est igitur ullus Deus, qui voluntate & cognitione operetur. Secundum, si Deus est, is est omni ex parte beatus, si tamen curas gereret rerum humanarum, haud dubie sustineret magnam molestiam & angeretur. Tertium, si Deus est, & curam gerit rerum humanarum, quam ob rem cum pessimo quoq; fortuna præclare agere solet, contra cum præstantissimo quoq;

pes-

pessimè? hòc argúmentũ Sextus philosophus ita præmit. Siquidem Deum esse & prouidere dicunt, aut prouidet omnibus aut aliquibus: siquidem omnibus prouideret, non esset neq; malum vllum, neq; viciosus ullus, neq; ullum uitium: at uerò uitio plena esse plæraque uidentur, non ergo omnibus prouidet Deus. sin autem aliquibus prouidet, aut uult & potest prouidere omnibus, aut uult quidem, sed non potest, aut potest quidem, sed non uult, aut neque uult neque potest. Si uellet & posset prouidere omnibus, omnibus prouideret, si uult sed non potest, eius uires superabit ea causa, ob quam nō potest prouidere illis quibus non prouidet; si tamen potest prouidere omnibus & non uult, inuidus esse existimari possit: quod si neque uult neque potest, sit & inuidus & debilis. Hęc autem omnia incidunt in maiorem impietatem. Non est igitur Deus qui prouideat, sed aut nullus Deus est, aut is est prima causa sine ulla cura, quin & sine ullo rerum aliarum sensu. His adeo stultis cogitationibus, quas unico illo carmine Psalmi septuagesimotertio complexus est Dauid, Dixit insipiens in corde suo non est Deus, occurrit nunc idem uates dicens. Qui plātauit aurem non audiet, aut qui finxit oculum non considerat? quasi dicat, quandoquidem non omnia quæ sunt, sunt entia per se, sed alia ex alijs, & ab alijs fiunt, & in ijs quæ fiunt, sunt quædam sensus expertia, quędam sensu prædita; necesse est eam causam à qua quæ sensu participant sunt effecta, sentientem etiam esse, alioqui dedisset uirtutem qua careret effecissetq; aliquid se præstantius, quod rerum naturæ repugnat. Nullum enim inter physicos magis receptũ axyoma, quàm nihil operari posse vltra gradũ suæ perfectionis. Si igitur sentiendi facultas est in posteriorum quibusdam, necessario sit & in prima causa. Quapropter fieri non potest, vt qui plantauit aurem non audiat, & qui fe-

cit oculum,non consideret. Porrò,auris & oculus, & quæcunque alia nostri corporis organa, maximè verò hæc quæ sensuum sunt,ita sunt composita,& ad actiones proprias accommodata, vt nulla vel excogitari possit aptior compositio. Quæ res haud dubie,nisi stupidis, euidenter indicat, ea non casu,ita aut aliter cadentibus corpusculis,aut elementis, constitisse, sed in summa sapientia effecta esse. Nullatenus ergo à facultate cognitionis expertè,sed sapientissima. Licet apud Galenum octauo libro de vsu partium, mirabilem sapientiam in effigendis audiendi & videndi organis legendo meditari. Quis hominum dubitet anfractuosum illum aurium porum,tortuosumque, neruo quodam quartæ coniugationis eorum qui nascuntur ex cerebro,substratum,& cute præterea duriuscula contectum,& in osse durissimo formatum,non temerè effectum esse,ibi,& talem,sed audiendi gratia? si enim neque alia in parte, neque aliter effici posset, vt esset transmittendis in animam sonis adeò aptum, euidens coniectura est, ab aliqua sapiente causa esse aptatum. Nam præterquam quòd ad securitatem & tutelam cerebri, vt Galenus indicat,facit illa flexuosa meatus figura,ad ipsos sonos qui aeris motitatione constant excipiendos præcipuè esse factam,indicant mihi euidenter choncæ quæcunq; illa met figura cauæ, flexuosæ scilicet,& contortæ. Eę enim auribus admotæ,ex eo solo quem intra se continent aere, etiam nullo extrinsecus accedente motu, tinitum edere continenter sentiuntur, adeò facit illa figura ut aer inclusus sonet.Porus ergo ille accommodatissimus effectus est, vt illam ab aere passionem excipiat,neruus verò quorsum eò venit ex cerebro, nisi ut deferat facultatem quæ percipiat? ut certè ad oculos primi ueniunt ex cerebro molliores, & rariores, copiosiores spiritus,quibus ad uidendum erat opus excepturi. Iam uerò

in ipsis oculis humor vocatus crystalinus, rotundus quidem, sed secundũ faciem externam habens peripheriam maioris circuli, quid aliud est, quam speculum crystalinum, colorum fulgoribus, seu speciebus recipiendis, accommodatissimum? Tunica cornea totum oculum extrinsecus finiens, quid aliud quam laterna cornea, ad recipiẽdum externos, & reddẽdum internos fulgores? adeò mihi videntur hac in parte homines nõ solum quod ad figuram attinet, sed in ipsa materia speculorum & laternarum deligenda, imittati sapientiam nostri formatoris. Mitto dicere mirabiles vsus tunicæ vueæ, cuius media perforatione constat pupilla, & circulo varicolore iridem refert: Retiformis etiam arachnoydis, & coniunctiuæ, & humorum aquei & vitrei: quin & palpebrarum, & ciliorum, & superciliorum, atque adeò ipsorum ossium, integro enim ad recensendum libro opus esset, neq; eo exiguo. Vnico verbo indicabo hæc omnia, atque eorum singula, sapientissimè, & magnæ cuiusdam vtilitatis gratia esse ita aptata. Deme aut muta quodcunq; horum, vel pilos ciliorum, aut superciliorum vele: manifestam noxam inferes visioni. Nihil igitur horum effectum est, hoc, vel tale, frustra, neque ornatus solum gratia, sed propter ipsam visionem, aurium etiam, & auricularum eadem ratio est. Quo pacto ergo possit qui fecit hæc, intelligentia esse orbatus? ac non potius sapientissimus? effecta verò esse ab aliquo necesse est, siquidem vt in huius operis initio monstrauimus effecta sunt, & non à se ipsis. Nunquid igitur, qui fecit aurem non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? Rursum si auris ob auditum est, vt re ipsa constat, ac nemo sanus neget, ob auditum certè effecta est, is ergo qui fecit, ob auditũ fecit. Si enim nõ constitit casu, neq; pręter intentionem agentis cõstiterit. Præuidit ergo qui fecit

aurem, à principio auditionem, siquidem finis est quod primum in intentione. Vidit ergo aut in seipso, aut extra se. Extra se quidem non potuit, quia ante aures non poterat esse auditio: vidit ergo in seipso, quapropter necesse est, vt qui ab initio fecit aurem & oculum, audiendi & videndi habuerit in se facultatem, & aures, & oculos. Quia si hæc omnino non fuissent, neq; sciri, quare neq; fieri omnino possent. Igitur hac ratione euidenter constat, fieri non posse vt quis fecerit aurem, & non audiat, & oculum & non consideret. Vt igitur solùm des (est verò id antea indicatum) hæc effecta ab aliquo esse, neque constitisse per se ab æterno, cōstat, eum qui fecerit, & videre, & audire, & considerare res humanas. At dices, si videt & audit, & omnino sentit, patitur certè à sensibilibus, nam ut Arist. indicat, ipsum sentire pati quoddam est: neq; sanè sine passione corruptiua agitur, nam comitantur sensum voluptas & dolor, quorum alterum cum corruptiua agitur passione, alterum verò alterius est comes, vt & reliqua contraria. Si igitur sentit (dices) potest & voluptate frui & dolere. Si autem hoc, & alterari & corrumpi: hæc verò aliena admodum sunt ab eo quod æternum, igitur & sentire alienum ab eo est. Porrò dices, non solùm nostro argumento fieri, vt vim habeat percipiendi sonos & colores, sed & aures, & oculos, & nares, ac denique alia omnia quæ fecit, siquidem necesse est præuiderit quæ fecit, non autem extra se. Ita est profectò, habet in sese omnia, non tamen ut extant extra illum, sed præstantiori quodam modo, atque vt in æterno exemplari, quod anteà etiam vel ex sententia Platonis indicauimus. Itaq; audit, & videt, non tamen vt nos, sed præstantius multò, ac citrà omnem passionem vnica simplicissimaque noticia agnoscens omnes, siue sonos, siue colores, ac deniq, omnia quæcunque sunt, fuerunt, & futura sunt.

sunt. Non igitur fieri potest, vt qui fecit aurem non audiat & qui fecit oculum non consideret, neque enim quia perfectius videt, & audit, negandum est videre, & audire, quin potius asserendum videre & audire omnia, atque esse sapientissimum, & prouidentissimum, atque vt nihil sine eius potentia, ita neq; sine eius sapientia & bonitate geri. Neque verò atheorum argumentis respondere difficile est. Pro primo dicimus eos rectè asserere, si Deus est, eum esse omnipotentem, at verò falsò assumere, non esse qui faciat quippiam supra naturæ vires. Confirmauit enim Deus Opt. Max. quam de se voluit haberi fidem, innumeris, neque ineuidentibus miraculis, siquidem suscitauit mortuum quatriduanú, & quod est multò maius, ipse etiam triduanus surrexit à mortuis. Dices, hoc ipsum negabit Atheus. Dicet igitur multos, eosque alioqui optimos viros, neque pecuniarum, neque gloriæ cupidos, adeò nihil sibi inde aucupantes, vt omnes, nullo fere excepto, in confirmationem fidei mortem & tormenta libenter subierint, eosque per vniuersum orbem dispersos, vno ore, pro amico, multò antè contumeliosè necato, mentitos esse, hisque ipsis iam occisis, innumeros posteà sapientissimos, grauissimos, & sanctissimos viros, rebus omnibus post habitis, vsq; ad sanguinis effusionem leuiter credidisse. Quæ potest esse aut excogitari, maior perfidia? petet Atheus, vt illi indicem hęc ita esse effecta, vt narrantur. Non possum aliter, quam testimonio sacrarum literarum, & consensu mundi totius, atque multorum seculorum, & (quod est maximum) consonantia omnium testimoniorum veteris & noui testamenti, & consensu historiæ prophanæ cum sacra. Quæ argumenta diligentissimè persecutus est Diuus Augustinus in libris de ciuitate Dei, & post illum Diuus Thomas contra gentes. Sed quo pacto indicat mihi Atheus, nihil ho-

rum effectum esse? quia (inquit) fieri non potest. Sed cur non potest fieri? quia (inquit) nihil tale effectum est vnquam. Quid si effectum est? non est (inquit) itaque probat idem per idem, atque ut dicunt, vtitur circulo, petitque credi sibi soli sine vllis testimonijs, potiusquam nobis cum tam multis. Longè stultius est putare, non esse Deum omnipotentem, quia non potest sibi mortem consciscere. Nam cum mori pati sit, non agere, non posse mori, roboris sit non debilitatis. Iam verò non habere ius in præterita, hoc est, non posse facere, vt quæ facta sunt, facta non sint, & neque in præsentibus posse facere, vt non sit, quod sit, cum est, quia hæc omnia continent contradictionem. Id verò quod contradictionem continet, nihil est, quia negatio tollit affirmationem, & affirmatio negationem: igitur qui potest omnia quæ contradictionem non continent, nihil est quod non possit, & qui in his nenijs hærent, non mihi videntur vt sapientes dubitare, sed vt quiuis ex indocta plebe. Veniamus ad reliqua. Miserum dicunt futurum Deum, si quis sit qui rerum omnium humanarum gerat curam. Vtinam in miserijs ponerent homines rerum gerendarum solicitudinem, ne essent adeò ambitiosi. Vt verò homo qui multarum rerũ curam habeat, sit miser, Deus tamen minimè miser sit. Miseria enim non est in prouidentia, sed in defatigatione, Deus verò defatigari non potest, siquidem nullo labore rerum notitiam conquirit, nullius obliuiscitur, sed omnia, præsentia, præterita, & futura, vno intuitu videt, ipse existens simplicissimus, & nullius alterationis capax. Quantum autem faciat ad indolentiam simplicitas, philosophi optimè intellexerunt, nam vel ipsum hominem dicit Hippocrates libello de natura humana, si vnum esset, hoc est, vno constans elemento non doliturum, nedum Deus, qui non physicè solùm,

sed &

ſed & metaphyſicæ compoſitionis eſt expers. Quid ergo ſtultius, quam timere ne prouidentia fiat miſer, qui nullatenus poſſit defatigari? Quid addunt præterea? Non videri Deum prouidentiam habere rerum humanarum, quandoquidem cum deterrimo quoq; videtur fortuna optimè agere,& cum præſtantiſſimo quoq; peſſimè. Argumentum hoc tractauit diſertiſſimè Dauid Pſal. 72. his verbis. Et dixerunt, quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo? Ecce ipſi peccatores & abundantes in ſeculo obtinuerunt diuitias. Ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meum. Reſpondet verò mox ipſemet huic dubitationi,dicens, Exiſtimabam vt cognoſcerem hoc: labor eſt ante me donec intrem in ſanctuarium Dei,& intelligam in nouiſſimis eorum. Quaſi diceret, non poſſis intelligere quantumuis labores, quæ ſit cauſa qua impij in hoc ſeculo proſperè agant, niſi intres in conſiderationem diuinorum myſteriorum, & intelligas quæ fient in nouiſſimis eorum. Sed quæ ſunt hæc? quia ecce (inquit) qui elongant ſe à Deo peribunt, & perdet Deus omnes qui fornicantur abs ſe. Poſt nouiſſima ſcilicet,& in futuro ſeculo. Itaq; hoc argumento non fit, vt Deus non prouideat rebus humanis, ſed, quandoquidem alijs argumentis conſtat prouidere,ac nihilominus in hoc ſeculo ſæpe agitur melius cum deterioribus, fit, vt teneamur ſperare aliud ſeculum, in quo reddatur vnicuiq; ſecundum opera ſua.Itaque hoc argumentum non tollit de prouidentia Dei fidem,ſed excitat ſpem futurorum bonorum,quia vt in hanc ipſam ſententiam inquit diuus Paulus j.ad Corinthios,Si in hac vita tantum à Chriſto ſperantes ſumus,miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Non eſt autem conſentaneum,vt qui meliores,ſint miſerabiliores, cum Deus ſit optimus, videatq́ue & audiat omnia: Speramus igitur non in hac vita tantũ, ſed in futura potius,

in

in quam boni resurgent induti immortalitate, mali autem in æternam perditionem. Itaq, quia videmus seculi huius bona, magna ex parte esse collata in deteriores, non negamus Dei prouidentiam, sed intelligimus fines bonorum & malorum non esse in hoc seculo, & quia alicubi esse oportet, excitamur in spem post mortem futurorum, interim suspicientes Dei bonitatem infinitam, qui in malos etiam est bonus, hæc qualiacunq; bona illis tribuens, bonis verò verè bona, & nunquam interitura reseruans, quorum, hic inopia exercens, reddit digniores. Hoc eodem modo concludit Plato decimum librum de Rep. siue de iusto, hoc eodem argumento confirmans, & Deos habere prouidentiam, & animas nostras aliud seculum manere.

CAPVT QVINQVAGESIMVM NONVM.

SALMO nonagesimosecundo, ita scriptum est. Etenim firmauit orbem terræ qui non commouebitur.

Arist. cap. decimotertio, libri secundi, de cęlo inquit. Mentis est ratione carentis non admirari, cur nam parua terræ gleba, si elata dimittatur, fertur, quiescereque non valet, & quò est maior eò celerius fertur, vniuersa autem terra, si quis ipsam sublimem eleuatamque dimittat, ferri non potest. Núc verò tantum pondus quiescit. hoc est, miretur quispiam quo pacto fiat, vt tantum terræ pondus quiescat in mundi medio, nulli rei innitens, nullis firmioribus cementis fundata, sed in aqua & aere vndiq: pendens, cum præcipuè videamus, minimi etiam ponderis frustulum si dimittatur in ae-

re, nulla alia re sustentatum, decidere, neque manere posse. Hæc dubitatio plurimum torsit veteres philosophos, coniecitque in solutiones longe diuersas, quarum tamen pleręque vt bellissimè dicit ibidem Aristoteles, absurdiores sunt ipsa dubitatione. Nam Empedocles infinitam esse terræ profunditatem, ideoq́ue quiescere, quasi radicibus infinitis firmatam Thales innatare in aqua vt lignum quodam, Anaximenes, Anaxagoras, & Democritus amplam esse. & ob latitudinem quiescere, quòd subiectum aerem secare non possit, constat verò hæc omnia absurda esse. Nam terram rotundam esse, certę cuiusdam magnitudinis, æquidistantem a cœlo secundum totam superficiem, experimento constat, quare infinita non est, neque latitudinem planam habet, neque hoc hemisphærium illi magis innititur, quam illud huic, sed in centrum nituntur omnia. Porrò si terra ampla est, & figuram habet tympani, ac proinde nō potest secundum latiorem superficiem secare aerem, cur tamen secundum superficiem angustiorem non findit & elabitur? cur enim potius nitatur in hanc cęli partem, quam in illam? Iam verò si terra aquæ innatat, ipsa aqua quo sustentatur? quòd si aqua pendere potest in aere, possit & terra, quæ enim maior dubitatio? neq; igitur super aqua, neque super radicibus, vel cementis infinitis firmauit Deus orbem terræ, sed vt inquit Iob. cap. 26. super nihilum appendit. Certè ex hoc, vt ex alijs multis, quæ in natura rerum eueniunt mirabilia, nos prouocant sacra eloquia in Dei Opt. Max. admirationem. Nam & Isaias capite quadragesimo, ita inquit, Quis appendit tribus digitis molem terræ? & rursum paulò infrà. Nunquid non intellexistis fundamenta terræ? rursum capite quadragesimosecundo, inquit, Hæc dicit Dominus Deus creans cœlos, & extendens eos, firmans terram. Itaq; gloriatur Dominus Deus, quòd si-

ne

ne vllis fundamentis, ſed ſuper nihilo firmauerit orbem terræ,qui non commouebitur. Nimirum Dei imperiũ firmius omni fundamento eſt. Sed quoniam Deus omnia diſponit ſuauiter, neq; vlli rei æternam infert violentiam, neceſſe eſt, ita ſit terra ſuper nihilo firmata Dei iuſſu, vt ipſa non repugnet,ſed ita ei obſequatur, vt verè ſecundum ſuam naturam locata ſit. Inueſtiganda igitur nihilominus cauſa eſt naturalis,qua terra ita locata quieſcit,neq; vnquam commouebitur. Plato in Phedone ita inquit, Perſuaſum mihi quidem eſt primò, ſi eſt terra in cœli medio rotunda, nihil ei opus eſſe vel aere, vel alia neceſſitate eiuſmodi, vt nunquam decidat, ſed ad eam ſuſtinendam ſatis id eſſe,quòd & cœlum vndique ſibi ipſi ſimillimum eſt omnino,& terra vndiq; æquilibris. Res enim æquilibris in ſimilis alicuius medio poſita,neque magis neque minus poteſt in partem aliquam inclinari,cunque ſimiliter ſe habeat,ab inclinatione erit aliena. Hæc *Plato*. Cuius opinio plurimis arridet,videturq; optimam & facilimam cauſam reddere, cur non ruat terra, nimirum quia non eſt cur hûc quam illûc potius rueret,rotũda cum ſit, & in medio poſita. Ad hanc etiam opinionem alludit Ouidius dicens, Ponderibus librata ſuis. Sed ſi ea eſſet verè cauſa,fieret, vt ſi extra centrum mundi poſita dimitteretur,rueret in eam cęli partem quam haberet propius, ideo enim non ruere dicebatur, quòd in medio ſita in nullam potius partem inclinet. Deinde fieret, vt ſi terræ figura deficeret ab ſphærica,& in alteram partem, ut in Septentrionem verbi gratia extaret, in eam cœli partem rueret, velut deficiẽte æquilibrio,& in eam partem potius inclinante pondere. At verò abſurdum eſt vtrunque horum, nam quoquo rueret, pondere rueret: pondus verò non fert in cœlum (qua enim ratione pondus ferat quò leuitas?) ſed in contrarium. Leuitas autem fert verſus

cœlum,

cœlum, ergo pondus ad partem à cœlo remotissimam, puta ad centrum mundi. Ergò terra siue extra centrum poneretur tota, siue mutata figura in alteram partem extaret, rueret eo vsque, vt centrum ponderis sui in mundi centro collocaret. Dico autem centrum ponderis, quia si mutata figura extaret, non esset idem centrum ponderis & magnitudinis, sisteret verò in mundi medio ponderis medium, quia pondus causa descensus est. Si verò non mutata figura, sed à medio mundi aliquatenus pulsa emineret in alteram partem, rueret sanè tunc quoque, & medium suæ magnitudinis, & mundi totius idem esse faceret, quia nulla alia ratione potest alijs omnibus elementis substare. Amat verò id eius natura, quia est omnium crassissima: est verò is naturalis omnium corporum ordo, & cuius comparandi gratia mouentur per se ipsa, hoc est, neque pulsa, neq; tracta, neque portata, neque volutata, sed sponte naturæ, vt crassa sint sub tenuibus: est autem in vniuerso infimus locus, qui & intimus, puta centrum, supremus qui & extimus, puta cœlum. Quia vniuersi partes non possunt ad aliud quodpiam extra ipsum referri, vt in corporibus singulis, velut in ouo vitellus est pars intima, non tamen eadem infima, quia est quædam albuminis pars inferior, quæ scilicet, longius abest: à cœlo in ipso autem orbe non ita, quia non est extra illud aliud ad quod eius partes referantur, sed est infrà, quod continetur, suprà verò quod continet, continetur verò ab omnibus quod in centro situm est, cœlum autem omnia continet.

Hæc igitur causa est, qua terra extrà centrum acta, aut altera ex parte eminens, rueret in centrum, & eadem, qua non ruit a centro. Nam quo pacto possit à centro, & ad centrum naturaliter ferri, contrariæ cum sint tales lationes? neq;

certè re ita perspecta, vlla superest dubitatio. Nam particula terræ in aere dimissa, non fertur vnquam in eam cœli partem cui est propior, sed versus centrum, neque si iuxta ipsum cœlum dimitteretur, maneret, quamuis cœlum firmum, & velut ex ære fuso esse indicatum anteà est. Non ergo quærit ruens, rem firmam cui adhereat, sed ordinem quem naturaliter expetit, ne sit, scilicet super re tenuiori, sed tenuioribus omnibus substet. Terra ergo tota, cum ita locata sit, non possit vnquam ruere: igitur firmauit Deus orbem terræ, non aliter, quàm rectè, ac secundum eius naturam collocans, hoc est, in mundi medio, qui idem est locus infimus. Verum quia, vt diximus, si alteram in partem extaret, velut si nunc ad Aquilonem aut Austrum tuberculum magnum terræ aliquod innasceretur, rueret, non quidem in cœlum eò versus (vt timere videbatur Socrates in Phædone) sed in se ipsam, vsque dum centrum sui ponderis teneret mundi medium, necesse est vt hunc quoque casum Deus prouiderent, efficiens ne aliquam in partem terra extet potius, sed omni ex parte sit æquilibris: hoc autem æquilibrium, siquidem terra esset perfectè spherica, & secundum omnes partes æque crassa, nulla alia ratione indigeret, nam esset ita idem centrum magnitudinis & ponderis: verum ob aquarum distributionem, & alias necessitates, oportuit vt terræ partes essent aliæ alijs altiores, ac nihilominus, vt firmiter quiesceret, oportuit vt nullæ partes potius quàm sibi oppositæ extarent, aut vt illa eminentia oppositarum partium crassitie pensaretur ad æqualitatem.

Necesse est igitur vt Deus montes, & colles, ac denique omnia terræ tubercula, ad æqualitatem ponderis terræ partibus distribuerit, æqualia æqualibus opponens, ne

alia ex parte grauior facta terra, rueret in se ipsam aliud centrum quærens, quod esset sui ponderis, etsi non esset suæ magnitudinis, velut de ijs quæ vehuntur in aqua monstrat Archymedes. Iustam hanc partium orbis terræ dispensationem, optime cecinit Isaias dicens, Quis appendit in tribus digitis molem terræ? & librauit in pondere montes? & colles in statera? ob hanc igitur ęqualem distributionem partium, & quia in medio collocatus est terræ orbis, non commouebitur. Neque vero illa ęqualitas partium, est extrà id quod amat rerum narura, im mo est quod dam naturæ bonum, non in vniuerso solùm, sed in vno quo que spectabile. Galenus enim multis commendat, in opere quod de vsu partium scripsit, hanc partium æqualitatem in corpore humano, licet verò eandem contemplari in musca & culice, & arbore, & arbusto, & herbula, & re quacunque integra, vsque adeo fecit Deus omnia in pondere, & mensura. Itaque ne terra per aerem in quo videtur pendere, rueret, prouidit Deus, illam sub alijs omnibus mundi partibus collocans: ne rueret in se ipsam, aut commoueretur, prouidit, librans in pondere montes; & colles in statera. Duplici ergo ratione firmauit orbem terrę qui non commouebitur.

CAPVT SEXAGESIMVM

Ap. 25. Prouerbiorum. Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi pessimo. Cõparat Salomõ carmina salutaria, decantata homini qui sit corde pessimo, aceto in quo dissolutũ sit nitrum. Quę quàm sit apposita comparatio, quiuis facile intelliget, perspectis ijs quę de talibus carminibus à philosophis, & de nitro in aceto à veteribus medicis scripta sunt. Plato in Charmide in persona Socratis multis verbis docet, morbos animi curari incantationibus, atq; animi morbis sublatis, plerunq; salutem in corpus redundare, tolliq; capitis dolorem, & multa alia mala, incantationes verò præclaris sermonibus contineri, quibus animæ temperantia tribuatur. Itaq; sunt hę incantationes, seu decantata carmina exhortationes, increpationes, ac denique disciplinæ omnes, quæ ad Dei timorem, & uirtutum cultum nos alliciunt. Maximę scilicet ægri animi medellæ, quæ sanè à sapiente, & qui ex Deo est, libētissimè suscipiuntur, ei verò qui corde est pessimo, aceto in nitro, seu nitro dissoluto in aceto similes occurrunt. Principio enim molestæ sunt, & mordent acriter, postea verò extergunt & eluunt sordes animi, nisi quis iam est immedicabilis. Talis enim semper auersatur, & respuit, læditurque omni curatione magis. De nitro verò a Dioscoride capite 89. lib. 5. ita scriptum est. Purulentas aures & sonitus earum sanat, sordes expurgat cum aceto instillatum. Galenus quoq; tertio de compositione medicamentorum secũdum locos, ex Archigenis sententia commēdat ad aurium sonitus, acetum cum nitro. Vt itaq; nitrum cum aceto instillatum in

au-

aures,earum eluit sordes,& sonitus, seu tinitus earum sanat, ita exhortationes sanctę sæpius instillatæ in aures,etiam pessimis,sordes animi eluunt,& varias perturbationes, quasi sonitus aurium prohibentes audire veritatem,sanãt.Mordent verò,neque sine magna molestia ab ægro animo suscipiuntur, non aliter ac acetum & nitrum. Vtrunque enim per se,ac simul ambo,vbi in purulentas, & exulceratas aures instillatur mordet,duratque ea mordicatio,vsque dum pars sanescit, & cute obducitur.

CAPVT SEXAGESIMVM PRIMVM.

IN eodem 25.Prouerbiorum. Sicut frigus niuis in die messis,ita legatus fidelis ei qui misit eum animam ipsius requiescere facit. Et paulò infrà in eo.c.in eandem sententiam dicitur,Aqua frigida animę sitiẽti,& nuntius bonus de terra longinqua.Itaq; cõiunctis ambobus locis facile intelligimus, potum aquæ refrigeratę admota niue in die messis, hoc est, in æstate,facere requiescere animam potantis, ut nuntius seu legatus missus à terra lõginqua cum est fidelis,facit requiescere animam eius qui misit eum. Quoniam scilicet,fiduciam habet in nuncio fideli is qui misit eum,ac proinde requiescit animus eius.Possit hic physicus pro potu niue refrigerato testimonium accipere,atq; tempus vtendi illo discere,non minus quàm a Galeno. Si quidem verba illa, Animam ipsius requiescere facit, vsum innuunt, illa verò, In die messis, tempus vtendi. Nimirum anima physicè plerisque vocatur ipsa respiratio, seu qui respirando attrahitur spiritus. Atqui Diogenes,vt tradunt,qui de eius placitis scripserũt,in

eo aere animæ essentiam esse putauit. Sed vtcunque de animæ essentia sentiat physicus, quia respiratu vita seruatur ipsam respirationem animam vocat, atque huius ipsius facilitatem, seu tranquilitatem, animæ requiem. Itaque facere animam requiescere, est physicis, respirationem facilem reddere, id verò fit, igneum calorem extinguendo, atque hominem attemperando. Quod, cum febris calor igneus sit, constat, vt possit á multis febribus liberare, atque ita esse vtilissimum, cum tempestiuè adhibetur. Intempestiuus enim eius vsus multorum malorum causa esse potest. Quæ Hippocrates feré colligit in Aphorismo dicens, frigida velut nix & glacies, pectori inimica sunt, tusses mouent, sanguinis eruptiones, ac defluxiones faciunt. Rursus in alio Aphorismo. Frigida inimica ossibus, dentibus, neruis, cerebro, spinali medullæ, & rursus, Frigida conuulsiones, antrorsum ac retrorsum distentiones, nigrores, rigores febriles. Opportunitas verò est, vt Galenus libello de cibis boni & mali succi inquit, In æstate non quibusuis, sed ijs tantum qui exercentur dare; ne, scilicet æstu forti & exercitatione inflammati, in causones incidant. Quorum generationem Hippocrates in libris de ratione victus in acutis, his verbis docet. Febris autem ardens fit, cum resiccatæ venulæ tempore æstiuo acres ac biliosos ichores in se ipsas trahunt. Fit autem plerunque ex longo itinere, & longa siti, cum resiccatæ venulæ acres & calidas fluxiones in se ipsas attraxerint. Cum igitur hæc sit causonis generatio, & his caussis fiat, constat nulla ratione posse præcaueri melius, quàm eo tempore, ijs qui in talibus uersantur causis, dato potu frigido, foreque ut uenæ refrigeratione temperentur, & spiritus, qui æstu & exercitatione redditur difficilis, re-

quie-

quieſcat, fiatque facilis, ac moderatus. Facit igitur talis potus, animam requieſcere in die meſſis, hoc eſt in æſtate & labore. Quo enim exemplo potius uteretur, quo ſignificaret æſtum & laborem, quàm meſſis? non autem ſolis meſſoribus, ſed & omnibus hominibus negotioſis, qui per ęſtatem non poſſunt ſe horis meridianis domi continere, & iter agẽtibus, utilis is potus eſt, ſi quidem inde febres ardentes ſolere cieri Hippocrates auctor eſt. Neq; uerò tunc omnibus utendum tali potu eſt, ſed quibus nulla pars, earum, quæ eo lędi ſolent, inſigniter eſt debilis; thorax dico, pulmo, cerebrum, nerui, ſpinalis medulla, aut etiam inteſtina, aut veſica. Quibus ergo talis quæpiam eſt debilitas, exercitationes & inſolationes per æſtatem deuitẽtur penitus, ne neceſſario incidant in alterutrum, ardentes dico febres, aut illas alias noxas. Vt verò pręſcripta verba Salomonis continent commendationem frigidi potus, ita innuunt, ne in æſtate quidem niſi exercitatis vtendum eo eſſe: in alijs uerò temporibus nulli. Non enim ſimpliciter dicit, frigus niuis requieſcere facit animam, ſed in die meſſis; nimirum alijs temporibus, aut etiam in ęſtate uacantibus hominibus, animam ſedat ipſa aeris inſpirati temperies, aut otium. Verum de tali potu alibi mihi dicta ſunt plura. Hîc pro meo inſtituto dictum eſt ſatis.

CA-

CAPVT SEXAGESIMVM SECVNDVM.

Ap. 1. Ecclesiastæ. Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem semper stat. Oritur Sol & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibiq; renascens gyrat per meridiẽ, & flectitur ad Aquilonem. Lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Hoc quod Ecclesiastes obseruauit, nihil aliud est, quàm quod Arist. in duobus vltimis capitibus secundi de ortu & interitu disertè tradidit, puta circularem esse rerum omnium mutationem, & hinc pendere mundi æternitatem, quoniam, *scilicet*, sola mutatio circularis potest esse perpetua. Partes ergo mundi quæ per se sunt perpetuæ, vt Solem & alia corpora cœlestia, nullam mutationem substantiæ subire, sed circulo volui, accedereque & recedere, eadem numero semper redeuntia: quæ verò corruptibilia sunt, fieri semper ex se ipsis circulo nascentia & intereuntia, numero semper alia, sed specie eadem, vt ex aëre fit aqua, & ex aqua aer. Hunc generationum abeuntium & redeuntium circulum, quo mundus seruatur, innuit Ecclesiastes dicens, Generatio præterit & generatio aduenit. Considerandum verò triplicibus rebus constare mundum hunc, quibusdam enim incorruptibilibus, ut cœlestibus: quibusdam secũdum se totas corruptibilibus, vt singulis brutis & arboribus: alijs corruptibilibus per partes, vt terra, mari, & toto aere, horum enim nullum secundum se totum corrumpi potest, corrumpitur verò secundum partes singulas. Corruptibilia primi generis, non aliter seruantur, quam successiua generatione singularium, generatione

ne scilicet prætereunte, & generatione adueniente. Terra autem & mare & eiusmodi semper stant, etiam si secundum particulas præ sua mole insensibiles, recipiant accessiones. Sol, & reliqua corpora cœlestia, secundum se tota & partes omnes inalterata, tantum mouentur circulo, qui motus ad aliorum corporum mutationes, rationem habent causæ. Quia enim hæc circulo voluuntur, illa circulari mutatione hoc est, eisdem specie rebus abeuntibus, & redeūtibus oriuntur & intereunt. Neque sane illorum cęlestium corporum virtus æquè accedit ad omnia, quæ in generabilium & corruptibilium regione sunt, sed in his ipsis est ordo vt loci, ita & virtutis. Suntque alia alijs efficaciora & perfectiora, mutatque cœlum ipsum alia per alia, velut per tenuiora & superiora, quæ crassiora & inferiora sunt. Proindeq; dictum est Empedocli, terram & aquam materiam esse generabilium corporum, vt farinam & aquam, aerem verò & ignem efficientia magis quam accipientia esse, & virtutes præstare magis quam corpora rebus generandis. Hęc igitur consentaneum est accipere propius a cœlestibus vim, quam in humiliora transmittant. Argumento est, quòd cum inferiora, & densiora, stent in suis locis firma (multoque magis terra) superiora illa & tenuiora cum cœlestibus voluuntur, & illorum prosequuntur motum. Aerem enim supremum, & qui iuxta cœlum est, circulo volui quotidiè vt ipsum cęlum, indicant cometę, qui quasi in ipso essent cœlo, videntur aliquando circuire, ignem verò qui & per aerem & per reliqua omnia penetrat, vt omnium tenuissimum motum ipsius Solis tenere & cum illo circuire, indicat calor qui lumini accedit semper, & tenebrosa deserit, quasi luminis comes indiuiduus. Id enim est, quia ignis est asecla Solis. Vt igitur Solis circuitio causa est circuitionis huius substantiæ spiritalis, ae-

reæ inquam & igneæ, ita & hæc spiritus circuitio, causa est generationum, & corruptionum, eorum quæ circa terram, & mare oriuntur & intereunt, atque in his, maximè ignis, huic enim, vt Aristoteles inquit, substrata sunt omnia vt materia illeque suo calore efficit omnes naturales ortus, estque, vt in hoc ipso opere antea interprætati sumus, spiritus qui ferebatur super aquas, & fęcundabat omnia. Breuissimè igitur Ecclesiast. complexus est totam de ortu & interitu tractationem, dicens, mundi huius perpetuum ductum seruari, alijs ex alijs rebus circulo genitis, & generatione successiua rerum numero diuersarum, specie similium, itaque generatione prætereunte & generatione adueniente causas verò huius commutationis rerum esse, quod terra semper stat in medio mundi firmata (intelligitur verò terræ nomine, totus eius globus, qui terra & aqua constat) & circa eam voluuntur circulo cœlestia, & spiritualia tenuiaque corpora, his enim (cęlestibus inquam & spiritalibus) facientibus, & illis (crassis scilicet elementis) recipientibus, ortus & interitus fiant. Vt verò hæc recipiant, & illa faciant, nihil magis consentaneum, quam vt illa circũeant, & hæc firma stent, siquidem efficientem causam oportet accedere ad materiam, nulla autem ratione acceditur melius quam materia quiescẽte, & effectrice causa accedente omnem in partem, omnem verò in partem non aliter acceditur, quam circueundo.

Quapropter facessat iam hinc quorundam veterum sententia, & Copernici arguties, terra enim stat, & Sol circuit. Neque verò ipsa cęlestia corpora, & tenuia elementa, æquè pertinent ad effectiuas causas, sed cœlestia efficiunt solùm, elementa tenuia efficiunt multò magis quàm crassa, ita tamen vt accipiant nonnihil, materiaque sint, alioqui non essent elementa. Neque ipsa cœlestia inter sese, neque tenuia elemen-

menta habent pares efficiendi vires, ſed in illis Sol, in his ignis præcipua ortuum & interituum cauſa eſt, proinde Eccleſiaſtes patiendi principium in terra quieſcente, efficiendi verò in Sole, & ſpiritu hoc eſt igne, circulo latis poſuit. Eam verò eſſe utilitatē circularis lationis, vt effectrix cauſa ad omnes materię partes accedat, apertè inſinuāt illa verba, Luſtrās vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus. Nihil eſt enim aliud, quā ſi diceret, in circuitu pergit, vt luſtret vniuerſa. Porrò nos antea, ſuper capite trigeſimonono Deuteronomij, ex loco & motu Solis, Dei ſapientiam commendauimus, & admirati ſumus, qui ita illum cœlo locauit, eumq́ue motum tenere iuſit, vt nulla ſe mundi pars abſconderet à calore eius.

Verum quod de Solis motu hoc loco dicit, non exiguam ingerit difficultatem. Nam, inquit, gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem. Videtur autem hoc non ita habere. Nam Aquilo eſt ea cœli pars, à qua flat Boreas, qui & Aquilo dicitur. Ea verò eſt vbi ſitus eſt polus, Sol verò circuit circa polum, ita ut polus centrum ſit eius circuli, quem Sol deſcribit, non poteſt ergo verſus polum flecti, ſiquidem circuli partes omnes diſtant à centro æqualiter. Neque verò hîc poſſis dicere quod Diuus Thomas Aquinas ſuper Iob dicit, Aquilonis nomine ſignificari hemiſpherium quod ſupra noſtrum Orizontem eſt, & huic oppoſitum dici Meridiem.

Quinpotius, meo iudicio, hinc conſtat, non eſſe illam legitimam interpretationem. Nam quis non dicit Solem gyrare per Meridiem, cum horas nobis exhibet meridianas: conſtat verò horis meridianis ſupra noſtrum Orizontem eſſe Solem. Meridies igitur pars noſtri hemiſpherij eſt, non quod huic oppoſitum. Quid ergo dicas? quo pacto flectitur ad Aquilonem? Videtur ſanè hoc dictum iuxta ſententiam quorundam veterum, qui vt Ariſt. cap. 1. ſecundi Meteor. nar-

ra ,censebant totum mundum secundum Septentrionalem partem in sublime assurgere, secundum meridionalem verò demissum esse,idq; non solum in cœlesti,sed in terreno etiam globo. Itaque habere terreum globum ad Septentrionalem partem, velut giberum quendam prægrandem, extare enim ad eam partem, & ad meridionalem nutare, Solemque non sub terram, sed circum terram, & hunc Septentrionalem locum circum ferri. Itaque diem esse cum per meridiem circuiret, noctem verò cum deflectens ad Septentrionem, illo velut terræ gibero occultaretur. Videtur itaque illi sententiæ locus hic fauere. Sed & quod ponunt, alijque quamplurimi veteres putauerunt, Septentrionalem cœli partem alijs omnibus esse superiorem, videtur ex sacris posse recipere confirmationem, siquidem Isaiæ decimoquarto capite ita dicitur, ex persona *superbissimi*. In cœlum conscendam,super astra Dei *exaltabo* solium meum,sedebo in monte testamenti in lateribus *Aquilonis*, quasi scilicet, Aquilo excelsior cœli pars sit. Verumtamen hoc falsum esse, neque vllam mundi partem eminere aliis, eò quod in perfecta sphera omnes extremitatis partes distent æquè à medio, indicatum antea est super capite trigesimoseptimo, Iob. Porrò dicere Solem illo modo circuire, hominum est ignorantissimorum astrologiæ. Nam cum Sol moueatur motu diurno cum toto cœlo, nisi moueretur qua nos dicimus,suprà & infrà terram, non possent poli esse,vbi esse nunc ponuntur,sed mutato circulo mutari oporteret polos, at verò polum esse vbi nunc ponitur declarant stellæ omnes fixæ,quæ quò longius absunt ab illo puncto eo maiores describunt circulos, & quò accedunt propius,minores,adeò ut sint nōnullæ æternę apparitionis. Itaq; falsũ esse illud dogma,ex dictis apertè depręhẽditur: quapro

pter

pter nō licet secūdum illud sacra verba interprætari, sed quæ ex Isaia produximus, verba sunt regis præ superbia insanientis, affectantisque sedes æthereas, ac solium suum collocare in Aquilone, quæ pars despectanti à terra videtur esse summus cęli apex, quia in medio astrorum omnium est, & circum quam Sol, & Luna, ac reliqua Astra omnia tam errantia, quàm fixa, videntur choreas ducere, non tamen proinde excelsior est alijs, neque quidem potest in corpore perfectè spherico. Quo pacto autem vera sint præscripta nunc de Solis circuitione verba, iam dicamus. Certè illa in sphera recta & sub æquinoctiali vera non essent, ibi enim Sol aut per ipsam lineā fertur æquinoctialem, neque in vllam mundi partem flectitur: aut vltra citravè eam lineam, ita tamen vt quotidiana circuitione eam non intersecet, non intersecans autem in contrariam mundi partem flecti non potest. At verò in sphera obliqua, qualis est hæc quam incolimus, & Syria, vbi hæc scripta sunt, quinimmo & vbi vbi inter tropicum Cancri & circulum Arcticum (vltra quos fines nihil habitabile putabat antiquitas) verissimum est, quotidie Solem gyrare per meridiem, & flecti ad Aquilonem. Nam quacunq; die conuertat homo faciem ad eą partem qua oritur Sol, & inde ducens per suum Zenit lineam, describat circulum magnum, & imaginatione secet mundum in duas partes æquales, eam mundi medietatem ad quam spectabit sua dextra, vocabit meridiem, ad quam sinistra septentrionem, aut Aquilonem, quia habebit polum à sinistris, & à dextris meridianum motum Solis: quotidie autem Sol, postquam gyrauerit per meridiem, intersecans illum magnum circulum (qui est linea longitudinis) flectetur ad oppositam cœli medietatem, quare flectetur ad Aquilonem. Intersecare autem eam lineam quotidie, constat, quia Sol

cum

cum fertur per æquinoctialem describit magnum circulum, duo autem circuli magni non possunt non intersecare sese per medium: cum verò recedere ab æquinoctiali non possit Sol nisi per triginta gradus,& obliquitas spheræ dictis in locis maior sit (quod eleuatio poli ab Orizonte indicat) fit vt nunquam percurrat Sol circulum,qui non intersecet circulum illum magnum ,& si non per medium , & in partes æquales. Si autem intersecat, certè flectitur antequam perficiat diurnum motum ad oppositam medietatem , & quæ spectat ad Aquilonem. Verissimè ergo Sol ex quo nascitur, gyrat per meridiem,& deflectens ad Aquilonem redit in locum suum. Quòd verò omnis locus citra tropycum Cancri habeat obliquitatem maiorem,quam sit summus Solis recessus à linea æquinoctiali ,constat, quia duo tropici æquè distant ab illa linea,& circuli Arcticus & Antarcticus à polis, habebit ergo regio quæcunque tantò plus obliquitatis quam id spatium sit,quantum distat ab ipso tropico,quod omnino sit aliquid,si citra illum sita est.

CAPVT SEXAGESIMVM TERTIVM.

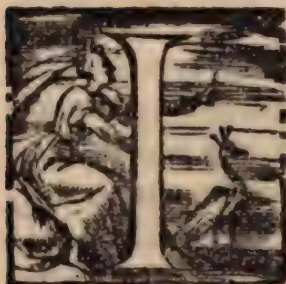

N eodem primo cap. Ecclesiastæ ita habetur. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat : ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.

Antiquam hæsitationem vocat Aristot. in secundo cap. secundi Meteororum, cur mare non redundet, neque verò sentiatur augeri, tametsi multitudo ingens tantæ magnitudinis fluuiorum in

ip-

ipsum continenter influat. Nimirum inde licet intelligere, eam quæstionem ab antiquissimis etiã philosophis agitatam esse, cuius decisionem constat pendere ab ea opinione, quam quis habeat de fluminum generatione, & hanc à generatione fontium. Siquidem videmus (neque dubium) flumina a fontibus incipere & accessione fontium & riuulorum augeri. Qui igitur censebit fontes ex ingenti illo barathro, & aquæ (vt ita dixerim) immensitate, quæ intra terram est regurgitare, partim per patentes quosdam poros, velut per quosdam cuniculos, partim per solidam ipsam terram excolatos, dicet, (quod in præscripta oratione legimus) mare non redundare, quia quantum alia parte accipit, tantundem alia demittit Cuius sẽtẽtiæ Plato est in Phædone, ubi differens de magno illo barathro, inquit. In hoc vtique receptaculum omnia confluunt flumina, atq; inde rursus effluunt. Arist. uerò qui de generatione fontium aliter statuit, puta illos non ex vno communi principio fluere, sed noua aliqua generatione fieri, suo in loco vnumquemq;, merito uidetur refutare eam quæstionis antiquæ decisionem, & excogitare aliam. Nimirum ipse censet in terræ cauitatibus gigni aquam, aeris, & vaporum qui illìc sunt copiosi, congestione, ibique multatum guttularum continenti concursu, riuulos gigni, qui per meatus aliquos erumpentes, fontes dicantur, quorum rursus coitione fiant flumina quæ per terram decurrant vsque ad mare: hoc verò ob suam vastitatem, non videri accessione fluminum augeri, esse enim perinde ac si per amplissimam mensam effundas aquæ cyatum. Differendum igitur in primis videtur de fontium generatione, vtro dictorum modo fiant, & an eodem modo omnes, deinde ad antiquæ dubitationis solutionem, ueniendum. Aristoteli videtur fieri non posse, ut fontanæ fluuialesque aquæ effluant ex mari, cum in illud influant,

fluant, quia cum aqua moueri nullo modo possit, nisi ab editiori in humiliorem locum, fieri non potest, vt in eũdem locum influat a quo effluxerit, quia erit idem locus se ipso eminentior, & humilior. Quæ causa est, vt non possint arte fieri vlli fontes perpetui, præcipuè non accedente vacui necessitate, quæ certè in terræ cauitatibus non accederet, quia possent facile repleri aere. His possis addere tam insignem aquarum fontanarum a marina differentiam, si enim ex mari vt ex communi alueo omnes fluerent, videntur, & sui, & maris futuræ similes, nunc autem & à seipsis dissident multum, & à mari quamplurimum, cum paucæ salsæ sint. Cum igitur hic modus generationis fontium his argumẽtis videatur tolli, superest alter, ex vaporibus scilicet, & aere densatis intra terræ cauernas generari denuo aquam, quæ per quosdam hiatus exiens fons dicatur, atque deinde aliorum accessione increſcens, etiam fluuius. Quam sententiam confirmat Arist. dicens hac causa ad radices montium oriri semper fontes, neque in media planicie humilium vallium, neq; in summis montium cacuminibus; quod ex sublimiũ partium cauitatibus ad humiles guttatim destillet aqua, atq; stillarum concursu colligatur. Cæterum siquis rectè consideret, videat argumenta quæ contra aliam sententiam dicuntur esse solubilia, & quæ in huius confirmationem communia. Nam primo illo (quod & maximum esse videtur) non fit, vt non possit aqua influere in eundem locum à quo effluat, sed vt non secundum eandem partem. Quid autem prohibet mare, adeo vastum cum sit, & immensæ profunditatis secundum aliam partem recipere influentes aquas, secundum aliam demittere effluentes? nimirum in arte factis fontibus machinari conantur, vt idem aquæ congius circulo quodam influat, & effluat. At verò in mari non ita euenit, neque eadem aqua

quam

quam in mare deponit Tagus, redibit inquam in eiusdem fluminis exortum, sed in mare deponit, & ex barathro illo immenso, quod intra terram est, exhaurit. Sed dices, quo pacto exhaurit? certè vt in hominis corpore, magna sangui nis copia in hepate est, & corde, decurrit vero inde per totum corpus, per quosdam angustos canales, quos vocamus venas, ita intrà terram maximæ quędam cauitates sunt aqua plenæ, indeq; per quosdam cuniculos, seu mauis, per quasdam venas decurrit per totam terram, vsque ad eius extremi tatem, atque vbi euenit venarum aliquam ruptam esse, aut hiare, fons fit, maior aut minor, ut ipsa est vena, aut hiatus. [redacted] Atqui hoc ita se habere, apertè indicant verba illa capite septimo Geneseos. Rupti sunt omnes fontes abyssi, hoc est, omnes fontes, qui ex ingenti aquę abysso (hoc est quod poetę barathrum vocant, seu tartarum) procedunt, ruptis venis eruperunt, & ita effusa aqua abyssi inundauit terram, vt si quis ruptis vbiq; venis exhauriat sanguinem hepatis, ac totam corporis cutem commaculet. Sed dices perstans adhuc in primo argumento, quandoquidem ex terra & mari vnicus constat globus, fieri non posse, vt aqua per illos meatus, siue canales, supra globi illius extremitatem, seu superficiem efferatur, ferretur enim sursum sublimior fiens toto mari à quo nascitur: nullatenus igitur efferri potest in montes, & mari & reliqua terræ planicie sublimiores, at verò plerique fontes descendunt ex supremis montibus, decurruntque in terræ planiciem, ac per eam in extimam superficiem maris, non igitur ex mari

Nnn ve-

munt,sed in ipsis montibus generationem habent,non aliter ac pluuiales aquæ in nubium regione. Non esset (arbitror) quod respondere possemus, si mare, & tota aquæ moles in suo loco consisteret firmiter, vt terra, neque agitaretur hâc & illâc ab vlla alia causa, quæ accederet. Nunc autem non ita fit, quinimmo videmus mare assiduè agitari, nunc quidem stato quodam ordine tumescens, & detumescens, nunc temerè per tempestates insanas vsque ad nubes elatum, & rursum subsidens, quos motus, vix dubitare qnispiam possit, ad conclusos intra terram, & aquam flatus referri. Nam aduentante tempestate, antequam per apertum aerem ventus reflet, sentitur intrinsecus aqua agitari, & cum ipso maris æstu quotidie aduentat aura quædam, ex aqua impetu interni flatus agitata, erumpens. Quale igitur hoc esse uidemus, circa hanc extimam superficiem, tale quiddam necesse esse intra terram in contrarias partes fieri: agitari igitur interius aquam à flatu, & à barathro per terræ cuniculos in partes mari etiam sublimiores efferri, partim quidem ab impellente flatu pulsam, partim etiam ab erumpente, quærenteque exitum tractam, vt est scilicet via. Cum igitur hoc ita habeat, putandum est, esse in supremis terræ partibus cauitates quasdam, quæ cum aqua agitata eo vsque pertingit, replentur superne, & cum reliqua aqua retrocedit, quæ eas repleuerat, manet velut in vtribus quibusdam sensibilibus, à quibus per terræ rimulas defluens, in mare iterum recurrit. Neque verò non erunt hoc modo fontes perennes, nam innundationes illæ subterraneæ tam repetunt crebro, aqua nunquam

ma-

manente, ſed ſemper agitata, vt antequam ventres illi exhauriantur, anticipent repleri. Sunt vero flatus, & aqua ſibi mutuo cauſa agitationis, nam aqua deorſum cadens illum præmit denſatque, ille plus ſatis compreſſus, & quærens laxamentum, illam trudit, hisque mutuo fientibus ſunt intra terram magnæ turbationes, ut & in animalium ventre, (vt in dicta perſtemus comparatione) euenit, humores & flatus ſuſque deque verſari, quia & craſſiſſimas fœces à flatu ſolent vſque ad ſupernum ventriculum, ab imo ventre efferri.

Hac igitur terræ marisque diſpoſitione, ſapientia Dei librabat fontes aquarum, hoc eſt, ita aquas diſponebat, alias partes eleuans ac ſuſpendens, alias deprimens, vt nunquam ceſſaret fontium fluminumque decurſus, quibus, velut vberibus, terra omnium mater, animantia omnia potaret, & ſatis omnibus, ac ſponte naſcentibus alimenta præberet, vt inquit Philon.

De hac aquarum diſpenſatione gloriatur ipſa Sapientia capite vigeſimoquarto, dicens, Ego ſapientia effudi flumina. Ego quaſi trames aquæ immenſæ de fluuio. Ego quaſi fluuius Dorix, & ſicut aquæductus exiui de Paradiſo.

Dixi, Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum. Et ecce factus eſt mihi trames abundans, & fluuius meus appropinquauit ad mare. Hæc verba haud dubie innuunt dictam aquarum diſtributionem. Quod ipſarum ſit tam ampla differentia, facit percolatio. Nam & Ariſtoteles ipſe dicit, demiſſis in mare vaſis cereis extrahi dulcem aquam, tamen

quod percoletur quod dulce,& potulentum est, salsis & terreis extra relictis. Quin & terrea, ac lapidea quædam vasa sunt, per quæ excolata aqua redditur melior, ex corpore verò per quod permeat,semper aliquid trahit. Quid ergo prohibet hoc idem excolãda per terram aqua fieri? Accedit, fontes non exire ex maris conspicua parte,sed ex barathro,quod quia intra terram reconditum est,neque ita a Sole exuritur, minus erit salsum. Hæc igitur argumenta debilia sunt. Illud vero commune,nasci plerunq; fontes ad montium radices. Dico autem commune, quia secundum vtranq; opinionem idem euenit, nam cum aqua naturaliter feratur deorsum,etiam si rumpatur vena,non decurret per terram,nisi rumpatur in montibus,neque quidem in suprema eorum planicie, sed qua iam declinant. Alioqui ruptura venæ in locis planis fiunt putei. Hæc igitur Platonis sententia *quæ* adeo consonat sacris oraculis, nihil videtur admittere *incom*modi. An vero & Aristotelea adeo probabilis sit, expendendum, non enim videtur. Nam si fontanæ aquæ perinde generarentur in terræ cauernis, vt pluuiales in nubium regione, eueniret certè in illis,quod & in his, scilicet,neque essent perennes,neque eisdem in locis semper fierent,sed, vt pluuię in certis fierent temporibus & locis. Præterea nubes fiunt ex aere & vaporibus loci frigiditate crassescentibus, cauernæ verò terræ non semper frigidæ sunt,sed in æstate solùm,quare in hyeme cum sunt calidissimæ, vt & animalium ventres, non manarent fontes, sed solum in æstate, euenit verò contrà omnino, per hyemem enim fluunt abundantius, per æstatem extenuantur omnes,& arescunt plurimi. Quod si dicas non gigni eam aquam crassescẽte aere à frigore,sed congestione vaporum à calore resolutorum,vt in operculis ollarum ex aqua feruente,eueniret contrà, vt per æstatem nulli

fon-

fontes fluerent, cum totus calor sit extra terram, at verò fluunt plurimi, ijque frigidissimi, ac nonnulli etiam sunt qui obturati per hyemem, fluunt æstate solum. Quod si dicas, æstate fieri refrigeratione, hyeme congestione resolutæ calore aquæ, præterquam quod videtur figmento simile, non eandem esse toto anno fontis perennis generationem, eueniret vt Vere & Autumno minus, tenuiusq; fluerent quam hyeme & æstate, cum scilicet neque frigus esset tantum, vt crassitiē inferret, neque tantus calor vt solueret aquam in vapores, itaque haberent fontes quotannis duo incrementa & totidē decrementa. Tamen non ita euenit, sed uniuersim cum ignis abundat, decrescit tota aquæ moles, cum extenuatur ignis, abundat aqua. Quapropter cum fontes ac flumina, ex tota aquæ mole, & ingenti illo barathro (quod nihil aliud est quàm recondita maris pars) decidantur; tabescunt cum præualent calor & siccitas, abundant cum contrariæ uirtutes hoc est frigus & humor præcelunt. Constat igitur ex dictis, verissimum esse quod sacra testantur eloquia, fontes aquarū nasci ex abysso. Quid uerò magis conspicuum in quibusdam & fontibus & puteis, qui cum ipso mari sentiunt fluxū, & refluxum, quem æstum dicimus? cur autem non omnes, & cur eorum qui ut mare æstuant, quidam augescente mari augescunt, subsidente subsident, quidam intumescunt detumescente, & tumescente detumescunt. Dictæ sunt causæ super caput trigesimum octauum Iob, nunc illud unum dicimus, consentaneum admodum esse putare, eos fontes qui simul cum mari mouentur, ab eodem principio impelli, habereque cum mari partium continuitatem, quam nisi per barathrum, habere nequaquam possunt. Porro, quod in quibusdam fontibus euidenter agnoscitur, de omnibus æquum est putare, exire scilicet, ex communi aquarum principio, mari.

Neq;

Neq; verò hoc verum non erit, etiamsi excolatæ per terram aquæ ex mari, accessio aliqua fiat ex vaporibus, siue densatis, siue congregatis, nam & vapores ipsi ex aqua fiunt. Vt igitur destillantem ex alambico aquam, nemo negat exire ex herbis quæ in illius fundo sunt, etiam si intercedat resoluti congestio, ita ne illam quidem aquæ partem, quæ fontibus & fluminibus accedet, ex vaporibus genita, siue intra terram, siue in nubium regione, negandum à mari exire, illud enim est totius humiditatis promptuarium. Fatendum ergo omnia flumina à mari exire, & in illud reuerti, quod, pręter dicta, vel facilis expeditaque antiquæ dubitationis dilutio indicat, nimirum mare, & si in illud flumina intrent omnia, non redundat quia ab illo etiam exeunt. Nam quam Arist. reddidit causam, minus probari potest. Quia enim vastissimum est mare, & influentia flumina non vna in parte aceruãtur, sed diffundũtur per illud extensa, putat latere, neq; sensibilem *vllam* molem posse addere. Quod quidem si vno tantum die, aut vno mense, aut etiam vno anno, aut, si placet annis centum fieret probabiliter diceretur, si tamen infinito iam tempore (vt ille met auctor putat) influxerunt, necesse est plus aquæ quam totum ipsum cõtineat mare, ingessisse, atq; ita redundasse iã multò ante in totam terram. Neq; si dicas, mare Solis ui ad meridionalem plagam assiduè absumi, plusquam accessione fluuiorum possit augeri, effugies dubitationem, non enim minus augetur ipsum per se mare sub polis, quam extenuatur sub Zodiaco, quapropter illis exęquatis, redũdabit quod ex fluminibus accedet, denuo genitum. Non igitur illa causa est, qua mare non redundat, sed quia ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.

CAPVT SEXAGESIMVM QVARTVM.

Apite 1. Ecclesiastæ. Ego Ecclesiastes fui Rex Israel in Hierusalem, & proposui in animo meo quęrere, & inuestigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub Sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea.

Cap. 3. eiusdem, ita habetur. Cuncta fecit bona (Deus scilicet) in tempore suo, & mundum tradidit disputationi eorũ vt nõ inueniat homo opus quod operatus est Deus ab initio vsque ad finem.

Rursus in calce cap. 8. eiusdem libri. Et intellexi, quòd omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem, eorum quæ fiunt sub Sole, & quantò plus laborauerit ad quęrendum, tanto minus inueniat, etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire, & rursum. Cunctæ res difficiles non potest eas homo explicare sermone.

His oraculis duæ continentur assertiones: altera; Studium philosophiæ naturalis, & desiderium agnoscendi rerum causas, insitum esse naturaliter hominibus, neq; fluere ex aliquo vitioso affectu, vt multas rerum prauarum appetitiones, sed ab ipso Deo rerum omnium, & naturæ parente, & auctore, illis esse tributum. Siquidem hanc occupationem pessimam, idest, maximam, & laboriosam, non, inquit, ipsi sibi à natura declinantes conquisiere, sed dedit Deus filijs hominum, & mundum tradidit disputationi eorum: itaque cupiditatem

phi-

philoſophandi illorum animis inſeuit, mundum verò poſuit illis ob oculos, uelut quoddam Enigma, & prima quidem aſſertio hæc eſt. Altera. Homines, quantumuis ſtudio philoſophiæ inſudent, fieri non poſſe, ut aliquando inueniant rationes & cauſas eorum quę fiunt ſub Sole, ſed neceſſe eſſe, ut omnes in earum inueſtigatione, dum ſunt in tenebris ſenſuum horum, plus aut minus allucinentur, & de ijs etiam, quæ ſibi uidentur probabiliſſima, niſi ſe ipſos uellint fallere, dubitent. Non enim, inquit, dedit Deus hanc occupationem, hominibus, inueſtigandi ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub Sole, & conſequuti certam eorum notitiam. fiant ſapientes, ſed ut occupentur in ea, ſapienter inueſtigantes. Nimirum homines, non tam dici debent ſapienter, quod ſciant, quam quòd inueſtigent non ineptè. Qui proinde mihi videntur vocari philoſophi, ideſt, amatores ſapientiæ, potiuſquam ſo*phi, ideſt* ſapientes. Non enim tam ſciunt, quam ſcientiæ amore capti inueſtigant. Propoſitæ itaque ſunt duæ aſſertiones. De prima quidem omnes conſentiunt, ſiquidem eum appetitũ omnes perſentiſcunt in ſeipſis. Vnde quidã naturam ſequuti, philoſophiæ vacant, alii eam naturam in uitium cõmutantes, in curioſitatis peccatũ incidunt, vana & ſuperſtitioſa conſectantes. Veriſſimè itaq; dictum eſt illud ab Ariſtot. Omnes homines naturaliter ſcire deſiderant. Vt itaq; vitam & fęlicitatem (quamquàm de ea uariè ſentiunt) omnes naturaliter exoptant, ita & ſcientiam naturæ quam in parte fęlicitatis etiã ponunt, iuxta illud Poetæ. fœlix qui potuit rerum cognoſcere cauſas. Obijciet fortaſſe aliquis Socratem, qui hanc philoſophiam videtur ſpreuiſſe, & eam ſolũm probaſſe, quæ ad mores formandos pertineret. Cæterum, ſi conſulimus Galenum in libro de hiſtoria philoſophica, intelligemus facile, eum uirum, non neglexiſſe eam philoſophiæ partem, quam me-

melius etiam, quàm multi aliorum excoluit, sed damnasse superiorum philosophorum institutum, qui in ea suorum studiorum ponebant finem, & vni philosophiæ parti physicæ, cui soli illi vacauerant, duas adiecisse, rationalem scilicet, & moralem. ipse etiam Ecclesiastes in initio cap. septimi videtur arguere philosophos, dicens, Quid necesse est homini maiora se quęrere, cum ignoret quid conducat sibi in vita sua? tamen re vera non vituperat sobriam philosophiam, sed (vt ipsiusmet verbis vtar) verba plurima, multam in disputando habentia vanitatem. De secunda assertione plurimum altercatum est. Nam cum fuerint penè innumeræ philosophorum sectæ, quæ in tres primas differentias distributæ sunt Dogmaticorum, Academicorum, & Scepticorũ, in Dogmaticis fuere Peripatetici, Stoici, Epicurei, Pythagorei, & alij innumeri. Academici, Socrates, Plato, Clitomachus, & Carneades. Sceptici, Pyrrho, & Zenocleates, & Anaxarches Abderita, & multo post, Sextus, in ea secta nobilissimus, qui eã etiam auxit. Galen. addit duplices alios philosophos, Contentiosos, scilicet, & Mistos. Cõtentiosos, dicit, fuisse eos, qui nihil aliud quã superiores esse cauilis contendebant: in his dicit fuisse Euchlidem, Menedemum, & Clitomacum. Mixtos eos, qui partim Sceptici, partim Dogmatici fuere, vt Xenophanes, qui solum asserens omnia esse vnum, & Deum esse finitum immutabilem, & ratione præditum, de alijs omnibus dubitauit: & Democritum, qui nulla alia de re suam sententiam tulit, quam de atomis, vacuo, & infinito. Cæterum Cõtentiosos, satius est à numero philosophorum reijcere, & sophistas appellare: Mistos verò intelligere cum prioribus. Cum itaque fuerint triplices philosophi, Dogmatici, Academici, & Sceptici. Soli dogmatici affirmare quædam ausi sunt, atque sua placita quasi certa & stabilia pronuntiare.

Academici, nihil certo ſciri poſſe, ſed ad uteriſimilitudinem quandam, & probabilitatem poſſe procedere diſputationes. Sceptici, nihil de vlla re affirmantes, neque negantes, de omnibus æquè dubitant. Atqui, ne illud quidem, an ſciri poſſet quippiam, an non, affirmabant, aut negabant, ſed in ore ſemper habentes illa familiariſſima verba, Nihil definio, & nihilo magis, & fortaſſe, & fieri poteſt, & ἐπέχω quaſi ſubtraho iuditium, aut vtentes aphaſia, & acriſtia, hoc eſt, taciturnitate, & incertitudine, iudicare recuſabant. Verum enimverò ſi quis conſideret, quos illi vocabant modos epoches, ſiue cauſas ob quas retineri ſemper debeat aſſenſus, facile intelliget, Scepticos, multo etiam magis quam Academicos, deſperaſſe aliquid ſciri poſſe. Modi enim illi Epoches, ſunt argumentorum genera, quibus indicatur, non ſolùm *nullius* rei comparatam adhuc eſſe ſciẽtiam, ſed ne fieri *quidem* poſſe deinceps. Veterrimi Sceptici decem modos Epoches excogitauerunt, poſteriores adiecerunt quinque. Quibus rurſum alij, alios duos. Quos omnes licet videre in libro Pyrrhonicarum hypotheſeôn Sexti philoſophi, & in Pyrrhonis vita apud Diogenem Laertium. Mihi ſatis ſit eorum nonnullos proferre, quibus maximè quod propoſitum eſt indicetur. Redigunt illi, omnes illos modos in tres, quos eſſe dicunt, à cognoſcente, & ab eo quod cognoſcitur, & & ab vtroque in modis à cognoſcente eſt differentia organorum ſenſuum, quæ eorundem ſenſibilium facit adeo diuerſas phantaſias, vt nequaquam conſtare poſſit, quid rei inſit verè, quid tantum appareat. Differentia verò ſenſuum, eſt in differentia multiplici animalium, & ipſorum hominum inter ſe, & affectionum multiplicium, quibus eiuſdem hominis eadem pars variè ſemper afficitur. Nam cum experiamur, mel videri mihi album & dulce, icterico flauum, &

amarum, & eidem homini eundem cibum, nunc esse suauem, nunc ingratum, quod homo affectus morbosa dispositione sit, sed & sine omni præter naturam affectione, quod esuriat, aut satur sit: cumque eadem res appareat illi rotunda, huic oblonga, huic simplex, illi gemina, quod pupillæ figura mutata sit, aut quod altera ab altera pupilla desciuerit, constat futurum, vt neque omnibus animantibus re appareant eædem, sed quæ alijs albæ, alijs palidę, alijs rubræ: quæ alijs rotundæ, aliis angulatæ, ita etiam dulces, amaræ, salsæ, aut acidæ. Nimirum est compositio & temperies animaliũ multiplex, atq; adeò organum visus, qui putatur esse perspicacissimus sensus, & ad consequendam certã rerum notitiam optimus, habet miram varietatem, quotuplices enim sunt colores oculorum? Si igitur differentia organi sensus facit eiusdem rei diuersam phantasiam, animalia verò omnia differunt ab aliis omnibus, compositione & temperie omnium organorum, & singuli etiã homines ab aliis omnibus nonnihil, & singuli bene valentes ab ægrotantibus, & ipsimet bene ualentes à seipsis nondũ ægrotantibus, sed naturaliter mutatis, per ætates, per animi motus, per casu incidentes cogitationes, per corporales motus, vt quòd ambulauerit, aut sederit, comederit, aut biberit, aut abstinuerit, dormiuerit, aut vigilauerit, sine vllis autem mutationibus, ne minimum tempus potest homo persistere, certè nihil potest, vniusmodi apparere, neq; diuersis animantibus, neque hominibus multis, neq, eidem alio tempore, sed quod huic animali tale, illi alterum, huicq; homini & illi, sed & huic hodie & cras, atq; adeo uesperi & mane. Vt autem hoc in externis sensibus, ita habet in internis. Nam non minorem esse differentiam iudiciorum quam sensuum constat, cum vix duobus hominibus eadem res placeat, sed quod alius pro

bat,alius maximè detestetur,& eadē de re alius lętetur ,alius mœreat , alius irascatur . Quin & idem homo eisdem verbis nunc irascitur, quibus nuperrimè placabatur . Atq; adeò de eadem re interrogati , vt an hoc honestum sit,an turpe,vix duo homines eadem respondeant , non solum è vulgo , sed & ex ijs qui censentur sapientissimi:& quod magis mirere , idem homo nihilo factus doctior,aut indoctior,eadem de re mutat sententiam,sine nouis nonnunquam argumentis,sed quòd ipsi eadem prorsus,nunc displiceant,quę placebant antea. vsque adeò videntur in nobis omnia continenter mutari & rerum earundem mutare phantasias . Igitur a natura cognoscentis accepto argumēto , videtur nullius rei certam & statutam haberi posse notitiam,sed censeri omnia qualia apparent, qualia autem sint vera, nos scire haud posse . Ab eo etiam quod agnoscitur,capitur simile argumentum.*Eadem* enim res, secundum substantiam prorsus non mutata , sed quod alio modo obiiciatur, eidem homini& eodem tempore, videtur diuersa . Nam res quamplurimæ alio colore esse videntur integræ,alio comminutæ. Argēti certè frustum candidum videtur, eius verò ramēta nigra . Aqua etiam quę nunc nigra,nunc decolor esse videtur , concreta in glaciem fit candidissima. Lapis quoque Tenarcus est viridis,& comminuti particulæ albæ . Sed & citra comminutionem sunt quamplurima,quæ hùc aut illùc versata , alio & alio apparent colore,sed & saporem etiam mutant multa quòd integra aut comminuta,hocque in maiores aut minores partes,degustētur : quædam etiam, alium admota,alium affricata,alium cōminuta odorem præse ferunt , quamquam inde,neque substantiæ,neque verarum qualitatum (siquæ sunt tales) mutatio vlla fit. Ergo & ob id etiam quod agnoscitur,fit,vt nullus possit iudicare , quales re vera res sint, sed quales appareant.

Ad

Ad vtrumque, id inquam, quod agnoſcit, & quod agnoſcitur pertinent miſtiones, quæ plurimum etiam detrahunt exactę agnitioni. Nam & ob naturales miſtiones rerum omnium (cum exactè ſimplex nulla ſenſibilium ſit) & ipſum organorum, & medij, quod vtriuſque gratia (cognoſcentis inquam & cogniti) in ijs quæ per medium aguntur eſt neceſſarium euenit, vt nihil occurrat ſenſui ſimplex. Nam guſtabile nihil eſt, quód non conſtet diuerſis, ac non etiam aliquando contrariis partibus. Iam verò in ipſa lingua cum ſaliua miſcentur, vnde, vt ex alijs omnibus condituris, ſaporem variare neceſſe eſt. Colores quoque cum coloribus miſcentur in medio. Quo fit vt aliæ iuxta alias res poſitæ colores mutent, & in vmbratili loco & in Sole. Sed & varij illi oculorum colores, qui ſecundum iridem, corneam & coniunctiuam tunicam ſunt, & inter ſe inuicem, & cum extrinſecus ſubeuntibus ſpeciebus miſcentur variè. Nihil ergo ſyncerum ad ſenſum venit ipſum, quare neque exacta rei cuiuſquam notitia haberi poſſit. Si enim vnicum idemque ſemper eſſet, & nullam prorſus mutationem ſubiens ſenſus qui agnoſceret, ipſum verò ſenſibile mutationes ſubiret ex modo obijciendi, aut etiam ſi ne ipſum quidem ſenſibile mutaretur, cauſa autem medij, aut eorum quæ neceſſario accedunt, ſimplex ſyncerumque non occurreret, nulla prorſus notitia poſſet eſſe exacta, quantò magis cum organorum ſit tanta varietas, & eorundem tam multiplices affectiones, & ipſa ſenſibilia nunquam non alio & alio modo mutentur, & miſceantur, omniaque & interna & externa, & ad ſenſum & ad ſenſibile ſpectantia, phantaſiam permutent. Hæc & alia multa huiuſmodi ſunt Scepticorum argumenta, quæ conſtat non eo tendere, vt indicent notitiam certam rerum comparatam hactenus non eſſe, ſed ne comparari quidem poſſe, ob naturam &

con-

conditionem sensuum & sensibiliũ. Igitur cum tres fuerint primæ ac capitales sectæ, vnica causa est affirmare, se quippiã scire. Duæ negãt sciri aliquid posse. Quibus plurimum viden tur adstipulari præscripta verba Ecclesiastici. Atqui ego ita statuo. Nullius substantiæ habere possumus per sese notitiam quam vocant intuitiuam, quia nulla uia est ad intellectũ nisi per sensus, sensus verò patibiles tantũ percipiunt qualitates. Accidentium haberi potest notitia per se, sed ob instabilem sensuũ & sensibilium naturam, & sentiendi modũ, nunquam exacta. Porro assertiones, quædam sunt per se notæ, quarum assensus natura nobis insitus est, aliç verò sunt quarum ex pri mis monstratoriç colligũtur. Primarum habetur scientia na turalis, aliarum verò ratiocinando conquisita. Huiusmodi sunt plerçque mathematicarum theseôn, quia de im materia libus prorsus rebus enunciantur. Eorum verò quæ in *opinio ne* versantur, cuiusmodi sunt omnia physica problemata, cõ stat nullum prorsus sciri posse, quia si quodpiam illorum scire tur, accedente scientia toleretur omnis opinio, sublata omni obscuritate, & incertitudine, quæ non possunt abesse ab opi nione. Non solùm autem non est hactenus comparata scien tia physicarum assertionum, sed ne comparari quidẽ potest, quia physicus non abstrahit a materia. Materialium verò notitia cum pertineat ad sensus, non potest vltra opinionem procedere. Scientia enim est uniuersalium & intelligibiliũ. Itaque physicus, quantumuis laboret, nõ potest suarum the seôn scientiam comparare, non tamen proinde debet more Pyrrhonicorum dubitare de omnibus, sed probabilioribus assentiri. Magna enim stupiditas est, putare omnium oratio num contrariarum esse parem vim, etiamsi ubi probabilis est contradictio, neutri licet citra dubitationem assentiri. Sed dices, si non potest homo rerum naturalium scientiam asse-

qui,

qui, quorsum eum appetitum Deus illi insęuit? an tantum vt cupiditate, cum desperatione torqueretur? non quidem, sed, primum sane (ut in præscriptis oraculis legimus) vt occuparentur in ea, ut scilicet, honesta & laboriosa occupatione detenti, minus vacarent criminibus. Deinde & ob aliam quoque longe potiorem vtilitatem, scilicet ut non inueniat homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem, Itaque datus est homini is naturalis appetitus, mundusque in disputationem, vt semper quærens, nunquam inueniat causas operum Dei. Sed quæ hinc vtilitas? maxima. Ex nulla enim contemplatione potius quam hac, venire possit homo in cognitionem Dei, & futurorum bonorum, neq; aliunde capitur melius argumentum. Cum enim homini sit scientiæ de natura appetitus naturalis: talis verò appetitus non possit esse imposibilium (quia omnis talis nascitur ex priuatione & potentia) constat eum talem scientiam consequi posse omnino. Quare si in hac vita, ac sensuum horum ministerio, nō potest, fit ut illū maneat uita alia beatior, in qua, à perpetua qua in hac torquetur siti, sit satiandus, cum scilicet apparuerit gloria Dei. Simile etiam argumentum accipitur á beatitudinis naturali appetitu, & uitæ huius necessaria miseria. Eadē enim ratione fit, vt seculum aliud beatius debeat expectari. Plurimum itaque confert physica cōtemplatio ad cognitionem (ut disertissimè dixit Diuus Paulus) inuisibilium Dei, idque duobus maximè modis. Nam & per ipsarum rerum natura constantium pulchritudinem, & ob causarum quibus cônstant ignorationem, à Nicolao de Cusa doctam ignorantiam appellatam, cum scientiæ appetitu coniunctam. Quorum illud vocat nos in cognitionem Dei, hoc futuræ uitę, in qua optatam & tranquilitatem, & scientiam, Deo concedente, consequemur. Argumentum à pulchritudine rerum cœperunt

perunt

perunt etiam philoſophi. Nam Galenus capite vigeſimo-ſexto de hiſtoria philoſophica, inquit, Dei verò cognitionem habuimus, ex pulchritudine quam cœlo ineſſe ſpectauimus. Nihil enim temerè aut caſu pulchrum oritur, ſed artificis alicuius opera. Plato quoque pulchritudinem mundi huius quem conſpicimus, pulchritudinis cauſæ exemplaris, quę eſt ipſe Deus, argumẽtum eſſe affirmat. Sed & in ſacris eloquijs occurrit paſſim hoc argumentum. Quid enim aliud eſt illud Pſalmi. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum? & illud Cantici, Benedicite Sol, & Luna Dominum, benedicite ſtellæ cœli Dominum, benedicite imber & ros Dominum? & iterum illud Pſalmi. Laudate eum Sol & Luna. Et iterum laudate Dominum de terra dracones & omnes abyſſi, ignis, grando, nix, glacies, *ſpiritus* procellarum, quæ faciunt verbum eius. Montes, *& omnes* colles, ligna fructifera & omnes cedri. Quorſum enim inuitantur ad Dei laudem irrationalia, & inanima? aut quo pacto poſſunt Laudare? certè non aliter quam ſuo factori atteſtantia, atque potentiæ, bonitatis, & ſapientiæ, illi teſtimoniũ perhibentia. Eo quod ſuo quodque genere, valde bona, & pulchra ſunt & perfecta, ita vt non poſſimus quidquam addere aut detrahere ijs quæ fecit Deus, ut timeatur capite tertio Eccleſiaſt. Innumera alia huiuſmodi teſtimonia ſunt in ſacris ſcripturis, pro noſtro autem inſtituto, ſatis ſit nunc vnũ aut alterum protuliſſe. In ſecundo etiam argumento, quod ab ignoratione cauſarum naturalium accipi diximus, verſatur maxima pars eius diſputationis quæ habetur in libro Iob. Nihil enim aliud innuunt illa verba cap. trigeſimi ſexti, quibus Eliud ita affatur ipſum Iob, ut ſuo loco explicatum eſt, Memento quòd ignores opus Dei, de quo cecinerunt viri. Omnes homines vident eum. Vnuſquiſque intuetur procul.

Ecce

Ecce Deus magnus vincens nostram scientiam. Alia etiam multa sunt huiusmodi, quorum pleraq; propriam habent disputationem in hoc libro. Illud verò in commune pro quam plurimis sciri oportet, non sine magno sacramento nos passim sacris eloquijs admoneri, nunc nostræ improbitatis, nūc debilitatis, nunc inscitiæ, quia ex horum cognitione nascitur firmissimum argumentum infinitæ bonitatis, potentię & sapientiæ Dei. Quicunque enim concedet, hominem neq; posse velle, neque facere, neque scire omnia quæ amari, fieri, & sciri possunt, sed quædam velle, quædam inuidere, quædā posse, quædam non posse, quædam scire, quædam ignorare cogetur necessario concedere, esse aliquam in rebus præstantissimam naturam, quæ velit, possit, & sciat, quæcunq; amari fieri & sciri possunt. Nam quod simpliciter est possibile aut scibile, huic autem non est, necesse est sit alteri. Alioqui esset scibile, & à nullo scibile, quod quidem repugnantiam continet, quia passiua potentia refertur ad actiuam. Ergo quod scibile est & ab homine sciri non potest, sciri potest ab alio. Porro ab illo alio, aut omnia sciri possunt, aut quædam etiam necessario ignorantur. Si primum, idest quod quærimus, sin secundum, erit rursus alius cui illa patére possint, atque ita in infinitum ibitur, aut peruenietur tandem in naturā prę̨stantissimam, & omnisciam, ita verò & omnipotentem, & bonitatis infinitæ. Igitur agnitio nostræ improbitatis, debilitatis & ignorantiæ, naturalis via est ad agnitionem Dei. Merito ergo Deus Optimus Maximus tradidit mundum disputationi hominum, ita tamen, vt non possit inuenire homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Vnde constat non ipsam philosophiam, sed philosophiæ pręsumptionem, & inanem fallaciam esse quæ decipiat, & à veritate seducat eos qui se opinantur esse sapientes. Quod optimè in

ſinuauit Paulus ad Colocenſes capite ſecundo dicens, Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciam.

CAPVT SEXAGESIMVM QVINTVM.

CCLESIASTES cap. 4. dicit, Didici quod omnia opera quæ fecit Deus perſeuerent in æternum. Quæ verba optimè uidentur congruere cum Platonis ſententia, ſtatuentis, nihil eorum quę à ſummo Deo per ſeſe, neque interueniente ulla naturalium cauſarum effecta ſunt, interitum ullum habitura. Inducit uerò *ille in* dialogo de natura ſummum Deum, ita alloquentem Deos minores. Dij Deorum quorum opifex ego & pater ſum, hęc attendite. Quæ à me facta ſunt, me ita uolente indiſſolubilia ſunt. Omne ſiquidem quod vinctum eſt ſolui poteſt, ſed mali eſt, quod pulchrè compoſitum eſt, ſeque habet bene, velle diſſoluere: quapropter, quia generati eſtis, immortales quidem & indiſſolubiles omnino non eſtis, neq; tamen vnquam diſſoluemini, neque mortis fatum ſubibitis, nam voluntas mea maius præſtantiusque vinculum ad uitæ cuſtodiam, quam nexus illi, quibus eſtis tunc, cum gignebamini, colligati. Sed nunc iam quid iubeam cognoſcite. Tria adhuc genera mortalium nobis generanda reſtant. Abſque horum generatione cœlum imperfectum erit. Omnia enim animantium genera ambitu ſuo non continebit, contineat autem oportet, ſi eſt mundus perfectus omnino futurus. Hæc verò ſi à me fiant ſolo, vitaque donentur, dijs adequabuntur. Qua

propter

propter accedite vos secundum naturam ad animalium generationem, ita ut uim imitemini meam, qua in ortu uestro sum usus. Atque eius quidem animalis, quod in ipsis tale futurum est, ut cum immortalibus appellatione conueniat, diuinumque vocetur, principatumque teneat, & iustitiam simul ac vos colat, ego vobis semen & initium tradam, vos cætera exequi par est, vt immortali naturæ mortalem attexentes, faciatis generetisque animalia, subminivrantesq; alimenta augeatis, & consumpta rursus reficiatis. Ex hac oratione constat, Platonem censuisse, Deum Optimum Maximum, rerum cognoscẽdi facultate præditarum, nullam prȩter Angelos fecisse per sese, hominem verò & reliqua animalia fecisse per Angelos. Non quidem quod Angelis uim creandi, (ut nostri Theologi loquuntur) hoc est efficiendi ex nihilo, communicauerit, hanc enim vix eorum vllus tribuebat vel ipsi Deo, nedum vt possent Angeli illius esse capaces: sed quòd animalia omnia mortalia ab initio facta sint concursione causarum naturalium, has verò angeli inter sese commiserint. Ita enim inquit, Quapropter accedite vos secundum naturam ad animalium generationem, hoc est, accedite, & causas causis admouentes, accipientes, scilicet, ex elementis iam creatis, idoneas cuiusq; naturæ portiones, atque vt cuiq; congruit miscentes, facite, vt homo, ac reliqua oriantur animalia. In quem errorem suspicor Platonem inductum esse illis capitis primi Geneseos verbis (quis enim dubitet Platonem esse versatum in sacris?) Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Olfecisse sanè uidetur Plato non immerito diuinus appellatus, nescio quid de diuinis personis, cum scribens ad Hermiam dicat, testando Deum rerũ omnium Ducem, præsentium & futurarum, ac ducis & causæ patrem Dominum. Quid enim sibi vult Deum rerum du-

cem, & Dominum, Ducis patrem nominans? cum tamen sacratissimum sanctissimæ Trinitatis mysterium non satis assequeretur (quis enim hoc in philosopho requirat?) suspicatus est, Deum efficiendi hominis curem, angelis demandasse. At verò non satis attendit Plato oraculo diuino: Faciamus enim, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ipse uero putat humani solùm corporis curam efficiendi, esse angelis demandatam, mentes autem esse factas ab ipso Deo. Constat uerò hominē secundum mentem esse Deo similem, non secundum corpus. Quapropter efficiendi hominem ad Dei imaginem & similitudinē, non potuit cura demandari ijs qui in mentium effectione nihil possent. Nisi verò hîc Plato cum Epicuro censebat, Dijs etiam esse humanas figuras. Sed præter hæc constat, neque hominis, neque rei vllius earum quæ a philosophis uocantur perfectæ, ortum primum potuisse esse naturalem. Nam nulla talium rerum, ortum naturalem habet, nisi à sibi simili, neque hominem ulla naturalis causa efficere potest, præter hominem. Primus igitur, ante quem non fuit alter, non potuit naturaliter oriri. Nisi quis imaginetur, primum effectum esse naturaliter, sed per accidens, hoc est, non à simili, sed aliarum causarum permistione, vt aurum & argentum chymicum fingunt. Constat verò consensu omnium philosophorum, talem ortum perfectis animalibus denegari. Quod si quis plus satis Platonicus malit id dicere, quam Platonem esse loquutū dissentanea, cogetur tamē fateri iuxta illius sētentiam, omniū hominū imperfectissimum, & suo genere, vilissimum, fuisse primum illum, moxque illi proximum, sensimque recedentes à primis factos esse meliores. Quod, primùm quidem, dissidet ab ea quam de primis hominibus omnes cōceperunt, opinione, deinde etiam repugnat verbis Mosis, &

ipsiusmet Platonis. Ille enim dicit, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, hic verò dicit, delectatum esse Deum opere. Sed in præscripta oratione dicitur, curasse Deũ vt mundus totus perfectus fieret, non esset autem talis, si pręstantissimum animal adeò imperfectum euasisset. Fieri verò ex dictis constat, quia posteriores facti essent a causis proprijs, & per se, primi verò ab alienis & per accidens. Non ergo secundum naturam, neque a Dijs minoribus factus est homo, sed creauit illum Deus ad imaginem & similitudinem suam, vt sacrum eloquium testatur. Non tamen in altera placiti sui parte, perinde errat Plato, sed verissimè affirmat, quod & Ecclesiastes. Omnia quæ a Deo Optimo Maximo per sese facta sunt, æterna esse, & interitu caritura, non quidem natura sua, sed voluntate diuina: quæ verò naturaliter oriuntur omnia habere interitum naturalem. Primum enim Plato, nõ minus quam Aristot. sed distinctius etiam docet, omnia quę vtcunq; facta sunt interitum habere posse, ac dissolui, ab eadem scilicet causa, a qua facta sunt. Nam quia Angeli non sunt a natura facti, non possunt a naturali quapiam causa extingui, non minus autem possunt a Deo in nihilum redigi, quam potuerunt ex nihilo fieri. Atqui quod natura factum est, necesse est naturaliter intereat, non tamen perinde est necesse, vt quod a Deo creatum est, aliquãdo ab eodem redigatur in nihilũ, quia natura causa necessaria est, ac proinde necessitate quadam fit aliquando quidquid naturaliter fieri potest, & corrumpitur quod corrumpi. Deus vero nulla tenetur necessitate, sed liberrima causa est, atque vt vult potest, siue facere siue dissoluere, atque quia fecit potest etiam extinguere, sed quia liber potest etiam in æternum seruare. Est vero vt liberrimus ita & optimus, ac proinde efficere quidem voluit, extinguere verò & in nihilum redigere nunquam volet.

let. Quæ verò ipse per sese fecit, nulla alia causa valebit dissoluere, ipse verò nunquam uolet. Nunquam igitur esse desinent quæ ab ipso Deo per sese effecta sunt, sed omnia opera Dei perseuerabunt in æternum. Huiusmodi sunt Angeli, & corpora cœlestia. Quid vero? an non de corporibus cœlestibus scriptum est, Ipsi peribunt, & sicut uestimentum veterascent. Mutabis eos & mutabuntur. Atque alibi, Erit cęlum nouum, & terra noua. Pręterea, non hæc solum creauit Deus, sed & terram, cuius nomine elemēta intelligo omnia quæ tamen constat esse naturali interitui obnoxia. Sed & Adamus, qui vt dicitur in Euangelio Lucæ, fuit Dei, naturalem habuit interitum. Sed & ipse Dominus & Deus noster, secundus Adamus, qui natus est de Spiritu Sancto, mortuus est. Multis igitur rationibus videtur falsum, omnia opera Dei perseuerare in æternum, interitum nunquam subeuntia. Ego quidem cœlestia corpora ita existimo innouāda, ut hęc quæ modo sunt intereant, aliaque pro his & ex his oriantur potiora, ut ex embrione animal, hæc ergo non delenda sed perficienda, donandaque meliori specie, & natura, exuendaque volubilitate, quæ ab imperfectione, rerum ortui necessaria nascitur, donandaque æternæ, naturalisque quietis appetitu, æternitati illi, & rerum omnium Sabato magis congruente. Dicitur verò hoc cœlum periturum, non quòd esse desinet & in nihilum abibit, Sed quod desinet esse tale, abiens in substantiam perfectiorem. Iam verò terra, & reliqua elementa, ut facta sunt a Deo in initio, ita perseuerabunt in æternum, citra interitum (mutata vero ipsa in pulchriorē speciem) hoc est secūdum se tota. Vt vero naturaliter oriuntur, ita & naturaliter intereunt, hoc est secundum partes. Tota verò terra semper stat, vt in Psalmo dicitur. Porrò neque hominem, neque vllum aliud animalium, fecit Deus ex

nihilo, sed ex terra & aqua (nam ex limo terræ) quapropter non fecit per se solus, sed cooperantibus elementis. Vt & Sanctissimum Iesum corpus ab Spiritu Sancto, cooperante verò etiam matre formatum est, vnde habuit ut mori posset, & animalia omnia protoplasta habuerunt unde interirent. Hoc verò intererat inter hominem & reliqua, quòd in brutis nihil non est effectum ex terra, hominis verò pars præcipua, hoc est mens, non potuit ex terra fieri, sed ab ipso solo per se Deo, dicentibus, ut Mose, ita etiam & Platone. Quapropter consentaneum est, eam partem interitu carere, atq; adeò propter illius bonum, alteram aliquando ad uitam reuocari. Itaque nihil eorum quæ fecit Deus per sese, ac citra alterius causæ concursionem, videtur interitum habiturum. Vt vel hinc accipi possit immortalitatis humanæ mentis argumentum, quòd neque ex corporalibus elementis, neq; nisi ab ipso per sese Deo fieri potuit. Quod quidē Plato consentaneè loquens, disertissimè explicauit, post prescriptam orationem, his verbis. Hæc fatus in eodem rursus cratere, in quo mundi totius animam permiscens temperauerat, superioris temperationis reliquias miscendo perfudit, modoque quodam eodem, non tamen perfectas similiter, sed & secundo & tertio gradu a primis deficientes. Denique cum uniuersum constituisset, Astris parem numerum distribuit animarum. Hęc Plato, qui apertè docet, Deum cum minoribus Dijs formandi corporis humani curam demandasset, ipsum per sese humanas animas confinxisse, eadem ratione qua fecerat ipsos Deos, seu Angelos, & Animam mundi, atq; eadem natura, etsi non æque perfecta, sed paulo inferiori. Secundo (inquit ille) & tertio gradu a primis deficientes. In Psalmo verò octauo dicitur, Minuisti eum paulo minus ab angelis. Itaque hac in parte congruit diuinum oraculum cum Platonis placito.

cito. Ille enim dicit temperasse Deum in eodem cratere, superioris temperationis reliquias permiscendo (quæ verba innuunt similes esse naturas) ac effecisse animas humanas modo eodem, non tamen æquè perfectas. Diuinus verò vates dicit Deum minuisse hominem paulò minus ab angelis. Quod quidem constat non ob corpora dici (ob hæc enim beluis simillimus est, non angelis) sed ob animas, quas ut quosdam angelos, & si ordinis aliquantò inferioris ipse per sese Deus efficit, & diuino quodam modo, neque homini satis intelligibili immittit in corpora, nullo quidem tempore, antequam in corporibus sint, existentes. Ita verò se habere rem, cuiuis, qui philosophiæ ignarus non sit, videtur suaderi facile posse. Nihil enim philosophis magis receptum est, quam sentiendi facultatem quancunq; cum eo quod ab ea sentiri potest *habere* similem naturam, indeque nasci (similium scilicet *concursione*) sensum actu, & ipsarum facultatum differentiam. At qui profectò in hoc video, in alijs ferè omnibus placitis dissentientes sectas, consentire. Nimirum ut ex Empedocle libentissimè recipiunt, Plato, Arist. & Galenus, & post illos alij omnes. Sentimus terram telure, liquore liquorē, aëre aëream substantiam, ignem quoque cernimus igne. Est scilicet quędam naturæ communio, sensibili, sensui, & sentiendi organo. neq; aliter res cognoscibiles subeunt in animam, quam vnaquæq; per sibi simile, ignea per igneum, aërea per aereum, aquea per aqueum, terrea per terreum. Si igitur in homine est (vt quiuis, nisi stupidissimus, in se esse agnoscit) facultas cogitandi de rebus incorporeis, & incorruptibilibus, constat esse etiam substantiæ partem aliquam incorpoream, & incorruptibilem. Mirum verò, esse multos qui se doctrinæ nomine iactant, qui acerrimè disputantes de diuinis, de incorporeis, de vno, ente, & bono, putant nihil in seipsis esse tale,

quasi verò si omnes homines essent nati sine oculis, posset in ter ipsos oriri ulla dubitatio de coloribus. Itaque quando quidem humana mens substantiarum incorporearum habet sensum aliquem, incorporea est, & aliquid habet aliud quã vt sit corporis actus. vnde etiam fit, ut ex nulla materia fa-cta sit, & a solo Deo per sese. Nam vim ex nihilo faciendi penes solum Deum esse posse, antea indicatum est si igi-tur à solo Deo est facta, uel ob hoc æterna esse cognoscitur, ac velut Angelus Dei. Quoniam uero non est Angelis par, sed paulominus perfecta, nescio quam habet analogiam, cũ corporeis, ob quam separabilis cũ sit, potest esse etiam actus corporis, & organorum sensus, ratio, forma, essentia, & en-telechia, quod corporei, & incorporei arctissimum vincu lum, hominis naturam facit adeò mirabilem. Qua dignitate indignissimæ mihi videntur illę belluæ (quo enim alio potius nomine appellabo eos, qui tanto studio tales esse contendũt?) dicentes cum stultis (quos Ecclesiastes capite tertio, inducit) vnus est interitus hominis & iumentorum, & æqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur, similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta subiacent vanitati, & omnia pergunt ad unum locum, de terra facta sunt, & in terram pa-riter reuertuntur. Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascen dat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum? hæ sunt insipientium voces.

Quorum insipientia duplici mihi videtur constare erro-re, altero, quod in quæstione de re incorporea, & insensibi-li, utuntur sensus testimonio, dicentes, Sicut moritur ho-mo, sic & illa moriuntur, similiter spirant omnia, qua-si sensu exploranda sit res hæc: altero, quod negant fieri, quia quomodo fieri possit non intelligunt. Quasi rationem

aliorum omnium, quæ ſecundum naturam euenire non negant, apertè intelligant, aut valeant inuenire quidpiam eorum quæ operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem. Deberet eos potius, ſi modo eſſent ſobrij, propriæ ignorationis cõſcientia, dociles reddere ac ſuaſibiles.

CAPVT SEXAGESIMVM SEXTVM.

Ap. 12. Eccleſiaſtis ſiue concionatoris. Memento creatoris tui, in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, & appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent. Antequam tenebreſcat Sol, & Lumen, & *Luna*, & Stellæ; & reuertantur nubes poſt pluuiam. Quando commouebuntur cuſtodes domus, & nutabunt viri fortiſſimi, & otioſæ erunt molentes in minuto numero, & tenebreſcente videntes per foramina, & claudent oſtia in platea in humilitate vocis molentis, & conſurgent ad uocem volucris, & obſurdeſcẽt omnes filiæ carminis. Excelſa quoque timebunt & formidabunt in via, florebit amygdalus, impinguabitur locuſta, & diſſipabitur caparis. Quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ, & circuibunt in platea plangentes. Antequam rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria ſuper fontem, & confringatur rota ſuper ciſternam, & reuertatur puluis in terram ſuam vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Hæc verba, continent optimam ſenectutis ingruentis, & ad extremum vſque procedentis, atque adeò ipſius interitus, periphraſim. Metaphoricis enim loquutionibus

bus significantur senum labores & miseriæ. Memento (inquit) creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam ueniat tempus afflictionis, hoc est, senectus, & appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent. Sane anni senectutis displicent. Nam & ipsi senes displicent sibi, vsque adeò ut sciamus, vel ob hanc causam in extrema senectute constitutos, solere libenter à vita discedere, non aliter, ac qui longissimo, & insanabili sunt confecti morbo. Talis enim re vera est senectus, hoc solùm a morbo discrepans, quod est secundum naturam. Quod idem eleuat penitus spem euadendi, aliter quàm per mortem. Censeo autem hîc sacrum concionatorem, nomine iuuentutis appellare, nō solum eam quam Medici ad trigesimum quintum annum produci dicunt, sed primam etiam senectutem, quam illi consistentiam appellant, estque vsque ad quadragesimum quintum. Nam ad hoc vsque tempus durant plerisq; vires, haud quaquam insigniter labefactatæ, neque hebetescunt sensus, neq; cani abunde proueniunt. Multo minus aliæ notæ quas concionator recenset, dicens, antequam tenebrescat Sol, & lumen & Luna, & Stellæ. Hoc est antequam debilitari visus incipiat, & effugiat lucem, neque lumen sustinere possit. Significat vero Sol diurnum lumen: nocturnum, Luna & Stellæ. Et antequam reuertantur nubes post pluuiam. Hæc verba significant perpetuas & incoctiles valde, senum coryzas. Nimirum coryza ex vaporibus crudis, à ventre, aut corpore toto ascendentibus, primum quidem, ut nubes quædam caput occupat, deinde densata abit in destillationem, vt quędam pluuia. Cum ergo assiduis quis conflictatur catarrhis, successiuis vicibus citra intermissionem, nunc destillantibus, nunc recrudescentibus, perinde est, ac cum mox a pluuia aliæ nubes reuertuntur. Quoniam ergo, ut Hippocrates in aphorismo auctor est,

corizæ valde senibus non coquuntur, fit vt ob caloris naturalis debilitatem, & ciborum incoctiones, assiduè conflictentur, nuncque grauentur crudis, ac difficulter spirent, nunc dẽ satis, excreent multa, & emungant. Et tunc eandem ob causam commouentur custodes domus, & nutãt viri fortissimi. Hoc est, sensus debilitantur, & crura præ corporis pondere vacillãt. Nimirum exhaustis spiritibus animalibus, cerebroque refrigerato, & secundum propriam siccato substantiam multis uerò excrementis obruto, necesse est exiguum facultatis influere in neruos motus, & sensuum organa, atque ea per sese esse inepta, & ad facultatem excipiendam & ad exequenda sua munia. Cum ergo sensus & motus ad eandem animæ partem, ad animalem scilicet, & ad eandem corporis partem puta ad cerebrum, spectent, necesse est patiantur simul. Magna autem proprietate uocantur sensus, custodes domus, & crura viri fortissimi. Nam huic nostri corporis domui dati sunt sensus ad custodiam, ut scilicet accedẽtium rerum perceptis noxis, possit animal sibi cauere. Quacunq; enim alia facultate polleret animalis corpus, nisi sentiret, cauere sibi non possit, siue vreretur, siue secaretur, siue pateretur aliud quiduis. Propriè ergo sensus sunt custodes. Mouendi verò instrumenta fortiora multò sunt, vtpote quorum munus in actione, & corporis translatione consistit, non autem in passione, vt sentire. Hanc ob causam affirmat Galenus, etsi ea dẽ facultas sit qua sentimus, & mouemur, maiori tamẽ opus esse ad mouendum. Nimirum pars quæ mouet, apponit robur, quæ sentit, patitur tantum. Atqui vel ex ipso hominum sermone constat, Dicimus enim robusta esse crura, aut brachia, aures verò aut nares nemo dicit robustas, sed expeditas, aut perspicaces, ita etiam & oculos & alios sensus. Si quando enim dicimus fortes aut robustos sensus, translata loquu-

tio eſt, aut non tam ob agendi vim, quam ob diſpathiam, quôd ſcilicet fortia obiecta ſuſtineant, neque facile corrumpantur. Mouentia verò membra non ita; ſed ob transferendi, aut portandi uim. Cum verò fortitudinis epithetum partibus omnibus, quibus eſt uis mouendi cõgruat, multò magis cruribus, quæ tota uita totam corporis molem ſuſtentant, & transferunt. Hæc verò ſenibus vacillant, qua de cauſa baculis utuntur. Porro his ipſis ſunt molares dentes perpauci, & ij ipſi qui ſuperſunt otioſi ſunt, neque queunt ſuo munere rectè fungi, cum ob maxillarum debilitatem, tum etiã ob eandem ipſorum raritatem. Incidens enim in ſpatia vacua cibus male conteritur. Hoc ergo eſt quod dicit, & otioſę erunt molentes in minuto numero. Dentes ſoli inter omnes noſtri corporis partes nunquam nobiſcum naſcuntur, ſed innaſcuntur iam ortis, & raro vſque ad naturalem interitum comitantur, ſed excidunt prius. Illud quidem utilitate, hoc neceſſitate euenit. Non enim naſcuntur nobiſcum, ne lac é mammis ſugere, alimentum vtile ei ętati adeò, impediant, excidunt verò non ſine hominis damno, ſed ob radicis ſiccitatem, & alueolorum, quibus clauorum ritu infixi ſunt amplitudinem, quam defectus nutritionis maxillæ, & ipſorum dentium affert. Diximus ſenibus cuſtodes domus commoueri, hoc eſt, ſenſus extingui. In his uerò oculi & aures ſolent noxam inſignem pati, obtenebreſcunt enim aſpicientes per foramina, hoc eſt, oculi, & obſurdeſcunt filiæ carminis, hoc eſt, aures. Vtriuſque cauſa eſt debilitas facultatis, eius quæ in cerebro reſidet, & in vtranque partem per neruos mittitur, & inſtrumentorum ineptitudo. Nimirum ſiccitate, & excrementorum congeſtione, craſſeſcunt ſenibus ſucci oculorũ, & membranæ anteriores dureſcunt, & corrugantur. Vnde (accedente præcipuè, ſpirituum inopia) fulgor amittitur. Nonnullis

etiam

etiam obturantur nerui optici, Auribus simile quiddã contingit,& tabescit internus & congenitus aer. Sed videamus quod interest. Claudent (inquit) ostia in platea, in humilitate vocis molentis. Vocatur platea, humani corporis ipsa facies, quia illic sunt omnes sensus, & omnis ad sentientem animam pertinens negotiatio, omnesque cordis affectus facies declarat, nam timorem mæstitiam,& hilaritatẽ. Quo respiciens Poeta ille dixit. O quam difficile est, crimen non prodere vultu. Salomõ quoque quinto prouerbiorum inquit, Cor gaudens exhilarat faciem. Ecclesi. quoque 13. ait, Cor hominis immutat faciem eius, siue in bona siue in mala. Certè cum totum corpus anima teneat, in facie multò euidentius se prodit. Quo fit, ut merito censeatur adeo contumeliosum in faciem cedi, quandoquidem in ipsos sensus, atque adeò in ipsam animam uidetur illata plaga. Qua eadem *natura*, cum quippiam irruit extrinsecus, accurrunt partes omnes in faciei custodiam, seipsas periculis obijcientes. Senibus uox est humilis ob debilitatem facultatis quæ thoracem mouet, quia ad edendam uocem uehementi expiratione opus est. Quapropter non temere centurio, qui ex aduerso stabat, (ut dicitur Marci capite decimoquarto.) videns quia sic clamans expirasset, dixit, Vere filius Dei erat iste. Nimirum qui sunt morti proximi, ne edere quidem possunt uocem præ debilitate, nedum clamare uoce magna. Præter facultatis autem debilitatem, facit senibus humilitatem uocis, dẽtium defectus. Quia is ipse spiritus qui expiratur, non repercussus, effluit, quare minus sonat. Cui malo vt succurrant, comprimunt introrsum labia, quasi vacua dentium loca ita obturaturi. Quare ostia plateæ claudunt. Nimirum labia sunt oris ostia, os vt porta plateæ. Claudunt ergo ostia in platea in humilitate uocis molentis, hoc est, ob humilitatem vocis, quam

fa-

faciunt rari molentes. Accidit quoque senibus peruigilium, ob cerebri siccitatem, & non raro ob dolores assiduos, cum aliarum partium, tum uel maximè uiarum urinæ, & ob destillationes, & excreatum. Quo fit, vt nunquam totam noctem dormiant, sed plerunque surgant ad vocem volucris, hoc est, ad galli cantum expergiscuntur enim, atque si dolore vrgentur, etiam surgunt noctu aliquoties, atque adeo eorum plerique antelucano tempore, aut saltem summo mane exurgũt. Nimirum eius ætatis est, cito ire cubitum diurno motu defatigatos, & cito etiam exsurgere non dormientes, neq; minus defatigatos iacendo. Adeo nulla illis requies est, & merito uita displicet. Hoc est quod dicit, & consurgent ad uocem volucris. De cantu galli, utqui ternis horis cantare soleat, quasi motus cœli rationem habeat, vtqui quibusdam gentibus, & in exercitibus maximè, ad excubias noctis pro horologio sit, dictum antea est in hoc ipso opere. Excelsa quoque (inquit) timebunt in via. Hoc est, mens quoque terrebitur, vbi se ire in mortẽ pręcipitem homo sentiet. Florebit amygdalus, hoc est, canescet quoque caput & barba, ut florescens amygdalus. Nimirum hæc arbor omnium citissimè candescit. Causa caniciei est, redundantia pituitæ in alimẽto proprio, partium circa cutem, ob debilitatem naturalis caloris. Addit, impinguabitur locusta. Quod de marina locusta intelligi debet, ea est in animalibus ostracodermis, hoc est testacea crusta tectis. Senibus ob siccitatem siccatur durescitque cutis, ac proinde locustis conferuntur, perindeque est dicere, impinguabitur locusta, ac si diceret, crescet calosa duricies in cute, quasi locustæ crusta fiat. Addit, Et dissipabitur caparis. Quidam interpretantur, caparis nomine intelligi generandi potentiam, & stimulos veneris atque adeo ipsas venereas partes, quod (ut auctor est Auicena secundi libri capite cen-

tesi-

tesimosecundo,) capari venerem instiget. Intelligunt itaque hoc quoque esse extremi senij inditium, marcescere genitalia sine generandi cupiditate & potentia: fit verò id emoriente virtute in parte,& vitali calore,quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ,hoc est, morietur,incipit uerò mors à facultatum extinctione, huius verò ante alias, quia pluri spiritu indiget, & ad propriam uitam tuendam minime est necessaria,sed ad prolem. Et circuibunt (inquit) plangentes in platea. Hoc dicunt significare lachrymas inuoluntarias, decurrentes ex oculis per faciem. Quod signum in ægrotantibus acutè est lethale, in senibus uerò debilitatis naturalis oculorum, quod extremos iam senes solet comitari. Non est parum congruens hæc enarratio. Mihi verò ob illa verba quæ interiecta sunt. Quia ibit homo in domum æternitatis suæ,magis placet,illa verba.Et dissipabitur caparis, & circuibunt plangentes in platea,descriptionem esse mortis ipsius, & funeralium, quam senij: quasi dicat, eò res ueniet tandem per senium, ut dissipetur capari, hoc est, apperiatur sepulchrum, & circueant plangentes in plateà, hoc est, circa domum plangant, qui lamentis sunt prosequuturi funeralia, Æligiaci scilicet,aut Præficę, ut erat antiquitus in more. Hæc verò fient, quia ibit homo in domum æternitatis suæ. De capari scribunt naturæ historici, nasci solere in sepulchris,cum deerret scilicet per campos, ubi quondam, tam Iudęorum quam Gentium,erāt sepulchra. Necesse ergo erat,quo ea apperirentur, caparim dissipari. Nam Arist. sectio. vigesima, problem. duodecima interrogat quid causæ sit,quod capari locis cultis non gaudeat, sed inculta & inuia prosequatur, & maximè sepulchris adhæreat. His de obitu per pręocupationem dictis,redit rursus ad senij noxas,dicens,antequam (suple recordare creatoris tui) rumpatur funiculus argenteus,&

recurrat vitta aurea. Funiculus argenteus uocatur magna proprietate ſpinalis medulla, cum neruorum qui ex ea oriuntur diſtributione. Neruis enim, ut quibuſdam funiculis alligantur, & firmantur omnes corporis partes. Eſt uerò ſpinalis medulla, & ipſa neruorum ſubſtantia, colore argentea. Vitta aurea uocatur menynx tenuis, ſiue cerebri inuolucrum. Ea enim, ut uitta quædam, totum cerebrum ambit, conſtringit, & continet. Vocatur uerò ea non ob colorem aurea, ſed ob utilitatem, quaſi præcioſa. Eſt enim adeò, ut multi medicorum cenſeant, non ſine magnis argumentis, ad illam potius, quàm ab cerebri ſubſtantiam, pertinere ſentiendi principium. Ea adhæret adeo indiſſolubiliter cerebro, ut eo ſiccato atque imminuto, ut in ſenibus euenit, contrahatur ac corrugetur. Qua cauſa fit, ut cerebrum, & menynx recurrant à craneo, neque illud contingant. Hinc illud areſcit, & præ eius ariditate excidunt pilli, ut herbæ arefacta terra, fitque caluitium. Porrò ad neruos pertinet ſenſus uoluntarius, qui obitur per muſculos, cùm laxantur quaſi funes dirrupti, euenit membra, in quæ ſubeunt reſolui, ac paralyſim pati, ſiue linguam, ſiue brachium, ſiue crus. Quæ paſſio ſenibus familiaris eſt ob neruorum debilitatem, & redundantiam ſuccorum crudorum. Dicit ergo, antequam rumpatur funiculus argēteus, hoc eſt, antequā fias paralyticus, & recurrat vitta aurea, hoc eſt, contrahatur menynx cum cerebro, ac fiat caluitiū, & conteratur (inquit) hydria ſuper fontē, & cōfringatur rota ſuper ciſternā. Hęc omnia pertinēt ad vrinā, quę primū quidem exit guttatim, quaſi ex rupta hydria, cū ſenex laborat ſtranguria, deinde ſupprimitur omnino, quaſi rota confracta ſuper ciſternā fitque iſchuria vocata, & tunc nihil ſupereſt, niſi ut reuerta-

tur puluis in terram suam, vnde erat, & spiritus. Reuertatur in eum qui dedit illum, hoc est, homo moriatur. Quod vt intelligas, scias renes incessanter trahere serum ex vena magna & hepate, vt rotam quandam quæ continenter haurit ex cisterna: hos rursus, quod traxerunt mittere in vesicam, velut in hydriam quandam: hancque mittere in colem, ut in fontem ex quo aqua manat. Itaque fons est ipsa via per quá emanat aqua: hydria vesica quæ illi superstat, rota ren, cisterna vena caua. & merito quidem, quia ex caua hauritur. Ren verò rota, quia inde extrahit. Vesica potius hydria, quia non trahit, sed recipit quod in eam mittitur. Primùm ergo senibus accidit, stranguria, debilitata retentrice vesicę, quod est, esse hydriam ruptam. Deinde cessat penitus mictio, corrupta tractrice facultate renum, quod est, confractam esse rotam, tuncque citissimè moriuntur. Quendam vidi per eam affectionem attigisse diem vndecimum, alium nonum, alium septimum tantum, quatuordecimum memini attingere nullum. Neque mirum, distribuitur enim serum cum sanguine per totum corpus, quod calorem naturalem partium extinguit & impedit nutritionem, quia adeò dillutum alimentum non affigitur. abit ergo puluis in terram suá, ex qua sumus.

CA-

CAPVT SEXAGESIMVM SEPTIMVM.

Ap. 7. Ecclesiastis. Noli esse iustus multum. Non videtur facile intelligere, quis iustus multum possit vocari, aut quæ iustitia possit vituperari. Nam vt ab Aristotele accepimus, libro quinto Ethicorum, ad Nicomachum, iustitiæ nomen dici potest, de eo quod legitimum est, in quo omnes virtutes continentur, (quia in rep. perfecta omne bonũ erit sancitum lege, & omne vitiosum ac turpe prohibitum) aut de eo quod ęquum, siue æquale, quo significato est iustitia virtus quædam peculiaris, quæ versatur in quærenda æqualitate, vbi inter aliquos iniquitas quæpiam intercesit, siue in commutationibus faciendis, siue iniurijs inferendis. Sunt verò huius iustitie, partes tres. Distributiua, commutatiua, & punitiua. Nulla harum videtur posse esse nimia, neque vituperabilis. Nam primum omnium, vt tota virtus est, non sit nimia. Nam ipsi virtutis rationi repugnat quod nimium, cum in eius esse sit, in mediocritate consistere. Multo autem minus, vt est virtus quædam peculiaris. Omnis enim eius pars versatur in quærenda æqualitate. Equalitas verò est res impartibilis, quare in ea non possit esse nimium. Quod si quam maximè vellimus intelligere, per abusum dari nomen virtutis, vitio quod consistit in excessu velut dicimus aliquando, nimis liberalem esse eum qui est prodigus, & nimis temperantem eum qui est insensibilis: tamen id cum in alijs virtutibus fieri possit, in ea iustitia nullatenus videtur posse. Quia vt Arist. inquit, cap. 5. lib. citati, iustitia non consistit in medio vt aliæ virtutes, sed modo quo-

dam alio, quia non vt illæ, est inter contraria vitia constituta, sed versatur inter duo inęqualia, inter lucrũ, scilicet, & damnum, seu inter iniuriam facere & pati. Quæritque inter hæc æqualitatem, & medium, & quò propius accedit ad exactũ, eò melior est, quare per iustitiã nunquam itur ad excessum. nulla igitur iustitia vituperanda, neq; quisquam esse potest nimis iustus. Atqui profecto ita est. Nullus re vera est nimis iustus, sed neque nimis temperans, aut prudens, aut fortis, quia virtutes nullam recipiunt vitij admistionem. Nihilominus cum nimis adijcitur, significant ea nomina non virtutes ipsas, sed vitia quæ fiunt per excessum. Velut calor (vt conferamus physica cum Ethicis) est ea virtus qua generamur, viuimus, nutrimur, & augescimus, si tamen dicas, calor nimius, febrem significabis: ita nimis fortis dicitur audax, *seu* temerarius, nimis temperans insensibilis, nimis prud*ens calli*dus. Nimis iusto non video quod nomen datum *sit. E*st fortasse anonimum, vt multa alia in morum scientia, est tamen etiam qui nimis iustus vocari possit, deficiatque hac ratione a vera iustitia, sitque vitiosus in hoc morum genere. Id quod indicare me posse exemplis spero per singulas iustitiæ partes, Punitiuam inquam, Distributatiuam, & Cõmutatiuã. Nam iudex, qui scelerum, & iniuriarum est vindex, deficere potest a iustitia, minus aut plus puniendo: minus quidem, quia cum iustitia non sit virtus ad se ipsum, sed ad alios, non est in eius potestate situm, alterius iniuriam condonare, neq; si sit crimen alio in genere (non enim omnia crimina iniuriæ sunt) est ille aliud quippiam, quam minister legum. quare ne sic quidem potest pœnam remittere vt lubet, non minus tamen peccare potest, si nullam vnquam æquitatem adhibeat, sed semper iudicet ex Scripto. Nam etsi iustum legitimum sit, quod lege statutum est, quia tamen leges nõ possunt

sunt esse de singularibus, vt neque scientia vlla, neq; ars, quia hæc sunt infinita, quotidieque nascuntur, & intereunt, vniuersale verò non potest non deficere in multis singularium, necesse est, vt iudex in quàm multis adhibeat æquitaté, quæ nihil est aliud, teste Arist. quam emendatio legis in eo quod deficit ob vniuersale, hòc est, detrahere aliquid ei quod lege sancitum est, ob circunstantiam aliquam quá legislator non præuidit. Qui igitur nullam vnquam æquitaté adhibet, prætextu iusti legitimi exequendi, incidit in vitium, quod est in excessu. Iam verò distributiua iustitia consistit in tribuendo, cuiq; pro sua dignitate, estque hoc modo iustus, qui in bonorú distributione æqualitatem seruat. Quam æqualitatem dicit Arist. debere esse non arythmeticam, sed geometricá, quia non debet tantundem tribuere omnibus, sed habita ratione dignitatis cuiusque, vt, verbi gratia, Achylli 8. Aiaci 4. Peccare igitur contingit in hoc genere duobus modis. Non enim solùm peccabit qui tribuit minus digniori, sed & qui tribuet plus indigniori, si sit materia iustitiæ (nam vbi locum habet gratia, non pertinet ad iustitiam) velut si quis tribuit vtriq; Achyli dico & Aiaci 4. peccat, quia Achyli tribuit minus, si vtrique 8. quia Aiaci tribuit plus. vtroque autem modo deficit ab æqualitate, peccatque, etsi non eodem modo. Quia qui tribuit plus iniuriam non facit, vt qui minus, ei scilicet cui tribuit, est tamen nihilominus vitiosa & iniqua actio. Velut (satius enim sit appertioribus vti exemplis) in suffragijs ferendis pro consequenda dignitate, aut auctoritate in Repub. non solùm peccat qui denegat digno, sed aliquando etiam multò magis qui tribuit indigno. Tametsi non vterque iniuriam facit, quia qui digno denegat, tribuens minus boni aut plus mali, quam meretur, iniuria eum afficit, qui tribuit indigno non ita, quin potius in contrarium incidit vitium,

tium,quia tribuit boni plus, aut mali minus. est tamen hoc quoque rem iniustam facere. Iam verò iniustitia commutatiua, iustus est qui sibi & alijs tribuit ęquale. Aequale verò nō geometricum, vt in distributiua,sed arithmeticū, vt centum pro centum,decem pro decem. Nulla enim in commutationibus haberi debet ratio dignitatum,sed rerum. Igitur peccare quis possit in hoc genere duobus modis, & tribuens sibi plusquā alteri, & tribuens alteri plusquam sibi. Inique enim commutat,qui pro re quæ valet centum,tribuit quinquaginta,iniquè etiam si tribuit bis centum,vbi non habet locum liberalitas. Vbi verò liberalitate id agitur,non habet rationem commutationis, sed largitionis,quà commutatio autem,vitiosa erit. Non tamen eodem modo peccabunt hic & ille. Quia qui tribuit minus, iniuria afficit vendentem, qui plus nullam iniuriam facit (nisi forte rei publicæ) vitiosè tamen commutat. Sunt igitur hîc quoque duo vitia,alterum in defectu alterum in excessu,atq; vtroq;modo agitur res iniusta, etsi non vtroque infertur iniuria. His argumentis,non possum hac in parte probare sententiam Aristotelis,dicentis iustitiam non esse inter duos excessus,vt alias virtutes, sed modo quodam,quia versatur inter duo inæqualia,vt inter lucrū & damnum. Quin potius ex ipsius Arist. sententia,mihi videtur euidens argumentum capi,aduersus eundem. Nam si iustitia versatur inter lucrum & damnum,necesse est vtriusque posse adhiberi plus & minus,& duplices esse actiones circa duplicem materiam,augendam aut minuendam, vtrasq; deficientes ab æqualitate,ac proinde vtrasq; vitiosas. Quare cum habitus nascantur ex actionibus, duplices etiam habitus male operandi circa iustitiam possint animis innasci,sitq; iustitia constituta inter duo vitia,vt virtus alia quæcunque. Verbi gratia,iuste commutat, qui sibi & alteri tribuit æquale lu-

crum.

crum & damnum, in iustè verò qui sibi lucrum & alteri dam num, vel sibi lucri plus, aut damni minus quam alteri: & qui alteri lucrum & sibi damnum, aut alteri lucri plus, aut dam ni minusquam sibi. Nam etsi plerisq; videtur hic non peccare, quia nulli facit iniuriam (sibi enim nullus potest iniuriam facere, quia ea non fit vollenti) tamen non bene commutat, atq; ea actio ratione largitionis, & ob liberalitatem possit esse studiosa, qua commutatio vero, vitiosa est. Constat igitur, iustitiá, vt alias omnes virtutes morales, in mediocritate con sistere, quin etiam multo apertius quam alias, quia versatur in quærenda mediocritate inter excessum & defectum. Quapropter sapiētissimè monet Ecclesiastes, noli esse iustus multum, siue, inquam, iudex es adeo constitutus, ne ita te geras, ut nullam adhibeas æquitatem: siue emolumenta præmiaque distribuis, caue tantopere timeas digno denegare, ut tribuas etiam indigno: aut contra, dum times tribuere indigno, deneges etiam digno: siue commutas, caue tantopere timeas alteri satis lucri non tribuere, vt tibi inferas damnum. Nā etsi non utroq; modo eris iniuriosus, utroq; eris iniquus, atq; aliquando simul damnum patieris, & iniuria remp. afficies. Quandoquidem ergo uirum bonum præcipuè ciuilem, oportet omnia, cum, & vt opportet, agere, atq; omnia in com mune primum bonum, deinde suum, conferre, cauere debet, ne in materia iustitiæ quippiam agat, nimis: neq; verò in ulla alia. Insinuant se profectò aliæ interpretationes eius loci, non ineptæ. Possunt enim verba scripta esse in hypocritas, qui videri ab hominibus iusti uollunt nimis. Quasi diceretur, nolli nimis in conspectu hominum esse iustus. Possunt etiam dici in superstitiosos, qui prætextu pietatis, in multas impietates incidunt, & seruili timore peccandi, multa sibi fingunt, in quæ etiam incidunt, peccata. Ve-

rum

rum prior interpretatio, philosophica magis est, & meo instituto accommodatior.

CAPVT SEXAGESIMVM OCTAVVM.

Apite quarto Sapientiæ ita habetur, Fascinatio nugacitatis obscurat bona. Paulus etiam capite tertio Epistolæ ad Galatas, ita eos alloquitur; O insensati Galatæ, quis vos fascinauit, non obedire veritati? quibus in locis videtur fascinationis facta mentio, tametsi plerique viri docti vanam esse censent de ea opinionem. Quapropter haud erit abs re, neque præter præsentis operis institutum, de ea tantisper disserere. Haud scio vnde melius possimus incipere, quam ab ijs quæ de fascinatione vulgus censetur inde illius comparata notione, examinemus, an re vera quidpiam sit in rebus tale, an aliud aliquid. An omnino nihil, sed meræ nugæ. Audio quàm plurimos affirmare, fieri nonnunquam, vt qui bene valent, ab alio quopiam tantum conspecti, repente ac multum lędantur, eosque qui ita læduntur, fascinatos vocant, quibus verò vis ea maligna in oculis sit, (neq; enim omnibus esse æqualem) Fascinatores. Hos verò ipsos fascinare (hoc est in tuendo lędere) cum quadam animi affectione magis, vt cum attente intuentur cum quadam inuidentia. Proinde hoc periculum multò magis subire pulchros quàm deformes, & cum laude magis quàm cum vituperatione. Vnde religio nata est, bene impręcandi, ei quē cum admiratione & cum laude intuearis, alioqui (dicunt) fascinetur. Alij fascinationis timorem, ad alias etiam quascun-

cunq; inuidentiæ causas, extendentes, si quid comedunt auidè, quod alium quempiam vident intueri, metu percussi partem cibi statim prorrigunt, ne fascinentur. Porro dicunt hanc passionem in pusillos incidere potiusquam in grandiores, quod teneriores sint, & (vt ipsi dicunt) leuiori sanguine, hoc est (vt arbitror) minus fętulento & melancholico, tametsi pulchræ etiam mulieres & quæ se tales esse præsumunt, sibi cauent. Quin etiam ad animalia cætera dicunt hanc affectionem pertinere. Nam & gallinas, & agnos, & equos, ferunt fascinatos aliquando cecidisse. Ex his omnibus quæ de fascinatione circunferuntur, fieri videtur, vt, etsi modo & subiecto variet, illud tamen commune omni fascinationi sit, oculis & intuitu inferri. Itaq; videtur esse læsio oculis illata, non tamen hoc solùm. Nam si, qui ophthalmia laborat obuium quempiam inficit, atque ophthalmia facit laborare, nemo vnquam dixerit fascinasse. Quidam addunt læsionem illam illatam oculis, oculis etiam concipi, vbi is qui fascinatur & qui fascinat, sese mutuo intuentur attente. Itaque ponunt in ratione, seu notione fascinationis, duplicem oculorum respectum, & inferri, & concipi oculis. Alij ponunt hæc seorsum, quasi duplex sit ratio fascinationis, aut illata, aut concepta oculis passio. Quapropter erit multò verius fascinatio, cui vtrunque accidet, & inferri, inquam, & concipi oculis. Sed neque hoc vtcunque, nam & ophthalmia per contagionem genita, infertur & concipitur oculis, neque vlla ratione potius, quam si qui primaria laborabat, & qui inficitur, se mutuo intueātur. Sed neque si quis pestilenti affectus febre, aut etiam sine febre, deferens secum pestis seminaria, alium intuens intuentem inficiat, dicitur fascinasse, sed peste affecisse. Quid ergo aliud possimus adijcere ad integram fascinationis rationem? certè nihil (vt videtur)

tur) aliud, quam timorem illum superstitiosum, ex suspitione inuidentiæ, vt si pulcher pusillus sit, intueatur verò maligna anus, quæ pulchritudinem miretur, & oderit. Hanc enim ob causam duobus occurritur remedijs, aut signo aliquo contemptus, vt implicatis digitis (ficam nostri vocant) aut bona precatione, alterum enim horum indicat, eum qui intuetur, non admirari, neq; laude dignum magnopere censere, siquidem contemnit, alterum, non odisse, siquidem precatur bona. Ita etiam siquis comedens aliquid. intuenti auidè, non porrigit, timet fascinationem, quia intuenti expetentique est inuidiosus; inuidiæ enim obiectum est, ingratum bonum. Videtur itaque fascinatio esse passio oculis illata & cõcepta, profecta ex quadam affectione animi eius qui intuetur. Quapropter rationem aliquam pulchri, aut expetibilis esse oportet in eo quod fascinetur, & malignitatis in fascinatore. Si autem hæc est fascinationis ratio, quiuis facile intelliget, fascinationem esse superstitiosum quendam timorem ex stulta credulitate profectum, eiusmodi sunt quamplurima alia in hominum vita. Argumento est, quòd mulieribus magis quam viris, & viris indoctis magis quam peritis probatur ea opinio. Tametsi video in ipsis etiam doctis esse quosdam, qui quadam ambitione, omnia quæ vulgus miratur, tueri curent, subtilitatis magis quam veritatis amatores; vnde Iudiciarij, Magi, Præstigiatores, & secretorum periti haberi volunt, quorum ingenia ego nunquam fascinabo. At dices, fascinationis opinio neque vulgaris est, neque noua, siquidem antiquissimi & probatissimi autores, scripsere multa illius remedia: si verò nulla re uera esset fascinatio, vanum esset prorsus eius remedia recensere. Plinius lib. 26. cap. 10. inquit, altera Satyrion Orchis cognominata, fœmina esse creditur. distinguitur internodijs & ramosiore

frutice,

frutice, fascinis vtili: idem lib. 28. cap. 4. repercuti fascinationes despuitione affirmat. Inuentæ itaq; iam sunt tres fascinationis præcautiones: fica, & benedictio in eo qui cernit: spuitio in eo qui cernitur. Idem commendat lib. 13. cap. 4. contra fascinationes ossicula quædam palmarum lunata, & dente, nescio qua religione, polita. Idem corium frontis hienæ fascinationibus resistere affirmat lib. 28. cap. 8. Arist. quoque sectione 20. problematum dicit, rutàm antidotum esse fascinationum. Non aliter profectò, ac nunc pusillis collo suspenditur Gagates. Non videtur ergo figmentum esse fascinatio, cuius tam multa remedia inuenta sunt. Nam naturalium remediorum cognitio, non aliter constat quàm experimento, non potest autem esse auxilij, quin sit ipsius etiam passionis experimentum: id verò si est, certè & ipsa fascinatio est in rebus. Quod alijs etiam antiquorum dictis confirmatur. Nam & Virgilij est illud carmen. Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos. Plinius quoque lib. 7. cap. 2. in Africa (inquit) esse familias quasdam efascinantium, Isogonus & Nymphodorus tradunt. quarum laudatione intereant prouata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse eiusdem generis intribalis, & ilirijs adijcit Isogonus, qui visu quoque effascinent, interimantq; quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis. Quod eorum malum facilius sentire puberes. Vides vt multi antiquorum fascinationem asseruerunt. Atqui & illa verba Ecclesiastici 31. Nequius oculo, quod creatum est, aliquibus sonant fascinationem. Præterquam quod & in sacris extant duæ illæ quas præscripsimus orationes, quibus fascinationis mentio fit. Verum de præscriptis orationibus postea dicemus, reliquis occurramus. Atqui (vt incipiamus ab vltimis) Vergilius nō induxit ita loquentem Socratem, aut Aristotelem, sed opi-

lionem,vt debeat merito obloquentem personam censeri id dicere,non ex sua sententia;sed ex vulgi opinione, qua nihil est incertius. Plinij verba,& Isigoni ac Nymphodori autoritas,non indicant esse verè vllam effascinationem,sed si figmentum est,nouum non esse. Porrò Ecclesiasticus,oculi nomine inuidentiam damnat. Quæ de antidotis dicuntur,optimè interpretatur Arist.loco nuper citato,dicens rutam censeri fascinationis remedium, quia tunc se putant homines fascinari, cum voraciter edunt,aut incommoditatum aliarum tenentur suspicione,aut perturbantur ipsa fascinationis opinione,vt si animaduertant alium intueri in cibum quē capiunt. Ob voracitatem ergo, aut perturbatum esum repleri flatibus, à quibus angantur aut vomant,rutam verò tūc temporis prodesse,quia flatus absumit, atque id non intelligentibus,videri fascinationem tollere. Certe ruta commendatur aduersus dęmones,& fascinationes,ac denique aduersus omnes passiones,quæ cēsentur esse sacræ, vt aduersus terribilia insomnia,phantasmata, & nocturnos timores: huius verò causa est,quod absumit flatus,& siccat, extinguitq; seminis redundantiam. Plæraque verò eorum quæ in Dęmones vulgus refert, nascuntur ex dictis causis, vt facilè disces ex Hippocrate libello de flatibus,& de morbis virginum. Hoc idem dicimus de radice Orchidis, prætcrquam quòd ea radix semen expellit,potiùsquam absumit. Gagates lapis fortasse comparauit eam autoritatem,quia recreat vuluę strangulationes. Iam verò ossicula palmarum bunata, superstitiosum remedium esse,vt, ab errore conceptum, potiùsquā verum, malum, constat vel ex ipsis Plinij verbis. Ipse enim dicit,religione quadam politum. Illa verò religio superstitio est. multo magis superstitiosum est,expuitione repellere fascinationem, atque hoc ipso remedio testari videntur homi

nes

nes, fascinationem non esse vllam à naturalibus causis illatã noxam, sed ad veneficia, & Dęmones pertinere. Nam hac ipsa religione videas nunc rusticos, vbi Satanæ abrenuntiant, nominato eo semper spuere, eadem scilicet religione, qua contra fascinationes. Eidem vanitati attestatur remedium quod quęritur ex fica, & ex depræcatione. Naturalia enim non esse hæc, sed superstitiosa, quis non videat? Sed &, his dimissis, ipsa persese res vana esse conspicitur. Quid enim facit (sublata eius qui se lædi putet, imaginatione) placeas, an displiceas, ei qui te aspicit? oderit, an amet? nisi forte placet opinio Auicenæ 9. metaphysicè, qui hominis animam, ea dicit vi pollere, vt possit imaginatione sola permouere materiam longe positam, ac dissitam. Ea verò opinio nulli sanæ mentis homini probatur, ac tunc quoque imaginationis esset fascinatio, non oculorum. Fascinationis itaque nomẽ antiquum est, atque secundum antiquam significationem, nullum naturalem morbum significat, sed superstitionem vanam, ex vulgari natam opinione. atque ideo neq; Hipp. neque Galenus, neque veterum medicorum quisquam (quod ego sciam) fascinationis meminit, neque inter morborũ differentias, neque inter eorum causas. Vnde rursus non parũ probabile accipitur argumentum eius vanitatis. Neotericorum quidam, vt asserant fascinationem, tollunt ab eius ratione affectionem ȧnimi eius qui intueatur, inuidentiam inquã illam, quia ea sola videtur efficere fascinationem superstitiosam, dicuntq;, fascinationem esse infectionem quandã malignam oculis illatam. Alij addunt, & oculis conceptam. Aiunt igitur multo magis quam partem vllam aliam nostri corporis, posse virus quodcunque iaculari in alium, ob rectitudinem illam radiorum visualium, secundum quam, vt perspectiui monstrant, visio agitur. Deferri igitur virus, si quod inest,

inest, cum radijs illis visorijs, atque in rem conspectam firmiter infigi. Porrò addunt à corde in oculos habere id virus expeditissimam viam: argumento, quod cordis passiones, citissimè oculis sese insinuant: ab oculis verò emissum, oculis eius qui contrà spectet, quàm vlla alia parte recipi faciliùs, ob similitudinem, quæ parit sympatiam: atque eadem ratione receptum oculis facilimè tendere in cor, vtpotè à corde veniens. Deinde ex Galeni sententia, quæ multis non inenidẽtibus argumentis confirmatur, dicunt, intra nostra corpora gigni posse vera venena: multos enim repente mori cõstat, cum eisdem omnino signis, quæ accepto veneno solent apparere, tametsi liquido constet acceptum non esse. Id etiam venenum posse non exiguum tempus intra corpora latere, nulla interim illata euidenti noxa, indicant, qui à cane rabido morsi sunt, quorum nonnulli etiam anni dimidium solent, sine conspicua affectione transigere. ita etiam mulieribus menstruatis virus quoddam verè venenosum agitari, agitatumque emitti per oculos, & haustum aliorum oculis, maximè puerulorum, qui & teneriores sunt, & incautius respectant, transmittere in cor, atque lethalem inferre noxam. Neque id videri debere mirum, siquidem Arist. 3. de historia animalium cap. 19. cum sanguinem vitiatum esse affirmat. adeo autem vitiatum esse censent, vt dicat Plinius càp. 15. libri septimi. Nihil facile reperiri mulierum profluuio magis monstrificum. acescunt enim (inquit) eius superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriũtur insita, exuruntur hortorũ germina, fructus arborum quibus insedere, decidunt. Speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisque nitor, aluei apum emoriuntur, æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorq; dirus aëra, in rabiẽ aguntur gustato eo canes, atque insanabili veneno morsus

infi-

inficitur. Plura etiam non minus mirabilia, dicit ibidem, & cap. 7. lib. 28. Ex his videtur fieri probabile, mulieres mẽstruatas, *quibus* tantum virus intra corpus agitatur, solo intuitu posse lethaliter inficere: atque vt hæ secundum naturam colligunt monstrificum virus, ita posse esse homines quibus naturaliter veneficum quippiam insit, quod per oculos, cum intuentur recta, simul cum radijs visorijs emittatur, quorum sit periculosissimus aspectus, hosque esse fascinatores: quorũ etiam scribunt notas, dicentes, his esse in oculis ambobus, aut altero binas pupillas; aut in altero oculo pupillas duas, in altero effigiem quandam equi, aut canis. Vt verò quidam homines sint tales, sunt qui causentur temperamenti proprietatem, sunt qui substantiæ modum, sunt etiam qui putrescentiam spirituum: qui verò sunt eorum sapientissimi, natale astrum. *En quæ maximè videntur abesse à præstigiosis fabulis*, eorum quæ de fascinatione dicuntur. Quæ tamen omnia, si animi affectum, eius qui effascinet tollas, minimè videntur dici debere effascinationes, sed infectiones venenosas: neque venenosi illi homines fascinatores, sed venenosi, vt viperę, & scorpiones, bufones, ac multo magis basilisci. Itaque vt illa animantia effascinantia nemo vocat, sed venenosa, ita neque tales homines èst quod voces fascinatores. Si enim studes opinionem de ea re vulgarem asserere, nomen quidem retinet, notionem autem eius minimè. fuisse enim ab antiquissimis illis sęculis, in fascinationis notione, iram, aut inuidentiam, præter verba, quæ ex Plinio ꝓduximus, & Aristotele, ipsum nomen Græcum facile indicat. Vocatur enim Gręcis fascinatio βασκανία, & fascinare βασκαίνειν. Significat verò hoc idem verbum, inuidere. itaquè βασκανία est inuidentia, & fascinatio: quasi fascinatio sit lęsio cum quadam inuidentia illata. necesse igitur est dicere, illos

ipsos

ipsos venenosos homines, tunc magis inficere, cum aspiciũt cum quadam inuidentia. Non quidem ob ipsam inuidentiam per se (ne in Auicenæ apertè falsam opinionem incidatur) sed ex accidenti, quod is animi affectus attentius faciat intueri; atque tunc propriè esse fascinationem quandã, vt à Basilisco. Sed tunc quoque hæc de fascinatione sententia, ponit visionem agi exeuntibus visorijs radijs, cum his siquidem deferri vapores venenosos: quam tamen minor pars philosophorum recipit. itaque iam ea opinio non poterit esse omnibus philosophis communis, sed peculiaris Platonicorum. Deinde verisimile non est, posse cuipiam homini secũdum naturam esse vim alteri homini venenosam. Nam vt animal animali sit venenosum, facit magnum naturæ dissidium, & contrarietas. Vt vipera homini, & homo viperæ habet saliuam venenosam. Sed neque vipera viperę, neq; hõ homini adeo aduersam potest habere naturã. Nempe causæ omnes quas reddunt, partim futiles, partim ineptæ sunt. Primum quidem quod de natali astro dicunt, mihi risum mouet (tametsi est grauissimorum hominũ sententia, hominum tamen) necesse enim esset, omnes qui illa ipsa hora essent nati, esse fascinatores. Sed de huius astrologiæ vanitate (si modo astrologia dicenda, ac non potius diuinatio Chaldęorum) in hoc ipso opere diximus multa. Tẽperiei aut substantiæ dissimilitudo, non potest esse tanta in rebus eiusdem naturæ & speciei. Siquidem ex differentia tẽperamenti nascitur differentia naturæ. Certè neque quod de basilisco dicunt, possum adduci vt credam esse verum, sed fabulosum, vt alia innumera, nedum vt ea natura in hominem transferatur aduersus alios homines. Consentaneum multomagis sit, basiliscum interimi hominis aspectu, si modo cum ipse necat, vt de saliua hominis & viperę dicebamus.

Neque

Neque quidem argumenta cuiusquam momenti sunt. Nã quæ de menstruo sanguine affirmant, falsa esse ac fabulosa, *ipsum* indicat experimentum. Versamur enim quotidie cum menstruatis citra vllam noxam, à quibus tamen si vera illa essent, neque lapides, neque ipsa durissima metalla illæsa esse possent. At verò menstruus sanguis est ipsemet quo mulier nutritur. Qui nonnunquam ob solam redundantiam, citra vllam prauitatem emittitur, aliquando etiam ob malam qualitatem, qualis tamen est in reliquo sanguine: nimirum quam Hippoc. iubet contemplari in colore, quia si sunt alba, sint pituitosa, si flaua, biliosa. Quæ cum apparent nullis incantationibus aut præstigijs iuuet occurrere, sed neque alexipharmacis, quibus venena franguntur, sed medicamentis expurgantibus, quibus soluuntur cacochymiæ. Itaque menstruus sanguis vitiosus plerunque est, quia expultrix virtus semper fertur in id quod deterius, minimè tamẽ venenosus, sed qualis esse solet in corporibus cacochymis. Iam verò quod possint in nostris corporibus gigni venena, nihil ad fascinationem. Gignuntur enim pręter naturam, fascinatores verò esse tales naturà dicunt. Quid ergo superest? nunquid satis illis sit, Si concedamus, & si naturaliter fascinatores nulli sint, tamen eos qui sunt pręter naturam affecti, & morbosi, multo magis posse per oculos inficere, quam per aliam partem? Certè quam per aures ego concesserim, non tamen quam per os aut nares, malim enim me aspiciat, qui pestilenti tenetur apparatu, quam spiritum in me emittat: Nam & putridi aëris veniet multò plus, & ab ore in cor, per arteriam asperam, est longe expeditior via, quam ab oculis. Oculi (dicunt) mittunt facile sua mala in alios. Quæ? nunquid rixas? an suffusiones? an nubes? minime, sed ophthalmias. Est itaque ophthalmia morbus contagio-

 sus.

ſus. Quid ad faſcinationem? manus quoque ſcabies contagioſa eſt. Faſcinamus ergo manibus. Vnde ergo (dices) nata eſt inter omnes homines hæc opinio de faſcinatione, ſi ea adeo nihil eſt? ex leuium (arbitror) hominum credulitate. Diuus Baſilius cognomento Magnus, in homilia de Inuidia, ſpreta vulgari hac de faſcinatione ſententia, vt muliebri, dicit cenſere ſe demones vti inuidorum hominum oculis ad lędendum, vt inſtrumento quodam. Itaque non humanos oculos per ſe, ſed demones per eos lędere infantes, & inde natam eam opinionem eſſe. Sed quoniam hęc cauſa phyſica non eſt, ad me non ſpectat, neq; ad hoc opus. Quam ego habuiſſe occaſionem ſuſpicer, audi. Pueros ſolito nitidiores, & craſſiores, pulchriores etiam eſſe, res eſt cõperta ſatis: neque minus hoc ſolere ſæpiſſimè, occurrentes, & viros & mulieres, admirari, laudare, atque attente intueri, & vlnis geſtare, motitare, ac denique cum illis ludere: Scitum etiam eſt illud Hippocratis habitum qui ad ſummũ bonitatis attingit, periculoſum eſſe; & illud Celſi, Qui nitidiores ſolito ſunt, ſuſpecta bona ſua habere debent. Cum ergo puſilli ob natalem habitum, non raro ſoleant, cum viderentur habere optimè, in magna pericula repentè incidere, vulgus cauſam non intelligens, in laudatorum, quales illi quotidie habent quamplurimos, oculos, & inuidentiam, reijcit. Illos (quæ eſt hominum leuitas) ſequuti ſunt viri alioqui eruditi, &, vt eſt talium ignorantia diſerta, proceſſit paulatim res ad agnos, ad gallinas, ad equos, ad ſegetes, ad arborum fructus, ad ipſa metalla, ad ſpecula, ad lapides. Rubigine obducuntur, hebetantur, franguntur, comminuuntur. mendacia mera. Iam eſt cauſa in ſubſtantiæ proprietate, in venenoſa natura, iam in aſtris. meræ nugæ. Neq; verò Diuus Paulus faſcinationem aliquam naturalem eſſe aſ-

ſeruit

seruit, sed quasi prouerbio quod ex vulgi opinione natum est, vtens dixit, Quis vos fascinauit recedere à fide? hac loquutione insinuans, illos temerè ac sine vlla causa recessisse à fide, cùm viderentur in ea profecisse quàm plurimum. Iam verò fascinatio nugacitatis vocatur in sacris, quod à Diuo Ioanne in Epistola prima, concupiscientia oculorum, hoc est auaricia, & cupiditas rerum alienarum. quia enim is morbus concipitur oculis, vocatur per allegoriam fascinatio, dicitur verò nugacitatis, quia bonorum fallacium, iuxta illud Psalmi quarti. Fili hominum vsquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem & quęritis mendacium? hoc est, vana, & mendacia bona. Itaque concupiscientia oculorum, est fascinatio nugacitatis. Hæc obscurat bona, quia vt dicitur in Epistola prima ad Timotheum, cupiditas radix est omnium malorum. & vt ibidem sapientiæ dicitur, Instantia cupiditatis trásuertit sensum sine malitia. Itaque loquutio illa Sapientiæ de fascinatione, allegorica est. Allegoria verò accipitur à vulgari opinione. Neque mirum. indicatum enim est antea multis exemplis, in sacris etiam esse morales fabulas, & allegorias à fabulis translatas, non aliter atque in moralibus philosophorum libris. Velut & in ea ipsa re de qua disserimus, interpretantur nonnulli Platonici super conuiuio, siue de Pulcro, amorem, siue furorem amatorium esse fascinationem, quòd ea passio, eius quæ adamatur oculis plærunque videatur illata, concepta verò oculis eius qui amat semper (nisi forte quandoque concipitur auribus, rarissimè tamen solis) & oculis concepta in cor illabitur, cuius affectione corpus tabescit, sine vllo alio morbo manifesto. Vide quàm congruat hæc allegoria, quæ tamen ex vulgari, & falsa de fascinatione sententia nata est. Ita igitur, si quis placens Deo, factusq; ei dilectus

 (qualem

(qualem illic describit autor Sapientiæ) & viuens inter peccatores, per concupiscientiam oculorum mutetur, & amittat intellectum, dicetur appositissimè fascinatus, quia cum valeret optimè, per oculos valde læsus est, & in grauissimũ coniectus periculum, quod pertingit cor per oculos. Nam ita dicitur Hieremiæ 22. Tui autem oculi, & cor, ad auariciam. ob has itaq; causas is animi affectus dicitur fascinatio. Hæ verò sunt metaphoricæ locutiones, ad formandum animum comparatæ: verus sit is sermo vulgi vnde sunt acceptæ, an non, nihil refert. Veræ enim sunt ipsæ metaphoricæ loquutiones. Velut si adulatores Syrenes esse dixeris, non mentieris, tametsi Syrenes reuera nullibi sint.

CAPVT SEXAGESIMVM NONVM.

AP. 11. Sapientiæ. Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quę creauit orbem terrarum ex materia inuisa, mittere illis multitudinem visorũ, aut audaces leones.

Mirari euenit hoc loco, cur dicat Salomon, ex inuisa materia creasse Deum orbem terrarum, siquidem creauit ex nihilo: Quapropter neque ex vlla materia, siue visa, siue inuisa. Hanc dubitationem facile deuitabunt, asserentes mundum hunc factum esse ex quadam congerie rerum omnium, citra vllum ordinem commistarum, quam vocant chaos, vt Plato; aut ex atomis, vt Anaxagoras, Empedocles, & Epicurus. Hi enim omnes huic rerum vniuersitati ortum aliquem tribuentes, materiam ex qua constitit, faciunt æternam. Mihi verò in

ipso

ipso huius operis initio monstratum est, nihil omnino esse in rebus æternum, præter illud quod vnum, & primum, ac per se ens, hoc est, Deum. Illud igitur nunc ponentibus, videdũ quid de præsenti dubitatione dicamus. Certè si quam habet mundus totus materiam, quę eadem sit rerum omnium creatarum, aut certe corporearum, dicere possimus Deum fecisse terrarum orbem ex illa materia, non quidem præexistenti, sed concreata cum formis. Velut si nunc repente Deus creet statuas humanas, aliam cedrinam, aliam abietinã, aliam quercinam, dicemus aliam factam esse ex cedro, aliam ex abiete, aliam ex quercu, tametsi non prius constiterint illa ligna, quàm statuæ: Quod si hoc ita habet, constat materiam illam communem rebus omnibus, esse per sese inuisam atque adeo inuisibilem: quandoquidem si per se videri posset, haberet qualitatem aliquam aspectabilem, vt candorem, lucem, aut nigriciem: quodcunque autem illorum haberet, non posset esse materia contrariorum, vt si esset candida nigrorum, si nigra candidorum, si lucida luce carentium. Nã aut materia candida, nigrorum induens formam, maneret candida, aut candorem deponeret: si maneret, fieret res eadem simplexque candida & nigra: si deponeret, esset iam illa, matèria vtriusque contrarij, eius videlicet quod deponeret, & eius quod reciperet. Quapropter vtrunque contrarium rationem haberet formæ: forma enim formam excluderét non materiam: Quare ille candor non esset materiæ per se, sed per formam. Ipsa igitur materia aspectabilẽ qualitatem per se habere non potest. Eodem argumento fit, vt neque audibilem, neque odorabilem, neque tangibilem, sed neque omnino vllam rationem, aut formam, siue substãtiæ, siue accidentis habere possit. Itaque neque dici possit per se hoc, neque tantum, neque tale, neque ad aliquid aliud,

ita aut aliter habens. Hac ratione Aristoteles communem ac primam rerum omnium materiam ponens, dicit esse meram potentiam, citra omnem actum. Plato qui disertissimè de ea disputauit, ita inquit. Intelligendum est, quòd cum esse debeat effigies rerum omni formarum varietate distincta, nunquam illud ipsum formationis huius gremium bene erit præparatum, nisi informe sit, & suapte natura omnibus formis quas recepturum est, careat. Nam si erit alicuius eorum quæ in se recipit simile, cum contrariam eius cuius simile est naturam, aut aliam prorsus suscipiet, nequaquá eius similitudinem, & effigiem exprimet, cum per se tulerit suá quo fit vt nullam sibi propriam habeat specié, quod est oïa genera suscepturum. Hæc & alia multa eodem spectantia scripsit Plato in Dialogo de natura, quæ vt in commentarijs de physica doctrina indicauimus, nullatenus *discrepát à* sententia Aristotelis: ambo enim censent, vt & cum ipsis omnes nunc philosophi, m ateriá per se nullum ens esse, neque omnino rem vllam, quia scilicet omni actu caret: sed neque nihil esse, quia est pri ncipium immanens omnium rerum. Meo igitur iudicio, cum hac in parte nulla illis philosophis dissentio sit, libuit Ari stoteli de nomine altercari cum Platone, quòd dixerit esse sim pliciter non ens, quasi simpliciter non ens, idem sit quod nihil. Plato verò non ita intelligit, sed quod non sit ens, nisi quodammodo. Iuxta hanc itaque sententiam, quæ communis nunc est omnium philosophorum, dicemus fecisse Deum orbem terræ ex materia inuisa, & omnino insensibile, atque adeò per se penitus informi, hoc est, ex materia prima. Quoniam verò quæ in libris sacris scripta sunt, non oportet ad cuiuspiam opinionem interpretari, sed veritatem, videndum est quàm certa, atque firma sit de materia prima assertio, atque si eius monstratio

ad

ad probabilitatem procedit solum, aliam quæ omni careat dubitatione, præsentis loci interpretationem adhibere. Certe esse rebus omnibus corporeis vnam communemq; materiam facile dicitur, non ita tamen intellectu facile est, si quis consideret exactius. nam vt antea indicauimus, necesse est per sese omni careat forma, quod primum omnium intelligi non potest. Nam quod non est aliquid, & ens, cur non sit nihil? porrò quo pacto possit non ens (ita enim illam vocat Plato) esse principium ex quo immanens entis? nam si Aristoteles rectè probat in quarto de physica doctrina cap. 1. elementa corporum non posse esse incorporea, cum tamen censeat (quod est verissimum) non manere elementa prima in rebus actu, sed potentia solùm, multò minus possit esse corporum incorporea materia, siquidem ea qualisqualis sit, maneat actu in rebus necesse est. non potest autem illa esse corporea per se, sed per formam, alioqui quantitas illi per se inesset, quare non esset mera potentia. Rursum si ea corporea per sè non est, quæ maior necessitas, vt corporeæ substantię materia constent, quàm vt Angeli. Hos verò omnes immateriales appellant, quasi magnitudo materiæ ipsius sit per se; atque per hanc fiant res quantę. Ob has et alias huiusmodi dubitationes, veteres philosophi, partim posuerunt vnam omnium materiam, eamq; substantiam quádam re uera quantam, alij aquam, alij aerem, alij ignem, alij etiam terram, alij substantiam mediam tenuitate & crassitie: partim nulla generationis successiuæ rerum posuerunt materiam, sed separatione & congregatione rerum similarium prius existentium, oriri & interire res putabant dissimilares, vt Empedocles, Anaximander, & Anaxagoras. Qui omnes principium materiale ab elementis non distinguentes, rerum omnium resolutiones perducebant vsque ad simplicissimas

cissimas

cissimas aliquas substantias, Empedocles ad ignem, aërem, aquam, & terram. Anaxagoras & Anaximander ad similaria, vt carnem, os, neruum, & innumerā alia eiusmodi. Alij ad vnum aliquod quatuor primorum corporum, quodcunque eis videbatur reliquis esse prius. Horum omnium sententiæ hoc vnico argumento refutari videntur, quòd necesse sit illud quod primum esse ponitur, siue vnum sit siue multa, carere generatione & corruptione, atque solum recipere congregationē & separationem, secundum sententias Empedoclis, Anaximandri, & Anaxagoræ: vel densationem, & rarefactionem, vel extenuationem, & incrassationem, secundum priores sententias. At verò reipsa videtur constare illud esse falsum. Nam videmus fieri aërem ex aqua, & ex illo ignem, & ex pane sanguinem, atque ex hoc carnem, ac denique simplicissima omnia fieri alia ex alijs. *quod si ita est,* videtur Aristoteli necessario fieri, vt sit illis alia prior communisque materia, quæ per se nihil illorum sit, sed formarum omnium expers: Illi verò responderent, haudquaquā fieri res illas verè vt putamus, sed separatione apparere quæ delitescebant, congregatione delitescere quæ apparuerant. Quod si cui videatur confictum ad respondendum, neque adeo dignum fide, atque ob id nullam dictarum esse probabilem sententiam, possit fortasse dicere, rerum compositarum materiam esse res simplices, vt hominis carnem & ossa: & earum quæ simplices primo intuitu apparent, alias simpliciores quæ latitant: verè autem atque exactè simplicium nullam esse materiam: sed factam esse illarum quancunque ex materia, vt ignem ex aëre: non verò in materia, vt sigillum effigiémue in cera: itaque fieri res singulas etiam simplicissimas ex materia aliqua, vnam verò eandemq; omnium nullam esse. quæ enim necessitas, vt quod ex alio fit, immanen-

tem habeat materiam? quoniã (dicunt) res artificiales nos manu ducunt, vt intelligamus, nihil nisi in quadam materia fieri, vt scilicet lectus & arca ex immanente ligno, sigilus ex cera. Dicat verò fortasse quisquam ex aduerso, hoc artificialium rerum esse proprium, naturalibus verò nõ perinde accidere, quia res artificiales fiunt ex naturalibus, naturales verò non possunt fieri nisi ex seipsis mutuò; quia nõ vt arte natura prior est, ita ipsa natura aliud quippiam. Cum verò fiunt res ex rebus non vt immanentibus, velut lectuli ex nuce, & cedro, fieri; sed vt desinentibus, velut mensa ex arca. Quapropter nõ videtur opus esse ponere primã materiã rerũ naturaliũ, sed fieri alias ex alijs mutuò, atq; ita esse circularem rerũ generationẽ, & infinitã; non finitã & rectam. Quid ergo diceret hæc sententia de primis rerum principijs? an esse nulla? non certe, sed esse formã, & potentiã proximã, & priuationem: eã verò potẽtiam & priuationem, esse non in vlla materia communi genito & corrupto, sed in eo ex quo res fit. Cur enim fit potius caro ex sanguine, quam ex vino aut melle? an quia sanguis potentiam proximã habet ad formam carnis, vinum verò non habet proximam. Illa ergo potentia proxima cùm priuatione, quæ necessario adest, & forma quæ ingruit, prima principia sunt rerum simpliciũ. Cõpositarum verò principia sunt, res simplices, ut materia, & forma totius. Atqui profecto (quanquam plerisque aliter videbitur) ego existimo hanc esse ipsissimam sententiam Aristotelis & Platonis. Nam vt in commentarijs Capitis septimi secundi libri de physica doctrina, & iterum Cap. quarti, secundi de anima (tametsi cum hæc scribo, commetaria in libros de anima, scripta multis ante annis, nondum sunt in lucem emissa) indicaui, apud Aristotelem. hæc omnia nomina, forma rei, & id quod res est, & essentia, & ipsum rei

esse,& quod hoc est,eandem prorsus rem significant. Quia re vera, rei naturalis forma nihil aliud est, quam res ipsa qua hæc & talis. Id verò falsum esset, si præter formam, esset in re materia prima immanens. non enim esset rei forma, ipsa res actu qua talis, quia forma materiam non habet,res haberet. Plato quoque in Dialogo de natura hominis multis argumentis contendit, hominem esse ipsam hominis animá. quod, cum hominem animal esse, ac proinde corporeã substantiam, toties ipsemet Plato dixerit, verum esse aliter nó poterat, quàm si ipsa hominis anima esset nihil aliud quàm ipsius essentia,essentia verò ipsum quod quid erat esse hominem,hoc est,ipse homo quia actu talis & perfectus. Tametsi hoc (vt rem totam apertè explicem) non tam exacte dicitur de ætherogeneis substantijs. Quis enim separet ignis formam ab ignis corpore, aliter quam ratione? nimirũ ignis forma est ipse ignis actu talis, & perfectus: corpus, hic idem qua ignis formam,rationem,& entelechiam, seu perfectionem consequutus; quod quidem est res eadem numero, rationes duæ, quarum coitione fit ipsum ignem esse. Quæ cogitans Plato,posuit illa tria rerum principia,idem,& alterum,& essentiam. Quæ eadem principia Ramundus Lulus vocauit,tiuum,bile,& are,hoc est factiuum esse,factibile esse, & facere: hæc tria intelligens,non quidem effectiue,vt videntur sonare,sed formaliter. & hæc quidem Platonicè. Maxime verò mihi videtur errare, quod diuinam naturam cum creaturis ineptè & arroganter coniungat, sed de illius doctrina agere loci huius non est. Illud solum interfuit dicere, sua illa tria principia, tiuum,bile,& are, eadem esse prorsus cum Platonicis, eodem, altero, & essentia. Quæ omnia cum iuxta Aristot. & Platonis sententiam ratione potiùs separari, quàm re ipsa, & numero indicauerimus, constat esse

con-

consentaneum, iuxta illorum placita, nisi ætherogeneorum, materiam nullam, velut alteram rei partem actu immanentem poni, sed doctrinæ solum gratia intelligi primam materiam, & formam homogenei, vt quædam ratione diuersa. si quid verò his amplius de communi & prima materia dicitur, hypothesim quandam esse ob rudiores confictam, & expeditiorem progressum philosophiæ, qua & ego in physicis auditorijs vsus sum. nunc verò cum ad recõditiora philosophiæ est peruentum, æquum est aperire prouectioribus veriora. Quandoquidem ergo assertio de materia prima, persese formarum omnium experte, adeo vacilat, necesse est aliam loci præscripti interpretationem inuenire. Ea certe non est difficilis, neque aliunde petita quam ex sacris. Constitit enim in initio Geneseos, antequã Deus diceret fiat lux, extitisse quatuor elementorum corpora, confusa, & delitescẽtiam sub tenebris, quæ futurorum omnium materia tenebrosa, ac proinde inuisa ante orbem terrarũ facta est, ex qua deinceps ille. Neq; igitur ob hæc diuini oraculi verba opus est communem materiam ponere, in qua omnes corporũ formæ recipiantur, tametsi fieri nihil nisi ex materia potest. nihil enim fit ex nihilo: sed quoduis ex alio, vt ex ligno ignis, ex suo alimento lignum, & ita aliud quodcunque. Sed quæ (dices) necessitas, vt quoduis ex alio fiat, si quidem nullam ex corrupto accipit manentem materiam, id quod gignitur? certe quia nulla nuturalis via est ad generationem, nisi per alterationem, atque necesse est generationem alteratio præcedat, alteratio verò alicuius substantiæ necessario sit. neque sane alterius quàm eius quæ corrupta in aliam substantiam commutatur. Nam alteratio immodice producta in corruptionem necessario finitur, quia naturale rei temperamẽtum tollit. Vt igitur res aliqua oriatur, necesse est aliã inte

rire; non quidẽ vt ab ea mutuetur materiã, sed ob cõtrarietatem. Vt autem hoc ita fiat, hæc est causa. Rerum singularum naturæ nihil sine instrumentis agere possunt extra sese, quapropter neque generare: instrumenta verò earum sunt elementorum virtutes, calor dico, frigus, humor, & siccitas. Non potest autem ignis, verbigratia calore vti, aliter quam calefaciendo, neque aqua frigore quam refrigerando, non potest autem calfacere, neque refrigerare, nisi sit quod calefiat aut refrigeretur, non calefiet autem ignis qui nondum genitus est, neque refrigerabitur quæ nondum est aqua. Calefiat ergo necesse est vt ignis ab igne fiat, aliud quod ignis nondum est, futurus autem sit, vt lignum; aut refrigeretur, quod aqua nondum est, futura autem sit, vt aër. Quapropter rectè antea dictum est, non posse quidpiam, nisi ex aliquo fieri, quia generatio omnis ab alteratione incipit. Data autem est rebus à naturæ parente ea contrarietas, & necessitas pugnandi ad generationem: non ob communem materiam, sed quia, si aliter quam per pugnã generare possent, neque talem repugnandi vim haberent, aut nihil generaretur, aut generatio rei cuiusque procederet in infinitum. Nihil enim esset quod modum poneret rei cuiuspiam productioni, nisi omnia sibi ponerent mutuo, mutuo repugnando. Dices fortasse; locus modum poneret. Omnes igitur res generarent sibi simile, dum esset vbi caperetur, & generare desinerent, cum non esset. Igitur mox, atque vno impetu processissent rerum omnium generationes, vsque ad summam totius orbis repletionem; atque statim generatio omnis esset sublata. Vt igitur rerum generabilium successiua genesis seruetur per æuum, vt ipse rerum parens voluit, necesse fuit contrarietatem indere, & res alias ex alijs fieri, velut aliæ alijs loco cedunt. eaq; contrarietas necessita-

tem affert, vt res ex rebus fiant, & si communem materiam non habeant. Igitur neque hæc dubitatio cogit primam rerum materiam ponere, sed vt dictum est. Porrò iuxta hanc sententiam consequens erit dicere, principium quod vocant indiuiduationis, nō esse materiam, sed magnitudinem, quod vel per sese est valde consentaneum. Nam essentia rei per sese indiuidua est, quapropter vna & tota, in multitudinem non potest abire, nisi secundum diuisibilitatem. Diuisibilitas verò neque formæ neque materiæ esse potest, nisi per quantitatem (quanti enim propria est diuisibilitas) igitur multitudo in eadem specie, quantorum solùm, atque ob quantitatem est. Qua sanè causa, & qui eam ad materiam referunt, intelligentes non esse id materiæ per se, addunt signata [redacted] verò vix intelligi potest. Si enim materiæ ipsi per se nullum inest accidens, certè neque signatio, neque quantitas. Verisimilius ergo refertur ad quantitatē ratio indiuidui, quàm ad materiam. Et tota rerum vniuersitas proprius diuiditur in corpoream, & corpore carentem substantiam, quàm in materialem, & immaterialem, nisi quis his nominibus easdem res intelligat. Sic enim de nominibus altercari minime expediet. Nihil igitur prohibere videtur, quin dicamus materiam primam esse nihil, non

solum non ens simpliciter, vt dicit Aristoteles

aut simpliciter non ens, vt dicit Plato.

Quorum virorum sententias ab

hac quam nunc statuimus,

nihil censeo re vera di-

screpare. Non

enim est,

quod non est ens.

CAP.

CAPVT SEPTVAGESIMVM

De Philosophia Pythagorea.

APIENTIÆ vndecimo Cap. Omnia, mensura, & numero & pondere disposuisti: & Quarto lib. Esdræ Cap. 4. Quoniam in statera ponderauit seculum, & mensura mensurauit tẽpora, & numero numerauit tẽpora.

Vt Plato dicit in dialogo de natura fas non erat, quidquã nisi pulcherrimum facere, eum qui est optimus. Cum enim ipse sit simpliciter pulchertimus & optimus, feceritq; omnia, vt in mundi genesi indicauimus, [redacted] similitudinem suam, necesse est, vt fecerit omnia *suo quodq;* genere pulcherrima, & optima, vt sane ipsi visa sunt. Cum igitur omnis pulchritudo sensibilis in proportione & concinnitate sit partiũ, necesse fuit mundum hunc sensibilem, secundum suas partes, quæ sensibiles etiam sunt, proportionem quandam tenere certam, & totum ad partes singulas, & eas omnes inter sese. vnde necesse est, mundum finitæ & certæ esse magnitudinis, & eius omnes partes præcipuas. Nam in rebus diuisibilibus, quod infinitum, aut incertum, imperfectum est & deforme. Quapropter, non solùm si quampiam præcipuarum partium eleuares, vt stellam, sed etiam si cuiuspiã illarũ, etiam despectissimæ quantitati adijceres aliquid, aut demeres, officeres mundi machinæ, & eius pulchritudini. Quia nihil temere in eo factum est, sed omnia ad mensuram, numerum, & pondus, iuxta proportionem quam habebant in diuino exemplari. Huius rerum pulchritudinis rationem aggressi sunt Pythagorei inuestigare.

gare. Res prorſus diuina, humanis verò uiribus impar, neq; vlli (arbitror) præter ipſum Deum ſatis cognita. Illorum verò conatum quis non laudet, & ſuſpiciat? qui non ſolum aggreſſi ſunt, ſed per numerorum etiam ſcientiam, pro hominum captu, aſſequuti ſunt multa. Mihi nunc non eſt animus, totam hanc philoſophandi rationem perſequi; quia neque id pro dignitate efficere poſſem, neque ſi poſſem, ad meum inſtitutum eſt admodum ex vſu. Sed id ſolum indicabo, quod propoſitum eſt, Omnia ſecundum certam rationem, & proportionem, eſſe facta, & primam omnium menſurarum eſſe numerum; deinde & earum rationem recte transferri ad inſenſibilia, & totam rerum naturam factam eſſe ad numerum, atque exempli gratia adijciam de numeris, quæ neceſſe erit, non quaſi omnium numerorum naturam perſequar, ſed vt viam à longe indicem, cui Pythagorici inſtiterunt, mirabilem quidem illam, & veriſſimam, neque vlla in parte philoſophiæ Ariſtotelicæ, quę merito nūc omnium maximè probatur repugnantem, quod vbi factū fuerit, grauitas ſententiæ verborum quæ præſcripſimus, & aliorum quæ ſparſim in libris ſacris ſcripta ſunt, elucescet. Deum quidem omnia feciſſe ſecundum certam rationem, & proportionem, facile ſuaderi poteſt, conſideranti Deum omnia opera artificialia, quæ fieri iuſſit, ad normam certam, menſuramque ab ipſomet traditā, fieri iuſſiſſe. Quare qui in artificialibus, certam commenſurationem adeo amauit, eam in naturalibus, cuius ipſe met per ſeſe eſt effector, non deſpexerit. Sed quæ ſunt artificialia, quæ nos in cognitionem ſtructuræ rerum naturalium, velut manu ducūt? Iuſſit Noe vt ędificaret Arcam. An qualis & quanta illi videretur? non ſane. Sed, trecentorum (inquit) cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubito-

bitorum altitudo illius. fenestram facies in arca, & in cubito consumabis summitatem illius. Exodi 25. dicitur monstrasse Deus exemplar, secundum quod faceret tabernaculum, & omnia ad illud spectantia. Omnium vero eorum definiuit ipsemet Deus, magnitudinem, numerum, & pondus. Arcam testamenti habere iussit longitudinis duos cubitos cum dimidio. Latitudinis & altitudinis cubitum cum dimidio: Mensam panum propositionis, longitudinis duos cubitos, latitudinis cubitũ, altitudinis cubitum cum dimidio: candelabrum septem calamos procedentes ex hastili vno, & singulos calamos ternas spherulas, ternos scyphos, & terna lilia: altare quinque cubitos longitudinis, totidem latitudinis, & tres altitudinis: atrium longitudinis cubitos centum, latitudinis quinquaginta, altitudinis quinque. Mitto innumera ad horum ornamentum, & sacra destinata, quæ omnia certis, numero, & mensura, iussit Deus fieri. Iam verò structuram templi, quod ædificauit Salomon, longum esset recensere. Licet legere tertio libro Regum cap. sexto. In explicandis harum structurarum, & numerorum ad quos factæ sunt sacramentis, multi fęliciter laborauerunt, mea nunc non refferet, nisi solum animaduertere, omnes has, ad certum numerum & mensuram esse factas, vt constet multò magis, in magni huius tẽpli, quem mundum dicimus, structura, certam rationem seruatam esse, quam tamen ad amussim tenet solus ipse architectus. Conferri quidem res corporales aliæ cum alijs secundum plus, aut minus, aut æquale, non possunt aliter, quam numero, pondere, aut mensura: numero quidem vt denario, aut centenario: pondere vt libra, aut vncia: mensura vt cubito, aut palmo. Porrò mensura duplex est: altera enim cõstat extensione, vt vlna, aut digitus: altera capacitate, vt congius,

gius, vrna, modius, & ſemodius. Secundum omnes has mẽſuras, ſeruata eſt ratio quædam in mundi ſtructura. Nam eſt certus numerus partium omnium. Primùm quidem maximarum ternarius: regio enim imma corporum mobilium & corruptibilium: & media mobilium ſine corruptione: & ſuprema incorruptibilium & immobilium, quæ ſedes eſt beatorum, & cœlum cœli. In prima eſt quaternarius elementorum: In ſecunda, ſeptenarius orbium errantium ſtellarum. & denarius omnium. In ſuprema veriſimile eſt eſſe vnitatẽ, ſiquidẽ principiũ eſt omnium corporum, & ſedes deſtinata ei quod verè eſt vnum. Iam verò menſura eſt quædam certa partium ſingularum, & aliarum ad alias proportio quædam. Decuplo maius eſſe cenſent philoſophi elementum quodcunque continens, eo quod continetur: velut aquam terra: & aërem aqua; & aëre ignem. Iam verò quod ad cęleſtium orbium menſuram attinet, cenſet Plato, primum orbem æqualis craſſiciei, ſeu altitudinis eſſe, cum eo ſpacio inani quod eſt inter terram & cœlum: ſecundum orbem duplo craſſiorem primo, ſiquidem æqualem cum toto ſpatio aëris & primi cœli: tertium orbem eſſe quadruplo craſſiorem ſecundo, quia duplum totius ſpatij aëris, & duorum orbium: quartum ad tertium habere ꝓportionem quadruplam ſeſquialteram, vt 36. ad 8. quintum orbem ad quartum habere proportionem decuplam ſeſquinonam, vt 384. ad 36. ſextum ad quintum proportionem nonam. 3456. ad 384. ſeptimum ad ſextum trigeſimã primam ſuperpartientem medietatem, vt 108864. ad 3456. Iam verò & ſpheræ ſolidæ quæ intra dictos orbes continẽtur, proportione quadam conſtant magnitudinum. Dicunt enim maximas fixarum ſtellarum centies & ſepties continere terræ molem: Iouem nonageſies & quinquies: Saturnum

num nonagesies & semel: Martem terra esse maiorem sesquialtera tantum proportione: Solem verò maiorem terra centies sexagesies sexies: Venerem verò esse partem vigesimam terræ: Mercurium quoque minorem esse Luna: & hanc triplo minorem terra: terram autem totam (cum qua & aquam intelligo, quia vnicum conflant globum) esse 252000. stadiorum, quæ conflant septem millia leucarum Hispanarum. Hac verò magnitudine, neque maiori, neq; minori constitisse terram, non casu, sed summa Dei sapientia, constat ex illis verbis capitis trigesimi octaui Iob, quibus illum Deus ita affatur: Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica si habes intelligentiam, quis posuit mensuras eius, si nosti. Ponderis quoque habita est ratio in mundi structura. Ita enim terræ centrum ad centrum mūdi aptatum est, vt non possit eius globus in hanc aut illam partem inclinare, sed firmata quiescat, aquæ verò partes terræ partibus interiectæ, ita vt non possint seorsum abire, sed omnibus fontibus, qui velut ex venis quibusdam erumpunt, pondere latis ad æqualitatem, vnicam cum terra reddant superficiem; quod dicitur illis sapientiæ verbis: Quando librabat fontes aquarum. Itaque mensura & numero & pondere disposita sunt omnia. Cum verò sint hæ tres mensuræ, quæ scilicet peculiariter vocatur mensura, estque quantitatis continuæ: & numerus, qui per se est quantitatis deiunctę: & pondus, quod est substantiæ corporeæ & crassæ videtur ex rei natura, mensura prima esse videri: prior quidem pondere, quia magnitudo potest esse sine pondere, & in tenuibus elementis & cœli corpore, pondus tamen non potest esse sine magnitudine: numero verò, quia numerus fit diuisione continui, quare continua quantitas, prior esse videtur quam deiuncta, ac proinde & mensura quam nume-

rus

ris. At verò si quis exactè consideret, videat rem non ita se habere, quin potius numerum priorem esse omni mensura. Nam diuisione fieri ex vno corpore multa, & quod actu erat vnum, & potentia multa, fieri actu multa, verissimum est. At verò non proinde verum est, numerum omnem fieri continui diuisione: nam angelorū numerus sine vlla magnitudine constitit. Nihil ergo minus est in ratione numeri, quam fieri ex continui diuisione, sed euenit aliquādo, neque id quidem secundum rationem & formam numeri, sed secundum materiam. Si enim tripedale erat corpus, quod in tria pedalia diuisum est, habebat etiam antequam diuideretur, ternarium: alioqui non fuisset tripedale. Nam quid aliud est esse tripedale quam habere tres pedalitates, & duodecim palmos, & quadraginta octo digitos, & centum nonaginta duo grana? Tot igitur habebat id corpus partes, non quidem separatas, cum nondum esset diuisum, sed cōiunctas. Tamen nihil obstat coniunctas esse, quominus sint tres pedalitates, alioqui neque proportionem habet vllam corpus ad corpus. Cur enim tripedale ad bipedale proportionem habet sesquialteram, nisi quia hoc duas, illud tres pedalitates habet? Si autem neque illud tres, neque hoc habet duas, quia separatas non habent, fit vt neque proportionem habeant ad se vllam: habent verò; ergo & numerum. Itaq; indicatum est, quæcunque ad sese proportionem habent vllam, constare certis numeris. Habent autem aliquam magnitudines omnes, siquidem nulla est infinita. Ergo nulla magnitudo esse potest sine numero, est verò numerus sine magnitudine, vt indicatum est; igitur numerus prior est quam magnitudo: quare & quàm mensura: est verò mensura prior quam pondus, quia mensura est magnitudinis; pondus crassiciei. Magnitudo verò prior est crassicie, cum

crassicies non insit nisi quantis. Igitur numerus prior est omni alia mensura, atque omnis proportio nascitur ex numero. Neque id solum spectatur in corpore quanto, sed & in alijs omnibus quantis, vt in motu, & voce, & aspectabilibus figuris. Nam cantat hic ad caracteres quos intuetur in charta, ille saltat ad cantum. Quod fieri non posset, nisi singula haberent proportiones quasdam, & omnia ad se mutuo proportionalitates quas vocant, hoc est similitudines proportionum. Ergo sunt & in ipsis figuris, & motu saltantis, & in canentium vocibus, numeri ac proportiones. Neque in his solum, quæ etsi non omnia eodem modo, quanta tamen sunt, sed & in qualibus quæcunque secundum magis & minus dicuntur, est numerus. Nam & calidum & albú est aliud alio duplo magis tale, & triplo, & quadruplo: in ratione verò dupli, tripli, & quadrupli, sunt duo, tria, & quatuor. Nam ne difiniri quidem sine his possunt. Sed hactenus indicauimus, numerum intrinsecum esse rebus omnib. secundum partes magnitudinis, aut intensionis, secundum id inquam, quo, tanto aut tanto, maius aut minus, magis aut minus, tale dicitur quidpiam. Est autem etiam secundum partes essentiæ numerus in rebus. Quod in accidentibus primùm, deinde & in ipsis substantiarum formis, tentandum est indicare: in transeuntibus quidem ex ipsis definitionibus, cum tempus, teste Arist. sit numerus qui numeratur in motu: motus verò numerus, quo numeratur tempus. Secundum Platonem verò, tempus est æternitatis in vnitate manentis imago in numero fluens. Sed & immanentes constare numeris facile intelliges. Figuræ quidem omnes habent essentiam in numeris: Nam planæ in vnitate aut multitudine linearum, solidæ superficierum. vt circulus in vnitate lineæ: sphera in vnitate superficiei: triangulus in ternario linea-

linearum; cubus in senario superficierum. Ita & aliæ omnes. Ipsa verò linea in vnitate dimensionis, superficies in binario, corpus in ternario. Sed & relationes eorum quæ dicuntur ad aliquid, habent in numero aut vnitate essentiam, quia secundum similitudinem aliquam, aut dissimilitudinem referuntur. Similitudo verò vnitas quædam est rationis alicuius, dissimilitudo pluralitas. Ipsæ quoque patibiles qualitates, varijs essentijs ad numerum quendam conflatis constant: seu potius in numero quodam formarum in vná conspirantium habent propriam essentiam. quod ex diffinitionibus colorum apud Platonem facile intelliges. Splendidũ (inquit) albumq; rubeo mistum, flauum procreat. Rubeũ cum albo nigroque, purpureum generat. Fuluum flaui fuscique temperatione producitur: fuscum verò albi & nigri confusione. Palorem albi flauique copula generat. Ceruleum cum albo, glaucum. Fului nigriq; temperie color viridis nascitur. Hæc Plato. Vnde constat, singulas colorum species in copula quarundam essentiarum, ad proportionẽ quandam, & certos numeros, habere essentiam. Constat enim non solum fieri colores quosdam ex quibusdam, sed cum certa quadam proportione. Non enim si albi duplum cum vna nigri portione misceas, idem extat color, atque si contra apponas nigri duplum. Nimirum sola proportionis euariatio mutat essentiam: velut compositorum medicamentorum vires, & naturam mutatio proportionis simplicium, manentibus eisdem. Constant verò, vt mixta corpora corporibus ad numerum coeuntibus, ita essentiæ essentijs, vt colorum exemplo indicatum est: constatq; omnium essentia certa mensura & numero (indicatum enim antea est non posse esse mensuram sine numero) etiam si nobis nota esse non possit singulorum mensura. Proinde dixit ibidem

Plato

Plato. Quo autem mensuræ modo singula singulis misceantur, etiam si quis nouerit, narrare prudentis non est, præsertim cum neque necessariam, neque verisimilem de his rationem afferre vllo modo possit. His verbis significat, etiam si nos eum numerum definite nesciamus in singulis, omnia tamen facta esse ex rebus ad numerum quendam compositis, vt corpora ex corporibus, ita essentias ex essentiis. atqui ipsa compositio corporum, vt potè apertior, manuductio est ad formarũ compositionem. Cũ enim pictores, cõmixtis certa quadam proportione liquoribus fuluo & nigro viridẽ reddant, cõstat verũ virorẽ fuluiciẽ nigricieq; ad numerũ aptatis constare (dẽ corporũ compositio physica, formarũ metaphysica) simplices verò omnino, siue res, siue formæ corporeæ nullæ sunt seorsum, sed in ipsis compositis, vt vnitates in numeris. Producentes autem amplius hanc ratiocinationem facile intelligemus, non solum accidentium formas, sed substantiarum etiam essentias, ita constare: siquidẽ aliæ alias, vt numeri numeros continent. Scitè enim illud dictum ab Aristotele est, vegetatiuum in sensitiuo esse, vt trigonum in tetragono, scilicet vt ternarium in quaternario (nã figurarum differentias numeros esse, antea est indicatum) vt verò hæc, ita alia omnia ad substantiarum formas spectantia, habent. Nimirum essentiales vocatæ perfectiones, sunt in alijs plures, in alijs pauciores, vt vnitates in numeris, & ab eminentioribus inferiores continentur, vt numeraria numeris. Iam verò & in rerum principijs primis, est ratio numeri. Nã forma vnitas est, materia pluralitas, quia forma per se omnia quibus inest facit vnum; materia plura, cum participatione speciei omnes homines sint vnus homo, ob materiam verò vnum hoc animal adeo multiplicetur. Indicatum ergo videtur satis, omnia corpora, ac corporales affectiones, & formas,

formas, ac eorum principia, fecisse Deum ad numerum, atque eis omnibus esse numerum natura intimum. Quod si ita est, haud dubie multò verius id dicatur de incorporeis substantijs, quandoquidem perfectiori quadam, & eminentiori participant natura, ac proinde pulchriores sint, & magis concinnæ, fuerintq; proprius illæ factæ ad numerum, in quibus nulla alia mensura sit, cum neque magnitudinem vllam habeant, neque pondus: illarum ergo priùs ac propriùs est numerus, quàm corporearum. Quoniam verò in tota rerũ vniuersitate singula facta sunt ad numerũ, & omnia ad quẽdam concentum, & harmoniam respondent spiritalia corporalibus; atque vt hi cœli aspectabiles nouem sunt qui circulo voluuntur, ita inuisibilium & mobilium per accidens, qui etiam in sacris sanctis interprætibus vocantur cœli, sunt nouem ordines: atque vt supra nouem orbes mobiles est alius immobilis, quam dicimus esse sedem beatorum, ita supra omnia inuisibilia, est illud vnum, primum ac optimum, nulla ratione mutabile. Aristoteli quidem consentaneum videtur, motibus cœlorum substantias illas incorporeas, ac perfecte immobiles præficere, non verò eas esse putat supra numerum eorum, sed singulis aptat singulas mihi verò videtur plurimum detrahi gloriæ & splendori rerum omnium domini, per tantam ministrorum penuriam. Quapropter non nouem solum substantias, sed nouem earũ ordines esse censeo. Non quidem ita, vt nouem sint species, & magna multitudo singularium. Cum enim magnitudine careant, quam diximus esse principium indiuiduæ multitudinis, non possunt esse multæ perfectione pares, sed inæquales omnes, vt numeri. Itaque vt quiuis numerus ab alio quouis specie differt, ita quæuis incorporea substantia ab alia quacunque. Nihil tamen prohibet esse nouem ordines, velut

lut nouem genera. Nam tametsi singularia ponere ratio prohibet, quia in magnitudine non est earum forma, vt corporearum, tamen species & genera nihil vetat, cum habeant etiam suam compositionem essentialem, atque (vt inquit Plato) ex quibusdam essentijs colligatæ sint, ab eodem à quo sunt colligatæ dissolubiles. alioqui esset earum substantia penitus simplex, quod nisi primæ non euenit. Itaque sunt illę substantiæ compactæ ex essentijs, quas nouit is qui compegit, non tamen coierint temere, & vtcunque, sed ad numerũ, pro singularum perfectione. Si enim certam seruatam esse rationem, & proportionem in vilissima etiam rerum constitutione indicatum est, quo pacto illæ præstantissimæ & pulcherrimæ ea caruerint? itaque omnia & visibilia & *inuisibi*lia, facta sunt ad numerum. Quod si ita est, cum *non ea fe*cerit Deus, & qualia tunc cum faceret meditando *excogitaue*rit, sed ad æternum exemplar quod apud se habebat, quod est eius verbum, constat in ipso omniũ parente Deo esse vnitatem & numerum: Si enim omnia ad numerũ facta sunt, apud Deum erat numerus: Quod si numerus & vnitas (*vnitas* enim est principium numeri) igitur in Deo *primum* quidem vnitas erat, deinde & infinita illa fœcunditas per quam ex nihilo fecit tam multa. Quoniam verò ea erat initiũ producendæ multitudinis, rectè vocetur dualitas, accedente verò vnitate ad dualitatem, velut vtriusque copula, necessario esset ternarius. Nemo autem, arbitror, intelliget, ita à me dici esse in Deo vnitatem, aut dualitatem, aut ternariũ, quasi accidentia quædam, cũ in primo non possit esse accidens: neque esse tria, quasi diuersis prædicta naturis, quia quod primũ necessario est vnũ. Necesse est ergo illis tribus vnitatem accidere, vnde fit quaternarius, qui cõtinet omnes numeros. Erat igitur in æterno exemplari omnis numerus, ad quẽ fa-

cta

cta sunt omnia. Philosophi, qui ob amorem sapientiæ nomen id consequuti sunt, rerum omnium naturam & essentiam, pro sua virili conati sunt agnoscere exactissimè. cum verò id nulli hominum contingere possit, dum huius corporis vtitur ministerio, & horum sensuum, qui nihil agnoscunt præter accidentia, quasi substantiarum vmbras, per quasdam rerum analogias, seu similitudines, conati sunt prope veritatem accedere, quasi circum circa versantes. Velut Pythagoras, ea omnia quæ de numeris diximus, atque alia multa, vt erat perspicacissimus, contemplatus, omnium rerum causas, & naturalium problematum solutiones, redegit in rationes, primum quidem geometricas, deinde arithmeticas. Nimirùm intelligens, quandoquidem omnia certa mensura, & numero facta sunt, suo quodque genere pulcherrima, necesse esse vt omnium harmonia quædam & cõcentus, atque physica respondeant geometricis, & hæc arithmeticis. Atque quoniam, vt indicatum est, numerus est omnium prima mensura, sint arythmeticæ rationes quasi omnium prima principia. Plato hanc ipsam rerum concinnitatem admiratus est, numerorum naturas suspiciens, nihilominus intelligens (arbitror) numeros aliquarum rerum esse numeros, vt denarium ouium, boum, & caprarum; ac proinde opportere vt in ipsis rebus aliquæ naturæ sint subiectæ numeris, quæ ipsæ analogiam aliquam cum numeris habeant rationem quam numerorum (alioqui non differret septenarius Vergiliarum & Planetarum. non enim qua numerus cum idem sit) vtranque rationem philosophandi coniunxit, & eam quæ ad numerorum perfectiones omniũ causas redigit, & eam quæ considerat physica principia. Simul enim mundi omnes partes numeris adaptauit, & de forma atque materia, motu & tempore, & elementorum qualita-

tibus disputauit, modumq; agendi & patiendi, per quę rerum mutationes, ortusq; & interitus, cū violenti, tū etiam naturales contingunt, persequutus est. Quod quia non fecerunt Pythagorici, sed solis definitionibus per numeros latis contenti sunt, simplicitatis notantur ab Arist. methaphysicorum cap. 5. Ipsæ verò Arist. numerorum magna ex parte deposita cura, & sensibilium magis considerationi sermonē accommodans, corporearum substantiarum principia, per analogiam cum rebus artificialibus interpretatus est, & elementorum & rerum compositarum virtutes, non aliter quā per ipsas actiones, in his dijudicandis fidem sensibus non derogans. Nimirum, vt videmus, quæcunque res arte fiat, vt arca, mensa, aut lectus, fieri materia aliqua formam aliquam recipiente, & quancunque formam cum alia communi; ita vt, quicquid fit hoc aut tale, ex non hoc, aut non tali fiat, velut mensa ex ligno quod non erat mensa, sed arca, aut aliud quiduis: ita (inquit) censendum est in naturalibus, ponendumque necessariò, tria esse rei cuiusque principia, formam, materiam, & priuationem. Et vt arca fit ex ligno per hanc formā seu figuram, a fabrolignario ad prandendum, ita rerum quoque naturalium quadruplices esse causas: fieri enim quiduis ab aliquo, ex aliquo, per insitam formam, alicuius boni gratia. Siquidem nihil frustra: effectrices verò causas commutationum naturalium esse virtutes elementorum, calorem, scilicet, frigus, humorem, & siccitatem, quas non, vt Plato, per figuras corpusculorum, ex quibus elementa sint coagmētata exponere studet, sed per sensibiles passiones, vt quod fundit & liquat, calidum, quod cogit & densat, frigidum, quod emollit, humidum, quod indurat, siccum. Non tamen quia philosophorum principes, diuersis adeo vijs institerunt, necesse sit eorum aliquem aliquosve deerrasse, aut contraria, re-

pugnantiave dogmata tradidisse, quin potius respicientes ad diuersa, diuersis vijs ad eãdem veritatem iter fecisse, vt is eius plurimum videatur esse consequutus, qui ea dogmata rectè coniunxerit. Quod vno aut altero exemplo præstiterit indicare, vt videntes consonare ea, vt verum verò; atque effectis Arithmeticas, Geometricas, & Physicas causas rectè quadrare, aliquid degustemus illius concentus, & harmoniæ, ac pulchritudinis, quam diximus, intelligamusq; verissimum dictum esse illud Sapientiæ, Omnia mensura, & numero, & pondere disposuisti. Dubitatur de numero elementorum, curque ea quatuor sint. Respondet Aristot. quia sunt quatuor qualitates actiuæ, per quas aguntur omnes ortus & interitus; aut igitur singulis elementis dabuntur singulæ, atq; ita erunt elementa quatuor: aut binæ (ternæ enim non possunt, quia inerunt contraria) & cum ex quatuor qualitatibus habentibus duas contrarietates, quatuor solum possint constituti coniugia qualitatum non contrariarum, ita quoque erunt quatuor. Plato respondet, quia cum mundum opporteret habere, non latitudinem solum, sed altitudinem quoq;, & esse solidum, necesse fuit ipsa quoque elementa solida esse. Fecit ergo Deus duo solida, supremum & infimum. Illa verò oportuit, quò ex extremis fieret vnũ, medio aliquo colligari. At verò solidis non est satis ad bonam coaptationẽ vnum medium, sed duobus indigent; contra ac latis, quibus sufficit medium vnicum. Velut in numeris, in quibus qui fiunt ductu solius vnitatis, vocantur lineares, quia vt linea fit solius puncti ductu, ita illi vnitatis, vt ternarius, quinarius & septenarius. Qui fiunt bis replicato eodem numero dicuntur plani, nimirum vt planicies habent duas dimensiones, ita illi duo latera, vt quaternarius, qui fit ex bis duobus, & nouenarius ex ter tribus, qui fiunt ter replicato eo-

dem numero, dicuntur solidi. Quia solidum in magnitudinibus fit ex tribus dimensionibus, vt octonarius fit ex bis duobus bis,& 27. fiunt ex ter tribus ter. inter numeros ergo planos, est inuenire vnicum medium, qui secundum eandẽ proportionem illos colliget, hoc est, eadem proportione superet minorem, qua superetur à maiori. Inter solidos verò id fieri non potest, per vnicum, potest tamen per duos medios. Vt inter quatuor & nouem qui sunt primi plani sunt sex, eadem existente proportione à nouem ad sex, quæ à sex ad quatuor in 8. tamen & 27. qui sunt primi solidi, nullus talis est numerus, sunt autem duo 18. & 12. eadẽ enim est ꝓportio à 27. ad 18. & à 18. ad 12. & ab hoc ad 8. ita igitur, vt duæ solidæ magnitudines apte colligarentur, opus fuit duobus medijs, vnde quatuor elementorum corpora constitere. Hæc Plato. In qua ratiocinatione vides rationẽ *physicam* redigi ad geometricam,& geometricam ad arythmeticam, quia elementorum substantiæ indicantur per magnitudines, & magnitudines per numeros. Constat verò, hanc rationem non eleuare illam Aristoteleam, neque ab ea eleuari. Simul enim consistunt, quia necesse est elementa, & alias omnes mundi partes præditas esse idoneis facultatibus, simulq; idonea mensura magnitudinis, eamq; proportionẽ (quæ in numeris habet essentiam,& indicatum est antea) ad alia omnia habere, & eo esse numero, vt in omnibus sit,& secundum ipsas substantias, & secundum propria accidentia, perfecta quædam pulchritudo, & ad numeros, ac musicam harmoniam videantur omnia esse facta. Qua propter necesse est, ipsas etiam rationes philosophandi consonare, & eam quę principiorum, & elementorum naturas considerat per se, & quæ magnitudinum proportiones,& numerorũ quasi concentus. Omnia enim insunt. Atqui profecto vtram

vtri

vtri præferas, haud facile sit dictu. Nam illa sensui magis se accommodat, ac proprius accedit ad materiam, hæc verò diuinior est, haud dubie, quia magis fert in contemplationem diuini exemplaris. Et hoc etiam præstat, quòd multorum reddit elegantissimas causas, quorum illa alia philosophia ne tentet quidém dicere vllas. velut cur sint septem Planetæ, quid dicant qui non habent rationem numerorum? illi verò dicunt quaternarium corporibus ortum & interitum habentibus, atque genitis & generantibus: septenarium verò accōmodatissimum numerum esse corporibus ingeneralibus, neque similia sibi generantibus. cuiusmodi sunt cœlestia. Quia quaternarius primus numerus est qui generetur ab alio, & alium generet, fit enim à duobus bis, & generat octo, acceptus bis. Septenarius solus est intra decem (hi autem sunt omnes numeri) qui neque generatur ab alio neque aliū generat. Atqui quoniam linearis est, fitq; ex vnitatibus, illis maxime congruit corporibus incorruptibilibus, quæ singula, suo quodque orbe vnum, oonsisterent. Verum exempli gratia. hæc dixisse satis sit. licet cuiuis legere huiusmodi innumera, quæ plurimum arrideant apud Platonem, & Philonem, & Diuum Augustinum, & inter iuniores apud Marsilium Ficinum, & Augustinum Eugubinum, & Picum Mirandulæ, & innumeros alios, ex quibus perspicuè agnoscet mundi huius aspectabilis pulchritudinem & numerorum, eo quod omnia facta sint ad mensuram, numerum, & pondus. Quamquam satis certò scio exactè id agnoscet nemo, vsque dum videat diuinum illud exemplar, cuius imitatione facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, quod factum est. Reliqua adijciamus. Non solum res omnes visibiles & inuisibiles fecit Deus certis mensura, & numero, & pondere, sed & ipsa sæcula ita disposuit, atque vt dicitur 4. Esdræ ca. 4.

(quam-

(quamquam is liber est apocriphus, neque quid in illo diceretur curarem, nisi hæc plurimum cum alijs scripturæ locis cõgruerent) in statera ponderauit seculum ; & mensura mensurauit tempora, & numero numerauit tempora. Quod nihil aliud est, quam vt totius mundi moles infinita non est, neque ex infinitis, sed certa quædam, ex certis constituta numero, atque singulas habet partes proportione quadam constantes, ita neque totius mundi decursum, & durationem, ex quo tempus simul cum motu cœli natum est, vsquedum eo cessante finiatur, infinitum fore, sed certum quendam, *cuius* partes omnes, vt sæcula, generationes, annos, menses, dies, & horas, habet Deus in numerato, factaque esse singula, foreque in posterum quæ supersunt, suo quodque tempore. Vt hoc hoc quoque sensu verissime dictum sit illud Salomonis, *Omnia tempus habent*. Ita sanè omnes insignes *mutationes* mũdi, vt in primis illa *humanæ* creaturæ quasi *renouatio* per diluuium: initia imperiorum, & fines, rerum diuinarum, ac legum mutationes, certa quadam temporum mensura, ac numero distant, habentque tempora ad tempora proportiones quasdam, & in illis quoque seruatur ratio quædam *harmonica* numerorum. Quod cum sint plurima in sacra scriptura quæ indicent, nihil tamen vt illa Diui Matthęi in Euangelio, cura distribuendi per quatuor denas generationes, omnes ab Abraham ad Iesum. inquit enim, Omnes itaque generationes, ab Abraham vsque ad Dauid generationes quatuordecim: & à Dauid vsque ad transmigrationem Babilonis generationes quatuordecim; & à transmigratione Babilonis vsque ad Christum, generationes quatuordecim. Quod certum est non temere, vt neque aliud quippiam ab Euangelista dictum esse, sed vt indicet tres mutationes insignes fuisse populi Dei, perque bis septem generationes accidisse, Nimi-

[redacted] alis prosapiæ [redacted] certo qu[redacted] ab Abraham vsque ad Christum quadraginta & vnum tantum recensens, in ter quatuordecim distribuit, cum tamen ter 14. conflent 42. simile est computationi medicorum, qui ex ter septem conflant viginti, quatuordecimo bis numerato, vt fine scilicet secundæ, & initio tertiæ septimanę. Ita Iechonias in illa computatione, finis secundi seculi, & initium tertij est. Neque sane hoc ratione vacat. Nam Iosias non fuit pater Iechoniæ sed auus, interfuit verò Ioachim, qui fuit partim Rex, partim priuatus. Pro hoc recensetur filius eius Iechonias, velut duplex persona. Longè autem difficilius est. Cur dicantur à Dauid vsque ad Iechoniam fuisse quatuordecim generationes, cum fuerint reuera) pręter reginam Athaliam) reges decem & septem, cum fuerint inter Iorã, & Azariam seu Oziam Ochozias, Ioas, & Amasias. quos rerer quidem pręter missos esse, quod nõ compleuerint in pace dies suos, sed occisi sint gladio, & velut in medijs generationibus intercepti. Reclamat verò Amon, qui tametsi annumeratus alijs, est occisus à seruis cõiuratis in domo sua. [redacted]

fa-

[redacted]. Ego enim, & ſi quæ potui commentaria in eum locum vidi, & multum diuque cogitaui, non intelligo; quantò autem intelligo minùs, eò magis credo, & arcanam numerorum dignitatem magnifacio, Deiq; Optimi Maximi in numero diſponentis ſecula, ſuſpicio ſapientiam, & veneror. Non abſimile eſt illud Danielis, cui tempus Chriſti Ieſu, ab edificatione ſecunda templi, ſignificatum eſt per *ſeptuaginta* ſeptenarios, numeros quidem, ſiquis *conſideret* rationes armonicas, ambos inſignes. Quandoquidem ſeptimus cenſetur diuiniſſimus numerus, quia neque producitur neque producit, ſed eſt vnicus per ſe ex vnitatibus, alioqui continens duos primos perfectos, ternarium, & quaternarium. Maxime verò eſt is numerus tempori numerando accommodatus, quia tempus quod vnà cum cœlo natum eſt, vt inquit Plato, ſeptem corporum Planetarum motibus numeratur primo. Septuaginta verò eſt ſeptenarius denariorum, quare cum decem omnes numeri ſint, ſeptenarius cuius vnitates ſunt (vt ita dicatur) perfectæ totalitates. I [redacted]

in

in statera ponderatum esse seculum, & mensura mensurata tempora mundi. Itaque, vt mundi huius aspectabilis partes omnes, indicatum est proportionem quandam seruare inter sese, & consonantiam cum substantijs inuisibilibus, ita & cum toto mundi tempore, & eius partibus, si quis historiæ valde peritus & numerorum acriter consideret, concentum mirabilem inueniat. velut enim alterabilis partes mundi quatuor sunt, ita secularis potentiæ toto mundi decursu, sunt quatuor Monarchiæ, quas Daniel Prophetice descripsit, Prima Chaldeorum vsque ad Baltasar, Secunda Medorum vsque ad Darium, quem expugnauit Alexander, à quo incepit tertia Græcorum vsque ad Cęsares, à quibus incepit quarta Romanorum, cuius imperium quia coaluit cum Ecclesia, durabit vsque ad finem temporis. Itaq; constat tempus quatuor Monarchijs, vt mundus alterabilis quatuor elementis. Porrò vt tota mundi moles triplici machina, corruptibilium tantum mobilium, & penitus immobilium: ita & totum tempus tribus seculis, naturæ, legis, & gratiæ. Res verò diuinæ, velut cœlestium orbium lumina, septenarijs computantur, vt exemplo generationis Iesu, & reuelationis factæ de eius aduentu indicatum est, & constare etiam potest per septem renouationis Diuinæ legis, & mandatorum Dei, quas recenset Esdras Cap. 3. lib. 4. primam in ipso Adam, secundam in Noe, post diluuium; tertiam temporibus Abrahæ, Isaac, & Iacob; quartam per Mosem data lege; Quintam per Dauidem & Salomonem pro tabernaculo, ædificato templo; Sextam in transmigratione Babylonis; renouatis omnibus, & reædificato templo; Septimam, eamque perfectam, & in secula seculorum duraturam, per Iesum Dominum. Quæ quidem septem mundi ætates sunt. Itaq; vt mundus visibilis & inuisibilis factus est ad numerum, ita

& eius duratio. Factaq; sunt ea omnia ad normam quæ erat in exemplari. atque vt mundus factus per quosdam gradus fert in id quod æternum, ita tempus per quosdam cursus certos, labitur in æternitatem. Non autem solùm mundi totius ætates, certo quodam numero sunt apud Deum computatæ, sed & singulorum hominum vita & ætates, vt ex ijs quę de clymatericis annis scripsimus super cap. sextũ Geneseos, constare potest. Sed adhuc videntur verba illa Esdræ maiori indigere enarratione. Nam quomodo mensurentur & numerentur tempora facile est intelligere. Siquidem mensurari potest tempus cum sit continuum & quantum; numerari verò cũ sit numerus, qui numeratur in motu, vt per Solis circuitiones siue annuas, siue diurnas, & per circuitiones menstruas Lunæ, atque adeo per lineas quas percurrit gnomon in horologio, & eiusmodi alia: ponderari verò in statera quomodo possit? haud dubie hoc per metaphoram dici necesse est, cum tempus nullum habeat pondus, vt possit suspendi in statera. sed quid significet ea metaphora, iam explico. Prima causa, quâ hæc hoc, illa illo tempore fiant, est voluntas & præscientia Dei, qui ita mensura mensurauit, & numero numerauit tempora. Nimirum vt creationis, ita & durationis, & operationum rerum omnium, ac deniq; omnium quæ fiunt Deus est prima causa, neque ipse ab vlla alia extra se mouetur, vt ita aut aliter velit, aut intelligat. Quod innuit Ioannes in Euangelio sæpe dicens, factum est hoc, Vt impleretur quod dictum est per prophetam. Quę phrasis aperte indicat, non quia ita erat futurum, prædictum fuisse à Deo per prophetam, sed ita esse factum, quia prædictum erat à Deo, & vt impleretur quod Deus prædixerat. Nimirum Deus est rerum omnium efficiens causa & finis. Omnia fiunt ab illo & propter illum, qui est α. & ω. hoc est principium & finis. Siquidem omnia fecit propter

se ipsum, vt dicitur 16. Prouerbiorum. Igitur quia Deus prę dixit euenit, & vt impleatur, & glorificetur Deus. igitur eueniunt omnia eo tempore, quo destinata sunt à Deo, cum in principio numerauit tempora. Neque est qui ea tempora mutare possit, aut aliter disponere, quàm à Deo disposita sunt. Quod innuunt verba illa Danielis cap. 7. vbi futuri tyranni superbia, his verbis depingebatur. Sermones contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi conteret, & putabit quod possit mutare tempora. His verbis significatur, frustra illum per superbiam putaturum, quod fieri nequit, vt scilicet mutentur tempora. Hoc etiam innuunt illa Saluatoris verba, Nondum venit hora mea, & illa, Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Nimirum cum Deus à principio numerauerit omnia secula, omnes annos, dies omnes, & omnes horas, & temporum momenta, nihil geri potest, nisi tempore à Deo definito. Verum & si hoc ita sit, non tamen. Ita disposuit Deus tempora, vt nulla alia causa sit, quã tunc fiant, quàm quòd ita ipse disposuerit: sed sunt etiã omnium quæ fiunt aliæ causæ effectis proximæ. Velut temporibus Noë accidit diluuium, quia tunc corrupit omnis caro viam suam. Temporibus Abrahæ combusta fuit Sodoma, quia eousque creuerat tunc eius absurditas, vt ne decem quidem in populosis vrbibus inuenti sint iusti. Tempore Iesu Naue, Deus Amorrheos, & alias gentes deleuit, quia consumata tunc est iniquitas Amorrheorum. Ciuitatem Sanctam Hierusalem deleuit Romanus exercitus, quia tunc desijt esse eius populus, qui Christum negauerat. Postremo toti mundo finem imponet Deus, quia tunc erit impletus numerus iustorum. Igitur cum ita res se habeat, disposuit ita Deus omnia secula, vt in destinata tempora inciderent simul res gerendæ & earum causæ, atque tanquam Deo in bi-

lance ponderante mutationes rerum & causas, in idem tempus destinauit singula, in quod pondere causarum trahebátur: atque aptare causas effectis, eaq; in tempora certa destinare, est in statera ponderare seculum. Quod quidem apertum fit ex cap. 5. Danielis, vbi narratur, qua nocte interfectus est Baltasar Rex Chaldæorum, & regnum eius occupatum à Dario Medorum rege, visam illi esse manum scribentem *in* opposito pariete, Mane, thecel, phares. Quam scripturam Daniel sic est interpraetatus. Mane, numerauit Deus regnú tuum, & compleuit illud. thecel. appensus es in statera, & inuentus es minus habens. His duobus verbis continétur fere omnia quæ diximus. Nam instabat finis regni *Baltasar* iuxta numerum annorum quos Deus dederat regno *illi*; atque adeo toti Monarchiæ Chaldæorum. *Causa verò vt* tunc finiretur fuit, quòd Baltasar cum appenderetur *in statera*, hoc est, eius merita & demerita velut in billanci appenderentur, inuentus est habens minus meriti, quam vt dignus posset esse diuturniori regno. Numero ergo, mensura & pondere, disposuit Deus illam translationem regni à Chaldæis in Medos, vt & alias omnes rerum vicissitudines. *Huic* interpraetationi consona est illa, de Michaele concepta ab Ecclesia opinio (minime quidem vana, vt quibusdam impijs videtur) quem depingunt altera manu ensem, altera habentem stateram. Ensem quidem, vt indicetur eum fuisse principem militiæ Dei aduersus Satanam, quem & vicit, & cœlo deturbauit. Stateram verò, quia cum sit princeps populi Dei, ad eum præcipuè spectat fidelium animas Deo præsentare, & earum merita, velut in statera appendere, iuxta id quod Baltasari denuntiatum est. Diximus itaque, vt Deus omnia in numero, pondere, & mensura disposuerit, hac ratione mundum pulcherrimum efficiens, ac secundum harmonicas proportiones constituens; & ipsa quoque mundi tém-

pora

pora, ex quo cœpit moueri adhuc nascens, vsquedũ moueri desinat, velut in statera ponderata esse, & numero numerata, & mensura mensurata: atque in hac quoque temporum dispositione habitam esse rationem numerorũ, & concinnæ proportionis, quasi mutationibus ipsis seculorum cadentibus ad numerum. qua de re eius qui mouet mundum húc, tãquam appositissimè cytharam pulset, sapientia commendatur. Vnica videtur superesse dubitatio. Videtur enim fieri, vt necessariò eueniant omnia cum fiunt, siquidem mutari non possunt tempora: si autem omnia necessario, nihil videtur fieri ex deliberatione. Certè hæc dubitatio non est propria huius loci, sed communis omni doctrinæ de prædestinatione, neque aliter nobis hic, quàm illic Theologis respõdendum. Nimirum in sensu composito, omnia fieri necessario cum fiunt: in sensu autem diuiso, ac simpliciter, posse tunc fieri aut non fieri, quæcunque pendent ex electione: quod (vt dicam apertius) nihil est aliud quam futurum necessario tunc, si Deus tunc fieri præsciuit: id verò fieri posse vt non fiat tunc: quòd si non fiat, neque Deus præsciuerit. velut fieri non potest, quin currat Petrus si eum ego currere video, potest verò ille non currere, atque si non currit, neque ego viderim. At dices, longe interest. Ego enim video currere, quia currit, ac Deus non præuidit quia erat cursurus, sed hic potius currit, quia Deus præuidit, & voluit. Nam à Ioue principium. ita est profectò, sed hoc est immensæ, indicibilisque sapientiæ Dei argumentum, ita rerum omnium causas disposuisse, & aliarum ex alijs ductum, quem Stoici vocabant Fatum, vt cum nulli liberæ causæ detrahat deliberandi, atq; eligendi facultatem, omnia tamen sint futura, cum, & vt ille disposuit. quæ est altitudo diuitiarum Sapientiæ, & scientiæ Dei: cui honor & gloria in secula seculorũ. Amen.

CAPVT SEPTVAGESIMVM PRIMVM.

AP. 27. Ecclesiastici. Sensatus homo in sapientia manet sicut Sol, stultus sicut Luna mutatur.

Hæc verba videntur innuere, insensatos & stultos; denique eos qui non sint sana mente, per vicissitudines, & mutationes Lunæ habere grauiùs, eosq; proinde vocari lunaticos, quã sententiam iuuat, quod cap. 4. Mathęi legimus. Obtulerunt ei omnes male habentes: varijs languoribus & tormentis comprehensos, & qui dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos. & *rursus* cap. 17. Domine miserere filio meo, quia lunaticus est, & male patitur, nam sæpe cadit in ignem, & crebro in aquam. Ex his Euangelij verbis constat, haud dubie epilepticos dici lunaticos. Constat quoque ex multis veterum locis, & ex communi hominum sententia, lunaticos vocari maniacos. Cuius tamen appellationis non omnes eandem rationem reddunt: sed genethliaci, seu iudiciarij qui natiuitates obseruant, dicunt inde esse, quòd qui in interlunio nascuntur, aut luna male collocata, sunt plærunque epileptici. alij, censent, & furores & epilepsias mutationes accipere cum Luna, itaque increscente crescere, & decrescente minui. Alij verò dicunt non ob aliud appellari hos lunaticos quam quod teneantur morbo cerebri, membri adeo humidi, Luna verò humiditatibus præest. Verum si Luna humiditatibus præest, hac eadem causa augebit eas, & minuet, quare & morbos ipsos, quod si sit, quam potiùs ob causam appellentur lunatici,

qui

qui ita ſunt affecti? augere vero Lunam humiditates, & veterum & recentium conſtat teſtimonijs. Nam Plinius cap. 41. *lib.* 2. ita inquit. Iam quidem lunari poteſtate oſtrearum, conchyliorumq;, & concharum omnium corpora augeri, ac rurſus minui. Hoc quoq; fatet̃ Ariſto. 4. de generatione animalium, Omnes etiam qui de agricultura ſcripſere, nullo excepto, decreſcente luna putari arbores iubent, quod tunc minus humiditate redundent, & ea ipſa cauſa, ligna eo tempore deciſa, minus ſentire cariem affirmant. Itaq; communis omnium hominum ſententia eſt (cui ſine proteruiæ nota nō poſſemus repugnare) cum Luna humorem omnem augeri & minui. Quod ſi ita eſt, cum dicti morbi ex humore pendeant, vt & alij plęrique, non mirum ſi ij, & aliorũ multi ſecundum Lunæ mutationes, ipſi quoque mutentur. *Sed cur Luna humiditates augeat, aut, ſi non auget, cur illi, alijq́ue ſimiles morbi mutentur cum Luna, non omnes eodẽ modo dicunt.* Quidam enim cenſeut Lunę naturam eſſe frigidam & humidam, vt Saturnum frigidum & ſiccum, vt & Martem calidum & ſiccum, ac Iouem calidum & humidum. Itaque Lunam quia humida eſt, augere humiditatem, tuncq́; maximè cum eſt valentior, increſcentem ſcilicet. Ariſt. Lunã calfacere & ſiccare cenſet, vt ipſum Solem, tantò autem minus, quantò repercuſſum quam rectum lumen debilius eſſe par eſt. Augere verò Echinos & teſtacea in plenilunijs, quòd calore & lumine adiuta, fœlicius nutriantur: humiditatem verò excrementitiam, in decremento & interlunio redundare magis ob defectum caloris, ac proinde muliebria decedentibus menſibus potius fieri. Vide caput quintum de partibus animalium quarti, & Secundum quarti de generatione animalium. Itaque videtur conſequens, vt iuxta priorem ſententiam, dicti morbi, creſcente luna creſcant,

iuxta posteriorem verò, decrescente. Alij autem quibus fortasse nihil horum placet, censent, lunaticos solùm fuisse, quos Dęmon præmeret. Diabolum verò lunaria seruare tempora, vt creaturam infamet, in blasphemiam creatoris. Omnia quæ ad iudiciariam, seu Chaldæorum vanitatē spectant, refutata mihi seorsum sunt in hoc ipso opere, pręcipuè sacrorum autoritate. Quapropter licet tunc intacta, repellere quæcunque genethliaci dicunt: neque minus quæ de temperamentis Astrorum leuissimi homines effutiunt, cum nulla confirmentur mōstratione. Certè Luna plena à vacua solo differt lumine. Nam cætera eadem habet. id verò lumen est solare, à Sole enim accipit. Solem vero ipsum nō aliter quam lumine calfacere, indicatum mihi antea est. Lumine quidem non per se, sed ex accidenti, quod scilicet luminis comes est ignis ob analogiam. Lumini ergo, *præcipuè* Solari, & si per accidens, semper tamen accedit vis calfaciendi. Quandoquidem verò per ignem qui se exhibet comitem, constat quòd & siccandi. Constat ergo hauddubie, noctes plenilunij calidiores & sicciores esse quam interlunij, atque adeo Lunam eadem præstare quæ Solē, & si *debilius*, atque vt Sol per annum, ita Lunam per mensem suam æstatem facere et hyemem. quòd Arist. affirmat. 4. de generatione animalium cap. 2. quod idem euidenter confirmatur verbis illis Psalmi 120. Per diem Sol non vret te, neq; Luna per noctem. Vrit scilicet per noctem Luna, vt per diem Sol. Nimirum est Solis vicaria, lumen ab illo accipiens, vt pro illo præsit nocti, vt ille diei. Luna ergo per lumen habet vim calfaciendi & siccandi, quare ea diminuta, aut omnino deficiente, merito euenit augeri humiditates, defectu scilicet ignis. Cum tamen ita sit, nihil prohibet, ipsam etiam plenam humidas passiones augere, nō quòd frigida & humida,

vt vulgus putat; sed quod reflexi luminis tepidus sit calor. Talis enim solet humiditates plus fundere quam resoluere, atque ita augere, & mouere, vt tepidum balneum, & vernus calor fluxiones mouet. Hinc fit, vt qui destillationibus sunt opportuni, sentiant se lędi à Luna, quod scilicet tepidus eius calor humores fundat. Leduntur verò minus aliquando à Sole, quòd hic calidior cum sit, nō plus fundat quā absumat. Quod quidem Plinius cap. 9. lib. 2. explicuit, de Luna differens his verbis. Ideo molliore & imperfecta vi soluere tantùm humorem, atque etiam augere, quem Solis radij absumant. Esse igitur morbos qui Luna crescente, aut decrescente augeantur, & eos qui ita laborent, vocari lunaticos, nihil habet rationi dissonum, idque siue dæmone exagitante fiat, siue aliter. Nam demones ipsi vtuntur ad torquendos homines succis, eorūdem obseruata natura, vt iam antea indicatum est. Porrò tales præcipuè esse epilepsias, & insanias, rationi quoque est consonum, quia cerebrum est membrū redundans multa humiditate, quæ aut in plenilunio fundi, aut in interlunio augeri possit. Vtro verò potius Lunæ tēpore patiantur lunatici, & an vtroque, an alij in alio, res exigit vt explicemus. Quandòquidem duplex ratio est, qua Luna humiditates auget, constat, neque omnes, neque eosdem lædi vtraque, sed quosdam hac, quosdam illa: Nam qui vtraque ratione æqualiter efficientur semper (quod ad Lunā attinet) æqualiter ægrotabunt, qui altera afficientur grauius, ad alteram videbuntur habere leuius. Quosdam autē hoc, quosdam illo tempore habere deterius, & melius consentaneum est. Nimirum quibus fusio humiditatis inexistentis fiet maior quam accessio nouæ, lædentur plenilunio: quibus contra gignetur potius noua, quam fundetur pristina, lędentur interlunio. Quæ autem erit vtrorumque differentia à

certè quæ humorum. Horum enim quidam sunt concreti, frigidi adeo, vt nisi magno calore, qualis Lunæ non est, non fundantur; frigore verò moderato maiori, magnopere augeantur, huiusmodi sunt pituitosi & vitrei: Alij sunt calidi adeo, vt vel moderato calore fundantur, frigore verò non augeantur, sed compescantur, & sedentur, huiusmodi sunt biliosi & exusti. Eos ergo qui huiusmodi succis abundát, verisimile est deterius habituros in plenilunio, qui verò illius modi in interlunio. Ergo Maniacis omnibus, & epilepticis ex atra bile, crescet malum cum ipsa Luna: Epilepticis verò ex pituita & crudis succis, decrescente crescet, & vrgebit maxime in interlunio. Natos verò esse homines in nouilunio aut plenilunio, meo iudicio, nihil refert. Refert fortasse potius, quo tempore vtero essent concepti. Sed *pro alijs rebus*, & alijs succis est distinctio alia. nimirum *quidá succi* sunt alimenta; quidam excrementa. Alimenta semper auget Lunæ lumen. moderatum enim calorem cum afferat rebus, nutritionem auget, quare & alimentis replet: excrementa verò non semper. Nam quæ per incoctionem generantur, decrescente potiùs augentur. Hinc fit, vt plantæ omnes, & natura illis proxima conchilia, crescant magis in plenilunio, & ea humiditate qua nutriuntur abundent: ac proinde periculosius putentur: menstrua verò quæ magna ex parte sanguis crudior est, plærunque fiant circa interlunium. Neque tamen semper, vt enim de epilecticis dictum est, ita & in hac euacuatione eueniet. Atrabiliarijs scilicet fœminis, & quibus atrabiliarius erit sanguis, aut valde biliosus, & si non ater, plenilunio potiùs irritabitur, & fluet: pituitosis verò & quibus crudior, in coniunctione seu interlunio. Omnium igitur quæ eueniunt dicta est causa, Lunæ nulla, neque frigida, neque humida, neque maligna facultate imputata,

putata, sed ea per lumen, quod à Sole accipit calfaciente, atq;, & si minùs, vrente tamen per noctem, vt per diem vrit Sol: dictumq́;, qui, & quotuplices sint lunatici, & quo tempore quique lædantur. Ad insanos ergo & lunaticos potest Ecclesiasticus alludere, dicens, stultus sicut Luna mutatur. Quamquã alioqui Luna hyerogliphicè significat stultos, & inconstantes homines, ab assiduas mutationes.

CAPVT SEPTVAGESIMVM SECVNDVM.

Ap. 30. Ecclesiastici. Multos occidit tristitia, & non est vtilitas in illa. Zelus & iracundia minuunt dies, & ante tempus senectam adducet cogitatus. Cap. etiam 25. Prouerbiorum. Sicut tinea vestimenta, & vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi. Medici in sex genera redigunt res omnes, quibus constat victus, seu dieta. Hæc sunt, cibus, & potus: motus, & quies: somnus & vigilia: aër in quo viuimus: animi perturbationes; & quæ excernuntur, aut retinentur. In bona enim horum moderatione consistit tota, victus salubriter instituendi, ratio. Vocant verò has res, nõ naturales, quia neque naturales sunt & semper vtiles, neque præter naturam & semper noxiæ, sed eædem bonæ, & malæ pro vtendi modo. Itaque si quis illis rectè vtatur, vtiles fiũt, si malè, fiunt causæ morborum, atque etiam mortis. Sunt verò hæ, quæ vocantur causæ externæ seu procatharticę Hęc igitur Ecclesiastici verba, quibus affectus animi moderatio consulitur, partim pertinent ad tractationem de causis morborum, partim ad tuendam valetudinem, priora quidem illa, Multos occidit tristitia, & non est vtilitas in illa, ad morborũ

causas:vituperatur enim tristitia, vt quæ morbos & mortem inferat: posteriora verò, ad tuendam valetudinem, quia vituperatur solicitudo, vt quæ vitam contrahat, & canos ante tempus afferat. Perpendamus singula, & apponamus causas. Videtur tristitia penitus vituperari, quasi semper nòxia,& in qua nulla vnquam sit vtilitas, sæpe verò etiam occidat. Si autem hoc ita est, primum quidem male ponitur à medicis in causis non naturalibus, sed potius in ijs quæ prętèr naturam, ac semper noxiæ. Deinde gaudium semper esset vtile, & quantumcunque. At verò nō est,quin potius, vt Galenus docet primo de symptomatum causis,ex ingenti gaudio nonnulli pusillanimes perièrunt, suntque multę de ea re historię & antiquæ & recentes. Nō igitur semper gaudium vtile est, quare neque tristitia semper noxia, sed est huius quoque, vt & aliorum animi motuum quædam moderatio salutaris. Atqui profectò ego ita censeo. Consultum enim fuisset mulieri, quæ viso filio quem mortuum crediderat exanimata est,aduentum filij, cum tristi aliqua narratione prænuntiasse,vt,scilicet,tristitia gaudium temperaret. Hauddubie procuranda nōnunquam quædam tristitia est, non minusquàm alij animi motus, velut certe & ira, quæ Hippocrate autore,consulto est in frigidis naturis & affectibus excitanda, augendi feruoris gratia; & gaudium, quòd tam multis machinamentis melancholicis procuratur: & vt etiam timor,quem nōnulli in quibusdam passionibus incusserunt,& furentibus sæpe incutitur ad cohibendam iram. Nihil enim iram æquè frangit,ac timor. Non tamen proinde magna tristitia, quæq; plus, quàm profusi gaudij temperatio est,vnquam prodest. Quinimo talis semper nocet, & potest aliquando occidere. Non quidem repente, vt timor & gaudium (autor est Galenus loco citato) sed paulatim, &

multo tempore. Quia per gaudium affatim, & sine vllo frę no effunditur totum calidum, quare in pusillanimis totum exhalat. In timore magno affatim accurrens ad cor, suffocatur. Motus similis est tristitia timori, non tamen vehemẽs, vt ille, sed natura sua lentus, ac proinde paulatim facit vitalem calorem marcescere, & nutritionem partium minui, atq; ita deducit ad tabem. Quod aperte significant illa verba Prouerb. 17. Spiritus tristis exsiccat ossa. Itaque tristitia repentè nullum fortasse occidit, vt & timor & gaudium, lentè verò ac paulatim quàmplurimos. Illa verba & non est vtilitas in ea, duplicem ferunt sensum, naturalem & moralem. Naturali quidem significant, tristitiam nihil conferre, nam neque ad pellendos morbos, neque ad tuendam valetudinem (id verò constat ex dictis, intelligi debere de magna tristitia, & quæ omnem excludit hilaritatem) morali verò, continent exhortationem quandam, ad pellendum ex animo tristitiam. Quasi dicatur, vita tristitiam, quia multos occidit, & nihil confert ad recuperandum id cuius gratia doles. Neq; enim lachrymis defunctum vita maritum suscitabis, neque filium, neque amissam inuenies pecuniam, neque incendio consumptam reficies domum. Hûc pertinent illa verba cap. trigesimi octaui, vbi de lamẽtatione mortui agit. Ne dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te, & memento nouissimorum, & noli obliuisci. Neque enim est conuersio (à morte scilicet ad vitam) & huic nihil proderis (mortuo scilicet) & teipsum pessimabis. Hactenus de prima pręscriptæ orationis parte. Altera quam pertinere diximus ad tuendam valetudinem, vituperat zelum & iracundiam, & assiduum cogitatum, quòd minuant dies, & ante tempus ad ducant senectam. Videntur autem mihi illa omnia, vnico solicitudinis nomine significari. Solicitos enim esse dicimus

cos,

eos, qui plus ſatis curant, quid agatur, quod futurum ſit. Tales enim ſunt zelatores, ac proinde iracundi, & cogitabundi. Quæ omnia excludũt ab animo hilaritatem. Quare ſi vere dictum eſt 17. cap. Prouerbiorum Animus gaudens ætatem floridam facit, merito euenit, vt, quæ gaudium excludit ſolicitudo, afferat intempeſtiuam ſenectutem. Verũ autem illud eſſe conſtat, ſiquidem indicatum antea eſt, ſpiritum triſtem exſiccare oſſa: exſiccat ergo & ea paſſio cuius triſtitia comes eſt, puta ſolicitudo, & nimia cura. vt verò exſiccat, ita refrigerat, quia vt nuper diximus, ſiccat imminuta nutritione, per vitalis caloris & ſpirituum conſumptionem. Refrigeratio verò naturalis cum ſiccitate, ipſum eſt ſenium. vnde efficitur, vt ſolicitum eſſe, ac proinde iracundum, & cogitabundum, adducat ante tempus ſenectutem. Neque res vlla experimento magis cognita eſt. Neq; quidquam ijs, qui priuatam agunt uitam conſultiùs, quam nulla de re eſſe ſolicitos: ijs verò qui Reipub. tenent gubernacula, qui id non poſſunt, tamen interponere gaudia curis, & animum tantis ſolutum curis, crebro laxare, ac locum dare cibis & exercitationi, ne ſemper animo ad cogitationem translato, corpus tabeſcat.

CAPVT SEPTVAGESIMVM TERTIVM.

Eccleſiaſtici cap. 31. Vigilia, & cholera, & tortura, viro infrunito: ſomnus ſanitatis in homine parco. Dormiet vſque in mane, & anima illius cũ ipſo delectabitur. Et ſi coactus fueris in edendo multum, ſurge è medio & vome: & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. Audi me fili, & ne ſpernas

nas me: & in nouissimo inuenies verba mea. in omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. & rursus cap. 37. In multis escis erit infirmitas, & auiditas, & apropinquabit vsque ad choleram. Propter crapulam multi obierunt, qui autem abstinens est, adijciet vitam. Plurimũ gloriatus est Hippocrates primo libro de Dieta (si modo eius est is liber) & in initio libri de Ratione victus in acutis, se rationem victus instituendi inuenisse, quam antiquiores, aut omnino non attigissent, aut tractassent negligentius. quam tamẽ artis partem magnopere laudat, & merito quidem. Si quidem reliqua medicina, tam quæ pharmacis vtitur, quam quæ adhibet manuum operam (his enim tribus tota medicina continetur) ad præsentes tantum, aut iam iam imminentes morbos est vtilis, quæ verò victum instituit, etiam ante omnem morbi suspicionem, ne vnquam fiant. Sed & ad multos morbos præsentes facit non minus victus, quam pharmaca, & chyrurgia, & ad quosdam multò plus, atque adeo ad nonnullos sola sufficit, cum ad nullos sit satis reliqua medicina, sine vlla victus cura. multis itaque rationibus præstat reliquis medicinæ partibus, hęc cuius inuentione gloriatur Hippocrates. Est profecto tanti momenti, vt ad animi æque ac corporis medicinã spectet. nullus enim error in victu committitur, qui non ęque vtranque partem hominis lædat. Ebrietas enim vt caput grauat, ita mentem lædit; cibi & potus ingestio nimia, vt replet succis corpus, ita facit hominem libidinosum. Otium facit corpus excrementosum, & animum mollem, ac desidem. Cibi abstinentia nimia, extenuat ac debilitat corpora, animum facit meticulosum: Vini potus (cui aqua erat ex re) fluxiones multas ciet, & iracundiam affert: potus aque (cui vino erat opus) cruditates parit, & tristitiam. Si igitur, vt ad tuendam cor-

po-

poris valetudinem humores oportet esse compositos, ità ad valetudinem animi, affectus; & vtrosque modo aliquo turbat, quicunque error in victu: constat idoneam victus institutionem; ad totius hominis valetudinem, corporis inquã & animi esse necessariam. Cum præcipuè non solum talis error vtrosque per se turbet, sed & alterutros per alteros. vtcunque enim turbentur succi, euenit turbari affectus, & vtcunque turbentur affectus, humores quoque. Quapropter verissime dictum est à Galeno, medicinæ partem esse philosophiam morum, non solum quæ ad Reip. pertinet cõstitutionem, sed quæ singulorum moribus componendis se accommodat. Hæc enim affectus temperat, quæ vna quidem pars est (neque ea maxima) totius victus: cum hic, vt medicis omnibus conuenit, sex constet rebus, cibo & potu; motu & quiete: somno & vigilia: aëre animi affectibus: & excretione, aut retentione quorundam. Hauddubie igitur, ea philosophia quæ affectus temperat, medicinæ pars est, non minus quam quæ modum ponit cibo & potui. Neque abs re Galenus, aut extra chorum saltans, scripsit, de cognoscendis, & curandis animi morbis, neque Plutarchus de sanitate tuenda, neque igitur sine causa in sacris, ac præcipuè in moralibus (cuiusmodi sunt liber hic Ecclesiastes, & omnes libri qui extant Salomonis, aut Salomoni attributi præter Cantica) tam multa scripta sunt medicinalia, & ad victus institutionem pertinentia. Cum verò multa sint, præscripta oratio continet præcipua totius victus capita, & plurimum cõgruit cum Hippocratis præceptis. Nam tametsi victus dictis sex constat rerum generibus, modus cibi, & exercitationis, primum ac summum rei caput est, & ad hæc referuntur alia omnia. Omnes enim morbi, teste Hippocrate, additione, aut detractione constant. Atqui præcipua additio & detra-

ctio, repletio & inanitio eſt. Repletionem facit cibus, inanitionem exercitatio. Conſtat verò quod repletionem natũ eſt facere, inanitionem tollere, quod inanitionem facit, tollere repletionem. Cibus igitur & exercitatio, non vt expedit ſuſcepta, morbos omnes nata ſunt facere; &, vt expedit, tollere. Reliquæ verò omnes cauſæ, his ſeſe adiungũt ſocias, quia aut replent, aut inaniunt. Proinde maxima pars dieticæ partis eſt, modum ponere cibo & exercitationi. Modus autem quem ponit Eccleſiaſticus eſt, ne quis ſit infrunitus, hoc eſt, intemperans in capiendo cibo, ſed parcus: & vt in ſuſcipiendis laboribus ſit velox, quæ eadem ſententia ſcripta eſt ab Hippocrate lib. *6*. Epid. ſectione quarta his verbis. Exercitatio ſanitatis eſt, citra ſatietatem cibum capere, & impigrum eſſe ad labores. Quæ aſſertio quam ſit eadem, quę & *Eccleſiaſtici*, *quiuis* videt. Parcum enim eſſe, quid aliud interpræteris, quàm citra ſaturitatem vti cibis? eſſe velocem in ſuſcipiendis laboribus, quid aliud, quam eſſe impigrum ad labores? Verum Eccleſiaſticus, non contentus ſimpliciter præcipere, apponit etiam incommoda, quæ intemperanter facientibus eueniunt, & commoda quæ tẽperantibus. Explicat verò vtraque per notas quaſdam, & ſigna affectionum, quæ medici ſymptomata appellant. Viro (inquit) infrunito accidet vigilia, & cholera, & tortura. Somnus autem ſanitatis in homine parco. Nihil magis experimento cognitum, quam eum qui ſe cibis impleuit vſque ad ſatietatem, non poſſe dormire, ſed aut totam noctem vigilare, hûc & illuc ſe iactantem, neque poſſe loco conſiſtere: aut dormire ſomnum grauem, cum multis horrendiſque inſomnijs, neq; eum longum, ſed crebro interruptum, ac cum cholera nonnunquam & tortura, hoc eſt, cum anxietate ventriculi & vomitibus cibi corrupti, aut nauſeis, & ructibus nidoroſis (hic

affectus vocatur Hippocrat. cholera ſicca) & cum torminibus inteſtinorum. Illud quidem ob cibos corruptos, qui adhuc in ventriculo hęrent, hoc ob eos qui in inteſtina deſcenderunt: eum verò, qui parce aut citra ſaturitatem cœnauit, dormire vſque in mane, & animam eius cum ipſo delectari, hoc eſt magnam ex ſomno voluptatem capere, & expergiſci alacrem, & expeditum: quod quidem ſignum optimè per actæ concoctionis, atque adeo bonæ valetudinis, eſt. Ob hæc igitur iubet, parcum eſſe, & præterea, in omnibus operibus eſſe velocem. Et omnis (inquit) infirmitas non occurret tibi. Quod non ita accipiendum eſt, ac ſi nullo poſſit morbo penitus corripi, ſed quòd nullis morbis eſſe poterit valde obnoxius, ſed raro, ac leuiter tentabitur: niſi caſu lædatur à cauſis, quas medici vocant non neceſſarias, vt enſe, aut igne, aut lapidis iactu, aut domus ruina, aut contagio. *Nam* præter hæc, & ſi parcum atque exercitatum hominem reliquæ quatuor victus partes lædere poſſint, vt ira aut Sol, hęc tamen ipſa raro magnopere lædent. Quanquam non nego poſſe etiam grauiter lædere aliquando, præcipuè eorum quędam, vt ſi forte, qui parcus atque exercitatus ſit, vtatur multa venere, fortaſſe enim lædetur pluſquam ſi viueret in otio. Supereſt igitur, vt illud, Omnis infirmitas non occurret tibi, intelligatur ita, vt explicui: quaſi, inquam, diceret, raro grauiter ægrotabis, quia ſcilicet, præcipua, ac maxima pars rectè victus inſtitutionis, eſt hæc, quamque Hippocrates antonomaſticè vocauit exercitationem ſanitatis. Verum expedit, eum qui nollit ex rectè dictis anſam peccandi accipere, hoc loco ſcire, non ita eſſe vtilem cibi parſimoniam & exercitationem, vt quantò minus quis accipiat & plus ſe exerceat, tantò cenſeatur ſuæ ſanitati melius conſulere. non enim ita eſt, ſed ambo fieri debent intra

modum

modum quendam, quia vt in Aphorismo dicitur. Neque satietas, neque fames, neque aliud quiddam, quod naturæ modum excedat, bonum est; habet certe vterq; excessus, & cibi & laborum, suas noxas, atque haud facile sit dicere vter maiores. nam vt cibus supramodum ingestus morbum facit, ita & nimis tenuis. dictum enim ab Hippocrate est. Morbos ex repletiõe, sanat inanitio, & ab inanitione repletio. Porro, vt otium uituperatur, ita & defatigatio, quam interdicens Hippocr. scripsit, vbi lassari cęperit corpus, quiescere statim remediũ est. Cur (igitur dices) Ecclesiasticus tenuem victum & labores commendat, ac non potius mediocritatem eorum? certe intra mediocritatis fines intelligendum est, hęc laudari. neq; verba aliud sonãt. Nam parcus non est qui fame se macerat, sed qui non est infrunitus, hoc est, inutiliter cibos ingerens, aut vt referam Hippocratis verba, qui non accipit ad satietatem. Velox non qui præcipitatus, sed qui non piger. Itaq; harum, vt & aliarum omnium caussarum quæ nos alterant, esse debet modus. quia omne nimium est naturę inimicum. modus verò cibi & exercitationis, definiri primum debet ad ipsum hominem, seu ad eius facultatem, deinde alterius ad alterum, quia exercitatio esse debet pro modo cibi, & cibus pro modo exercitationis. Nam Hippocrat. in Aphorismo dicit, vbi fames, laborandũ non est. Atque ita conuertenti licet dicere, vbi laborandum, fameş sustinenda non est, sed capiendus cibus, atque eadem ratione colliges, vbi otium cibus capiendus non est, nisi parcissimè: & vbi multum accipiendum sit cibi, non vtcunque, sed multum exercendus est homo: quia vt ipsemet dicit libro primo de Dieta, homo comedẽs & non laborans non potest esse sanus. apposuit verò ibidem causam omnium eorum quæ diximus, his verbis. Contrarias enim inter

affectus vocatur Hippocrat. cholera sicc ... bus intestinorum. Illud quidem ob ... ere huc in ventriculo hęrent, hoc ob ... lent. derunt: cum verò, qui parce a ... quia dormire vsque in mane,& a ... alte- hoc est magnam ex somn ... mutuò sci alacrem,& expeditu ... cum ina actæ concoctionis, a ... lito est, hæc igitur iubet, p ... dus etiam bus esse velocem ... sit parcè ret tibi. Qu ... ibi copiá au- morbo pen ... que vbi satietas ma- valde obn ... or contraria sunt, non ta- tur à ca ... n commode adhibetur; sed, vt *Hip* igne ... or cibum præcedere debet, non *subsequi.* præ ... quam periculosius, quá pleno ventre aut toto q ... corpore pleno aut impuro vehementer exerceri, an- ... quam magna pars copiæ aut cacochymiæ, manifesta eua- cuatione sit deposita. Quia exercitatio distrahit per corpo- ris habitum, quæ intra ventres ac cauitates recondita *sunt.* è pleno igitur ventre cruda distrahit in partes alias omnes: quare,& capitis,& pulmonis, & hepatis, & viscerum omniũ facit obstructiones, atque fluxiones multas in eas ipsas par- tes,& in vesicam & in articulos,& totum corpus, vnde in- numeri nascuntur morbi. Igitur maximè ad primùm cu- randum est, ne unquam cibum capias nisi parcè, vt ab illo placidè ac longum dormias,& à somno alacriter experrectus impigrè exercearis, vt omnem effugias infirmitatem. Si quando verò coactus sis, ita vt fit in conuiuijs (tametsi id vir temperans, & fortis, quique rustico pudore non

laboret,

...nati non debet) in edendo multum, consultissi-
...multitudinem cibi primum deponere, deinde
..., vt concoquatur reliquum, postea exer-
...ntur excrementa. Optima autem ratio
... in vomitione est, secunda ab hac in
...o enim eijcit ex ipso ventriculi ore,
... cibi, succurritque citissimè, &
...rtium noxa. Deiectio ex inte-
...t. Vtendum ergo, si modò
...one statim: si autem quis-
...llimè, vtendum aliquan-
...nc scilicet, cum tormina, aut
...ns ventris cœperit sentire. Optimè
...cundum Hippocratis & Galeni præcepta,
...ibro septimo methodi medendi, licet videre,
præcepit Ecclesiasticus. Si coactus fueris in
edendo multum, surge è medio (his
verbis significat statim id esse fa-
ciendum, antequam cibi co-
pia noxæ aliquid affe-
rat) & vome:
& refrige-
rabit
te (hoc est, subleuabit
te) & non adduces
corpori tuo
infirmita-
tem.

CA-

ſe vires habent cibi & labores. Verum inter ſe mixti conferunt ad ſanitatem. Labores enim ea quæ inſunt conſumere ſolent, cibi autem & potus ea quæ euacuata ſunt explent. Itaque modus eſt, vt vterq; ad alterum accomodetur, quia contrarias cum habeant facultates, neutrum opportet alterum ſuperare, neq; cibum vnquàm neque laborem: mutuò enim ſeſe corrigunt, alterum cum repleat, alterum cum inaniat. Igitur ſi cui laborandum neceſſariò plus ſolito eſt, adijciendus cibus: ſi veſcendum pluribus, exercendus etiam plus. Igitur ne nimio indigeas motu, conſultius ſit parcè vti cibo. Neque tamen ſemper, vbi ſolitam cibi copiã auxeris, ſatis ſit augere exercitationem, neque vbi ſatietas magna fuerit, quia & ſi cibus & labor contraria ſunt, non tamen vterque poſt alterum commode adhibetur; ſed, vt Hippocrat. inquit, labor cibum præcedere debet, non *ſubſequi*. Neque quidquam periculoſius, quã pleno ventre aut toto etiam corpore pleno aut impuro vehementer exerceri, antequam magna pars copiæ aut cacochymiæ, manifeſta euacuatione ſit depoſita. Quia exercitatio diſtrahit per corporis habitum, quæ intra ventres ac cauitates recondita ſunt. è pleno igitur ventre cruda diſtrahit in partes alias omnes: quare, & capitis, & pulmonis, & hepatis, & viſcerum omniũ facit obſtructiones, atque fluxiones multas in eas ipſas partes, & in veſicam & in articulos, & totum corpus, vnde innumeri naſcuntur morbi. Igitur maximè ad primùm curandum eſt, ne unquam cibum capias niſi parcè, vt ab illo placidè ac longum dormias, & à ſomno alacriter experrectus impigrè exercearis, vt omnem effugias infirmitatem. Si quando verò coactus ſis, ita vt fit in conuiuijs (tametſi id vir temperans, & fortis, quique ruſtico pudore non

laboret,

laboret, pati non debet) in edendo multum, consultissimum sit, multitudinem cibi primum deponere, deinde dormitum ire, vt concoquatur reliquum, postea exercere, vt extrudantur excrementa. Optima autem ratio ventriculi vacuandi in vomitione est, secunda ab hac in deiectione. Vomitio enim eijcit ex ipso ventriculi ore, antequam descenderint cibi, succurritque citissimè, & maximè, sine aliarum partium noxa. Deiectio ex intestinis, quæ iam descenderunt. Vtendum ergo, si modò facere id homo possit, vomitione statim: si autem quispiam eorum sit qui vomunt difficillimè, vtendum aliquantò post alui subductione; tunc scilicet, cum tormina, aut distentionem inferioris ventris cœperit sentire. Optimè igitur, ac secundum Hippocratis & Galeni præcepta, vt libro septimo methodi medendi, licet videre, præcepit Ecclesiasticus. Si coactus fueris in edendo multum, surge è medio (his verbis significat statim id esse faciendum, antequam cibi copia noxæ aliquid afferat) & vome: & refrigerabit te (hoc est, subleuabit te) & non adduces corpori tuo infirmitatem.

∴

CA-

CAPVT SEPTVAGESIMVM QVARTVM.

AP. 38. Ecclesiastici. Honora medicum, propter necessitatem etenim illũ creauit Altissimus. à Deo est enim omnis medela, & à Rege accipiet donationem. Disciplina medici exaltabit caput illius,& in conspectu magnatũ collaudabitur. Altissimus creauit medicinam de terra,& vir prudens non abhorrebit illam. Nonne à ligno indulcata est aqua amara? Ad agnitionem hominũ virtus illorum,& dedit hominibus scientiam altissimus,honorari in mirabilibus suis. In his curans mitigabit dolorem,& vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & vnctiones conficiet sanitatis,& non consumabuntur opera eius. Pax enim Dei super faciem terræ. Fili in tua infirmitate ne despicias te ipsum. Sed ora Dominum,& ipse curabit te. Auerte à delicto,& dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. Da suauitatem,& memoriam similaginis,& impingua oblationem,& da locum medico. Etenim illum Dominus creauit: & non discedat à te,quia opera eius sunt necessaria. Est enim tempus quando manus illorum incurras. Ipsi verò Dominum deprecabuntur,vt dirigat requiem eorum,& sanitatem propter conuersationem illorum. Qui delinquit in conspectu eius qui fecit eum,incidet in manus medici. Hactenus Ecclesiasticus.

Qui medicinam dum sani sunt vilipendunt, neque pauci sunt,neque ignobiles, imprudentes tamen sunt hauddubie, vt hoc loco testatur Ecclesiasticus. Nam inquit. Vir prudens

dens non abhorrebit illam. neque de ſpirituali hic agit (huc enim confugiunt) medicina, ſed de ea quam creauit Altiſſimus de terra, tribuẽs ſcilicet virtutes ſalutares herbis, lapidibus, ſuccis, & terræ generibus, & metallis. Eorum igitur qui medicinæ detrahunt, quidam ipſas medicamentorum facultates negant, quòd nihil poſſint inſigne, ſed opinione magis conſtent medicorum, quam reipſa: Quidam eſſe quidem re vera, hominibus verò non haberi certam de eis ſcientiã, atque adeo neque ipſam medicinam ſcientiam vere eſſe, ſed incertas & inſtabiles opiniones, & coniecturas non ſatis firmas: argumento, quòd multæ fuerint, naſcanturque quotidie medicorũ ſectæ, & abeant, & redeant ſemper per quaſdam viciſſitudines, quaſi nihil certum in eis ſit, fallanturq; quotidie medici, quaſi nihil habentes ſcientificum. Quidã etiam calumniantur, defeciſſe iampridem, temporis diuturnitate, medicamentorum vires, neque eſſe qualia antiquitus, ſed elanguiſſe omnia. Alij ſtulta quadam religione affirmant, medicinæ opera neceſſaria non eſſe, quòd ſanitas, & morbus, vita & mors, penes Dei voluntatem ſint, ita vt nulla arte poſſit vitare homo, quod de eo Deus Opt. Max. decreuerit, & apud ſeſe habuerit ſtatutum. Hæc omnia ſigillatim refutat Eccleſiaſticus, præcipitque honorem haberi medico, duplici de cauſa, & quòd neceſſaria ſint eius opera, & quod creatus ſit ab Altiſſimo. Explicat verò quem honorẽ illi haberi præcipiat, dicens, à Rege accipiet donationem, & in conſpectu magnatum collaudabitur. Nimirum his duabus rebus conſtare debet honor medici, copioſa donatione, hoc eſt, ampla mercede, atque laudibus. Nam his duobus euadet honoratior. Cum enim ex Peripateticorum ſentẽtia, quæ à noſtris etiam Theologis receptiſſima, rei familiaris amplitudo ſit in bonis honorabilibus, hæc ipſa accedens ex

arte

arte efficiet artificem honoratiorem. Laudibus verò comparatur bonum nomen, quod melius etiam est quam diuitiæ multæ. Cum verò duo hæc honorare adeo possint medicum, tunc maximè, cum à regibus, & magnatibus præstantur. Nam cum honor, teste Aristotele, sit in honorante, is maximè honorare potest, qui est honoratissimus. Proinde Ecclesiasticus, tum omnibus in commune mortalibus, præcipit honorem medico habere; tum maximè Regibus & magnatibus. Atqui profectò ipsa natura, cuius medicus minister est, id omnes gentes docuit. Nulla enim tam barbara aut fera est, aut vnquam extitit, vt nulla penitus vteretur medicina. Neque sanè solùm natura quæ est hominibus omnibus communis, à qua naturale ius fluit, sed ea etiam quę est illis communis cum belluis (quam naturæ impetum, ius verò vocari non vellem) medicinę vsum ingerit, cum *ab irrationalibus* putentur medici multa, neque ea quidem parum vtilia, didicisse. Quæ verò gentes humanioribus vsæ sunt legibus, omnes quidem publicè decreuerunt medicis multos honores, immunitates, ac priuilegia; & inter eos quidem, Regijs, longè amplissimos: præstantissimis verò medicis, etiam diuinos honores tribuebat antiquitas. Romani Imperatores certatim largiebantur medicis, & ipsam artem ac medicamẽtorum affluentiam, magnis sumptibus augendã procurabãt. Nulla potius ratione mortalibus vtiles se esse posse iudicantes. Quod, vt alia omnia, quæ ad Regia pertinent officia, omnium optimè nunc Philippus secundus Dominus meus exequitur, multam pecuniam impendens medicamentis conuehendis, ex America, & vndique terrarum, & medicinalibus viridarijs excolendis, & de naturali historia rerum Americarũ cõmẽtarijs cõponẽdis: quo studio hauddubie, de tota hominũ posteritate optimè merebitur, vt de nobis merita est anti-

quitas:

quitas: quæ hanc artem maximi fecit. Quin, vt ego exiſtimo, in magna illa antiquitate, medici requirebantur, vt reliquis hominibus imperarent, ac Reges fierent. Quod non obſcurè indicant illa verba Iſaiæ cap. 3. Apprehendet enim vir fratrem ſuum, domeſticum patris ſui, & dicet, veſtimentum tibi eſt, princeps eſto noſter. Ruina autem hæc ſub manu tua. Reſpondebitque in die illa dicens, non ſum medicus, & in domo mea non eſt panis; neque veſtimentum; nolite conſtituere me principem populi. Hæc Iſaias, conſtat verò illa verba, non ſum medicus, excuſantis ſeſe eſſe, ꝙ non poſſet eſſe princeps populi. Nunc verò eo res deuenit, tanta eſt hominum imprudentia, tam præpoſterumque fertur de rebus honorabilibus iudicium, vt licet nobis aliud dignitatis artis huius argumentum accipere, quod hoc ſeculo vilipenditur. Sed quia locum hunc multi iuriſperiti tractauerunt diſertiſſimè, & meus fortaſſe affectus ſuſpectus habebitur, continendus mihi impetus orationis eſt, condonandaque inſcitiæ Plinij ſua grammaticalis garrulitas, mendacijs plena: & Catonis pulchra magis & procax, quam grauis ſententia dimittenda: & ſigillatim enarrandæ ſingulæ præſcriptæ dictionis partes. Ab altiſſimo dicit creatam medicinam ob neceſſitatem. Hauddubie ab altiſſimo, ſi neceſſaria eſt. Deus enim non deficit in neceſſarijs: neceſſariam verò eſſe medicinã conſtat, ſi modo ſunt morbi: maximè ſi ſunt morbi quos non poſſit ipſa per ſeſe natura ſuperare, poſſit verò accedente artis miniſterio. Hoc quidem ſi eſſe iudicetur, nemo neget eam artem eſſe neceſſariã. Omnino enim ſalute opus eſt ad vitam retinendam: eſſe verò ita, facilè mõſtrari poteſt. Nam eſſe morbos quoſdam, & alios alijs maiores, ac maligniores, quiuis libenter concedet. Porrò minores ac benigniores facilius, maiores & maligniores difficilius

vinci quis neget? Porrò nos admotione, aut ingestione rerũ quarundam posse lędi, refrigeratos aut exustos, aut aliter affectos si quis negat, admoue illi niuem aut glaciem, aut igni tum ferrum, aut nudum hyeme sub dio dormire, aut diem totum per æstatem transigere in Sole coge. Quod si lædere possunt hæc & alia huiusmodi, possunt etiam prodesse: non enim omnia eodem modo lædunt, sed per contrarias alterationes. Quare quibus alia nocent, alia erunt vtilia, atque, quia non omnes homines eodem modo affecti sunt, eadem alijs noxia, & alijs erunt vtilia. Hæc solum si receperis, necesse est concedas reliqua. Si enim ad quascunque intemperies sunt res aliquæ vtiles, quæ scilicet inducunt contrarias alterationes: constat, naturam idoneo adhibito medicamento, morbum quemcunque facilius superaturam, quàm nullo. Si igitur sunt morbi alij alijs solutu faciliores, alij *difficiliores*, necesse est sint aliqui adeo difficiles, vt omnino vinci nõ possint, & alij adeo faciles, vt sine vllo medicamento vincantur. Hæc duo facile dabis. Nam si neges, fiet vt nullus morbus possit sine medicamento solui, aut vt omnis possit cum medicamento, atque vtrumuis horum fiat, erit ars longe magis necessaria. Si verò sunt illa duo, necesse est sit etiam inter illa medium, morbi scilicet, qui medicamento solui possint, sine illo non possint, ob quos constat, medicinam esse simpliciter necessariam. Dico autem simpliciter: nam ob quosdã etiam aliorum erit vtilis. in illo enim genere morborum, qui sine medicamento solui possunt, sunt qui facilè, & qui difficile: ob eos verò, qui & si à sola natura vinci possint difficile autem soluuntur, vtilis est medicina, vt interim natura minus laboret, & minus in posterum relinquatur noxæ: ob alios verò qui nullatenus sine eius ope soluuntur, est omnino necessaria. Rursus, sunt nonnulli morbi, qui errore ip-

sius

sius naturæ constant,& augentur: quique proinde non nisi solius artis opera, etiam natura repugnante curationi, solui possunt. Quos si solui ad tuendam vitam necessarium est (est profectò aliquando) constat medicinam esse simpliciter necessariam. Nam pone, carnem (ita vt fit quotidie) crescere in vrinæ meatu, nisi dissoluatur, nō magis viuere possis, quam sine mictu. Non est autē quod exspectes naturæ medellam, quia ipsamet natura est quæ auget, estq; illē morbus, & si præter naturam auctæ, substantiæ verò naturalis incrementum. Sola igitur arte curari potest, ferro scilicet, aut exedente medicamento. Est igitur tunc solius artis curare id, quo non curato, viuere non possis omnino. Igitur ars est simpliciter necessaria. Ad multa itaque vtilis est, & ad quædam necessatia. Vtilitatis adscripsit Ecclesiasticus duo exempla, dicens. Curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis. Nam hæc duo pertinent ad meliorem tolerantiam morbi, & quandam facultatis refectionem, vt scilicet per anodinas vnctiones dolor mitescat, & per suauia pigmenta voluptas concilietur. Addit verò, & vnctiones conficiet sanitatis, quasi dicat, alias quoque conficiet vnctiones necessarias, quibus non soluat solùm dolorē, aut voluptatem conciliet, sed morbum ipsum demoliatur, dolores aliquando etiam augens. Hęc igitur ita habent. Si verò medicina est ad multa vtilis, & ad quædam necessaria, constat datam esse hominibus à Deo, alioqui deficeret Deus in necessarijs. Neque hoc quospiam latuit mortalium. Omnes enim gentes medicinæ inuentionem in suos Deos retulerunt, aut illos ipsos homines qui putarentur inuenisse, retulerunt in numerum Deorum: quasi medicina non posset esse nisi Dei inuentum. Auxerunt quidem illam præstantissimi quidam viri præceptis & experimentis: & secundum Diale-

cticæ leges, methodo constituerunt. At uerò primò, ab ipso rerum opifice data hominibus est, neque prius fuerunt ægroti quam medici, neque vnquam sine medicis. Illos enim sexcentum annos quibus Roma caruit arte hac, Senatusconsulto damnata, mendacium esse merum, ipsa annorum computatione constat. Nam venit Romam (teste eodem Plinio) Archagatus, anno ab vrbe condita 530. qui honorificentissimè receptus est, & post illum semper plurimi subsequuti. Si igitur plusquam 600. ante annis, damnauerat artem Roma plusquam 70. annis antequam conderetur. Futilia itaq; dicteria sunt hæc omnia. Estque medicina Dei inuentum, quo nullo vnquam tempore caruit, aut omnino carere potuit, hominum genus. atqui profectò ita opportet. Nam eiusdem est, domum facere, & labentem reficere, ita & vestē, & calceum, & rem quamcunque. Cum ergo ad Deū spectet humani corporis formatio, & temperies, ad eundem spectet necesse est, eius conseruatio & refectio. à Deo igitur est omnis medela. Quid igitur honorabilius ea arte, quæ necessaria est, & à Deo fluxit. At dicunt, non est tanta vis medicamentis, neque experimento probantur quamplurima eorū, quæ ab ijs qui de illorū facultatibus scripsere, dicta sunt. Ita est profectò, facileque concesserim, nulla de re magis medicos nugari, quam de medicamentorum viribus, singulis tribuentes innumera, quorum multis experimenta non respondent, aut non euidenter. Sed nugentur illi quantum lubet, sunt nihilominus plurimæ, atque mirabiles medicamentorum vires, tametsi illi de quibusdam nugentur per leuitatē, alias exploratas non habeant per inertiam. Sed sunt etiam per omnia secula nonnulli prudentes, docti & exercitati medici. Quid autem non speres, fieri posse circa humanum corpus, per naturalis cuiuspiam rei admotionem, cum Moses

inieсto

iniecto in eos ligno quodam, magnos aquæ fontes, ex adeò amaris, vt neque à valde sitientibus possent degustari, reddiderit dulces? Id quod naturali quapiam virtute effectum esse, super caput quindecimum Exodi disputauimus. Constat verò ex hoc loco. Nisi enim naturali facultate id fecisset lignum, non bene in medicinæ confirmationem accommodaretur. Sed de hoc seorsum egimus, nunc procedamus. Dicunt alij. Sint quidem multæ virtutes tributæ rebus naturalibus, earum verò cognitio non est hominibus tributa. His respondet Ecclesiasticus, dicens, ad agnitionem hominum virtus illorum (scilicet peruenit), & dedit illorum scentiam hominibus altissimus, honorari in mirabilibus suis, hoc est, vt honoraretur in mirabilibus suis. Quod est argumentum à fine. Quorsum enim fecisset Deus, nisi eorum cognitio esset ad homines peruētura? quæ enim vtilitas accederet hominibus? aut quæ gloria Deo? necesse est ergo dederit Deus in ipso mundi initio facultatum talium scientiam. quam fortasse, quia exolescebat, postea dedit Salomoni, qui scripsit de omnibus ab Hysopo vsque ad Cedrum. Ex cuius scriptis multa arbitror deriuata esse ad Græcos, & ad Latinos, & Arabes, & ad nos vsque. Dicunt alij. Ah deficit iam plurimorum medicaminum vis. Ipsa quoque terrà velut defatigata, & tabescens, minus profert efficacia. Non est iam ea virtus rebus, quæ antiquitus. Cui sententiæ fauere videntur verba illa capitis quinti Esdræ, vbi de terræ totius & mundi senio agitur. Verba verò sunt hæc, post multa alia facientia ad institutum idem. Considera ergo & tu, quoniam minori statura estis, præ his, qui ante vos, & qui post vos, m[redacted] vos, quasi iam senescentes creaturæ, & fortitudinem iuuentutis prætereuntes. Cæterum neque hic quartus Esdræ liber recipitur à Theologis inter sacros: neque mihi hæc sentē

tia

tia vnquam probari potuit. Habet enim mundus ætates ſecundum diuinas ordinationes,& rationem temporum, quã Deus apud ſe habet, non tamen ſecundum naturam, cum neque naturalis extiterit eius ortus, neque interitus futurus ſit. Fieri quidem poteſt,vt vna aut altera terrę particula, longa cultura & aſſidua ſeminatione defatigata,langueſcit,vt tamen tota terra,minime. Neque enim vnica particula langueſcit vnquam,velut quæ verè ſeneſcunt,vt non poſſit,ſcilicet, vnquam impoſterum vires reſumere,ac velut reiuueneſcere. Immo circulo quodam abeunt & redeũt omnia, ſecundum omnes & ſingulas partes. ſecundum omnes quidem per viciſſitudines,alijs debilitatis,alijs fœcundioribus redditis: ſecundum ſingulas autem,ſingulis debilitatis,& refectis alternatè. Quapropter fieri poteſt, vt quę aliunde antiquitus deportabantur medicamenta, veniant nunc aliunde *potiora*, ac contra: vt verò omnia vbique debiliora effecta ſint, fieri non poteſt. Atqui profectò nunc medicamenta non valẽt minus quàm antiquitus. Quinimo video medicos nunc multò magis illorum potentiam formidare, ac de doſibus antiquis magnam partem detraxiſſe. Quod facultatum non imminutarum argumentum eſt. Iam verò copiam medicamentorum habemus longe maiorem,quæ noſtræ Indię, & orientales abunde ſuppeditãt. Hauddubie igitur(vt inquit Eccleſiaſticus)non conſumabuntur opera eius,hoc eſt, medici. Pax enim Dei ſuper faciem terræ, hoc eſt, quia ſemper Dominus dabit benedictionem,& terra dabit fructum ſuũ, alimenta ſcilicet,& medicamenta. Dicunt alij,imprudẽter, [redacted] morbos & ſanitatem, vitam, & mortem, voluntate Dei diſpenſari,neque rationem vllam eſſe euadendi,cum Deus morti homines deſtinauerit, aliqui verò ipſos per ſeſe saneſcere: quapropter ea arte opus non eſſe, quæ ſanet ſolũ

non

non morituros. Hic abundè contradiximus nuper, indicantes artis necessitatem, atque adeo esse morbos quosdam, qui arte quidem possint, sine ea verò non possint superari. Verũ nunc aliter procedamus, vt hic locus postulat. Non dubiũ est morborum causas aliquando esse in peccatis. nam hoc ipsum præscriptæ orationis verbis vltimis testatur Ecclesiasticus, dicens, qui delinquit in conspectu eius qui fecit illum incidet in manus medici: itaque ex peccatis nascuntur morbi, vt & aliæ omnes miseriæ. Neque est in ciuitare (vt inquit Propheta) malum quod non fecerit dominus. Atque ipsa Ecclesia Catholica, penes quam prima ac sũma auctoritas est, id testatur dicens, Cum infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proueniat. Nihilominus habent, etiam illi ijdem morbi naturales, circa nostra corpora consistentes, causas. Nã ipsemet Ecclesiasticus explicuit multas tales, inter quas, multum esum, dicens, Si coactus fueris in edendo multum, surge & vome, & non adduces corpori tuo infirmitatẽ. Neq; quidem Deus cum in morbum hominem ob peccata conicit, vult nisi rarissimè & maximis de causis per sese liberare, sed per hanc dignissimam artem, quam in humanæ salutis custodiam, & reparationem creauit. Nimirum hac ratione efficiens quod præcepit, honorem inquam tribuens medicinę. Ipsemet Deus vulnerat & sanat, neutrum tamen nisi per naturales causas, siue enim morbos infert, in vindictam, aut castigationem, aut probationem, siue salutem miseratus nostri largitur, causis vtitur secundis. Velut Tobiam excæcauit stercore hirundinum, & sanauit Calionimi piscis fele. Si igitur morbi duplicem habent ortum, alium diuinum, aliũ naturalem, quid expediet ægrotos agere? certè pariter placare Deum, & medicationem adhibere. Si enim ad Deum confugiens, curationem paruipendes, peccas ob imprudentiã

in ip-

in ipsum Deum, qui post expiationes iubet locum dare medico, quia ipse creauit eum propter necessitatem, Quare falsa pietatis specie, incidis in impietatem, parui pendens illius opera: si verò oblationibus, & pręcibus derelictis, solis medicinæ confidas operibus, pecces grauius, aliquid sine Deo rerum naturam præstare posse, confidens. Ob quod peccatum (permittente Deo) rex Asa dolore pedum vehementissimo vexatus per biennium, mortuus est, vt narratur secundo Paralipomenon cap. 16. itaque infirmus placare debet Deum, & medicum adhibere in curationem. Quoniam verò, vt inquit Hippocrates, in ipso totius artis prohemio, non solum ægrotus se debet præstare opportuna facientem, sed & medicus, hunc quoque oportet perinde facere, adhibere, scilicet, curationem, & dominum deprecari, vt dirigat opera sua, Requirendus igitur est, vt res bene cedat, medicus *doctus* pariter ac probus, vt possit vtrunque præstare, curationem inquam idoneam, & pręces. Huic verò habendus honor est, & sui gratia, quia eius opera sunt necessaria, Dei verò præcipuè, à quo creatus est propter necessitatem nostram. Hæc omnia adeo sunt rationi consentanea, vt nisi ei qui de Deo malè sentiat, aut nullam omnino notitiam habeat rerum naturâlium, dubia esse non possint. Quæ his verbis complexus est Ecclesiasticus. Fili in tua infirmitate ne despicias te ipsum (sine vlla scilicet procuratione manens, vt iumentum) sed ora dominum & ipse sanabit te. Non sit tamen satis orare, si in peccatis maneas, sed auerte à delicto, & dirige manus, restituens scilicet si quid rapueris, ac insuper tribuens pauperibus. Et ab omni delicto munda cor tuum, hoc est, neq; solum non exequaris opere, sed neque concupiscas malum. & da suauitatem & memoriam similaginis; & impingua oblationẽ, hoc est, offer abundanter munera Deo grata, tuncq;

(placáto

(placato scilicet Deo) da locum medico, etenim illum Deus creauit (vt scilicet per illum largiretur salutem, quibus vellet) & non (inquit) discedat à te. quia eius opera sunt necessaria. est enim tempus, quando in manus illorum incidas. nimirũ, omnia tempus habent, & tempus ægrotandi, & tempus vtẽdi medicis. ipsi verò, præterquàm quod idonea adhibebunt medicamenta, dominum deprecabuntur, vt dirigat requiẽ eorum, & sanitatem, hoc est, vt tribuat ęgrotis sanitatem, & ipsis requiem animorum, impetrato eo, quod vehementer exoptant, & ob hanc ipsam causam, quæ Dei est bonitas, exaudientur, & tribuet Deus sanitatem ægrotis ob conuersationem, & conuictum eorum. Haberi igitur debere honorem medico, & naturæ lege (quandoquidem gentium omnium de re aliqua confirmata opinio lex est naturæ, vt inquit Cicero) & Diuino præcepto, iam constare videtur. Possunt verò ex philosophorum placitis nõnullę etiam oriri obiectiones, quas dillui satius sit, quàm dissimulando præterire. Videtur enim scientiæ cuiuspiam dignitas, male necessitate extimari, siquidem Aristo. Cap. 2. primi metaphisicorum, de prima philosophia differens, inquit, Cæteræ, itaque omnes magis ea necessariæ sunt, nulla verò melior. Itaque dicit artium omnium, aut scientiarum, eam esse optimam, quę minimè necessaria, sit etiam vilissima, quare & minimo honore digna, quæ maximè necessaria. Neque profecto dubiũ est, longè aliud esse in rerum omnium generibus, quod honorabile, & quod necessarium. Quis enim neget naturales actiones, vt ese, bibere, egerere, & mingere, necessarias magis esse ad vitam tuendam, quam rationales, vt meditari, consultare, & disputare? constat verò quam sint hæ honorabiliores. Ita igitur dicere possis, medicinam artem esse maximè necessariam, vilem tamen, cum dignitas alia potiùs ra-

tione sit extimanda, quàm necessitate. Dicit enim Arist. primo Politicorum. Cap. 6. Sunt enim operationes illæ artificiosissimę, in quibus minimum est fortunę: illę sordissimæ in quibus maximè inquinatur corpus: illæ seruilissimæ, in quibus corporis est vsus plurimùm: illæ verò ignobilissimæ, in quibus minimum requiritur virtutis. Ignobilis quidem hac ratione non sit medicina, non enim minimum virtutis cum eius recto vsu coniunctum est. Quin potiùs, vt nuper diximus, probus æquè ac doctus esse debet medicus. Videri verò possit, sordida ac seruilis, quia non potest sine magno corporis labore exerceri, cùm opus sit ægrotos visere, & non raro medicus inquinatur, contrectatq; partes inunctas, aut per sese turpes, præcipuè cum Chyrurgia non minima pars medicinæ sit. sed neque admodum artificiosa videri alicui possit, cum in ea non minimum putetur valere fortuna. Quis igitur honor haberi debeat arti seruili ac sordidæ, si pręcipuè neque admodum artificiosa est, sed fortuna plena? his obiectionibus facturi satis, de necessitate dicamus primùm. Nam & ad rem ipsam maximè expedit, & ad verborum Ecclesiastici enarrationem. Certè neq; quo scientia est minùs necessaria est ignobilior (alioqui esset prima philosophia, quam vocamus metaphisicam, omnium ignobilissima) neque quo minus necessaria nobilior. Nam agricultura est, quàm mercatura nobilior, & multo magis necessaria. Et in ipsis mercaturæ generibus, quæ fęneratur est ignobilissima, eademq; quàm quę emptione, & venditione constat mercium, multominus reipublicæ necessaria. Quia agricultura, cum qua, & pecuaria intelligitur, secundum naturam est, mercatura mercium, pręter naturam: fęneratio verò, etiam contra naturam, quia facit, vt pecunia pecuniam pariat, quæ tamen, natura sterilis est (auctor est

Aristo. primo Politicorum Cap. 7.) igitur neque quo magis necessaria, eo nobilior ars quæpiam censenda est. Neque id dicit Ecclesiasticus, sed medicinam esse honorabilem, quia est necessaria. Non tamen hinc fit, vt omnis honorabilis sit necessaria, sed vt omnis necessaria, quà necessaria sit honorabilis. Dico autem quà necessaria, quia cum non vnica honoris causa sit necessitas, potest ob alia multa esse quæ necessaria, ignobilissima, vt carnificis opera, qua fortasse in republica paucæ sunt magis necessariç, & nulla vilior: non tamen est ob necessitatem vilis. (Nam ob hanc solùm tollerabilis) sed ob alia multa. Necessitas igitur, cum accedunt alia, nobilitatem auget, sola verò non valet efficere. Consideranda igitur alia quæ ad medicinam spectant, videndumque an ob ea etiam sit honore digna. Interest, vt apud Aristotelem legimus. 2. ethicorum. Cap. 12. laudabile quid dicere, aut honorabile. Laus enim debetur virtuti, quia est boni alicuius effectiua, honor verò posterius quidam ac præstantius est, quod debetur ob dignitatem; per operationem perfectę virtutis comparatã. Itaque propriè laus est eius, quod boni cuiuspiam est effectiuum, honor verò eius dignitatis, quam virtus peperit. Ita mihi fieri videtur, vt laudabile merito nihil sit, quod non sit etiam honore dignum (dignitas enim necessario sequitur virtutem) honorabilia verò nonnulla quæ laudem nullam merentur, quia laus eorum solum est quorũ & virtus, honor verò etiam attingit posteros. honoramus enim viros maiorum virtute, & rebus bene gestis nobiles; idque merito, neque sine iniuria possumus illos eo honore priuare. Quia cum fortunæ posterum ad defunctos pertineant, suorum maiorum id debetur virtuti: atque, etsi virtus non possit, dignitas tamen possit esse hæreditaria. Nemo tamen qui mentis sit compos eos laudet, quod tam bo-

nis parentibus nati ſint, magis quàm quòd Romę nati, aut pulchri, aut proceri, quia nulla eorum virtute id effectum eſt, ſed naſcendi ſorte. Qua quidem in re præſtant homines noui, ijs qui veteri gaudent nobilitate: quod hi honorandi ſolum, illi verò etiam laudandi ſint, niſi tamen virtute propria augeant veterem nobilitatem, ita enim, & laudem habent propriam, & honorem duplicem. His itaque conſtitutis, conſtat medicum laudari debere, quia medicina virtute comparatur, & exercetur, eſtq; boni magni effectiua, ꝙ ſi laudari, certè & honore haberi, ac tanto maiori, quanto maiorem dignitatem conciliat. Naſcitur verò dignitas ex nobilitate ſubiecti, & finis: ſubiectum verò circa quòd verſatur eſt humanum corpus, corporearum omnium ſubſtantiarum haud dubie prętantiſſima, finis verò ſanitas, ſummum bonorum omniũ quæ ad corpus ſpectant. quæ enim ſanitate ſunt meliora, pertinent ad animam. Iure igitur medicis in omni bene conſtituta Rep. honores magni legibus decernuntur, & illorum poſteris: quòd hæc ars, vt & ciuilis, & bellica honorabiliſſima ſit. Neque quę ex aduerſo obiecta ſunt, habent quippiam momenti. fortuna enim fieri, quæ in medicina bene cedunt, vulgi, & imperitorum ſententia eſt, qui ſi dato medicamento expurganti, ſuccedit expurgatio copioſa, facilis, & vtilis; aut ſecta vena ceſſat dolor, aut ſoluitur ſtatim febris, bonæ medici fortunæ id imputant, cum deberent arti. Nihil enim eſt minus quàm fortuna. Nã hæc ſolum eſt, cum quid rectè euenit pręter intentionem agentis. ſi verò medicus vt expurgaret, dedit medicamentum expurgans, & expurgauit, artis eſt rectè adhibitę, non fortunę neque enim quia potuit decipi, & arte male vti, fortunæ eſt non eſſe deceptum, ſed artis, vt decipi eſſet erroris, & inertiæ. Habet quidẽ fortuna etiam in medicina locum aliquem

vt in alia arte quacunque, cum scilicet artifice aliud procurã te, aliud idq; meliùs quàm expetebatur, euenit. Vt si cum pharmacum expurgandi per aluum gratiam dederit, menses qui erant suppressi erumpant, aut vomica aliqua puris in aliquo viscere, vel in ipso ventre latitans rumpatur, & expurgetur, aut calculus è rene detrudatur, & mictu erumpat. Verum hæc per pauca sunt præ illis quę ex arte, atque ex medici instituto fiunt. Atque ea ipsa fortuita sunt huic medico, potiusquàm ipsi medicinę, quia non sine naturali causa fiunt, quam alius fortasse medicus intelligens, illud ipsum auxiliũ direxisset, in id quod euenit. Nã ipsemet Hipp. 6. Epidem. ad calculos renum iubet vti pharmaco expurganti, sciens certè illius vsu solere detrudi. minimus igitur locus superst fortunę in medicina, quo fit vt sit artificiosissima. Multo profectò maiorem locum habet in re bellica, in qua nonnunquã euenit, qui se parabant ad fugam, videri inimicis velle pręliũ inire, illisq; ob id fugientibus prius, victoriam fortuna manere, apud eos qui iam cœperant fugam capere. Artificiosior ergo multo est medica ars, quàm militaris. Neque mirum. hæc enim vsu non adeo longo comparatur mediocriter, illa non sine philosophię studio, & multis lucubrationibus, ac longo insuper vsu. Haud dubie igitur est per se artificiosissima, nunc verò ab optimis auctoribus adeo eleganti methodo constituta, vt mihi videatur nulla artium cum illa posse de methodo, & constitutione contendere. Iuris enim peritia, quam hominum ambitio omni ex parte medicinę anteponit, alijs quidem causis fortasse vincit, vt mox explicabo, methodo verò longo spacio à medicina relinquitur. Iam verò medicis nullus labor corporalis, nisi ex accidenti: quia scilicet, non possunt ęgroti ob debilitatem ad eos adduci, alioqui constat eos non curare visendo, sed consulendo. nõ aliter

ter ac cathedrę moderator, docere non poteſt, niſi quotidie habeat in lyceũ, eius vero officiũ docere eſt, non abire. neque peripatetici officium erat deambulare, niſi per accidens, quia deambulans diſputabat. Nobilitas verò artis non expectatur ab eo, quod per accidens, ſed quod per ſe facit, aut patitur artifex: nobiliſſima enim eſt ars imperatoria, quia eius eſt imperare, & ſi non poſſit id ſine magnis laboribus exequi. Iá verò elegantior medicinæ pars, à qua Chirurgia, & pharmacopęia ſeparatur, ſolum medetur victus inſtitutione, & ex ſyngrapha pharmacis, & ſine omni ſordicie tractari poteſt. Quinimo mundicies omnis, & ornatus ſplendidus, decet admodum medicos, vt licet videre apud Hipp. libello de medico, vbi conſulit medicum veſtitu decoro, & vnguentis odoratis vti. Neque ſi quid, humanę neceſſitatis cauſa, admittit ſordiciei, vt frequenter contemplari vrinam, ac, *vbi* neceſſitas poſſit, etiam feces, haberi id debet turpitudini, aut ignobilitati, quimpotiùs virtuti. Condonandumq; id eſt ſubiecti dignitati. Neque verò quod ſuæ operæ mercedem accipiant, nobilitati detrahit. nam & milites merent, & duces, & ipſi Imperatores. Neque ad nobilitatem intereſt mercedem recipias an non, ſed ex qua arte recipias. Neque medicus lucratur qua medicus, ſed cum idem ſit medicus, & paterfamilias, quia medicus medetur, qua pater familias victum quærit familiæ, ex arte honeſta & nobili. Nam cum victus quærendi induſtria ad ęconomicam pertineat, ſitque muneris patris familias, & ea tribus cõſtet, agricultura, mercatura, & arte: victum ex agricultura quærere, nobile certè eſt, & maximè ſecundum naturam, ex mercatura eſt præter naturam, & niſi accedat magna opulentia (quæ tamen, raro Iuſta eſt) ignobile: ex arte verò, nunc nobile, nunc ignobile, vt ipſa eſt ars. Medicinam verò ex alijs indicatum eſt, eſ-

ſe no-

se nobilem: quarè victum ex ea comparare, ignobile nō est Sed quo honoris loco sit habenda, superest explicemus, nequid desideretur in hac lucubratione. Multis medicis videtur, eisdem argumentis effici, hanc artem honore magno esse dignam, & esse omnium dignissimam, atque præferendam Iuris peritiæ, & alijs omnibus disciplinis. Quorum sententiæ videtur fauere Arist. Cap. 5. lib. primi rhetoricorum, qui recensens omnes honoris causas primo loco ponit facultatem benefaciendi, in ijs, quę pertinent ad salutem, vitamq; tuendam. Mihi verò videntur multis modis falli, neq; rem ad exactum ducere: quod mihi nunc agendum est, republ. in omnes suas partes distributa, & considerata singularum dignitate. Tria mihi esse videntur totius reip. membra principalia, vt & hominis. Ea sunt in rep. agricultura, res bellica, & litteraria: in homine Iecur, in quo residet facultas naturalis, ad quam spectat omnis nutritio: Cor, in quo facultas vitalis, & irrascibilis: & cerebrum, in quo mens, & tota cognitio. vides quæ cui respondeat. Agricultura enim naturali, quia alimenta suppeditat ciuitati; bellica ars irascibili, quia repellit si quid infertur violentiæ, aut impedimenti: litterarum studium cognitiuæ facultati, quia spectat ad intelligē tiam. porro vt præter tria membra, quę principalia vocantur, sunt in homine alia multa minus principalia, externaq; vt manus, & crura: ita in Rep. præter dictas tres partes, sunt aliæ externæ & minus nobiles, vt mercatura, & artes mechanicæ. Ex dictis haud dubie fit, vt primus honoris gradus debeatur in Rep. rei litterariæ, secundus bellicæ, sintq; duę hæ viæ ad nobilitatem: post has verò agriculturæ debeatur honor antiquitatis, & naturæ. ea enim fuit prima mundi ars, & maximè naturalis, quam hoc nomine commendat Eccles. Cap. 7. dicens. Non oderis laboriosa opera, & rusticationem

crea-

creatam ab altissimo. Manet etiam mechanicas artes suus honor. maximum enim dedecus est in inertia. Constat verò rem literariam honorabiliorem esse bellica, quia bello nihil esset magis ferinum, nisi compararetur ad tuendam pacem, & vt vacent homines sapientiæ, in qua est omnis veri, & boni contemplatio, & verus Dei cultus. ipsa igitur sapientiam, & intelligentia præstantior multò est quàm bellum: quia propter vnum quodque tale est, illud magis tale est. Cum verò id dicimus, secundum genus, intelligimus. Habet enim vtraque pars Reip. & bellica inquam, & literaria, partes multas dignitate dispares. Neq; omnes literarias, bellicis omnib. anteponimus (neq;. n. grammaticū imperatori) sed pcipuas pcipuis, mediocres mediocribus, & infimis infimas. Porrò res literaria tres habet disciplinas Principes, & quibus aliæ inferioris notæ ministrant, hę sunt, *Theologia*, Iurisperitia, & Medicina. Ministrant his tres sermocionales, Grammatica, Rhetorica, & Dialectica: duæ philosophię naturæ, & morum: & mathematicę vocatæ scientiæ. In tribus primis, haud dubiū est, primū & summum honorē deberi Theologiæ. Quia vt Arist. Cap. 2. primi metaphysicorū dicit, q̄ diuinissima eadē, & honorabilissima est: ea verò est, quā maximè Deus habet, & quę maximè diuinorum est. Hæc Arist. quę Theologię congruunt. Ea enim est scientia rerum diuinarum, quæ quidem principia sua penes Deum habet, & mentes beatorum. Huic itaque non est quod vlla alia certet: tametsi audiui quosdam sciolos, volentes huic quoq; ciuilem artem pręferre, hoc argumento, quod vt alijs omnibus artibus, ita etiam Theologia videatur ars ciuilis vti. Non enim minus videtur cautum legibus, & ad ciuilem spectare, ne in Rep. sacra desint, quàm vt iustę, & salubriter viuatur, & artium omnium ministeria exerceantur, vt oportet. si igitur

tur (ut dicunt) ciuilis Theologia, vtitur, præstabilior quam il- la est. hic verò optimè occurrit Arist. in calce capitis vltimi Sexti Ethicorum, disserens de prudentia, his verbis. At verò neque sapientiæ præest, neque præstabilioris est partis, sicut neque ars medendi præsidet sanitati, non enim vtitur ipsa, sed videt, vt fiat. illius igitur gratia; non autem illi iubet. Præ- terea simile est, ac si quispiam facultatem ciuilem principiũ esse Deorum, siue diuinorum dicat, propterea quod præci pit de omnibus quæ aguntur in ciuitate. His verbis, Arist. do cet, eos qui prudentiam sapientiæ præferunt, aut ciuilem fa- cultatem ei quę de diuinis est, perinde errare, ac si quis dicat medicinam esse potiorem sanitate: quia vt medicina non vtitur sanitate, sed medicamentis propter sanitatem, ita ne- que prudentia sapientia, sed mediis prudenter inuentis ad consequendam sapientiam. Et ars ciuilis non vtitur peritia rerum diuinarum, sed legibus, vt rebus diuinis ciuitas vacet. Itaque in diuinis est finis rerum omnium diuinarum, Theo- logia vero est de rebus diuinis, ac proinde omnibus scientijs sine contentione præferenda. Solum igitur superest agitatis- sima illa inter medicos, & iurisconsultos controuersia, illis dicentibus, se non de fidei iussione, stipulatione, & iure hæ- reditario, quæ solum pertinent ad tuendam rem familiarē, agere, sed de propulsandis morbis, tuenda valetudine, ac denique seruanda vita; qua nihil esse mortalibus prætiosius: his contra respondentibus, se non singulorum hominum, sed totius reipub. vitam tueri, ac sanitatem, hoc est, Iusti- tiam. Quam ego controuersiam citra inuidiam diiudicam. Satis enim mihi esse videtur, si mea ars sit in præclaris, quin sit omnium præstantissima. Iurisperitia duas habet partes, al- teram ciuilem quæ versatur in gerenda Rep. alteram litigio- sam quæ in agendis causis, Prima hauddubie medicinæ præ

ferēda est. Nā Arist. 2. ethicorū Cap. 13. ita inquit; Facultas ciuilis honorabilior medicina est, atq; pstabilior. Cā verò est, qđ medicus de seruāda solius corporis valetudine agit, atq; si quando de temperantia, & cohibendis animi affectibus, id quoque refert in corporis valetudinem: ciuilis verò de formandis moribus, & continendis omnibus in officio. Quod quanto sit præstabilius quàm bene valere, satis constat. Alteram etiam partem, & litigiosam, præfert medicinæ hominum auaritia, & inscitia, tamen hanc immeritò fortasse. Quia hæc, non, vt ciuilis agit per se de Reip. constitutione, & bonis moribus; sed de singulorum Iure, vt neque medicus de hominis salute, sed huius, & illius. Eorum verò quæ lite possunt detrahi, aut eripi, nihil est cum vita conferēdum. De eripiendis enim animi bonis (quæ sola rectè vitę præferuntur) nunquàm est inter homines actio. Præstabilior igitur est ea ars quæ curat ne homo ante fatale tempus intereat, quàm quæ ne illi quippiam suorum bonorum iniuria detrahatur. Honore igitur dignam esse medicinam, & quo honoris gradu dictum est.

CAPVT SEPTVAGESIMVM QVINTVM.

CCLESIASTICI 33. Et sic intueri in omnia opera Altissimi, duo contra duo, & vnum contra vnum. Vsurpatissimū est peripateticis omnibus Axioma illud Aristotelicum, Vnum vni est contrarium. Vnde fit, vt duo aut plura non possint esse contraria vni, quare neque vnum duobus aut pluribus, sed necessario contra vnū

vnum, & duo contra duo, & plura contra plura. Quod eui denti monstratione videtur confirmari posse, posita defini- tione contrariorum. Nam contraria sunt, quæ sub eodem genere posita longissimè distant: at verò ab vno non possunt in eodem genere plura æqualiter distare, necesse est igitur vt vnum sit, quod distet longissimè, non posse autem duo distare æqualiter, constat. Nam aut illa duo distant loco, aut magnitudine, aut ratione aliqua. Si loco, aut secundũ eandem lineam, aut secundum diuersas. Si secundum diuersas distant duo æqualiter ab vno, necesse est illud vnum sit centrum duarum linearum, & illarum extremitatum, atque ita non potest illud vnum esse quod longissimè distet ab illis duobus. Nam productis vltra centrum ambabus lineis erunt duæ aliæ extremitates lõgius distantes à duabus primis quàm illud medium. igitur illud vnum neutri est contrariũ, nedum ambabus. Si verò duo illa secundum diuersas lineas distant inequaliter ab vno, non distant ambo longissimè, sed alterum, quare secundum diuersas lineas, non possunt esse cõtraria vni, duo aut plura. Multo autem minus secundum eandem lineam. Nam aut versus eandem partem, aut versus oppositam: Secundum eandem lineam, & versus eãdem partem, non possunt duo ab vno æqualiter distare. nã neque duo puncta eiusdem lineę, quę ducatur à centro ad peripheriam, possunt æqualiter distare à centro. Si autẽ non distant æqualiter, non distant ambo longissimè ab vno, sed alterum longiùs. Si verò ponis duo illa distare ab vno secundum eandem lineam, sed non versus eandem partem, tunc à neutro distat illud vnum longissimè, quia longiùs distat alterum ab altero. Nullo igitur modo possunt secundum locũ distare duo ab vno longissimè, sed vnum ab vno, vt supremũ ab imo, & duo à duobus, vt supremum, & dextrum ab imo,

 & sini-

& sinistro: magnitudinis eadem omnino ratio est, quæ & loci. Quę ratione aliqua, aut natura, aut forma (nihil enim refert) distant, ea etiam necesse est esse tantum duo, ita vt & vni vnicum sit contrarium. Nam si duo distant ab vno, aut secundum eandem rationem, aut secundum diuersas. Secundum eandem non possunt duo ab vno distare æqualiter. nam si illa ratio distandi ęqualiter participatur, secundum illam rationem, vnica fit species non duæ, velut à candore non possunt distare duo calores ęqualiter, sed quęcunque à cādido recedunt ęqualiter eodem colore sunt, quia colorum differentia, solo maiori aut minori recessu constat. Igitur quod summę recedit vnicum est. Si verò duo illa ab vnico recedunt ęqualiter secundū diuersas rationes, iam nō sub eodem genere sunt, sed sub diuersis. nam illa *ratio secundum* quàm distant contraria, genus illorum est. *Velut* color est genus quo, & conueniunt & distant candida, & nigra. Si verò diuersis generibus communicant duo vni, illud vnum ad duo pertinet genera, quà autem ad duo genera pertinet, non vnum, sed duo est, vt lac, album, & dulce. Neque enim quia dulce, & candidum sunt in eodem lacte, non sint duo, & duobus contraria, puta nigro & amaro. Vnum igitur uni, & duobus duo statuere contraria, necesse est. Neq; dictis obstat, videri auaritiæ esse cōtraria duo, puta liberalitatē, & ꝓdigalitatē: ita verò, & in alijs uirtutibus, & uitijs. Cū. n. autore Aristo. uirtus in mediocritate, atque inter duo uitia statuatur, uidebitur uirtus contraria esse utrique uitio, & uitia ipsa inter se. Quare & virtuti, & uitiorum utrique erunt contraria bina. Nam uirtuti duo uitia, & uitiorum utrique uirtus, & uitium alterum. Non inquam, hoc dictis obstat. Non enim liberalitas contraria est auaritiæ neque prodigalitati, si exacte loqui volumus, sed liberalitas illiberalitati, at-

que sub illiberalitatis genere, auaritia prodigalitati. itaque liberalitas, & illiberalitas sunt species contrariæ, sub eodem genere, puta sub habitu animæ pertinenti ad largitionem, hic enim habitus liberalitas, aut illiberalitas est. hæc rursum auaritia, aut prodigalitas. Atque ita ego non concederem virtutem ullam in medio vitiorum esse, quia quod in medio est participat vtroque extremo, nihil autem distat magis à vitio quàm virtus. Neque sanè prodigus tantum distat ab auaro, quã liberalis, quia hic habet cum Iustitia coniunctam liberalitatem. Illorum vterque abest à iustitia: quare facile vterque furatur, conueniuntque ambo in vno genere illiberalitatis, quo liberalis differt ab vtroque. Potiùs dixerim virtutẽ omnem contrariam esse certo cuidam generi vitiorum, idq́; genus diuidi in duo contraria vitia, quorum vtrunque moderatur virtus, non vt medium illorum, sed vt contrarium eorum generi. Itaque illa duo sunt vni virtuti contraria, nõ quà duo, sed quà vnum genus. Mox verò ac duo fiunt, est alterum alteri contrarium. itaque in eis quoque euenit, vt sit vnum vni contrarium. Videtur dictis repugnare saporum genus, quandoquidem Aristoteles dulce, & amarum, dicit esse contraria Galenus acerbũ, & amarũ. Quæ si vera sunt, constat amaro esse duo contraria, dulce & acerbum. Verum hæc non eadem ratione, neque secundum eandem considerationem dicuntur: nam re vera, quà sapores dulce, & amarum contraria sunt, quia longè diuersas passiones inferunt gustandi potentiæ, alterum voluptatem, alterum magnam molestiam. Verùm quà alterationem aliquam nostris corporibus afferunt, quæ talibus qualitatibus sunt affecta (quod ad considerationem medicam magis spectat) acerba, & amara statuuntur contraria, quia illa astringunt, & refrigerant, hæc calfaciunt & dissoluunt, ac dilacerant. constat verò has esse

considerationes diuersas. Vtcunque verò considerentur res vno modo, est vnum vni contrarium. Sed quoniam Ecclesiasticus iubet intueri in omnia opera altissimi, sermonem vlterius producamus. Non solum quod diximus verum est in ijs, quæ propriè vocantur contraria, sed in naturalibus etiã rerum antipathijs. Nimirùm animalia non omnia cum omnibus exercent inimicitias, atque cum multa alicui videantur aduersari, non tamen ęquè omnia illa, sed est quod aduersetur præcipuè cuicunque quoddam certum. Velut leporem Canis insectatur, non ita Lupus, aut Leo, neque ita felem, aut murem. fęlis murem, non ita aliud quodpiam animal. In inanimis quoque rebus perinde euenit: cum enim sint quædam antidota, & simplicia, & composita, quæ censentur pluribus venenis aduersari, vt lapis bezahar, & Theriaca, *tamen* sunt singulis venenis singula antidota propria, quia *est quod* cuique peculiariter ac propriè aduersetur, velut aconito ruta, opio generosum vinum, lepori marino lac. Itaque sunt quędam simpliciter antidota, quædam quorundam. atque deleteriorum generi aduersatur genus alexipharmacorum, vnii vni (est enim quodammodo etiam vnum genus omne) cuicunque veneno suum antidotum. Porro naturalem hanc contrarietatis legem imitari videntur etiam hominum simultates, & odia. quæcunque enim inter plurimos, siue in vna domo, siue in ciuitate, siue in regno, siue etiam inter multa regna, oriantur, dissidia, mox omnes ad quos illorum causa vtcunque pertinet, feruntur in duas factiones. adeo diuisioni accommodatus numerus, est dualitas. Itaq; videntur odia omnia, siue naturalia, siue voluntaria, exerceri per binarios, vt necesse sit, vnum esse contra vnum, duo contra duo, & ita deinceps. Habent verò hæc omnia causam non valdè dissidentem à priori. Nimirùm vnum quidam esse semper

id se-

id secundum quod aduersari contingat: secundum vnum verò non posse distare longissimè nisi duo. Nam antipathiæ naturales, ex naturali quapiam dissimilitudine nascũtur, dissimilitudo verò est similitudinis vacuitas: similitudini verò cuicunque est vnum subiectum. igitur & dissimilitudo omnis est secundum vnũ aduersitas; Iam verò causa omnis dissidij, quod nascitur inter homines, redigitur ad affirmationẽ, aut negationem. Quare necesse est habeant primum in duas sententias, tametsi illarum quæcunque possit deinceps abire in alias diuisiones. Præter dicta videtur etiam præscripta oratio Ecclesiastici, continere dogma quoddam Epicuri de vocata illi ἰσονομία, seu, vt interprætatur Cicero primo de natura Deorum, æquabili tributione, seu æquilibritate. Annotauit enim Epicurus non ineptè, eam esse naturam rerum, ut omnia omnibus, paribus paria respondeant, & similia similibus, & contraria contrarijs, & opposita. ita ut in omnibus, & singulis seruet' æqualitas, & rñdentia, quædã. Velut, totidẽ esse quæ conseruent, & quæ interimant: atq; corporeorum, & corpore carentium, mortaliũ, & immortalium, & aliorũ omnium quæ secundum oppositionem dicuntur, esse quandam æquabilitatem. Quam Galenus quoq, in membris hominis, quæ secundum opposita latera sita sunt, dextram dico, & sinistram partem animaduertit, mirùmq; in modum celebrauit, iustitiam naturæ appellans. Nimirùm nulla pars est in vllo laterum, cui non in altero sit opposita æqualis altera. Nam aut geminæ sunt, estq; altera in altero latere opposita, æquabilitatem etiam situs obseruans, vt oculi, aures, narium foramina, renes, testes, manusq; & crura, & eorum digiti: aut simplices eęq; in medio sitæ, vt cerebrum, cor, pulmo, ventriculus, vesica, & vterus; inter externas, frons, os, & colis, aut secundum latera contrapositæ ad æqualitatem,

vt hępati opponitur lien. Duæ tantum particulæ videri pos-
sint ἰσονομίαν corrumpere, vena quæ vocatur ἄζυγος, hoc est si-
ne coniuge, quia ea sola inter omnes, non oritur gemina;
& intestinum vocatum Cęcum, quod in dextra solum parte
situm est sub rene. Verum neque hæ, rectè consideranti, ci
tra æqualitatem esse videbuntur, quia vena, mox ac oritur ex
sinistra reflectitur ad dexterá parté, vt hactenus, neq; dextra
neque sinistra esse videatur, sed transuersim posita in medio.
Mox repit deorsum, æquales ramos emittens in oppositas
partes per singula spatia intercostalia, vsque dum insumi-
tur tota in modum spinæ cuiusdam: Iam verò Cęcum in-
testinum, totius intestini pars est, vt & Colum. rependitur
verò ea pars, quà intestinum vocatur cecum, maiori coli
ad partem oppositam amplitudine: Itaque, & secundum
genera similium, oppositorum, & contrariorum,
& singulas species, & partes singularum rerum
retinet natura æquabilitatem, & vocatam
Epicuro ἰσονομίαν. atque vt inquit Ec-
clesiasticus, In omnibus ope
ribus altissimi duo con-
tra duo, & vnum
contra vnum.

CA-

CAPVT SEPTVAGESIMVM. SEXTVM.

Ap. 42. Ecclesiastici. Omnia duplicia, vnum contra vnũ, & non fecit quidquam deesse. Postquam Ecclesiasticus Cap. hoc percurrerat plurima, & præclarissima operum Dei, postremò paucis his verbis, totius vniuersitatis rerum rationem complexus est. Verè enim tota rerum vniuersitas, & tota eius perfectio hac ratione constat. Fecit Deus omnia duplicia, & vnum contra vnũ & non fecit quidquam deesse, eorum quæ ad perfectionem vniuersitatis spectant. Sed quo pacto sunt omnia duplicia? an est duplex Sol? & Luna duplex? aut etiam terrarum orbes duo? Immo verò videntur præcipuè mundi partes esse simplices, vnica enim terra, mare vnicum: res verò quę multiplicitate constant, haud scio an vllæ sint geminæ, sed multæ: vt multi homines, stellæ multæ, angeli quoque, aut sua specie singuli, aut quacunque plurimi. Quæ sunt igitur hæc duplicia? In microcosmo certè quædam sunt gemina, vt renes, testes, oculi, nares, aures, manus ac pedes: quædam verò singula, vt vesica, ventriculus, caput: quædam multiplicia, vt digiti, & dentes: quomodo ergo sunt duplicia omnia? certè non sunt res omnes geminæ. Immo verò non est numerus, quem non alicui rerum generi aptare possis, & si incipias ab vnitate. Nam est vnicus mundus, & vnicus mundi rector, & vnicus Sol, sunt duo luminaria magna, duo sexus, Tres mundi corporalis partes, seu regiones, corruptibilium, tantum mobilium, & immobilium. tres corporis dimensio-

nes, tres diuinæ personæ. Quatuor elementa, quatuor eorum virtutes, quatuor anni partes, totidem concretorũ corporum temperamenta. Quinque sensus, quinque vocalia elementa, quinque digiti; Sex apparent pleiades: Septem planetæ, vt & triones: Octo orbes stellati; Nouem angelorum ordines: Decem rerum genera. Quo pacto ergo sunt omnia duplicia? Certè secundum contrarietates: quia rerum multiplicitas formalis, nascitur ex diuisione generum, & diuisiones fiunt per differentias contrarias, vni verò non est nisi vnum contrarium: & non facit Deus quidquam deficere, quia tota rerum vniuersitas opus perfectum est, ac proinde in quocunque rerum genere, si vnum contrariorum est, necesse est alterum omnino esse. Velut quoniam est numerus aliquis par, necesse est esse etiam aliquem imparem. si res aliqua calida, necesse est esse aliquam frigidam. atque si candida, aliqua etiam sit nigra. Alioqui manca esset, & insufficiens rerum vniuersitas: nisi inquàm essent omnia rerum possibilium genera, & omnium generum differentiæ omnes. Non enim est perfectum, & integrum cui aliquid deest. tametsi verò sunt quorundam generum differentiæ multæ, omnes tamen illæ ad duas rediguntur, aut duarum mistura constant. Velut animalium differentiæ rediguntur ad rationale, & rationis expers; & colores omnes constant mistura albi & nigri; & sapores dulcis, & amari: soni grauis, & acuti Itaque omnia genera rerum quibus constat hæc vniuersitas sunt duplicia secundum differentiarum oppositionem, quia vnum vni contrarium est, & non fecit quidquam deesse. Constare verò totam rerum vniuersitatem rebus geminis, & multitudinem omnem fluere à binario, constat primum hac ratione. Ipsum Ens, primùm quidem duplex est, alterum enim semper ens, alterum non semper ens: rursus ipsum nõ

ſemper ens, duplex. nam alterum eſt per ſe exiſtens, alterum alicui accidens. Rurſus quod per ſe exiſtit alterum corporeum, alterum incorporeum. Porrò ens corporeum, alterũ generabile, & corruptibile, alterum ſine ortu, & interitu. Rurſus quod ortui, & interitui obnoxium, ſimplex, quod & elementum vocamus, aut miſtum. rurſus miſtum, viuens, aut vita carens. & quod viuit, ſenſu prædituum aut ſine ſenſu. & quod ſentit, rationale eſt aut irrationale. Porrò elementum duplex, alterum actiuum, alterum paſſiuum, et vtrunque horum duplex, nam alterum calidum, aut frigidum: alterum humidum, aut ſiccum. Alia omnia horum miſtura conſtant. cuiuſq; quoque corporis, ſiue ſimplicis inquam, ſiue compoſiti, duplex eſt principium, forma, & potentia; Genera quoque omnium, quæ miſtione conſtant, ſunt diuiſione duplicia, vt de viſibilibus, guſtabilibus, & audibilibus indicatum eſt. eadem autem eſt ratio omnium patibilium Qualitatum. Itaq; conſtat omnia eſſe in hac vniuerſitate duplicia, aut ad duo redigi, quia cuiuſque generis prima diuiſio eſt, in duas differentias oppoſitas. Hoc tamen non prohibet eſſe quinque digitos, & ſeptem Planetas, & Stellas fixas innumeras, & huiuſmodi alia; quia illa duplicitas non eſt in cuiuſque ſpeciei ſingulis, ſed in ipſis generum differentijs. Quoniam ergo genera omnia diuiduntur per oppoſita, & vnum eſt vni contrarium, conſtat (ſiquidem mundus perfectus eſt) fieri non poſſe, vt quidquam deficiat, eorum quæ verè exiſtentibus oppoſita ſunt, verbi gratia, quandoquidem eſt aliquid aliquando ens, aliquãdo non ens, neceſſe eſt eſſe aliquid ſemper ens. & quoniam eſt aliquid alteri accidens, neceſſe eſt ſit aliquid per ſe ſubſiſtens. & quoniam eſt aliqua ſubſtãtia corporea, ſit etiam aliqua incorporea. & q̃m eſt aliq̃d corpus corruptibile, ſit ẽt aliquod incorruptibile, & quia

generabilium quædam ſunt miſta, ſint neceſſario quędam ſimplicia, atque in his ſi ſunt actiua, paſſiua quoque ſint, vt & in ipſis rerum principijs. Et quoniam calidum, & frigidum contraria ſunt, ſi res quædam ſunt calidæ, neceſſariò ſint alię frigidæ. & ſi enim omnes hæ, & aliæ huiuſmodi conſequutiones habent peculiares alias neceſſitates, omnes tamen illā communem, quòd non fecit Deus quidquàm deeſſe. Nimirùm inſufficiens, & imperfecta, atque, vt ſic dicam, manca & mutila eſſet rerum vniuerſitas, atque adeò ne vniuerſitas quidem eſſet, niſi haberet vniuerſa. Nam hæc eſt ratio totius, vt nihil deſit. Dices hinc fieri, vt neceſſariò ſint in mundo animalia immortalia (cuiuſmodi eſſe Deos, & cęleſtia corpora multi philoſophorum putauêre) ſiquidem ſunt mortalia: at verò non fit, quia mortale, & immortale non ſunt differentię animalis, immo alterum repugnat, alterum *neceſſa*rio ineſt animali. non enim poteſt eſſe animal quod non ſit ſenſitiuum, neque ſenſitiuum quod non paſſiuum corruptiuè, neque hoc quod non mortale. Ergo mortale, per quędā media, eſt in ratione animalis. Non poſſunt ergo eſſe animalis differentię mortale, & immortale. velut ergo nemo dicet, quia eſt homo rationalis, eſſe hominem irrationalem, ita neque quia eſt animal mortale, ſit animal immortale, ſed quoniā ipſe mortalis, & immortalis rationes contrariæ ſunt, & ſunt res quædam mortales, ſint neceſſario aliæ res immortales. Itaque (vt reſumentes ſermonem dicamus) ſunt rationes rerum omnium duplices, & neutra ex parte claudicat vniuerſitas. ſingula tamen, vt homines, equi, & ſtellæ, innumera, omnis tamen multitudo rerum quarumcunque, multiplicatur per dualitatem, vt animalia per duplicem ſexum. & quæ ſexu carent per duplex principium, materiam, & formam, ſeu potentiam & actum. Neque ſanè quidquàm eſt,

quod omninò careat dualitate, præter id, quod perfectissimè est vnũ per se ac semper ens, à quo facta sunt omnia, & non fecit quidquàm deesse, cui honor, & gloria in æternũ.

CAPVT SEPTVAGESIMVM SEPTIMVM.

AP. 43. Ecclesiastici legimus, Gelu sicut salem effundet super terram. Quę verba nonnulli referunt ad salis naturá, dicentes salem concrescere vt gelu à frigore, habereq; similem illi generationem. Quod tamen facillimè redarguitur, quia celebratissimum est apud omnes physicos, à contrarijs dissolui rem quamcunque, ijs à quibus compacta est, Sal verò à nulla causa minùs dissoluitur, quàm calore, quia ad ignem siccatur ac vritur, dissoluitur verò ab aqua, vt quæ constructa sunt calore. Neque verò dici potest, constrictum esse ab vtroque, vt fictile, esset enim illiquabile vt illud, non est tamen, sed facillimè liquescit, vbi quippiam accedit humiditatis. Illud igitur quod de sale, hoc loco dicitur, non spectat ad illius naturam, sed ad phantasiam, & id quod apparet. Nimirùm nomine gelu, hic pruina designatur, quæ aspectu quidem sali per terram sparso est simillima, adeo vt si procul aspicias, non valeas discernere. res verò adeo similes aspectu, discrepant natura plurimùm. Nam pruina eandem habet cum niue generationem, hoc solum discrepans, quod circa terram consistit, habet enim ad niuem pruina, vt ad pluuiá ros, & ad grandinem glacies. Hæc verò omnia sunt aqua concreta, exiguis differentia cõditionibus. Sal autem insignem habet naturam, vix vlli al

teri

teri similem. Siquidē neq; in metallis est, quia non dissoluitur calore, neque in lapidibus, quia dissoluitur aqua, neque in terræ generibus, quia totus dissolutione abit in aquam, non quidem in ea subsidens, sed solutus in aquam crassiorem. neque verò est aqua, quia non absumitur ab igne, sed vritur potius, vt terra. quid ergo illum esse dicas, nisi αὐτόγενον, hoc est, sui generis? quod sit autem id genus, seu qui modus mistionis, inuestigandum. Primùm quidem, salsum saporem remissione amari fieri, & amarum fieri terræ vstione, apertè indicat Galenus, nam exustis rebus superest cinis, qui nihil est aliud, quàm terrea exustarum rerum pars, ignitionem retinens. Hic amarus sentitur, qui deposita in aquam ignitione fit frigida terra, aquā verò vertit in salsum lixiuium. itaque amarum fit maxima terrę vstione: salsum hoc ipso adiectione humoris, aliquatenus attemperato. Sal verò *est illud* terreum vstum, quod cum aqua permiscetur facile, permistum verò ipsam reddit salsam. Id apertè percipitur, quia ex aqua salsa, quæ colligitur, siue ex mari, siue ex salinis, per destillationem separatur sal, & fit succus potui aptus: quando quidem igitur separatione salis dulcescit, permistione illius erat salsa, estq;. Sal terra illa exusta, quæ cum aqua facilè permiscetur, non est autem vsta vsque ad amaritudinem, sed infra. argumento, quod vbi vstio plurimum creuit, mare ipsum pro salso est amarum, vt quod mortuum appellatur. Non est autem sal, terra vtcunque exusta, neq; qualiscunq; sed talis; nimirùm quæ sensim vrenda exalatione, atque cū aqua miscenda, constitit. neque prius est ex terra facta, deinde in aquam demissa, aut ex terræ sordibus, vt quidam dicūt, in mare congesta, sed simul vi Solis eleuata, usta, & immista, vnde illud misti corporis genus, vix vlli simile constitit, maxima ex parte terreum, & graue (nam & Ecclesiasticus salem

con-

confert cum arena, & ferro, quod ad pondus attinet) facilè verò miscibile cum aqua, neque subsidens, sed retinens mistionem, vt primæ suæ generationi congruentem. per minutulas quoque partes, intra exustam terram conclusit flatum, vnde vt spuma quædam est, & candorem habet. Qua etiam in re similis est niui, & pruinæ: qua causa, & ab igne resilit, extenuato scilicet flatu, qui concludebatur, vt & in alijs omnibus rebus flatuosis, velut castaneis, & glandibus, euenit. Itaque sal ad terram pertinet, modo quodam alteratam, & nactam quandam sympathiam cum aqua ob primã generationem, ob quam non solum in aqua, sed & in aere humidiori, vt cum instat pluuia, emollitur: ob redundãtiam verò terræ, & vstæ, & est adeo grauis. inclusus. n. flatus nõ adeo detrahit pondus rebus cũ appenduntur in aere, q̃ cũ in aqua. Quod indicant ligna, quæ cum sint in aere importabilia, in aqua fluitant, ac superuehuntur: hanc ob causam sal, cum in aere æquè grauis sentiatur ac terra, in aqua non subsidet, vt terra, sed commistus pendet cum aqua. Ob dictam quoque naturam euenit, salem siccare simul, & extergere, siccitatem præstante terra vsta, & extersionem ipsa ignitione: quia verò hunc minorem habet, exterget solùm. Nam amara etiam corrodunt. Atque sal quidem solus, eandem ob causam, linguæ molestus est, admistus verò pinguibus, aut insipidis, molestiam & fastidium tollit, & gratiam addit: acida verò, contrarij causa, retundit, liberant verò vtraq; & salsa, & acida inquam, à putredine, absumendo humiditatem, quia hæc cum frigore, illa cum calore sicca sunt, putredinis verò causa est redundans humiditas cum languido, & alieno calore. salis igitur natura vtcunq; explicata est, qua non adeo similis est pruinę, quàm aspectu, & forma, præcipuè cum effunditur super terram in salinis.

CA-

CAPVT SEPTVAGESIMVM OCTAVVM.

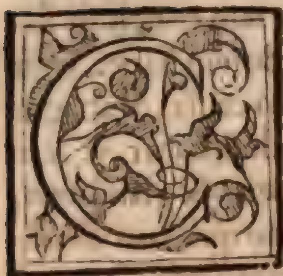

AP. 43. Ecclesiastici. Vide arcum & benedic eum, qui fecit illum. valdè speciosus est in decore suo. gyrauit cęlum in circuitu gloriæ suæ. manus excelsi apperuerunt illum. Multis in locis Sacræ scripturæ commendatur Iridis pulchritudo. Nam & in Cap. quinquagesimo huius libri in Oniæ laudem dicitur. Quasi arcus refulgés inter nebulas gloriæ, & quasi flos rosarum in diebus vernis, & quasi lilia, quæ sunt in transitu aquę. Et meritò quidem, pulcherrimis enim colorib. est, puniceo, scilicet, viridi, & rubro. quapropter plurimum nos vocat in laudem *Dei*, *vt* & aliæ omnes res pulchrę in laudem opificum. non minimum autem auget pulchritudinem eius, illa magnitudo, qua cęlũ videtur gyrare, hoc est in circulum compręhendere. Nunquàm enim supstat hemisphęrio, nisi circuli medietas, quasi pars sit circuli maioris, ac totum cęlum ambientis, atque altera pars sub terra sit in altero hemisperio. Cuius quidem causa est, ab opposito Sole fieri, velut in terram dispectante, ac secundum peripheriam, refractione radiorum in denso aere reddente circulum, qui terram in medio contineat. quò fit, vt quo Sol sit humilior, atq; occasui ꝓpinquior, eo sit arcus pars q̃ spectat sublimior, & quo superior Sol, eò arcus demissior. Nimirùm est illi oppositus, & velut per totum cęlum distentus. Miratus ergo Ecclesiasticus illam tanti arcus extensionem, vt quod videtur, pars circuli maioris appareat, dicit, Manus excelsi appertierunt illũ. De Iridis causis dictũ iam antea est, super genesim. Nunc hoc solum dicere refert.

CA-

CAPVT SEPTVAGESIMVM NONVM.

Ap. 6. Baruch. quod est Epistola Ieremiæ ad abducendos in Babiloniam, ita dicitur. Quasi possint sentire, qui non habent motum. quibus verbis, Ieremias indicare vult Idola sentire non posse, quando quidem motum proprium nó habent: non possunt autem sensum habere, quæ motu carent animali. contra autem videtur, motum sine sensu esse non posse, sensum verò esse posse sine motu. Quandoquidem præstantioris facultatis, & ordinis est motus. siquidem Arist. quatuor animalium gradus statuit hoc ordine, vegetatiuum, sensitiuum, locomotiuum, & intellectiuum. vt ergo intellectiuum à motiuo separari non potest, motiuum verò ab intellectiuo separatur in brutis, ita motiuum sine sensitiuo esse non possit, licet sensitiuum sine motiuo aliquando sit. Nimirùm valet argumentum à maiori ad minus, non contrà. Galenus quoq; libello de causis symptomatum affirmat, in parte præternaturam affecta posse perire motum manente sensu, non tamen hunc, manente motu: quandoquidem vehementiori facultate opus sit, ad transferendum membrum, quàm ad sentiendum solùm. Igitur, & in toto animali, & in parte quacũque, videtur seruari posse seorsum sensum sine motu, non tamen motum sine sensu. Præterea, sensus causa est vnde incipit motus per appetitum, aut phantasiam (appetitus enim est qui mouet animal, is verò fluit à sensu) motus verò nullo modo causa sentiendi esse videtur: igitur motus necessariò

coniunctus sit cum sensu, vt cum sua causa, sensus verò non necessariò cum motu. Quaprópter à motu rectè videatur quis argumentari ad sensum, dicens si quid mouetur sentit etiam, non tamen è contrario, si sentit mouetur. Videtur ergo Propheta non satis indicare, Idola non sentire, quòd non moueantur, fuisseq; rectius dicturus, non moueri, quia non sentiunt. Nihilominus Prophetæ verba secundum communem hominum sensum, prolata sunt. nulla enim alia ratione agnoscimus, animal mortuũ esse, ac sensu vacuum, quàm quòd neque respirat, neque aliter mouetur. Sed & in ipso ortu, quod nondum sensum assequutum est, neque viuit vita animalis, non potest aliter dignosci ab eo, quod iam sentit, quàm quod moueatur, aut secus. Atque adeo Ecclesia ipsa ita procedit, abortiuos enim fœtus, nisi motus alicuius speciem prę se ferant, non baptizat, *quasi* animę præsentia, non aliter quàm per motum agnosci possit, neque sensus, vbi motus non sit. Atqui profectò, præterquam quod reipsa, & cõi omnium hominum sententia videtur constare, argumentis multis indicari potest, non posse sensu esse præditum, quod moueri non possit. Nam medici multis neque ineuidentibus indicant, sensum & motum ab eodem principio fluere, puta à cerebro, eiusdemq; animæ partis esse (quàm vocant facultatem animalem) & eisdem instrumentis deferri, & exerceri, puta neruis, & musculis. Quæ igitur actiones, neque differentia facultatis, neque principij, neque instrumentorum possunt separari, necesse est simul insint. meritò autem si insunt simul, motus nota sentiendi est, potiusquàm sensus mouendi, quia motus sensibile quoddam est, sensus autem non est sensibilis per se ab alio quàm ab eo cui inest. Cum igitur signum notius quidam esse debeat, necesse est sensum ex motu ve-

nemur,

nemur, vt ex re notiori, ſimul autem exiſtente. Præterea, cui motum denegaſſet natura, fruſtra ſenſum cõceſſiſſet. Quorſum enim dediſſet voluptatis atque doloris occaſionem, niſi proſequendi, & fugiendi dediſſet potentiam? nihil certè conferret animali ad ſui cuſtodiam, ſi neque cibum, quem cum voluptate olfaceret, capere poſſet, neque ab igne à quo vreretur ſe ſubtrahere. Fruſtra igitur dediſſet ei ſenſum Sed neque fruſtra ſolùm, ſed etiam crudeliter. Quod cum tam longè abſit à diuina bonitate, vbi natura eſſet perficienda, non punienda culpa, conſtat fieri non poſſe, atque adeò conuertibiliter dici de re quacunque ſenſum & motum: neq; poſſe alterum ſine altero ineſſe, in aliquo toto, & ſecundum naturam habente: velut in animali quopiam bene valente. Quare rectè conſideranti, motiuum à ſenſitiuo non rectè ſeparari videbitur ordine, & gradu, ſimul enim inſunt, & æqualiter, generibus omnibus. æquè inquam perfectè, aut imperfectè. Quibus enim omnes ſenſus, & imaginatio bona, ea & progrediuntur; quæ verò affixa tantùm contrahuntur ac dilatantur, vnum, aut duos tantùm habent, guſtum ſcilicet, & tactum cum imaginatione lęuiſſima. Non igitur ineſt cuipiam alterum ſine altero. Dixi in toto & ſecundum naturam habente, quia in vna quapiam particula hauddubie ineſt ſecundum naturam ſenſu ſine motu, velut in neruis omnib. qui in nullos muſculos inſerũtur, cuiuſmodi ſunt optici, & alii complures, qui ea cauſa vocantur à medicis nerui ſenſus. Præter naturam verò & per morbos, & in toto animali, & in parte, poteſt perire motus manẽte ſenſu, in toto quidem vt per catalepſim: in parte verò, cum paralyſis non procedit vſq; ad ſenſus ſublationem. Maiori enim noxà perit ſenſus, quia vt dictum eſt, minori facultate obiri poteſt. Vnde fit, vt nõ ſtatim ac ſentiri deſinit omnis motus,

sciri certo possit obijsse hominem, sed expectandum non ra ro sit, vsquedum refrigeratio integra subsequatur, præcipuè in quibusdam mortis generibus. Rectè igitur Propheta ar gumentatus est, dicens, quasi possint sentire qui non habent motum, non habent scilicet, motum naturalem, vt animalia. Non.n. potest quippiam, quod totum sit atque integrum, & suam naturam retineat, tali motu carens, habere sensum.

CAPVT OCTVAGESIMVM.

AP. 4. Libri Danielis. Eadem hora sermo completus est super Nabuchdonosor, & ex hominibus abiectus est, & fęnum vt bos comedit, & rore cęli corpus eius infectũ est, donec *capilli eius* in similitudinem aquilarum cresceret, & vngues eius quasi auium. Videtur Nabuchdonosor, in belluam versus per annos septem, siquidem & figura illi mutata esse dicitur ab humana, & cor à corde hominis. Nam paulò ante præscripta verba ita dicitur in eodem capitè. Cum feris pars eius in herba terrę, & cor eius ab humano commutetur. Porro paulò infra in eodem capite dicitur, In ipso tempore sensus meus reuersus est ad me, & ad honorẽ regni mei, decoremq; perueni, & figura mea reuersa est ad me. Quasi scilicet, & figuram hominis amisisset, & sensum. Cęterum constat apertè non fuisse hanc metamorphosim aliud, quàm morbum eum, quem medici vocant melancholiam morbum, quo qui laborant, insaniũt non eodem modo omnes, sed multifariam, vt sunt eius morbi multæ, ac longe diuersæ species. inter alia insaniæ genera, illa sunt celebratissima, quòd se in aliorum animalium formas

mas mutatos esse imaginantur, faciuntque, & patiuntur omnia, quasi re vera ita esset; alij in Canes, & latrant; alij in Gallos, & cantant, & concutiunt latera; alij in Lupos, & exeunt noctu domo quæruntque sepulchra, & versantur libenter cum cadaueribus. Adeò sunt celebres hæ insaniendi differentiæ, vt ab illis indita sint morbis nomina. Vocatur enim canina melancholia, & Lupina, græcis λυκανθρωπία, arabibus Cutabut. Verũ plures sunt insaniendi modi, quàm morborum nomina. Non enim vllum peculiare nomen est eius insaniæ, qua se quis esse gallum putat, aut asinum, aut bouem: est tamen omnibus his commune nomen insania ex melancholia. Quem morbum insinuauit Arist. 7. Ethicorum Cap. 1. dicens, Ferus atque immanis est inter homines rarò, maximè verò inter nationes barbaras est. Fiunt autem quidam tales, & ob morbos lęsionesq́, principij. Vocat Arist. lęsiones principij, ipsa insaniæ genera, quia sunt læsionis partis principis in qua est mens. Hic Nabuchdonosor haud dubie neque Canem se, neque Lupum esse imaginabatur, siquidem fugiens semper homines, vitam agebat in siluis, & vescebatur heris, quod neque Canum, neque Luporum est, sed Onagrorum, aut boum: aliquid igitur tale esse se ipse putabat, appetebatq; belluinam vitam, & victum; quod est, factum illi esse cor ex humano belluinum. alioqui & figura ipsi mutata est, non quidem penitus in belluinam, sed in magnam deformitatem, & faciem ab humana diuersam, corporis tota cute durata, & infecta à rore cęli, cum versaretur nudus, ortisque pilis crasissimis, vt quodammodo imitarentur plumas. quod sanè ab eiusdem morbi causa fiebat, à copiosa scilicet fuligine crasissimæ melancholiæ: vngues quoq; illi creuerunt, factiq; sunt vt rapacium auium, ob copiam crassi terreiq; alimenti, & ob tam longam intermis-

sionem

ſionem amputandi. Durauit morbus hic annos ſeptem. Quod tempus multis morborum longiſſimorum eſt fatale, & decretorium, ob vim ſeptenarij.

CAPVT OCTVAGESIMVM PRIMVM.

AP. 14. Danielis. Tulit ergo Daniel picem, & adipem, & pilos, & coxit pariter, fecitq; maſſas, & dedit in os Draconis, & diruptus eſt Draco. Hæc ratio interficiendi Draconem, qua Daniel vſus eſt, non fuit miraculoſa, ſed naturalis. Quia & ſi neque pici, *neque adipi*, neque pilis, vis vlla deleteria ſit, ac proinde neque *illorum* miſturæ, tamen ſunt alia ratione mortifera. Nimirùm, quę deuorata mortem afferunt, quædam ob ipſius ſubſtantiæ proprietatem, quæ accipientis animalis naturæ aduerſa eſt, (non enim eadem ſunt omnibus venena, ſed alia alijs) id faciunt, ſuntq; illis venena: quædam cum ſint alioqui medicamenta, in vſus quoſdam vtiliſſima, quòd intempeſtiuè accipiantur, aut doſi nimia, mortem inferunt: quędam ob quándam incommoditatem, quam à ſubſtantiæ modo, aut figura habent, & ſi per ſe nulla vehementi qualitate poleant, velut aciculæ latenter intra mazam, aut panem deuoratæ, aut fruſtula vitri, aut adamantis, huiuſmodi ſunt quæ hiſpani vocant, çaraças. in hoc genere eſt, quod Daniel obtulit deuorandum Draconi. Nam pici nulla pernitioſa qualitas eſt, neque adipi, cum præcipuè non fuerit pernitioſi cuiuſpiam animalis, ſed vt veriſimile eſt, cum ſimpliciter dicat adipem, nullius animalis facta mentione, hirci, aut arietis, aut bouis, aut

alicu-

alicuius alterius familiarissimi. Sed neque pilis talem vim inesse agnosces, quia si in puluerem comminuti propinentur, nihil aliud, quàm siccant. Tamen constat (mihiq; id cõtigit aliquando videre) pilos humanos deuoratos, magnam ventriculo inferre noxam atque adeo choleram morbum lethalem. Cuius causam esse existimo, quòd ob illam flexibilitatem, nauseam mouent, ipsi verò ob tenuitatem, & implicabilitatem non reijciuntur, sed continenter hærent, irritant. Iam verò pix, & adeps cum sint glutinosa, & emplastrica, obturare viam cibi nata sunt, implicata verò pilis multò hærebunt tenaciùs. quapropter meritò factum existimo, vt boli ex ea massa dati, hęserint firmiter angustissimę ventris viæ, eaq; pęnitus obturata, nulloq; exitu dato, neque deuoratis, neque flatui, dirumperetur Draco.

CAPVT OCTVAGESIMVM SECVNDVM.

LIBRO primo Machabeorum Capit. 6. ita legitur. Elephantis ostenderunt sanguinem vuæ, & mori, ad acuendos eos in pręlium. his verbis constat, Persas, qui Elephantis vtebantur in pręlijs, consueuisse illos irritare, posito ob oculos succo vuæ, & mori. Atque eisdem verbis insinuatur, illos ob similitudinem sanguinis censuisse, Elephantos succis illis irritari, quasi conspectu sanguinis sęuientes. Nam dicitur, ostenderunt sanguinem, vuæ, & mori, hoc est, succum vuæ, & mori sanguini effuso similem. an verò vana esset hæc consuetudo, an ratione fulciatur naturali, dignum est consideratione. Certè multarum gentium opi

nione

nione constat, pugnaces feras intuitu rerum rubrarum irri tari, nam & in Hispania qui tauros agitant, rubris tunicis induti in forum prosilire consueuerunt, quasi illos ita magis irritaturi. Atqui quod multarum gentium cõstat consensio ne, æquum est censere esse ita, atque vt confirmatum experimento recipere, & causam inuestigare, eam esse vulgus cẽ set, quòd sanguinis intuitu, ad sanguinis effusionem prouo centur. Mihi verò ea causa non placet. Nam ira est feruor sanguinis, quem ciet appetitus vindictæ. Quæ autem cau sa est, vt sanguinis effusi phantasia, appetitum inferat vindi ctę? Hunc enim appetitum nihil, nisi imaginatio contemptus, vel acceptę iniuriæ, in animantibus quibus honoris est sensus aut doloris illati, vel prohibitionis rei expetitæ, in omnibus inferre potest. In obiectú autem sanguinis nihil horum esse videtur, quapropter multò magis placet ratio *alia, quæ* non incipit ab imaginatione, sed à propria sanguinis natura. Nimirùm sanguis intuitu rerum rubrarum commouetur, is commotus, præsenti præcipuè iræ causa, vt in pręlijs, facile feruet. Quo feruore, accedente eo quem præsens irritatio ciet, verisimile est plurimum iras increscere. Agitari verò ac commoueri ita sanguinem, receptissimum est à medicis omnibus, qui proinde, spuentem, aut fundentem ex naribus sanguinem, vetant ipsum sanguinem, & res aliàs omnes rubras intueri, & ad cerulea, aut nigra potiùs iubent oculos conuertere. Contra exanthematis secundum cutem laborantes, iubent rubris indumẽtis operiri, atque cubiculi in quo decumbunt parietes rubris tapetibus tegi, vt scilicet rubra despectent. In illis quidem timentes, ne sanguis amplius agi tatus erumpat, in his sperantes forè, vt ita abundantiùs ad cu tem emergat. Galenus libello de sub figuratione empyrica ita inquit. Præterea color rubeus sanguinem expuentes irritat,

ritat,

irritat, in reliquis verò passionibus, & symptomatibus, ipsa etiam experientia attestante planè inutilis, & superuacaneus est. itaque Galenus eo loco dicit, experimento constare irritari sanguinem conspecto colore rubro, causam verò qua irritetur non dicit, quia arbitror, illic de Empyrica subfiguratione disserebat, opus est ergo vt à me dicatur. Hác ego arbitror præcipuè esse in spiritibus. Nam hi tenues, & maximè mobiles cum sint, adeò vt ab Hipp. idcircò vocentur impetum facientia, & in venis, & arterijs cum ipso sanguine misti abundent, faciantq; eum fluxilem esse, alioqui concretum, atque vt Arist. censet futurum etiam frigidum, ni spiritibus calesceret, consentaneum est, eos allici splendore illo simili splendori sanguinis, in quo volutantur naturaliter; ad oculos præcipuè, quæ partium omnium externarum maximè spirituosa est, deinde, & ad totam cutem accurrere, & per quancunque venæ, aut arteriæ rupturam, aut laxitatem effluere. Cum præcipuè, vt medicorum opinio fert, spiritus vitales ex sanguine, & animales (duplices enim spiritus esse autumant, nisi etiam triplices) ex vitalibus generentur. Omnes ergo hæ substantiæ, sanguis dico, & duplices spiritus proximam habere naturam est necesse, atq; adeo spirituum naturalem fulgorem cum fulgore rubro sympathiam, ob quam illò alliciantur, secumq; sanguinem commoueant. Sunt certè alia quamplurima, quæ longè occultiores habent sympathiæ causas, in quibus tamen acquiescunt Philósophi, alijs euidentioribus destituti. quapropter non videtur mihi esse hæc valdè longè petita. Vtcunque verò de causa sentias, res certè ipsa multis neque ineuidentibus constat experimentis. Noui quendam, qui oculos in rem quampiam cum rubore splendenté aliquantisper attentius intendens, non aliter oculis ac toto vultu afficiebatur, ac si vino æstuaret, aut erysi

pelatę corripi inciperet. Id verò quoniam non æquè accidit omnibus, constat accidere magis, quibus sint cum sanguine spiritus agiliores (ob hæc symptomata dicit vulgus esse quibusdam sanguinem leuiorem) aliquantisper verò accidere omnibus, nam & qui faciei erysipelate laborant, & qui ophtalmia, vel suffusione cruenta, splendoris rubei conspectu plurimum lęduntur. Mulieres verò quibus pulchritudinis est cura, siquidem albidæ sunt, purpureis vtuntur indumentis, & spectris, non solùm quod specierum attemperatione apparens quidam rubor exoriatur, sed etiam q; hunc apparentem insequatur verus color incitatis spiritibus, ac cũ eis sanguine. quæ eadem est causa furoris excitandi in belluis, vbi alioqui est præsens iræ occasio.

CAPVT OCTVAGESIMVM TERTIVM.

LIBRO 2. Machabeorum Cap. 7. ita alloquitur mater filium suum minimũ. Fili mi miserere mei, quæ te in vtero nouem mensibus portaui, & lac triennio dedi. Dubitare hîc possit physicus, cur dicat, nouem mẽsibus te portaui in vtero, cum Cap. 7. Sapientiæ dicat Salomon, Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & delectamento somni conuenienti. Deinde, cur dicat, triennio lac dedi, an id factum est iuxta naturæ ac medicinæ rationem, an nimium fuit infantẽ triennio lactare. Primam quidem dubitatiunculam facile dilues quandoquidem vt Arist. dicit. Cap. 4. Septimi de historia animalium, Cum alia omnia animalia singulari, ac vno mo

do

do partum suum perficiant (vnum enim, statutum est pariendi tempus omnibus) homini vni multiplex datum est. Nam & septimo mense, & octauo, & nono, parere potest, & quod plurimum decimo: nonnullæ etiam vndecimum tã gunt. Hæc Arist. Autor libelli de carnibus, qui inter Hippocraticos est, affirmat postremum finem, quo mulier parere possit, decimum esse mensem, neque vllam vltra id tempus posse parere deceptasque esse omnes, quæ se vndecimo affirmant peperisse, mensium suppressione anticipante conceptionem: infra illum verò finem, esse alios plures. Libello ẽt de alimento, Hippocrates multos variosq́; pariendi fines cõ numerans, postremum statuit tercentum dies, quos constat decem menses perfectos esse. Aristo. nonnullas vndecimum attigisse affirmat. quod mihi non videtur inopinabile, tametsi rarum sit, quandoquidem vix quidquam est in rebus huiusmodi, quæ ad naturam spectant, impossibile, aut necessarium, adeo mira rerum varietate natura luxuriat. Itaque sunt & qui recensentur ab Aristotele pariendi fines, & plures adhuc: inter eos autem omnes, qui maximè videtur, iuxta id quod deprehenditur experimento, & Hipp. doctrinam naturales sunt dies ducenti & septuaginta, qui complent nouem menses græcos, hoc est vulgares, & constantes triginta diebus, & ducenti & octoginta, qui decem dies accipiunt decimi mensis, & treceenti qui decem integri menses sunt. Nam Hippocrates lib. 2. de morb. vulgaribus sectione tertia, ita inquit. A mensium fluxu numerandi sunt nouẽ menses, aut à conceptione, & ad septuaginta ad ducentos dies græci menses fiunt. Porro libello de partu septimestri, maximã vim tribuit quadragenarijs dierũ, affirmans eos qui quinto aut septimo edant quadragenario, vitales esse, sunt verò septies quadraginta, ducenti & octoginta. Iã verò tercen-

tum dierum finem eodem loco, & in eis qu oscitauimus ex libello de alimento & de carnibus, & alibi pluries, scribit: Cum ergo optimi ac perfectissimi sint nascendi fines, nouē, & decem menses, dicere possis vtriusque in sacris factam esse mentionem, neque possit quispiam inficias ire. Ego verò magis adducor vt credam, vtrobiq; intelligi idem tempus, puta menses nouem. is enim, & Hippocratis testimonio, & omnium hominum experimento creditur esse maximè naturalis, & communis nascendi terminus. Sed quia nomē mensis non de eodem dierum numero semper dicitur, sed nunc de græco, qui, vt diximus, triginta diebus constat; nūc de Lunari qui gręco semper est minor, fit vt qui nono mense græco exit vtero, exeat decimo lunari. itaque si Lunę circuitiones numeres nascuntur homines decimo mense, sin vulgares menses, perfectò nono, tempus verò idem est. *Et* hæc quidem quæstio physica est; illa verò medicinalis; An expediat integrum triennium lac dare infantibus, an priùs sint ad cibos solidiores transferendi. est verò non solùm medicinalis, sed etiam practica. Scire autem in primis expedit, velut earum mutationum, quæ pueris natura contingunt, cuiusmodi, ingressus, loquellæ, dentitionis, primæ & secundæ nulli sunt certi ijdemq; omnibus fines, ita neque eorum, quæ arte circa illos fiunt, velut extrahendi brachia, erigendi in pedes, contrahendi vestes, admiscendi cibi aliquid cum lacte, & omnino ablactandi. Nimirùm vtraque, & quæ natura inquàm, & quæ arte fiunt, causam habent in natura: naturarum verò est mira varietas. Verùm quia incerta cadere non possunt sub artem, facit medicina quod & aliæ artes, hāc irregularitatem redigens ad regularitatem, & statuens certos quosdam fines, quasi sint omnibus ijdem, qui tamen sunt plurimis communes, à quibus deflectere, nisi exiguum non

liceat: Galenus primo de tuenda valetudine iubet lacte ſolo vti, vſque dũ exeant dentes anteriores, ſeu inciſorij, poſtquàm autem prodierint, aſſuefacere infantem cibo craſſiori dare verò nihilominus lac μέχρι τὸ τρίτον ἔτος, hoc eſt vſque ad tertium annum. Dubitare poſſis in Galeni verbis, an ſpectanda eſſet integra eruptio dentium anteriorum, ad primam ſolidioris cibi oblationem, & an tertius quoque annus eſſet trãſigendus ante ablactationem. vtrunque expoſuit eius interpræs Auicena, fen tertia primi, dicens, naturale tempus lactandi eſt tempus duorum annorum, & rurſus, poſtquàm duales (vocat Duales anteriores, quia naſcuntur bini, ſupra & infra) apparere cęperint dentes, ipſe adnutriens mouendus erit ordinatè, quod ſit fortius. Itaque vt aſſueſacere incipias puerum craſſiori cibo, Galeno autore, & interpręte Auicena, ſatis eſt, ſi anteriores dentes incipiant apparere: ad ablactandum autem ſi duos annos tranſegerit, itaq; lac accepèrit, vſque ad tertium. Eandem ſententiam ſequuti ſunt Oribaſius, & qui ab illo mihi videtur hæc, & multa alia tranſcripſiſſe Paulus. Dicunt enim. Satis erit biennium lacte nutrire. eadem quoque eſſe videtur Aetij ſententia, qui cum frumentaceum cibum (hoc eſt panem) intrepide accipit, ablactandum cenſet infantem, quod (inquit) circa vigeſimum menſem plerunque accidit, tunc ergo paulatim ab vbere deſueſcat. Eadẽ inquam penitus mihi videtur eſſe ſentẽtia. Nã in illud paulatim inſumuntur quatuor mẽſes, qui vſque ad integrũ bienniũ reſtant. ergo & quod mater Machabeorum dixit, triennio lac dedi, ita eſt intelligendum, ac ſi diceret, vſque ad tertium annum. Non eſt autẽ res parui momẽti, neque parum refert ſcire, quo tempore ſint ablactandi pueri: nam ſi ante tempus id fiat, maxima naſcuntur incommoda; ſi vltra tempus differatur, maiora. Naſcuntur verò

vtra-

vtraque ex eadem causa: ea videlicet, qua datur lac infantibus. ea est, quia humiditas illa infantilis, quam ex vtero, & suæ generationis principijs contraxerunt, conseruationem postulat, & quia secundum naturã est, vt certè quodcunq; tẽperamẽtũ ætatis, & pterea, est optima, quia non solũ naturalis, sed etiam natiua, & ad reliquam vitam, & futurum incrementum apprime necessaria. Calor enim naturalis tali humiditate seruatur, & incrementum, non nisi in humida materia fieri potest. igitur multis causis, eisque optimis, infantilis humiditas, seruari se postulat. Conseruatio autem omnis agitur similibus, velut curatio contrarijs. Humido autem humiditate natiua, nihil vel excogitari quidem potest similius lacte, quod ita est humidum, suctumq; ex ipso vbere spirituosum, vt vnica, eaque exigua transmutatione factum ex ipsomet sanguine, ex quo coagulatus est infans. Si igitur *ab hoc* adeo simili cibo ante tempus abstrahatur, eueniet, id temperamentum non conseruari quandiu potest, sed intempestiuè commutari in aridius. Vnde euenient, vnum, vt cibi ante tempus oblati non bene conficiantur, & infans in morbos incidat; alterum, vt caro intempestiuè siccescat, & infantilis ætas contrahatur, atque cum illa ad proportionem sequentes ætates, & incrementum minùs succedat sitq; proinde homo, & minor, & breuioris vitæ, & morbosior. Si autẽ plus satis in vsu lactis persistitur, & hæc eadem nascuntur mala (præter id quod spectat ad incrementum) & moribus ẽt, ingenio incommodatur. Nam vt infans ætate procedit, siccatur naturaliter, & durescit. Si igitur eius temperamento alterato, cibus manet idem, fit vt qui similis erat, contrarius iam sit, atque qui naturalem seruabat humiditatem, excrementitiam inducat, quare & morbosam. Humidum igitur faciet præter naturam. Sed & frigidum, & caloris naturalis

inopem

inopem. quia vbi iam est tempus ablactandi, infans solidiores appetit cibos, quos & potest conficere. Si igitur dentur tenuiores, & debiliores quàm pro eius concoctrice facultate, debilior fiet homuncio, & naturali calore minùs abundans (marcescit enim naturalis calor cibo tenuiori) ac proinde breuioris vitæ. Nam caloris naturalis robore seruatur, & producitur vita. In hanc sententiam dixit Hippocr. 6. Epid. comm. 4. imbecilli victus frigidi, robusti verò calidi: & rursum Comm. 5. eiusdem sexti, imbecilliora cibaria breuem vitam habent. Sed & quod ad mores attinet, & ingenium, perinde probatur. Si enim Plato recte dicit, humiditatis redundantiam stupiditatis infantilis causam esse, constat nimium vsum cibi adeo humidi contrarium esse prudentiæ: Quoniam verò calori detrahere naturali indicatum est, augebit timiditatem, eritq; contrarius fortitudini. Fiet igitur, qui non ablactabitur tempestiuè, debilis, mollis, & stolidus. Plurimum itaque refert, suo tempore infantes ab vberibus abducere. tempus verò legitimum esse perfectum bienniū, constat ex communi medicorum omnium sententia, & ipsis naturalibus inditijs. Ad id enim tempus in plerisq; dentibus os impletur, & pueros panem auide euenit arripere, ac plorantes poscere. natura scilicet, & instrumentis, necessitatem, vt digito, indicante.

CA-

CAPVT OCTVAGESIMVM QVARTVM.

IN Euangelio Matthei. Cap. 6. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. si oculus tuus simplex, fuerit, totũ corpus tuum lucidũ erit. Si aũt oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuũ tenebrosum erit. his consonare vr̃, quod ab Hipp. 6. Epid. sectione 4. dicitur, his verbis, Oculi vt valent, ita & totum corpus, eam enim orationem in nostris commentarijs indicauimus, ęquè ad medicinam, & physiognomoniam, & philosophiam morum pertinere posse, si quidem oculi pręalijs omnibus corporis partibus notas prębere possunt morborum qui infestant, & morum in quos quisque natura est propensus, & motuum animi, siue hilaris est, siue tristis, siue iratus, siue timet, siue aliud quiduis patitur. Nimirùm librum Prognostici inchoat Hipp. à facie & oculis: & physiognomici nulla ex parte accipiunt plura signa, quàm ex oculis, neque verò tot, vt facilè est videre apud Arist. in libello de physiognomia, & apud Hippocr. libro 2. Epid. sectionibus quinta, & sexta, in quibus sunt multa pertinentia ad hanc philosophiam; eorũ verò pars maxima spectat ad oculos. Nimirùm, vt super vltimo cap. libri Ecclesiastis explicuimus, hominis facies vocatur platea animæ, & oculi vocantur aspicientes per foramina, quia in facie sunt omnes sensus, quapropter illic videtur anima, vt in foro versari, ac negociari cum rebus externis. Sensuum verò perfectissimus, atque exactissimus ęst visus. Atque per ocilos, quam per aures, & nares, & os, tantò magis videtur exu

re ipsa

re ipsa vis animæ, ac se se manifestè prodere quasi per fene-
stras: vt à Platonicis omnibus, atque adeò à Galeno, existi-
matum sit, vere ipsam animæ facultatem exire ad videndum
atque visionem longe ab homine agi. Certè constat fulgoris
illius sensifici, qui spiritibus animalibus inest, multò plus
abundantiusq; venire ad oculos, quàm ad aliud quodpiam
sentiendi instrumentum, atque per hoc multo magis cum
externis communicare animam. Hinc fit, vt quid patiatur,
qualisq; sit, nulla in parte apertius indicet: atq; vt verissimũ
sit, quod Hipp. loco citato dixit, vt oculus valet, ita & totum
corpus. Porrò nomen oculi propriè dicitur de corporali vi-
dendi organo: metaphoricè verò de acie mentis, hoc est, in-
tellectu. Quia vt ille videt corporalia, ita hic incorporea. Hac
metaphora, & Philosophi omnes, & Poetę etiam vtuntur. in
sacris verò est frequentissima. Illud enim Psalmi duodecimi,
Illumina oculos meos, ne vnquàm obdormiam in morte, &
illud vigesimi quarti, Oculi mei semper ad Dominũ, nõ de
corporalibus his oculis, sed de mente venit intelligendum.
Neque enim optandum est, ne vnquam obdormiamus cor
pore, sed mente, & in peccatis. Neque refert corporeos ocu-
los intentos semper esse in Deum, quem illis oculi non vide
bit homo, & viuet, sed mentem. Significatur verò hæc no-
mine oculi. Quam metaphoram persequutus optimè est
Plato. lib. 7. de Rep. seu de iusto, ita de mente disserens, cõ-
paransq; cum corporali oculo. Præsens autem ratio nobis in-
nuit, primùm vim quæ est in animo cuicunque, deinde in-
strumentum quo res discere quisq; potest, perinde ac si ocu
lum impossibile esset, aliterquam vnà cum toto corpore ad
clarum obiectũ ex obscuro conuertere. Ita tota mente à ge
neratione vsq; ad id qđ ens dicitur, circum agere oportet,
vt quòd clarissimum est, possit speculando transcendere.

Hoc autem ipsum bonum esse dicimus. Ad hoc igitur ipsum eruditio competens erit, facultas quædam animi dirigendi, vt ipsius oculus, quàm facillimè & efficacissimè conuertatur, quæ huic oculo aciem, visumq; non dabit, sed eũ potiùs, cum visum quidem habeat, neque tamen rectè conuersus sit, neque quod decet aspiciat, conuertere omni machinatione contendet. Ecce vt Plato mentis aciem oculum vocet, atque per oculi analogiam definiat. Ergo quod physici, & physiognomici de corporali oculo affirmant, qualis scilicet is est, tale esse & totum corpus, hoc Dominus transfert ad oculum animi, hoc est intellectum, dicens, Lucerna corporis tui est oculus tuus, si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit. Quasi diceret, vt oculus est lucerna corporis, ita mens seu intellectus, animæ, quæ est præcipua hominis pars, ac per quam homo bonus, *aut malus* dicitur. Velut ergo, vt valet oculus, ita valere agnoscitur totum corpus; ita vt valet intellectus, valet anima, ac per eam totus homo, qui nunc significatur nomine corporis. Si igitur (inquit) oculus tuus simplex, hoc est bonus est, totum corpus (hoc est, totus homo) lucidum erit. Si autem oculus fuerit nequã, homo totus erit tenebrosus. Vbi est animaduertendum, in sacris, cum hæc de mente, aut de homine enunciantur, idem esse simplex, seu bonum, & lucidum; atque nequàm, & tenebrosum. Nimirùm radix, ac principium peccati, est ignorantia, & tenebra. Principium autem verè virtutis, lux & perspicacia mentis, intuentis primum ac verum bonum. Vnde à causa ad effectum translato nomine malus vocatur tenebrosus, & bonus lucidus, & ipsa bonitas, lux & sapientia: & malitia tenebra, & stultitia. Qua phrasi tota scriptura sacra, maximè verò libri Sapiẽtiales referti sunt. Philosophis etiam omnibus est semper in ore illud Aristo. 3.

Ethicorum Cap. 1. Omnis peccans est ignorans, Causam verò non omnes assequuntur, immo plerique dubitant, quod non videantur peccata ex ignorantia fluere omnia, sed quædam. Immo verò, quæ verè ex ignorantia, ea aut omnino non esse peccata, aut leuiora videantur, siquidem & Paulus de seipso dicit in Epistola prima ad Timotheum, Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. ignorantia igitur non videtur facere, sed aut tollere, aut imminuere peccatum. Porrò plerisque hominibus videtur, se non ignorare quid faciant, cum quid peccant, sed velle potiùs scientes & volentes, sequi deteriora. Hæc autem dubitatio nulla ratione melius dilluitur, quàm adhibita causa, qua dicta asseritur thesis, puta peccatum omne nasci ex ignorantia, & tenebra. eam verò reddit optimè Plato, loco nuperrimè citato ex septimo de Rep. dicens, mentem humanam velut oculum quendam esse, eumque cum conuersus est, ad res & negocia huius seculi, auersum necessario esse à veris & ęternis bonis, ac proinde nō posse ea perspicaciter intueri, ideoque neque videre, nisi tenuiter, neque ab illis permoueri, sed à rebus caducis trahi, vtpotè quas videat exactius: eum verò, cuius mens diuinis rebus sit intenta, circa humanas cęcutire, non aliter ac qui è luce splendida repentè se transfert ad tenebras. Hinc fit, vt filij huius sęculi (dicitur hoc Cap. 16. Lucæ) hoc est qui res huius sæculi habent cariores, quàm diuinas, prudentiores sint in generatione sua, hoc est, in tractandis negocijs secularibus, quàm filij lucis, qui in his id solùm quòd verè bonum, & verè ens est, habent intensos mentis oculos. Ijdem verò, qui in his rebus sunt perspicaciores, circa diuinas cœcutientes, & stulti facti peccant: quia vera bona tenuiter vident, vtpotè à quibus habent oculos auersos. itaque vtrique sunt perspicaces circa quę

habent ocúlos intentos, & cęcutientes circa contraria, vndé & illud Pauli prima ad Corinthios Cap. 3. etiam intelligitur facilè. Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſeculo, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens. Sapientia enim huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. Ignorantia itaque eius qui peccat, eſt in auerſione oculorum mentis à Deo. Proinde monet ibidē Plato, eius oculos diſciplina, & meditatione ad vera bona ſenſim conuerti. quia ſiquis repente velit, diu occupatum in rebus caducis ad vera bona transferre, nihil proficiet, quia excęcabitur repentino lucis intuitu, vt qui diu moratus ſit in tenebris. paulatim verò meditatione, & exhortationibus tranſfertur mentis oculus ad veri boni contemplationem facilē, vnde & reſipiſcet. Quamquam nonnulli etiā repente tranſláti ſunt, atque ijs quidem ſolet repentinus fulgor *multas* excutere lachrymas; quorum multi quaſi dolore *perteriti* retrocedunt, nonnulli verò quibus Deus maxime fauet, etiā perſeuerant. Conſtat itaque vt vera virtus ex vera mentis oculorum luce; nequitia verò naſcatur ex tenebris. Nam & ſi vtrique, & boni inquam & mali, in ſuis quique rebus ſint perſpicaces, tamen quantò res diuinæ humanis ſunt illuſtriores, ac meliores, tantò etiam præſtat bonorum ſapientia malorum ſagacitati (nimirùm ſcientia ex obiectis accipit dignitatem) quare hæc ad illam tenebra eſt, illa verò lux. Prouerb. 4. Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruant: iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendida procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem. Meritò igitur in tenebris verſari dicuntur impij, boni verò ambulare in luce, atq; adeò, quod probum lucidum, quod nequā tenebroſum. Quòd verò eorum qui peccant, plerique nihil ſe ſentiant ignorare, nihil obſtat dictis, quim potiùs hoc ipſo ſunt inſipientiores, hoc ipſum adijcientes ſuæ incipientiæ, quod ſe putant ſcire, quæ

ignorant. Nimirũ teste Arist. Cap. 3.septimi Ethicorũ, sunt velut furentes, & ebrij, qui de quacunque re interrogentur, respondent nonnunquàm, ita, vt videantur sapere, & eligũt, faciunque contraria. Duodecimo etiam Cap. Prouerb. legimus. Via stulti recta in oculis eius. Quod verò obijciebatur de ignorantia, quæ peccatum minuere, potiusquàm augere videtur, explicemus. Dicta ignorantia, quæ auersio intellectus à vero bono est, non potest abesse ab eo qui peccat, illam enim facit perturbatio mentis qua tenetur; & qui in illud bonum habet mentem intentam, videtq́; illud perspicaciter, fieri non potest vt mala eligat præ illo. naturaliter enim ferimur in bonum, atque hoc ipsum in ratione boni est. Quare qui deteriora eligit, meliora non satis vidit, & ea quidem ignorantia non minuit, sed auget peccatum, quia ea ipsa maxima improbitas est. Habere inquam mentem auersam a Deo, cum possis conuertere, aut studere, vt conuertas. Quidam verò præter hanc, quæ communis omnibus qui peccant est, ignorantiam, habent aliam peculiarem circa propriam materiam peccati, vt qui ignorans diem festum esse, rei sacræ non interfuit, aut ignorans esse alienum, quidpiam abstulit. ea quidem ignorantia culpam semper minuit, nisi sit studio procurata. grauius enim esset, sine vlla excusatione, scientem ac considerantem diem esse festum, & rem alienam, peccare; si verò nulla negligentia in causa fuit vt ignoraret, etiam tollit omnino peccatum, quia vt Aristo. Cap. citato ex tertio Ethicorũ dicit, cum tali ignorantia non est electio, sine qua esse peccatum non potest. Nihilominus est semper peccatis adiuncta ignorãtia ea, q̃ in oculi mentis auersione consistit, vt oĩs vera bonitas ab eius oculi in Deũ conuersione, ꝓcedit. Quapro

pter

pter vt habet is oculus, ita & totus homo. Atque si oculus is fuerit simplex, totum corpus erit lucidum; si nequam, tenebrosum. vt explicatum est.

CAPVT OCTVAGESIMVM QVINTVM.

AP. 16. Mathei, ait dominus. Vespere facto dicitis serenũ erit, rubicũdum est enim cęlum: & mane, hodie tempestas, rutilat enim triste cęlum. Quæ verba hauddubie non sunt dicta à Domino, vt doceremur tempestatis, aut serenitatis præsagia, sed vt arguerentur illi ad quos ea verba habita sunt, ex suo ipsorum sermone. Nam addit faciem ergo cœli dijudicare nostis, signa autem temporũ, nõ potestis? Verum quia non vulgi solùm, sed Philosophorum etiam, & agricolarum, & naûtarum est ea assertio, quibus, vtpotè talibus obseruationibus deditissimis, fides non debet denegari, huius quoque si fieri potest, reddenda hoc loco causa est. Ea verò mihi esse videtur, quòd nubes densæ tactæ Sole obliquo, qualis est qui iam occidit, nigriciem præ se ferunt. Quæ ergo rubicundæ sunt, non sunt adeo òpacæ, & densæ, sed penetrantur lumine, quapropter in diem posterum nullum indicant tempestatis apparatum; serenitatem ergo promittunt. Cum verò oriente Sole, triste hinc inde, & nubilosum se exhibet cęlum, plerunque solent ad primum orientis Solis occursum dispergi nubeş. Quæ tamen si densæ sunt, quales cũ tristo cęlũ, non dissipantur, sed excepti per eas radij Solis videntur rutilare. Postremò vero, vesperi, cum Sol, cum quo toto die sunt colluctatæ, languescit, concurrunt, densantur, fiuntque imbres.

CA-

CAPVT OCTVAGESIMVM SEXTVM.

AP. etiam 12. Lucæ eodem modo arguens hypocritas, ait Dominus, cum videritis nubem oriẽtem ab occaſu, ſtatim dicitis nimbus venit, & ita fit, & cũ Auſtrum flantem, dicitis quia æſtus erit & fit. Horum verborum multò magis rationem reddi oportet, quàm priorũ. Quia non ſolùm quaſi vulgi ſermonem protulit, ſed adiecit, & ita eſt. Quaſi in eo iudicio ferendo de imminente tempeſtate, non deciperentur. Sanè vt incipiam ab vltimis, Auſtro ſuccedere ęſtum, & experimento eſt compertiſſimum, & rationi valdè conſentaneum, cum Auſtrum calidum ventum eſſe, & oppoſitum illi Aquilonem frigidum, omnes qui de ventorum agunt naturis, vno ore confiteantur, neque ſolum ſecundum hanc qualitatum primarum oppoſitionem, ſed ſecundum alteram etiam cõtrarios eſſe putant illos flatus, Auſtrum ſcilicet humidum, Aquilonem ſiccum, vel hoc argumento, quòd tempeſtates Auſtrinæ plerunque ſunt etiam pluuioſæ, ac ſemper blandæ; Aquilonares plerunque ſerenæ ac ſemper arentes: atque adeo, quòd flante Auſtro facile res putreſcunt, vtpotè calidi, & humidi flatus contractu alteratæ, Aquilo à putredine liberat, ſiccans, & refrigerans. Huc pertinent illa verba Iob. Cap. 37. Nonne veſtimenta tua calida ſunt cum perflata fuerit terra Auſtro? Verum cur Auſter talis ſit, memini me antea dixiſſe. Nimirùm quia flat à meridie verſus Septentrionem: meridiana vero mundi pars abundat igne prę mundi lateribus, hunc ergo allicit Auſter.

Aqui-

Aquilo contrariam ob causam frigidus est, quia scilicet, aduersus ignem latus, illum abigit. Sed dices, oportere vt eadem causa Auster siccus, & Aquilo humidus sit, quia ignis non solùm calidus, sed siccus etiam est. Cæterum, vt hæc illis insint, alia causa est. Nimirùm qui venit à frigidiori mũdi parte, a frigidiori cęlo repulsus, non effertur in sublime, sed decurrit iuxta terram, ac proinde humiditati aeris sublimioris minus admiscetur, contra, qui venit a parte mũdi calidiori effertur in regionem mediam aeris, vbi a vaporibus, quibus cum miscetur, multam recipit humiditatem. Cur ergo flanti Austro succedat ęstus, hæc est causa. Cur verò nimbus ascendente nube ab occasu, oportet scrutemur. Certè Elias cum futuram copiosam pluuiam, post tam longam ariditatem Regi Achab prophetauit. 3. Regum Capit. 18. dicitur vidisse nubem ascendentem a mari. *Dicitur enim* Ecce nubecula parua, quasi vestigium hominis ascendebat à mari. Constat autem ascendisse ab occasu Solis. Nam Palęstina ad occasum habet mare. Censebatur ergo, vt existimo, in illa regione pluuiæ signum, nubes ex occasu ascendens, quia cum ad occasum haberent mare, inde ascendebant, eratque id signum illi regioni proprium. Nobis verò quibus mare æquè ad occasum, & meridiem, & Septentrionem est, æquè ex his omnibus partibus ascendunt nubes nimborum nuntiæ, Britanis ascendunt vndiq;, vt qui mari, vndiq; cinguntur.

CA-

CAPVT OCTVAGESIMVM SEPTIMVM.

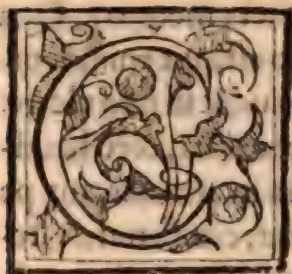

AP. 10. Lucæ ait Dominus. Et appropians alligauit vulnera eius, infundẽs oleum & vinum. Quibus verbis per insinuationem, videtur commendare ad vulnera oleum & vinum; quod græcis vocatur οἰνέλαιον. Videtur verò ad id alia quidem ex parte medicinæ placitis consonum, ex alia autem dissonum. Nam de vino Hipp. libello de Vlceribus ita inquit, Vlcera vniuersa, nisi vino, humectari non opportet, nisi in articulo fuerit vlcus. His verbis Hipp. commendat vinum ad lauandum vlcera: Vituperat verò omnem aliam humectationem, quantò magis eam quæ agatur oleo. De quo paulò infra idem Hippoc. dicit, At oleum, & quæcunque mollia, aut oleosa sunt medicamenta, talibus vlceribus non conducunt, si non valde iam ad sanitatem tendant. Neque vlceribus ex recenti vulnere oleum conducit, neque mollientia, neque adiposa medicamenta, tum aliâs, tum quòd vlcus ampliore purgatione opus habet, Gal. quoque tertio libro meth. commendat vinum, & vituperat oleum ad curanda vlcera. Nam Cap. 4. ita inquit, vinum igitur omnis vlceris, quà ulcus est, optimum est medicamentum, Cap. autem 2. eiusdem libri inquit, Oleum namque cauo vlceri infusum, ad verissimum omnium medicamentorũ est, cum si ita mederi voles, ipso vsu intelliges sordidum ac male olens vlcus fieri. Videtur ergo id medicamen, quo in parabola dicitur vsus Samaritanus, partim fuisse vtile, partim verò etiam noxium. Neque sanè

(vt hoc obiter dictum sit) & si id medicamen fuisse ineptissimum quis existimet, quidquam detrahitur sacræ lectionis autoritati. Nam illo in loco hominis charitas, non medicinæ peritia commendatur. Nihilominus mihi etiam sonat, velut medicaminis ad eam rem idonei, facta mentio. Qua autem vino & oleo vteretur, duplex ratio est, aut enim seorsum aut admistis. Seorsum quidem, interius, & in ipso vlcere: vino exterius verò, & super circumsitis partibus, oleo hauddubie vtilissimè vteretur, nisi essent vlcera in articulis, aut penetrantia in capite. Nam vinum mundat, confortat, & siccat vlceratam partem; oleum verò sanas circum circa existentes fouet, & si quæ est in illis doloris causa, mitigat. At verò, an infusum Oinelcum, quod vino & oleo constat, vtile esse potest, difficiliorem habet inquisitionem. Certè *vlcus* simplex, & quod prima, vt dicunt intentione cur*andum sit* non indiget oleo, quia tale siccationem solùm, & agglutinationem desiderat, quorum neutrum præstare potest oleũ. Non læditur autem oleo magnopere, nisi quod sordidũ est, & putredini valde opportunum, quia oleum hæc magnopere auget, est nihilominus aliquod vlcus quod vsu olei multũ iuuatur: in quo scilicet pus moueri est opus, vt quod cum contusione consistit. Sunt ergo quædam vlcera, quæ oleum amant non solùm partibus sanis quæ circunstant, ad motum, sed infusum etiam intro. Atqui neque ea quæ oleum solùm purumq; respuunt, vt quæ caua & sordida, statim etiam læduntur omnibus, quæ partem aliquam eius recipiunt: nam cerato ex oleo cera & ęrugine ęris expurgantur, replentur carne, & sanescunt. Cum igitur sint vlcera, quæ solo oleo gaudent, & recentia omnia quæ in carne consistunt vino solo plurimùm iuuentur, & ea etiam quæ solo oleo læduntur, commistum cum alijs amicè recipiant, plus aut minus, vt

res

res exigit, ſint etiam haud dubie quibus miſtura ex oleo, & vino ſit accommodatiſſima, quibus; ſcilicet, vlcus ſit crudiuſculum in carne (nam nerui neque vinum, neque oleum ſimplex amant) & aſperum, & phlegmonis aliquid per partes habens. Ea enim ſolum oleum fecerit ſordida, ſolùm vinum irritauerit, & exaſperauerit, óineleum verò mitigauerit (anodinum enim eſt) emollierit, ſimulque roborauerit particulam (conſtat verò id modicè calidum debere infundi) fuerint verò talia hauddubie vlcera eius qui à latronibus percuſſus, ſemiuiuus relictus eſt. Siue enim fuſtibus ictus ſit, quod plagarum nomen ſonat, ſiue enſe vulneratus, oleo neceſſario indigebat. Nam ſi contuſione erant inflicta vulnera, nihil potiùs: ſin autem ſola inciſione, tamen deſtituto ſine alligatione tandiu ſub dio, ab aere hauddubie eſſent exaſperatæ, & refrigeratæ partes, cui malo nulla re melius ſuccurreretur, quàm calente óineleo. Itaque bonus ille Samaritanus, non piè ſolùm, ſed prudenter etiam videtur ſuccurriſſe. Idem etiam medicamentum vtile ſit ad partes verberibus contuſas, ſimul, & dilaceratas. Quod innuitur etiam illis verbis Iſaiæ Capit. primo. Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non eſt circumligata, neq; curata medicamine, neque fota oleo.

CAPVT OCTVAGESIMVM OCTAVVM.

AP. 20. Actuum Apostolorum scriptum est, Iesum Seruatorem nostrũ, suo ore dixisse. Beatius est magis dare, quàm accipere. Quæ assertio etsi nullum desideret argumentum, vtpotè diuina autoritate confirmata, physicam etiam habet monstrationem, solo eo posito, quòd beatitudo in bonorum abundantia sit, miseria in priuatione, aut contrario; quod ex ipsis nominum notionibus, manifestum est. Cum igitur dandi principium sit, ipsum habere, recipiendi verò in vacuitate, quia *nihil potest* dare id quo caret, neque recipere id quod habet, constat beatius quidam esse ipsum dare, quàm recipere. Obijciet autem quispiam recipiendi cupidus, quia beatius est habere quàm carere, beatius esse recipere quàm spoliari, quandoquidem ex fine debent æstimari omnia, finis vero recipiendi est habere, dandi verò carere. Coniunctis ergo vtrisque rationibus constat fieri, vt illud sit longè beatissimum, dare semper, & abundanter, & nihil amittere, quod primæ, ac summæ, & beatissimæ causæ necesse est tribui, cui ex sese est sufficientia summa. Causis quoque naturalibus, quæ scilicet, sine deliberatione operantur, euenit dare nihil amittendo ex suo, hæque tunc dare possunt magis, cum habent meliùs. Ignis enim cum actu est, ignis formam tribuit, quod verò est potentia ignis, & adhuc caret, recipere potest. Itaq; in mere naturalibus, hauddubie, dare est meliùs habentis, & per eam largitionem nihil ammittitur, eius quod inerat largienti.

gienti. Verum quoniam de talibus nomen beatitudinis nō dicitur, nisi fortè æquiuocè, necesse est videre, an de humanis largitionibus, quæ non sine aliqua bonorū expensa fieri possunt, dicatur illud verè. Constat autem quandoquidem hoc ad mores hominum spectat, Ethicam desiderare monstrationem. Quam non aliunde possimus meliùs petere, quá ex Arist. Cap. 7. libri 9. Ethicorum. ea pendet ex bonorum differentia. Nimirùm bona omnia, & hominibus expetibilia, sunt in triplici genere: nam honesta, aut vtilia, aut voluptuosa. Horum, quiuis homo bonus (penes tales enim oportet esse iudicium) concedat, præstantissima esse quę honesta: posthæc quæ vtilia: omnium vilissima tantum voluptuosa. Dico autem tantum voluptuosa. quæ nihil aliud afferunt quàm voluptatem. Nam voluptas quæ accedit ex honestate, aut vtilitate, aut etiam ex eo quod assequutus sit ea quæ voluptuosa, & animum suum expleuerit, ea non est differentia bonorum, sed perfectio, & finis, ac summum cuiusque generis. Velut summum virtutis est, cum iam quis cum delectatione bene agit. Summum etiam artis quæstuosæ, cum quis negociatione delectatur. Summum turpitudinis, cum quis gaudet explesse se voluptatibus. Has enim pęnitentiam subsequi oportet, non gaudiū. Ita cum sic se habeant bona, & fęcilitas sit in fruitione bonorum, optimorum præcipuè, plurimorum, & maximorum: & largiri sit res honestior, accipere vtilior, constat, tanto beatius esse dare quam recipere, quanto præstat honestas vtilitati. Præstat autem, tum ex sese, quia ita videtur omnibus hominibus, qui non sunt animo ęgro: tum etiam quia honestas diuturnior est, quàm vtilitas. Quin etiam honestas per sese ęterna est, vtilitates verò, paucæ non breues. Nam vtilitas accipiendi perit, simul ac consumptum est quod donatur, quia inde

solum

ſolùm eſt; honeſtas verò dandi eſt æterna, quia non eſt ex re donata, ſed ex ipſo dediſſe. Fieri autem non poteſt, vt qui dedit non dederit, per accidens quidem perire poteſt honeſtas dandi pereunte memoria, ex ſeſe autem æterna eſt. Quapropter ſi quæ eſt in rebus memoria, quæ in nullam vnquã obliuionem poſſit incidere (vt certè eſt) conſtat nullam vnquàm honeſtatem, nihil quod rectè actum ſit, penitus perire poſſe, ſed æternum eſſe. Contra verò in eo qui accipit, cõſumpto dono perit vtilitas, manet verò illa inhoneſtas, & illiberalitatis nota, quæ eſt in recipiendo. Præterea, beatitudo (autore Ariſt. qui maximè ſequitur communem hominum bonorum ſenſum) conſiſtit in operatione ſecundum virtutem, cum omnium bonorum ſufficientia. Largiri autem eſt liberalitatis, virtutis quidẽ honeſtiſſimæ: accipere verò ad nullam virtutem ſpectat, niſi fortè rarò ad amicitiam. *Eſſe autẽ* ita, vel inde conſtat, quòd dare difficilius eſt, vtpotè in quo virtus verſatur, accipere verò facilè, vt quod plerunque ex vitio eſt, aut indigentia. Igitur hauddubie eſt beatius dare, quàm recipere. Conſtat verò ex dictis, non vtcunque neq; vbicunque eſſe beatius, ſed cum agitur ſecundum virtutem (ea enim dicebatur eſſe ſumma beatitudinis cauſa) cum oportet, ſcilicet, & vt oportet. Hæc enim virtutes omnes committantur, ſiquidem cum prudentia coniunctæ neceſſario ſunt. Talis autem largitio alios ſanè augebit bonis, largitorem autem ipſum non ſpoliabit, neque miſerum reddet. Rationem enim habet propriorum bonorum liberalitas. Igitur liberalis largitionis extremum, non eſt bonorum vacuitas, ſed adiectio potiorum, puta honeſtatis, & honoris. Neq; recipiendi extremum eſt abundantia bonorum, ſed quorundã abundantia, cum quadam nota potiorum, puta cum quadam illiberalitate. Quapropter ij, qui bene de rebus ſentiũt,

bea-

beatiores iudicant eos, qui largiuntur, quàm qui recipiunt. Atque hac ipsa causa censet Arist. plus amare eos qui beneficia conferunt, quàm in quos sint collata, vtpotè maius inde bonum consequuti. Ita etiam à parentibus amari filios, plusquam redament. Contra qui receperint, citius recedere ab amicis, quàm qui largiti sint, quòd scilicet amissa vtilitate, nihil illis restet in amicitia præter illiberalitatis memoriam: his verò restet semper suauis recordatio benefactorum. At dices non ergo omnis largitio commendatur præ receptione, sed ea tantùm quæ liberalis est. Multæ autem largitiones sunt pessimæ, quæq; in summam miseriam ipsos largitores adigunt. Certe laudari, diciq; beata non potest, nisi ea quæ sit studiosa largitio. Neq; dubium est, honestius esse recipere ab amicis, ne illis videaris intractabilis, & ex arte honesta mercedem, vt familiam nutrias, quam dando siccarijs, aut meretricibus, patrimonium perdere. Sed oportet vt alijs omnibus in rebus, æqualitatem comparationum seruare, conferreq; studiosa cum studiosis, & praua cum prauis, eritque ità generatim atque omnino, beatiùs dare quàm recipere. Nam & liberalis qui largitur, beatior est multò, eo qui recipit mercedem iustam; & prodigus est minùs malus, quam auarus, vt idem Arist. multis argumentis probat Cap. I. quarti Ethicorum ad Nicomachum. Quorum hæc sunt præcipua. quòd prodigalitas prodest multis, auaritia nulli: quod curari facilius potest; idque multis de causis, & quia propinquior est liberalitati, cum habeat communem cum ea voluptatem dándi, & dolorem recipiendi, & quia ipsa seipsam curat, consumens suas facultates, sine quibus largitio cessat. Auaritia verò pecunias cumulans, seipsam auget, curatur etiam ætate prodigalitas; auaritia crescit senectute. Itaque prodigalitas his causis minùs mala esse probatur, quam auaritia. Quod

quidem vt exacte consideretur aliqua indiget animaduersione. Non enim omnino, neque semper ita habet. Nam sunt vtriusque vitij multi gradus. Est siquidem prodigus, qui sua omnia, sibiq; necessaria distribuit, etsi non omnino indignis: deterior adhuc qui talibus largitur sua & aliena, aliena scilicet rapiens, vt det quibusuis: omnium pessimus, qui consumptis iam proprijs, rapit aliena, tribuitq; indignissimis. Porrò auarus est, qui non largitur ex suo pro modo suarum facultatum: multò autem magis, qui penitus largitur nihil: magis adhuc, qui retinet sua & aliena: omnium pessimus, qui sibi etiam denegat necessaria ad victum, & aliena quacunq; ratione arripit, atque omnia congerit. His ita positis, constat quosdam prodigos deteriores esse quibusdam auaris. Si tamen pares paribus gradus componas, stant adhuc argumenta quibus efficiebatur, prodigum minus malum esse, *quàm* auarum, atque adeo beatius esse dare quàm accipere, quia in bonis melius, in malis minus malum est. Euenit aũt mox dubitare ex dictis: si liberalitas rationem habere debet suarũ facultatum, atque ea cura deposita vitiosa largitio fit, quo pacto consultum esse possit cuipiam, vt vendat omnia quæ habet, & det pauperibus, quod tamen scimus dominum cõsuluisse cuidam (Marci 10. & Lucæ. 18.) atque adeo in initio nascentis Ecclesiæ ab omnibus solitum fieri Hyerosolimis? tametsi enim hi conferebant in indigentes, & dignos, tamen suarum facultatum rationem non habebant, cum darent omnia. Quod tamen necessarium esse ad veram liberalitatm indicauimus. Multò melius ad hæc intuenti, videri possit consilium Tobiæ, qui (Cap. 4.) ad filium dixit, ex substantia tua fac eleemosinam, & nolli faciem tuam auertere ab vllo paupere, ita enim fiet, vt neque à te auertatur facies domini. Quo modo potueris, ita esto misericors. Si multũ

tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude. Hîc considerare oportet conditiones simpliciter liberalis largitionis, aut commutationis. Qui largitur enim primam rationem habere debet sui, secundam eius cui tribuit. Sibi quidem cauere, ne auferat necessaria; alteri prospicere, vt tribuat vtilia. Ratio igitur quam suarum facultatum habere debet liberalis, eò redigitur tota, quàm sibi sint necessaria, quæ largitur. Cui ergo nulla bona necessaria sunt, omnia potest largiri sine vlla prodigalitate, modo recte collata sint. Porrò qui commutat, id solum videre debet, quid pro quo det. Dans enim quod minus, pro eo quod magis eligibile, vel simpliciter, vel saltem sibi, errare non potest: immo quantò excessus maior, tantò prudentiùs aget. Tobias igitur sapienter consulebat filio, ne omnia, sed pro modo suarum facultatum largiretur, vt potè patri familias futuro, vxoriq; ac proli necessariò prospecturo: sapientiùs autem multò Dominus adolescenti, qui ad celibatum, & statum nullis indigentem vocabatur, vt se ab omnibus expediret, & primum perfectę virtutis faceret gradū, pauperibus tribuendo. Eorum etiam qui in initio nascentis Ecclesiæ, prædiorum prętia ponebant ad pedes Apostolorum, est eadem ratio. Nam etsi vxores habebant, & filios, transferebant tamen ad aliam viuendi formam, ad communionem scilicet bonorum, in qua nulla esse poterat indigentia, vt nunc etiam qui cęnobia ingrediuntur. Porrò vtrique, & hi inquam, & qui relictis retibus sequuti sunt dominum, commutabant bona hæc vilissima, & maximè caduca pro optimis & æternis. quæ verissima sapientia est, & beatissima liberalitas.

CAPVT OCTVAGESIMVM NONVM.

AP. 2. Epiſtolæ ſecundæ Petri, ita ſcriptum eſt, Aduenict autem dies Domini vt fur, in quo cęli magno impetu tranſibunt, Elemēta verò calore ſoluētur, terra autem,& quæ in ipſa ſunt opera, exurentur (paucis interpoſitis) properantes in aduentum domini,per quē cęli ardentes ſoluentur, & elemenra ignis ardore tabeſcent nouos verò cęlos, & nouam terram, & promiſſa ipſius expectamus. Hoc idem videtur eſſe quod Ioanni reuelatum eſt vigeſimo primo Apocalypſis, vbi inquit. Et vidi cęlum nouum, & terram nouam. Primum enim cęlum, & prima terra abijt. & mare iam non eſt. Quod idem reuelatum antea erat per Iſaiam Cap. 65. his verbis. Ecce enim ego creo cęlos nouos, & terram nouam, & nō erunt in memoria priora. Dauid quoque in Pſalmo centeſimo primo dixit. Opera manuum tuarum ſunt cęli, ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Dominus quoque in Euangelio dicit. Cęlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. Multa alia ſunt oracula, quæ nobis indicant,mundum hunc, quem conſpicimus, mutandum eſſe, atque formam aliam longè præſtantiorem ſubiturum, tunc ſcilicet, cum ceſſabunt ortus, & interitus rerum,ceſſantibus motu,& tempore. Plerique nolunt intelligere,mutandas eſſe naturas, & formas corporum cęleſtium, & elementarium, ſed motū

cum

cum quiete commutandum, & tempus cum æternitate, manentibus tamen eisdem formis, & essentijs, atq; ob has tàm insignes mutationes quas subibunt, dici mutanda facienda que noua. Itaque permansura in illa ęternitate, Solem, Lunam, & Astra, & hos ipsos in quibus nunc sunt orbes, nullas autem circumuolutiones eorum futuras. Veniunt autem in hanc sententiam, primùm quidem, quoniam non videtur esse necessarium, hos cęlos, & hæc elementa delere, vt creentur alia denuò, sed si quàm maximè oporteret, sàtius esse, hæc reddi speciosiora, adijcique illis decorem manente substantia. Cum præcipuè dictum sit ab Ecclesiaste Cap. 3. (quod cum Platonico dogmate maxime consonare antea indicauimus) Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus perseuerent in perpetuum. Cum ergo cęlum, & elementa ab initio facta sint, ab ipso Deo sine vlla causa secunda, videtur oportere, vt perseuerent in æternum. Deinde Petrus dicit cęlos ardore esse soluendos, terram autem, & quæ in ea sunt exurenda. Cœlorum autem substantia non est vstionis, neq; verò alterius alterationis capax. Alioqui quid prohiberet multò iam antea exarcisse? si eorum cauitas plena est igne, & illi adeo rapide mouentur, & Solis fulgor eum vndecunque attrahit? multò minus intelligi possit cęlum præ ardore dissipandum, siquis ponat cum Ambrosio, Isidoro, & Basilio, cęlestia corpora ignea esse, ne autem ardore soluantur prohibere aquas, quæ supra cęlos sunt. Nam si ardore soluenda sunt illa corpora, nihil sunt minus, quàm ignea. Ardor igni non potest esse alienus, neque corruptiuus magis quàm aquę frigus. Perinde ergo sit dicere, ignea corpora calore soluenda, ac si diceres aquam frigore absumendam. Quimpotius oporteret corpora illa pertinere ad aquam, & frigore esse cōcreta modo. nam quæ concreta sunt frigore soluuntur calo-

re, quæ calore humore. Non videtur ergo consentaneum, cęlestia corpora calore, neq; vlla alia virtute elementari corrumpi posse, sed vt Arist. sensit, ac nunc omnes consentiūt esse incorruptibilia, & inalterabilia, ac proinde siquis ortuum & interituum rerum futurus finis est, sistenda priuandaque motu, ea figura qua depręhensa sint, in æternum permansura, non tamen mutanda secundum substantiam, & naturam Nihilominus maius aliquid mihi sonant illa oraculorum præscriptorum verba, mutandos cęlos, vt opertorium, ipsos perituros, soluendos, nouos creandos. Quapropter si quæ ratio inueniri possit, quam propositis argumentis pari probabilitate obijciamus, in ea certe acquiescere ęquum est. Videtur autem ex hypothesi probabilissimum esse, mundum hunc corporalem quem conspicimus, periturum aliquando esse, ac pro illo alium longè præstantiorem denuò creandum. Si scilicet, hæc series ortuum, & interituum in æternum duratura non est, sed cessatura aliquando, cessurusque motus quieti, & tempus æternitati. Alienum enim omninò à ratione est, corpora natura mobilia, quæque naturali impetu feruntur, vt cęlestes orbes, in æterna violentia contineri. Nihil enim philosophis certius quàm nullum violētum esse æternum. Cęlum autem cum naturaliter feratur circulo, præter naturam, & violentur detineretur. Neque minor inferretur violentia elementorum naturæ, si ea quoque qua li nunc sunt natura durarent. Etsi enim, corporibus suis ordine dispositis, naturalis succederet quies, esset tamen necesse, statim & illum ordinem, & quietem interturbari, actione mutua virtutum elementarium, nisi essent actiua passiuis proxima sine vlla actione: quod nihilominus rationi repugnat. Quid enim posset eas illis inducias firmare, nisi à maiori virtute illata violentia? neque enim satis sit (vt quispiam fortasse

tasse

tasse putet) sublatam esse lationem, vtpotè motum primum vt tolleretur alteratio. Est enim latio prior alteratione, nulla causa, quàm ob admotionem efficientis, & recipientis. Si autem essent ordine posita, non solùm propè essent, sed & contigua. Essent itaque omnia violenter detenta, & actione orbata, quo nihil absurdius, in illo præcipuè fęlicissimo ęuo, in quo oporteret omnia esse pulcherrima, & propriam perfectionem consequuta. Verisimilius ergo multò est, corpora hæc cęlestia, & elementaria, quæ ad hanc velut rerum genesim optimè comparata nunc sunt, exacto toto tempore, & eleuatis successiuis mutationibus, quasi toto iam negocio peracto, velut defuncta munere suo, finiri, atque alia pro illis longè pulchriora, & æternam illam requiem naturaliter expetentia, & secundum se tota inalterabilia, creari denuò, quæ immutabilibus, & æternis subseruiant, vt priora hæc nascentibus, & intereuntibus deseruiunt modò. Videtur itaque inuenta optima ratio, qua quæ nunc sunt deleantur, & & illis eleuatis, creentur pro eis alia, vt scilicet, ad tam diuersos status, res etiam diuersæ accommodentur. Neque obstat esse hæc corpora à Deo creata, vt deleri possint. Nō enim ab vlla naturali causa, sed ab ipsomet Deo qui creauit, delenda dicimus: neque sanè in nihilum (non enim hoc dignum censent Dei bonitate) sed in alia essentialiter perfectiora, in quibus horum ipsorum perfectiones maneant eminenter, demptis mobilitate cęlestium, & corruptibilitate elementarium, quæ imperfectionis sunt. Velut autem mutatio naturalis formæ in aliam perfectiorem, non vocatur interitus, sed ortus, vt cum ex embrione fit animal, ita neque mutatio quæ diuina virtute fit in substantiam præstantiorem, vocari debet annihilatio, sed creatio. alioqui limum ex quo Adam creatus est, annihilauit Deus, & costam Adę ex qua Eua. Ita

igitur

igitur dissoluere quæ fecerat, non est à bonitate diuina alienum, mutando scilicet in potiora, in quibus priorum perfectiones maneant eminenter. Alioqui necesse esset in æterno illo, & fęlici ęuo, Equos esse, & Leones, & Vrsos, ac reliqua animantia, quorum species æternæ sunt: etsi ortu, & interitu singulorum seruantur, sed omnia huiusmodi habent firmã æternitatem præcipuè in exemplari, deinde & in alijs rebus perfectioribus, in quibus sunt, vt trigonus in tetragono. Ità ergo animantia reliqua erunt in homine, & priora hæc corpora in illis posterioribus, omnia autem in exemplari diuino. Hoc est quòd mihi sonant illa verba Pauli ad Romanos, omnis creatura parturit vsque ad huc, hoc est in potentia est ad aliam perfectiorem naturam: Quod non solùm soluendos esse cęlos, sed ardore soluendos Petrus dicit, aliquantò vr̃ difficilius, & ob eas obiectiões quas antea scripsi*mus, & ob* eã quã tetigimus modò. Nimirũ quæ à Deo ipso p se, ac sine cã secunda compacta sint, non posse ab alia cã solui, sed solũ ab eo ipso à quo sint coagmentata. Quæ igitur Deus ipse cõposuit, vt cęlestia corpora, haud quaquam dissoluet ignis, neque alia causa ipso Deo minor. Certò ita est, virtutem diuinam apponi necesse est, vt deleatur quod Deus ipse fecit. nõ igitur ignis delere, aut dissoluere cęlos poterit sua ui, sed diuina, quàm Deus illi tunc, ad id ministerium exequendum apposuerit. Velut damnatorum corpora torquebit non corrumpens, ac multò magis, vt nunc torquet animas damnatorum. Nimirùm corpore hoc natura violentissimo vtitur Deus ad actiones, quæ omnes naturæ vires excesserunt, aut igitur hoc modo ignis dissoluet cęlos, aut orbis mutationem inchoabit, totam hanc corruptibilium corporum molem exurens, interimque Deus sua virtute demolietur cęlos, vt videatur tota mundi machina conflagrare. Diceturque ita

verè,

verè, per synedochem, totus mundus igne perire, quia vrendis omnibus combustibilibus, mutationem recipiet. Complebiturque tunc quod Psalmo quadragesimo nono cecinit Dauid dicens, Deus manifeste veniet, Deus noster & non silebit. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida. Solùm igitur superest, de hyppothesis, ex qua fluunt hæc, probabilitate dicere. An scilicet, futurus aliquis ortuum, & interituum finis sit. Futurum autem esse, videtur facile ex indicatis antea colligi posse. Indicatum enim est, mundum hunc æternum nõ esse, sed incepisse aliquando, cum antea non extitisset. Indicatum quoque eum esse vnicum, totum, pulchrum, & perfectum, ferriq; totum in summum bonum, à quo creatus est. Creati verò mundi velut apicem, & per quem in Deum feruntur omnia, esse hominem. Hunc enim esse propter Deum, & propter ipsum reliqua, atque animos hominum esse immortales. Ex his fit quod quærimus. Si enim mundus pulcher, ac perfectus est, necesse est omnia in illo esse, mẽsura, numero, & pondere, certis effecta. Nam neque magnitudo, neque multitudo actu infinita esse, neque intelligi potest. Quod autem infinitum potentia, deforme, & imperfectum est. Nam est id cui semper aliquid deest, constatq; ea infinitas, ex nunquàm finienda adiectione, quæ perfectioni est contraria. Nam perfectò, quà tale, nihil deest, nihil adijci potest. Cum igitur humani animi à mundi exortu continenter creentur in corporibus, atque separati permaneant. si generatio hominum nunquam esset cessatura, illorum esset futura multitudo potẽtia infinita, quo nihil imperfectius, neque magis inconcinnum. Cum præcipuè sit mundi pars, earum quæ cum corporibus habent aliquid commertij, præstantissima. Ad pulchritudinem ergo & perfectionem mundi spe-

dispectat, esse certum numerum creandarum animarum, qui vbi perfectus erit, necesse est, aut easdem rursus redire ad corpora per palyngineſiam Pythagoricam, aut generationũ naturalium esse finem: si autem generationum, & motus, & temporis. Quantum igitur habet improbabilitatis naturalis illa Palyngineſia, tantum probabilitatis habebit, finem habituram hanc rerum geneſim. Sed ex ipsa humanæ animæ natura colligitur hæc ipsa assertio. Indicatum enim animam hominis id habere præcipuum præ formis corporum, quod est separabilis, idq; singulare præ omnibus substantijs incorporeis, quod est etiam actus corporis. Itaq; est pariter substantia incorporea, sine corpore potens existere, vt Angelus Dei, & actus corporis, vt forma alia quæuis. Igitur & cũ est in corpore potest separari, & cum separata, expetet *vniri*. non sunt igitur sine corporibus æternum victuræ. *Alioqui* quod corporibus cęlestibus, & elementaribus timebamus, eueniret animabus, vt scilicet, æterna priuatione rei naturaliter expetitæ tenerentur. Quod tãtò longius à ratione abest quantò vacuitas cum sensu miserabilior est, quàm sine illo. Verisimilimum ergo est, illas sua corpora aliquando resumpturas. Si ergo naturalis palyngineſia impossibilis est, superst, vt sit alia longè superior, quę diuina virtute peragatur. Non aũt vt naturalis virtus, proferet aliã post aliã regenerationẽ quasi generationem pristinam ordine repetens (successio enim hæc impotentiæ naturalis est) sed vnam totamq; omnium simul efficiet palyngineſiam, tunc scilicet, cum perfectus earum erit is numerus, quem ratio proportionis ad alias intelligentes substantias exiget. Si quando igitur animi omnes sunt sua corpora resumpturi, certe postquàm separati sint omnes. Separati autem esse omnes non poterunt, antequam finis sit nascendi. Necesse est igitur, nascendi finis ali-

quando futurus sit, atque ideo & mouendi, & temporis. Hinc autem fiebat, vt & cęli, & elementa essent in alia corpora præstantiora abitura. Verè igitur tota hæc mundi moles peritura est, ac pro ea alia longè pulchrior creanda, nullis mutationibus idonea, sed domus æternitatis futura. Quapropter omnia oracula quæ æternitatem corporum, quæ nunc sunt videntur asserere, & immutabilitatem, vsque ad mundi huius finem intelligi debent. Quale est illud Psalmi centesimi quadragesimi octaui. Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in æternum, & in sęculum sæculi, præceptum posuit & non præteribit. Et illud psalmi nonagesimi secundi, Etenim firmauit orbem terræ, qui non cõmouebitur. Nimirùm Ecclesia Catholica semper proclamat Dies illa in qua cęli mouẽdi sunt, & terra. Itaq; vsq; ad mundi finẽ stabunt hęc qualia nunc sunt, nullam sententia mutationem naturalem, tunc autem deleta, mutabuntur in alia noua, & pulchriora.

CAPVT NONAGESIMVM.

APOCALYPSIS Cap. 3. Vtinam frigidus aut calidus esses, sed quia tepidus, neque calidus, neque frigidus, incipiã te euomere ex ore meo. Res est medicis omnib. notissima, & confirmatissima experimento, tepida omnia ventriculum subuertere, frigida verò aut calida retineri multò melius. Vsque adeo, vt sola aqua quæ per sese nullam vim vomitoriam habet ea solùm causa, q; tepida bibatur, vomitum moueat, non omnino segniter. Huius rei causa est, quod tepidarum rerum tactus, blandus, placi-

dus, ac laxans est. Quod apertè indicant medicamenta propriè anodina, à soluendo dolore vocata, quæ tepidi caloris sunt, quia immoderatiùs frigida, & calida vtraque mordet, frigida quidem, quia contrahendo exasperant, calida quia pungunt, & ad vtrorumque tactum contrahuntur partes; ad tepidum autem, blandum & suauem, laxantur, atque extenduntur, non aliter atque animalia affixa, aut cruttratecta, quæ videmus quæcunque causa doloris accedat, siue mordēs siue pungens, sese contrahere, perfusa verò tepida, seu ad solis moderatum calorem, distendi. Ita faciunt spontè naturæ ventriculi partes. Cum verò primo occursu cum quadam voluptate id accidat partibus, mox ea tactus voluptas vertitur in tristitiam, & anxietatem, ob quam accidit abominatio, & vomitus. Nam ventriculus bene constrictus, atque corrugatus circa cibum, aut potum, continet illum sine molestia, & nullam offensam ab eo sentit. Si verò laxatur, demittit, qui dimissus ponderi est ac molestiæ. Non aliter ac manus laxata euertitur ab eodem pondere, quod firmiter constricta facile sustentaret. Itaque eandem passionem afferunt ventriculo tepida, & si alioqui vomitoria non sint facultate, quam quæ sunt per sese, & propria potentia talia. Horum enim quædam, quia sunt laxantia, & emollientia, sunt etiam vomitoria, vt oleum & omnia quæ sine sale sunt pinguia: quędam sunt malignitate quadam abominabilia, vt Agaricus Turpetum, & Eleborus, & succus Raphani. Vtraque verò & si longè diuersa ratione, faciunt ventriculi in quem ingeruntur laxitatem, saltem secundum fibras obliquas, quæ subseruiunt retentioni. Transuersæ enim & quæ seruiunt expulsioni, constringuntur, insurgente virtute partis in id qđ molestum ei est. Similem huic etiam passionem facit tactus rerum tepidarum. Fibras obliquas laxat per se ob blandum sensum,

sum, trânsuersas per accidens facit constringi, ad explendum quod quia male continetur, grauat. Vt ergò famem non mouet sola penuria, & suctus ab habitu corporis excitatus, sed quæcunque similem faciunt in ore ventriculi corrugationē vt acida: ita abominationem, contrariam ei appetitui in quo famem ponimus, efficiunt non solùm quæ abominabilia per se sunt, sed & quæ quacunque ratione laxari illud faciũt, in quibus sunt quæ accipiuntur tepida, pręcipuè verò quæ liquida. His.n.accedit fluctuatio, quæ non parũ facit ad vomitionē. Ex hac calidorũ frigidorũ, & tepidorũ proprietate, accepit Spiritus Sanctus allegoriã transferens ad hominũ mores, dicésq́; vtinã frigidus aut calidus esses, sed quia tepidus es & neq; frigidus, neq; calidus, incipiã te euomere. Quæ verba sunt Dei ad hoīem improbũ, possuntq́; Theologicos sensus recipere, mei verò muneris solùm sit, ea Ethicè interpretari vt id vnde allegoria accipitur sum interpretatus physicè. Cõstat nomine frigidi & calidi non intelligi contrarios affectus inter quos sit tepiditas, vt mediocritas quædam, nihil admittens nimium. Nam vt in secundo libro Ethicorum Aristot. monstrat, virtus quæcunque, atque adeo virtus omnino, in mediocritate consistit, inter excessum, & defectum constituta: vitia verò consistunt in extremo. Si igitur calidi, & frigidi nomina extremos affectus significarent, & tepiditas eorum mediocritatem, videretur virtus præ contrarijs vitijs vituperari, quod consentaneum non est. Ob hanc obiectionē plerique, calidorum, & frigidorum hominum nomine, intelligi putant optimos, & pessimos: tepidos verò vocari remissæ cuiusdam, & imperfectę virtutis homines, hosque vituperari plus alijs, non quod vtrisque sint deteriores, sed quòd sua mediocritate decepti, minus soleant resipiscere, & ad perfectam virtutem aspirare. Placet hoc non paucis: mihi verò

non satis. Nam præterquàm quod manifestum, meliorem esse conditionem hominum, qui etsi perfecta virtute nõ sint neque vendiderunt omnia quæ haberent, vt pauperibus largirentur, sequuntur tñ temperatũ quoddã, & mediocre viuẽdi genus, seruantq; mandata, quàm eorũ qui sunt manifestè improbi: sed & ad proficiendũ, ac ad resipiscendũ à peccatis, sunt illi quàm hi paratiores. Nam si naturales ipsorum vires consideres, constant tantò cuiq; esse difficilius bene agere, quantò plus criminibus assueuit. Quandoquidem habitus omnis facilitatem parit ita operandi, & contrarij difficultatem: habitus quidem virtutis facilitatem bene operandi, & secundum rationem; vitiosus verò difficultatem, & quantò maior, tantò maiorem. Sin autem consideres auxiliũ quod diuinitus accedit, id quoque constat tantò desiderari *maius*, quantò homo pluribus maioribusq; peccatis est *implicatus*, vel hoc Solùm argumento, quòd ea auxilia morborum animi medicamina sunt, morbi autem maiores maioribus indigent. Tametsi ergo pessimi, & iniquissimi hominis iustificatio meritò sit Deo gloriosissima, & cęlitibus iocundissima vt scilicet medico & eius amicis reuocatio deplorati, eius tamen status nulli exoptandus, neque impręcandus est, vtpotè periculosissimus, & ex quo per pauci euadunt. Hæc igitur cum ita se habeant, & Dominus particula exoptandi vtatur dicens, vtinam frigidus aut calidus esses, necesse est nomine tepiditatis, significari dispositionem quampiam animæ, quę mediocritatis, & tranquilitatis cuiusdam speciem præ se ferat: re vera autem sit vitiosissima, dicaturque tepiditas ob apparentem pacem, vituperetur autem omnium maximè, ob verissima, & maximè latentia vitia. Quæ autem sit hæc dispositio, optimè mihi videtur Aristo. explicasse 7. Ethicorum ad Nicomachum, continentis ac incontinentis, & temperan-

tis, ac intemperantis rationes exponens, atque differentiam. Nimirùm dicit intemperantiam, & incontinentiam (eadem est contrariorum ratio) circa eadem versari. Nam speciatim ac propriè acceptis his nominibus, versantur circa voluptates tactus, & gustus, neque quidem circa omnes tactiles, sed solùm circa veneneas: itaque circa ingluuiem, & venere: transl latitiè verò & latius patentibus nominibus, versantur circa omnem dolorem, & voluptatem, atque vt est incontinens cibi, & potus, & lasciuiæ, est etiam incontinens iræ, & cupiditatis diuitiarum, & honorum. In quocunque horum generum est perturbatio animi, & ipsum peccatum, & vitium per quod peccatur. Velut est ira, & vltio, & ipsum vitium animi, per quod homo spontè sua deliberat vlcisci. Non esse autem idem, iram & illud vitium, constat, quia multi etsi irascãtur abstinent à vindicta, quia sunt probi. Est igitur virtus quę obsistit irę. Cum ergo ira & virtus illa non sint in eodem genere proximo, quia virtus est affectus in anima permanens, habitus scilicet; ira autem passio, constat præter iram esse vitium quoddam, illi virtuti contrarium, in eo qui irascitur, & cum deliberatione, & spontè vlciscitur, aut vlcisci vult. Cum tamen sint hæc tria, ira, vindicta, & illud vitium, constat malignitatem per se non esse nisi in illo vitio. Nam vindicta potest esse bona, vt vindicauit Moses in fratres suos. Ira quoq; nam in satelitium rectę rationis data est hominibus à Deo. Vitium verò nunquam potest esse bonum, quia est per se malũ. Dicit ergo Arist. tẽperantiã & intemperantiã versari circa actiones bonas, aut malas; continentiam & incontinentiã potius circa ipsas passiones, & perturbationes, siue animi, siue corporis. Animi dico, vt circa iram, gaudium, & cupiditates diuitiarum, aut honoris; corporis, vt circa carnis lasciuiam, seu pruritum, & cupiditates cibi aut potus. Temperans enim

est,qui& si irritetur commoueaturque temperat à crimine: intemperans qui non temperat,vtcunque habeat circa irritationem. Incontinens verò aut continens, potius propter perturbationes dicitur. Est enim incontinens, qui leuiter, & ob quæcunque irritamenta perturbatur, vt qui de quauis leuicula causa. Irascitur,aut prurit, aut concupiscit. Itaque qui conspecta muliercula non se videtur posse continere,sed citra deliberationem mox irruit, ita verò aut irascitur,aut vtcunque aliter patitur, incontinens est. Continens contra, qui talis est, vt minus etiam quàm homines solent perturbetur, quæcunque occurrant irritamenta. Ex his definitionibus constat, continentiam, & incontinentiam, quodammodo non esse virtutem,neque vitium, quia per se non versantur circa actiones bonas,aut malas,sed circa passiones,quę natura indifferentes sunt. Præterea incontinentia, & contrarium, nascuntur sæpè ex cuiusque hominis temperamento, aut compositione,denique ex natura, ob quàm neque laude, neque vituperio dignus est homo, ob ea autem sunt vera vitia aut virtutes, merito vituperatur quis aut laudatur. Verbi gratia, culpa non est in irá, sed in vindicta. Ira verò fugienda est,quia est animæ perturbatio,cum qua per difficile est, à vindicta velle abstinere. Per sese autem culpa est, in vindictæ cupiditate spontanea,& cum deliberatione. Dixi verò incontinentiam quodammodo non esse vitium, neque continentiam virtutem, quia quodammodo etiam sunt. Sæpè enim illi naturali, siue impotentiæ, siue potentiæ, admisceretur aliquid voluntarij. Vt qui facile irascitur, non tamen omninò pęnitet leuiter admissæ iræ. Is enim iam non merá habet incontinentiam, sed intemperantiæ etiam aliquid & vitij, quatenus vult,& delectatur. Ita etiam continentia quæ non venit ex natura,sed hac repugnante, vsu comparata est,

timore

timore Dei, aut amore, ea maxima temperantia , & eximia virtus est. Itaque signum incontinentiæ meræ, & quæ nihil habuit culpæ, est, mox à sedata perturbatione pęnitentia vera conceptæ perturbationis. Contra siquis incontinenter est iratus, postea verò illum perturbationis non pęnitet, ac multò magis ; si quem iratus lęsit, euidenti argumento est, aliquid ibi fuisse vitiosæ voluntatis, & culpæ . Cum igitur quispiam iratus est, quantumuis vehementer , nullum tamen læsit, aut non sponte , & cum deliberatione, & illum cito incōtinentiæ illius pęnitet, in nulla culpa est . Quod apertè satis insinuant illa verba Psalmi quarti . Irascimini & nollite peccare, quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cōpungimini. Quasi dicat, cum irascimini (id quod natura hominibus inest) nolite peccare, idest , opere exequi , aut cum deliberatione velle, ea quæ in cordibus vestris dicitis cū estis irati, quæ scilicet, comminamini, sed ab iniurijs temperantes postea in vestris cubilibus ; vbi sedari consueuit hominum animus , compungimini, & pęnitentiam agite conceptæ irę. Ita enim ob naturalem quidem debilitatem egeritis inconti nenter, non eritis autem in culpa. Ex his quæ dicta sunt, constat, temperantium , & intemperantium posse esse quatuor modos. Nam potest esse quis temperans simul, & continens qui scilicet, minus perturbatur quàm homines solét, simulq́, à peccatis abstinet. Potest etiam esse incontinens, sed temperans , qui etsi ob naturale vitium , aut inueteratam consuetudinem, eorum quibus cum vixit, vt domus, aut vrbis, aut gētis facile irritatur, à committendis peccatis abstinet, cum locum deliberationi passio concedit . Intemperantium quoq; sunt duo modi . Nam potest esse quis simul incontinens, & intemperans, qui quacunq; occasione perturbetur , & quiduis opere exequatur , non primo solum impetu , sed etiam

postquàm

postquàm deliberandi tempus aliquod nactus est, neq; eum facti pęnitet; potest etiam esse intemperans, etsi non sit incōtinens, qui scilicet, non admodum permouetur, neque irritatur in occasionibus: imperturbatus verò, & citra irritationem, nihilominus committit peccata. Horum quatuor, duos quidem constat studiosos esse, temperantes scilicet siue continentes etiam sint, siue secus. Atqui & si multitudini videntur esse meliores longè, qui continentes simul sunt & temperantes, reuera tamen non semper ita est, sed tunc solùm, cũ continētia meditatione virtutis cōparata est, aut incontinentia culpa est contracta. Si enim tàm continentia, quàm incōtinentia naturalis est, aut gentilis, melior multò est temperatus incontinens, quia longè maioris difficultatis est, cum ea incontinentia temperare; difficultas verò nulla sua culpa orta est. Duos alios constat esse vitiosos, & prauos intemperantes, s. quorum, ij qui simul sunt, & incontinentes, vulgo vidētur esse deteriores, reuera aũt sunt tollerabiliores. Reliqui.n. qui. s. sine incōtinentia sunt intēperãtes, oĩum sunt pessimi. idq; multis de causis. Primum quidem, quia quò quis cum minori perturbatione, eò peccat cum maiori libertate, & deliberatione. Passio enim libertati detrahit, adeo vt nonnunquam in ipso primo impetu omnino tollat. Cum igitur malignitas in libertate operandi consistat, malignior sit is, qui sine perturbationibus, transgreditur nihilominus rectę rationis fines. Atque vt dicitur Ecclesiastici 19. Melior est homo qui minuitur sapientia, & deficiens sensu in timore domini, quàm qui abundat sensu, & transgreditur legem altissimi. Is certè est de quo dicitur Prouerb. decimo. Quasi per risum stultus committit scelus. Deinde, & quia est insanabilior, idque etiam multis de causis. Primum quia peccatorum medella, vt idem Arist. loco citato apertè dicit, pęnitentia est,

hunc verò raro facti pœnitet, qui cum peccauerit imperturbatus, in eadem voluntate persistit. Deinde, quia hic non agnoscit propriam culpam, sed eadem causa, qua vulgo videtur minus malus quàm incontinens, sibi videtur etiam esse bonus. Adeo vt dicat Aristot. 2. Magnorum moralium cap. 6. in talibus corruptum esse principium, hoc est, rationem & mentem, eoq; in prauis rationem aliquam magni boni coniectare, velut Dionisius, Phalaris, & Clearchus, hauddubie immaniter peccantes, illustria facinora coniectabant. Neque enim per iram ea semper patrabant, sed plerunque per errorem talem; multi etiam mulieribus abutuntur non per amorem, neque verò admodum per pruritum, sed per licentiam, & corruptionem principij, quapropter neque peccata sua satis agnoscunt. Nam perturbationes, vt ira, & tentigo, & reliquæ cupiditates manifestæ admodum passiones sunt, & ei qui patitur, & intuentibus. Peccata verò sine perturbationibus latent, quia nullam per sese sensibilem notam præstant, cum præcipuè non finiuntur in externa opera. Hinc nascitur tanta illa difficultas agnoscendi peccata, quæ Dauidem in illa verba fecit prorumpere. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me domine. In hos igitur quos omnium esse pessimos dicit Arist. optime quadrant illa verba capitis duodecimi Prouerb. Via stulti recta in oculis eius. Quomodo igitur curationem quæret, qui se putat bene valere? est itaque hic pessimus, & quia re ipsa malignior, & quia incurabilior, deinde & quia inexcusabilis; nō enim habet perturbationes quas causetur, sed ob solum legis & virtutis contemptum, quasi nihil intersit ita aut aliter agere imperturbatè, ac proinde inemendabiliter peccat. In hoc genere sunt simulatores, & callidi, parati scilicet, ad proditiones fratrum, vrbium, & regnorū, qui (vt dicitur Iob 16.)

prouocant iram Dei. Nam vt dicitur Prouerb. 12. Qui statim indicat iram suam fatuus est (nimirum, vt Arist. indicat cap. decimo septimi Ehicorum, incontinens non potest esse prudens) qui verò dissimulat iniuriam (vt scilicet vlciscatur melius) callidus est. In hoc etiam genere sunt hypocritæ, qui speciem virtutis prę se ferentes, alios primùm, deinde & seipsos aliquando seducunt. hos vocat Sanctus Spiritus tepidos, quia neq; boni sunt, neq; conspicuè mali, cum reuera sint omnium pessimi. hos euomit Deus, atq; a se reijcit, & indurat, traditq; non raro in reprobum sensum. Ergo inquit, vtinam calidus, aut frigidus esses, hoc est, bonus, aut apertè malus, & perturbationibus plenus, vt ijs sedatis ageres pœnitentiam, ac resipisceres, sed quia tepidus es, hoc est sub specie boni iniquus & impęnitens, & legis contemptor, incipiam te euomere, velut qui tepida *deglutierunt* iuscula. Tu autem domine miserere nostri.

CAPVT NONAGESIMVM PRIMVM.

CAP. 21. Apocalypsis. Ego sum α, & ω initium, & finis, quæ eadem verba repetuntur Cap. vltimo. Additis his duabus voculis, Primus & Nouissimus, quæ ad philosophiam non videntur pertinere, sed grandius aliquod continere arcanum fidei, quę est Domini nostri IESV Christi. Priora verò illa à Deo prolata, rationem mihi videntur habere naturalem, & consonare cum illis decimi sexti capitis Prouerb. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. Itaq; est Deus vniuersorum principium & finis,

nis, quia ab ipso & propter ipsum facta sunt. Ab ipso quidem facta esse omnia super caput primum Geneseos, quod huius operis est primum, firmissimis, vt mihi videtur, argumentis est indicatum. Superest vt qui in principio, principium esse rerum ostendimus, iam nunc in fine, finem esse indicemus. Erunt autem nobis hîc positiones, quæ illic sunt indicata: nimirum mundum hunc vniuersum factum esse, neque ab æterno extitisse, factumq; ab vno quodam principio quod ęternum, vnicum, simplicissimum, idemq; potentissimum, sapientissimum, & optimũ, pulcherrimumq;. His positis, fit, illum mũdi opificem sui ipsius gratia fecisse vniuersa, esseq; & principium à quo omnia, & finẽ, cuius gratia effecta sunt. Nam aut fecit mundũ alicuius gratia, aut temerè. Operari autẽ temere nõ cadit in sapientẽ, fecit ergo alicuius gratia. Id verò cuius gratia aliquid fit, melius esse debet q̃ ipsum quod fit, vt sanitas quã medicina, & habitatio quàm domus. Boni.n. gratia fiunt, quæcunq; alicuius gratia fiunt, à causa non errante; & ipsa ratio finis, est ratio boni. Igitur id cuius gratia Deus fecit vniuersa, melius est vniuersis que facta sunt, non factum autem nihil est præter ipsum Deum. Ipsemet igitur est finis, qui & principium. Dices fortasse, Deum cum sit summum infinitumq; bonum, esse etiam sibi sufficientissimum, atq; nullam boni accessionem posse recipere, ac proinde nullius gratia operari, cuius enim gratia operetur, qui nulla re indiget? atque si quam maximè alicuius gratia, certe non sui ipsius, cum nihil possit sibi comparare, sed gratia aliorum, vt forte rerum ipsarum quæ fiunt, vt scilicet, sint, quia res ipsas esse, quàm non esse, melius est illis. Itaq; sit finis fiendi ipsum esse, sicut rei cuiusq; generatio finitur in eius formam. Ita est profecto, res factę sunt vt sint, sed hinc rursus efficitur, quod asserimus. Nam cur Deus vo-

luit eas esse? an non quia melius erat, quàm non esse? igitur vt illis benefaceret. Sed cur voluit benefacere? an non quoniam bonus. Igitur postremus rerum faciendarum finis, vt effector benefaceret, secundum quod bonus est. Is autem finis est in ipso principio, sua gloria. Deus igitur ipse est finis vltimus rerum omnium. Dico vltimus quia singularum rerum, sunt singuli fines proximi. nam res ipse sunt aliæ propter alias, postremo verò omnia deuoluuntur ad vnum finem. Porro eisdem argumentis quibus effectum est, vnicum esse rerum omnium principium, omniaq; ab vno fluere, efficitur vnicum etiam esse finem: nimirum ex vnitate & perfectione vniuersi: multo enim magis dissoluit vnitatem & perfectionem multitudo finium vltimorum, & qui non ordine feruntur in vnicum, quàm principiorum. Esse enim & perfectio rei ex fine magis pendet, quàm ex vlla *alia causarum*. Necesse est igitur, siquidem mundus est vnus, pulcher, ornatus (vnde & nomen accepit) & perfectus, vnicum esse rerum vniuersarum finem. Vnicus autem, omnium non potest esse vlla rerum effectarum. Nam aut ipsius esset alius finis, aut nullus. Si nullus, ea res esset facta temerè, quod non minus est absurdum, quàm ita esse facta omnia. Sin esset alius, is alius esset vltimus finis omnium. Si enim est finis proximus eius, quod est finis aliorum omnium, est simpliciter vltimus omnium. Ille igitur, aut esset res creata, aut ipse Deus; si creata, redit eadem dubitatio, & in infinitũ ibitur. Necesse est igitur stare in fine increato, qui est ipse Deus. Si igitur alia omnia facta sunt propter hominem, ipsum hominem necesse est factum esse propter Deum, atq; ordine quodam extitisse alia propter alia, postremo verò omnia propter Deum, vt prata irrigua propter pabula, hęc propter pecora, hæc propter hominem, hominem propter Deum. Igitur

tur si mundum opportet esse perfectum, & vnum, opportet etiam ab vno principio fluere, & in vnum finem ferri. Non potest autem differre ille finis, ab illo principio. Nam cum indicatum sit seorsum, neque principium, neque finem posse esse creatum; fieret vt essent duo æterna. Indicatum autem est anteà, quod & nunc ponitur, quod ęternum, esse vnicum & simplicissimum: necesse ergo est idem, esse vniuersorum principium & finem. Sed & ipsa forma aspectabilis mundi, ob ipsam rerum necessariam concinnitatem, hoc idem indicat. Velut enim ipsum mundi corpus, quod conspicimus, perfectissima figura, hoc est circulari, est, & incessanter circumuoluitur, ita necesse est ipsam rerum seriem, non in rectum ferri, sine fine, vt quæ imperfecta sunt, sed circulum imitari, finiriq; vnde cepit. Nam quòd huiusmodi, est perfectum & infinitum. Perfectùm quidem, quia finitum suo ipsius principio, infinitum verò, quia nullibi intercisum, & pendens, vt quòd recta producitur. Indicatum verò antea est multis argumentis, Cap. quod de Philosophia Pythagorea inscripsimus, in hac vniuersitate rerum, quæ ab æterno fluxit exemplari, quod penes Deum est ipse Deus, concinnitatem habere perfectā, & ad se singula, & inter se, Arithmetica, Geometrica, Physica, & Methaphisica entia, ex eaque concinnitate nasci mirabilem quandam perfectionem, quæ est ipsa forma & ratio vniuersitatis. Eloquamur igitur iam, vt in libri calce decet, aperte, principia & causas totius vniuersitatis, & rerum singularum. Cum sint generatim quinq; causarum genera, efficiens, materia, forma, finis, & exemplar: vniuersitatis totius creandæ materia, nulla fuit ex qua, siquidē ex nihilo est facta, nunc autem immanens materia sunt eius partes: efficiens verò, & finis, & exemplar, est ipse Deus. For-

ma

ma quidem eius non est Deus (etsi aliquibus veterum id quoq; visum est) forma enim, essentia, & quod quid erat esse rei, est, mundus verò non est Deus. Neq; verò est anima mundi, quam Plato inuexit, censens mũdum animal quoddam esse perfectissimum, & sapientissimum. Nam ne animal quidem est, vt Arist. multis firmissimisq; argumentis ostendit, & omnium iam philosophorum communis sententia est. Sed illa aptissima omnium ad omnia coaptatio, & ordinatissima concinnitas, quæ facit ipsam verè vnã, ac perfectã, ipsa illius forma est. Est verò non accidentalis, vt, lignorum, & lapidum dispositio talis est forma domus, sed substãtialis. siquidem vniuersitas vna substantia perfecta est, vocariq; potest illa, vniuersalis natura, quæ adeo est ipsum mundi esse, vt quin mundus deficiat, deficere illa vnitas, & coordinationis appetitus non possit. Hinc fluunt omnes motus, & *quietes*, ac deniq; omnes naturales actiones, & passiones, quæ cõmunes æque rebus omnibus sunt. Moueri scilicet, & quiescere, vtcunq; expedit ad retinendam continuitatem, & rerum ordinem: velut quæ cuiq; rei sunt propriæ, fluunt ex cuiusq; rei peculiari natura, velut calfacere, aut calefieri, refrigerare, aut refrigerari, durare, aut durari, mollire, aut emolliri, trahere, aut trahi, repellere, aut repelli, aut quiduis aliud eiusmodi facere, aut pati. Itaq; vniuersitatis totius hæ sunt causæ. Singulæ autẽ res ab vniuersitate discrepant: primùm quidẽ, quod eorũ plurima habent materiã ex qua fiunt, non immanentẽ, quod vniuersitati repugnat. Nã cũ vniuersitas constet ex omnibus rebus creatis, nihil potuit esse ante ipsam quod in eius creationem insumeret, alioqui fiens desineret esse vniuersitas. Quare vel ipsa ratio vniuersitatis exigit, vt facta sit ex nihilo. Aliarũ verò rerũ, artificiales quidẽ oẽs, siue homogeneæ, siue æthero geneæ, fiunt ex materia immanente, & nulla (nisi per accidẽs,

vt si fit ex arca mensa) desinente, hac in parte quodámodo similes vniuersitati, vt lectus ex cedro, mensa ex nuce, arca ex pinu, statua ex ære, domus ex lateribus, lignis, tegulis & calce: nauis ex tabulis, trabibus, & ferramentis. Naturales verò, omnes quæ ætherogeneæ, habent materiam vtranq;, aliá ex qua desinentem, vt animal fit ex semine aut ouo desinentibus, & ex carne, osse, neruo, medulla, & pelle, manentibus: arbor ex nucleo desinente, radice, cortice, ligno, fibrisq;, manentibus. Ipse verò homogeneæ, quæ summe tales sunt, actu immanētem nullá materiá habent, nisi fortè potentia: fiunt verò aliæ ex alijs desinentibus, vt ex arena lapis, ex lapide rursum arena, accedente, & recedente humore. Discrepant etiam vniuersitas & res singulæ, efficiente & fine. Quòd vniuersitatis solùs Deus est effector primus & proximus, & finis vltimus & proximus, quia inter Deum & vniuersitatem nihil potest interesse. Cum vniuersitas sit òmnia præter Deum. Singulorum verò sunt aliæ causæ effectrices, & aliæ finales proximæ, nisi fortè hominis, qui hac ratione videtur conuenire cum vniuersitate, (ipse non alia ratione potius microcosmus nuncupatus) quòd propter solum Deum effectus est. Dico autem secundum speciem. Nam in singulari cuiusque generatione fuit proximus finis, speciei productio. Itaque Deus est prima & vltima causa omnium, proximus verò effector vniuersitatis, finis tamen & vltimus simul & proximus vniuersitatis, & solius hominis secundum speciem. Quod ad formam attinet nullum est discrimen. Nam & vniuersitatis, & rei cuiusque forma est sua ratio, & ipsum rei esse. Exemplaris causa eadem est vniuersitatis & rerum omnium secundum speciem, vt hominis, equi, & bouis, puta Deus: singularum verò generationum non est causa vlla exemplaris. Neque

enim

enim a. ignis fecit b. ignem ad exemplar, ſed naturaliter in nihil intuens. Homo quoque ab homine fit ſine exemplari, ſed naturaliter. Nam tametſi intuitus rei cuiuſpiam, faciat id quod gignitur ſimile, vt de virgis Iacob diſſerentes recepimus, cauſa non eſt in imitatione, vt cum tranſcribitur aliquid ab exemplari, ſed in ſimilitudine quam cogitantis anima induit, vt illo loco explicauimus. En finis totius Philoſophiæ naturæ, cognitio ſcilicet cauſarũm, quæ omnes cum ad ipſum ſummum Deum deuoluantur, ipſo exiſtente, totius vniuerſitatis, & rerum in ea omnium a. à quo primo fluunt, vt à principio & exemplari, & a. in quem finẽ feruntur, conſtat, quam recta via tendat, immo quam proximè accedat naturalis contemplatio in Dei Opt. Max. contemplationẽ. Qui vt eſt mundi totius, fuerit mihi huius operis *principium* ſitque

FINIS.

AVGVSTÆ TAVRINORVM.

Apud Hæredem Nicolai Beuilaquæ, 1587.

INDEX
TOTIVS OPERIS

Admonitio.

Vbi (amice lector) hanc notam inueneris [& seq.] diligenter attentèq; lege, siquidem multa & præclara videbis ab auctore animaduersa fuisse. hoc te monitum volo. Tu vale, & tanti viri ingenio, ac doctrina excellenti fruere. Loca scripturæ sacra ab auctore tractata in Indicem non retulimus, quod sacri voluminis librorum ordinem persequatur.

Equi

Pro-

Se-

FINIS.

Errata sic corrigito.

Pag.6. es pro &. 17. ò abundat. 27. a Deo pro adèo. 29. colorem pro calorem. 39. tres pro res. 53. ey qua pro ex aqua. 64. omnia pro nomina. 67. beluuas pro belluas. 69. laryngeni pro laryngeu. 74. iusta pro iuxta. 86. Cebitis pro Cebetis. 90. superficies pro superficiei. 159. insignum pro insignium. 196. vteriore pro vteri ore.

Cæteros facile, si qui sunt errores legendo emendabis.

Digitized by Google